

BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
SREDNJOBOSANSKI KANTON
MINISTARSTVO OBRAZOVANJA, NAUKE, KULTURE I SPORTA

NASTAVNI PLAN I PROGRAM

**(OD VI DO IX RAZREDA DEVETOGODIŠNJE OSNOVNE ŠKOLE)
ZA ŠKOLE KOJE REALIZIRAJU NASTAVU NA BOSANSKOM JEZIKU**

Travnik, maj 2014.

BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
SREDNJOBOSANSKI KANTON
MINISTARSTVO OBRAZOVANJA, NAUKE, KULTURE I SPORTA

NASTAVNI PLAN I PROGRAM

**(OD VI DO IX RAZREDA DEVETOGODIŠNJE OSNOVNE ŠKOLE)
ZA ŠKOLE KOJE REALIZIRAJU NASTAVU NA BOSANSKOM JEZIKU**

Travnik, maj 2014.

NASTAVNI PLAN I PROGRAM

(OD VI DO IX RAZREDA DEVETOGODIŠNJE OSNOVNE ŠKOLE)

ZA ŠKOLE KOJE REALIZIRAJU NASTAVU NA BOSANSKOM JEZIKU

Izdavač:

MINISTARSTVO OBRAZOVANJA, NAUKE, KULTURE I SPORTA SBK

Za izdavača:

Ministar Jozo Jurina, prof.

Urednički kolegij:

Van.prof.dr. Hazema Ništović

Doc. dr. Hazim Selimović

Doc. dr. Hadžib Salkić

Mr. sci. Esminka Burek

Štampa: Štamparija *Fojnica* d.o.o.

Tiraž:

160 primjeraka

LEKTOR: Mr.sci. Amina Pehlić

TEHNIČKA OBRADA: Doc. dr. Hadžib Salkić

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo
371.214:[373.3=163.4*3(497.6)
NASTAVNI plan i program : (od VI do IX razreda
devetogodišnje osnovne škole) : za škole koje
reliziraju nastavu na bosanskom jeziku /
[urednički kolegij Hazema Ništović ... [et al.]. -
Travnik : Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture
i sporta SBK, 2014. - 453 str. : graf. prikazi ; 30 cm
ISBN 978-9958-550-02-7
COBISS.BH-ID 21317638

BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
KANTON SREDIŠNJA BOSNA / SREDNJOBOSANSKI KANTON
TRAVNIK

MINISTARSTVO OBRAZOVANJA,
ZNANOSTI, KULTURE I ŠPORTA

MINISTARSTVO OBRAZOVANJA,
NAUKE, KULTURE I SPORTA

CENTRAL BOSNIA CANTON
MINISTRY OF EDUCATION,
SCIENCE, CULTURE AND SPORTS

Travnik, Stanična 43., Tel./fax.: 030/511-214, 518-675, fx. 518-451 E-mail: minobsbk@bih.net.ba

U skladu sa članom 15. i 16. Zakona o osnovnoj školi (Službene novine SBK, broj 11/01 i 17/04) ministar Ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta d o n o s i

RJEŠENJE

**o primjeni Nastavnog plana i programa od VI do IX razreda
devetogodišnje osnovne škole za škole koje realiziraju nastavu na bosanskom jeziku**

I.

Odobrava se Nastavni plan i program od VI do IX razreda devetogodišnje osnovne škole za škole koje realiziraju nastavu na bosanskom jeziku. Nastavni plan i program primjenjivat će se u osnovnim školama Srednjobosanskog kantona od školske 2014/2015. godine.

II.

Nastavni plan i program iz tačke I. sastavni je dio ovoga rješenja, a primjenjivat će se u osnovnim školama Srednjobosanskog kantona od školske 2014/2015. godine.

III.

Rješenje stupa na snagu danom donošenja i bit će objavljeno u Službenim novinama Srednjobosanskog kantona.

MINISTAR

Jozo Jutina, prof.

Broj: 01-38- 480/14
Travnik, 28.4. 2014. godine

SADRŽAJ

SADRŽAJ	5
UVOD.....	7
PREDMETNO-PLANSKA STRUKTURA.....	11
BOSANSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST	13
ENGLESKI JEZIK	45
MATEMATIKA	63
BIOLOGIJA.....	97
GEOGRAFIJA	131
HISTORIJA	159
INFORMATIKA.....	176
FIZIKA	191
HEMIJA	212
LIKOVNA KULTURA.....	219
MUZIČKA KULTURA.....	241
TJELESNA I ZDRAVSTVENA KULTURA	258
TEHNIČKA KULTURA.....	277
KULTURA ŽIVLJENJA	292
DEMOKRATIJA I LJUDSKA PRAVA.....	297
ISLAMSKA VJERONAUKA	314
ARAPSKI JEZIK	384
TURSKI JEZIK	406
NJEMAČKI JEZIK	427
ODJELJENSKA ZAJEDNICA	446

UVOD

Novim Nastavnim planom i programom viši razredi devetogodišnje osnovne škole dobili su pouzdanu orijentaciju za ostvarivanje cilja i zadataka, odgoja i obrazovanja u Srednjobosanskom kantonu.

Da bi se što potpunije ostvarila društvena uloga i odgojno-obrazovni zadaci Nastavni plan i program je svim svojim sadržajima, oblicima i metodama rada usmjeren na potenciranje svestranog i harmoničnog razvoja svih učeničkih sposobnosti, osobina i sklonosti: intelektualnih, informatičko-tehničkih, društveno-moralnih, fizičkih, zdravstvenih i estetskih.

STRUKTURA NASTAVNOG PLANA I PROGRAMA

Pristupajući izradi II dijela Nastavnog plana i programa koji je namijenjen višim razredima devetogodišnje osnovne škole vodilo se računa da ovaj značajan školski dokument ima jedinstvenu koncepciju i cjelinu, da se ne bazira na principima oštrog diferenciranja nastave na razrednu i predmetnu. Na ovaj način ostavljena je mogućnost postavljanja pravilnijeg izbora i međusobnog odnosa nastavnih područja i predmeta, njihovo razvijanje po razredima kako bi se na bolji i cjelishodniji način izvršio raspored nastavnih sadržaja. Da bi nastavnik u procesu nastave s uspjehom ostvarivao postavljene odgojno-obrazovne zadatke potrebno je da u potpunosti shvati suštinu Nastavnog plana i programa, tj. osnovne principe od kojih se polazilo u izboru i rasporedu nastavnih sadržaja. Izbor nastavnih sadržaja vršen je po tome u kojoj mjeri nastavni sadržaji doprinose ostvarivanju općeg cilja odgoja kao i posebnih zadataka devetogodišnje osnovne škole. Nesumnjivo je da su odabrani sadržaji strukturirani tako da obezbjeđuju stjecanje širokog općeg odgoja i obrazovanja u skladu sa savremenim načelima nastave i potrebama društvene zajednice. Od posebnog je značaja da osnovna škola kod učenika razvija samostalnost, inicijativnost, istraživački duh, stvaralački interes, komunikativnost, poštivanje drugog i drugačijeg, solidarnost, miroljubivost i tolerantan odnos u međukulturalnoj i međuetničkoj zajednici.

Programski sadržaji su izrađeni u razvojnoj liniji od prvog do devetog razreda. Izradom programa u međusobnoj korelativnoj vezi za svaki razred potisnuti su nastavni ciklusi. Ovakvim konstituiranjem sadržaja i uspostavljanjem standarda za realizaciju podstiče se proces jedinstva nastave, odnosno proces jedinstvene devetogodišnje osnovne škole. Izbor nastavnih sadržaja vršen je po modelu egzemplarnosti kako bi se izbjegao enciklopedizam i formalna sistematika sadržaja. Cjelokupni nastavni sadržaji posmatrani su sa stanovišta selektivnog izbora koji implicira savremeni nivo naučnih znanja, kako sadržaja prema njihovoj obrazovnoj i odgojnoj ulozi tako i u pogledu tačnosti i savremenosti naučnih činjenica. Nastavni programi za pojedine predmete urađeni su u skladu sa planskom strukturom, tako što je ostalo dovoljno vremena za dopunska vježbanja, utvrđivanje i sistematizaciju nastavnih sadržaja. Nastavni plan i program je rađen prema principu jedinstvene osnovne škole po vertikalnoj i horizontalnoj strukturi. Ta

jedinstvenost se ogleda u jedinstvu ciljeva i zadataka, trajanju osnovne škole i u njejoj općeobrazovnoj funkciji. Zajednički ciljevi i zadaci nastave za devetogodišnju osnovnu školu navedeni su u prvoj knjizi jedinstvenog nastavnog plana i programa.

POZICIJA NASTAVE U NASTAVNOM PLANU I PROGRAMU

U nastavnom planu i programu jasno je naglašeno da je osnovna škola općeobrazovna po strukturi nastavnog plana i programa i po programskim sadržajima. Definiranjem nastavnih predmeta i njihovih sadržaja daje se sinteza općih trajnih vrijednosti iz prirodnih humanističkih i društvenih znanosti. Cjelokupnim svojim radom i djelovanjem školi se daje status institucije koja razvija moralnu svijest učenika i postavlja navike društvenog ponašanja. Nastavni plan i program je tako strukturiran da slijedi bogatu školsku tradiciju u BiH i savremena evropska odgojno-obrazovna načela. Izbor nastavnih sadržaja urađen je u razvojnoj liniji od prvog do devetog razreda. U njemu su dati savremeni ciljevi nastave za sve nastavne predmete. Nastavni planovi i programi pojedinih predmeta imaju obavezni uvod, cilj i zadatke, programske sadržaje koje prate detaljno urađeni ishodi učenja, opće napomene i metodičko-didaktička uputstva koja se odnose na vještine učenja i poučavanje, a što je u skladu sa savremenim zahtjevima obrazovanja da uspostavi novu kulturu poučavanja i učenja, odnosno da učenike nauči učiti. Nastava je osnovni vid pedagoške aktivnosti, nastavne sadržaje nastavnik transponira u metodičko-didaktički izraz i tako ih prilagođava učenicima. Nastavni plan i program koncipiran je tako da učenicima nudi viši nivo općeg obrazovanja i pretpostavlja daleko šire i svestranije odgojno-obrazovne utjecaje na učenike. Polazeći od ovoga u programsko-planskoj strukturi su izvršene značajnije promjene (sažimanje i usklađivanje s ciljem jače međupredmetne korelacije), a sve s ciljem da se učenici oslobode pretjerane faktografije, a programski zahtjevi svedu na naznačajnije odgojno-obrazovne sadržaje. Polazište pri izradi Nastavnog plana i programa je težnja da se uz redovnu nastavu obezbijedi dovoljno vremena drugim oblicima odgojno-obrazovnog rada kao ravnopravnim i jednako značajnim vidovima odgojno-obrazovne djelatnosti. Ovakvim programsko-planskim rješenjima osnovna škola postaje mnogo samostalnija u odgojno-obrazovnom radu, ali time i društveno odgovornija za rezultate svoga rada.

USMJERENOST PROGRAMSKO- PLANSKE STRUKTURE PREMA KOMPETENCIJAMA

Brze promjene i oštra konkurencija u savremenom društvu zahtijevaju znanja, vještine, sposobnosti, vrijednosti i stavove, tj. nove kompetencije pojedinaca koje su zasnovane na inovativnosti stvaralaštva, rješavanju problema, razvoju kritičkog mišljenja, informatičke pismenosti, socijalnih i drugih kompetencija. Tradicionalni koncept obrazovanja u osnovnoj školi nije odgovarao novom načinu prenošenja znanja na razvoj kompetencija. Novi nastavni planovi i programi za devetogodišnju osnovnu školu usmjereni su na učeničke kompetencije koje predstavljaju jedan od glavnih smjerova kurikularne politike u evropskim i drugim zemljama. Evropska Unija odredila je osam temeljnih kompetencija za cjeloživotno obrazovanje. Obrazovna politika

Srednjobosanskog kantona ugradila je temeljne kompetencije Evropeke Unije u programsko-plansku strukturu Nastavnog plana i programa za devetogodišnju osnovnu školu.

Najvažnije kompetencije koje se mogu obezbijediti realizacijom programskih sadržaja su:

Komunikacija na maternjem jeziku

Ova kompetencija odnosi se na osposobljenost učenika za pravilno i stvaralačko pismeno i usmeno izražavanje i tumačenje koncepata, misli, osjećanja, stavova i činjenica te međudjelovanje u nizu različitih društvenih i kulturnih situacija: obrazovanje, rad, slobodno vrijeme i svakodnevni život; uključuje, također, razvoj svijesti te utjecaj jezika na druge i upotrebu jezika na pozitivan i društveno odgovoran način.

Digitalna kompetencija

Digitalna kompetencija odnosi se na osposobljenost za sigurnu i kritičku upotrebu informacijsko- komunikacijske tehnologije za rad, u ličnom i u društvenom životu te u komunikaciji. Njezini ključni elementi su informacijsko-komunikacijske vještine i sposobnosti: upotreba računara za pronalaženje , procjenu ,pohranjivanje, stvaranje , prikazivanje i razmjenu informacija iz raznih disciplina, te razvijanje saradničkih mreža putem interneta, a s ciljem kvalitetne opće naobrazbe.

Učiti kako učiti

Ova kompetencija obuhvata osposobljenost za proces učenja i ustrajnost u učenju organiziranje vlastitog učenja , uključujući efikasno upravljanje vremenom i informacijama kako u samostalnom učenju tako i pri učenju u grupi.

-Socijalna i građanska kompetencija

Ova kompetencija obuhvata osposobljenost za međuljudsku i međukulturalnu saradnju u višenacionalnim zajednicama kakva je Bosna i Hercegovina.

Inicijativnost i poduzetnost

Kompetencija inicijativnosti i poduzetnosti odnosi se na sposobnost pojedinca da ideju pretvori u djelovanje, a uključuje stvaralaštvo, inovativnost i spremnost na preuzimanje rizika te sposobnost planiranja i vođenja projekata radi ostvarivanja ciljeva nastave.

Kulturna svijest i izražavanje

Ova kompetencija odnosi se na svijest o važnosti stvaralačkog izražavanja ideja, iskustva i emocija u nizu umjetnosti i medija uključujući jezik, književnost ,glazbu, ples, kazališnu i likovnu umjetnost. Također, uključuje poznavanje i svijest o lokalnoj nacionalnoj i kulturnoj baštini i njenom mjestu u svijetu. Za ovu kompetenciju je od ključnog značaja osposobljavanje učenika za razumijevanje kulturne i jezičke raznolikosti Evrope i svijeta te za njihovu zaštitu kao i razvijanje svijesti učenika o važnosti estetskih faktora u svakodnevnom životu.

PREDMETNO-PLANSKA STRUKTURA

A	OBAVEZNI NASTAVNI PREDMETI	VI	VII	VIII	IX
		FOND SATI	FOND SATI	FOND SATI	FOND SATI
1	Bosanski jezik i književnost	5	5	4	4
2	Engleski jezik	2	2	2	2
3	Matematika	4	4	4	4
4	Biologija	2	2	2	2
5	Geografija	2	2	2	2
6	Historija	2	2	2	2
7	Informatika	2	2		
8	Fizika		1	2	2
9	Hemija			2	2
10	Likovna kultura	1	1	1	1
11	Muzička kultura	1	1	1	1
12	Tjelesna i zdravstvena kultura	2	2	2	2
13	Tehnička kultura	1	1	2	1
14	Kultura življenja	1			
15	Demokratija i ljudska prava				1
	UKUPNO: A	25	25	26	26
B	OBAVEZNI PREDMETI S PRAVOM IZBORA	VI	VII	VIII	IX
		FOND SATI	FOND SATI	FOND SATI	FOND SATI
16	Vjeronauka*	2	2	2	2
	UKUPNO: A+B	27	27	28	28
C		IZBORNI PREDMETI			
17	Drugi strani jezik**	2	2	2	2
	UKUPNO: A+B+C	29	29	30	30
D	OSTALI OBLICI ODGOJNO-OBRAZOVNOG RADA	VI	VII	VIII	IX
		FOND SATI	FOND SATI	FOND SATI	FOND SATI
18	Odjeljenska zajednica	1	1	1	1
19	Slobodne aktivnosti	1	1	1	1
20	Dodatna nastava	1	1	1	1
21	Dopunska nastava	1	1	1	1
	UKUPNO: D	4	4	4	4

*Predmet Vjeronauka obavezni je predmet s pravom izbora, pa ne pripada izbornim nego obaveznim predmetima i dio je redovne nastave. Pravo na izbor odnosi se na pravo učenika i njihovih roditelja/staratelja da slobodno izaberu i na anketnom listiću, pri upisu učenika u prvi razred osnovne škole, potpišu koju će vjeronauku pohađati njihovo dijete. Nakon provedene ankete pri upisu u školu i pismene odluke roditelja, izabrana vjeronauka dio je redovne nastave tokom devetogodišnjeg osnovnog školovanja.

** Drugi strani jezik, kao izborni predmet, učenici biraju na početku šestog razreda i to jedan od tri ponuđena. Mogućnost izbora odnosi se na: arapski, turski i njemački jezik. Pravo izbora imaju učenici i njihovih roditelji/staratelji tako što će na anketnom listiću svojim potpisom potvrditi izbor jednog od tri ponuđena strana jezika. Izabrani strani jezik postaje obavezan predmet od šestog do devetog razreda.

OBAVEZNI NASTAVNI PREDMETI

BOSANSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

UVOD

Nastavni plan i program iz nastavnog predmeta Bosanski jezik i književnost temelji se na Zakonu o devetogodišnjem osnovnom obrazovanju Srednjobosanskog kantona i na zajedničkim osnovama Federalnog nastavnog plana i programa, te ostalim kantonalnim dokumentima koji tretiraju ovo područje. Cilj revidiranog i inoviranog Nastavnog plana i programa je bio da se ponudi adekvatniji izbor i raspored nastavnih sadržaja, da se sadržaji kvalitetnije strukturiraju, da se, u nekim segmentima, rasterete i usklade sa intelektualnim sposobnostima učenika, da se poboljša efikasnost odgojno-obrazovnog rada na ovom obrazovnom nivou i da se jasno postave ishodi učenja u nastavi ovog predmeta.

Struktura Bosanskog jezika i književnosti kao nastavnog predmeta složena je, a svako predmetno područje ima udjela u osposobljavanju učenika za jezičku komunikaciju. Jezik je veoma važan faktor u razvoju svakog ljudskog bića. On ima posebno naglašenu informativnu i formativno-komunikativnu vrijednost, jezik povezuje ljude koji žive u istoj zajednici. Nastavni plan i program iz Bosanskoga jezika uključuje jezičke, umjetničke, stvaralačke i medijske sadržaje zasnovane na mrđusobnom prožimanju (korelativnost i integrativnost) nastavnih područja i nastavnih disciplina i predmeta, odnosno organizaciji nastavnih sadržaja po principima kontinuiteta i vertikalno-spiralnog slijeda, kao principima korelacije i integracije.

Bosanski jezik i književnost kao predmet predstavlja sintezu književnog i jezičkog znanja. Programsko-planska struktura ovog predmeta uključuje sadržaje nastave književnosti sa osnovama teorije književnosti, nastavu gramatike, ortografije, ortoepije, nastavu kulture izražavanja i nastavu medijske kulture. Sve ove sadržaje povezuje jezik, on ima obrazovnu, odgojnu, funkcionalnu i komunikacijsku dimenziju. Na funkcionalnom nivou jezik i govor utječu na psihološke i lingvističke sposobnosti, na zapažanje i imenovanje bitnih elemenata, mogućnost poređenja, diferencijacije, pojmovnu distinkciju, uopćavanje i zaključivanje. Govor je u osnovi cjelokupnog učenja.

Nastava bosanskoga jezika daje temeljna znanja iz jezika i književnosti i temeljnu pismenost. Ta znanja utječu na uspjeh u učenju i drugih nastavnih predmeta. Čitanje je sredstvo i metoda učenja, a čitanje i učenje su u osnovi komunikacije i sami su komunikacija. Samo pismen čovjek može djelovati efikasno, živjeti sa svrhom i radošću, punoćom i mudrošću.

Zajednička programska jezgra čine zajedničku osnovu i ovog nastavnog programa, ali je programsko-planska struktura tako postavljena da podstiče svestranost i sposobnost ispoljavanja raznovrsnosti, što podrazumijeva da se individualne svestranosti posmatraju u jedinstvu. Ličnost koja je do određenog stepena stekla znanje, razvila sposobnosti i formirala shvatanja u duhu evropskih vrijednosti može kreativno da djeluje u savremenom društvu.

CILJ NASTAVE

Cilj nastave Bosanskog jezika, između ostalog, je razvijanje ključnih znanja i vještina, od kojih je temeljna ovladavanje znanjem jezika i znanjem o jeziku.

Generalni cilj nastave Bosanskoga jezika i književnosti odnosi se na osposobljavanje učenika da se mogu služiti knjigom, da ovladaju komunikativnom funkcijom jezika što će im pomoći pri učenju svih ostalih predmeta.

Proširujući učenikovo jezičko znanje omogućavamo mu da preko spoznaje raznih načina izražavanja misli i drugačijih odnosa među oblikom i značenjem produbi svoje praktično vladanje bosanskim (maternjim) jezikom. U ovom slučaju osnovni cilj, koji je usmjeren na usvajanje maternjeg jezika, ima lingvokulturološki aspekt. Izučavanje maternjeg jezika utječe na razvoj učenikovih fizičkih i umnih sposobnosti (motoričko-senzorne, artikulacijske funkcije s koordinacijom pokreta, razvija logičko mišljenje, stvaralačku imaginaciju i duhovnu radoznalost) te na taj način ima presudan značaj za dalje obrazovanje i samoobrazovanje. To je funkcionalni aspekt jezičkih sposobnosti. Ovladavanje bosanskim jezikom podrazumijeva ovladavanje najvažnijim komunikativnim funkcijama sva četiri vida komunikativne djelatnosti: slušanje i razumijevanje govora, usmeno izražavanje, čitanje i razumijevanje teksta te kvalitetno pismeno izražavanje. Jezička osposobljenost podrazumijeva stjecanje navike traženja i sposobnost primanja informacija iz područja jezika i kulture putem raznih medija. Pored osnovnih ciljeva nastave bosanskoga jezika postoje i sljedeći dodatnici: ljevi:

- upoznavanje učenika sa raznim kulturama;
- izgrađivanje svijesti o ulozi jezika i književnosti u povezivanju naroda;
- razvijanje sposobnosti izražavanja i komuniciranja;
- razvijanje želje za trajnim interesovanjem i stvaranjem jezičkih i književnoumjetničkih djela;
- razvijanje sposobnosti za samostalno korištenje raznih izvora obrazovanja;
- njegovanje bosanskoga jezika i kulture i poštovanje drugih jezika i kultura.

ZADACI NASTAVE

- razvijanje jezičkog osjećaja i sposobnosti gramatičkog mišljenja;
- razvijanje sposobnosti izražavanja (govornog, pisanog) i sposobnosti komuniciranja;
- razvijanje sposobnosti za čitanje, razumijevanje i interpretaciju književnog djela;
- usvajanje gramatičkog, leksičkog i stilističkog sistema savremenog standardnog jezika; razvijanje navike za permanentno čitanje i potrebu da se knjiga, pored drugih medija, koristi kao ključni izvor znanja;
- upoznavanje sa osnovnim zakonitostima bosanskog standardnog jezika, njegove gramatičke i pravopisne norme;
- bogaćenje rječnika, savladavanje najproduktivnijih oblika kazivanja i uvođenje učenika u izražajne mogućnosti bosanskog standardnog jezika;
- osposobljavanje učenika da u govoru i pisanju svoja zapažanja, misli i osjećanja iznose tačno, jasno, ekonomično i uvjerljivo;
- poticanje jezičkog stvaralaštva učenika;
- upoznavanje učenika sa najvažnijim djelima iz usmene i pisane književnosti za djecu, kao i sa drugim tekstovima usmene i pisane književnosti koji su, po tematici, stilu i poukama, bliski ovom uzrastu;
- razvijanje sklonosti, osjetljivosti i radoznalosti učenika za simboliku pjesničkog jezika i višeznačnost umjetničkih slika i iskaza;
- razvijanje čitalačke mašte i sposobnosti uživanja u svijet umjetnosti;

- razvijanje stvaralačkog duha, kritičkog mišljenja i saradničkog odnosa u radu;
- otkrivanje ljepote i bogatstva svijeta, plemenitosti i moći čovjeka i čovječanstva;
- osposobljavanje učenika za doživljavanje, razumijevanje i tumačenje umjetničkih djela;
- razvijanje ljubavi prema knjizi i stjecanje trajnih čitalačkih navika;
- upoznavanje sa školskom bibliotekom i osposobljavanje za korištenje bibliotečkog fonda;
- upoznavanje sa značajem društvenih mreža u traganju za novim korisnim znanjem.

NAZIV PREDMETA: BOSANSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

RAZRED: VI

BROJ SATI: SEDMIČNIO 5, GODIŠNJE 175

RED. BROJ	PREDMETNO PODRUČJE (TEME)	PROGRAMSKI SADRŽAJI	OBRAZOVNI ISHODI	BROJ SATI
I	KNJIŽEVNOST	– Narodne lirske pjesme iz BiH(izbor) – Narodne epske pjesme(izbor) – Usmena narodna proza:bajka, basna, kratka priča(izbor) – S.S. Kranjčević:Lijep si, bijeli svijete – A.B.Šimić:Ah, evo opet – M.Bećirbašić:Harfa – D.Trifunović:Čisti zrak – I.Kajan:Žuta ptica – Z.Hasić:Praviš se važan – Š.Pandžo:List na putu – S.Kulenović:Gromovo đule – B.Prosenjak:Otac – S.Ćorović:U noći – I.Sekulić:Bura(odlomak) – P.Kočić:Jablan – I.V.Rorić:Pjesma – Š.Ešić:Cvjetko – I.Samokovlija:Dječak Aron – H.K.Andersen:Slavuj – I.Singer:Ole i Trufa – J.Swift:Guliverova putovanja(odlomak) – H.Sjenkjević:Kroz pustinju i prašumu(odlomak) – R.Pavlović:Jarac u pozorištu – G.Vitez:Plava boja snijega(igrokaz – Književno-teorijski pojmovi – Usmena književnost: – Stalni epiteti, epski deseterac, epska i lirska pjesma u usmenoj književnosti, fantastični elementi u bajci;likovi i motivi u bajci – Basna, likovi u basni,, preneseni smisao basne , pouka basne – Umjetnička književnost	– Učenici su osposobljeni da uočavaju lirske slike, motive i stalna izražajna sredstva u narodnoj književnosti(M). Uočavaju tematiku, osobine likova i osobine stiha u našoj narodnoj epici(O). Učenici razlikuju usmene lirske i epske vrste(M). Uočavaju likove i motive u bajkama(M). Samostalni su u analizi basne, njenog prenesenog smisla i pouke(O). – Osposobljeni su za uočavanje historijske podloge fabule narodne epike(O). Uočavaju vrijednosti poruka: pobjeda pravde kao osnovna misao(O). – Prepoznaju osnovna osjećanja izražena u pjesmi(M). Otkrivaju lirske slike, motive, poentu pjesme i stilsko-izražajna sredstva u joj(M).Određuju lirske slike, motive i poentu pjesmi(O). Prepoznaju epitete, poređenja, personifikaciju i onomatopeju(M). – Učenici su osposobljeni za izražajno čitanje i recitiranje pjesme, savladali su tehniku pisanja vlastitog lirskog teksta(O). Učenici mogu da razlikuju pripovijetke, romane i	70

		– Lirska poezija:čulni elementi pjesničke slike, motiv kao najmanja tematska jedinica lirske pjesme, vrste stiha, rima ili srok,ritam, osnovni pojmovi o stilskim izražajnim sredstvima(epitet, poređenje, personifikacija, onomatopeja,inverzija) – Vrste irske poezije: ljubavna, deskriptivna, rodoljubiva(patriotska, zavičajno- rodoljubiva) – Umjetnička proza:fabula, kompozicija, tematsko-idejna osnova, likovi, karakterizacija likova, način pripovijedanja – Vrste umjetničke proze(novela, crtica, pripovijetka)	igrokaze prema najizraženijim obilježjima(M). Učenici znaju odrediti temu i poruku na osnovu razumijevanja teksta, osuđuju negativne postupke likova, povezuju sadržaje sa konkretnim pojavama iz života, pravilno iznose slijed događaja, uz pridržavanje uzročno-posljedičnih odnosa(O). Učanci znaju prepričati ukratko fabulu, iznijeti najvažniji događaj i lik te prepoznati osnovna obilježja likova(M). Učenici su osposobljeni da objasne razliku između priče, romana i igrokazana osnovu glavnih osobina književne vrste(O).	
II	LEKTIRA	– Lektira – S.Pilić :Mrvice iz dnevnog boravka – Z.Balog:Nevidljiva Iva – A.Isaković:Lijeve priče – Dž.Latić :Srebrena česma – V.Milošević:Djeca su vojska najjača – K.Neslinger: Dijete iz limenke – D.Defo:Robinzon Kruso – M.Tven:Doživljaji Hakliberi Fina – Advan Hozić:Tri Ješina junačka dana – (U toku školske godine trebalo bi obraditi najmanje osam lektirskih djela)	– Pri obradi lektire učenici slijede programske zahtjeve u obradi teksta(M). Na časovima lektire koriste se pismenim pribilježkama za usmenu analizu književnog djela(M).	15
III	JEZIK	– Rječnik, gramatika, ortoepija i ortografija – Glasovi :samoglasnici i suglasnici – Slog, i dužina sloga – Uočavanje naglašenih i nenaglašenih riječi – Naglašeni slog u riječi – Naglasnice i nenaglasnice – Riječ, značenje, oblik i funkcija – Pisana i usmena riječ – Samostalne riječi(riječi koje imaju samostalno, vlastito značenje) – Jednoznačnost i višeznačnost	– Učenici mogu primijeniti višeznačne riječi u jezičkim djelatnostima:slušanju, čitanju, govoru, razgovoru i pisanju(M).Učenici imaju razvijen interes za otkrivanje snage, dubine i ljepote riječi(O). – Razumiju osnovne uloge promjenljivih i nepromjenljivih riječi(O). – Razlikuju promjenljive od nepromjenljivih riječi(M).Pravilno upotrebljavaju prijedloge s,	45

	riječi, riječi u osnovnom i prenesenom značenju – Onomatopejske riječi – Vrste riječi – Promjenljive i nepromjenljive riječi – Promjenljive riječi – Glagoli – Pomoćni glagoli biti i htjeti – Imenice – Deklinacija imenica – Nazivi i značenje padeža – Glasovne promjene u deklinaciji imenica – Pridjevi – Određeni i neodređeni oblik pridjeva – Deklinacija pridjeva – Zamjenice – Upitne, odnosne, opće, prisvojne, pokazne – Deklinacija ličnih zamjenica – Brojevi – Glavni i redni brojevi – Deklinacija brojeva – Nepromjenljive riječi – Prilozi(mjesta, vremena, načina) – Prijedlozi – Veznici – Uzvici – Riječce – Rečenica – Predikat,glagolski i imenski – Subjekat, više subjekata, neizrečeni subjekat – Priloške odredbe u rečenici(mjesta, vremena, načina) – Rečenica sa izrečenim i neizrečenim subjektom, rečenica s više subjekata, rečenica bez subjekta, krnja rečenica – Ortografija i ortoepija – Veliko slovo u jednočlanim i višečlanim nazivima planeta, kontinenta, okeana, država, naroda i naseljenih mjesta – Izgovor i pisanje superlativa pridjeva – Veliko slovo u pridjevima izvedenim od vlastitih imena – Izgovor i pisanje riječi u kojima su provedene glasovne promjene – Izgovor i pisanje riječi s	sa, k,ka i priloge kamogdje, kuda(M).Pravilno upotrebljavaju veznike, uzvike i riječce u govorenju i pisanju(M). – Uočavaju osnove i nastavke u promjenljivim riječima(O). – Uočavaju i prepoznaju vezu:prilog ili pridjev,prilog, ili prijedlog(O). – Znaju pronaći pomoćne glagole u rečenici(O). – Znajeodrediti padeže(O). – Prepoznaju pomoćne glagole u govoru i pisanju pomoću proširenih padežnih pitanja(M). – Prepoznaju padeže u njihovim osnovnim značenjskim ulogama(M). – Prepoznaju oblike sa izvršenim glasovnim promjenama(M).Uočavaju pomoćne glagole u rečenici(O). – Znaju pronaći padež u rečenici, pravilno upotrijebiti padežni oblik u pisanju i govoru, te uočiti padežne oblike u kojima su izvršene glasovne promjene(O). – Mogu prepoznati iste oblike riječi u različitim padežima(O). – Uočavaju duge i kratke množine u nominativu(O). – Uočavaju imenice koje imaju samo množinu ili samo jedninu(O). – Pravilno upotrebljavaju neodređene oblike pridjeva(M).Znaju upotrebu određenih i neodređenih pridjeva s padežnim nastavcima(M). – Samostalno pronalaze određene i neodređene oblike pridjeva u rečenici(O). – Uočavaju jednak glasovni sastav u različitim padežima(O). – Prepoznaju sve vrste zamjenica(M).	

		glasovima ije, je (deminutivi i komparativi pridjeva) – Izgovor i pisanje glasova č i ć u deklinaciji imenica i komparaciji pridjeva – Rečenični i pravopisni znaci: tri tačke, crtica i zagrada – Bosanski, hrvatski, srpski jezik u porodici srodnih jezika – Historija Južnih Slavena i jezici južnoslavenskih naroda – Počeci slavenske pismenosti i staroslavenski jezik – Pisma, historijski presjek (glagoljica, ćirilica, bosančica, arabica, latinica) – Spomenici pismenosti (Humačka ploča, Povelja Kulina bana, natpisi na stećcima) – Prve štamparije i prva štampana djela	– Uočavaju naglašene i nenaglašene oblike povratne zamjenice (M). – Pravilno upotrebljavaju prisvojne i pokazne zamjenice u svim oblicima (O). Znaju deklinirati lične zamjenice (M). – Prepoznaju glavne i redne brojeve u rečenici (M). – Dekliniraju prisvojne i pokazne zamjenice (O). – Dekliniraju brojeve (O). – Određuju glagolski predikat i priloške odredbe (M). – Određuju imenski dio predikata (O). – Uočavaju vršioča radnje u rečenici sa neizrečenim subjektom (O). – Razlikuju subjektne i neoglagoljene rečenice (O). – Uspješno se služe pravopisom i pravopisnim rječnikom u skladu s njihovim uzrastom (O). – Znaju funkcije tri tačke u rečenici, pravilno upotrebljavaju zgradu i crticu (O). – Vladaju osnovnim pojmovima iz historije bosanskoga jezika, znaju prve pisane spomenike, pisma i prva štampana djela (M).	
IV	KULTURA IZRAŽAVANJA	– Prepričavanje – Razgovor – Recitacija – Čitanje i slušanje – Pričanje kao pripovjedačka vrsta izražavanje u nastavi ili doživljaju – Pričanje stvarnog događaja (hronološko i retrospektivno) – Pričanje izmišljenog događaja ili doživljaja (hronološko ili retrospektivno) – Pričanje prema zadanoj slici ili muzici – Opisivanje prema predmetu, biću ili pojavi kao osnovici opisa – Opis osoba (portret) – Opis zatvorenog	– Učenici mogu prepričati najvažniji dio teksta (M). – Znaju osnovna obilježja službenog razgovora (M). – Tačno i jasno govore stihove (M). – Učenici mogu prepričati cio tekst prema hronologiji događaja, komentirati postupke i ponašanje likova, smisleno povezati rečenice, sažimati fabulu navodeći najvažnije dijelove (O). – Pravilno i umjereno brzo čitati tekst, razumiju pročitano i slušano (M). – Pravilno primjenjuju	30

		prostora(interijer) – Opis otvorenog prostora(eksterijer) – Opis bića ili grupe bića unutar prostora ili pojave – Pisanje diktata iz pravopisa(diktat s predusretanjem grešaka, kontrolni diktat, slobodni diktat, gradivo 5. i 6. razreda) – Pisanje pisma,telegrama, mobitelske poruke, jezik bloga messenger servisi, uputnice – Pisanje školskih zadaća(dvije u toku školske godine(1 čas izrade i 2 časa ispravke)	naraciju u vježbama usmenog i pisanog izražavanja(M). – Navode primjere službenog razgovora u različitim situacijama, poznaju razne učtive izraze i primjenjuju ih u razgovoru(O). – Pravilno primjenjuju deskripciju u vježbama usmenog i pisanog izražavanja(M). – Oživljeno i s razumijevanjem izražajno govore stihove, koristeći različite govorne vrednote(O). – Posjeduju vještine i navike u pravilnom pisanju informativnih oblika usmenog i pisanog izražavanja(M). – Izražajno čitaju tekst, razumiju ga i znaju naglašavati važne dijelove i govorno obilježavati pojedine sadržaje:intonacija, tempo, rečenični naglasak(O). – Posjeduju vještinu i naviku u pravilnom pisanju informativnih oblika usmenog i pisanog izražavanja(M). – Pišu vlastite tekstove i pravilno primjenjuju narativnu tehniku(O). – Pišu vlastite deskriptivne tekstove i primjenjuju vlastite opisivačke postupke (O). – Pravilno pišu diktirani tekst i uočavaju odgovarajuća pravila(O). – Pravilno pišu pisma, mobitelske poruke, uputnice, priznanice(O).	
V	MEDIJSKA KULTURA	– Osnovne vrste medija, štampani i elektronski – Novine, časopisi, strip,radio,televizija, internet(postanak i razvoj) – Film(postanak, historijat, filmski rodovi i vrste) – Pozorište kao književno-	– Učenici poznaju najvažnija obilježja pojedinih vrsta medija na razlikovnom nivou(M). – Znaju osnovne karakteristike filmskih vrsta na primjerima, mogu komentirati filmska	15

		scenska umjetnost:scena, kulise,pozorišni prostor – Osnovne vrste radijskih i televizijskih emisija, zabavne, sportske – Uloga školske biblioteke u nastavi bosanskoga jezika i književnosti – Principi katalogizacije knjiga s posebnim osvrtom na internet – Nastavni čas lektireu školskoj biblioteci	izražajna sredstva, te znaju osnovne historijske podatke o počecima filmske umjetnosti(O). – Navode različite vrste časopisa, filmova, pozorišnih izvedbi, radijskih i televizijskih emisija(M). – Razlikuju strip kao dio medijske kulture i kao jednostavni prozni tekst, znaju samostalno sastavljati strip i vršiti dramatizaciju tekstova(O).	

OPĆE NAPOMENE

Broj nastavnih sati za pojedina područja nastave bosanskoga jezika u šestom razredu dat je samo kao orijentaciona naznaka vremena potrebnog za realizaciju predviđenih programskih sadržaja. Nastavnici imaju potpunu slobodu u planiranju i uspostavljanju ravnoteže između prethodnih postignuća u pojedinim područjima i vremena potrebnog za daljnji rad. Također, nastavnici imaju potpunu slobodu i pri izboru nastavnih metoda, oblika rada i nastavnih sredstava u skladu sa savremenim tendencijama u metodici nastavnog rada, a što je određeno postavljenim ciljevima i jasno naznačenim ishodima učenja.

U području ishoda učenja upotrebljavane su određene kratice(M,O) kojima su označeni nivoi postignuća:M(minimalni nivo postignuća,O(optimalni nivo postignuća)što se tiče ishoda učenja u nastavi gramatike ortoepije i ortografije , te razvoja standardnog bosanskog jezika potrebno je voditi računa o spiralnom razvoju nastavnog programa, a sve nastavne jedinice potrebno je uskladiti sa razvojnim mogućnostima učenika određenog razreda.Nastavnici treba da vode računa kako će učenike postupno uvoditi u osnovne gramatičke pojmove i kategorije.

VJEŠTINE UČENJA I POUČAVANJA

Nastavni plan i program za VI razred devetogodišnje osnovne škole strukturiran je od sljedećih nastavnih područja:

I Književnost (interpretacija književnih tekstova). Iz ove oblasti potrebno je približiti učenicima osnovna obilježja epske i lirske narodne pjesme, ukazati im na stalne epitete i deseterac kao obilježja usmene književnosti. Objasniti učenicima kako će razlikovati epsku od lirske pjesme na temelju opreke događaja i doživljaja.

Upoznati ih sa usmenom književnom baštinom, razvijati svijest o opstojnosti naroda i nacionalnih kulturnih vrijednosti (rodoljublje, junaštvo, hrabrost, običaji, tradicija) koje utjelovljuju junaci opjevani u usmenim epskim pjesmama. Učenike bi trebalo upoznati sa glavnim obilježjima rime i ritma, sa stilskim sredstvima i prenesenim značenjem. U okviru rada na književnom tekstu važno je da učenici nauče dijelove fabule i logičku povezanost među dijelovima, te da mogu uočavati moralne odlike likova (hrabrost, plemenitost, čovjekoljublje..).

II Jezik (rječnik, gramatika, pravopis i pravogovor). U okviru navedenog nastavnog područja učenici treba da nauče osnovno i preneseno značenje riječi, da znaju imenovati i razlikovati promjenljive i nepromjenljive riječi, da prepoznaju oblike pomoćnih glagola biti i htjeti.U VI razredu učenici se uvode u razumijevanje padeža u rečenici i njihove osnovne značenjske uloge, te

da ovladaju upotrebom padeža uz pojedine prijedloge u skladu sa normom. Trajna obaveza nastavnika je da kod učenika razvija jezičke sposobnosti i komunikacijske vještine. Na ovom nivou obrazovaja učenici se upoznaju sa pridjevima, njihovom promjenom i sa pridjevim oblicima pomoću proširenog padežnog pitanja i imenice s kojom se pridjev slaže.

Učenici se upoznaju sa naglašenim i nenaglašenim oblicima ličnih zamjenica, sa upotrebom i pisanjem lične zamjenice za svako lice, sebe, se, te upotrebom prisvojne zamjenice za svako lice (svoj, svoja..). Učenici se upoznaju sa oblicima glavnih i rednih brojeva u rečenici, uče glagolski predikat kao glavni dio rečenice, prepoznaju imenski predikat i priloške odredbe. Učenici usvajaju rečenicu sa više subjekata i proširene rečenice sa više istovrsnih dijelova, rečenice sa neizrečenim subjektom. Na ovom obrazovnom uzrastu potrebno je osvijestiti potrebu usvajanja pravopisne norme radi upotrebe u svakodnevnom čitanju i pisanju, te upućivati učenike u potrebu primjene norme u drugim nastavnim oblastima.

III Kultura izražavanja

Iz oblasti kulture izražavanja učenici se uvode u prepričavanje poštujući hronološki slijed događaja, te jasno i logično povezivanje rečenica izdvajajući važne dijelove, uz izražavanje vlastitog komentara. Učenici uče povezivati osnovna pravila službenog razgovora, uče razliku između službenog razgovora i privatne komunikacije, uče način oslovljavanja i izraze učtivosti. Učenici se postepeno uvode u izražajno čitanje istaknutih dijelova teksta, čitaju tekst s razumijevanjem, slušaju druge učenike i nastavnike i uočavaju obilježja dobrog čitanja.

IV Medijska kultura

Učenici usvajaju teorijsko znanje o medijima, upoznaju najvažnije osobine filmskih vrsta, televizijskih i radijskih emisija, upoznaju se sa najvažnijim dnevnim i periodičnim novinama/časopisima i upoznaju osnovna obilježja stripa.

V Kriteriji za izradu programske strukture

Nastavni program za VI razred se zasniva na principima primjerenosti, reprezentativnosti, egzemplarnosti, odgojnosti i tekstualne adekvatnosti. Što se tiče rasporeda ili organizacije nastavnih sadržaja vodilo se računa o kontinuitetu i vertikalno-spiralnom slijedu, te principima integracije i korelacije.

Osnovni ciljevi, zadaci, složenost i svrha nastave po pojedinim nastavnim područjima treba da budu zasnovani na usvajanju osnovnih pojmova iz gramatike, teorije i interpretacije književnosti, vježbi usmenog i pisanog izražavanja, stvaranju vlastitih tekstova (pisanih sastava), te ovladavanjem osnovnim elementima i tehnikama iz filmske i scenske umjetnosti te medijske kulture.

Prilikom izrade programske strukture vodilo se računa o estetskim, etičkim i nacionalnim kriterijima izbora književnih djela i pisaca što je uzrokovalo relativno veći broj obaveznih tekstova za čitanje. Zato je važno naglasiti da sami nastavnici mogu izvršiti selekciju tekstova u skladu sa brojem nastavnih sati, ali moramo stalno imati na umu reprezentativnost tekstova, kako bismo osposobili djecu za samostalan pristup interpretaciji umjetničkog djela (važno je uključiti djela koja predstavljaju različite vrste i rodove).

NAZIV PREDMETA: BOSANSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST**RAZRED: VII****BROJ SATI: SEDMIČNIO 5, GODIŠNJE 175**

RED. BROJ	PREDMETNO PODRUČJE (TEME)	PROGRAMSKI SADRŽAJI	OBRAZOVNI ISHODI	BROJ SATI
I	KNJIŽEVNOST	– Književni tekstovi – Tin Ujević: Dažd – N.Šop: Bakine naočari – M.Krleža:Čovjek je lava – M.Dizdar:Zapis o zemlji – E.Kišević:Lampa na prozoru – H.Humo:Akvarel – S.Jesenjin:Pjesma o keruši – V.Ilić:U poznu jesen – D.Trifunović:Nešto važno da ti kažem – Nerkesi:Pjesma o peru – M.Antić:Pjesma djetinjstva – V.Novak:Iz velegradskog podzemlja(odlomak) – Zija Dizdarević:Naza vezilja – Ć.Sijarić:Hrt(Odlomak) – S.Ćorović:Ibrahimbegov čošak – A.P.Čehov:Vanjka – K.Bruckner:Sadako hoće živjeti – R.Pavlović:Čistač obuće – Z.Grey:Komanči(odlomak iz pustolovnog romana“Grmljavina stada“ – A.Egziperi:Mali princ(odlomak) – M.M.Bašeskija:Sarajevski ljetopis(odlomak) – N.Čukovski:James Cook(odlomak) – I.Sekulić:Oslo pod snijegom(odlomak) – Dnevnik Ane Frank(odlomak) – P,Kočić:Jazavac pred sudom (odlomak) – F.šehović:Putovanje kapetana Porprelosa(odlomak) – Hasanaginica(narodna balada) – Narodna romansa po izboru – Narodna lirska pjesma(sevdalinka) – po izboru – Književno-teorijski pojmovi – Lirika (ritam, intonacija, stanka, opkoračenje, stanka u opkoračenju,naglašavanje riječi i ritam)	– Učenici su osposobljeni da otkrivaju stilsko-izražajna sredstva u književnom tekstu(M). – Mogu prepoznati osnovno osjećanje u lirskoj pjesmi(M). – Određuju i razumiju stilska sredstva , upotrebljavaju ih u vlastitom tekstu(O). – Određuju pokretače radnje i sredstva zaustavljanja radnje(O). – Otkrivaju glavne kompozicijske dijelove književnog teksta(M). – Povezuju ritam i osjećanja u pjesmi(O). – Prepoznaju glavne karakteristike povijesnog i pustolovnog romana(M). – Prepoznaju fabulativnu i tematsko-idejnu okosnicu djela(M). – Razumiju, zapažaju i povezuju sa savremenom stvarnošću psihološko-etičke karakteristike lika(O). – Razlikuju književne i ekstraknjiževne karakteristike djela(M). – Uočavaju glavne odlike fantastične književnosti(O). – Uočavaju razlike između drame i drugih književnih vrsta(M). – Uočavaju glavne odlike ljetopisa, putopisa i dnevnika(O). – Prepoznaju usmene književne vrste(M). – Uočavaju glavne karakteristike usmene književnosti(O).	70

		– Stilska sredstva(metafora,inverzija kontrast) – Vrste poezije(deskriptivna,pejzažna , šaljiva rodoljubiva) – Fabula(pokretači fabule, zaustavljanje fabule) – Lik(psihološko-etička karakterizacij,portret, vanjski i unutarnji,forma pripovijedanja,pozicija pripovjedača u priči) – Pustolovni i povijesni romani, fantastična pripovijest – Granične književne vrste(ljetopis, putopis, dnevnik) – Drama(satirična komedija, dramski igrokaz,) – Usmena književnost(termini balada i romansa) – Epsko-lirske odlike)		
II	LEKTIRA	– Književna djela predviđena za lektiru – Alija H.Dubočanin:Brod na vidiku(izbor pripovjedaka) – Šukrija Pandžo:Ruka na kosi(izbor pripovjedaka) – Skender Kulenović:Gromovo đule – Dragan Tadijanović:Srebrne svirale(izbor iz poezije) – Dubravko Jelačić Bužimski:Sportski život letećeg – Martina – Branka Primorac:Maturalac – Stevan Raičković:Na kraju grada – (izbor iz poezije i proze) – Desanka Maksimović-Strepnja – (izbor iz poezije) – Nenad Radanović- Mali Jan – (izbor pripovjedaka) – Isak Samokovlija:Nosač Samuel i druge pripovijetke – Mark Tven:Kraljević i prosijak – Oskar Vajld:Sretni princ i druge bajke	– Učenici su osposobljeni za samostanu analizu cjelovitih književnih djela.	15

III	JEZIK	– Naglašene i nenaglašene riječi – (naglasne cjeline) – Riječi za imenovanje pripadnosti, kraju,zemlji, narodu – Osnovno i preneseno značenje riječi – Čestice(riječce),proširivanje znanja o ovoj vrsti riječi – Glagoli – Glagolski oblik i broj – Glagoli po predmetu radnje – Glagoli po vidu radnje – Infinitiv, osnova i završeci – Glagolski pridjevi i glagolska imenica – Present, konjugacija, present pomoćnih glagola – Perfekat, izricanje prošlosti perfektom, aoristom, imperfektom i pluskvamperfektom – Izricanje budućnosti futurom I i futurom II – Izricanjezapovijedi i molbi imperativom, kondicionalom I i kondicionalom II – Glagolski prilozi – Rečenice – Jednostavna proširena rečenica – Predikat, imenski i glagolski – Priložne oznake u rečenici(uzrok, količina,društvo) – Objekat(direktni i indirektni) – Atribut(pridjevski i imenički atribut) – Apozicija – Složene rečenice(pojam složene rečenice – Veliko slovo u jednočlanim i višočlanim imenima pokrajina i krajeva, dijelova naselja, trgova i ulica – Pisanje etnika – Pisanje i izgovor zamjenice sebe(se)uz povratne glagole – Pisanje i izgovor aorista glagola biti i odrične riječce ne uzglagole – Pisanje infinitiva i glagolskog pridjeva radnog(oblici muškog roda jednine) – Izgovor i pisanje oblika glagola u kojim su izvršene	– Učenici znaju pravilno pisati i izgovarati naglasnice/atoničke riječi (M) – Uočavaju preneseno značenje riječi na jednostavnim primjerima(M). – Razlikuju prenaslasnice, predtoničke riječi i zanaglasnice/izatoničke riječi(O). – Primjećuju preneseno značenje iskazano pjesničkom slikom u književnom djelu(O). – Prepoznaju osnovne čestice:da, ne, li, za(M). – Uočavaju da česticama možemo izreći svoje dojmove: ma god,doista, naravno, sigurno(O). – Razlikuju glagole radnje po predmetu i po vidu(M). – Razvrstavaju povratne glagole na prave povratne, nepravne povratne i uzajamno povratne(O). – Razumiju ulogu infinitiva u tvorbi glagolskih oblika(M). – Razlikuju trajne i učestale glagole(O). – Pravilno upotrebljavaju glagolske pridjeve(M). – Razumiju ulogu infinitiva u dopuni glagola(O). – Uočavaju glasovne promjene u glagolskom pridjevu radnom, prelazak I u o(O). – Prepoznaju present i razumiju njegovo osnovno značenje(M). – Uočavaju promjenu prezenta, lice i broj(M). – Razumiju pravu i prenesenu sadašnjost(O). – Uočavaju palatalizaciju i jotaciju u prezentu(O). – Adekvatno upotrebljavaju perfekat u govoru i pisanju(M). – Mogu zamjenjivati aorist, imperfekat,pluskvamperfekat perfektom(O). – Usvojili su aorist i imperfekat pomoćnog glagola biti i htjeti(M). – Samostalno mijenjaju glagole	45

		glasovne promjene – Upotreba glasova č i ć u u glagolskim oblicima – Zamjena jata, pisanje je i ije u glagolskim oblicima – Izgovor i pisanje prednaglasnica i zanaglasnica(zamjениčkih i glagolskih)Zarez u jednostavnoj i složenoj rečenici(odvajanje apozicije, pisanje vokativa,nabrajanje rečeničnih dijelova,nabrajanje rečenica) – Pisanje apostrofa,i tačke sa zarezom	u futuru I i futuru II(M). – Prepoznaju imperativ u rečenici(M). – Imperativom izriču zapovijed,molbu i zabranu(M). – Uočavaju futurski perfekat(O). – Uočavaju isti oblik prezenta i aorista u 3.licu jednine kod nekih glagola(O).Uočavaju gnomski i futurski aorist(O). – Zamjenjuju futur II svršenim prezentom(O). – Preoblikuju prezent u oba futurom(O). – Uočavaju pripovijedni i sivevremenski imperativ(O). – Razlikuju iste oblike imperativa i prezenta u rečenici(O). – Pravilno koriste kondicional u govoru i pisanju(O). – Uočavaju i razumiju značenje i tvorbu kondicionala II(O). – Upotrebljavaju glagolske priloge u govoru i pisanju(M). – Objašnjavaju službu glagolskih priloga u rečenici(O). – Prepoznaju imenski predikat(M). – Uočavaju priloške oznake(M)Prepoznaju u rečenici objekat, atribut i apoziciju(M). – Uočavaju direktni i indirektni objekat(M). – Prepoznaju imenski predikat u različitim glagolskim oblicima (O). – Uočavaju da glagoli otvaraju mjesto različitim vrstama objekata(O). – Razlikuju imenički i pridjevski atribut(O). – Pravilno pišu zarez kod apozicije i apozicijskog skupau poslijeimeničnom položaju(O). – Uočavaju glagolske pridjeve u funkciji atributa(O). – Pravilno pišu veliko početno slovo u imenima pokrajina i krajeva te dijelova naselja(M) – Mogu primjenjivati stečena	

			znanja iz pravopisa(M). – Pravilno izgovaraju i pišu glagolske oblike u svakodnevnom razgovoru(O). – Razlikuju naglasnice i nenaglasnice u tipičnim primjerima(M). – Prepoznaju pravopisna pravila i upotrebljavaju ih u svakodnevnom životu(M). – Uočavaju glagolske oblike u kojima su provedene glasovne promjene(O). – Prepoznaju i pravilno izgovaraju naglašene i nenaglašene riječi(O). – Uočavaju i obilježavaju naglasne cjeline(O). – Primjenjuju pravopisnu normu u zadacima i pismenim radovima(M).	
IV	KULTURA USMENOG I PISANOG IZRAŽAVANJA	– Pričanje – Pričanje događaja ili doživljaja retrospektivnim slijedom događaja – Pričanje događaja/doživljaja uz upotrebu opisa pejzaža i lika – Opis – Opis portreta (vanjski i unutarnji portret) – Deskripcija – Opis dinamičnog zbivanja u prirodi (uočavanje redoslijeda prikazivanja pojedinosti u dinamičnom opisu) – Ostali oblici izražavanja (čitanje i slušanje) – Interpretativno čitanje lirskih pripovjednih i dramskih tekstova, ostale vrste čitanja (čitanje usmjereno i čitanje usebi) – Pisanje – Pisanje dnevnika – Pisanje autobiografije – Pisanje diktata; kontrolni diktat, stvaralački diktat, diktat sa predusretanjem grešaka – Pisanje školskih pismenih zadaća (tokom školske godine uraditi dvije školske zadaće, jedna u prvom polugodištu, jedna u drugo (jedan čas izrade, a dva časa ispravke)	– Učenici mogu sastavljati jednostavne kompozicione cjeline(M). – Znaju sastavljati složenije kompozicione strukture(O). – Učenici mogu stvarati redoslijed značajnijih događaja i mogu uvoditi retrospekciju u priču(M). – Učenici upotrebljavaju retrospektivne epizode i prepoznaju njihovu funkciju(O). – Znaju opisivati pejzaž usklađen s tokom događaja i povezan sa doživljajima sudionika(M). – Učenici mogu u sastavu upotrijebiti složeniji oblik pejzaža tako što će upotpuniti pričanje doživljaja, koji predstavlja njegov sastavni prirodni dio(O). – Razlikuju vanjski od unutarnjeg opisa osobe(M). – Opisuju društvenu sredinu u kojoj lik živi i način na koji ona utječe na njegovo ponašanje i osjećaje(O). – Učenici u sastavu mogu da opišu lik, istaknu njegove postupke, sklonosti i interesovanja(M). – U sastavu učenici iznose	30

			detalje koji su važni za doživljaj lika(O). – Učenici mogu da opisuju zbivanja pomoću plana(M). – Učenici mogu izgrađenim stilom i jezikom, sažetom i kratkom rečenicom dočaravati uzbudljiv trenutak(O). – U sastavu upotrebljavaju glagole kretanja u pojedinostima koji slijede jedni iza drugih u vremenskom toku(M). – U sastavu mogu iznijeti sliku zbivanja oko sebe, ali i svoje raspoloženje i misli(O). – Učenici znaju pravilno čitati tekst umjerenom brzinom govora uz pravilnu artikulaciju glasova(M). – Pravilno će govorno obilježavati intonaciju rečenice te bojom i jačinom glasa dočaravati sadržaje(O). – Mogu bilježiti misli i osjećaje, iznositi podatke o svom životu, boravku u vrtiću, polasku u školu, kako je dobio ime itd.(M). – Znat će pisati dnevnik pripovjedački uobličen, zanimljiv način slikanja događaja i osjećaja(O). – Mogu sastavljati autobiografiju prožetu humorom(O).	
V	MEDIJSKA KULTURA	– Filmska izražajna sredstva (plan, ugao snimanja) – Knjiga-film – MarkTwain:Kraljić i prosijak(igrani film) – Henryk Sienkiewicz:Kroz pustinju i prašinu(igrani film) – Pozorišna izražajna sredstva:govor gluma, scenografija, kostimografija – Izražajna sredstva stripa:crtež, kvadrat, fabula prikazana kvadratima	– Učenici znaju način na koji nastaje film, znaju šta je kadar(M). – Razumiju tehniku stvaranja filma(O). – Imaju razvijenu sposobnost za estetsko i etičko vrednovanje filma(O). – Uočavaju sličnosti i razlike pozorišne i filmske glume,scenografije, maske i kostimografije(O). – Povezuju film sa stripom, crtanje iz raznih uglova,pravljenje pokretnog stripa(M). – Razumiju ulogu pozorišnih izražajnih sredstava(M).	15

			– Uočavaju razliku između glume u pozorištu i glume pred kamerom(M). – Razumiju priču u stripu i način izražavanja govora stripom(M). – Posjeduju razvijenu sposobnostestetske i etičke procjene vrijednosti pojedinih stripova i sposobnost primanja poruka stripom, reklamnih,rodoljubivih,ekoloških(O). – Razlikuju vrste stripa po temi, povijesni, kriminalistički, pustolovni, naučno-fantastični(O).	

OPĆE NAPOMENE

Broj nastavnih sati, u sedmom razredu, za pojedina područja dat je samo kao orijentaciona naznaka vremena potrebnog za realizaciju predviđenih programskih sadržaja. Nastavnici imaju potpunu slobodu u planiranju i uspostavljanju ravnoteže između prethodnih postignuća u pojedinim područjima i vremena potrebnog za daljnji rad. Također, nastavnici imaju potpunu slobodu i pri izboru nastavnih metoda, oblika rada i nastavnih sredstava u skladu sa savremenim tendencijama u metodici nastavnog rada, a što je određeno postavljenim ciljevima i jasno naznačenim ishodima učenja.

U području ishoda učenja upotrebljavane su određene kratice(M,O) kojima su označeni nivoi postignuća: M(minimalni nivo postignuća,O(optimalni nivo postignuća)što se tiče ishoda učenja u nastavi gramatike ortoepije iortografije, te razvoja standardnog bosanskog jezika potrebno je voditi računa o spiralnom razvoju nastavnog programa, a sve nastavne jedinice potrebno je uskladiti sa razvojnim ogućnostima učenika određenog razreda, učenike postupno uvoditi u osnovne gramatičke pojmove i kategorije.

VJEŠTINE UČENJA I POUČAVANJA

Nastavni plan i program iz Bosanskoga jezika za sedmi razred devetogodišnje osnovne škole strukturiran je iz nekoliko predmetnih područja koja se inkorporiraju u jedinstvenu nastavnu cjelinu s obzirom na specifičnu predmetnu strukturu značajno je kvalitetnim metodama pristupiti poučavanju sljedećih predmetnih područja.

- Književnost (interpretacija književnih tekstova)
- Jezik(gramatika, pravopis,pravogovor, rječnik, razvoj standardnog jezika)
- Kultura izražavanja(oblici izražavanja u nastavi i vježbe usmenog i pisanog izražavanja)
- Medijska kultura(filmska umjetnost,scenske umjetnosti i medijska umjetnost)

U sedmom razredu devetogodišnje osnovne škole iz predmetnog područja KNJIŽEVNOST učenici treba da usvoje glavne odlike lirske, epske i epsko-lirske književnosti.Na ovom razvojnom uzrastu učenike bi trebalo osposobiti da znaju osnovna stilska sredstva i njihovu ulogu u književnom tekstu.U sedmom razredu učenici prepoznaju deskriptivne, rodoljubive i šaljive

pjesme, mogu uočiti pokretače fabule i sredstva zaustavljanja, radnje, uočavaju poziciju pripovjedača i forme. Upoznaju se sa osnovnim osobinama ljetopisa, putopisa i dnevnika.

Važno je motivirati učenike na kvalitetnu recepciju književnog djela, podsticati ih da zapažaju razlike između epskih i lirskih književnih vrsta, da rade na zapisivanju pjesama koje su čuli u svom okruženju. Važno je motivirati učenike za recepciju primjerenih poetskih tekstova, oblikovati zamišljene slike, uočavati motive u lirskoj slici, podsticati učenike na ekspresivnost stila i uspostavljati korelaciju sa muzičkom i likovnom kulturom i drugim predmetima koji korespondiraju sa ovim predmetom.

JEZIK

Iz područja *rječnika i gramatike* učenici se uvode u pravilno naglašavanje riječi i pravilano čitanje izgovornih cjelina. Osposobljavaju se da razlikuju osnovna i prenesena značenja u književnom tekstu, uočavaju dopunska, proširena značenja riječi. Pripremaju učenike za komunikacije standardnim jezikom. Kod učenika je važno razvijati potrebu primjene norme standardnoga jezika u govoru i pismu, razvijati potrebu za čuvanjem i njegovanjem bosanskoga jezika. Poučavati učenike da pravilno upotrebljavaju znake interpunkcije. Učenike je potrebno uvoditi u područje glagolskih oblika i pomoćnih glagola.

Važno je učenike uvoditi u prepoznavanje i razlikovanje pravilnog pisanja futura I i futura II. Uvoditi učenike u prepoznavanje imperativa kao glagolskog načina, razumijevanje njegovog značenje i tvorbe. Prepoznati i razlikovati kondicional I i II. Učenike bi trebalo adekvatnim metodama učiti i poučavati da razlikuju imenski predikat od glagolskog predikata, da uočavaju i primjenjuju priloške odredbe, da uočavaju i prepoznaju objekat u rečenici, da razlikuju bliži i dalji objekat, te da razlikuju pridjevski i imenički atribut i apoziciju.

KULTURA USMENOG I PISANOG IZRAŽAVANJA

Predmetno područje kulture pisanog i usmenog izražavanja treba kod učenika da razvija sigurnost i samopouzdanje u različitim govornim situacijama, da znaju vrednovati prepričavanje, te da znaju povezati događaje po njihovim uzajamnim vezama i odnosima. Učenike ovog uzrasta treba osposobljavati da stvaraju složenije kompozicije sastava, razlikuju retrospektivne od hronoloških epizoda pričanja.

Adekvatnim metodama rada učenike je potrebno osposobljavati da povezuju opis sa doživljajem i da razumiju njegov značaj za tok radnje, te da uočavaju stilske funkcije. Važno je osposobiti učenike da razlikuju opis vanjskog i unutarnjeg portreta, da znaju prikazati osobine, osjećaje i postupke likova, te utjecaj društvene sredine na lik.

Nastavnik treba da osposobi učenike za uočavanje redoslijeda prikazivanja pojedinosti u dinamičnom opisu, te da ih uvodi u mogućnost opisivanja vizuelnih i akustičkih pojedinosti i da istakne značaj funkcije glagola u opisu lika. Učenike je potrebno usmjeravati na važnost rečeničnog akcenta, intonacije, visine, boje i jačine glasa. U okviru ovog predmetnog područja nastavnik treba da osposobi učenike za pisanje i drugih oblike kulture izražavanja kao što je vođenje ličnog dnevnika i pisanje autobiografije. Nastavnik posebno mora voditi računa o ortografskim vježbama u okviru kojih će učenike upućivati na pravilno pisanje velikog početnog slova u nazivima država, gradova, sela i naseljenih dijelova grada. Važno je učenike usmjeriti da pravilno upotrebljavaju povratne zamjenice uz glagole (smijati se, šaliti se...). Uputiti učenike da pravilno pišu i izgovaraju oblike infinitiva ispred i iza zanaglasnica.

U okviru ovog predmetnog područja nastavnik treba da osposobi učenike za pravilno pisanje glagolskog pridjeva radnog u obliku muškog roda (htjeti, smjeti, živjeti, umrijeti, vidjeti). Osposobljavati učenike da pravilno pišu i izgovaraju riječi u kojima su izvršene glasovne promjene, te da pravilno izgovaraju i upotrebljavaju prednaglasnice i zanaglasnice u govoru i pisanju.

MEDIJSKA KULTURA

U okviru ovog predmetnog područja nastavnik treba da osposobi učenike za prepoznavanje izražajnih sredstava u filmu, posebno je važno da učenici znaju pokrete kamere kao izražajnog sredstva filma (statična kamera, dinamična kamera, vožnja, panorama), da uoče filmsku masku, scenografiju, kostimografiju kao izražajna sredstva. Nastavnik treba da osposobi učenike kako će prepoznati pozorišna izražajna sredstva u predstavi (scenografija, kostimografija kao filmska izražajna sredstva). Učenike treba osposobiti da mogu uočiti razliku između filmskog kadra i kvadrata stripa (plan, ugao, gledanje).

NAZIV PREDMETA: BOSANSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

RAZRED: VIII

BROJ SATI: SEDMIČNIO 4, GODIŠNJE 140

RED. BROJ	PREDMETNO PODRUČJE (TEME)	PROGRAMSKI SADRŽAJI	OBRAZOVNI ISHODI	BROJ SATI
I	KNJIŽEVNOST	– Narodna književnost – Lirske narodne pjesme (Ljubavni rastanak; Nesretna djevojka ili Majka Fatu kroz tri godine više) – Smrt Omera i Merime - narodna epsko-lirska pjesma – Umjetnička poezija – Dobriša Cesarić: Oblak – Vesna Parun: Kad sunce umiva oči – D. Bajezidagić: Gazel o Starom mostu – R.M. Rilke: Na uglu – J. Prevert: Za tebe ljubavi mojaj – Sergej Jesenjin: Pismo majci – D. Sekulić: Majka – S. Kulenović: Stećak – A. Sidran: San o Bašeskiji – A.G. Matoš: Noturno – Prozni tekstovi – Slavko Kolaž: Breza (odlomak) – J. Kozarac: Moj djed – Z. Kolarić: Suze kojih se stidim (odlomak) – S. Ćorović: Špijun (odlomak) – M. Kovač: Sjećanje na šarenu pticu (odlomak) – E. Koš: Ujka Filip (odlomak) – I. Andrić: Knjiga – M. Selimović: Zlatna ptica (odlomak iz romana Derviš i	– Učenici su osposobljeni da uoče stilska sredstva i osnovno osjećanje u pjesmi. – Mogu sažeto govoriti o pjesmi, izražavajući tako svoje dojmove (M). – Učenici razumiju idejnu suštinu pjesme i razumiju sintaksičko ustrojstvo stiha (O). – Uočavaju gradaciju i hiperbolu, razlikuju pjesme prema obliku (M). – Uočavaju redoslijed radnje i utvrđuju naslov svakoj kompozicionoj jedinici (M). – Osposobljeni su da dokumentuju citatima tvrdnje iz teksta (O). – Mogu otkriti povezanost jezičko-stilskih elemenata i osjećanja u pjesmi (O). – Osposobljeni su za razumijevanje sadržaja i njegovo sažeto formuliranje (M). – Razvrstavaju likove prema mjestu i važnosti u djelu i prema socijalnim kriterijima (M). – Osposobljeni su za otkrivanje	55

	smrt) – E.Čolaković:legenda o Ali-paši(odlomak iz romana) – A.Nametak:Tuturuza i šeh Meco(odlomak iz romana) – B.Ćopić:Bašta sljezove boje – E.Hemingvej:Starac i more(odlomak iz romana) – S.O*Dell:Otok plavih dupina(odlomak) – A.C.Clarke:Odiseja u svemiru 2001.(odlomak) – Dž.Selindžer:Lovac u raži(odlomak) – I.Sekulić:Oslo pod snijegom(odlomak iz putopisa Pisma iz Norveške) – Z.Džumhur:Nekrolog jednoj čaršiji(odlomak iz putopisa) – M.Ogrizović:Hasanaginica(odlomak iz drame) – Osnovni književno-teorijski pojmovi koje će nastavnik planirati uz adekvatne tekstove – Motivi, slike, muzički elementi stiha, stilska obilježja lirske narodne pjesme – Kompozicija, likovi, idejno-tematska svojstva, stilski postupci, jezik – Odlike epskog i lirskog – Misaona(refleksivna) pjesma – Misaoni motivi – forma gazela, pjesništvo na orijentalnim jezicima – Ljubavna pjesma – Podjela pjesama prema obliku(oda, himna, elegija, idila, sonet, haiku pjesma) – Rima i njena uloga u oblikovanju stiha(obgrljena rima) – Pjesnička sredstva (alegorija, gradacija, hiperbola) – Fabula, razvijena u romanu i pripovijeci, sažeta u basni i anegdoti(uočavanje uz interpretaciju teksta) – Glavni dijelovi epskog teksta(funkcija preokreta) – Kompozicija fabule(odnos pojedinih događaja u fabuli, odnos narativnih i ostalih dijelova priče) – Lik- unutrašnji monolog kao sredstvo slikanja lika	povezanosti jezičkostilskih sredstava iosjećanja u pjesmi.(O). – Razumiju sadržaj misaonog motiva, osjećaj, misao(O). – Otkrivaju zanimanja za putopisne teme i osposobljeni su da opišu jedno svoje putovanje(M). – Mogu uočiti ustrojstvo dramske radnje, izdvojiti protagoniste i antagoniste, te odrediti osnovni sukob(M). – Mogu izdvajati lirske epizode u proznom djelu, statične i dinamične elemente, te mogu pratiti unutarnji razvoj lika(O). – Znaju obilježja putopisa i uočavaju asocijativnost kao važan postupak u nastajanju putopisa(O). – Iznose lična zapažanja o dramskom djelu, ocjenjuju postupke likova sa etičkog, društvenog i idejnog stajališta.(O).	

		– Psihološka analiza lika, posebna funkcija opisnih dijaloških i monoloških mjesta – Uloga opisa u pripovijedanju – Humor,ironija,satira u proznom djelu – Karakterizacija glavnog lika(fizička i psihološka) – Naučno- fantastični roman – Obilježja putopisa kao granične književne vrste – Kompozicija i osnovna obilježja drame(protagonist, antagonist,dramatizacija)		
II	LEKTIRA	– Djela za lektiru – Č.Sijarić:Zapisi o gradovima – N.Bazdulj:Ruža I II – H.Bašić:Izbor pripovjedaka – V.Krmpotić:Pisma iz Indije – D.Cesar :Lirika(izbor iz poezije) – S.Čuić:Pripovijetke(izbor) – H.Kikić:Provincija u pozadini – H.Huma:Izbor iz poezije – Z.M.Jovanović:Bulke pored pruge – E. Kestner:Leteći razred – B.Nušić:Sumnjivo lice – A.P.Čehov:Šala/Višnjik(izbor pripovjedaka i drama) – P.Kočić:Jazavac pred sudom – Bosanskohercegovačka proza(izbor) – Bosanskohercegovačka poezija(izbor) – Dnevnik Ane Frank – (Od predloženih djela potrbno je obraditi osam djela po izboru nastavnika)	– U književnim djelima koja su predviđena za lekturu učenici razumiju i uočavaju osnovne književnoteorijske pojmove(M).	15
III	JEZIK	– Rječnik i gramatika – Sinonimi, homonimi i antonimi, arhaizmi – Vrste riječi – Zamjenice i njihova uloga u rečenici(upitne, odnosne i neodređene) – Pisanje i izgovor prijedloga, priloga,veznika i riječca – Pravilna upotreba prijedloga uz pojedine padeže – Jednostavni i složeni prijedlozi – Prilozi i prijedlozi- pisanje(iz daleka svijeta, i izdaleka) – Odnosne zamjenice i nepromjenljive riječi u	– Zna objasniti pojmove sinonimi, homonimi, antonimi i arhaizmi(M). – Prepoznaje i pravilno piše neodređene zamjenice sa prijedlogom(M). – Pravilno piše složene zamjenice sa riječcom god(M). – Prepoznaje nepromjenljive vrste riječi(M). – Oспособljeni su za sastavljanje malog razrednog rječnika sinonima, homonima, antonima i arhaizama(O).	30

	vezničkoj službi u rečenici – Glagolski prilozi – Rečenice – Jednostavna neproširena – Jednostavna proširena – Besubjektna i neoglagoljena rečenica – Članovi rečenice:samostalni(glavni) i nesamostalni(sporedni) – Samostalni članovi:predikat, subjekat,objekat i priloške oznake – Slaganje predikata i subjekta – Objekat(direktni i indirektni) – Gramatička svojstva subjekta i predikata – Priloške oznake(namjena, pogodba, dopuštanje,posljedica) – Nesamostalni rečenični članovi(atribut i apozicija) – Složene rečenice(zavisne i nezavisne) – Stvaranje nezavisne rečenice nizanjem, povezivanjem i uvrštavanjem – Nezavisno složena rečenica:veznička i neveznička(rečenički niz) – Vrste nezavisno složenih rečenica: sastavna, rastavna,suprotna,isključna i zaključna – Zavisno složena rečenica – Izricanje predikata, subjekta,objekta i atributarečenicom – Vrste priložnih rečenica: mjesna, vremenska, načinska, namjerna,uzročna, posljedična, dopusna rečenica – Izricanje pogodbe, mogućnosti i želje složenim rečenicama – Pisanje velikog početnog slova u imenima društava, organizacija,udruženja,ustanov a društvenih istilskih pokreta, povijesnih događaja i javnih skupovaPisanje neodređenih zamjenica i prijedloga, zamjenica i riječce god – Pisanje riječi s glasovima č,ć,dž,đ,ije,je – Zarez u jednostavnoj i složenoj rečenici(suprotnost,naknadno	– Osposobljeni su za rad u grupama, timski rad,svaka grupa ima zapisane rezultate istraživanja(O). – Razumiju način tvorbe neodređenih zamjenica(O): – Znaju kada se riječca god piše sastljeno, a kada rastavljeno uz zamjenice(O). – Pravilno upotrebljavaju glagolske priloge, prepoznju subjekat i riječi koje ga dopunjavaju(M) – Prepoznaju predikat i riječi koje ga dopunjavaju(M). – Uočavaju gramatička svojstva subjekta i predikata(M).znaju pravila slaganja subjekta i predikata(M). – Uočavaju vrste objekta i priloških odredbi(M). – Uočavaju vrste riječi kojima izražavamo objekat i priloške odredbe(M). – Osposobljeni su za razlikovanje priloga i prijedloga, te priloga i pridjeva u primjerima istoobličnih riječi(O). – Znaju za mogućnost preoblike zavisne rečenice glagolskim priložima i obrnuto(O). – Prepoznaju popridjevljene glagolske priloge(O). – Uočavaju neoglagoljenu i besubjektnu rečenicu(O). – Uočavaju dijelove imenskog predikata:spona ili kopula(pomoćni glagol biti u bilo kojem obliku) i imenska riječ(O). – Razlikuju imenički i pridjevski atribut(M). – Prepoznaju apoziciju i primjereno upotrebljava atribut i apoziciju u govoru i pisanju(M). – Prepoznaju kako udruživanjem jednostavnih rečenica nastaje složena(M). – Osposobljeni su za izricanje prijedložnih objekata(O). – Znaju za mogućnost otkrivanja priloških oznaka upitnim priložima(O).	

		dodani dio, modalne riječi, isticanje i nabranje – Pisanje zareza u nezavisno složenim rečenicama – Pisanje zareza u zavisno složenim rečenicam – Upravni i neupravni govor u pisanju	– Uočavaju prijedložni atribut, atributni i apozicijski skup(O). – Znaju u kojem je skupu atribut i apozicija u rečenici/objekatskom, subjekatskom ili priložnom(O). – Prepoznaju vrste nezavisno složenih rečenica, znaju tipične veznike(M). – Uočavaju da je nezavisno složena rečenica složena od rečenica koje ne zavise jedna o drugoj(M). – Znaju uvrstiti jednostavne rečenice u složenu(M). – Prepoznaju veznička sredstva: veznike, vezničke skupove, priloge i zamjenice kao vezničke riječi(O). – Prepoznaju veznike u nezavisno složenim rečenicama i znaju pravilno upotrijebiti veznik(O.) – Uočavaju veznička sredstva, prepoznaju glavnu i zavisnu surečenicu u zavisno složenoj rečenici(M). – Razumiju da se subjekat, predikat i, objekat i atribut mogu izrći rečenicom(M). – Prepoznaju priloškoodredbene rečenice i razumiju njihovo značenje(M). – Upoznati su sa mogućnošću preoblike zavisne rečenice glagolskim priložima(M). – Uočavaju zavisne umetnute rečenice i upotrebljavaju složene rečenice u govornoj i pisanoj komunikaciji(O). – U jednostavnijim primjerima mogu zamijeniti imenski predikat predikatskom rečenicom, objekat objekatskom, atribut atributskom rečenicom(O). – Znaju zamijeniti priloške oznake zavisnim rečenicama. – Znaju gdje treba pisati zarez u zavisno složenoj rečenici s obzirom na različita mjesta zavisne surečenice(O). – Uočavaju razlike	

			između rečenica sa veznikom da i kako(O). – Znaju pisati veliko slovo u jednostavnim i češće upotrebljavanim primjerima(M). – Pravilno govore i pravilno pišu u skladu sa ortografskom i ortoepskom normom(M) – Pravilno pišu zarez u jednostavnoj rečenici(M). – Zarezom znaju pravilno odvajati vokativ, apoziciju, apozicijski skup, iza imenica naknadno dodatih i istaknutih riječi i skupova riječi(M). – Znaju zarezom odvajati rečenice u nizu(M). – Zna pisati upravni govor u skladu sa ortografskom normom(M). – Primjenjuju pravopisnu normu u svakodnevnom čitanju i pisanju(O). – Imaju razvijenu sposobnost primjene stečenih znanja u novonastalim situacijama, slušanje, govorenje, čitanje i pisanje(O). – Znaju zarezom dodvojiti zavisnu surečenicu, umetnutu među dijelove glavne, i pravilno upotrijebiti zarez kada je glavna rečenica u inverziji(O). – Osposobljeni su da preoblikuju upravni u neupravni govor i obrnuto(O).	
IV	KULTURA PISMENOG I USMENOG IZRAŽAVANJA	– Naracija – Stvaranje zanimljive priče – Odabrali zanimljivu neobičnu i originalnu temu iz fantastičnog računarskog, životinjskog i biljnog svijeta ili iz dječije svakodnevnice – Deskripcija – Opis zatvorenog prostora, enterijer, pisanje putopisa – Raspravljjanje – Problemski članak, odabrali neku temu koja predstavlja neki problem iz oblasti sporta,	– Učenici su osposobljeni za stvaranje priče koja ima naslov, temu, kompoziciju, likove koji imaju imena, vlastite osobine, jezik i međusobnu vezu(M). – Učenici znaju u priču uvesti stvarne i personificirane likove(O). – U oblikovanju priče uspješno mogu upotrebljavati pripovijedanje, opisivanje, dijalog i monolog(O). – U portretiranju i	30

		nauke, stanovanja, zabave, čuvanja okoliša itd. Pisanje scenarija, uočavanje obilježja scenarija. – Čitanje – Provođenje artikulacijskih akcenatskih i intonacijskih govornih vježbi – Pisanje – Dramatizacija neke priče iz čitanke. Pisanje diktata: kontrolni diktat sa predusretanjem grešaka, izborni diktat – U toku prvog i drugog polugodišta učenici pišu dvije školske zadaće (jedan čas izrada, a dva časa ispravak)	karakteriziranju likova uspješno se koriste humorom(O). – Uspješno ostvaruju kompoziciju sastava, vodi računa o redoslijedu, pazi na redoslijed pojedinosti u enterijeru(M). – Osposobljeni su za stvarno, nepristrasno i objektivno opisivanje(M). – Znaju napisati putopis o svom zavičaju koji ima elemente slikovitosti slikovitosti ostvarene epitetom i poređenjem(M). – Učenici mogu subjektivno, pristrasno, na osnovu vlastitih dojmova, opisivati doživljaj zatvorenog prostora, u opisu se primjećuje maštovitost (O). – I slikovitost(O). – Osposobljeni su za pisanje putopisa – udaljenim krajevima(O). – Učenici znaju da stvore kompoziciju problemskog članka, znaju da najave problem, da istražuju problem, nalaze rješenje uobičajen zaključak. – Osposobljeni su da naprave preobliku kraćeg teksta iz čitanke u scenarij(O). – Učenici su osposobljeni da samostalno izaberu temu i da pišu problemski članak prema šemi: naslov, tvrdnja, cjelina, dokazi, prijedlozi, zaključak(O). – Učenici su osposobljeni za čitanje epskih, lirskih i dramskih tekstova sa uvažavanjem akcenatskih cjelina(M). – Uočavaju ulogu rečeničnih znakova i njihovu vezu govornim vrijednostima(M). – Učenici su osposobljeni za interpretativno čitanje lirskih, pripovijednih i dramskih tekstova(O). – Učenici su osposobljeni da vrše dramatizaciju na kratkim tekstovima(M).	

			– Učenici mogu dramatizirati opširniji tekst(O).	
V	MEDIJSKA KULTURA	– Igrani film – Vrste igranog filma – literarni elementi filma(scenarij) – Radio – Zvuk kao radijsko izražajno sredstvo – Vrste radijskih emisija – Vrste radijskih emisija:obavijesne,obrazovne, dokumentarne, zabavne – Biblioteka i bibliotečka građa	– Učenici mogu prepoznati – Imenovatiobilježja igranog filma, postojanje glumaca i izmišljene filmske priče(M). – Učenici su osposobljeni za početničke pokušaje stvaranja scenarija prema književnom djelu (M)Prepoznaju obavijesnu, obrazovnu i zabavnu ulogu radija(M) – Osposobljeni su da prezentiraju obavijesnu i zabavnu emisiju radija(M) – Znaju pronaći određene pojmove u rječniku i u enciklopediji(M). – Učenici mogu uočiti idejne odnose među likovima i izražajna sredstva kojima se to ostvaruje(O). – Mogu razlikovati vrste igranog filma te uporediti film i književno djelo. – Učenici posjeduju razvijenu kulturu slušanja, govorenja, razmišljanja i prosuđivanja(O). – Znaju ulogu televizijskog programa u životu savremenog čovjeka(O). – Imaju razvijen selektivan pristup televizijskom programu(O). – Osposobljeni su da na računaru pronađu enciklopedijski podatak koji im je potreban(O).	10

OPĆE NAPOMENE

Broj nastavnih sati za pojedina područja nastave bosanskoga jezika u osmom razredu dat je samo kao orijentaciona naznaka vremena potrebnog za realizaciju predviđenih programskih sadržaja. Nastavnici imaju potpunu slobodu u planiranju i uspostavljanju ravnoteže između prethodnih postignuća u pojedinim područjima i vremena potrebnog za daljnji rad. Također, nastavnici imaju potpunu slobodu i pri izboru nastavnih metoda, oblika rada i nastavnih sredstava u skladu sa savremenim tendencijama u metodici nastavnog rada, a što je određeno postavljenim ciljevima i jasno naznačenim ishodima učenja.

U području ishoda učenja upotrebljavane su određene kratice (M,O) kojima su označeni nivoi postignuća: M(minimalni nivo postignuća, O (optimalni nivo postignuća) što se tiče ishoda

učenja u nastavi gramatike ortoepije i ortografije , te razvoja standardnog bosanskog jezika potrebno je voditi računa o spiralnom razvoju nastavnog programa, a sve nastavne jedinice potrebno je uskladiti sa razvojnim mogućnostima učenika određenog razreda. Nastavnici treba da vode računa kako će učenike postupno uvoditi u osnovne gramatičke zadatke, pojmove i kategorije.

VJEŠTINE UČENJA I POUČAVANJA

U osmom razredu devetogodišnje osnovne škole pažnja je usmjerena na interpretaciju književnog teksta (lirskog, epskog i dramskog), jezik, kulturu izražavanja, medijsku kulturu. Osnovno ciljevi, zadaci složenosti i svrha nastave po pojedinim nastavnim područjima treba da budu zasnovani na usvajanju osnovnih pojmova iz interpretacije književnog teksta, teorije književnosti, gramatike, kulture usmenog i pisanog izražavanja do stvaranja vlastitih tekstova, pisanih sastava, te ovladavanja osnovnim elementima i tehnikama iz medijske kulture.

Interpretacija teksta nameće potrebu definiranja nivoa interpretacije, odnosno određivanje do kojeg stepena se može provoditi interpretacija. Adekvatnim metodičkim pristupom potrebno je osigurati da učenici zamišljaju onakav svijet kakav u njima budi umjetnički tekst.

Učenicima treba nuditi osnovne pojmove o književnom tekstu, ali bi trebalo voditi računa o tome da ne preopteremo učenike književnoteorijskim pojmovima te da na taj način ne razgradimo estetski doživljaj teksta. U spoznavanje temeljnih odrednica epskog teksta učenike bi trebalo postupno uvoditi, početi od razumijevanja naslova teksta do razumijevanja onoga o kome ili o čemu i kako se govori. Sadržaje iz strukture epskog teksta, jezičkih sredstava i tehnike pripovijedanja potrebno je postepeno povećavati, početi od opisa likova ili predjela, pripovijedanja u prvom i drugom licu do dijaloga i monologa.

U ovom razredu mogu se uvoditi i veća književna djela koja sadrže lirske, esejističke i dramske elemente. Interpretaciju dramskog djela možemo počinjati od idejno-tematske osnove uključujući etičke, socijalne i druge probleme. Interpretacija se može temeljiti na kompoziciji dramskog djela, otkrivanju odnosa među činovima i otkrivanju dramske radnje (uvod, zaplet, vrhunac, rasplet).

U ovom uzrastu učenici mogu da emotivno reaguju na sadržaj lirskog teksta, da otkriju riječi kojim je izražen neki zvuk, uoče spori i brzi ritam i da otkriju da li se pjesnička slika temelji na auditivnim ili vizuelnim elementima, zatim da intelektualno ulaze u svijet poetskog teksta. Postepeno možemo povećavati zahtjeve vezane za književnoteorijske pojmove, ali nikada do toga nivoa da oni optereće moć doživljaja jer u ovoj fazi moć doživljaja treba da osigura moć razumijevanja. Metodički postupak kojim se formira spoznaja učenika o ovim sadržajima otpočinje slušanjem interpretativnog čitanja.

Pomoću vezanog teksta učenici se uspješno mogu uvoditi u spoznaju značenja riječi i u spoznaju o komunikativnoj ulozi jezičkih jedinica. Sadržaji vezanog teksta omogućavaju nam međupredmetnu i međupodručnu korelaciju. Lingvistička utemeljenost područja kulture izražavanja manifestuje se usvajanjem leksičkih, morfoloških, sintaksičkih sredstava, te u uvažavanju standardne norme. Pedagoško-metodička osnova ovog područja sadržana je u tome što je u komplementarnom odnosu prema području jezika i književnosti. Pomoću sadržaja ovog područja veoma uspješno se ostvaruje međupodručna i međupredmetna korelacija. Vježbama usmenog i pisanog izražavanja omogućavamo razvijanje sposobnosti promatranja, osmišljavanja, zaključivanja i drugih intelektualnih sposobnosti.

NAZIV PREDMETA: BOSANSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST
RAZRED: IX
BROJ SATI: SEDMIČNIO 4, GODIŠNJE 132

RED. BROJ	PREDMETNO PODRUČJE (TEME)	PROGRAMSKI SADRŽAJI	OBRAZOVNI ISHODI	BROJ SATI
I	KNJIŽEVNOST	– A.B. Šimić:Opomena – T.Ujević:Kolajna – S.S.Kranjčević:Moj dom – V.Nazor:Značenje riječi – O.Davičo:Hana(odlomak iz poeme) – V.Ilić:Ljubavna priča o donu Nunecu i doni Klari – V.Popa: Ljubim belutka – M.Dizdar:Zapis o zemlji – A.S.Puškin:Elegija – A.Sidran:Zašto tone Venecija – E.Mulabdić:Zeleno busenje(odlomak) – M.Selimović:TVrđava(odlomak) – M.Jergović:Ruttta Tannenbaum(odlomak) – M.Krleža:Bitka kod Bistrice Lesne – M.Crnjanski:Dnevnik o Čarnojeviću(odlomak) – I.G.Kovačić:Mrak na svijetlim stazama – W.Scot:Ajvanho(odlomak) – Č.Sijarić:Konak(odlomak) – I.B.Singer:Gimpel luda(odlomak) – I.A.Krilov:Magarac i slavuj – O.Pamuk:Istanbul, grad uspomene(odlomak) – R.Petrović:Ljudi govore(odlomak) – I.Andrić:A.G.Matoš(esej) – Molijer:Mizantrop(odlomak iz komedije) – B.Nušić:Ožalošćena porodica(odlomak) – Nedžad Ibrišimović-Zmaj od Bosne(odlomak) – D.Sušić:Veliki vezir(odlomak) – Smrt braće Morića(balada) – Narodna romansa(po izboru) – Narodna lirska pjesma(sevdalinka) po izboru – Lirika – Ritam,intonacija, stanka, opkoračenje, stanka u	– Učenici su osposobljeni da otkriju stilsko-izražajna sredstva u književnom tekstu(M). – Učenici mogu prepoznati osnovno osjećanje u lirskoj pjesmi(M). – Znaju otkriti glavne kompozicione dijelove književnog teksta(M). – Znaju Prepoznati glavne karakteristike povijesnog i pustolovnog romana(M). – Prepoznaju fabulativnu i tematsko-idejnu okosnicu djela(M). – Razlikuju književne i ekstraknjiževne elemente(M). – Uočavaju razlike između drame i drugih književnih vrsta(M). – Prepoznaju usmene književne vrste(M). – Shvataju i određuju stilska sredstva i upotrebljavaju ih u vlastitom tekstu(O). – Znaju odrediti pokretače radnje i sredstva zaustavljanja radnje(O). – Znaju povezati ritam i osjećanja u pjesmi(O): – Znaju povezati psihoetičke odlike lika sa savremenom stvarnošću(O). – Prepoznaju glavne odlike basne(M).Uočavaju glavne odlike ljetopisa, putopisa, dnevnika i eseja(O). – Uočavaju glavne odlike usmene književnosti(O).	46

		opkoračenju, naglašavanje riječi i ritam – Stilska sredstva:metafora, inverzija, kontrast – Vrste pjesama:refleksivna, šaljiva, deskriptivna, rodoljubiva,ljubavna pjesma – Epika – Fabula, pokretači fabule, zaustavljanje fabule – Lik, psihološko-etička karakterizacija lika – Portret,vanjski i unutarnji, forma pripovijedanja – Pozicija pripovjedača u priči – Novela – Pustolovni i povijesni romani – Pripovijest(duža pripovijetka) – Umjetnička basna – Granične književne vrste:ljetopis, putopis, dnevnik, esej – Drama – Komedija i historijska drama – Usmena književnost – Termini balada i romansa – Epsko-lirske karakteristike djela		
II	LEKTIRA	– Lektira – M.Dizdar:Pjesme(izbor) – N.ibršimović:Nepoznati ljudi(izbor pripovjedaka) – D.Sušić:Nevakat – V.Šekspir:Romeo i Julija – Molijer-Tvrđica – Čarls Dikens-Oliver Twist – S.Kolar-Breza – V.Parun:PPjesme(izbor) – I.Andrić-Pripovijetke – R.Pavlović: Pripovijetke(izbor)	– U književnim djelima koja su predviđena za lekturu učenici razumiju i uočavaju osnovne književnoteorijske pojmove(M).	15
III	JEZIK	– Rječnik – Riječi iz drugih jezika,tuđice i posuđenice – Žargonizmi,vulgarizmi,neologizmi – Perifraza i frazeologizmi – Arhaizmi i dijalektizmi – Gramatika – Glas, govorni organi, samoglasnici i suglasnici – Podjela suglasnika po zvučnosti i mjestu tvorbe – Glasovne promjene: sibilizacija,jotacija,	– Razlikuju domaće i strane riječi(M). – Zamjenjuju riječi i izraze iz zavičajnog govora izrazima standardnog jezika(M). – Znaju tumačiti poznate frazeme(M). – Znaju podjelu glasova po zvučnosti i mjestu tvorbe(M). – Uočavaju glasovne promjene u jednostavnim primjerima(M). – Pravilno čitaju naglasno označene riječi(M).Uočavaju	30

		palatalizacija, nepostojano a, prelazak l u o, jednačenje suglasnika po zvučnosti, jednačenje suglasnika po mjestu tvorbe, gubljenje suglasnika, refleks glasa jata (kraćenje sloga s dvoglasnikom, duljenje kratkog je, smjenjivanje ije, je, e, i) – Naglasak, vrste naglasaka i mjesto naglasaka u naglašenoj riječi – Naglasna cjelina i prenošenje naglasaka na proklitike – Tvorba riječi – Sastav riječi: korijen riječi, afiksi i nastavak – Načini tvorbe riječi (prefiksalska, sufiksalska, prefiksarno-sufiksalska, srastanje i slaganje riječi) – Tvorba riječi kategorijalnom preobrazbom i kraćenjem – Tvorba imenica: etnici, mjesne i mislene imenice, uvećanice, umanjenice i zbirne imenice – Tvorba pridjeva – Pridjevi koji znače sličnost, opskrbljenost i obilje – Tvorba glagola – Sufiksalska tvorba glagola, prefiksalska tvorba i prefiksarno-sufiksalska – Rečenica – Sročnost, slaganje riječi u rečenici po rodu, broju i padežu – Red riječi u rečenici – Višestrukosložena rečenica – Ortografija i ortoepija – Ponavljanje gradiva iz prethodnih razreda o pisanju velikog slova u višječanim nazivima – Rečenični i pravopisni znaci – Pisanje riječi sa glasovima: č, ć, dž, đ, ije, je – Pisanje skraćenica – Sastavljeno i rastavljeno pisanje riječi	osnovne pojmove o tvorbenim načinima (M). – Prepoznaju zadane riječi prema tvorbenom modelu (M). – Pravilno upotrebljavaju nenaglasnice u rečenici (M). – Razlikuju obični (gramatički) red riječi od stilski obilježenoga. – Raščlanjuju višestrukosložene rečenice na ishodišne rečenice i određuju njihov međusobni odnos (M). – Pišu veliko slovo u skladu sa pravopisom (M). – Primjenjuju stečena znanja u govoru, čitanju i pisanju (M). – Pravilno pišu i izgovaraju riječcu ne uz glagole (M). – Pravilno pišu i izgovaraju imenice, složenice i imenice kojima je prvi dio strana riječ ili strani prefiks: aero, audio, auto, foto, kino i video (M). – Pravilno pišu složene pridjeve i pridjeve složene prefiksom (M). – Prikladno upotrebljavaju češće frazeme (O). Uočavaju riječi u kojima je izvršeno više glasovnih promjena (O). U skladu s normom izgovaraju i pišu riječi u kojima se smjenjuju ije/je/e/i (O). Znaju bilježiti akcenat na jednostavnim i čestim primjerima (O). Znaju tvoriti nove riječi u svim tvorbenim načinima (O). Razumiju ulogu, u pisanju i govoru, različitog poretka riječi u rečenici (O). Znaju pravilno konstruirati višestruko složene rečenice u pisanju i govoru (O). – Znaju uočiti značaj pravopisne norme i u drugim predmetima (O). – Znaju se služiti pravopisnim rječnikom (M). – Znaju pravilno izgovarati i pisati složene priloge (O).	

			– Razumiju sastavljeno i rastavljeno pisanje složenih zamjenica, te zamjenica s prefiksom i brojeva(O).	
IV	KULTURA USMENOG I PISMENOG IZRAŽAVANJA	– Funkcionalni stilovi – Vrste stilova:književnoumjetnički, naučni,novinarski,administrativno-poslovni, razgovorni stil – Zapisnik, zahtjev, prijava, biografija, molba, dopis – Raspravljanje – Kritički prikaz filma ili knjige – Naracija – Pisanje smiješnih događaja – Pisanje eseja – Čitanje – Čitanje tekstova pisanih različitim stilovima – Izražajno čitanje, naglasak, artikulacija glasova, brzina, stanka,jačina,ton,isticanje riječi – Pisanje molbe, zapisnika prijave – Pisanje teksta na raznim obrascima, uplatnicama,priznanicama, telegramima – Pisanje rasprave, kritičkog prikaza, knjige i eseja – Pisanje diktata – U toku školske godine učenici rade dvije školske zadaće(jedan čas rada, adva časa ispravka)	– Učenici razumiju potrebu za različitim stilovima izražavanja(M). – Znaju popunjavati administrativne obrasce(M). – Znaju napisati zahtjeve, molbu, prijavu i životopis(M). – Znaju osobine različitih stilova(O). – Znaju popunjavati različite vrste obrazaca i uočavaju osobine dopisa i molbe(O).U – čenici su osposobljeni da odrede kompoziciju rasprave(M). – Znaju jasno iznijeti svoje dokaze izražavajućimisli i stavove upisanoj i govornoj komunikaciji(M). – Razumiju šta je kritika i ko je kritičar, znaju napisati prikaz osvrćući se na temu i fabulu(M). – Imaju razvijenu vještinu dokazivanja i sposobnost izricanja vlastitog stava s obzirom na iskustvo, na doživljaj i prikupljene podatke o odabranoj temi prikaza (O). – Znaju napisati esej o bliskoj temi, znaju iznijeti tvrdnju, dokazati je i iznijeti o njoj svoje stavove(O). – Znaju spojiti subjektivno i objektivno dokazujući tezu(O). – U pripovijedanju ostvaruju humor humorističkim poređenjima, epitetima i perifrazama(M). – Pravilno čitaju i razumiju tekstovepisane različitim stilovima(M) – Imaju razvijenu sposobnost u pisanju po diktatu i pisanju sastavakoji su programska obaveza(M). – Znaju koristiti različite jezičke situacije pri stvaranju humora(O).	30

			– Znaju pravilno čitati akcentovane riječi i mogu se snalaziti u svim oblicima izražavanja(O).	
V	MEDIJSKA KULTURA	– Dokumentarni film – Scenarij, scenarist, knjiga snimanja, reditelj – Filmska montaža – Mreže, Internet	– Prepoznaju filmske rodove, animirani, dokumentarni i igrani film(M). – Razumiju ulogu reditelja i glumaca u filmskom i pozorišnom djelu(M). – Znaju šta je kadar i da se sklapa tokom montiranja filma(M). – Mogu doći do podataka putem Interneta , prikaz lektire na Internetu(M). – Mogu razlikovati vrste dokumentarnih filmova(O). – Razlikuju scenarij i knjigu snimanja. – Razumiju ulogu montaže u stvaranju filmskog djela(O). – Znaju tražiti podatke preko Interneta i služiti se kompjuterskim tražilicama(O).	11

OPĆE NAPOMENE

Broj nastavnih sati za pojedina područja nastave bosanskoga jezika u IX razredu dat je samo kao orijentaciona naznaka vremena potrebnog za realizaciju predviđenih programskih sadržaja. Nastavnici imaju potpunu slobodu u planiranju i uspostavljanju ravnoteže između prethodnih postignuća u pojedinim područjima i vremena potrebnog za daljnji rad. Također, nastavnici imaju potpunu slobodu i pri izboru nastavnih metoda, oblika rada i nastavnih sredstava u skladu sa savremenim tendencijama u metodici nastavnog rada, a što je određeno postavljenim ciljevima i jasno naznačenim ishodima učenja. U području ishoda učenja upotrebljavane su određene kratice (M,O) kojima su označeni nivoi postignuća: M (minimalni nivo postignuća, O (optimalni nivo postignuća). Što se tiče ishoda učenja u nastavi gramatike ortoepije i ortografije, te razvoja standardnog bosanskog jezika potrebno je voditi računa o spiralnom razvoju nastavnog programa, a sve nastavne jedinice potrebno je uskladiti sa razvojnim mogućnostima učenika određenog razreda.

Nastavnici treba da vode računa kako će učenike postupno uvoditi u osnovne gramatičke pojmove i kategorije. I u IX razredu predviđene su dvije školske pismene zadaće, jedna se radi u prvom polugodištu, a druga u drugom.

VJEŠTINE UČENJA I POUČAVANJA

Sadržaji iz Bosanskog jezika i književnosti u IX razredu strukturirani su u četiri predmetna područja. Mada se ta predmetna područja doimaju kao posebne cjeline, da bi se potpunije sagledali ciljevi, razradili zadaci potrebno je integralno pristupiti nastavi sa aspekta

međupodručne i međupredmetne korelacije. Takvi pristupi omogućavaju formiranje potpunijeg pogleda na svijet, razvijanje sposobnosti za estetsko doživljavanje i recepciju sadržaja.

Da bi se ostvarili zahtjevi u nastavi koje nam nameće savremena književna i pedagoška znanost, trebalo bi posebnu pažnju pokloniti izboru književnih tekstova. Izbor tekstova temelji se na sljedećim pokazateljima i načelima:

pedagoško-psihološko načelo, vodilo se računa da je djelo primjereno spoznajnim i recepcijskim mogućnostima učenika;

estetsko načelo, potrebno je da djelo posjeduje estetske vrijednosti koje će učenici uočiti i iz njega konstituirati adekvatne sudove;

društveno načelo, načelo koje će učenicima omogućiti da se upoznaju sa kulturnim naslijeđem naroda i narodnosti Bosne i Hercegovine;

jezičko načelo, potrebno je da djelo bude napisano takvim izražajnim sredstvima da učenik može uspostaviti komunikaciju sa njim. U svakoj valjanoj interpretaciji polazi se od prvog kontakta učenika sa tekstom, od čitanja teksta, a potom od adekvatne recepcije.

U interpretaciji književnih tekstova potrebno je uvažavati navedene kriterije i na njima temeljiti izgradnju metodičkih postupaka koji omogućavaju otkrivanje univerzalnih estetskih vrijednosti do kojih se dolazi od kontakta učenika sa tekstom do čitanja teksta, a potom dolazi adekvatna recepcija. U interpretaciji ovih tekstova uvažavale su se intelektualne i emocionalne mogućnosti, te književna iskustva učenika. Za detaljno poniranje u interpretaciju književnog teksta potrebno je, prije analize, otkloniti sve nejasnoće vezane za tekst. Za pobudu učenikovog emocionalnog svijeta potrebne su adekvatne metodičke odrednice. Samo metodički vođenom instrukcijom učenici mogu učiti o vrijednostima koje pruža književni tekst. Poučavanje pravilnoj interpretaciji zavisi od uzrasta učenika, složenosti nastavnog gradiva i drugih faktora. Interpretacija uključuje motivacijsku fazu, fazu interpretativnog čitanja i fazu tumačenja i poučavanja.

Nastava jezika u osnovnoj školi treba da omogući učenicima razvijanje sposobnosti komuniciranja i razvijanje senzibilnosti za jezičke sadržaje. U višim razredima devetogodišnje osnovne škole pristup nastavi jezika utemeljen je na funkcionalnoj gramatici. Učenike treba poučavati gramatičkim činjenicama koje omogućavaju razvoj gramatičkog mišljenja, sposobnosti za izražavanje i uopće svijesti o jeziku. U interpretaciji jezičkih sadržaja potrebno je uvažavati zahtjeve da govorna manifestacija prethodi pisanoj, a da se svaka jezička promatra u sklopu većih cjelina-vezanom tekstu.

Jezičko izražavanje važan je pokazatelj u određivanju kulture izražavanja. Jezik je najvažnije sredstvo u komuniciranju, a u nastavnom procesu od pravilne upotrebe jezičkih sredstava zavisi kvalitet poučavanja učenika, moć tumačenja i objašnjavanja.

Za oblikovanje govora bitno je da se učenici usmjere na vezani tekst. U ovom predmetnom području postoje tri temeljna tipa vezanog teksta. Za opisivanje kao tip vezanog teksta bitan je prostorni razvoj bez sižea; za pripovijedanje je bitan vremenski razvoj i vremenski slijed događaja, a za raspravljanje logički razvoj misli i logički slijed. Učenike je potrebno poučiti da je za opisivanje karakteristična paralelna veza među rečenicama i istorodnost predikata, za pripovijedanje važan vremenski suodnos predikata i lančana veza, a za raspravljanje lančana veza među rečenicama. Specifičnost ovih oblika izražavanja omogućava da se razviju i specifične sposobnosti. Uz ovo se veže moć posmatranja i zapažanja. Uz pripovijedanje, veže se sposobnost pamćenja, a uz raspravljanje veže se moć logičkog mišljenja, zaključivanja. Sve ove potrebno je prilagoditi uzrastu učenika.

ENGLISKI JEZIK

UVOD

Poznavanje engleskog jezika je, uz informatičku pismenost, danas osnovni kriterij i preduvjet uspješne komunikacije sa svijetom. Samim tim je osavremenjena i efektivna nastava engleskog jezika stavljena u sami vrh gotovo svih obrazovnih sistema diljem svijeta. Dominantnost engleskog jezika u svim sferama života nalaže da se ovaj predmet izučava od predškolske dobi i služi kao primjer i motiv za cjeloživotno učenje.

Engleski je zapadnogermanski jezik sa izuzetno velikom geografskom rasprostranjenosti. Engleskim jezikom, kao svojim maternjim jezikom, govori više od 360 miliona ljudi; engleski je drugi jezik za više od 400 miliona ljudi, a u velikom broju zemalja (posebno u nekadašnjim britanskim kolonijama) engleski je danas službeni jezik.

Postoje brojni razlozi zbog kojih je engleski jezik priznat kao *lingua franca* 21. stoljeća – ekonomska nadmoć zemalja engleskog govornog područja, njihova burna i duga kolonijalna prošlost, ekspanzija popularne kulture tih zemalja (film, muzika, književnost), medijska ekspanzija (internet, televizija) itd. Engleski jezik je samim tim vremenom postao i operativni jezik međunarodne korespondencije, tehnologije, diplomatije, avijacije, moreplovstva, turizma itd.

Rastući značaj engleskog jezika i njegova dominantna pozicija u svjetskoj komunikaciji nalaže svim savremenim obrazovnim sistemima da predmet Engleski jezik uvode u svoje programe što je ranije moguće, jer je učenje i ovladavanje engleskim jezikom preduvjet za integraciju u savremene svjetske tekovine.

SPECIFIČNOSTI PREDMETA I ZAHTJEVI NASTAVE ENGLISKOG JEZIKA

Postoji niz faktora koje treba uzeti u obzir pri planiranju i realizaciji Nastavnog plana i programa: veličina grupe, kognitivne osobine pojedinih učenika, neujednačen nivo znanja, neujednačena intrinzička i ekstrinzička motivacija kod učenika i sl.

U optimalnim uvjetima, nastava Engleskog jezika bi se izvodila i davala bi najbolje rezultate u grupama od 15–20 učenika. Naravno, u bosanskohercegovačkim školama je slučaj da broj učenika u razredu zna biti i dvostruko veći od optimalnog. Zadatak nastavnika je, dakle, pobrinuti se da svi učenici dobiju željeni i zadani *input*, a prije svega procijeniti i harmonizirati razlike u predznanju te nastavu Engleskog jezika učiniti pristupačnom i shvatljivom svim učenicima u grupi.

Realizacija nastave Engleskog jezika je izuzetno kompleksna i zahtijeva pomnu pripremu i proaktivan angažman nastavnika te primjenu različitih metoda, pristupa i oblika rada te njima primjerena tehnička pomagala s ciljem ostvarenja svih zadanih ciljeva. Učenje/podučavanje stranog jezika ne smije biti tek predstavljanje činjenica o stranom jeziku, već jedan kreativan, svestran i nadasve zabavan proces koji će učenike podsticati na samostalno učenje i dalje usavršavanje.

Kvalitetna nastava Engleskog jezika ogleda se u primjeni različitih metoda i oblika rada, obradi kvalitetnih i učenicima interesantnih tema koje su prilagođene i primjerene njihovom uzrastu. Pored kvalitetnih udžbenika koje će učenici koristiti, važno je koristiti i sva druga nastavna sredstva i pomagala (npr.: audio-vizuelne materijale, handoute itd.) koja će nastavu učiniti zanimljivijom, a učenike motivirati na rad.

Kako je već rečeno, jedan od najvažnijih preduvjeta za uspješnost realizacije nastave i ostvarivanja ciljeva i zadataka svakako je motiviranost učenika za rad, koja u četvrtoj godini učenja

engleskog jezika nikako ne bi smjela izostati. U sveopćoj raspravi o motivaciji i njenom značaju u učenju stranih jezika, razlikujemo intrinzičku i ekstrinzičku motivaciju. Intrinzička, tj. unutrašnja motivacija dolazi od pojedinca, a podstiče je niz faktora, poput pozitivne reakcije na predmet, predavača ili želje za stjecanjem znanja. S druge strane, ekstrinzičku ili spoljašnju motivaciju uvjetuje niz spoljašnjih faktora – društveni trendovi, otvaranje novih mogućnosti, želja za dokazivanjem i priznanjem. Budući da je nastavnik jedan od najizvjesnijih izvora motivacije, jedan od njegovih primarnih zadataka u nastavi je da održava i pospješuje motiviranost svojih učenika.

U savremenoj nastavi, mjera uspješnosti na času (tj. mjera u kojoj su naši ciljevi i zadaci ostvareni) jeste aktivnost i pozitivna reakcija učenika, a ne puki učinak predmetnog nastavnika. Od samog gradiva i cilja određene nastavne jedinice zavisi kakva će uloga nastavnika biti. Stoga, nastavnik treba da bude mnogo toga istovremeno: osoba koja kontrolira tok časa, koja ga organizira i provodi, ocjenjivač, motivator, učesnik i izvor informacija. Svaka od ovih uloga podjednako je važna i neizostavan je faktor u pravilnoj i uspješnoj realizaciji.

Iako se od šestog razreda u nastavi Engleskog jezika počinje govoriti o njegovim zakonitostima, nastavniku je i dalje imperativ raditi na razvijanju učenikovih receptivnih (slušanje i čitanje) i produktivnih vještina (pisanje i usmeno izražavanje).

Kad je u pitanju razvijanje i njegovanje *receptivnih vještina*, nastavnik treba povesti računa da materijali za slušanje i čitanje budu usklađeni sa nivoom znanja učenika, njihovim uzrastom, interesiranjima i očekivanim općim znanjem. Učenici, s druge strane, mogu pokazati određeni otklon prema zadacima slušanja i čitanja ukoliko su suočeni sa materijalima koji znatno premašuju nivo njihovog znanja. Ovo može imati negativan utjecaj na motivaciju učenika i umanjiti značaj i uspješnost časova na kojima se akcenat stavlja na ove vještine. Izborom adekvatnih materijala i davanjem konkretnih i jasnih uputstava prije nego što učenike izložimo audio-vizuelnom materijalu izbjegli ćemo moguće negativne ishode, a učenicima stvoriti osjećaj sigurnosti i samouvjerenosti i obezbijediti uspjeh.

Što se tiče razvijanja *produktivnih vještina* – pisanja i usmenog izražavanja, čije usavršavanje i jeste glavni cilj nastave Engleskog jezika, primarni zadatak nastavnika jeste da učenike ohrabri da znanje koje su stekli slušanjem i čitanjem, kao i usvojeno znanje iz jezika, uspješno i bez straha primjenjuju – kako u razredu, tako i u situacijama van učionice. Nastavnik također treba da bira teme koje su prikladne uzrastu i interesiranju učenika, tj. teme koje će učenike stimulirati na produkciju i koje nalažu aktiviranje njihovog općeg znanja. U ovom procesu je ključno da učenici bez straha participiraju na času te ih stoga ne smijemo izravno ispravljati i prekidati, jer treba imati na umu da su učenici u ovakvim aktivnostima izloženi auditoriju i da bi ih svako prekidanje i izravno ispravljanje grešaka moglo demotivirati i stvoriti otklon prema svim daljnjim aktivnostima usmenog izražavanja.

Kad je riječ o pismenoj produkciji, učenike treba postupno upoznavati sa različitim obrascima pisanog diskursa, potcrtavati sistematičnost i značaj sistematične organizacije ideja. Preporučljivo je početi lakšim formama pismenog izražavanja, a u kasnijim godinama učenja uvoditi nešto složenije obrasce pisanja.

S obzirom da u razredima imamo i dva puta više učenika od optimalnog, preporučljivo je da zadatke usmenog i pismenog izražavanja učenici rade u parovima ili grupama. Aktivnosti pisanja i usmenog izražavanja treba umjereno dozirati i postupno povećavati.

Od šestog razreda, tj. od četvrte godine učenja, učenici će stjecati temeljna znanja iz gramatike, tj. postepeno stjecati uvid u temeljne zakonitosti engleskog jezika. Nastavnici trebaju povesti računa da učenici razumiju i ovladaju tim zakonitostima i osigurati da način na koji će im

pomenute zakonitosti biti predstavljene bude primjeren uzrastu, zanimljiv i logičan. Za prezentaciju gramatičkih pravila, nastavnik, između ostalog, može koristiti hamer postere koje bi učenici sami izrađivali (npr. pregled glagolskih vremena, nepravilni glagoli i sl.), *handoute* sa različitim tipovima vježbi i sl. Međutim, akcenat i dalje mora biti na razvijanju i njegovanju receptivnih i produktivnih vještina koje su međusobno tijesno povezane i čije usvajanje predstavlja glavni cilj i zadatak nastave Engleskog jezika.

Kad je u pitanju vokabular, kao i u prethodnim razredima, izbor riječi temelji se i izravno vezuje za ponuđene teme. Rad na izgrađivanju i proširivanju vokabulara i dalje bi trebalo da bude jedan od prioriteta nastave. Zadatak nastavnika je da odredi i skladno tome uvodi dovoljno širok dijapazon vokabulara, vodeći se za mogućnostima i željama učenika. Na ovom nivou je sasvim realno očekivati da učenici budu u stanju nagovijestiti značenje nekog nepoznatog pojma iz samog konteksta.

Uspješnost nastave i ostvarivanje zacrtanih ciljeva uveliko će ovisiti o sposobnosti nastavnika da uspostavi balans i nađe pravu mjeru u kojoj će učenike podučavati vještinama, izlagati ih novoj leksici i podučavati jezičkim zakonitostima, pritom vodeći računa da časovi Engleskog jezika budu interaktivni, kreativni, zabavni i prevashodno orijentirani na učenika.

CILJEVI I ZADACI PREDMETA NA SVIM OBRAZOVNIM NIVOIMA

Glavni ciljevi nastave Engleskog jezika u ovoj fazi učenja su:

- osposobljavanje učenika za složeniju usmenu i pismenu komunikaciju, neovisno da li se radi o izvornim govornicima ili osobama kojima je engleski strani jezik;
- upoznavanje učenika sa zakonitostima engleskog jezika, kao i sa bitnijim razlikama u odnosu na zakonitosti našeg jezika;
- upoznavanje učenika sa kulturološkim karakteristikama zemalja engleskog govornog područja, razvijanje tolerancije kroz učenje o drugome i drugačijem, uz istovremeno uvažavanje i njegovanje sopstvene kulture i tradicije;
- proširivanje općeg znanja i kulture.

NASTAVA ENGLESKOG JEZIKA TEMELJI SE NA OSTVARIVANJU SLJEDEĆIH ZADATAKA:

- razvijanje receptivnih (slušanje i čitanje) i produktivnih jezičkih vještina;
- usvajanje temeljnih gramatičkih i leksičkih specifičnosti engleskog jezika;
- usvajanje pravilnog izgovora i intonacije;
- osposobljavanje učenika za svakodnevnu komunikaciju u različitim situacijskim kontekstima;
- primjenjivanje različitih oblika rada i osposobljavanje učenika za rad u parovima i grupama;
- osposobljavanje i motiviranje učenika za samostalno učenje i podizanje svijesti učenika o značaju cjeloživotnog učenja;
- razvijanje kreativnosti i komunikativnosti učenika;
- upoznavanje sa kulturološkim i civilizacijskim osobenostima zemalja engleskog govornog područja.

NAZIV PREDMETA: ENGLISKI JEZIK
RAZRED: VI
BROJ SATI: SEDMIČNO 2, GODIŠNJE 70

TEME	METODIČKA UPUTSTVA	PROGRAMSKI SADRŽAJI		OBRAZOVNI ISHODI
		GRAMATIKA	VOKABULAR	
– Porodica – Moja svakodnevica – Moje slobodno vrijeme – Zabava – Priroda – Škola – Životinje – Zemlje i narodi	RECEPCIJA SLUŠANJE I REAGIRANJE: – Učenici će slušati izgovoreni tekst i reagirati: – neverbalno, npr.: gestikuliranjem, glumljenjem, izvršavanjem uputstava nastavnika ili uputstava sa CD-a, povezivanjem slika i teksta ili rješavanjem true/false vježbi; – verbalno, npr.: ponavljanjem riječi koje je izgovorio nastavnik ili koje su čuli sa CD-a, davanjem kratkih sadržaja preslušano materijala, odgovaranjem na pitanja o odslušanom materijalu i popunjavanjem rečenica koje se odnose na preslušani materijal. ČITANJE I REAGIRANJE: – Učenici će čitati kraće tekstove (u sebi ili naglas) i reagirati: – neverbalno, npr.: gestikuliranjem ili oponašanjem radnje pročitano sadržaja, traženjem određenih informacija u ponuđenom tekstu, uočavanjem grešaka, povezivanjem teksta i slika, označavanjem true/false tvrdnji i sl.; – verbalno, npr.: davanjem kratkog, uproštenog rezimea pročitano sadržaja, odgovaranjem na pitanja koja se odnose na	– Učenici će koristiti i steći osnovno znanje o sljedećim gramatičkim stavkama: – Imenice – jednina i množina (nepravilna množina) – brojive i nebrojive imenice – Zamjenice – lične (padež subjekta i objekta) – pokazne: <i>this, that, these i those</i> – upitne: <i>who, what, which, whose</i> – prisvojne: <i>mine, yours, his, hers...</i> – neodređene: <i>somebody, nobody, anyone, anybody</i> – Pridjevi – opisni pridjevi (u skladu sa ponuđenim temama) – komparacija pridjeva – Determinatori – članovi: <i>a/an, the</i> – posesivni pridjevi: <i>my, your, his, her, our, their</i> – pokazni pridjevi: <i>this (book), that (dog), these (children), those (houses)</i> – kvantifikatori: <i>some, any, much, many, a lot of...</i> – Glagoli	– Učenici će učiti nešto širi vokabular koji se odnosi na date teme, npr.: – Porodica: npr. <i>aunt, uncle, cousin, niece, nephew... My father is an engineer...</i> – Svakodnevica: <i>everyday life, travelling to school/work by bus, train, car, etc.</i> – Slobodno vrijeme: prošireni vokabular, npr. <i>unusual hobbies, favourite sports, games, pastime activities, etc.</i> – Zabava: prošireni vokabular, npr. <i>going out to restaurants, types of parties, going to cinema/theatre, etc.</i> – Priroda: prošireni vokabular, npr. <i>rainforest, desert, wild animals, plants, mountains and rivers</i> – Škola: prošireni vokabular, npr. <i>grades/marks, cloakroom, school subjects (history, geography, PE)</i>	– Napomena: Obrazovni ishodi koji slijede usklađeni su sa ishodima koje definira i propisuje CEFR (eng. Common European Framework of Reference – Zajednički evropski referentni okvir za jezike) na nivou A2.1 – Učenici će znati: – opisati članove svoje uže i šire porodice i njihova zanimanja; – opisati ljude i njihov izgled; – postavljati i odgovarati na pitanja, tražiti i davati informacije; – govoriti o svojoj svakodnevici, školi, hobijima, slobodnom vremenu i zabavi; – govoriti o nekom događaju iz prošlosti (pričavanje); – govoriti o planovima i

	pročitani tekst, popunjavanjem praznina u rečenicama za vježbu (cloze vježbe), korištenjem naučenih riječi u drugim, srodnim kontekstima itd. PRODUKCIJA GOVOR: – Učenici će uproštenim iskazima prepričavati pročitani tekst ili odslušani materijal; – postavljati pitanja i davati odgovore; – izvoditi kraće <i>role-play</i> zadatke; – izvoditi kraće dijaloge u parovima ili grupama; – recitirati ili pjevati pjesmice. PISANJE: – S obzirom da se u četvrtoj godini učenja obraća pozornost i na pisanu produkciju, učenici će: – učiti osnovna pravila pravopisa; – dopunjavati rečenice sa prazninama i slične vježbe; – pisati kraće sastave na teme koje se obrađuju; – sastavljati rečenice od ponuđenih, ispremetanih riječi; – uređivati i dopunjavati sopstveni rječnik koji će sadržavati novi vokabular.	– glagol <i>be, have got</i> – Present Simple (potvrđni, odrični i upitni oblik) – Present Continuous (potvrđni, odrični i upitni oblik) – Past Simple (potvrđni, odrični i upitni oblik; nepravilni glagoli) – Future Simple (shall/will) i <i>be going to</i> – modalni glagoli: <i>can, may, have to, must</i> – imperativ za sva lica – Prilozi i adverbijalne oznake za: – način: <i>slowly, strongly, fast, etc.</i> – mjesto: <i>here, there</i> – vrijeme: <i>now, then, yesterday</i> – pravac: <i>left, right, east, west</i> – Brojevi – 1–1000 – Prijedlozi – za mjesto: <i>in, on, under, above</i> – za vrijeme: <i>at, in, on</i> – Rečenica – red riječi u potvrđnim, odričnim i upitnim rečenicama – <i>There is/There are...</i>	– Životinje: prošireni vokabular, npr. <i>wild animals and where they live, domestic animals</i> – Zemlje i narodi: <i>names of countries nationalities and languages</i> – Učenici će učiti o: – Afiksima i nastavcima koji se odnose na relevantno gradivo. –s, <i>comparative endings, negative adjectival prefixes, etc.</i>; – Antonimnim i sinonimnim odnosima među riječima; – Složenicama, u vezi sa datim temama; – Kolokacijama, u vezi sa datim temama; – Prijevodnim ekvivalentima kada su u pitanju izrazi koje ne možemo doslovno prevesti na naš jezik.	namjerama za budućnost; – izražavati slaganje, neslaganje, zadovoljstvo, negodovanje, zabrinutost i sl.; – koristiti brojeve, izražavati količinu i cijene.

OPĆE NAPOMENE

Kao i u prethodnim godinama, nastava u četvrtoj godini učenja treba da se odvija kroz zabavne aktivnosti i interakciju. Iako je primarno da učenici usvajaju gramatiku i vokabular „neprimijetno“, stalnim usmenim ponavljanjem, kroz igru, pjesmu i druge zabavne aktivnosti (navedene u stupcu pod naslovom *Metodička uputstva*), u četvrtoj godini učenja učenici će postupno stjecati osnovna znanja o jeziku, s obzirom na pretpostavku da uzrast učenika podrazumijeva određenu sposobnost ovladavanja apstraktnim.

TEME

Kao i u prethodnim razredima, redoslijed ponuđenih tema nije obavezan i o tome odlučuje nastavnik sam ili u dogovoru sa učenicima. Nastavnik će ponuđenu temu obraditi i pripremati na način da učenicima ponudi i prenese nešto proširen spektar vokabulara i ukaže na neka temeljna gramatička načela. Tako će, naprimjer, tema *Svakodnevni život*, na ovom nivou podrazumijevati nešto zahtjevniji vokabular (npr. *daily routine, go by bus/car/train, etc.*) dok će se učenici istovremeno upoznati sa Present Simple tenseom, njegovom tvorbom i upotrebom, kao i najčešćim priloškim markerima.

Za prezentaciju teme koja se obrađuje koriste se različita očigledna sredstva, kao što su *flash cards, hand outs*, poster, fotografije, ali i govor tijelom, kao što je pantomima, mimika i slično. Kao i prethodnih godina, potrebno je insistirati na razumijevanju onoga o čemu se govori. Stoga nastavnik uvijek provjerava da li su učenici pravilno razumjeli, postavljanjem pitanja, zahtijevanjem da reagiraju verbalno ili neverbalno – pokretom, mimikom i slično.

METODIČKA UPUTSTVA

U ovoj koloni predlažu se aktivnosti i strategije pomoću kojih će se postići rezultati navedeni u koloni *Obrazovni ishodi*. Nastava će se i dalje koncentrirati na slušanje, razumijevanje, ponavljanje i uvježbavanje usmene komunikacije, ali i na čitanje i pisanje. Nastavnik će i dalje provjeravati da li su učenici pravilno razumjeli značenje pojedinih riječi i po potrebi davati pojašnjenja na maternjem jeziku. Učenici će preslušavati snimak na CD-u ili će slušati nastavnika, reagirati verbalno ili neverbalno, ali će u ovoj fazi učenja i čitati (npr. kraće tekstove, pjesmice, priče) i pisati (kraće tekstove uz poštivanje pravopisa, popunjavati praznine u rečenicama itd.).

GRAMATIKA

U šestom razredu, tj. u četvrtoj godini učenja, učenici će stjecati temeljna znanja iz gramatike, tj. postepeno stjecati uvid u temeljne zakonitosti engleskog jezika. Nastavnici trebaju povesti računa da učenici razumiju i ovladaju tim zakonitostima i osigurati da način na koji će im pomenute zakonitosti biti predstavljene bude primjeren uzrastu, zanimljiv i logičan. Za prezentaciju gramatičkih pravila, nastavnik, između ostalog, može koristiti hamer postere koje bi učenici sami izrađivali (npr. pregled glagolskih vrmena, nepravilni glagoli i sl.), *handoute* sa različitim tipovima vježbi i sl.

VOKABULAR

Kao i u prethodnim razredima, u koloni Vokabular dat je pregled vokabulara koji se izravno vezuje za ponuđene teme. Rad na vokabularu i dalje bi trebalo da bude jedan od prioriteta

nastave. Nastavnik će odrediti koliko širok dijapazon vokabulara da predstavi učenicima, vodeći se za mogućnostima i željama učenika.

Za prezentaciju novih riječi nastavnik će kontinuirano koristiti očigledna sredstva, kao što su *flash cards*, poster, fotografije, lutke, ali i govor tijelom, kao što je pantomima, mimika i slično.

Na ovom nivou sasvim je realno očekivati da učenici budu u stanju nagovijestiti značenje nekog nepoznatog pojma iz konteksta. Pored toga je i realno da razumiju i znaju sinonimne, odnosno antonimne odnose među riječima, da usvajaju atipične kolokacije i samostalno tragaju za značenjem riječi (upotrebom rječnika).

DODATNI PROGRAMSKI ZAHTJEVI

INTERDISCIPLINARNI SADRŽAJ:

- Učenici će učiti jezik i proširivati svoj vokabular oslanjajući se i na znanje koje su stekli učenjem nekih drugih školskih predmeta, kao naprimjer:
 - kroz teme vezane za životinje i prirodu (*Biologija*);
 - kroz teme vezane za zemlje i narode (*Geografija*);
 - kroz teme vezane za slobodno vrijeme i sport (*Tjelesni i zdravstveni odgoj*);
 - kroz poređenje sa maternjim jezikom i drugim jezicima (*Bosanski jezik i drugi strani jezik*);
 - slušanjem i pjevanjem omiljene vrste muzike (*Muzička kultura*).

INTERKULTURALNE VJEŠTINE:

Učenici će se u četvrtoj godini učenja detaljnije upoznavati sa kulturom i tradicijom zemalja engleskog govornog područja, te tako razvijati tolerantan stav prema različitostima, porediti kulturu i tradiciju zemalja engleskog govornog područja sa kulturom i tradicijom svoje zemlje, te tako učiti da bolje poštuju i cijene vlastitu kulturu i tradiciju, upoznavati se sa manirima i običajima ljudi koji žive u engleskom govornom području.

VJEŠTINE UČENJA I POUČAVANJA:

Na ovom edukacijskom nivou nastavnik će već znati kojem tipu učenika njegovi učenici pripadaju i u skladu s tim organizirati i planirati svoje časove. Nastavnik će se oslanjati na odgovarajuće učeničke vještine u nastavi, motivirajući tako i same učenike da ih primjenjuju prilikom učenja. Na taj način će se kod učenika razvijati pozitivan stav prema jeziku koji usvajaju. Djeca će se učiti većoj odgovornosti prema učenju engleskog jezika i svakodnevno uviđati njegov značaj. Primjenjivat će se individualni rad, rad u parovima i grupama, samostalna ili grupna izrada zadataka u školi ili kod kuće, ocjenjivanje i vrednovanje vlastitog nivoa znanja u odnosu na postavljene ciljeve (*Znam da..., Još uvijek ne znam....*), ali i ocjenjivanje i vrednovanje znanja svojih drugova iz razreda.

NAZIV PREDMETA: ENGESKI JEZIK
RAZRED: VII
BROJ SATI: SEDMIČNO 2, GODIŠNJE 70

TEME	METODIČKA UPUTSTVA	PROGRAMSKI SADRŽAJI		OBRAZOVNI ISHODI
		GRAMATIKA	VOKABULAR	
– Porodica – Škola – Moja zemlja – Zemlje engleskog govornog područja – Zdravlje – zdrava ishrana – Svijet životinja – Slobodno vrijeme – Vrijeme i godišnja doba – Životni uvjeti	RECEPCIJA SLUŠANJE I REAGIRANJE: – Učenici će slušati izgovoreni tekst i reagirati: – postavljanjem pitanja i odgovaranjem na pitanja nastavnika; – upotrebom novonaučenog vokabulara; – prepričavanjem i sažimanjem odslušanog materijala; – rješavanjem različitih tipova vježbi – <i>true/false, gap-filling, multiple choice questions</i>. ČITANJE I REAGIRANJE: – Učenici će čitati nešto duže tekstove (u sebi ili naglas) i reagirati: – odgovaranjem na pitanja; – prepričavanjem sadržaja pročitano materijala; – recitiranjem pjesama; – rješavanjem različitih tipova vježbi, npr. <i>true/false, multiple choice questions, gap-filling</i>. PRODUKCIJA GOVOR: – Učenici će: – odgovarati na pitanja o preslušanom ili pročitanoj sadržaju;	– Učenici će <u>ponavljati</u> i <u>učiti</u>: – Imenice – brojive i nebrojive – pravilna i nepravilna množina – prisvojni genitiv – Zamjenice – lične (padež subjekta i objekta) – pokazne: <i>this, that, these i those</i> – upitne: <i>who, what, which, whose, whom</i> – prisvojne: <i>mine, yours, his, hers, its, ours, theirs</i> – neodređene: <i>somebody, someone, nobody, no one, anybody, anyone</i> – Determinatore – članovi: <i>a/an, the, zero article</i> – posesivni pridjevi: <i>my, your, his, her, its, our, their</i> – upitni pridjevi: <i>what (color), which, whose</i> – pokazni pridjevi: <i>this (girl), that, these, those</i> – kvantifikatori: <i>some, any, much, many, a lot of, (a) few, (a) little</i> – Opisne pridjeve – komparacija (jednosložnih, dvosložnih i višesložnih pridjeva i nepravilna komparacija) – Glagole – Present Simple (tvorba, upotreba i priloški markeri) – Present Continuous (tvorba i upotreba,	– Učenici će učiti <u>znatno proširen</u> vokabular koji se odnosi na date teme, npr.: – Porodica: npr. <i>family occasions, anniversaries, celebrations</i> itd. – Škola: prošireni vokabular, npr. <i>curriculum, school activities, compulsory education, exams, etc.</i> – Moja zemlja: vokabular kojim se daju geografski opisi, npr. <i>geography, rivers, mountains, climate, nation, language, etc.</i> – Zemlje engleskog govornog područja: vokabular koji je predstavljen pod temom Moja zemlja – Zdravlje i zdrava ishrana: proširen vokabular, npr. <i>health, diseases/illnesses; diet, vegetarianism, food preparation, etc.</i> – Svijet životinja: proširen vokabular: <i>wildlife, farm animals, animals and their young; keeping pets</i>	– Napomena: Obrazovni ishodi koji slijede usklađeni su sa ishodom koje definira i propisuje CEFR (eng. Common European Framework of Reference – Zajednički evropski referentni okvir za jezike) na nivou A2.1 – Učenici će znati: – odgovoriti na pitanja i učestvovati u dijalozima; – izraziti slaganje/negodovanje na primjeren način; – davati opise osoba, predmeta, situacija; – prepričati

	– osmišljavati role play vježbe i dijaloge; – davati određene opise (ljudi, predmeta i sl.); – izražavati stavove na određene teme. PISANJE: – Učenici će: – pisati diktate u cilju provjere usvajanja vokabulara i pravopisnih normi engleskog jezika; – pisati kraće sastave na teme koje se obrađuju na času; – pisati pismo, npr. A letter to a pen friend; – raditi vježbe formuliranja rečenica od zadanih riječi; – uređivati i dopunjavati sopstveni rječnik koji će sadržavati novi vokabular.	usporedba sa Present Simple tenseom) – Past Simple (tvorba, upotreba, priloški markeri, nepravilni glagoli) – Future Simple – Present Continuous za budućnost – <i>be going to</i> – modalni glagol <i>can, could, will, would, must, may</i> – glagol <i>be, have/have got</i> – imperativ, sva lica jednine i množine – Priloge i adverbijalne oznake za: – način: <i>slowly, strongly, fast, etc.</i> – mjesto: <i>here, there</i> – vrijeme: <i>now, then, yesterday</i> – pravac: <i>left, right, east, west</i> – Brojeve – redni brojevi 1–1000 – Prijedloge – za mjesto: <i>in, on, under, above</i> – za vrijeme: <i>at, in, on</i> – Veznike – and, or, but, because – Rečenice – vremenske rečenice (When....) – pogodbeni rečenica - 1. tip – red riječi u engleskoj rečenici	– Slobodno vrijeme: proširen vokabular, npr. <i>extreme sports, leisure activities</i> – Vrijeme i godišnja doba: proširen vokabular, npr. <i>weather forecast, seasons</i> – Životni uvjeti: proširen vokabular, npr. <i>finding a job, work places, life in the city/countryside</i> – Učenici će učiti o: – Afiksima i nastavcima koji se odnose na relevantno gradivo: <i>–s, comparative endings, negative adjectival prefixes, etc.</i>; – Antonimnim i sinonimnim odnosima među riječima; – Složenicama, u vezi sa datim temama; – Kolokacijama, u vezi sa datim temama; – Prijevodnim ekvivalentima kada su u pitanju izrazi koje ne možemo doslovno prevesti na naš jezik.	događaje iz svakodnevnice, trenutna dešavanja; – prepričati prošli događaj; – govoriti o budućim namjerama i planovima; – snalaziti se u situacijama, npr. u prodavnici, butiku, pošti, na autobuskoj stanici ili aerodromu; – obaviti jednostavan telefonski razgovor; – iznijeti sopstveni stav o određenim temama jednostavnim iskazima.

OPĆE NAPOMENE

Nastava u petoj godini učenja treba biti koncipirana tako da predstavlja dobro osmišljenu i koncipiranu interakciju između nastavnika i učenika. S obzirom na uzrast učenika, jako je važno održavati visok stepen motivacije i želje za učenjem i naglašavati značaj engleskog jezika u svakodnevnom životu. Potrebno je povesti računa da teme koje će se obrađivati na času budu uzrasno primjerene i zanimljive učenicima te dobi, a podjednako je važno za nastavnika da kreira zanimljivu i kreativnu radnu atmosferu, čime će svakako zadobiti povjerenje svojih učenika. S obzirom na njihov rastući kognitivni kapacitet, učenicima treba ponuditi različite oblike rada i pristupe – balansirati rad u grupama, parovima, individualni rad i stvoriti takvo ozračje u kojem će se bez straha i ustezanja slobodno izražavati. Također je jako važno da nastavnik prati napredak učenika, kao i eventualne poteškoće. U ovoj fazi učenja, nastavnik mora imati određene kriterije za evaluaciju i vrednovanje znanja i te kriterije mora predstaviti učenicima.

TEME

Kao i u prethodnim razredima, redoslijed ponuđenih tema nije obavezan i o tome odlučuje nastavnik sam ili u dogovoru sa učenicima. Nastavnik će ponuđenu temu obraditi i pripremati na način da učenicima ponudi i prenese širok spektar vokabulara i ukaže na neka temeljna gramatička načela.

Za prezentaciju teme koja se obrađuje koriste se različita audio-vizuelna pomagala, kao što su fotografije, audio-zapisi, handouti i sl. Svaku od tema neophodno je koncipirati tako da njom budu obuhvaćene sve vještine, relevantan vokabular i gramatika.

METODIČKA UPUTSTVA

U ovoj koloni predlažu se aktivnosti i strategije pomoću kojih će se postići rezultati navedeni u koloni *Obrazovni ishodi*. Nastava Engleskog jezika u ovom stadiju učenja fokusirana je na usvajanje receptivnih (slušanje, čitanje) i produktivnih (pisanje, usmeno izražavanje) jezičkih vještina, uz prezentiranje i podučavanje temeljnih jezičkih načela i zakonitosti. Zadatak nastavnika je i dalje da provjerava da li su učenici pravilno razumjeli značenje pojedinih riječi i po potrebi daje pojašnjenja na maternjem jeziku. Učenici će preslušavati snimak na CD-u ili će slušati nastavnika, reagirati uglavnom verbalno, ali će u ovoj fazi učenja i čitati (npr. nešto duže tekstove, pjesmice, priče) i pisati (kraće tekstove uz poštivanje pravopisa, popunjavati praznine u rečenicama itd.).

GRAMATIKA

U sedmom razredu, tj. u petoj godini učenja, učenici će ponoviti i proširiti znanje iz gramatike koje su stekli u šestom razredu. Iako akcenat ne smije biti isključivo na gramatici, neophodno je da se učenici kontinuirano upoznaju sa gramatičkim zakonitostima engleskog jezika.

VOKABULAR

U ovoj koloni tabele, kao i u prethodnim razredima, dat je pregled i prijedlog vokabulara koji se dovodi u vezu sa ponuđenim temama. Nastavnik ima autonomiju da odredi raspon vokabulara, međutim, u sedmom razredu je očekivani fond riječi znatno veći u odnosu na ranije godine i nastavnik to svakako treba imati u vidu.

Kad je u pitanju prezentiranje novog vokabulara, nastavnik može koristiti dosad provjerene metode – vizuelna sredstva, gestikulacija, handouti, elicitanje, međutim, poželjno je ohrabrivati

učenike da sami tragaju za značenjem ili da proniknu u značenje neke riječi iz konteksta u kojem je ona upotrijebljena.

DODATNI PROGRAMSKI ZAHTJEVI

INTERDISCIPLINARNI SADRŽAJ:

Učenici će učiti jezik i proširivati svoj vokabular oslanjajući se i na znanje koje su stekli učenjem nekih drugih školskih predmeta, kao naprimjer:

- kroz obradu tema kao što su: Moja zemlja, Zemlje engleskog govornog područja ili Vrijeme (*Geografija*),
- kroz teme vezane za životinje i prirodu (*Biologija*),
- kroz teme vezane za slobodno vrijeme i sport (*Tjelesni i zdravstveni odgoj*),
- kroz poređenje sa maternjim jezikom i drugim jezicima (*Bosanski jezik i drugi strani jezik*) i
- slušanjem i pjevanjem omiljene vrste muzike (*Muzička kultura*).

INTERKULTURALNE VJEŠTINE:

Učenici će:

- u petoj godini učenja dodatno se upoznavati sa kulturom i tradicijom zemalja engleskog govornog područja, te tako razvijati tolerantan stav prema različitostima;
- porediti kulturu i tradiciju zemalja engleskog govornog područja sa kulturom i tradicijom svoje zemlje, te tako učiti da bolje poštuju i cijene vlastitu kulturu i tradiciju i
- upoznavati se sa manirima i običajima ljudi koji žive u engleskom govornom području.

VJEŠTINE UČENJA I POUČAVANJA:

Na ovom edukacijskom nivou nastavnik će već znati kojem tipu učenika njegovi učenici pripadaju i u skladu s tim organizirati i planirati svoje časove. Nastavnik će se oslanjati na odgovarajuće učeničke vještine u nastavi, motivirajući tako i same učenike da ih primjenjuju prilikom učenja. Na taj način će se kod učenika razvijati pozitivan stav prema jeziku koji usvajaju. Djeca će se učiti većoj odgovornosti prema učenju engleskog jezika i svakodnevno uviđati njegov značaj. Primjenjivat će se individualni rad, rad u parovima i grupama, samostalna ili grupna izrada zadataka u školi ili kod kuće, ocjenjivanje i vrednovanje vlastitog nivoa znanja u odnosu na postavljene ciljeve (*Znam da..., Još uvijek ne znam....*), ali i ocjenjivanje i vrednovanje znanja svojih drugova iz razreda.

NAZIV PREDMETA: ENGLISKI JEZIK
RAZRED: VIII
BROJ SATI: SEDMIČNO 2, GODIŠNJE 70

TEME	METODIČKA UPUTSTVA	PROGRAMSKI SADRŽAJI		OBRAZOVNI ISHODI
		GRAMATIKA	VOKABULAR	
– Škola – Prijateljstvo – Zdravlje – Kultura, tradicija i umjetnost – Praznici – Svijet nauke i tehnologije	RECEPCIJA SLUŠANJE I REAGIRANJE: – Učenici će slušati nešto duži izgovoreni tekst i reagirati: – postavljanjem pitanja i odgovaranjem na pitanja nastavnika; – upotrebom novonaučenog vokabulara; – detaljnijim prepričavanjem i sažimanjem odslušanog materijala; – rješavanjem različitih tipova nešto zahtjevnijih vježbi – <i>true/false, gap-filling, multiple choice questions</i>. ČITANJE I REAGIRANJE: – Učenici će čitati odabrane tekstove primjerene svom uzrastu i interesiranjima i reagirati: – odgovaranjem na pitanja; – prepričavanjem sadržaja pročitano materijala; – nalaženjem traženih podataka iz teksta ili stjecanjem generalnog uvida u temu (reading for gist); – rješavanjem različitih tipova vježbi u vezi sa pročitanim sadržajem, npr. <i>true/false, multiple choice questions, gap-filling</i>. PRODUKCIJA GOVOR: – Učenici će: – iznositi svoje stavove o zadanim temama	– Učenici će <u>ponavljati i učiti:</u> – Imenice – brojive i nebrojive (uz kvantifikatore) – Zamjenice – lične (padež subjekta i objekta) – pokazne: <i>this, that, these i those</i> – upitne: <i>who, what, which, whose, whom</i> – prisvojne: <i>mine, yours, his, hers, its, ours, theirs</i> – neodređene: <i>somebody, someone, nobody, no one, anybody, anyone</i> – odnosne zamjenice: <i>who, which, that, whose</i> – Determinatore: – članovi: <i>a/an, the, zero article</i> – posesivni pridjevi: <i>my, your, his, her, its, our, their</i> – upitni pridjevi: <i>what (color), which, whose</i> – pokazni pridjevi: <i>this (girl), that, these, those</i> – kvantifikatori: <i>some, any, much, many, a lot of, (a) few, (a) little</i> – Opisne pridjeve – komparacija (jednosložnih, dvosložnih i višesložnih pridjeva i	– Učenici će učiti <u>širi vokabular</u> koji se odnosi na predložene teme: (Napomena: Ponuđeni vokabular je dat okvirno, kako bi se nastavnik lakše orijentirao na temu i nije obvezujući!) – Škola: proširen vokabular koji se odnosi na obrazovni sistem i nivoe obrazovanja, predmete u školi i školske projekte – Prijateljstvo: proširen vokabular koji se odnosi na prijateljstva, npr. <i>close friend, peers, trust</i> itd. – Zdravlje: proširen vokabular koji se odnosi na zdravlje, dobre ili loše zdravstvene navike, bolesti, zdravu ishranu i sl. – Kultura, tradicija i umjetnost: širi vokabular, npr. <i>cultural heritage, art, architecture</i> i sl. – Praznici: proširen vokabular koji se odnosi na praznike koji se obilježavaju kod nas i u drugim zemljama	– Napomena: Obrazovni ishodi koji slijede usklađeni su sa ishodima koje definira i propisuje CEFR (eng. Common European Framework of Reference – Zajednički evropski referentni okvir za jezike) na nivou A2.2 – Učenici će znati: – raditi timski i sarađivati; – jednostavnim iskazima iznositi svoje stavove na zadane teme; – iznositi argumente za i protiv; – dati detaljnije opise ljudi i okoline; – prepričavati prošle događaje; – snalaziti se u različitim situacijama, npr. u banci, trgovini, na autobuskoj stanici/aerodromu, na telefonu; – sastaviti anketu/upitnik

	i učestvovati u raspravi sa drugim učenicima; – davati duže odgovore na postavljena pitanja; – prepričavati događaje i anegdote; – izvoditi <i>role play</i> vježbe sa partnerom ili u grupi; – održati kratku prezentaciju o zadanoj temi ili prezentirati rezultate ankete i sl. PISANJE: – Učenici će pisati: – diktate; – kraće poruke, čestitke (rođendanske, novogodišnje i sl.); – kratke priče i anegdote; – kraće radove u kojima će iznositi stavove na zadanu temu; – sastavljati ankete/upitnike na zadanu temu (za usmenu prezentaciju); – uređivati vlastite mini rječnike.	nepravilna komparacija) – Glagole – Present Simple – Present Continuous – Past Simple – Past Continuous – Present Perfect (tvorba i upotreba; <i>since and for</i>) – Present Perfect vs. Past Simple – modalni glagol <i>can, could, must, have to, may, might</i> – pasiv – osnove – Priloge – Prijedloge – uz pridjeve (<i>npr. proud of, interested in i sl.</i>) – Rečenice – vremenske rečenice (When....) – pogodbena rečenica 1. tip – direktni i indirektni govor (<i>reported statements and requests; say/tell</i>)	– Svijet nauke i tehnologije: proširen vokabular koji se odnosi na savremenu nauku i tehnologiju, npr. različite grane nauke, informatička terminologija i sl. – Učenici će kontinuirano učiti o: – Afiksima i nastavcima koji se odnose na relevantno gradivo . –s, <i>comparative endings, negative adjectival prefixes, etc.</i> – Homofoniji; – Antonimnim i sinonimnim odnosima među riječima; – Složenicama, u vezi sa datim temama; – Kolokacijama, u vezi sa datim temama; – Prijevodnim ekvivalentima kada su u pitanju izrazi koje ne možemo doslovno prevesti na naš jezik.	i prezentirati rezultate; – voditi intervju sa vršnjacima o zadanoj temi.

OPĆE NAPOMENE

Nastava u šestoj godini učenja, s obzirom na uzrast učenika, poprima znatno ozbiljnije konture u odnosu na ranije godine, u kojoj će učenici (kao i u završnoj godini osnovnoškolskog obrazovanja) svjesno stjecati nova znanja o jeziku. Uzimajući u obzir kognitivni razvoj učenika, nastavnik treba uložiti znatne napore u stvaranje stimulativne, kreativne i nadasve produktivne radne atmosfere na času. Kao i u prethodnim razredima, važno je da teme koje se budu obrađivale u nastavi budu primjerene uzrastu i interesima i da omogućavaju komunikaciju i interakciju među učenicima. U osmom razredu će se više pažnje poklanjati produkciji (pisanju i usmenom izražavanju), jer se pretpostavlja da učenici vladaju poprilično velikim fondom riječi i već imaju neka temeljna znanja o jeziku. Kao i u prošlogodišnjoj praksi, neophodno je primjenjivati različite oblike rada – rad u grupama, parovima, individualni rad i stvoriti takvo ozračje u kojem će se učenici bez straha i ustezanja slobodno izražavati. Nastavnik će pratiti napredak učenika, kao i eventualne poteškoće. U ovoj fazi učenja, nastavnik mora imati određene kriterije za evaluaciju i vrednovanje znanja i te kriterije mora predstaviti učenicima.

TEME

Kao i u prethodnim razredima, redoslijed ponuđenih tema nije obavezan i o tome odlučuje nastavnik sam ili u dogovoru sa učenicima. Nastavnik će ponuđenu temu obraditi i pripremati na način da učenicima ponudi i prenese širok spektar vokabulara i ukaže na neka temeljna gramatička načela, dok će fokus uglavnom biti na usvajanju i usavršavanju jezičkih receptivnih i produktivnih vještina.

Za prezentaciju teme koja se obrađuje koriste se različita audio-vizuelna pomagala, kao što su fotografije, audio-zapisi, handouti i sl. Svaku od tema neophodno je koncipirati tako da njom budu obuhvaćene sve vještine, relevantan vokabular i gramatika.

METODIČKA UPUTSTVA

U ovoj koloni predlažu se aktivnosti i strategije pomoću kojih će se postići rezultati navedeni u koloni *Obrazovni ishodi*. Nastava Engleskog jezika u ovom stadiju učenja fokusirana je na usvajanje receptivnih (slušanje, čitanje) i produktivnih (pisanje, usmeno izražavanje) jezičkih vještina, uz prezentiranje i podučavanje temeljnih jezičkih načela i zakonitosti. Zadatak nastavnika je i dalje da provjerava da li su učenici pravilno razumjeli značenje pojedinih riječi i da po potrebi daje pojašnjenja na maternjem jeziku.

GRAMATIKA

U šestoj godini učenja učenici će, kao i prethodne dvije godine, ponavljati i proširivati stečena znanja iz gramatike. Povećanjem kognitivnog kapaciteta i apstraktnog razmišljanja, učenici bi trebali lakše usvajati novo gramatičko gradivo i primjenjivati određene strategije učenja.

VOKABULAR

U ovoj koloni tabele, kao i u prethodnim razredima, dat je pregled i prijedlog vokabulara koji se dovodi u vezu sa ponuđenim temama. Nastavnik ima autonomiju da odredi raspon vokabulara, međutim, u sedmom razredu očekivani je fond riječi znatno veći u odnosu na ranije godine i nastavnik to svakako treba imati u vidu.

Kad je u pitanju prezentiranje novog vokabulara, nastavnik može koristiti dosad provjerene metode – vizuelna sredstva, gestikulacija, handouti, elicitanje. Međutim, poželjno je ohrabrivati učenike da sami tragaju za značenjem ili da proniknu u značenje neke riječi iz konteksta u kojem je ona upotrijebljena.

Kako bi učenici što lakše usvojili novi vokabular, treba ih ohrabrivati da uređuju i ažuriraju vlastite mini rječnike.

DODATNI PROGRAMSKI ZAHTJEVI

INTERDISCIPLINARNI SADRŽAJ:

- Učenici će učiti jezik i proširivati svoj vokabular oslanjajući se i na znanje koje su stekli učenjem nekih drugih školskih predmeta, kao naprimjer:
- kroz obradu tema kao što su teme iz oblasti nauke i tehnologije (*prirodne nauke i Informatika*);
- kroz teme vezane za zdravlje i način života (*Biologija*);
- kroz teme vezane za kulturu i umjetnost (*Likovna kultura, Muzička kultura, Historija*);
- kroz poređenje sa maternjim jezikom i drugim jezicima (*Bosanski jezik i drugi strani jezik*) i
- slušanjem i pjevanjem omiljene vrste muzike (*Muzička kultura*).

INTERKULTURALNE VJEŠTINE:

Učenici će:

- u šestoj godini učenja dodatno se upoznavati sa kulturom i tradicijom zemalja engleskog govornog područja, te tako razvijati i njegovati tolerantan stav prema različitostima;
- porediti kulturu i tradiciju zemalja engleskog govornog područja sa kulturom i tradicijom svoje zemlje, te tako učiti da bolje poštuju i cijene vlastitu kulturu i tradiciju, kao i da prezentiraju kulturu i tradiciju svoje zemlje drugima i
- upoznavati se sa manirima i običajima ljudi koji žive u engleskom govornom području.

VJEŠTINE UČENJA I POUČAVANJA:

Na ovom edukacijskom nivou nastavnik će već znati kojem tipu učenika njegovi učenici pripadaju i u skladu s tim organizirati i planirati svoje časove. Nastavnik će se oslanjati na odgovarajuće učeničke vještine u nastavi, motivirajući tako i same učenike da ih primjenjuju prilikom učenja. Na taj način će se razvijati pozitivan stav učenika prema jeziku koji usvajaju.

Djeca će se učiti većoj odgovornosti prema učenju engleskog jezika i svakodnevno uviđati njegov značaj. Primjenjivat će se individualni rad, rad u parovima i grupama, samostalna ili grupna izrada zadataka u školi ili kod kuće, ocjenjivanje i vrednovanje vlastitog nivoa znanja u odnosu na postavljene ciljeve (*Znam da...., Još uvijek ne znam....*), ali i ocjenjivanje i vrednovanje znanja svojih drugova iz razreda.

NAZIV PREDMETA: ENGLISKI JEZIK
RAZRED: IX
BROJ SATI: SEDMIČNO 2, GODIŠNJE 66

TEME	METODIČKA UPUTSTVA	PROGRAMSKI SADRŽAJI		OBRAZOVNI ISHODI
		GRAMATIKA	VOKABULAR	
– Školovanje i učenje – Putovanja – Hobbiji i slobodno vrijeme – Priče i legende – Ljudi i događaji iz prošlosti – Moja zemlja – Zanimanja/karijere – Svijet budućnosti	RECEPCIJA SLUŠANJE I REAGIRANJE: – Učenici će slušati duže sekvence izgovorenog teksta i reagirati: – postavljanjem pitanja i odgovaranjem na pitanja nastavnika; – upotrebom novonaučenog vokabulara; – detaljnijim prepričavanjem i sažimanjem odslušanog materijala; – rješavanjem različitih tipova nešto zahtjevnijih vježbi – <i>true/false, gap-filling, multiple choice questions</i>. ČITANJE I REAGIRANJE: – Učenici će čitati odabrane tekstove primjerene svom uzrastu i interesiranjima i reagirati: – odgovaranjem na pitanja; – prepričavanjem sadržaja pročitane materijala; – nalaženjem traženih podataka iz teksta ili stjecanjem generalnog uvida u temu (reading for gist); – rješavanjem različitih tipova vježbi u vezi sa pročitanim	– Učenici će <u>ponavljati i učiti</u>: Imenice – brojive i nebrojive (uz kvantifikatore) – rod i broj imenica Zamjenice – lične (padež subjekta i objekta) – pokazne: <i>this, that, these i those</i> – upitne: <i>who, what, which, whose, whom</i> – prisvojne: <i>mine, yours, his, hers, its, ours, theirs</i> – neodređene: <i>somebody, someone, nobody, no one, anybody, anyone</i> – odnosne zamjenice: <i>who, which, that, whose</i> Determinatore: – članovi: <i>a/an, the, zero article</i> – posesivni pridjevi: <i>my, your, his, her, its, our, their</i> – upitni pridjevi: <i>what (color), which, whose</i> – pokazni pridjevi: <i>this (girl), that, these, those</i> – kvantifikatori: <i>some, any, much, many, a lot of, (a) few, (a) little</i> – Opisne pridjeve – komparacija (jednosložnih, dvosložnih i višesložnih pridjeva i nepravilna komparacija) – Glagole	– Učenici će učiti <u>širi vokabular</u> koji se odnosi na predložene teme: (Napomena: Ponuđeni vokabular je dat okvirno, kako bi se nastavnik lakše orijentirao na temu i nije obavezujući!) – Škola i učenje: proširen vokabular koji se odnosi na obrazovni sistem u BiH i u zemljama engleskog govornog područja, npr. <i>education system, compulsory education, formal education, vocation</i> itd. – Putovanja: proširen vokabular koji se odnosi na putovanja, npr. <i>journey, trip, adventure holiday, cruise</i> – Hobbiji i slobodno vrijeme: proširen vokabular koji se odnosi na slobodno vrijeme, hobbije, slobodne aktivnosti i sl. – Priče i legende: širi vokabular koji je relevantan za pričanje priča ili legendi – Ljudi i događaji iz prošlosti: širi vokabular koji se odnosi na biografije ljudi, historijske	– Napomena: Obrazovni ishodi koji slijede usklađeni su sa ishodima koje definira i propisuje CEFR (eng. Common European Framework of Reference – Zajednički evropski referentni okvir za jezike) na nivou A2.2 – Učenici će znati: – raditi timski i sarađivati; – jednostavnim iskazima iznositi svoje stavove na zadane teme; – izraziti slaganje/negodovanje i osjećanja; – iznositi argumente za i protiv; – dati detaljnije opise ljudi i okoline; – tražiti i dati uputstva; – prepričavati prošle događaje; – snalaziti se u različitim situacijama, npr. u banci, trgovini, na autobuskoj stanici/aerodromu, na telefonu; – sastaviti anketu/upitnik i prezentirati rezultate;

	sadržajem, npr. <i>true/false, multiple choice questions, gap-filling</i>. PRODUKCIJA GOVOR: – Učenici će: – iznositi svoje stavove o zadanim temama i učestvovati u raspravi sa drugim učenicima; – davati duže odgovore na postavljena pitanja; – prepričavati događaje i anegdote; – izvoditi <i>role play</i> vježbe sa partnerom ili u grupi; – održati kratku prezentaciju o zadanoj temi ili prezentirati rezultate ankete i sl. PISANJE: – Učenici će pisati: – diktate; – kraće poruke, čestitke (rođendanske, novogodišnje i sl.); – kratke priče i anegdote; – kraće radove u kojima će iznositi stavove na zadanu temu: – sastavljati ankete/upitnike na zadanu temu (za usmenu prezentaciju); – uređivati vlastite mini rječnike.	– Present Simple – Present Continuous – Past Simple – Past Continuous – Present Perfect (tvorba i upotreba; <i>since and for</i>) – Present Perfect vs. Past Simple – Present Perfect Continuous; – glagoli kopule: <i>be, seem, appear, look</i> – obavezne glagolske dopune u vidu infinitiva ili gerunda – modalni glagoli <i>can, could, must, have to, may, might should, ought to</i> – pasiv – opširnije (prebacivanje rečenica iz aktiva u pasiv sa prostim glagolskim vremenima) – Priloge – Prijedloge – uz pridjeve (<i>npr. proud of, interested in i sl.</i>) ; – Rečenice – vremenske rečenice (<i>When....</i>) – pogodbena rečenica (1. i 2. tip); – Odnosne rečenice (restriktivne i nerestriktivne) – direktni i indirektni govor (<i>reported statements and requests; say/tell</i>) – direktni i indirektni govor (izjave, molbe, zahtjevi i pitanja) sa glagolima <i>say, tell i ask</i> u sadašnjem vremenu	događaje, npr. <i>revolution, invention, discovery</i> – Moja zemlja: širi vokabular za opisivanje – Zanimanja/karijere: širi vokabular koji obuhvata veliki broj zanimanja i poslova – Svijet budućnosti: vokabular koji se vezuje za temu, npr. <i>global warming, pollution, development itd.</i> – Učenici će kontinuirano učiti o: – Afiksima i nastavcima koji se odnose na relevantno gradivo . <i>–s, comparative endings, negative adjectival prefixes, etc.</i>; – Homofoniji; – Homografiji; – Antonimnim i sinonimnim odnosima među riječima; – Složenicama, u vezi sa datim temama; – Kolokacijama, u vezi sa datim temama; – Prijevodnim ekvivalentima kada su u pitanju izrazi koje ne možemo doslovno prevesti na naš jezik.	– voditi intervju sa vršnjacima o zadanoj temi.

OPĆE NAPOMENE

Nastava u sedmoj i posljednjoj godini učenja na nivou osnovne škole, s obzirom na osjetljivu dob učenika, zahtijeva ulaganje dodatnih napora u cilju motiviranja učenika na daljnji rad i usavršavanje znanja. Kao i u prethodnim razredima, važno je da teme koje se obrađuju u nastavi budu primjerene uzrastu i interesima učenika i da omogućavaju komunikaciju i interakciju među učenicima. Nastavnik treba da balansira oblike i metode rada u skladu sa tipovima učenika i da ih ohrabruje na izražavanje u bilo kojoj formi. Uzimajući u obzir osjetljivost uzrasta, važno je napomenuti (ovo vrijedi i za prethodne razrede!) da učenike ne treba prekidati i kritizirati njihove greške kako ih ne bismo obeshrabrili. Treba ih pohvaliti, zahvaliti na komentaru i suptilno korigirati njihov iskaz.

TEME

Kao i u prethodnim razredima, redoslijed ponuđenih tema nije obavezan i o tome odlučuje nastavnik sam ili u dogovoru sa učenicima. Nastavnik će ponuđenu temu obraditi i pripremati na način da učenicima ponudi i prenese širok spektar vokabulara i ukaže na neka temeljna gramatička načela, dok će fokus uglavnom biti na usvajanju i usavršavanju jezičkih receptivnih i produktivnih vještina.

Za prezentaciju teme koja se obrađuje koriste se različita audio-vizuelna pomagala, kao što su fotografije, poster, audio-zapisi, *handouti* i sl. Svaku od tema neophodno je koncipirati tako da njom budu obuhvaćene sve vještine, relevantan vokabular i gramatika.

METODIČKA UPUTSTVA

U ovoj koloni predlažu se aktivnosti i strategije pomoću kojih će se postići rezultati navedeni u koloni *Obrazovni ishodi*. Nastava Engleskog jezika u ovom stadiju učenja fokusirana je na usvajanje receptivnih (slušanje, čitanje) i produktivnih (pisanje, usmeno izražavanje) jezičkih vještina, uz prezentiranje i podučavanje temeljnih jezičkih načela i zakonitosti. Zadatak nastavnika je da i dalje provjerava da li su učenici pravilno razumjeli značenje pojedinih riječi i po potrebi da daje pojašnjenja na maternjem jeziku.

GRAMATIKA

U sedmoj godini učenja učenici će, kao i u prethodnim školskim godinama, ponavljati i proširivati stečena znanja iz gramatike. Povećanjem kognitivnog kapaciteta i apstraktnog razmišljanja, učenici bi trebali lakše usvajati novo gramatičko gradivo i primjenjivati određene strategije učenja.

VOKABULAR

U ovoj koloni tabele, kao i u prethodnim razredima, dat je pregled i prijedlog vokabulara koji se dovodi u vezu sa ponuđenim temama. Nastavnik ima autonomiju da odredi raspon vokabulara, međutim, u sedmom razredu je očekivani fond riječi znatno veći u odnosu na ranije godine i nastavnik to svakako treba imati u vidu.

Kad je u pitanju prezentiranje novog vokabulara, nastavnik može koristiti dosad provjerene metode – vizuelna sredstva, gestikulacija, *handouti*, elicitanje. Međutim, poželjno je ohrabrivati

učenike da sami tragaju za značenjem ili da proniknu u značenje neke riječi iz konteksta u kojem je ona upotrijebljena.

Kako bi učenici što lakše usvojili novi vokabular, treba ih ohrabrivati da kontinuirano uređuju i ažuriraju vlastite mini rječnike.

DODATNI PROGRAMSKI ZAHTJEVI

INTERDISCIPLINARNI SADRŽAJ:

Učenici će učiti jezik i proširivati svoj vokabular oslanjajući se i na znanje koje su stekli učenjem nekih drugih školskih predmeta, kao naprimjer:

- kroz obradu tema kao što je tematski okvir Svijet budućnosti (*prirodne nauke i Informatika*);
- kroz teme vezane za legende i ljude i događaje iz prošlosti (*Historija*);
- kroz teme vezane za našu zemlju i putovanja (*Geografija*);
- kroz poređenje sa maternjim jezikom i drugim jezicima (*Bosanski jezik i drugi strani jezik*) i
- slušanjem i pjevanjem omiljene vrste muzike (*Muzička kultura*).

INTERKULTURALNE VJEŠTINE:

Učenici će:

- dodatno se upoznavati sa kulturom i tradicijom zemalja engleskog govornog područja, te tako razvijati i njegovati tolerantan stav prema različitostima;
- porediti kulturu i tradiciju zemalja engleskog govornog područja sa kulturom i tradicijom svoje zemlje, te tako učiti da bolje poštuju i cijene vlastitu kulturu i tradiciju, kao i da prezentiraju kulturu i tradiciju svoje zemlje drugima i
- upoznavati se sa manirima i običajima ljudi koji žive u engleskom govornom području.

VJEŠTINE UČENJA I POUČAVANJA:

Na ovom edukacijskom nivou nastavnik će već znati kojem tipu učenika njegovi učenici pripadaju i u skladu s tim organizirati i planirati svoje časove. Nastavnik će se oslanjati na odgovarajuće učeničke vještine u nastavi, motivirajući tako i same učenike da ih primjenjuju prilikom učenja. Na taj način će se razvijati pozitivan stav učenika prema jeziku koji usvajaju.

Djeca će se učiti većoj odgovornosti prema učenju engleskog jezika i svakodnevno uviđati njegov značaj. Primjenjivat će se individualni rad, rad u parovima i grupama, samostalna ili grupna izrada zadataka u školi ili kod kuće, ocjenjivanje i vrednovanje vlastitog nivoa znanja u odnosu na postavljene ciljeve (*Znam da..., Još uvijek ne znam....*), ali i ocjenjivanje i vrednovanje znanja svojih drugova iz razreda.

MATEMATIKA

UVOD

Program nastave Matematike za šesti razred sadrži pet tema. U prvoj temi proširuju se do sada stečena znanja o skupu i operacijama nad skupovima. U drugoj temi proširuju se stečena znanja o krugu, kružnici i uglu, te operacije sa mjernim brojevima ugla. Naredna tema, prirodni brojevi, obnavlja i produbljuje učenička znanja o prirodnim brojevima i stječu se nove spoznaje o njima. Djeljivost brojeva u skupu $\mathbb{N}_0$ treba da omogući učenicima lakše i jednostavnije razumijevanje razlomaka i decimalnih brojeva te im proširi vidike o vezi prirodnih brojeva sa sadržajima drugih nauka. Peta tema treba da učenicima omogući razumijevanje zapisivanja brojeva i uopće njihovu važnost u svakodnevnoj primjeni, te da učenici savladaju osnovne računske operacije sa zapisom brojeva u obliku razlomka.

Program nastave Matematike za sedmi razred sadrži pet tema. U prve tri teme proširuju se do sada stečena znanja o brojevima i računskim operacijama sa brojevima. Naime, uvodi se decimalni zapis za pozitivne racionalne brojeve, zatim se učenici upoznaju sa pojmom negativnog cijelog broja i sa operacijama i poretком u skupu cijelih brojeva. U trećoj temi uvodi se skup racionalnih brojeva, osnovne računske operacije i uređenje skupa racionalnih brojeva. Naredne dvije teme obnavljaju i produbljuju znanja iz oblasti geometrije i daju nove spoznaje o uglovima, trouglu, kružnici i četverouglu. Proširuju se osnovna znanja o međusobnim odnosima tih pojmova u ravni i stječu nova znanja o osnovnim konstruktivnim problemima i zadacima. Definiraju se novi pojmovi obima i površine i daju se formule za njihovo izračunavanje.

Programski sadržaj Matematike za osmi razred koncipiran je kao logičan nastavak nastave Matematike iz ranijih razreda, utvrđuje i proširuje ranije stečena znanja i vještine. Prva tema nudi osnovne pojmove i operacije sa vektorima. U drugoj temi proširuje se stečeno znanje o brojevima i osnovnim računskim operacijama sa njima. Naime, uvodi se izračunavanje procenta broja, pojam kvadratnog broja, pojam iracionalnog i realnog broja. U trećoj temi stječu se znanja o Pitagorinoj teoremi i njenim primjenama. U četvrtoj temi formiraju se pojmovi u vezi s koordinatnim sistemom i funkcijama direktne i obrnute proporcionalnosti. U petoj temi učenici se upoznaju sa pojmom stepena i operacijama sa njima, te ova znanja proširuju do pojma polinoma i računanja sa polinomima. Naredne dvije teme obnavljaju i produbljuju znanja iz oblasti geometrije i daju im se nove spoznaje o uglovima, trouglu, četverouglu, kružnici i krugu. Proširuju se osnovna znanja o međusobnim odnosima tih pojmova u ravni i stječu nova znanja o osnovnim konstruktivnim problemima i zadacima. Također, uvodi se pojam broja π i na osnovu njega definiraju pojmovi obima i površine kruga i upoznaju se formule za njihovo izračunavanje.

Programski sadržaj Matematike za deveti razred koncipiran je tako da utvrđuje i proširuje stečena znanja i vještine. U prvom dijelu učenici se upoznaju sa odnosima tačke, prave i ravni. U drugoj temi proširuju se znanja o direktnoj i obrnutoj proporcionalnosti kroz grafički prikaz i uvodi se pojam linearne funkcije. U trećoj i četvrtoj temi rješavaju se linearne jednačine i sistemi linearnih jednačina i osposobljavaju učenici za njihove primjene. Peta tema daje učenicima spoznaju o tijelima u prostoru i osnovnim proračunima u vezi s geometrijskim tijelima.

CILJ PREDMETA

- poznavanje i upotreba matematičkih simbola;
- usvajanje pojma skupa, unije, presjeka, razlike i direktnog proizvoda skupova;

- usvajanje pojma relacije i funkcije, poznavanje koordinatne prave i koordinatne ravnine;
- usvajanje različitih uglova, jedinica za mjerenje uglova, mjerenje uglomjerom, računanje sa mjernim brojevima za uglove (+, -, *, :);
- grafičko prenošenje uglova, upoređivanje, sabiranje, oduzimanje i množenje prirodnim brojem;
- usvajanje procedura četiri osnovne računske operacije u skupu N_0 i skupu Q^+ ;
- usvajanje znanja o višecifrenim brojevima, razlomcima (decimalnim brojevima) i njihovoj strukturi, o jednačinama i nejednačinama sa jednom nepoznatom „na jednom mjestu“, o rješavanju aritmetičkih brojevni izraza; upotreba brojeva u različitim kontekstima, u drugim predmetima i svakodnevnom životu;
- usvajanje postupaka za četiri računske operacije s razlomcima i decimalnim brojevima;
- računanje pomoću džepnog kalkulatora;
- upoznavanje sa odnosom pozitivnog razlomka i decimalnog broja i pretvaranje iz jednog oblika u drugi;
- usvajanje pravila za izvođenje računskih operacija sa decimalnim brojevima;
- shvatanje matematičke i praktične potrebe uvođenja negativnih brojeva;
- upoznavanje strukture skupa Z i skupa Q ;
- određivanje apsolutne vrijednosti cijelog i racionalnog broja;
- usvajanje postupka: za izvođenje osnovnih računskih operacija u skupu Z i skupu Q uz korištenje njihovih svojstava, o rješavanju izraza sa racionalnim brojevima i o jednačinama i nejednačinama u skupu Z i Q ;
- upoznavanje podjele trouglova i četverouglova i usvajanje njihovih osnovnih svojstava;
- shvatanje relacije podudarnosti trouglova i njene primjene u izvođenju osnovnih konstrukcija trougla i četverougla;
- upoznavanje značajnih tačaka trougla;
- računanje obima i površine trougla i četverougla;
- usvajanje pojma vektora i osnovnih operacija sa vektorima;
- upoznavanje i shvatanje pojma iracionalnog broja i proširivanje skupa racionalnih brojeva u skup realnih brojeva;
- shvatanje da je tek sada moguće obostrano-jednoznačno pridruživanje između realnih brojeva i tačaka brojevine prave;
- računanje sa realnim brojevima, izračunavanje vrijednosti algebarskih izraza primjenom osnovnih svojstava operacija;
- usvajanje Pitagorine teoreme i obrnute teoreme; primjenjivanje Pitagorine teoreme u zadacima o trouglu četverouglu;
- usvajanje Talesove teoreme;
- shvatanje Dekartove ideje o pridruživanju uređenih parova realnih brojeva tačkama ravni;
- dobro usvajanje sadržaja o stepenima;
- izvođenje identičnih transformacija polinoma;
- proširivanje i uopćavanje znanja o trouglu i četverouglu do mnogougla;
- proširivanje i produbljivanje znanja o krugu i kružnici i njihovim dijelovima;
- da učenika uvjeri u stalnost omjera obima i prečnika kruga i da usvoji pojam iracionalnog broja π ;
- da učenik shvati i upamti obrazac za računanje površine kruga;

- usvajanje osnovnih geometrijskih pojmova (tačka, prava, ravan), određenost prave i ravni, kao i pojmova: paralelne prave, mimoilazne prave, prava paralelna sa ravni, prava normalna na ravan;
- usvajanje pojmova: definicija, aksioma i teorema;
- usvajanje znanja o međusobnim odnosima tačke i prave, tačke i ravni, dvije prave i dvije ravni;
- shvaćanje Dekartove ideje o pridruživanju uređenih parova realnih brojeva tačkama ravni;
- usvajanje značenja koeficijenta smjera prave i odsjeka na y-osi i njihovu geometrijsku interpretaciju;
- shvatanje jednačine odnosno nejednačine kao uslove izražene algebarskim jezikom koji postoji između poznatih i nepoznatih veličina;
- grafičkom metodom da učenici ilustruju jednačine koje imaju jedinstveno rješenje, koje nemaju rješenje i one jednačine koje imaju beskonačno mnogo rješenja;
- usvajanje pojmova o rogljastim i oblim geometrijskim tijelima.

ZADACI PREDMETA

Zadaci nastave Matematike jesu da se učenici osposobe za:

- procjenjivanje i razumijevanje kvantitativnih i prostornih odnosa i zakonitosti o raznim pojmovima u prirodi i društvu;
- usvajanje elementarne matematičke kulture neophodne za shvatanje uloge i uspješne primjene matematike u različitim oblastima djelatnosti čovjeka, te za uspješan nastavak obrazovanja i uključivanja u proces rada;
- čitanje i razumijevanje matematičkih tekstova i simbolike različitih nivoa složenosti i strukture;
- razvijanje sposobnosti za posmatranje, zapažanje, kreativno i apstraktno mišljenje i zaključivanje;
- razvijanje trajne radoznalosti, interesovanja i motivacija u stjecanju matematičkih znanja i izgrađivanja pozitivnog stava prema matematici;
- savladavanje osnovnih matematičkih simbola i njihove primjene;
- razvijanje kulturnih, radnih, estetskih i etički sposobnosti;
- korištenje znanja u nastavi drugih nastavnih predmeta i iskustava svakodnevnog života u svom matematičkom obrazovanju;
- stjecanje navike za uspješno korišćenje raznih izvora znanja.

NAZIV PREDMETA: MATEMATIKA**RAZRED: VI****BROJ SATI: SEDMIČNO 4 , GODIŠNJE 140**

RED. BR.	PREDMETNO PODRUČJE	PROGRAMSKI SADRŽAJ	OBRAZOVNI ISHODI	BROJ SATI
I	SKUPOVI, RELACIJE PRESLIKAVANJA	– Skupovi – Presjek, unija i razlika skupova – Direktni produkt skupova – Relacija; Funkcija – Koordinatni polupravac i koordinatni sistem u ravni	Učenik će usvojiti: – skup i elemente skupa kao osnovni pojam; – uređeni par, jednakost uređenih parova, prvu i drugu koordinatu uređenog para; – definirati relaciju, odnosno funkciju, znati nacrtati zadane tačke na koordinatnom pravcu i u koordinatnom sistemu u ravni; Učenik će moći: – radeći sa priborom za geometriju razvijati motoričke sposobnosti kao i uvježbavati oko da pravilno procjenjuje slike koje crta; – usvajati i razvijati matematički jezik; – uočavati sličnosti između algebarskih i geometrijskih zadataka; Učenik će znati: – matematičkim simbolima zapisati odnos dva ili više zadanih skupova – prepoznati relaciju, odnosno funkciju; – nacrtati zadani ugao, kao i već nacrtani izmjeriti uglomjerom, računski sabirati, oduzimati, množiti i dijeliti uglove, grafički sabirati, oduzimati i množiti uglove;	20
II	KRUŽNICA, KRUG, UGAO (KUT)	– Izlomljena linija, mnogougao, kružnica (kružna crta) i krug – Prava i kružnica – Ugao; Vrste uglova; Srednji ugao – Jedinice za mjerenje ugla – Mjerenje uglova – Računske operacije sa mjernim brojevima za uglove – Suplementni, komplementni uglovi – Prenosanje uglova – Uspoređivanje uglova – Grafičko sabiranje i oduzimanje uglova	Učenik će znati: – koji su osnovni pojmovi u geometriji (tačka, prava, ravan, skup), a koji su izvedeni pojmovi (duž, izlomljena linija, mnogougao, kružnica, krug, središnji ugao ...); – jedinice za mjerenje uglova: stepen, minuta, sekunda, povezati sa stepenima iz geografije; – usvojiti crtanje, mjerenje, upoređivanje, sabiranje, oduzimanje uglova, kao i množenje uglova prirodnim brojem; – promatrati i otkrivati nova	20

			svojstva i logički ih povezivati; Učenik će: – razvijati osjećaj za promatranje raznih uglova i njihovih veličina; – naučiti definirati pojmove koji ga okružuju, a osnovne pojmove „razumjeti“; – imati razvijen osjećaj za percepciju prostora, za urednost, preglednost, preciznost u mjerenju, za urednost pri crtanju; osposobljenost za samostalan rad sa priborom, za procjenjivanje rezultata i pomoć drugoj djeci;	
III	PRIRODNI BROJEVI	– Skup N i N_0 – Sabiranje (zbiranje), oduzimanje, množenje i dijeljenje (s ostatkom) u skupu N_0 – Svojstva računskih operacija: komutativnost, asocijativnost, distributivnost – Izrazi s promjenljivim – Pridruživanje brojeva po danom pravilu (brojna vrijednost izraza)	Učenik će znati: – sve računske operacije u skupu N; – skraćeno sabirati i množiti prirodne brojeve i koristiti olakšice; – raditi zadatke sa više računskih operacija i zagrada; – red računskih operacija i oslobađanje od zagrada; – rješavanje zadataka sa općim brojevima, sa i bez zadanih vrijednosti općeg broja; – koristiti svojstva računskih operacija; razvijati misaonost i logičnost kroz rješavanje različitih zadataka; – samostalno odlučivati koju operaciju će prije riješiti, kao i koje zagrade će prije riješiti; Učenik će moći: – uočavati prirodnosti i prirodne logičnosti u radu sa prirodnim brojevima; – razvijati i jačati samopouzdanje i vlastitu sposobnost učenja i zaključivanja; – svjesno preuzimati odgovornost za urađeno; – formirati pozitivan odnos prema radu kao i volju za rad i iskazivanje pozitivnih rezultata rada;	20
IV	DJELJIVOST U N_0	– Djelitelj i sadržilac broja – Djeljivost zbira, razlike i proizvoda – Djeljivost sa: 2, 3, 4, 5, 6, 9, 10, 15 ... – Prosti, složeni i relativno prosti brojevi	Učenik će znati: – rastaviti složeni broj na proste faktore; – prepoznati brojeve koji su djeljivi sa: 2, 3, 4, 5, 6, 9, 10, 15 ...; – primjenjivati pravila djeljivosti: zbira, razlike i proizvoda	20

		– Rastavljanje broja na proste faktore – Najveći zajednički djelitelj – Najmanji zajednički sadržilac	prirodnih brojeva – odrediti najmanji zajednički sadržilac i najveći zajednički djelilac; – razlikovati proste od složenih brojeva, kao i relativno proste brojeve; – rješavati problemske zadatke; primjenom djeljivosti brojeva;	
V	RAZLOMCI	– Pojam razlomka $\frac{a}{b}$, a, b, prirodni brojevi, brojnik i nazivnik – Proširivanje i skraćivanje razlomaka – Uspoređivanje razlomaka jednakih nazivnika – Sabiranje i oduzimanje razlomaka jednakih nazivnika – Svođenje razlomaka na jednake nazivnike – Uspoređivanje razlomaka različitih nazivnika – Sabiranje i oduzimanje razlomaka različitih nazivnika – Jednačine u vezi sa sabiranjem i oduzimanjem razlomaka: – $\{x+a=b; a-x=b; (x-a)+b=c; (x+a)-b=c\}$ – Nejednačine u vezi sa sabiranjem i oduzimanjem razlomaka: $\{x+a>b; a-x=b; ; x-a<b; a-x<b; a-x>b\}$ – Množenje razlomaka – Dijeljenje razlomka razlomkom – Decimalni i postotni zapis razlomka, postotak – Razmjera (omjer) – Pridruživanje tačaka brojnog pravca razlomcima – Aritmetička sredina datih brojeva – Brojevni izrazi sa zagradama, – Tekstualni zadaci – Izrazi s promjenljivim – Brojna vrijednost izraza – Jednačine i nejednačine u skupu Q^+-najjednostavniji oblici	Učenik će znati: – pojam cijelog, polovine, trećine ..., kao i njihov zapis; – crtežom prikazivati zadane brojeve i čitati nacrtane dijelove; – preko mjernih brojeva: površine, dužine, vremena i odgovarajućih zadataka određivati razlomke izražene manjim odgovarajućim jedinicama; – algoritme sabiranja i oduzimanja razlomaka jednakih i različitih nazivnika, množenja i dijeljenja razlomaka; – rješavati različite jednačine i nejednačine pomoću svojstava računskih operacija; – računati postotak; razmjeru rješavati kao jednakost dvaju razlomaka (primjena na nastavi geografije računanje udaljenosti na karti); Učenik će moći: – vizuelno raščlanjivati i grupirati, procjenjivati; – različitim načinima matematičkog izražavanja i komuniciranja koristiti matematički jezik; Učenik usvaja: – pojmove cjeline i jedinice; – opće odnose između dijela i nečega, i kolektiviteta (cjeline).	30

OPĆE NAPOMENE

1^oSkupovi, relacije preslikavanja:

Skup koji su djeca ranije poimala više intuitivno, u ovoj se temi do određenog stepena formalizira. Međutim, formaliziranju ovih sadržaja mora se pristupiti oprezno i postepeno, polazeći od konkretnih životnih situacija. Potrebno je uvesti pojam skupa i elementa, kao osnovnih pojmova, pomoću različitih primjera iz djetetovog svakodnevnog okruženja; navesti djecu da sama prepoznaju skupove i da odrede njihove elemente po prepoznatoj osobini; navesti učenike da nauče geometrijske likove (pravac, polupravac, dužina, izlomljena linija ...) i dožive ih kao skupove tačaka; s (Venovim) dijagramima uvesti slikoviti zapis skupa, presjeka, unije, razlike i proizvoda skupova; odnose između geometrijskih likova zapisati pomoću simbola za uniju, presjek, razliku skupova; dijagramom uvesti proizvod skupova; kasnije na dijagramu uvesti relacije i funkcije, kao i za koordinatni sistem u ravni; uvesti pojam relacije i funkcije na jednostavnijim primjerima.

2^oKružnica, krug, ugao

Učenik je već ranije upznao kružnicu kao granicu kruga. U ovom programu učenik ispituje udaljenost tačaka kružnice i središta kružnice, zaključujući da su te udaljenosti jednake. Učenici sada kružnicu i krug poimaju kao skup tačaka. Znanja o uglu ovdje se proširuju i produbljuju. Uvođenjem pojma centralni ugao povezuju se ugao i kružnica čime se ostvaruju pretpostavke za konstruiranje podudarnih uglova, odnosno za grafičko sabiranje i oduzimanje uglova. Treba uvesti ugao kao kretanje poluprave oko krajnje tačke, uglomjer, jedinice za mjerenje uglova; uvježbati računske operacije sa višeimenovanim brojevima (stepen, minuta, sekunda); uvježbati grafičko sabiranje i oduzimanje uglova.

3^oPrirodni brojevi

Realizaciju ove tematske cjeline treba, u najvećem dijelu, postaviti kao ponavljanje, proširivanje i produbljivanje znanja koja je učenik usvojio ranije. Međutim, u toku ponavljanja treba podići nivo znanja od konkretnog poimanja pojmova koji se ponavljaju ka njihovom apstraktnom značenju. Ovdje prvenstveno mislimo na važne generalizacije kao što su svojstva skupa N i operacija u njemu. Treba ponoviti sve računske operacije sa brojevima; uvježbati svojstva računskih operacija, distribuciju množenja prema sabiranju i oduzimanju, primjenu zakona asocijacije i zakona komutacije; učenicima pokazati interesantne načine računskih operacija sa prirodnim brojevima.

4^oDjeljivost brojeva

Kroz niz primjera učenik treba da količnik „ $a : b$ “ povezuje sa relacijom $a = bq + r$, odnosno sa jednakosti $a=bq$. Pojam djeljivosti može se sada korektno tumačiti, pa i definirati. Prije nego što se krene sa djeljivosti konkretnim brojevima, potrebno je na dosta primjera pokazati djeljivost zbira odnosno proizvoda brojeva, a nakon toga rezultate zaključivanja uopćiti u stavove, odnosno teoreme. Potrebno je proširiti znanja o djeljivosti prirodnih brojeva i naučiti pravila (teoreme) djeljivosti, kao i uvesti pojam najmanjeg zajedničkog sadržioca i najvećeg zajedničkog djelioca.

5^oRazlomci

U ovom sadržaju treba obraditi samo pozitivne razlomke; pojam razlomka sa učenicima raditi na primjerima raznih figura – podjela figure, lika na dijelove; koristiti pogodne web-stranice s urađenim materijalom u vezi s uvođenjem razlomka; uvesti decimalne razlomke; uvesti pojam postotka, kao razlomka sa nazivnikom 100; kod množenja, razlomak prvo množiti prirodnim brojem, zatim razlomak i prividni razlomak, a tek onda razlomak razlomkom; uvježbati sve četiri računske operacije; aritmetičku sredinu uvesti na brojnoj polupravoj; jednačine i nejednačine uvesti pomoću vage za mjerenje: lijeva strana jednaka desnoj, ako dodamo ili oduzmemo istovremeno i na jednoj i na drugoj strani jedan broj, nećemo narušiti ravnotežu, isto razmišljamo i kad množimo i dijelimo lijevu i desnu stranu brojem različitim od nule; postepenim prebacivanjem poznatih na jednu stranu riješimo jednačinu, odnosno nejednačinu.

VJEŠTINE UČENJA I POUČAVANJA

Nastavnik će svojim znanjem i vještinama obraditi nastavne sadržaje tako da učenici usvoje pojmove i definicije i da razumiju i prihvate određene zakonitosti; pazit će da sadržaj i objašnjenja budu dostupna uzrastu učenika; podsticat će učenike na rad; zahtijevat će od učenika da uredno rade i da ravnomjerno raspoređuju crteže na listu papira; insistirat će na sažimanju pojmova geometrije u opisivanju tokom izlaganja; podsticat će učenika na slobodno procjenjivanje veličine uglova prije mjerenja; ostvarivat će produktivnu stvaralačku atmosferu u razredu; voditi evidenciju svojih zapažanja o napredovanju učenika; koristiti različite metode i strategije praćenja postignuća i sposobnosti učenika; redovno ocjenjivati rad učenika i voditi uredno zabilježbe; postavljati pitanja i tražiti adekvatne odgovore, kako bi saznao da li su svi učenici razumjeli postavljene zadatke; podsticati učenike da pitaju i da traže odgovore; pripremati nastavnu tehniku i tehnologiju; izrađivati didaktički materijal; primjenjivati modele interaktivne nastave; usklađivati zadatke i probleme prema mogućnostima učenika; individualno prilaziti učenicima kod rješavanja složenih zadataka; odmjeravati znanje: dovoljnog, srednjeg i visokog nivoa; zadatke osmišljavati tako da učenike podstiče na razmišljanje.

NAZIV PREDMETA: MATEMATIKA

RAZRED: VII

BROJ SATI: SEDMIČNO 4, GODIŠNJE 140

RED. BR.	PREDMETNO PODRUČJE	PROGRAMSKI SADRŽAJ	OBRAZOVNI ISHODI	BROJ SATI
I	RAZLOMAK U DECIMALNOM OBLIKU	– Decimalni zapis razlomka – Decimalni brojevi – Pretvaranje decimalnog broja u razlomak – Pridruživanje tačaka brojevne prave decimalnim brojevima – Upoređivanje decimalnih brojeva – Zaokruživanje decimalnih brojeva – Sabiranje i oduzimanje decimalnih brojeva – Svojstva sabiranja	Učenik će prepoznati: – decimalni razlomak; – decimalni broj; Učenik će znati: – način zapisivanja, čitanje te prevođenje razlomka i decimalnog broja iz jednog oblika u drugi; – prikazati decimalne brojeve sa jednom decimalom na brojevnoj polupravoj; – porediti decimalne brojeve te ih redati po veličini; – zaokruživati decimalne	15

		decimalnih brojeva – Jednačine u vezi s sabiranjem i oduzimanjem decimalnih brojeva: $x+a=b$; $x-a=b$; $a-x=b$; $(x-a)+b=c$; $(x+a)-b=c$ – Nejednačine u vezi sa sabiranjem i oduzimanjem decimalnih brojeva: $x+a>b$; $x+a<b$; $x-a>b$; $x-a<b$; $a-x<b$; $a-x>b$ – Množenje decimalnih brojeva – Osobine množenja decimalnih brojeva – Dijeljenje decimalnih brojeva – Jednačine u vezi sa množenjem i dijeljenjem decimalnih brojeva: $a: x=b$; $ax=b$; $x: a=b$; $ax+b=c$; $ax-b=c$ – Nejednačine u vezi sa dijeljenjem i množenjem decimalnih brojeva:	brojeve do zadanog broja decimala; – izvoditi osnovne računske operacije sa decimalnim brojevima; – vršiti procjenu rješenja prije računanja; – primjenjivati stečeno znanje na preračunavanje mjernih jedinica; – rješavati različite jednačine i nejednačine pomoću svojstava računskih operacija; – rješavati tekstualne zadatke uz primjenu jednačina i nejednačina; – izražavati se pismeno i usmeno; – prepoznati matematičke sadržaje u tekstualnim zadacima; Učenik će prepoznati: – na konkretnim primjerima dijeljenja potrebu izračunavanja i zadržavanja određenog broja decimala; – važnost znanja o decimalnim brojevima u rješavanju zadataka iz svakodnevnog života; Učenik će moći: – uočiti i primijeniti vezu razlomaka i decimalnih brojeva; – primjenjivati decimalne brojeve pri rješavanju zadataka u životnim situacijama;	
II	CIJELI BROJEVI	– Pojam negativnog cijelog broja; Skup cijelih brojeva; Pridruživanje cijelih brojeva tačkama brojevne prave – Suprotni brojevi; Apsolutna vrijednost cijelog broja – Uređenje u skupu cijelih brojeva – Sabiranje cijelih brojeva – Oduzimanje cijelih brojeva – Svojstva sabiranja cijelih brojeva – Jednačine u vezi sa sabiranjem i oduzimanjem cijelih brojeva – Nejednačine u vezi sa sabiranjem i oduzimanjem	Učenik će znati: – razlikovati pozitivne i negativne cijele brojeve i prepoznati ih u primjerima iz svakodnevnog života; – pridružiti ih tačkama brojevne prave; – pojmove suprotan broj i apsolutna vrijednost; – odrediti apsolutnu vrijednost cijelog broja i cijele brojeve ako je zadana njihova apsolutna vrijednost; – upoređivati zadane cijele brojeve; – postupak za izvođenje	25

		cijelih brojeva – Množenje cijelih brojeva i svojstva množenja – Dijeljenje cijelih brojeva – Jednačine u vezi sa množenjem i dijeljenjem cijelih brojeva – Nejednačine u vezi sa množenjem i dijeljenjem cijelih brojeva	računskih operacija sa cijelim brojevima; – nabrojati svojstva operacija u skupu cijelih brojeva; – uspješno rješavati jednačine i nejednačine datih oblika u skupu cijelih brojeva; – izvoditi operacije u skupu Z racionalnim postupkom; – da pravilno shvati potrebu uvođenja negativnih brojeva; – upotrijebiti prethodno stečeno znanje o svojstvima računskih operacija; – usvojeno znanje o cijelim brojevima primijeniti pri rješavanju zadataka iz svakidašnjice; – izračunavati vrijednosti jednostavnijih izraza sa više operacija i zagrada u skupu cijelih brojeva;	
III	RACIONALNI BROJEVI	– Pozitivni i negativni racionalni brojevi; Skup racionalnih brojeva – Predstavljanje racionalnih brojeva na brojevnoj pravoj – Apsolutna vrijednost racionalnog broja; Uređenje u skupu racionalnih brojeva – Decimalni zapis racionalnog broja – Sabiranje i oduzimanje racionalnih brojeva – Svojstva sabiranja racionalnih brojeva – Jednačine u vezi sa sabiranjem i oduzimanjem racionalnih brojeva – Nejednačine u vezi sa sabiranjem i oduzimanjem racionalnih brojeva – Množenje racionalnih brojeva ($u \frac{a}{b}$ i u decimalnom zapisu) – Svojstva množenja racionalnih brojeva – Dijeljenje racionalnih brojeva – ($u \frac{a}{b}$ i u decimalnom	Učenik će moći: – shvatiti uvođenje pozitivnih i negativnih racionalnih brojeva; – zapisati racionalne brojeve u obliku razlomka i decimalnog broja; – procijeniti i zaključiti između koja dva racionalna broja se nalazi zadani racionalni broj i na brojevnoj pravoj prikazati racionalne brojeve sa nazivnikom manjim od 10; Učenik će znati: – uporediti racionalne brojeve zapisane u obliku razlomka i u obliku decimalnog broja; – osnovne računske operacije u skupu racionalnih brojeva uz korištenje svojstava tih računskih operacija; – rješavati jednačine i nejednačine u skupu racionalnih brojeva; – pojam rješenja jednačine, vršiti provjeru rješenja i objašnjavati postupak rješenja; – čitati, sastavljati i	30

		zapisu) – Brojevni izrazi sa racionalnim brojevima sa osnovnim računskim operacijama (sa zagradama i bez zagrada) – Jednačine u vezi sa množenjem i dijeljenjem racionalnih brojeva – Nejednačine u vezi sa množenjem i dijeljenjem racionalnih brojeva – Primjena linearnih jednačina sa jednom nepoznatom	određivati vrijednost jednostavnijih izraza sa racionalnim brojevima; – izvoditi računske operacije u skupu Q racionalnim postupkom; Učenik: – primjenjivat će pravila računanja u izradi praktičnih zadataka iz geometrije pri izračunavanju površina raznih figura; – razumije i analizira problemske zadatke; – zapisuje jednostavnije probleme u obliku jednačine; – razvija sposobnost da grešku shvata kao podsticaj za ponovni rad; – samostalno bira pogodniji oblik racionalnog broja u smislu racionalnog pristupa u rješavanju zadatka; – razvija svijest o potrebi računanja i primjene stečenog znanja u zadacima iz životnih situacija; – samostalno sastavlja zadatke koristeći matematički jezik za iskazivanje teksta; – motiviran je za individualni rad i rad u parovima; – ima jasan osjećaj vlastitog dostignuća.	
IV	UGAO I TROUGAO	– Jednakost uglova – Uglovi sa paralelnim kracima – Uglovi sa normalnim kracima – Trougao; Elementi trougla – Uglovi uz presječnicu paralelnih pravi (transferzalni uglovi) – Vrste trouglova prema stranicama i prema uglovima – Zbir unutrašnjih uglova trougla – Vanjski uglovi trougla – Odnos stranica i uglova trougla – Odnos stranica u trouglu – Konstrukcije uglova (60°, 30°, 120°, 15°, 45°, 75°, 90°, 105°, 135°)	Učenik će znati: – prepoznati jednake uglove; – pojam trougla i njegove elemente; – razlikovati vrste trouglova; – primjenjivati pravilo odnosa između elemenata trougla; – definirati pojam transferzale i prepoznati uglove uz presječnicu; – dokazati jednostavnije tvrdnje o uglovima trougla i primjenjivati ih u zadacima; – konstruirati uglove primjenjujući svojstva simetrale ugla; – teoreme podudarnosti trouglova i simbol	30

		– Podudarnost trouglova; Pravila podudarnosti trouglova – Primjena pravila podudarnosti kod pravouglog i jednakokrakog trougla – Osnovne konstrukcije trougla – Pravougli trougao – Centar opisane i centar upisane kružnice trougla – Težište i ortocentar trougla – Značajne tačke trougla – Centralni i periferijski ugao – Uzajamni položaj prave i kružnice; Konstrukcija tangente kružnice – Uzajamni položaj dvije kružnice – Opisana i upisana kružnica trougla	podudarnosti; – razlikovati teoreme o podudarnosti trouglova i znati ih primijeniti u izvođenju osnovnih konstrukcija trougla; – izvoditi osnovne konstrukcije trougla primjenom sve četiri etape (skiciraju, analiziraju, konstruiraju i diskutiraju rješenja); – konstruktivno odrediti značajne tačke trougla; – svojstva transferzalnih uglova primijeniti na rješavanje zadataka; Učenik: – razvija sposobnost za posmatranje, zapažanje i zaključivanje; – uočava praktični značaj primjene znanja o podudarnosti trouglova; – uočava neophodnost primjene podudarnosti kada to nije naglašeno; – uočava zavisnosti među datim elementima trougla kao i za utvrđivanje redoslijeda konstruktivnih koraka; – osposobljava se za precizno izražavanje i simboličko zapisivanje; – razvija preciznost u mjerenju, crtanju i geometrijskim konstrukcijama; – razvija sposobnosti posmatranja, zapažanja i logičkog mišljenja; – razvija zapažanja posebnog i općeg; – uočava ulogu i značaj matematike u svakodnevnom životu;	
V	ČETVEROUGAO, OBIM I POVRŠINA TROUGLA I ČETVEROUGLA	– Četverougao; Elementi četverougla – Vrste četverouglova – Uglovi četverougla – Paralelogram; Svojstva paralelograma – Vrste paralelograma; Pravougaonik, romb, kvadrat – Konstrukcije paralelograma	Učenik zna: – pojam četverougla i elemente, – razlikuje vrste četverouglova i prepoznaje ih na predmetima i modelima; – definirati paralelogram, kvadrat, romb, trapez i	30

		– Trapez; Svojstva trapeza; – Srednja linija trapeza – Konstrukcija trapeza – Deltoid; Svojstva deltoida – Konstrukcija deltoida – Obim trougla i četverougla – Mjerenje površina – Površina paralelograma – Površina trougla – Površina trapeza – Površina četverouglova sa normalnim dijagonalama	- deltoid; – dokazivati tvrdnje kod paralelograma i trapeza i iste primjenjivati u zadacima; – zajednička i posebna svojstva paralelograma i primjenjuje ih; – izvoditi konstrukcije svih četverouglova i obrazlagati ih; – rješavati jednostavne zadatke sa srednjom linijom trapeza; – pojmove obima i površine; – formule za računanje obima i površine; – uočiti i prepoznati četverouglove; Učenik: – stječe vještinu korištenja pribora te tačnosti i preciznosti u radu; – razvija matematičko mišljenje primjenom dedukcije u dokazima svojstava paralelograma; – precizno formulira pojmove i definicije kod podjele četverouglova; – koristi pravilno matematičko izražavanje; Učenik razvija: – radne navike; – smisao za preciznost, tačnost, urednost, sposobnost za posmatranje, opažanje i logičko stvaralačko mišljenje; – osjećaj odgovornosti za izvršavanje postavljenih zadataka.	

OPĆE NAPOMENE

1⁰Razlomci u decimalnom obliku:

U ovoj temi treba obraditi decimalne brojeve, računske operacije sa decimalnim brojevima i racionalnu tehniku računanja; uvesti pojam decimalnog broja kao rezultat mjerenja veličine koja se ne može tačno izmjeriti jedinicom za mjerenje nego i mjernim dijelovima; potrebno je da učenici sami mjere veličine i izražavaju ih decimalnim brojem; vježbati čitanje i pisanje decimalnih brojeva, pomjeriti zarez u datom decimalnom broju ulijevo i udesno; upoređivati decimalne brojeve po analogiji sa uspoređivanjem prirodnih brojeva (najjednostavnije je poredati ih tako da im se dopisivanjem nula izjednači broj decimala, a onda izvršiti poređenje kao da su prirodni

brojevi); sabiranje i oduzimanje decimalnih brojeva obraditi na konkretnim problemima (prvo kao sabiranje i oduzimanje imenovanih brojeva) uz naglašavanje kako treba potpisivati; kod množenja ići ovim redom: množenje decimalnog broja (jednocifrenim, dekadnom jedinicom, višecifrenim brojem), a zatim množenje decimalnog broja decimalnim brojem; provjeravati zakone komutacije, asocijacije i distribucije u računskim zadacima; dijeljenje decimalnih brojeva vršiti koristeći imenovane brojeve pa tek onda preći na dijeljenje neimenovanih brojeva; vježbati i dijeljenja u kojima je rezultat beskonačan periodičan decimalan broj i objasniti periodičnost decimalnog broja; pokazati pravila u vezi sa odbacivanjem zadnjih decimala (zaokruživanje decimalnih brojeva na približne vrijednosti koje mogu biti manje ili veće od datih decimalnih brojeva).

2⁰Cijeli brojevi:

Pri uvođenju cijelih brojeva treba iskoristiti znanja o prirodnim brojevima, ali je potrebno koristiti i druga znanja i iskustva učenika; formirati pojam pozitivnog i negativnog $\mathbb{Z}$ broja korištenjem nekih matematičkih i praktičnih znanja: rješavanja jednačina, izvodljivosti računskih operacija, računanja sa veličinama koje se mogu mijenjati u dva suprotna smjera (vrijeme, kretanje udesno-ulijevo, gore-dolje, geografska dužina i širina ...); definirati pojam suprotnog broja na brojevnoj pravoj; istaknuti značenje predznaka $-$ i $+$ za razliku od znakova za računske operacije sabiranja i oduzimanja; prvo definirati skup cijelih negativnih brojeva i uvesti drugi naziv za skup prirodnih brojeva (kao skup pozitivnih cijelih brojeva), a zatim definirati skup cijelih brojeva; ilustrovati apsolutnu vrijednost i upoređivanje cijelih brojeva na brojevnoj pravoj i upotrijebiti termin „koordinatne tačke“; sabiranje cijelih brojeva izvesti koristeći primjene stanja temperature, promjene vodostaja rijeke, nadmorske visine-dubine mora, dobitka-gubitka...; zatim sabiranje ilustrirati na brojevnoj pravoj i poslije više primjera usmenog računanja uvesti definiciju sabiranja cijelih brojeva; operaciju oduzimanja uvesti kao obrnutu operaciju sabiranja čime je postignut jedan od ciljeva proširivanja skupa prirodnih brojeva do skupa cijelih brojeva; koristiti odgovarajuće primjere iz stvarnosti za uvođenje definicije množenja u skupu cijelih brojeva; poslije toga dati zadatke u kojima se izračunavaju proizvodi dva faktora, a zatim preći na proizvode od više faktora; dijeljenje definirati kao obrnutu operaciju operaciji množenja; pokazati svojstva množenja i sabiranja na primjerima; jednačine u skupu $\mathbb{Z}$ rješavati na osnovu svojstava računskih operacija, a za rješavanje nejednačina koristiti svojstva nejednakosti i svojstva računskih operacija.

3⁰Racionalni brojevi:

Realizacija ove tematske cjeline vrši se proširivanjem skupa $\mathbb{Z}$ cijelih brojeva na osnovu čega se određenim matematičkim postupcima gradi i razvija skup $\mathbb{Q}$ racionalnih brojeva i skup $\mathbb{R}$ realnih brojeva (8 razred). Treba prvo uvesti skup negativnih razlomaka a zatim skup racionalnih brojeva; ponoviti sa učenicima decimalni zapis pozitivnog razlomka da bi mogli usvojiti decimalni zapis racionalnog broja; operacije sabiranja i oduzimanja koje su već definirane u skupu cijelih brojeva proširiti sa skupa cijelih brojeva na cijeli skup racionalnih brojeva; potvrditi na primjerima svojstva sabiranja u skupu $\mathbb{Q}$, ne treba ih dokazivati; uvesti definiciju oduzimanja u skupu $\mathbb{Q}$ polazeći od definicije oduzimanja u skupu $\mathbb{Q}^+$ ilustraciju oduzimanja na brojevnoj pravoj; odraditi rješavanje jednačina i nejednačina u skupu $\mathbb{Q}$ određujući nepoznate komponente zbira ili razlike na osnovu ovisnosti rezultata od komponenata; koristiti znanja o množenju pozitivnih razlomaka i o množenju cijelih brojeva za usvajanje pravila za množenje racionalnih brojeva; dijeljenje kao

obrnutu operaciju uvesti pomoću već poznatih pravila množenja; rješavanje jednačina i nejednačina zasnovati na definicijama operacija množenja i dijeljenja; obratiti pažnju slučaju kada se nejednačina množi, odnosno dijeli negativnim brojem.

4⁰ Ugao i trugao:

Proučavanje trougla treba nadovezati na usvojena znanja o trouglu u nižim razredima. Zato je potrebno ponoviti sve što se zna o trouglu a nova znanja usvajati posmatranjem, neposrednim mjerenjem i ogledom; formirati pojam trougla kao skup tačaka; crtati uglove sa paralelnim i normalnim kracima korištenjem pribora; predložiti sve elemente trougla i insistirati da naspram svakog vrha odnosno ugla trougla je odgovarajuća stranica i obrnuto; odrediti zbir uglova trougla eksperimentalno na modelu trougla od papira, zatim izvesti dokaz da je $\alpha + \beta + \gamma = 180^\circ$; odnos stranica i uglova u raznostraničnom trouglu uočiti posmatrajući ilustracije ili projekciju više trouglova; dokazati tvrdnju; odnos stranica u trouglu najprije pokazati na odgovarajućem modelu a zatim izvesti dokaz tvrdnje; obrnutu tvrdnju ne treba dokazivati; ponoviti podudarnost duži, uglova i geometrijskih figura općenito prije obrade sadržaja o podudarnosti trouglova; dokazati podudarnost trouglova koristeći ogled (mehaničko kretanje modela trougla); upotrijebiti i ostala nastavna sredstva – projektor; koristiti osobine simetrala duži i ugla u obradi centra opisane i centra upisane kružnice; eksperimentalno provjeriti težište trougla i objasniti odnos dijelova težišne duži jer se to koristi kod određivanja poluprečnika upisane i poluprečnika opisane kružnice kod jednakostraničnog trougla; izvesti zaključak o centru opisane kružnice pravouglog trougla; osnovne konstrukcije trougla bazirati na primjeni pravila podudarnosti i elementarnih konstrukcija (određivanje presjeka dvije prave, prave i kružnice i dvije kružnice); rješavati konstruktivne zadatke po etapama, a naročito insistirati na analizi jer je ona bitna za uviđanje ovisnosti među datim elementima, kao i za utvrđivanje svih koraka u samoj konstrukciji.

5⁰ Četverougao, obim i površina trougla i četverougla:

Znanja o nekim četverouglovima učenici su dobili u nižim razredima što sad treba ponoviti i nastaviti sa daljnom obradom ovog sadržaja; objasniti pojam četverougla pomoću pojma mnogougla; početi sa posmatranjem objekata u učionici i na pripremljenim modelima; precizirati pojmove: suprotne stranice i suprotni uglovi, susjedne stranice i uzastopni uglovi; dokazati tvrdnje o zbiru unutrašnjih i vanjskih uglova četverougla koristeći tvrdnje o zbiru unutrašnjih uglova trougla i suplemenatnost uporednih uglova. Ove dokaze učenici mogu samostalno izvoditi uz pomoć nastavnika. Također, treba ukazati na određenost četverougla sa pet elemenata; ukazati na uvjete sadržane u definicijama, jer to smanjuje broj potrebnih elemenata za konstrukciju paralelograma, trapeza, deltoida; učenicima mora biti jasno zašto je za konstrukciju ma kog četverougla neophodno pet elemenata, a za kvadrat samo jedan; dokazati osnovna svojstva paralelograma: jednakost suprotnih stranica, jednakost suprotnih uglova da se dijagonale polove i izvesti zaključak da ova svojstva imaju i posebni paralelogrami: pravougaonik, kvadrat i romb; crtati i konstruirati različite deltoide i u različitim položajima radi pravilnog shvatanja ovog četverougla, jer sama definicija asocira na romb i kvadrat; izvršiti sistematizaciju znanja o četverouglovima prikazivanjem skupa četverouglova Vennovim dijagramom; pomoću svakodnevnih primjera uvesti pojam obima i površine trougla i četverougla; naučiti ih da sistemom slaganja slika znaju izračunati površinu komplikovanijih slika pomoću površina jednostavnijih već poznatih slika (kombinacija trouglova i četverouglova).

VJEŠTINE UČENJA I POUČAVANJA

Nastavnik vježba učenike transformacijama i upoređivanju razlomaka uporedo u oba zapisa; u računskim operacijama izbjegava prevelika računanja; insistira na razumijevanju pojmova i uvježbavanju određenih postupaka; odabire problemske zadatke prema mogućnosti učenika; razvija sposobnost učenika za samostalan rad, tačnost, urednost i sistematičnost; posvećuje pažnju izradi domaćih zadataka; ponavlja i utvrđuje usvojena znanja; skup cijelih brojeva formira i definira preko brojevnih prave; uz adekvatnu motivaciju objašnjava i uvježbava postupke za izvođenje računskih operacija, jednačina i nejednačina; podstiče na razumijevanje i primjenu na razne probleme iz okoline; redovno prati i ocjenjuje rad učenika; ilustruje pridruživanje tačaka brojevnih prave racionalnim brojevima; uvježbava računske operacije u skupu Q i izračunava vrijednost brojnih izraza; razvija naviku racionaliziranja postupaka u radu; razgovara sa učenicima o prirodi rješenja jednačine i nejednačine i provjerava dobiveni rezultat; osposobljava učenike u prevođenju tekstualnih zadataka u oblik jednačine i nejednačine; izbor problema vrši kvalitativno i u skladu sa mogućnostima učenika; koristi radne listiće te programirani materijal za provjeru usvojenog gradiva; novi sadržaj nadovezuje na ranije stečeno znanje o trouglu; dokazuje tvrdnje pri čemu navodi učenike na samostalno logičko zaključivanje; objašnjava odnose stranica i uglova trougla kao i svojstva osne simetrije; tvrdnje dokazuje ogledom na svom demonstracionom modelu a učenici na svojim modelima; pravila podudarnosti primjenjuje kroz raznovrsne zadatke i sa umjerenim zahtjevima; posebnu pažnju posvećuje svakom koraku u rješavanju konstruktivnog zadatka; učenike potiče na urednost i preciznost u radu, pravilno formuliranje iskaza i zaključaka; koristi prethodno naučeno gradivo o mnogougloima za formiranje pojma četverougla; vrši klasifikaciju četverouglova naglašavajući nove pojmove i odnose; dokazuje svojstva srednje linije trapeza i svojstva jednakokrakog trapeza; odgovarajuću pažnju obraća pojmu deltoida i razumijevanju njegovih svojstava; priprema modele za što prirodniji pristup pojmu obima i površine trougla i četvougla.

NAZIV PREDMETA: MATEMATIKA

RAZRED: VIII

BROJ SATI: SEDMIČNO 4 , GODIŠNJE 140

REDNI BBROJ	PREDMETNO PODRUČJE	PROGRAMSKI SADRŽAJ	OBRAZOVNI ISHODI	BROJ SATI
I	VEKTORI	– Usmjerena duž – vektor – Jednakost vektora – Sabiranje vektora – Množenje vektora prirodnim brojem – Neke primjene vektora	Učenik prepoznaje: – pojam vektora i neke operacije sa vektorima; – konkretne primjene vektora; Učenik će znati: – grafički sabirati i oduzimati vektore; – grafički množiti vektor cijelim brojem; – izvoditi potrebne konstrukcije; Učenik će moći: – stečeno znanje o vektorima koristiti za rješavanje zadataka iz fizike;	10

			Učenik će: – razvijati sposobnost za posmatranje, zapažanje, i zaključivanje; – razvijati preciznost i urednost u crtanju; – procjenjivati i vrednovati vlastiti rad i rad svojih drugova;	
II	REALNI BROJEVI	– Kvadriranje cijelih brojeva – Kvadrat racionalnog broja – Rješenje jednačine $x^2=a$ ($a \geq 0$) – Kvadratni korijen racionalnog broja – Iracionalni brojevi – Realni brojevi; Brojeva prava – Uređenost u skupu realnih brojeva – Jednakost $\sqrt{a^2} = a$ – Približne vrijednosti realnog broja – Osnovne računske operacije u skupu realnih brojeva i njihova svojstva	Učenik će usvojiti: – pojam kvadrata i kvadratnog korijena racionalnog broja i aritmetičkog kvadratnog korijena; – skup iracionalnih i skup realnih brojeva; Učenik će znati: – da za računanje sa realnim brojevima vrijede svi osnovni zakoni računanja sa racionalnim brojevima; – pridružiti realne brojeve tačkama brojevnih prave; – upoređivati dva realna broja; – primjenjivati osnovna svojstva operacija u izračunavanju vrijednosti algebarskih izraza; – da vrši približna procjenjivanja kod izračunavanja kvadrata i kvadratnih korijena; – rješavati praktične zadatke primjenom kvadratnog korijena; – rješavati geometrijske zadatke prihvatajući iracionalne brojeve kao realne; – u praktičnom računanju zamijeniti iracionalne brojeve približnim racionalnim vrijednostima u decimalnom zapisu (sa konačnim brojem decimala, odnosno sa određenom tačnošću) i operacije sa iracionalnim brojevima izvoditi kao sa racionalnim brojevima; Učenik će primjenjivati: – stečene navike korištenja pomoćnih sredstava za računanje (tablice	20

			kvadrata i kvadratnog korijena i džepni računar); – misaone operacije identifikacije i apstrakcije;	
III	PITAGORINA TEOREMA I NJENA PRIMJENA	– Pitagorina teorema (formulacija i dokaz) – Obrat Pitagorine teoreme – Primjena Pitagorine teoreme na kvadrat i pravougaonik – Primjena Pitagorine teoreme na jednakokraki i jednakostranični trougao – Primjena Pitagorine teoreme na romb – Primjena Pitagorine teoreme na jednakokraki i pravougli trapez – Primjena Pitagorine teoreme na krug – Konstrukcija tačaka na brojevnoj pravoj koje odgovaraju iracionalnim brojevima – Primjena Pitagorine teoreme u konstruktivnim zadacima	Učenik će usvojiti: – Pitagorinu teorem (izreku i smisao) i razumjeti dokaz – shvatiti obrat Pitagorine teoreme; Učenik će znati: – primijeniti Pitagorinu teoremu kod izračunavanja elemenata figura gdje se pojavljuje pravougli trougao; – rješavati praktične probleme primjenom Pitagorine teoreme; – konstruktivno odrediti tačke brojevne prave koje odgovaraju iracionalnim brojevima; – primijeniti Pitagorinu teoremu u jednostavnijim konstruktivnim zadacima; – uspješno primijeniti usvojene pojmove i teoreme u rješavanju zadataka; – u raznovrsnim praktičnim zadacima moći dati tekst prevesti na matematički jezik; Učenik: – razvija sposobnost posmatranja i uočavanja funkcionalne ovisnosti među elementima geometrijskih figura; – uočava veliku važnost Pitagorine teoreme i njenu primjenu u mnogim granama matematike; – stječe naviku preciznosti i tačnosti u radu; – primjenom misaonih operacija: apstrakcije i generalizacije; osposobljava se za deduktivan način zaključivanja; – razvija ideje i istraživački duh u samostalnom radu;	20
IV	PROPORCIONALNOST FUNKCIJA DIREKTNE I	– Mjerenje duži; Samjerljive i nesamjerljive duži	Učenik usvaja: – pojmove razmjere i	20

	OBRNUTE PROPORCIONALNOSTI	– Razmjera duži; Proporcionalne duži – Dijeljenje duži na jednake dijelove i u datoj razmjeri – Talesova teorema i njena primjena – Pravougli koordinatni sistem u ravni; Rastojanje dvije tačke – Proporcionalne veličine – Proporcija i njena svojstva – Funkcija direktne proporcionalnosti $y=kx$ – Funkcija obrnute proporcionalnosti $y=\frac{k}{x}$ – Primjena direktne i obrnute proporcionalnosti (srazmjerni račun, procentni račun, interesni račun, proporcionalna podjela)	proporcionalnosti duži i pojam samjerljivih i nesamjerljivih duži; – pojam i osobine proporcije i dograđuje pojam funkcije, način zapisivanja funkcije i njen grafik; Učenik će znati: – podijeliti duž grafički (konstrukcijom) na jednake dijelove i u datoj razmjeri; – razumjeti Talesovu teoremu, znati je iskazati, na slici navesti date uslove i tvrdnje; – detaljno opisati pravougli koordinatni sistem u ravni; – odrediti tačke koje odgovaraju datim uređenim parovima i obrnuto; – prikazivati funkciju direktne i obrnute proporcionalnosti na razne načine; – rješavati zadatke iz života i prirodnih nauka primjenom direktne i obrnute proporcionalnosti; – brzo iracionalno izvoditi računske operacije s brojevima i uočavati vezu između duži i brojeva; Učenik: – se osposobljava za funkcionalno posmatranje i rasuđivanje učeći o funkcijama kroz nastavu aritmetike i algebre; – razlikuje direktnu i obrnutu proporcionalnost veličina; – osposobljava se za dokazivanje geometrijskih tvrdnji sa slikama, iskazima i zapisivanjem uslova; – stječe navike preciznog i urednog crtanja i spretnog korištenja pribora; – razvijat će matematičko i funkcionalno mišljenje uočavanjem zavisnosti među veličinama;	
V	CIJELI RACIONALNI IZRAZI	– Stepen čiji je izložilac prirodan broj	Učenik usvaja: – pojam stepena kada je	30

		– Operacije sa stepenima – množenje stepena jednakih osnova – Dijeljenje stepena jednakih osnova – Step en proizvoda; Proizvod stepena jednakih izložilaca – Step en količnika; Količnik stepena jednakih izložilaca – Step en stepena – Konstante i promjenljive – Cijeli racionalni izrazi; Brojeva vrijednost racionalnog algebarskog izraza – Monom, binom, trinom ... – Sabiranje sličnih monoma; Srađeni oblik polinoma; Step en polinoma – Sabiranje polinoma – Suprotni polinomi; Razlika polinoma – Množenje monoma; Množenje polinoma monomom – Množenje polinoma polinomom – Kvadrat binoma – Kub binoma – Rastavljanje plinoma na faktor primjenom zakona distribucije – Rješavanje jednačine oblika $ax^2+bx=0$ – Razlika kvadrata; Rastavljanje polinoma oblika razlike kvadrata na faktore – Rješavanje jednačine oblika $x^2-a=0$, $a \geq 0$ – Zbir i razlika kubova – Rastavljanje polinoma $x^3 \pm y^3=$ na faktore – Faktorizacija polinoma oblika $x^2 \pm 2xy + y^2=$ – Rješavanje jednačine oblika $x^2 \pm 2xy + y^2=0$ – Faktorizacija polinoma oblika $x^3 \pm 3x^2y + 3xy^2 \pm y^3 =$	izložilac prirodan broj a osnova realan broj, prepoznaje algebarske izraze (monom, binom, trinom) i prepoznaje kvadrat binoma i razliku kvadrata; Učenik će znati: – izvoditi osnovne računske operacije sa stepenima i interpretirati usvojena pravila obrnutim putem; – uočavati slične monome i formirati polinom od datih monoma; – izvoditi osnovne računske operacije sa polinomima i izračunavati brojnu vrijednost izraza; – rastaviti polinome na faktore primjenom zakona distributivnosti i oblike kvadrata binoma, razlike kvadrata, kvadratnog trinoma koji nije kvadrat binoma, zbira i razlike kubova; – rješavati jednačine na novi način koji se zasniva na rastavljanju polinoma na faktore; – racionalno računati; Učenik: – osposobljava se da u toku rada; daje objašnjenja za svaki korak u rješavanju zadatka; – navikava se na postepenost u radu i automatizam u primjeni formula za rastavljanje polinoma na faktore; – osposobljava se da pri izvođenju zaključaka koristi indukciju, dedukciju i analogiju; – stječe vještinu snalaženja u izboru pravilne metode kod faktorizacije polinoma; – stječe naviku za izostavljanje znaka za operaciju množenja između faktora monoma kao i broja 1 kada je on faktor; – induktivnim putem dolazi do uopćavanja;	

			– osposobljava se za samostalan rad i samokontrolu; – osposobljava se za samostalno stjecanje znanja primjenom didaktičkog materijala;	
VI	MNOGOUGAO (POLIGON)	– Mnogougao; Podjela mnogouglova – Zbir unutrašnjih i zbir vanjskih uglova mnogougla – Broj dijagonala mnogougla – Pravilni mnogougao i njemu karakteristični trougao – Konstrukcije pravilnih mnogouglova – Površina mnogougla	Učenik: – razumije i zna šta je poligon i njegove podjele; – pamti da je zbir vanjskih uglova svakog poligona pun ugao; – prepozna i razumije pravilne poligone i konstrukcije; – zna proceduru računanja površina pravilnih i nepravilnih mnogouglova; – razvija sposobnost za posmatranje, zapažanje i zaključivanje; – uočava praktični značaj primjene znanja o uglovima i dijagonalama mnogougla; – osposobljava se za analitičko mišljenje; – uočava ovisnosti među datim elementima mnogougla; – utvrđuje redosljed konstruktivnih koraka; – osposobljava se za uočavanje i raspoznavanje mnogouglova u okolini; – stječe vještinu korištenja pribora; – razvija stavove o važnosti i značaju estetskih vrijednosti, harmoničnosti i pravilnosti u matematici i svakodnevnom životu, o značaju posmatranja, zapažanja i logičkog mišljenja; – razvija pozitivne stavove prema učenju geometrije i ulozi geometrije u svakodnevnom životu;	15
VII	KRUŽNICA I KRUG	– Dijelovi kružnice i dijelovi kruga – Omjer obima kruga i prečnika kruga-broj π – Dužina kružnog luka	Učenik: – razlikuje krug od kružnice; – broj π shvata kao omjer obima kruga i prečnika kruga i na osnovu toga	15

		– Površina kruga – Površina kružnog prstena i kružnog isječka	računa približnu vrijednost broja π ; – površinu kruga razumijeva kao površinu π puta veću od površine kvadrata stranice r; – primjenjivat će vizuelno pamćenje; – primjenjuje algoritamsko rješavanje zadatka; – razvija stavove o značaju estetskih vrijednosti; – razvija pozitivne stavove prema učenju geometrije i ulozi geometrije u svakodnevnom životu; Učenik će moći primijeniti: – mjerenja i procjenjivanja; – induktivno i deduktivno zaključivanje; – identifikaciju i generalizaciju; – harmoničnost i pravilnost u matematici i svakodnevnom životu; – posmatranja, zapažanja, analize i logičko mišljenje.	

OPĆE NAPOMENE

1^oVektori:

Uvesti pojam vektora na „prirodan“ način, sa puno primjera (koristiti primjere iz fizike i sl.); posebnu pažnju obratiti na odnos dva vektora (kolinearnost, jednakost, upoređivanje po intenzitetu) i povezati to sa fizikalnim procesima; na primjeru usmjerene duži objaniti pojam vektora i njegove karakteristike (pravac, smjer i intenzitet); za prirodnije shvatanje pojma vektora koristiti primjere iz fizike; obratiti posebnu pažnju na dva vektora (kolnearni – leže na paralelnim pravima, upoređivati ih po intenzitetu, obratiti pažnju na promjenu smjera vektora i sl.); posebno definirati i objasniti jednakost dva vektora; grafički uvesti operaciju sabiranja dva vektora i pokazati osobine te operacije; grafički uvesti operaciju množenja vektora i skalara (skalare uzimati iz skupa prirodnih brojeva) i pokazati osobine; navesti neke konkretne primjere i zadatke iz fizike koji se rješavaju pomoću vektora, uz korištenje uvedenih relacija i operacija.

2^oRealni brojevi:

Za razumijevanje skupa realnih brojeva potrebno je najprije ponoviti sve o skupovima prirodnih, cijelih i racionalnih brojeva i operacije sa tim brojevima – postepeno i pravilno formiranje pojmova: kvadratni korijen, aritmetički kvadratni korijen i iracionalan broj uvjet je za pravilno shvatanje realnog broja. Treba dobro objasniti pojam kvadrata racionalnog broja i pojam rješavanja kvadratne jednačine $x^2=a$ $a \geq 0$; također, treba izračunavati vrijednost kvadrata racionalnog broja (u obliku razlomka i u obliku decimalnog broja) što će pripremiti učenike za kasnije shvatanje i izračunavanje vrijednosti stepena; uvesti kvadratni korijen kao način

zapisivanja rješenja kvadratne jednačine, a vrijednost kvadratnog korijena kao broj koji treba kvadrirati da se dobije potkorjena veličina.

Treba i posebno naglašavati uzajamne pozitivne vrijednosti kvadratnog korijena kod aritmetičkog kvadratnog korijena; detaljno obrazložiti jednakost $\sqrt{a}^2 = |a|$ uz ponavljanje pojma apsolutne vrijednosti broja; objasniti i pokazati na primjerima identitet $(\sqrt{a})^2 = a$, $a \geq 0$, tj. da se broj ne mijenja ako ga korjenujemo, a zatim kvadiramo; primijeniti definiciju kvadratnog korijena i relacije $\leq$ i $\geq$ za objašnjavanje približne vrijednosti kvadratnog korijena racionalnog broja (koristiti tablice kvadrata u udžbeniku); izračunavanje približnih vrijednosti kvadratnog korijena brojeva vršiti na unaprijed određen broj decimala (pomoću tablice ili džepnog računara); prije uvođenja iracionalnih brojeva navesti razloge njihovog postojanja.

Svaki racionalan broj može se napisati kao decimalan broj (čisto periodičan ili mješovito periodičan), i obrnuto, svaki racionalan broj u decimalnom obliku sa konačnim i beskonačnim brojem decimala može se napisati u obliku razlomka $\frac{a}{b}$.

Treba saopćiti učenicima da ima takvih brojeva u decimalnom obliku sa beskonačno decimala (neperiodični), koji se ne mogu napisati u obliku razlomka $\frac{a}{b}$, što znači da nisu racionalni. Kao primjer uzeti $\sqrt{2}$ ili u decimalnom zapisu 1, 4142135... i dokazati poznatim postupkom da $\sqrt{2}$ nije racionalan broj. Zaključak uopćiti, npr. $\sqrt{3}$, $\sqrt{5}$, $\sqrt{7}$, $-\sqrt{8}$ itd. nisu racionalni brojevi i da se takvi brojevi koji nisu racionalni zovu iracionalni. Treba definirati iracionalan broj kao decimalan neperiodičan zapis sa beskonačno decimala; definirati skup realnih brojeva kao uniju skupova Q i I kada učenici usvoje da je $Q \cap I = \{ \}$; primjenjivati sadržaje iz nastavne teme; realni brojevi u kombiniranim zadacima u cilju sistematiziranja znanja.

3° Pitagorina teorema i njena primjena:

Potrebno je učenike upoznati sa: formulacijom Pitagorine teoreme – iskazom i zapisom, shvatanjem i razumijevanjem suštine Pitagorine teoreme i njenom širokom primjenom u računskim, konstruktivnim i praktičnim zadacima; upoznati učenike sa Pitagorinom teoremom služeći se tzv. „egipatskim trouglom“; historijski se osvrnuti na „egipatski trougao“ čije su stranice 3, 4 i 5 jedinica; utvrditi da će trouglovi sa stranicama (a, b, c) , $(5, 12, 13)$, $(6, 8, 10)$ isto tako biti pravougli (konstrukcijom trougla zadanih stranica i provjeriti mjerenjem); navoditi učenike na pronalaženje ovisnosti $3^2+4^2=5^2$; $5^2+12^2=13^2$; $6^2+8^2=10^2$ – aritmetička interpretacija), a zatim dati informaciju o „Pitagorinim brojevima“; konstruirati kvadrate nad katetama i hipotenuzom konstruiranog „egipatskog trugla“ i dati geometrijsko tumačenje pitagorine teoreme koje se zasniva na jednakosti površina; na modelu Pitagorine teoreme potvrditi da je zbir kvadrata konstruiranih nad katetama jednak kvadratu konstruiranom nad hipotenuzom. Geometrijski dokaz Pitagorine teoreme izvodi svaki učenik na svom modelu koji je donio (od kartona u boji kvadrata i pravouglih trouglova i njihovim sklapanjem), a nastavnik na svom modelu ili koristi višeslojnu grafoliju. Također, može izvesti i strožiji dokaz uz simboličko zapisivanje; iskazati bez dokaza obrnutu teoremu Pitagorinoj teoremi i utvrditi je na primjerima; primjenom Pitagorine teoreme konstrukcijski odrediti tačke brojeve prave kojima se pridružuju iracionalni brojevi: $\pm \sqrt{2}$; $\pm \sqrt{3}$; $\pm \sqrt{5}$; $\pm \sqrt{8}$; uvježbati primjenu Pitagorine teoreme.

4⁰Proporcionalnost, funkcija direktne i obrnute proporcionalnosti:

Pri uvođenju pojmova razmjere i proporcionalnosti duži treba koristiti prethodna znanja učenika o razmjeri, mjerenju i upoređivanju duži; samjerljivost i nesamjerljivost duži vezati za vrijednost razmjere njihovih dužina koja je racionalan i iracionalan broj; kada učenici upoznaju opći pojam razmjere, uvodi se pojam proporcije, a zatim proporcionalnost duži; Talesovu teoremu o proporcionalnosti odsječaka koje paralelne prave grade na kracima ugla treba dokazati i dobro uvježbati njenu primjenu; pojam pravouglog koordinatnog sistema treba dograditi i upoznati važnije pojmove u vezi sa funkcijom; posebnu pažnju posvetiti funkcijama direktne i obrnute proporcionalnosti; razgraničiti tačno pojmove upoređivanja duži, jedinične mjere, mjernog broja i dužine duži; grafički upoređivati duži i obuhvatiti dva slučaja: za koliko je jedna duž veća – manja od druge duži i koliko puta je jedna duž veća – manja od druge duži; pojam mjere duži (duž koja se sadrži cio broj puta u datoj duži) također formirati na primjerima; uvesti mjerni broj i jediničnu duž, a zatim izvesti zaključak da se svakoj duži može pridružiti pozitivan broj; pojam dužine duži izgraditi na primjerima; ponoviti razmjeru dva broja (definicija i osnovne osobine); pojam samjerljivosti i nesamjerljivosti duži definirati pomoću vrijednosti razmjere duži; na primjeru razmjere stranice i dijagonale kvadrata koja je $\sqrt{2}$, tj. iracionalan broj primijeniti definiciju i izvesti tačan zaključak; definirati proporcionalne duži i ukazati da osnovne osobine proporcije za brojeve vrijede i za duži; uvesti pojam pravouglog koordinatnog sistema prikazivanjem podataka sa dvije vličine; objasniti pojmove: koordinatni početak, jedinična duž, apscisna osa, ordinatna osa a zatim definirati pravougli koordinatni sistem; ponoviti prikazivanje funkcija grafom, tabelom i formulom a zatim definirati funkciju; obratiti pažnju na grafičko predstavljanje funkcija; navesti više primjera direktno proporcionalnih veličina pa na osnovu jednakosti omjera (razmjera) definirati proporciju i navesti njene osobine; pojam procenta kao specijalni slučaj razlomka koji su učenici upoznali u 6 razredu proširiti i rješavati zadatke procentnog računa proporcijom; uvesti pojmove iz kamatnog računa i rješavati probleme koristeći svojstva direktno proporcionalnih veličina.

5⁰Cijeli racionalni izrazi:

Ova tematska cjelina realizira se prvo daljom izgradnjom pojma stepena koji su učenici već upoznali u temi realni brojevi. Poslije toga se prelazi na upoznavanje pojma racionalnog izraza i izračunavanje brojne vrijednosti. Među racionalnim izrazima posebno su značajni polinomi. Identične transformacije polinoma mogu se uspješno vršiti uz dobro poznavanje sadržaja o stepenima, kao i svojstva računskih operacija. Također, treba pojam stepena obraditi postepeno; navoditi primjere tako da se za bazu uzimaju prirodni, cijeli racionalni i iracionalni brojevi, nakon čega treba izvršiti uopćavanje; za određivanje vrijednosti stepena koristiti obrnut proces – predstavljanje stepena u obliku proizvoda jednakih faktora; kod operacija sa stepenima svako pojedinačno pravilo uvježbavati na dovoljnom broju raznovrsnih zadataka; proširiti pojam izraza koji je uveden u skupu racionalnih brojeva na skup realnih brojeva i uvesti naziv algebarski izraz; računске operacije sa monomima i polinomima u sređenom obliku vršiti na osnovu poznatih zakona računanja sa brojevima; postepeno raditi rastavljanje polinoma na faktore; polinom prilagoditi obliku usvojene formule pa ga onda rastaviti na faktore; racionalno računati primjenjujući formulu za razliku kvadrata na čisto brojevne izraze; rastavljanje polinoma na faktore primjenjivati pri rješavanju jednačina datih oblika.

6^oMnogougao poligon:

Ovom tematskom cjelinom proširit će se, produbiti i sistematizirati ranije stečena znanja o trouglu i četverouglu. Treba mnogougao uvesti induktivnom metodom uopćavanjem i sistematizacijom ranije naučenih pojmova o trouglu i četverouglu. Formulu, pravilo računanja broja dijagonala mnogougla treba koristiti i kod rješavanja nekih logičko kombinatornih zadataka. Na osnovu naučenih znanja računanja površine trougla, posebno jednakokrakog, treba uvoditi učenike u strategije izračunavanja površina mnogougla uopće. Naročito je korisno povezivanje konstruiranja pravilnih poligona i računanje njihovih obima i površina.

7^oKružnica i krug:

Nakon što se ponove, prošire i kompletiraju znanja o krugu i kružnici i njihovim dijelovima, pristupa se izuzetno važnom problemu izgradnji broja π . U procesu formiranja broja π obavezno na početku treba koristiti eksperiment, mjerenje i dijeljenje brojeva obima i prečnika kruga. Nakon toga proučavaju se omjeri obima i prečnika pravilnih poligona upisanih i opisanih krugu. Broj π svojim nastankom upućuje učenika na način izračunavanja obima kruga. Do formule računanja površine kruga treba doći eksperimentalnim putem – aproksimativnom transformacijom površi kruga u površ pravougaonika. Polazište za izvođenje formule za površinu kruga može biti i formula za površinu kružnog isječka posmatranog kao trougao sa osnovicom 1 i visinom r . Formuli za površinu kruga treba dati geometrijsko značenje.

VJEŠTINE UČENJA I POUČAVANJA

Nastavnik uvodi pojam vektora intuitivno; povezuje tematski matematičke sadržaje sa sadržajima drugih predmeta; pomaže učenicima da pravilno koriste geometrijski pribor; ponavlja skupove N , Z i Q i operacije u tim skupovima; pravilno formira nove pojmove; kratko objašnjava terminološko značenje i historijat iracionalnog broja; skup realnih brojeva uvodi kao uniju skupova racionalnih i iracionalnih brojeva; kvadratne jednačine rješava navođenjem učenika, objašnjava rjeđenje i vrši provjeru rješenja; izvodi potrebne demonstracije; ponavlja sa učenicima do sada usvojeno gradivo; ističe da je Pitagorina teorema nastala iz potrebe rješavanja praktičnih životnih pitanja i o tome učenicima daje neophodne historijske činjenice; podstiče učenike da svjesno i aktivno učestvuju u radu; primjenjuje raznovrsne načine rada do metode problemskog učenja; navodi učenike da sami dolaze do zaključaka pri obradi novih pojmova; kod Talesove teoreme, odnosno kod proporcionalnosti odsječaka na pravima insistira više na razumijevanju i primjeni, a ne zahtijeva od učenika dokaze teoreme; daje informacije o Dekartu i njegovom doprinosu; pojam proporcionalne veličine formira na primjerima iz svakodnevnog života; dograđuje pojam funkcije, a pojam funkcije direktne i obrnute proporcionalnosti izgrađuje na primjerima; insistira na usmenom određivanju znaka i vrijednosti stepena; ponavlja sa učenicima usvojeno znanje i na njega nadograđuje nova znanja; koristi zidne slike sa formulama i ostala nastavna sredstva i pomagala za određena objašnjenja učenicima; učenike potiče na urednost i preciznost u radu, pravilno formuliranje iskaza i zaključaka.

NAZIV PREDMETA: MATEMATIKA
RAZRED: IX
BROJ SATI: SEDMIČNO 4 , GODIŠNJE 132

RED. BR.	PREDMETNO PODRUČJE	PROGRAMSKI SADRŽAJ	OBRAZOVNI ISHODI	BROJ SATI
I	TAČKA, PRAVA, RAVAN	– Međusobni odnos tačke i prave; Određenost prave – Međusobni odnos tačke i ravni; Određenost ravni – Prava u ravni; Međusobni odnos dvije prave – Međusobni odnos prave i ravni; Normala na ravan; Rastojanje tačke i ravni – Međusobni odnos dvije ravni; Rastojanje između dvije paralelne ravni – Dijedar	Učenik: – prepoznaje osnovne geometrijske pojmove; – usvaja osnovne stavove (aksiome) teoreme o određenosti prave i ravni; – objašnjava međusobne odnose tačaka, pravih i ravni u prostoru; – usvaja pojam diedra, ugla diedra i okomitost ravni; – stječe sposobnost prostornog posmatranja i pravilnog uočavanja odnosa geometrijskih elemenata; – razvija sposobnost deduktivnog zaključivanja pri dokazivanju teorema; – crtanjem razvija i poboljšava prostorne predstave; Učenik će znati: – grafički i algebarski odrediti normalnu projekciju u ravni i prostoru; – rješavati zadatke primjenom svojstva diedra; – odrediti projekcije ivica geometrijskog tijela na stranu; – skicirati odnose geometrijskih figura u ravni i prostoru; – uočavati odnose ravni u prostoru;	10
II	GRAFICI FUNKCIJE DIREKTNE I OBRNUTE PROPORCIONALNOSTI LINEARNA FUNKCIJA	– Pravougli koordinatni sistem u ravni; Rastojanje dvije tačke – Grafik funkcije direktne proporcionalnosti $y=kx$ – Linearna funkcija oblika $y=kx+n$ – Eksplisitni i implicitni oblik – Grafik linearne funkcije – Parametri k i n i njihovo geometrijsko značenje – Nula funkcije – Tok funkcije – Grafik funkcije obrnute proporcionalnosti	Učenik: – detaljno upoznaje pravougli koordinatni sistem u ravni; – znat će odrediti tačke koje odgovaraju datim uređenim parovima i obrnuto; – usvaja formulu za udaljenost tačaka u ravni; – usvaja način zapisivanja funkcija; – izračunava vrijednost funkcije; – shvata da je funkcija direktne proporcionalnosti linearna funkcija;	25

			– shvata da je linearna funkcija model pomoću kojeg se mogu predstavljati različite situacije i procesi; Učenik će znati: – crtati grafike upoznatih funkcija i iz njih čitati potrebne podatke; – odrediti nul tačku zadane linearne funkcije i grafički i računski; – razlikovati implicitni i eksplicitni oblik linearne funkcije; – povezivati linearnu funkciju sa njenim grafikom – pravom; – primijeniti grafičku ilustraciju funkcionalne ovisnosti veličina; – vješto, brzo i spretno crtati linearnu funkciju;	
III	LINEARNE JEDNAČINE I NEJEDNAČINE SA JEDNOM NEPOZNATOM	– Linearne jednačine, osnovni pojmovi – Grafičko rješavanje linearnih jednačina – Ekvivalentne jednačine – Algebarsko rješavanje linearnih jednačina sa jednom nepoznom – Primjena linearnih jednačina sa jednom nepoznom – Linearne nejednačine, osnovni pojmovi – Ekvivalentne nejednačine – Algebarsko rješavanje linearnih nejednačina sa jednom nepoznom	Učenik: – usvaja osnovna svojstva jednakosti i nejednakosti; – usvaja pojam rješenje jednačine i nejednačine i provjere rješenja; – rješava linearne jednačine i nejednačine sa jednom nepoznom, svodeći ih na ekvivalentne jednačine – nejednačine prostijeg oblika; – osposobljava se za rješavanje zadataka iz života, geometrije, fizike, hemije; – osposobljava se za samokontrolu pri rješavanju zadataka u cilju izgrađivanja samostalnog načina mišljenja; – stječe naviku za preciznost u radu, preglednost i urednost u rješavanju zadataka; – razvija matematičko mišljenje analogijom, induktivnim i deduktivnim zaključivanjem; Učenik će znati: – pojam ekvivalentnosti jednačina i nejednačina; – primjenjivati jednačine u rješavanju problemskih zadataka; – rješavati tekstualne zadatke primjenom jednačine;	30

			– grafički odrediti rješenje jednačine; – grafički odrediti skup rješenja nejednačine;	
IV	SISTEM LINEARNIH JEDNAČINA SA DVIJE NEPOZNATE	– Linearna jednačina sa dvije nepoznate – pojam i njena rješenja; Grafički prikaz rješenja – Sistem od dvije linearne jednačine sa dvije nepoznate; Postojanje rješenja i geometrijski prikaz mogućih slučajeva; Ekvivalentni sistemi linearnih jednačina – Grafička metoda rješavanja sistema od dvije linearne jednačine sa dvije nepoznate – Ovisnost rješenja sistema linearnih jednačina od odnosa koeficijenata sistema – Rješenje sistema od dvije linearne jednačine sa dvije nepoznate metodom supstitucije i metodom suprotnih koeficijenata – Primjena sistema od dvije linearne jednačine sa dvije nepoznate	Učenik: – usvaja pojam sistema od dvije jednačine sa dvije nepoznate i pojam rješenja sistema; – usvaja osnovna pravila zamjenjivanja jednog sistema u njemu ekvivalentan, ali jednostavniji sistem; – shvata suštinu grafičke metode da se obje jednačine sistema prikažu kao prave u koordinatnom sistemu, kao i nedostatak ove metode jer daje samo približno rješenje sistema; – razvija sposobnost logičkog povezivanja podataka; Učenik će znati: – rješavati sisteme linearnih jednačina navedenim algebarskim metodama; – rješavati probleme u kojima treba odrediti dvije nepoznate veličine i da postavljeni sistem od dvije linearne jednačine ima jedinstveno rješenje; – provjeriti dobiveno rješenje u tekstu zadatka; – izvoditi ispravne zaključke; – stječe sposobnost da tekstualne zadatke izrazi matematičkim jezikom sistematski i pregledno, ispisati pronađene veze koje postoje među veličinama u datom zadatku; – pravilno potpisivati jednačine jednu ispod druge, kao i odgovarajuće članove; – samostalno učiti korištenjem udžbenika i didaktičkog materijala;	20
V	GEOMETRIJSKA TIJELA	– Rogalj; Poliedar – Prizma, pojam, elementi, vrste i presjeci prizme – Mreža prizme; Površina prizme, kvadra i kocke – Zapremina prizme; Zapremina	Učenik: – usvaja pojam rogalj, pojam geometrijskog tijela i pojam poliedra; – usvaja definiciju prizme i piramide;	35

		kvadra i kocke – Površina i zapremina pravilne četverostrane prizme – Površina i zapremina pravilne trostrane prizme – Površina i zapremina pravilne šestostrane prizme – Piramida, pojam, vrste, elementi i presjeci piramide – Mreža i površina piramide; Površina pravilne četverostrane piramide – Zapremina piramide; Zapremina pravilne četverostrane piramide – Površina i zapremina pravilne trostrane piramide – Površina i zapremina pravilne šestostrane piramide – Valjak, nastanak, elementi, vrste i presjeci – Mreža i površina valjka – Zapremina valjka – Kupa, konusna površina, elementi, vrste i presjeci – Mreža i površina kupe – Zapremina kupe – Sfera i lopta; Presjeci i dijelovi lopte – Zapremina lopte – Primjena Pitagorine teoreme na razne probleme koji se mogu postaviti za navedena geometrijska tijela	– prepoznaje i opisuje prizme i piramide (pravilne, nepravilne, prave i kose); – usvaja pojmove: baza – osnova, bočne strane, osnovna i bočna ivica, visina, visina bočne strane – apotema; – razumije presjeke prizme i presjek piramide, i zna ih skicirati; – shvata nastanak cilindrične i konusne površi, zatim pravog valjka i prave kupe; – zna definirati: valjak, kupu, sferu i loptu; – razlikuje pravi i kosi valjak, pravu i kosu kupu; – uočava osni presjek valjka, osni presjek kupe, zatim veliki loptin krug; – korištenjem općih formula izračunava površine i zapremine navedenih geometrijskih tijela; – korištenjem pitagorine teoreme, na osnovu datih elemenata za konkretno geometrijsko tijelo, zna izračunati ostale bitne elemente tog tijela; – razvija sposobnost uočavanja prostornih odnosa; – od očiglednog opažanja dolazi do apstrakcije; – zna ispravno donositi zaključake; – osposobljava se za praktičnu primjenu stečenog znanja; – zna pregledno i pravilno zapisati zadatke i rješenja zadataka; – stječe naviku za spretnost, preciznost i tačnost u radu i crtanju; – uviđa da je korištenje općih formula za površinu i zapreminu pogodnije i da dovodi brže do rezultata; – razvija matematičko mišljenje primjenom misaonih operacija, generalizacije i analogije; – osposobljava se za samoučenje.	

OPĆE NAPOMENE

1⁰Tačka, prava, ravan:

U ovoj temi treba uvažavati didaktičke principe: očiglednosti postepenosti početi izlaganje od konkretnog ka apstraktnom, kao i koristiti ogledne ilustracije gotovih zaključaka, negosredstvovanjihovodonošenje.

2⁰Grafikfunkcijedirektne i obrnute proporcionalnosti. Linearna funkcija:

Pojam pravouglog koordinatnog sistema treba dograditi i sve znanje o funkcijama koje su učenici ranije stekli sada treba sistematizirati i uvesti definiciju funkcije. Treba uvesti pojam pravouglog koordinatnog sistema prikazivanjem podataka sa dvije veličine (npr. Promjena vremena i temperature); objasniti pojmove: koordinatni početak, jedinična duž, apscisna osa, ordinatna osa a zatim definirati pravougli koordinatni sistem; ponoviti prikazivanje funkcija grafom, tablicom i formulom a zatim definirati funkciju; posebnu pažnju obratiti na sastavljanje tablica a naročito na sastavljanje jednačina funkcionalnih zavisnosti dviju veličina; linearnu funkciju $y = kx + n$ obraditi na primjerima iz života, geometrije i prirodnih nauka; za parametre k i n uzimati iracionalne brojeve; ukoliko je potrebno, za crtanje grafika koristiti milimetarski papir; obratiti pažnju na grafičko predstavljanje funkcije. Učenici treba da shvate da grafik funkcije čini skup svih tačaka dobivenih tako da se za svaki broj $x \in \mathbb{R}$ može po formuli izračunati vrijednost funkcije $y \in \mathbb{R}$ i da svakom uređenom paru (x, y) odgovara samo jedna tačka koordinatne ravni. U prvim primjerima nastavnik sam daje odgovarajuće jedinice na koordinatnim osama, a zatim učenici sami biraju jedinice prema potrebama zadatka. Kada se učenici na primjerima uvjere da je grafik linearne funkcije prava – konstrukcijom grafika sa više tačaka, treba preći na konstrukciju grafika pomoću dvije proizvoljne tačke a zatim skrenuti pažnju da je najbolje izabrati presječne tačke prave sa koordinatnim osama. Treba pokazati da se grafik linearne funkcije $y = kx + n$ može dobiti i na taj način da se nacrtaj grafik funkcije direktne proporcionalnosti $y = kx$ a zatim kroz tačku $T(0, n)$ povuče se prava paralelna tom grafiku. Koristeći više primjera treba pokazati da linearna funkcija $y = kx + n$ raste kad x raste a koje $k > 0$, a opada kad x raste a koje $k < 0$. Dajući proizvoljne vrijednosti argumentu x treba uzeti i vrijednost $x = -n/k$ koja predstavlja nulu (nulište) funkcije, kao i određivati nulu funkcije računski (rješavati jednačinu $kx + n = 0$) i grafički (pomoću dva uređena para u koordinatnom sistemu nacrtati grafik funkcije $y = kx + n$), a tok linearne funkcije predstavljati simbolički tablicama: (a) za $k > 0$: (b) za $k < 0$.

3⁰ Linearne jednačine i nejednačine sa jednom nepoznatom:

Sistematsko izučavanje jednačina obrađuje se poslije linearne funkcije i njenog grafičkog predstavljanja kako bi se uz rješavanje linearne jednačine uporedo vršila geometrijska interpretacija rješenja. Algebarsko rješavanje linearnih jednačina treba vršiti na osnovu osobina jednakosti realnih brojeva; također: za rješavanje linearnih nejednačina koristiti osobine relacije nejednakosti u skupu $\mathbb{R}$; opisati jednakost kao najširi pojam a zatim definirati identitet i na kraju jednačinu; ponoviti osnovne osobine jednačina, a zatim uvesti pojam ekvivalentnih jednačina; znanje o jednačinama produbiti i utvrditi primjenom "matematičke vage" i tek tada preći na rješavanje jednačina novom metodom; za koeficijente uz nepoznatu uzimati realne brojeve, a za nepoznate uzimati oznake: y, m, n, t, u , itd., jer to učenike navodi na opće matematičko promišljanje; obraditi primjere za rješavanje jednačina sa zagradama, razlomcima, algebarskim

razlomcima, dvojnim razlomcima, promjenljivim koeficijentom koji ne treba da budu komplicirani niti sa prevelikim brojem članova; navesti i jednačine u kojima se rješavanje svodi na objašnjenje izraza $a/0$, $a \neq 0$ i $0/0$ i objasniti diskusiju jednačine; postavljati probleme koji odgovaraju uzrastu učenika sa raznovrsnom tematikom (iz odnosa među brojevima, problemi o radu, problemi procentnog računa, problemi iz geometrije i na kraju problemi iz fizike); objasniti šta znači riješiti nejednačinu (riješiti nejednačinu znači odrediti granice u kojima leže vrijednosti nepoznate koje zadovoljavaju zadanu nejednačinu) i da rješenje nejednačine ne daje konačnu određenu vrijednost nepoznate (rješenje nejednačine određuje interval u kome "leže" tražene vrijednosti nepoznate); zapisivati rješenja nejednačina na više načina (računski, na brojevnoj pravoj, u intervalu).

4° Sistemi linearnih jednačina sa dvije nepoznate:

Treba uvesti prvo pojam algebarske jednačine sa dvije nepoznate i dati njenu geometrijsku prezentaciju; postepeno uvesti pojam sistema linearnih jednačina sa dvije nepoznate, posmatrajući dvije prave u ravni koje se sijeku; od očiglednog geometrijskog presjeka dvije prave napraviti algebarski sistem; posebno obratiti pažnju na postojanje rješenja sistema (jedno rješenje, beskonačno mnogo rješenja, nema rješenja) i dati geometrijsku prezentaciju svih slučajeva; postepeno izložiti metode za rješavanje sistema, od jednostavnijih ka težim, uz stalno podsticanje razmišljanja o egzistenciji rješenja; što je češće moguće davati geometrijske prezentacije i sistema i rješenja; u završnoj prezentaciji teme navoditi problemske zadatke koji se u načelu svode na sistem od dvije linearne jednačine sa dvije nepoznate; podsticati učenike da posebno izoštre razmišljanje kako dati problem treba preformulirati u matematički model; rješavanjem matematičkog modela (u ovom slučaju sistema) tražiti analizu i tumačenje rješenja izvornog problema.

5° Geometrijska tijela:

Postanak i osobine pojedinih geometrijskih tijela i njihovo skiciranje treba obraditi uporedo; izvesti prvo opće formule za izračunavanje površine i zapremine rogljastih geometrijskih tijela a zatim ih primjenjivati na pojedine prizme i piramide (trostranu, četverostranu, šestostranu) čime dobivaju svoj odgovarajući poseban oblik; uporedo sa izvedenim formulama vršiti rješavanje računskih zadataka i njihovu primjenu; objasniti pojam roglja i njegove elemente – ilustrirati slikom i pokazati na modelu trostrane piramide; objasniti pojam geometrijskog tijela, pojam poliedra, elementi poliedra, broj strana poliedra, nazivi i mreža poliedra (objasniti i pokazati modele kocke i trostrane piramide), podsjetiti učenike na oblike prizmi i piramida; postanak rogljastih tijela demonstrirati pokretnim modelima; pokazati učenicima kako se dolazi do modela prizme i piramide za čiju je izradu od papira potrebna mreža (pomoću gotovog modela praviti sliku mreže na papiru); crtati mreže svih prizmi i piramida; obraditi svaku prizmu i piramidu pojedinačno i detaljno; pokazati kako nastaje zarubljena piramida. Učenici prave modele tijela, a bolje modele nastavnik ostavlja jer mu mogu poslužiti kao nastavno sredstvo. Treba podsjetiti učenike na predmete oblika valjka, kupe i lopte iz svoje okoline; objasniti i demonstrirati nastanak obliha tijela rotacijom ravnih figura (valjak nastaje rotacijom za 360° pravougaonika oko jedne njegove stranice, kupa nastaje obrtanjem za 360° pravouglog trougla oko jedne njegove katete kao ose ili jednakokrakog trougla oko njegove ose simetrije, a lopta nastaje obrtanjem kruga oko jednog njegovog prečnika ili polukruga od žice (kartona) također oko prečnika); pokazati kako

nastaje zarubljena kupa; naglasiti da je svaki presjek lopte sa ravni krug, a presjek sfere sa ravni kružnica; takve kružnice na globusu su ekvator i meridijani; kod konstrukcije mreže valjka objasniti konstrukciju duži $r\pi$, a kod mreže kupe objasniti konstrukciju kružnog isječka; za izvođenje formula za površinu tijela koristiti mreže tijela; objasniti kako se određuje (mjeri) zapremina tijela i ponoviti jedinice za zapreminu; prvo podsjetiti učenike na izračunavanje zapremine kvadra (slaganjem i prebrojavanjem jedinica zapremine u datom kvadru), a zatim odrediti zapreminu proizvoljne prizme (za prvi slučaj uzeti da je baza prizme pravougli trougao, pa je dopuniti do kvadra – dopuna je prizma podudarna datoj prizmi); odmah objasniti vezu između mase i zapremine kako bi se mogli rješavati praktični zadaci; zapreminu piramide, valjka i kupe utvrditi ogledom; koristiti šuplje modele tijela: prizme i piramide jednakih baza i jednakih visina, valjka poluprečnika baze r , visine H i kvadra sa ivicama r , $r\pi$, H , valjka i kupe jednakih baza i jednakih visina; puniti ove modele vodom ili sitnim pijeskom i utvrditi odnos zapremine ovih tijela; za konkretna geometrijska tijela, davati samo određene podatke, koji nisu dovoljni za sračunavanje površine ili zapremine, a da učenici korištenjem Pitagorine teoreme, izračunaju ostale potrebne elemente (npr. za kupu dati izvodnicu i visinu, a da učenici izračunaju poluprečnik baze, pa potom izračunaju zapreminu ili površinu).

VJEŠTINE UČENJA I POUČAVANJA

Nastavnik: Ponavlja osnovne geometrijske pojmove i pokazuje ih na modelima; potpuno formira pojam geometrijskog prostora koristeći ogled i posmatranja; trudi se da nastava bude "živa", koristi raznovrsno posmatranje geometrijskih oblika; radi shvatanja pojma pravougllog koordinatnog sistema ponavlja o brojoj pravoj kao koordinatnoj osi realnih brojeva; određivanje tačaka koje odgovaraju datim uređenim parovima realnih brojeva i obrnuto izvodi na modelu koordinatnog sistema ili koristi projector, grafoskop; daje informacije o Dekartu i njegovom doprinosu razvoju matematike; ponavlja funkcije direktne i obrnute proporcionalnosti; kroz odabrane primjere objašnjava eksplicitni i implicitni oblik funkcije nula, znak, tok i grafik linearne funkcije; naglašava da uzimamo bez dokaza da je grafik linearne funkcije prava i da ćemo taj dokaz učiti u izornoj ili dodatnoj nastavi; zadacima iz tehnike ili fizike još više upotpunjuje i utvrđuje znanje učenika o linearnoj funkciji; dopunjava pojam jednačine i njenog rješenja kako bi učenici shvatili njegovu pravu suštinu; proširuje ranije stečeno znanje o linearnim jednačinama kroz složenije zadate; grupira problem po srodnosti da bi sastavljanje jednačina učenicima zadavalo manje teškoća; ponavlja brojnu jednakost i osobine relacije poretka koje su neophodne za uspješno rješavanje nejednačina; objašnjava učenicima da pri rješavanju nejednačina postupamo na isti način kao i kod jednačina; ponavlja pojam nejednačine sa jednom i dvije nepoznate; definira sistem od dvije linearne jednačine sa dvije nepoznate, rješenje sistema i ekvivalentne sisteme; ponavlja međusobni položaj dvije prave u ravni i grafik linearna funkcije; prilikom grafičkog rješenja sistema ukazuje na konkretnim primjerima na slučajeve protivrječnosti i neodređenosti; koristeći grafičke i algebarske metode demonstrira rješavanje sistema od dvije linearne jednačine sa dvije nepoznate; kod rješenja problema objašnjava kako se označavaju zadani podaci i kako se određuju nepoznate veličine; napominje učenicima da se velik broj problema koje znaju rješavati pomoću jedne linearne jednačine znatno lakše rješavaju utvrđivanjem dviju nepoznatih, tj. pomoću sistema linearnih jednačina sa dvije nepoznate; bira probleme sa tematikom iz praktičnog života koji nisu ni suviše teški, ni suviše lahki, takvi da razvijaju interes za njihovim rješavanjem; upotrebljava svu svoju vještinu da ovu materiju što više približi učenicima; ponavlja o trouglu konveksnom četverouglu i diedru; objašnjava pojmove:

rogljasta površ, ivice roglja, vrh roglja, strane roglja, konveksan rogalj; uvodi pojmove: površ tijela, unutrašnja i vanjska oblast geometrijskog tijela, rogljasta i obla tijela, poliedar; definira pravilan poliedar i pokazuje slike i mreže pet pravilnih poliedara; koristi mreže, skice, slike, karton za savijanje i modele (drvene, kartonske, plastične, žičane) pri obradi tijela; ponavlja trougao, četverougao, šestougao, romb, jednakokraki trapez, krug, kružnicu, kružni isječak; objašnjava i jednakoivičnu prizmu i jednakoivičnu piramidu, jednakostraničan (ravnostrani) valjak, jednakostraničnu (ravnostranu) kupu; ukazuje na razliku presjeka i dijelova lopte; insistira na korištenju skice prilikom rješavanja zadatka; bira zadatke koji su bliski učenicima i koji kod njih pored praktičnog interesa pobuđuju i intelektualni.

NAPOMENA

Nastavnik koji realizuje NPP na osnovu okvirnog fonda časova za navedeno predmetno područje, nije obavezan strogo se pridržavati predloženog broja sati, već na osnovu iskustava i spoznaja o razredu sam kreira broj sati za nastavno područje.

U VI, VII, VIII i IX razredu, u svakom polugodištu, rade se po dvije pismene zadaće sa analizom i ispravkom. Pored obaveznih pismenih provjeravanja potrebno je obavljati i druge oblike pismenog i usmenog provjeravanja znanja učenika.

BIOLOGIJA

UVOD

Predmet biologije kao naučne oblasti jeste živi svijet, koji kod učenika od najranijeg stepena obrazovanja izaziva veliki interes. Ovu činjenicu treba imati na umu tokom realizacije nastavnih sadržaja iz Biologije i shvatiti je kao veliku prednost i olakšicu u radu s učenicima. Da bi se na ovim osnovama dalje razvijao i obogaćivao interes učenika za prirodu, nastavnik treba u obrazovno-odgojnom radu uložiti potreban napor kako bi u tom pravcu utjecao na učenike.

Obrazovno-odgojna postignuća nastavnika iz različitih bioloških disciplina s obzirom na problem istraživanja (citologije, morfologije, sistematike, fiziologije, etologije, genetike, evolucije, ekologije), jednako i s obzirom na predmet istraživanja (botanike, zoologije, antropologije, mikologije, mikrobiologije) omogućit će učenicima da se u osnovnoj školi razvije pozitivan stav prema biološkoj nauci. Iskustva stečena u nastavi Biologije bit će dobra osnova da učenici shvate potrebu, značaj i efekte ove nastave za svakodnevni život i kao osnovu za dalje školovanje.

Da bi se ostvarili navedeni ciljevi nastave Biologije, tokom osnovnog obrazovanja kod učenika treba razvijati sposobnosti:

- posmatranja (u prvom redu prirodnih objekata – živih organizama ili njihovih preparata),
- sakupljanja, klasificiranja i tumačenje podataka,
- uočavanja promjena u vremenu i prostoru,
- predstavljanja građe i funkcija živih organizama putem crteža, shema, grafikona i modela,
- sabiranja, prepariranja i izrade zbirke dijelova ili cijelih organizama u ograničenom broju,
- praktičnog utjecaja na prirodu u skladu sa potrebom zaštite i unapređenja prirode, također praktične primjene znanja u pogledu zaštite ličnog zdravlja putem dobrih higijenskih navika i pravilne ishrane.

Nastavnik mora u procesu nastave koristiti sve raspoložive oblike rada, nastavne metode i nastavna sredstva, a to će biti uvjetovano nastavnim sadržajem, psihofizičkim razvojnim stepenom učenika i materijalnim mogućnostima škole. U pogledu načina primanja bioloških informacija učenici imaju vrlo visoke zahtjeve. Korištenje elektronskih nastavnih sredstava predstavlja osnovni zahtjev, što podrazumijeva da nastavnik zna i umije sabrati i emitirati zanimljive emisije iz prirode putem TV-ekrana i multimedijskog projektora povezanog s računarom.

Problemska i interaktivna nastava treba da bude dominirajuća, jer su učenici u poziciji da budu potaknuti na ulaganje vlastitog napora u saznavanju i donošenju zaključaka. Ovako stečeno znanje učenika trajnije je i višedimenzionalno. Učeniku pruža mogućnost da samostalno stječe i proširuje znanje u vannastavno vrijeme i priprema ga za doživotno učenje.

Izvođenje oglada, bilo demonstrativno ili tokom rada u grupama, treba biti obavezno uključeno u realizaciji odgovarajućih sadržaja.

Rad na terenu (u šumi, parku, livadi/travnjaku, uz obalu tekućice, bare i mora ovisno od lokacije i mogućnosti škole) treba izvesti da bi se savladalo gradivo iz sistematike, etologije i ekologije.

Korištenje mikroskopa i savladavanje tehnike mikroskopiranja treba realizirati tokom obrade gradiva vezanog za citologiju, sistematiku i to u granicama materijalnih mogućnosti škole i uzrasta učenika.

Učenicima treba redovno davati domaće zadatke vodeći računa da budu primjereni raspoloživom vremenu koje mogu odvojiti za predmet Biologiju u kompleksu ostalih zastupljenih predmeta u Nastavnom planu. Zadaci mogu biti: kratki eseji, izrada postera, izrada nastavnih sredstava, sakupljanje svježeg biljnog i životinjskog materijala kao i njegovog prepariranja, posmatranje ponašanja životinja, izvođenje ogleda, sakupljanje i bilježenje podataka u toku ogleda i njegovog ishoda, gajenje biljaka i životinja, posmatranje TV obrazovnih emisija i informacija stečenih preko interneta.

Frontalni oblik rada treba što češće zamjenjivati radom u grupama, u parovima i individualiziranim radom. Promjena forme doprinosi zanimljivosti nastave, ali i razvijanju sposobnosti učenika da kolektivno rade i preuzimaju dio odgovornosti za postignute rezultate.

Za nastavu Biologije neophodna je specijalizirana učionica (kabinet) koja neće biti okrenuta sjevernoj strani. Ovaj laboratorij treba da prati manja prostorija u kojoj će nastavnik pripremati nastavu. Školski namještaj (klupe i stolice) treba biti prilagođen za premještanje, tj. za organiziranje različitih oblika rada. Također, ova učionica treba da bude opremljena sa: modelima, suhim i mokrim preparatima, mikroskopima, mikroskopskim preparatima, priborom za disekciju, zidnim slikama, ali isto tako i svim audio-vizuelnim pomagalicama i sredstvima. Na više mjesta treba da budu instalirani mokri čvorovi i izvodi električne struje. Neophodna je i internet konekcija.

Također, jedan dio prostora mora biti odvojen za organizaciju živog kutka, a na bar jednom zidu treba postaviti podlogu pogodnu za postavljanje postera, izložaka koje pripremaju nastavnik i učenici. Ukoliko škola ima širi zeleni pojas u svom okruženju, nastavnik može zajedno s učenicima organizirati i održavati školski vrt. Rad u vrtu omogućit će dobre odgojne i obrazovne vrijednosti, ponekad i skromne ekonomske učinke. U nedostatku uvjeta za osnivanje vrta donekle adekvatna zamjena može biti cvijetnjak ili dio dvorišnog prostora uz školsku zgradu.

CILJ PREDMETA

Cilj nastave Biologije jeste da učenicima obezbijedi stjecanje osnovnih znanja, vještina, sposobnosti, navika i stavova o živom svijetu, u skladu s dostignućima savremene biološke nauke i prakse, čiji su sadržaji neophodni za razumijevanje bioloških pojava, procesa i zakonitosti o prirodi, te da doprinese razvijanju pravilnog pogleda (svjetonazora) o svijetu i senzibilnog odnosa prema prirodi i njenom naslijeđu. Također, učenike treba senzibilirati u pogledu pravilnog odnosa prema prirodi, posebno prema prirodnom naslijeđu Bosne i Hercegovine.

ZADACI PREDMETA

- Pružanje osnovnih znanja, vještina, sposobnosti i stavova o građi i funkciji živih bića, karakteristikama pojedinih grupa biljaka i životinja, njihovoj filogeniji i značaju.
- Shvatanje toka fizioloških pojava i procesa u biljnom, životinjskom i ljudskom organizmu.
- Upoznavanje različitih ekosistema i odnosa među njima, odnosno međuzavisnosti živih i neživih sistema, kruženja materije i protjecanja energije u njima.
- Upoznavanje najvažnijih izvora, vrsta i posljedica zagađivanja zraka, zemljišta, vode, s mjerama njihove zaštite i unapređivanja.
- Razvijanje ekološke kulture, svijesti i odgovornog odnosa prema prirodi, njenom naslijeđu i životnoj sredini.
- Upoznavanje organske evolucije kao objektivne realnosti koja se stalno odvija kroz procese nasljeđivanja, promjenjivosti, prirodne selekcije i drugih faktora.

- Uočavanje jedinstva živih i neživih sistema, te prilagođavanje organizma stalno promjenjivim uvjetima životne sredine.
- Upoznavanje razvojnog puta ljudske vrste, što će omogućiti učenicima da pravilno shvate prirodno porijeklo čovjeka.
- Pružanje znanja koja doprinose održavanju i unapređenju zdravlja čovjeka u borbi protiv svih vrsta ovisnosti.
- Shvatanje polnosti kao sastavnog dijela života čovjeka, te razumijevanje humanih odnosa prema polovima.
- Savladavanje odabranih naučnih metoda, posmatranja i eksperimenata, te tehnika rukovanja odgovarajućim aparatima i priborima koji se koriste u samostalnim radovima.

NAZIV PREDMETA: BIOLOGIJA

RAZRED: VI

BROJ SATI: SEDMIČNO: 2 , GODIŠNJE: 70

RED. BR.	TEMATSKE CJELINE	PROGRAMSKI SADRŽAJI	OBRAZOVNI ISHODI	BROJ SATI
I	UVOD	– Biologija – nauka o životu i živim bićima – Podjela biologije prema predmetu i problemu izučavanja, značaj biologije – Povezanost i ovisnost žive i nežive prirode i zajedničke osobine živih bića	– Učenici će znati osnovne pojmove iz biologije, šta proučava biologija, te njenu podjelu po predmetu i problemu proučavanja; – moći će uočiti začaj biologije; – steći će znanja o osnovnim karakteristikama živih bića, povezanosti žive i nežive prirode, kruženju tvari u prirodi i protoku energije, ulogu proizvođača, potrošača i razarača u prirodi;	7
II	CITOLOGIJA	– Biljna stanica/ćelija, osnovna jedinica građe organizma; Dioba ćelije – Upoznavanje učenika sa lupom, mikroskopom i ostalim priborom u kabinetu Biologije – Posmatranje ćelija pokožice luka pod mikroskopom – Tkivo: građa i funkcija, organ, organizam; – Jednoćelijski i višćelijski organizmi	– znat će objasniti pojam citologija, uočiti oblik i veličinu ćelije/stanice, nabrojati dijelove ćelije, prepoznati pojmove: ćelijski zid, ćelijska opna/membrana, citoplazma, jedro i organele u ćeliji; – steći će znanja o rukovanju sa osnovnim laboratorijskim priborom i mikroskopom, sami će napraviti preparat i mikroskopirati, na osnovu mikroskopskog posmatranja upoznati oblik i veličinu ćelije, nacrtati i označiti dijelove biljne ćelije; – znat će razliku između jednoćelijskih i višćelijskih organizama, objasniti pojam i građu tkiva, organa i sistema organa, shvatiti povezanost svih sistema organa u organizmu;	7

III	GRAĐA I FUNKCIJA BILJAKA	– Posmatranje biljke cvjetnice – Sjemenka – Građa sjemenke dvosupnica/dikotila i jednosupnica/monokotila; Klijanje sjemenke: uvjeti klijanja, voda, zrak, toplota, klijavost – Korijen – Građa i funkcija korijena; Difuzija, osmoza, korijenov pritisak; Ogled rastenja korijena; Vegetativno razmnožavanje korijenom – Izdanak – Nadzemni i podzemni izdanak; Stablo: građa i funkcija stabla; Drvenasto i zeljasto stablo; Preobražaj, kapilarnost; Vegetativno razmnožavanje podzemnim izdankom – List – Vanjska i unutrašnja građa, funkcija; Vegetativno razmnožavanje listom; Laboratorijska vježba: mikroskopiranje unutrašnje građe lista; Postavljanje eksperimenata vegetativnog razmnožavanja; Životni procesi u listu: fotosinteza, disanje, transpiracija – Cvijet i cvast – Građa i funkcija cvijeta i cvasti; Oprašivanje i oplodnja; Plod i sjemenka, raznovrsnost plodova i sjemenki	– upoznat će organe koji izgrađuju biljku cvjetnicu; – uočiti će i protumačiti razlike između sjemenke dvosupnica i jednosupnica, naučiti šta je bubrenje, objasniti klijanje, navesti i dokazati uvjete klijanja, prepoznati povoljan položaj klice u sjemenci, imenovati dijelove klice; – znat će opisati građu korijena, prepoznati oblike korijena i uočiti njegov rast, izdvojiti uloge korijena, objasniti ulogu korijenovih dlačica, objasniti važnost difuzije i osmoze za život biljke, upoznati se sa pojmom vegetativno razmnožavanje te naučiti postupak vegetativnog razmnožavanja korijenom; – znat će odrediti šta je izdanak, imenovati i razlikovati vrste izdanaka – zeljasti i drvenasti, razlikovati i imenovati podzemne izdanke, odrediti ulogu podzemnih izdanaka, upoznati građu pupoljka i razlikovati vrste pupoljaka, upoznati vegetativno razmnožavanje podzemnim izdankom; – znat će objasniti građu stabla, odrediti ulogu stabla, upoznati oblike preobraženog stabla, istaći važnost kapilarnosti, objasniti pojavu uzlaznog toka vode u biljci, upoznati mogućnost vegetativnog razmnožavanja stablom ili dijelovima nadzemnog izdanka; – znat će opisati vanjsku građu lista, upoznati unutrašnju građu lista, uočiti različite oblike listova, razlikovati proste i složene listove, uočiti preobražaje listova, poznavati ulogu i značaj listova; – shvatit će procese fotosinteze, disanja i transpiracije; – znat će objasniti ulogu cvijeta, opisati građu cvijeta, definirati pojmove: prašnik i tučak, razlikovati jednospolne i dvospolne cvjetove, objasniti pojam i vrste cvasti, razlikovati proces oprašivanja od oplodnje, upoznati različite načine	24

			oprašivanja, uočiti i opisati različite prilagodbe cvjetova u načinu oprašivanja, opisati građu ploda i njegovu ulogu u životu biljke, razlikovati vrste plodova, opisati načine rasprostiranja sjemena;	
IV	BIOSISTEMATIKA BILJAKA	– Biološka raznolikost i uzroci biološke raznolikosti; Pojam biosistematika; Karl Line; Binarna nomenklatura; Na primjeru jedne biljke objasniti biosistematske kategorije, vrsta, rod, porodica, red, klasa, odjeljak i carstvo – Organizmi nećelijske građe – Virusi na granici života: karakteristike građe virusa, viroze, medicinski i ekonomski značaj virusa – Organizmi čije ćelije nemaju pravo jedro – prokarioti – Bakterije i modrozelenale alge; Karakteristike građe, razmnožavanje, podjela i značaj; Bakterije izazivači bolesti i korištenje bakterija u ratnim uvjetima kao bioloških agensa – Organizmi čije ćelije imaju pravo jedro – eukarioti – Alge: građa, razmnožavanje, rasprostranjenost, podjela i značaj; Od bičara do volvoksa; Posmatranje algi mikroskopom – Gljive i lišajevi: građa, razmnožavanje i razvoj, rasprostranjenost, podjela i značaj – Stablašice mahovine: građa, razmnožavanje i razvoj, rasprostranjenost i najvažnije grupe mahovina – Papratnjače: građa, razmnožavanje i razvoj, podjela i porijeklo, značaj, izumrle papratnjače – Sjemenjače: osnovne karakteristike, podjela; Golosjemenjače: građa, razmnožavanje, značaj i podjela, prelaz na kopno – Skrivenosjemenjače/kritosje	– shvatit će pojam biološka raznolikost i uzroke biološke raznolikosti, definirati pojam biosistematika, upoznati se sa radom Karla Linea – binarnom nomenklaturom, upoznati način kako biljke dobijaju imena, poznavati osnovne sistematske kategorije; – znat će da su virusi najmanje čestice živih bića koji nemaju ćelijsku građu, opisati građu virusa, razlikovati osobine virusa koje ih povezuju sa živom i neživom prirodom, nabrojati poznatija virusna oboljenja, razumjeti zašto se virusi teško liječe, navesti načine zaštite od virusa, upoznati štetnost i korist virusa za čovjeka; – shvatit će značenje pojmova prokarioti i eukarioti, odrediti osnovne grupe prokariota i eukariota, opisati građu bakterija, objasniti razmnožavanje bakterija, opisati različite oblike bakterija, definirati pojmove: saprofiti, paraziti i simbionti, upoznati značaj i štetnost bakterija; – prepoznat će modrozelenale alge kao najsloženije prokariote, vrlo otporne autotrofne organizme, upoznati oblike modrozelenih algi i način razmnožavanja, objasniti njihov značaj; – znat će građu eukariotskih organizama, upoznat će i opisati građu algi, razlikovati jednoćelijske i višćelijske alge, objasniti razmnožavanje algi, izvršiti podjelu algi, upoznati značaj i porijeklo algi; – shvatit će da gljive čine posebno carstvo zbog svojih osobina koje se razlikuju od biljaka, znat će opisati građu i razmnožavanje gljiva, istaći da su gljive heterotrofni organizmi, shvatiti	35

		menjače opće odlike; Podjela skrivenosjemenjača na dvosupnice i jednosupnice – Dvosupnice; Porodice ljutića i ruža, opće karakteristike porodica, predstavnici, značajne vrste u ishrani; Voćarstvo – Porodice leptirnjača i usnatica opće karakteristike porodice, predstavnici i značaj vrsta u liječenju i ishrani – Porodice krstašica i glavočika, opća karakteristika porodice, predstavnici i značaj u ishrani; Laboratorijska vježba: određivanje dvosupnica prema ključu – Jednosupnice – porodice ljiljana i trava, opće karakteristike porodice, predstavnici, značaj u ishrani – Kratak pregled razvoja biljnog svijeta – Značaj biljaka	važnost otkrića antibiotika i njihovo dejstvo, komparirati parazitske i saprofitske gljive, upoznati pravila branja gljiva, nabrojati koristi i štete od gljiva; – znat će opisati lišajeve kao simbiotske organizme, opisati građu i izgled lišaja, navesti mjesta rasprostiranja, spoznati da su pioniri najnegostoljubljujivijih predjela i indikatori čistog zraka; – razumjet će pojam stablašice ili kormofite, opisati mahovine kao najjednostavnije kormofite, upoznati građu, razmnožavanje, podjelu mahovina, značaj i porijeklo mahovina; – znat će objasniti prijelaz biljaka na kopno, objasniti građu tijela i razvojni ciklus paprati, prepoznati i imenovati osnovne skupine papratnjača, objasniti razvojni put od algi do današnjih papratnjača, upoznati izumrle i živuće papratnjače, istaknuti značaj; – shvatit će značaj građe sjemenjača, važnost pojave cvijeta i sjemenke u evoluciji biljaka, opisati građu, odlike i razmnožavanje golosjemenjača, poznavati glavne skupine i predstavnike, njihovu rasprostranjenost i prilagođenost na uvjete života, razlikovati predstavnike četinara; – spoznat će da su skrivenosjemenjače najrazvijenije i najrasprostranjenije biljke našeg doba, shvatiti da je kod skrivenosjemenjača došlo do zaštite sjemenog zametka i djelotvornijeg prenošenja polena – evolutivni napredak, razumjeti da samo skrivenosjemenjače posjeduju cvijet i plod, razlikovati jednosupnice od dvosupnica, uočiti porijeklo skrivenosjemenjača; – steći će znanja o rasprostranjenosti porodica ljutića i ruža, upoznati se s pojmom cvjetna formula i cvjetni dijagram, upoznati karakteristike građe cvijeta, znati nabrojati i prepoznati neke od vrsta iz porodica ljutića i ruža, istaknuti značaj biljaka ovih porodica;	

			– znat će karakteristike građe cvijeta i vrste plodova porodica leptirnjača i usnatica, znati nabrojati i prepoznati neke od vrsta iz porodica leptirnjača i usnatica, istaknuti značaj biljaka ovih porodica; – znat će karakteristike građe cvijeta i vrste plodova porodica krstašica i glavočika, znati nabrojati i prepoznati neke od vrsta iz porodica krstašica i glavočika, istaknuti značaj biljaka ovih porodica; – znat će karakteristike građe cvijeta i vrste plodova porodica ljiljana i trava, znati nabrojati i prepoznati neke od vrsta iz porodica ljiljana i trava, istaknuti značaj biljaka ovih porodica; – uočiti će načine korištenja biljaka, istaknuti vrste koje mogu poslužiti za ishranu u vanrednim uvjetima.	

OPĆE NAPOMENE

Broj nastavnih sati za pojedina područja dat je samo kao orijentaciona naznaka vremena potrebnog za realizaciju programskih sadržaja. Nastavnici imaju potpunu slobodu u planiranju i uspostavljanju ravnoteže između prethodnih postignuća u pojedinim područjima i vremena potrebnog za daljnji rad. Također, nastavnici imaju i potpunu slobodu pri izboru nastavnih metoda, oblika rada i nastavnih sredstava u skladu sa uzrastom i savremenim tendencijama u metodici nastavnog rada, a što je određeno postavljenim ciljevima i jasno naznačenim ishodima učenja.

Uvodni sat treba iskoristiti za upoznavanje učenika s Nastavnim planom i programom Biologije, udžbenikom, priručnicima i drugim štampanim materijalima koji će se koristiti u nastavi. Neophodno je upoznati učenike sa njihovim obavezama i zadacima u realizaciji planiranih sadržaja.

Prilikom obrade nastavnih sadržaja u VI razredu posebnu pažnju treba usmjeriti na ćeliju/stanicu. Svoja znanja učenici će upotpuniti izradom modela ćelije, te mikroskopiranjem ćelije i tkiva. Poseban značaj u razumijevanju fizioloških procesa u biljkama pružit će laboratorijske vježbe. Pri upoznavanju biosistematike biljaka, učenike treba upoznati sa osnovnim biosistematskim kategorijama i njihovom hijerarhijom. Upoznavanje biljaka treba zasnivati na posmatranju prirodnog i herbariziranog materijala, te na upoznavanju i određivanju pomoću didaktičkih ključeva za grupu biljaka. Posebnu pažnju treba posvetiti biljci kao jedinom proizvođaču hrane i kiseonika na planeti Zemlji i potrebama njihove zaštite. Upoznati učenike sa korištenjem divljih samoniklih biljaka u ishrani i liječenju u vanrednim uvjetima života.

S ciljem provjere znanja učenika u svakom polugodištu treba planirati izradu odgovarajućih nizova zadataka objektivnog tipa, u kojima treba da su zastupljeni raznovrsni zadaci (tip dosjećanja, tip dvočlanog izbora, tip višečlanog izbora, tip dopunjavanja, tip sređivanja, slikovna forma).

VJEŠTINE UČENJA I POUČAVANJA

Da bi se postigli ciljevi nastave, pri obradi nastavnih sadržaja treba što više uključivati učenike u aktivno sudjelovanje u stjecanju znanja, kroz individualan rad, rad u parovima te grupni rad. S tim ciljem treba: upoznati učenike sa osnovnim biološkim zakonitostima i osposobiti ih za primjenu stečenih znanja; razvijati im zanimanje za opažanje i istraživanje pojava u prirodi; dozvoliti im da samostalno izvode jednostavne eksperimente s ciljem dokazivanja tvrdnji; razvijati im svijest o očuvanju prirode, kao i želju za samostalnim istraživanjem, učenjem i proširivanjem znanja iz biologije; poticati ih da koriste računar, jer će rado potražiti potrebne sadržaje na internetu; poticati ih da iznesu zanimljive podatke u obliku referata ili kratkih Power Point prezentacija, jer učenici rado eksperimentiraju; upoznati ih sa zahtjevima promjenjivoga svijeta, što zahtijeva sposobnosti samostalnog učenja i samostalnog rješavanja problema, trajno razvijene intelektualne osjećaje, te sposobnost za ostvarivanje humanih međuljudskih odnosa; razvijati im svijest o vrijednostima znanja i učenja kao individualnog i društvenog dobra; upoznati ih sa individualnim i kolektivnim pravima i odgovornostima, sadržajima i načinima zdravog življenja, načelima poštivanja različitosti i interkulturalnog razumijevanja.

NAZIV PREDMETA: BIOLOGIJA

RAZRED: VII

BROJ SATI: SEDMIČNO: 2 , GODIŠNJE: 70

RED. BR.	TEMATSKJE CJELINE	PROGRAMSKI SADRŽAJI	OBRAZOVNI ISHODI	BROJ SATI
I	UVOD, GRAĐA I FUNKCIJA ŽIVOTINJSKOG ORGANIZMA	– Uvod – cilj nastave Biologije – Građa i funkcija životinjskih organizama: ćelija/stanica, tkivo, organ, sistem organa, organizam – Građa životinjske ćelije/stanice – Diobe životinjske ćelije: mitozu i mejozu, haploidan i diploidan broj hromosoma – Životinjska tkiva: epitelno, potporno, mišićno, nervno	– Učenici će znati da je biologija fundamentalna prirodna nauka/znanost o životu koja uključuje niz disciplina; – znat će građu životinjskih organizama prema nivoima tjelesne organizacije od nivoa ćelije/stanice do organizma; – razumjet će pojmove: tkivo, organ, sistem/sustav organa, organizam; – steći će detaljnija znanja o životinjskoj ćeliji, upoznati specifičnosti građe životinjske ćelije u usporedbi sa biljnom ćelijom, znati funkcije pojedinih organela; – shvatit će da se rast organizma zasniva na rastu i razmnožavanju ćelija; – znat će navesti da se mitozu odvija kroz nekoliko faza i moći će objasniti bitne pojave u svakoj od njih; – znat će da se tjelesne ćelije	7

			dijele mitozom a da polne ćelije nastaju putem mejoze i razlikovat će pojmove haploidan i diploidan broj hromosoma; – znat će objasniti zašto novonastale ćelije imaju isti broj hromosoma kao majka-ćelija; – uočiti će da se kod razvoja spolnih ćelija broj hromosoma prepolovi; – steći će znanja o vrstama životinjskih tkiva, njihovoj podjeli, ulogama i građi;	
II	GRAĐA I FUNKCIJA ŽIVOTINJSKIH ORGANA I SISTEMA ORGANA	– Sistemi organa – Kožni sistem organa, potporni sistem, kretanje životinja, probavni sistem i prehrana, sistem organa za disanje, sistem organa za cirkulaciju tjelesnih tečnosti, sistem organa za izlučivanje, nervni/živčani sistem, čula ili osjetila, razmnožavanje	– shvatiti će ulogu tjelesnih omotača i razlikovat će građu tjelesnih omotača jednoćelijskih životinja, višećelijskih beskičmenjaka i kičmenjaka; – znat će opisati građu kože kičmenjaka i njene uloge, te imenovati i objasniti ulogu rožnatih tvorevina kože; – znat će objasniti ulogu potpornog sistema, tipove skeleta beskičmenjaka i građu skeleta kičmenjaka (osovinski skelet i skelet udova); – uočiti će različite načine kretanja beskičmenjaka i kičmenjaka u vodi i zračnoj sredini, te će znati objasniti prilagodbe koje omogućuju kretanje životinja u životnoj sredini; – znat će pojam probave i ulogu hranjivih tvari u organizmu; – znat će označiti tipove probave: unutarćelijski, prijelazni i vanćelijski tip te objasniti karakteristike pojedinih tipova probave; – uočiti će nastanak i usložnjavanje probavila te znati objasniti građu probavnog sistema	13

			kičmenjaka i prilagodbe s obzirom na tip prehrane; – shvatit će šta je disanje, znat će objasniti ćelijsko, unutrašnje i spoljašnje disanje; – uočiti će povezanost sistema za cirkulaciju sa sistemom organa za disanje te će shvatiti proces razmjene gasova; – znat će imenovati načine disanja pojedinih skupina beskičmenjaka i kičmenjaka i opisati disanje riba, vodozemaca, ptica i sisara; – uočiti će razliku između otvorenog i zatvorenog krvotoka te razliku između tipova tjelesnih tečnosti: hidrolimfe, hemolimfe, krvi i limfe; – znat će da imenuju dijelove krvotoka kičmenjaka i razlikovati uloge velikog i malog krvotoka; – uočiti će usložnjavanje građe srca kod različitih skupina kičmenjaka te s usložnjavanjem građe srca povezati i pojmove hladnokrvnosti i toplokrvnosti; – shvatiti će pojam i ulogu izlučivanja te imenovati tipove organa za izlučivanje; – znat će objasniti način funkcioniranja pojedinih tipova organa za izlučivanje, građu sistema za izlučivanje kičmenjaka, građu i funkcioniranje bubrega; – znat će objasniti ulogu čula i živčanog/nervnog sistema; – shvatiti će razliku pojmova draž i nadražaj; – znat će da se centralni nervni sistem dijeli na vrpčasti, ganglijski i cjevasti nervni sistem te će shvatiti osnovne karakteristike građe pojedinih	

			tipova nervnog sistema uz njihov opis na primjerima životinja (pljosnati crvi – vrpčasti; kišna glista – ganglijsko ljestvičasti; kukci – složeniji tip ganglijsko-ljestvičastog nervnog sistema); – uočiti će da je cjevasti nervni sistem kičmenjaka najsloženije građe; – znat će objasniti ulogu i građu čula te podijelu čula na mehanička, hemijska i svjetlosna čula; – znat će objasniti ulogu i funkcioniranje bočne linije riba, imenovati hemijska čula, čulo mirisa i okusa, te shvatiti važnost ovih čula; – shvatit će ulogu razmnožavanja i znati da se životinje mogu razmnožavati bespolno i spolno; – znat će objasniti tipove bespolnog razmnožavanja (dioba, pupljenje, razmnožavanje sporama, regeneracija, partenogeneza); – znat će da se neke životinje mogu razmnožavati i smjenom generacija; – znat će opisati i razlikovati potpuni i nepotpuni preobražaj;	
III	SISTEMATIKA ŽIVOTINJA I PONAŠANJE ŽIVOTINJA	– Klasifikacija životinjskog carstva od praživotinja preko niza grupa ahordata: spužve, dupljari, pljosnate gliste/pljosnati crvi, valjkaste gliste/obli crvi, člankovite gliste/prstenasti crvi, zglavkari, insekti, mekušci i bodljokošci/bodljari – Hordati/svitkovci: osnovne karakteristike – prisustvo unutrašnjeg osovinskog skeleta, podjela i značaj,	– znat će da iskazuju svoje sposobnosti posmatranja i uočavanja spoljašnje i opće unutrašnje građe životinja koja se temelji na filogenatičkim odnosima te značaju sistematike za druge biološke discipline; – steći će znanja o skupini praživotinja i o osnovnim obilježjima predstavnika svake skupine; – znat će koje zarazne bolesti	50

		bezlubnjaci/kopljake – Kičmenjaci/kralješnjaci: opće morfološko-anatomske karakteristike, kolouste/kružnouse, glavne odlike i značaj – Ribe: opće osobine, građa i razmnožavanje, rasprostranjenost, glavne grupe; Značaj u ishrani; Etologija riba – Vodozemci: prijelaz na život u zračnu životnu sredinu (kopno); Građa tijela, razmnožavanje i razvoj; Glavne grupe i značaj – Gmizavci/gmazovi: prilagođenost zračnoj/vazdušnoj sredini; Opće osobine građe i razmnožavanja; Sistematske grupe; Izumrli gmizavci – Ptice: opće odlike građe i razmnožavanja, rasprostranjenost, najvažnije grupe ptica – Seoba ptica; Polni dimorfizam i briga o potomstvu – Sisari/sisavci: Opće odlike i raznovrsnost sisara; Važnije grupe sisara; Porijeklo i značaj (stočarstvo, lovna divljač); Polni/spolni dimorfizam i briga/skrb o potomstvu – Kratak pregled filogenetskog razvoja životinjskog svijeta – Značaj životinja za čovjeka; Jestive životinje vodene i zračne sredine; Korištenje u ishrani u vanrednim uvjetima	mogu biti izazvane protozoama – način zaštite i liječenja; – znat će osnovne teorije o nastanku višćelijskih organizama; – steći će znanja o spužvama kao najjednostavnijim višćelijskim organizmima; – znat će građu, način života i podjelu spužvi; – uočiti će pojavu prvih tkiva i zračnu simetriju tijela; – znat će gdje žive žarnjaci, razlikovat će sjedeće oblike – polipe i pokretne meduze, te njihovu građu i klasifikaciju; – znat će navesti stanište, način života, simetriju tijela i podjelu pljosnatih crva; – znat će opisati građu virnjaka, razvoj probavila, nervnog sistema i organe za izlučivanje; – shvatit će životne cikluse parazitskih oblika metilja i trakavica; – znat će osnovne karakteristike građe tijela obliha crva (vanjska građa, probavilo, nervni sistem), razmnožavanje, podjelu i predstavnike skupine; – znat će kako izbjeći zarazu parazitskim oblim glistama; – znat će podjelu člankovitih glista, unutrašnju i spoljašnju građu kišne gliste, evolucijski napredak u građi tijela, razmnožavanje kišne gliste i predstavnike; – znat će osnovne karakteristike, plan tjelesne građe, raznovrsnost i podjelu zglavkara; – prepoznat će specifičnosti rakova, pauka i stonoga; – shvatit će da su insekti najbrojnija životinjska skupina, znati njihove osnovne	

			karakteristike spoljašnje i unutrašnje građe, način razmnožavanja, razvoj – potpuni i nepotpuni preobražaj; – uočiti će različite skupine mekušaca: puževe, školjke i glavonošce; – znati će opisati osnovne karakteristike mekušaca; – znati će navesti podjelu bodljokožaca, osnovne odlike građe (skelet, prehrana i probava, nervni sistem, disanje i razmnožavanje); – znati će najbitniju i najznačajniju karakteristiku hordata – prisustvo unutrašnjeg osovinskog skeleta; – uočiti će kako pojava svitka evolucijski povezuje sve kičmenjake; – znati će podjelu kičmenjaka, te karakteristike i podjelu skupine kolousta; – uočiti će prilagodbe organizama na život u vodi: oblik tijela, škrge, peraja, plivači mjehur; – znati će opisati građu, – razmnožavanje, podjelu i značaj riba; – shvatiti će značaj resoperki i dvodihalice za evolutivni razvoj kopnenih organizama; – shvatiti će uvjete koji su morali biti ispunjeni da bi život iz vode prešao na kopno; – znati će osnovne karakteristike vodozemaca, njihove predstavnike, razvoj i značaj; – znati će da su gmizavci evolucijski prvi pravi kopneni kičmenjaci, njihove prilagodbe na život na kopnu, postupak prve pomoći u slučaju ugriza otrovnice, karakteristike cijele skupine gmizavaca,	

			predstavnik skupina i izumrle gmazove; – uočiti će zašto su upravo ptice za razliku od svih drugih životinja najbolji letači; – znat će opisati vanjsku i unutrašnju građu ptica, razmnožavanje, podjelu, razloge i načine seobe ptica, ugrožene vrste i zaštićene ptice; – znat će glavna obilježja sisara po kojima se razlikuju od svih drugih životinja, a to su dlaka i prehrana mladunčadi mlijekom; – znat će podjelu sisara, karakteristike kljunara, torbara i viših sisara; – proširit će znanje o sistematici životinja na osnovu pregleda filogenetskog razvoja životinjskog svijeta; – znat će određeni broj vrsta divljih životinja koje se mogu koristiti u ishrani, posebno u vanrednim uvjetima života (elementarne nepogode i rat).	

OPĆE NAPOMENE

Broj nastavnih sati za pojedina područja dat je samo kao orijentaciona naznaka vremena potrebnog za realizaciju programskih sadržaja. Nastavnici imaju potpunu slobodu u planiranju i uspostavljanju ravnoteže između prethodnih postignuća u pojedinim područjima i vremena potrebnog za daljnji rad. Također, nastavnici imaju i potpunu slobodu pri izboru nastavnih metoda, oblika rada i nastavnih sredstava u skladu sa uzrastom i savremenim tendencijama u metodici nastavnog rada, a što je određeno postavljenim ciljevima i jasno naznačenim ishodima učenja.

Uvodni sat treba iskoristiti za upoznavanje učenika s Nastavnim planom i programom Biologije, udžbenikom, priručnicima i drugim štampanim materijalima koji će se koristiti u nastavi. Neophodno je upoznati učenike sa njihovim obavezama i zadacima u realizaciji planiranih sadržaja.

U VII razredu ćelija se izučava na višem nivou, učenici se upoznaju i sa mitozom i sa mejozom. Pored ovih pojmova treba da razlikuju pojam haploidan i diploidan broj hromosoma. Neophodno je uočiti sličnosti i razlike biljne i životinjske ćelije i jedinstvo živog svijeta u ćelijskoj građi. Kroz sadržaje biosistematike životinja potrebno je obraditi najvažnije grupe, od praživotinja do sisara, ističući značaj pojedinih grupa za čovjeka. Kod pregleda filogenije živog svijeta, pored

usložnjavanja građe i prelaska iz vodene u zračnu sredinu, pažnju treba usmjeriti na prijelazne oblike, te na prilagođenosti organizama sredini u kojoj žive. Kvalitetnijoj realizaciji doprinijet će korištenje raznovrsnog prirodnog materijala (konzervirani materijal), izvođenje laboratorijskih vježbi, korištenje didaktičkih ključeva, videosnimci, transparentne folije, zidne slike, literatura itd.

Za provjeravanje znanja učenika u svakom polugodištu treba planirati izradu odgovarajućih nizova zadataka objektivnog tipa, u kojima treba da su zastupljeni raznovrsni zadaci (tip dosjećanja, tip dvočlanog izbora, tip višečlanog izbora, tip nadopunjavanja, tip sređivanja, slikovna forma).

VJEŠTINE UČENJA I POUČAVANJA

Da bi se postigli ciljevi nastave, pri obradi nastavnih sadržaja treba što više uključivati učenike u aktivno sudjelovanje u stjecanju znanja, kroz individualan rad, rad u parovima te grupni rad. S tim ciljem treba: upoznati učenike sa osnovnim biološkim zakonitostima i osposobiti ih za primjenu stečenih znanja; razvijati im zanimanje za opažanje i istraživanje pojava u prirodi; dozvoliti im da samostalno izvode jednostavne eksperimente s ciljem dokazivanja tvrdnji; razvijati im svijest o očuvanju prirode, kao i želju za samostalnim istraživanjem, učenjem i proširivanjem znanja iz biologije; poticati ih da koriste računar, jer će rado potražiti potrebne sadržaje na internetu; poticati ih da iznesu zanimljive podatke u obliku referata ili kratkih Power Point prezentacija, jer učenici rado eksperimentiraju; upoznati ih sa zahtjevima promjenjivoga svijeta, što zahtijeva sposobnosti samostalnog učenja i samostalnog rješavanja problema, trajno razvijene intelektualne osjećaje, te sposobnost za ostvarivanje humanih međuljudskih odnosa; razvijati im svijest o vrijednostima znanja i učenja kao individualnog i društvenog dobra; upoznati ih sa individualnim i kolektivnim pravima i odgovornostima, sadržajima i načinima zdravog življenja, načelima poštivanja različitosti i interkulturalnog razumijevanja.

RAZRED: VIII

NAZIV PREDMETA: BIOLOGIJA

BROJ SATI: SEDMIČNO: 2, GODIŠNJE: 70

RED. BR.	TEMATSKE CJELINE	PROGRAMSKI SADRŽAJI	OBRAZOVNI ISHODI	BROJ SATI
I	UVOD U EKOLOGIJU	– Ekologija – nauka o odnosima živih bića i njihovih zajednica i životne sredine/okoliša – Ekološki faktori i njihov utjecaj; Stanište (biotop), životna zajednica (biocenoza) i ekosistem – Zrak/vazduh i voda kao životne sredine; Značaj ekologije	– Učenici će znati da je ekologija nauka o odnosima živih bića i njihovih zajednica i životne sredine/okoliša; – shvatit će pojmove: biotop (stanište), životna zajednica (biocenoza) i ekosistem/ekosustav; – znat će da na živa bića utječe kompleks ekoloških faktora te da postoje samo dvije životne sredine: zračna i vodena; – steći će predodžbu o značaju ekologije kao biološke discipline, posebno u praktičnom pogledu;	7

II	EKOSISTEMI VAZDUŠNE SREDINE	– Listopadna/lišćarska šuma; Životna zajednica šume: pojam šume, raspored šuma u odnosu na nadmorsku visinu i geografsku širinu – Spratovnost/slojevitost šume (nadzemna i podzemna); Biljne i životinjske vrste listopadnih i četinarskih šuma – Lanci ishrane, trofička piramida, biološka ravnoteža – Ekosistem/ekosustav šume: mikroklima šume, kruženje tvari i protjecanje energije u šumi, sezonske promjene u šumi – Značaj šume za čovjeka – Utjecaj čovjeka na šume: čuvanje, podizanje i zaštita šuma – Krš: nastanak, uvjeti života, krška šuma, kamenjare – Livada: vrste i nastanak; Biljni i životinjski svijet livada	– znat će da je šuma najsloženiji tip ekosistema, da postoje različiti tipovi šuma, te da postoji zakonitost u rasporedu šuma s obzirom na nadmorsku visinu i geografsku širinu; – znat će da su organizmi u šumi raspoređeni po spratovima/slojevima (nadzemna i podzemna spratovnost), te da u šumi dominira sprat drveća; – prepoznat će biljne vrste koje izgrađuju sprat visokog drveća u različitim tipovima listopadnih šuma: hrast kitnjak, obični grab, hrast medunac, divlja trešnja, gorski javor, lipa, pitomi kesten, bukva, a u četinarskim šumama: bor, jela, smrča; – prepoznat će vrste iz sprata grmova: lijeska, glog, drijen zova/bazga, divlja ruža...; – prepoznat će vrste iz sprata zeljastih biljaka: jagorčevina, procjepak, visibaba, podljesak, šumarica, ljubičica, velebilje, lazarkinja, medvjedi luk...; – prepoznat će vrste iz prizemnog sprata: slatka paprat, jelenak, navala, vlasak, te vrste jestivih (vrganj, sunčanica, rujnica...) i otrovnih (muhara, ludara, bljuvara...) gljiva; – znat će da u šumi u svakom spratu, žive brojne vrste životinja koje se hrane na različite načine: biljojedi, mesojedi i svaštojedi; – prepoznat će vrste životinja u šumi: gubara, jelenaka, potkornjaka, velikog djetlića, jastreba kokošara, sovu, kreju, krstokljuna, vjevericu, kunu zlaticu, šumskog miša, lisicu, srnu, medvjeda, divlju svinju; – shvatit će povezanost organizama šume preko lanaca ishrane/hranidbenih lanaca; – shvatit će odnose broja i mase	28

			pojedinih članova lanaca ishrane koji se predstavljaju piramidom; – znat će da u šumi postoji ravnoteža u broju jedinki koje su vezane procesom ishrane; – znat će da je šumska stelja poseban sloj koji čine izumrli dijelovi biljaka i životinja, te da su u stelji vrlo naglašeni procesi razlaganja putem razarača (bakterije i gljive); – znat će da u stelji žive životinjske vrste: stonoge, mokrice, pauci, larve insekata, sljepići; – znat će da ekosistem šume predstavlja jedinstvo žive (biocenoza) i nežive (biotop) prirode; – steći će znanja da u biocenozi postoje tri grupe organizama: proizvođači, potrošači i razarači i kakva je uloga svake grupe u ekosistemu; – znat će da u šumi vlada klima (mikroklima) koja se razlikuje od one izvan šume; – moći će uočiti glavne razlike između listopadne i četinarske šume, posebno tokom promjena godišnjih doba; – shvatit će da je šuma izvor drvne mase višestruko korisne za čovjeka (u proizvodnji papira, raznih hemikalija, ogrjev itd.); – znat će da je šuma izvor hrane, lijekova biljnog i životinjskog porijekla, izvor zdravlja (čist zrak bogat kisikom); – razumjet će da šuma služi za rekreaciji čovjeka, da sprečava eroziju tla, smanjuje buku, kupi prašinu; – uočiti će pozitivan i negativan utjecaj čovjeka na šumu, te navesti primjere za svaki vid utjecaja: pozitivan: pošumljavanje, racionalno korištenje, uzgoj lovne divljači, hranjenje divljači tokom zime i	

			negativno: gola sječa, izazivanje požara, pretjeran izlov divljači, sakupljanje gljiva, ljekovitih biljaka; – znat će da je krš nastao nakon što je čovjek uništio šume radi dobivanja građevinskog materijala i poljoprivrednih površina; – znat će da u kršu živi specifičan biljni i životinjski svijet te će znati navesti neke predstavnike (biljke: drača, vrijesak, smilje, bjelušina, životinje: gušteri, zmije, jarebica kamenjarka); – znat će pojam i podjelu livada s obzirom na količinu vode u tlu; – znat će da čovjek stvara livade sječom šume, a održava ih kosidbom i ispašom stoke; – moći će navesti, prepoznati i opisati niz livadnih vrsta biljaka: livadarka, ježevica, mirisavka, livadnu djetelinu, zvjezdan, majčina dušica, maslačak i životinjske vrste: skakavac, bumbar i pčela, kišna glista, poljski miš, krtica, prepelica, poljska ševa; – shvatit će povezanost pojedinih vrsta livadne zajednice u procesu ishrane (lanci ishrane);	
III	EKOSISTEMI VODENE SREDINE	– Osobine vode kao životne sredine – Tekućice: osobine vode, organizmi uz obalu tekućice, planinski potoci, rijeke, lanci ishrane u tekućici – Bara ili jezero – More	– znat će navesti hemijske i fizičke osobine vode (voda je prozirna tekućina, dobro otapalo, ledi se na 0°C, a ključa na 100°C, propušta svjetlost do određene dubine, učestvuje u metaboličkim procesima organizama itd.); – znat će navesti i prepoznati organizme uz obalu tekućice (vrba, bijela topola, joha, siva čaplja, vodeni kos, vodomar); – shvatit će da su organizmi u planinskom potoku prilagođeni na hladnu i brzu vodu (vodene mahovine, alge, rakušac, puž kapica, tulari, vodeni cvijet potočna pastrmka);	28

			– znat će da je donji tok tekućice (rijeke) sporiji, a voda dublja; Tu žive: riječna školjka, štuka, grgeč, som, šaran, mrena itd.; – znat će objasniti nastanak bara, karakteristike barskog staništa i životne zajednice stajaće vode; – moći će navesti i prepoznati biljne vrste koje žive u dvije životne sredine (rogoz, trska, sita), biljke s plivajućim listovima (lokvanj, lopoč, sočivica/leća) i one koje su potopljene u vodi (hara, mrijesak, stolisnik i neke planktonske); – prepoznat će potrošače barske biocenoze (hidra, vodeni puž, gnjurac, karaš, somić, barska školjka i neke planktonske vrste); – znat će navesti i prepoznati životinje dviju životnih sredina: komarac, žaba, barska kornjača, bjelouška; – znat će navesti primjere nekoliko lanaca ishrane, objasniti kruženje tvari i energije u bari i promjene u ekosistemu bare tokom dužeg vremena; – znat će fizičke i hemijske osobine morske vode; – znat će kako su organizmi životne zajednice mora raspoređeni u horizontalnom i vertikalnom smislu; – znat će navesti predstavnike biljaka i životinja u području plime i oseke, koje su stalno uronjene u vodi, te planktonskih organizama i onih koji su vezani za pučinu (gmizavci: morske kornjače, ribe: srdela, skuša, tunj, sisari: kitovi, delfini); – znat će objasniti kruženje materije i protok energije u moru;	

IV	ZAŠTITA I UNAPREĐIVANJE ŽIVOTNE SREDINE/ OKOLIŠA	– Utjecaj čovjeka na prirodu – Zagađivanje/onečišćenje i zaštita zraka, vode i zemljišta/tla – Endemične i rijetke vrste biljaka i životinja i njihova zaštita; Crvena knjiga; Nacionalni parkovi, parkovi prirode i spomenici prirode; Pokreti za zaštitu prirode	– uočiti će najvidljivije pozitivne i negativne utjecaje čovjeka na prirodu s posebnom pažnjom na sve veće negativne utjecaje na vodene i kopnene ekosisteme (utjecaj industrije, otpadne vode, uništavanje šuma, brodske havarije itd.); – steći će znanje o rijetkim i endemičnim vrstama flore i faune Bosne i Hercegovine (Pančićeve omorika, munika, bijelo zvonice, prenjaski karanfil, bosanski ljiljan, mekousna pastrmka, pijurica, bosanski šargan itd.); – znat će navesti načine kako se zaštićuje bioraznolikost (osnivanjem nacionalnih parkova, parkova prirode i pokretima za zaštitu prirode); – znat će da u BiH postoje 3 nacionalna parka: Sutjeska, Kozara i Una, te da je Crvena knjiga je dokument sa popisom ugroženih i rijetkih biljnih i životinjskih vrsta.	10

OPĆE NAPOMENE

Broj nastavnih sati za pojedina područja dat je samo kao orijentaciona naznaka vremena potrebnog za realizaciju programskih sadržaja. Nastavnici imaju potpunu slobodu u planiranju i uspostavljanju ravnoteže između prethodnih postignuća u pojedinim područjima i vremena potrebnog za daljnji rad. Također, nastavnici imaju i potpunu slobodu pri izboru nastavnih metoda, oblika rada i nastavnih sredstava u skladu sa uzrastom i savremenim tendencijama u metodici nastavnog rada, a što je određeno postavljenim ciljevima i jasno naznačenim ishodima učenja.

Uvodni sat treba iskoristiti za upoznavanje učenika s Nastavnim planom i programom Biologije, udžbenikom, priručnicima i drugim štampanim materijalima koji će se koristiti u nastavi. Neophodno je upoznati učenike sa njihovim obavezama i zadacima u realizaciji nastavnih sadržaja. U VIII razredu, pri obradi ekosistema zračne sredine, nastavnik odabire onaj tip šume koji je najbliži školi (četinarska, listopadna, mješovita, krška). Učenici će na izletu upoznati biotop šume, ekološke faktore (temperatura, svjetlost, vlažnost) i spratovnost. Osim navedenog treba da uoče trofičke nivoe ishrane (proizvođači, potrošači, razarači), te njihovu povezanost lancima ishrane. Kod izbora vodenog ekosistema treba voditi računa o mjestu škole i mogućnostima realizacije izleta. Pri obradi teme Zaštita i unapređivanje životne sredine treba istaći pozitivne i negativne utjecaje čovjeka na okoliš. U realizaciji programskih sadržaja, pored predavanja, treba koristiti ekskurzije i laboratorijske vježbe.

S ciljem provjere znanja učenika u svakom polugodištu treba planirati izradu odgovarajućih nizova zadataka objektivnog tipa, u kojima treba da su zastupljeni raznovrsni zadaci (tip dosjećanja, tip dvočlanog izbora, tip višečlanog izbora, tip nadopunjavanja, tip sređivanja, slikovna forma).

VJEŠTINE UČENJA I POUČAVANJA

Da bi se postigli ciljevi nastave, pri obradi nastavnih sadržaja treba što više uključivati učenike u aktivno sudjelovanje u stjecanju znanja, kroz individualan rad, rad u parovima te grupni rad. S tim ciljem treba: upoznati učenike sa osnovnim biološkim zakonitostima i osposobiti ih za primjenu stečenih znanja; razvijati im zanimanje za opažanje i istraživanje pojava u prirodi; dozvoliti im da samostalno izvede jednostavne eksperimente s ciljem dokazivanja tvrdnji; razvijati im svijest o očuvanju prirode, kao i želju za samostalnim istraživanjem, učenjem i proširivanjem znanja iz biologije; poticati ih da koriste računar, jer će rado potražiti potrebne sadržaje na internetu; poticati ih da iznesu zanimljive podatke u obliku referata ili kratkih Power Point prezentacija, jer učenici rado eksperimentiraju; upoznati ih sa zahtjevima promjenjivoga svijeta, što zahtijeva sposobnosti samostalnog učenja i samostalnog rješavanja problema, trajno razvijene intelektualne osjećaje, te sposobnost za ostvarivanje humanih međuljudskih odnosa; razvijati im svijest o vrijednostima znanja i učenja kao individualnog i društvenog dobra; upoznati ih sa individualnim i kolektivnim pravima i odgovornostima, sadržajima i načinima zdravog življenja, načelima poštivanja različitosti i interkulturalnog razumijevanja.

NAZIV PREDMETA: BIOLOGIJA

RAZRED: IX

BROJ SATI: SEDMIČNO: 2 , GODIŠNJE: 66

RED. BR.	TEMATSKJE CJELINE	PROGRAMSKI SADRŽAJI	OBRAZOVNI ISHODI	BROJ SATI
I	UVOD GENETIKA	– Ciljevi i zadaci nastave Biologije u 9. razredu u vezi s disciplinama: genetika, evolucija i antropologija – Pojam genetike i njezin značaj; Pojam i značaj biološkog nasljeđivanja – Hromosomi – izgled i hemijska građa hromosoma. Nukleinske kiseline (DNK i RNK) – Genetička šifra – prepisivanje i prevođenje šifre – Geni – pojam, hemijski sastav, dominantni i recesivni geni, homozigoti i heterozigoti, genotip, fenotip – Nasljeđivanje jednostavnih osobina, Mendelovi zakoni nasljeđivanja – Promjenljivost organizama:	– Učenici će znati da će najviše vremena biti posvećeno učenju o ljudskom organizmu s nizom dragocjenih poruka o tome kako je on izgrađen, kako funkcionira te šta svakodnevno treba poduzimati za očuvanje svoga i tuđeg zdravlja; – znat će da se genetika bavi pojavama i zakonitostima nasljeđivanja, ali i promjenljivosti u živom svijetu; – shvatit će da dostignuća iz genetike imaju primjenu u raznim ljudskim djelatnostima: poljoprivredi, šumarstvu, medicini, sudstvu...;	10

		nasljedna i nenasljedna promjenljivost	– znat će da su roditelji i potomci slični, jer spolne ćelije roditelja sadržavaju nasljedni materijal sadržan u genima koji omogućava razvoj sličnih osobina u potomstvu ; – znat će da biološko nasljeđivanje omogućava očuvanje korisnih osobina u datim uvjetima života iz generacije u generaciju; – znat će da se nasljedni materijal nalazi u hromosomima, da postoje ćelije sa diploidnim i haploidnim brojem, da je broj karakterističan za pojedine vrste organizama, da su hromosomi različitog izgleda i veličine, te da ih izgrađuju nukleinske kiseline; – znat će da je DNK dvostruki lanac nukleotida s moći udvajanja; – znat će opisati izgled hromosoma za vrijeme diobe ćelije; – znat će da se genetička šifra ili kod nalazi u molekulama DNK tj. u jedru; – shvatit će način prepisivanja šifre uz pomoć molekula RNK, te prevođenje jezika baza u njima na jezik aminokiselina koje se povezuju u molekule bjelančevina sintetiziranih u ribozomima; – znat će da su geni strukturne i funkcionalne jedinice procesa nasljeđivanja i da se sastoje od molekula DNK; – znat će da svi geni ćelije čine njen genotip; – Učenici će shvatiti da kod organizama koji se spolno razmnožavaju u genotipu polovica gena potječe od oca, a polovica od majke; – razumjet će da genotip u	

			sudjelovanju s faktorima vanjske sredine omogućava formiranje fenotipa; – znat će da se po načinu djelovanja geni dijele na dominantne i recesivne, a u ćelijama mogu biti u homozigotnom ili heterozigotnom stanju; – razumjet će da je Mendel svojim eksperimentima utvrdio zakonito nasljeđivanje osobina; – znat će opisati oglede na grašku i zijevalici koje je Mendel izvodio, a isto tako objasniti rezultate oglede; – znat će zakon uniformnosti hibrida i zakon rastavljanja osobina; – shvatit će da su potomci organizama koji su nastali u procesu spolnog razmnožavanja slični roditeljima, jer se geni roditelja kombiniraju i to predstavlja veliku zalihu ukupne promjenljivosti živih bića; – znat će da su mutacije sasvim nove osobine koje su posljedica promjene u rasporedu nukleotida u molekulama DNK, te da mogu zahvatiti cijele hromosome ili pak njihove dijelove; – steći će znanja o primjerima nasljednih bolesti kod čovjeka: hemofilija, daltonizam, mongoloidnost; – znat će da su uzroci mutacija raznoliki: različite hemijske tvari, svjetlosno, atomsko kozmičko zračenje i dr., kao i to da su većina mutacija štetne, a mali omjer korisnih je važan za evolutivni razvoj živog svijeta; – znat će da su modifikacije	

			nenasljedne promjene nastale pod utjecajem faktora okoline, a važne su za opstanak individua u promjenljivim uvjetima života (dobivanje tamne boje kože na suncu, povećanje broja eritrocita tokom boravka na planinama povećanje površine lista u sjeni itd.);	
II	EVOLUCIJA	– Uvod u organsku evoluciju; Pojam i značaj – Dokazi evolucije – Faktori evolucije, općenito – Proces nastanka novih vrsta (specijacija)	– znat će da historijski razvoj živog svijeta proučava nauka organska evolucija, odnosno da ona sagledava razvoj živog svijeta kroz vrijeme i objašnjava nastanak novih vrsta organizama; – znat će da je prvu teoriju evolucije dao Lamarck, a Darwin je svojom teorijom prirodne selekcije unaprijedio spoznaju evolucije živog svijeta; – znat će da su paleontološki dokazi evolucije: prijelazni oblici i razvojni nizovi, a uporedno-anatomski: rudimentni organi i atavizmi; – shvatit će da je nasljeđivanje proces očuvanja stečenog stanja, a promjenljivost omogućava nastanak novih osobina; – uočiti će da se selekcija odvija pomoću „borbe za opstanak“; – znat će da izolacija (prostorna, ekološka, reproduktivna ...), kao i slučajni procesi zajedno s prethodno navedenim faktorima omogućavaju cjelokupan tok evolucije; – znat će da mikroevolucija (evolucioni procesi unutar vrste), a to su promjene genofonda uslijed djelovanja različitih faktora evolucije koji dovode do nastanka novih vrsta;	6

			– razumjet će da krupne promjene u evolutivnom toku živih bića dovode do nastanka novih planova građe organizama i drugih novih osobina što dovodi do procesa makroevolucije;	
III	SASTAV ČOVJEČIJEG TIJELA	– Pojam i značaj antropologije, anatomija, fiziologija i higijena čovjeka – Čelija/stanica, tkivo, organi, sistemi organa, organizam čovjeka kao cjelina	– poznavat će o građu i funkcioniranje čovjekova organizma i osnovnih higijenskih mjera za čuvanje zdravlja; – steći će znanja o građi i diobi ćelije, razliku između mitotičke i mejotičke diobe ćelija; – razumjet će tkiva čovječijeg organizma: epitelno, vezivno, potporno, mišićno i nervno, pojam organa i organskih sistema;	5
IV	ORGANSKI SISTEMI	– Koštano-mišićni sistem – Kostur/skelet; Mišići – Sistem organa za probavu; Probava hrane; Njega i bolesti organa za probavu – Sistem organa za disanje i glas; Njega i bolesti organa za disanje – Sistem organa za krvotok: Krv i limfa; Srce, krvni sudovi, limfni sudovi; Transportna i zaštitna uloga krvi; Njega i bolesti organa za krvotok – Sistem organa za izlučivanje – Kožni sistem, građa i uloga kože; Njega, bolesti i povrede kože – Nervni/živčani sistem: Osnova nervnog sistema; Centralni nervni sistem: kičmena moždina i mozak; Vegetativni nervni sistem; Njega i bolesti nervnog sistema – Sistem čulnih/osjetilnih organa; Čulne ćelije, čulni organi, kožna čula; Čula osjetljiva na hemijske	– znat će građu, funkciju, sastav kostiju, razvoj kostura, debljanje, zarastanje i veze među kostima; – znat će imenovati, opisati i navesti funkcije glavnih kostiju glave, trupa i udova kao i veze među kostima; – znat će navesti glavne nepravilnosti u razvoju kostura (skolioza, rahitis i dr.), njegove povrede (prelomi, uganuće, iščašenja); – steći će znanja o pružanju prve pomoći prilikom ozljeda kostura; – znat će opisati građu mišićnog tkiva i razlikovati glatko, poprečnoprugasto i srčano mišićno tkivo i znati navesti organe koji su građeni od tih mišića, te na koji način se pokreću; – znat će objasniti da je za rad mišića potrebna energija koju mišići dobivaju razgradnjom	42

		draži; Oko – organ čula vida; Čulni organi u uhu – Žlijezde sa unutrašnjim lučenjem – endokrini sistem – Razmnožavanje i razvoj	šećera – glikogena; – znat će da je usna duplja obložena sluzokožom i znat će nabrojati i opisati građu i funkciju organa vezane za nju: zubi, jezik, pljuvačne žlijezde; – znat će opisati građu i navesti funkciju: ždrijela, jednjaka, tankog i debelog crijeva kao i žlijezda jetre i gušterače; – uočiti će najvažnije sastojke hrane i namirnice gdje se nalaze; – znat će opisati mehaničko usitnjavanje hrane i funkciju organa koji u tome učestvuje, te objasniti proces hemijske obrade hrane (probava/varenje) u pojedinim dijelovima sistema za probavu; – znat će navesti imena pojedinih enzima kao i ulogu u razgradnji hranljivih tvari, također mjesto i način apsorpcije hranljivih tvari razloženih do aminokiselina, prostih šećera i masnih kiselina i njihove konačne upotrebe (biosinteza bjelančevina, respiracija u ćelijama); – shvatiti će potrebu održavanja higijene: usta (četkanje zuba), ruku (više puta dnevno, a obavezno prije jela i poslije obavljene nužde), noktiju, korištenje raznovrsne svježe spremljene hrane i oprane hrane koja se jede u svježem stanju; – steći će znanja o: karijesu, paradentozu, gastritisu, čiru želuca, upali slijepog crijeva, raku želuca i debelog crijeva, dizenteriji, trbušnom tifusu, parazitima probavnih organa: dječijoj glisti, pasjoj i svinjskoj pantljičara, trihinozi, bolesti	

			jetre: žučni kamenci, žutica, ciroza i o trovanjima hranom; – znat će opisati građu i i funkciju organa za disanje, put zraka od nosa do pluća i objasniti razmjenu gasova u kontaktu plućnih mjehurića i krvnih kapilara; – razumjet će razlike između plućnog i čelijskog disanja te shvatiti povezanost disajnog sistema i kretanja krvi; – znat će šta je vitalni kapacitet pluća, od čega zavisi i kako se mjeri, opisati grkljan i glasnice, objasniti potrebu zaštite disajnog sistema od prašine; – znat će obrazložiti štetnost pušenja za disajne organe i glasnice te navesti važnost disanja na nos i boravka u prirodi; – znat će navesti uzroke i zaštitu od najčešćih oboljenja disajnih organa: gripa, bronhitis, upala pluća, tuberkuloza i rak; – znat će pružiti prvu pomoć unesrećenim pri gušenju i utapanju; – znat će sastav krvi: uobličeni elementi (eritrociti, leukociti, trombociti), krvna plazma, serum i funkciju pojedinih komponenti; – poznavat će sastav limfe i njezinu ulogu, limfni sistem: čvorići, sudovi, krajnici, slezena, prsna žlijezda, crvuljak; – znat će objasniti građu srca i obrazložiti ulogu srca kao pumpe koja potiskuje krv u organizmu; – moći će razlikovati krvne sudove: arterije, vene i kapilare; – znat će objasniti krvotok (mali	

			i veliki) i limfotok, te povezati građu srca sa optokom krvi; – moći će razlikovati urođeni i stečeni imunitet kao i vještački stečen putem vakcinacije; – shvatit će sistem krvnih grupa: A, B, AB i O i znati način nasljeđivanja; – razumjet će da se izgubljena krv može nadoknaditi – transfuzija, krvlju odgovarajuće grupe; – Učenici će poznavati bolesti krvotoka i krvi: infarkt srca, arteroskleroza, tromboza, moždana kap (apopleksija), proširenje vena, hemofilija, leukemija, trovanje krvi, malarija; – znat će da se parni organi bubrezi sastoje od bubrežne kore i srži, a da su bubrežna tjelašca osnovne funkcionalne jedinice bubrega, nastanak primarne i definitivne mokraće (urina) i sastav mokraće; – razumjet će povezanost organa za izlučivanje s probavom, disanjem i optokom krvi; – poznavat će najčešće bolesti bubrega: bubrežni kamenac, upale, zatajivanje rada bubrega, endemski nefritis; – shvatit će da na rad mokraćnih organa štetno djeluje: prevelika količina tečnosti, alkohola, duhana, suviše začinjena hrana; – uočiti će važnost dijalize i transplantacije bubrega; – znat će opisati građu slojeva kože (pokožica i krzno), rožnih tvorevina kože te zadaću žlijezda lojnica i znojnica; – poznavat će višestruku funkciju kože: zaštita,	

			izlučivanje štetnih tvari, termoregulacija, u njoj smještena osjetila za opip, toplotu, hladnoća i bol; – znat će navesti nastanak opekotina i smrzotina, stepene oštećenja, načine liječenja; – naučit će da najčešće bolesti kože uzrokuju: gljivice, bakterije i paraziti; – shvatit će važnost održavanja higijene kože blagim sredstvima, zaštita od pretjeranog sunčevog zračenja, te da se nokti i kosa njeguju svakodnevno (pranje, češljanje, podsjećanje); – znat će opisati građu nervne stanice (neurit, dendrit) i objasniti pojam sinapse i provodljivost nervne ćelije; – znat će: vrste nervnih vlakana: senzitivna, motorna, asocijativna i mješovita, nervno tkivo: siva i bijela masa, živci (nervi) i vrste nerava: osjetilni, pokretački i mješoviti; – znat će objasniti položaj i građu kičmene moždine, refleksne pokrete i refleksni luk, urođene i stečene refleksne radnje i njihov značaj; – znat će imenovati pojedine dijelove mozga i objasniti njihovu građu i funkciju; – znat će da produžena moždina upravlja mišićima bez naše volje, mali mozak upravlja ravnotežom tijela, usmjerava voljne pokrete i snalaženje u prostoru, međumozak je centar termoregulacije, sna i drugih životno važnih procesa, srednji mozak ima ulogu podešavanja refleksnih	

			pokreta, veliki mozak je najviši centar nervnih funkcija: pamćenje, mišljenje, inteligencije itd.; – znat će da VNS upravlja najbitnijim životnim funkcijama unutrašnjih organa bez utjecaja naše volje, tj. djeluje autonomno i da se dijeli se na simpatički i parasimpatički koji djeluje antagonistički; – shvatit će da pravilna ishrana i spavanje povoljno djeluju na zdravlje nervnog sistema; – razlikovat će bolesti: neuroze, išijas, padavica, dječija paraliza, virusni meningitis i povrede: potres mozga, moždani udar, električni udar, saobraćajne nezgode i dr.; – razumjet će da su ovisnosti faktori negativnog utjecaja na zdravlje nervnog sistema: alkoholizam, tabletomanija, nikotinizam, narkomanija; – znat će uloge čulnog sistema i sistem realizacije putem: prijemnika, provodnika, prerađivača i izvršitelja realizacije; – znat će objasniti i razlikovati pojmove: draž, nadražaj i nadražljivost, također i pojmove čulo, čulne ćelije i čulni organi; – znat će koja su čula smještena u koži, način funkcioniranja i koju imaju ulogu u životu čovjeka; – razumjet će funkcionalnu cjelovitost: draž – čulna ćelija – nadražaj – osjećajni nerv – centar u mozgu – impuls – pokretački nerv – efektor; – naučit će da bakterijska, mehanička, hemijska, toplotna oštećenja kože smanjuju osjetljivost kože na	

			draži; – shvatit će da održavanje higijene kože putem redovnog pranja i neutralnih sredstava za njegu kože čuvaju njezino zdravlje; – znat će da je čulo okusa smješteno na jeziku i da čovjek razlikuje okuse: slatko, slano, gorko i kiselo; – znat će da je čulo mirisa (njuha) smješteno u nosnoj šupljini, te da je važno u procjeni kvaliteta hrane, pića, zraka; – znat će opisati, prepoznati i imenovati glavne i pomoćne dijelove oka, te opisati nastanak slike u oku; – moći će razlikovati nedostatke vida (kratkovidnost i dalekovidnost, razrokost, siva mrena, sljepoća, astigmatizam, daltonizam) i bolesti: zelena mrena, trahom, upala očne sluznice; – steći će znanja o očuvanju zdravlja: pravilna udaljenost od predmeta posmatranja, povremeno odmaranje tokom dugotrajnijeg čitanja ili gledanja u ekran, održavanju higijene očiju, nošenju naočala ili kontaktnih leća za korekciju vida i o oprezu kod korištenja kozmetičkih sredstava; – znat će objasniti građu, prepoznati i imenovati dijelove spoljašnjeg, srednjeg i unutrašnjeg uha; – znat će da je organ čula sluha puž i može objasniti kako se čuje zvuk, da se u unutrašnjem uhu nalazi čulo za ravnotežu i čulo za orijentaciju u prostoru; – razumjet će načine održavanje higijene uha i zaštitu od velike	

			buke, te da su naglušost i gluhoća i uzroci ovih nedostataka; – znat će da nabroje žlijezde s unutarnjim izlučivanjem i njihove hormone (hipofiza, štitna žlijezda, paraštitna žlijezda, grudna žlijezda, gušterača, nadbubrežne žlijezde, polne žlijezde); – naučit će nazive pojedinih hormona i znati njihovo dejstvo u hormonskoj regulaciji životnih procesa; – znat će navesti poremećaje vezane za pojedine endokrine žlijezde i bolesti nastale uslijed toga (dijabetes, Bazedovljeva bolest, gušavost, gigantizam, patuljasti rast i dr.); – znat će objasniti građu i funkciju ženskih polnih organa, razvoj jajne ćelije, ovulaciju i menstrualni ciklus, primarna i sekundarna polna obilježja žene, higijenu ženskih polnih organa; – znat će objasniti građu i funkciju i higijenu muških polnih organa, te bolesti koje se najčešće prenose polnim aktom; – znat će šta određuje pol novog ljudskog bića, oplodnju jajne ćelije, uvjete za oplodnju, mjesto oplođene jajne ćelije, uloga posteljice i pupčane vrpce, trudnoću, porođaj, plodne dane žene, kontracepciju, vještačku oplodnju, razvoj organizma poslije rođenja, polni život, roditeljstvo i porodica;	
V	ČOVJEK I ŽIVOTNA SREDINA	– Čovjek kao biološko i društveno biće – Biološko porijeklo i promjenjivost ljudske vrste	– znat će da je ljudska vrsta u sklopu živog svijeta planete Zemlje (biološko biće), ali je i društveno biće koje se svjesno	3

			prilagođava sredini i nju mijenja prema svojim potrebama (mijenja prirodu); – shvatit će da ljudska populacija ima eksplozivni rast koji nameće niz problema (potreba za prostorom, hranom, energijom itd.); – znat će da je sistematsko mjesto ljudske vrste (<i>Homo sapiens</i>) i moći će objasniti evolutivni razvoj ljudske vrste preko prethumane faze do humane; – znat će da postoji samo jedna vrsta ljudi sa rasama: bijela, crna i žuta; – razumjet će i znati objasniti kako su okolišni uvjeti utjecali na razvoj ljudskih obilježja i koji su faktori doveli do postanka ljudskih rasa; – shvatit će da su rasizam i genocid negativni stavovi prema vrijednostima rasa.	

OPĆE NAPOMENE

Broj nastavnih sati za pojedina područja dat je samo kao orijentaciona naznaka vremena potrebnog za realizaciju programskih sadržaja. Nastavnici imaju potpunu slobodu u planiranju i uspostavljanju ravnoteže između prethodnih postignuća u pojedinim područjima i vremena potrebnog za daljnji rad. Također, nastavnici imaju i potpunu slobodu pri izboru nastavnih metoda, oblika rada i nastavnih sredstava u skladu sa uzrastom i savremenim tendencijama u metodici nastavnog rada, a što je određeno postavljenim ciljevima i jasno naznačenim ishodima učenja.

Uvodni sat treba iskoristiti za upoznavanje učenika s Nastavnim planom i programom Biologije, udžbenikom, priručnicima i drugim štampanim materijalima koji će se koristiti u nastavi. Neophodno je upoznati učenike sa njihovim obavezama i zadacima u realizaciji nastavnih sadržaja.

U dijelu programa iz genetike u IX razredu, pažnju učenika treba usmjeriti na razumijevanje organizacije građe i funkcije genetičkog materijala (geni, hromosomi, nukleinske kiseline). Na jednostavnim primjerima potrebno je objasniti pojmove genotip, fenotip i principe nasljeđivanja. Kod realizacije programskih sadržaja iz evolucije potrebno je ukazati na kontinuitet, raznolikost i jednakost živog svijeta, na kompleksnost djelovanja evolucijskih faktora i prirodnog odabiranja kao faktora filogenetske promjenjivosti, te na prilagođenost organizma kao rezultat odabiranja. Građu i funkciju organskih sistema potrebno je obraditi sa elementima higijene, bolestima i zaštitom. Nakon svakog organskog sistema treba posebno istaći njegu i bolesti organa. Učenike treba upoznati s bolestima koje su u porastu ili se javljaju u epidemijskom obliku i istaknuti načine zaštite od njih. Prilikom obrade toksikomanije potrebno je da sami učenici učestvuju, praveći

tribine i portofolije, sa svojim referatima, literarnim i likovnim priložima, plakatima, karikaturama, a sve protiv tabletomanije, tabakizma, alkoholizma i narkomanije. Pored predavanja, u realizaciji treba koristiti laboratorijske radove, posjete institutima i medicinskim laboratorijama.

S ciljem provjere znanja učenika u svakom polugodištu treba planirati izradu odgovarajućih nizova zadataka objektivnog tipa, u kojima treba da su zastupljeni raznovrsni zadaci (tip dosjećanja, tip dvočlanog izbora, tip višečlanog izbora, tip nadopunjavanja, tip sređivanja, slikovna forma).

VJEŠTINE UČENJA I POUČAVANJA

Da bi se postigli ciljevi nastave, pri obradi nastavnih sadržaja treba što više uključivati učenike u aktivno sudjelovanje u stjecanju znanja, kroz individualan rad, rad u parovima te grupni rad. S tim ciljem treba: upoznati učenike sa osnovnim biološkim zakonitostima i osposobiti ih za primjenu stečenih znanja; razvijati im zanimanje za opažanje i istraživanje pojava u prirodi; dozvoliti im da samostalno izvode jednostavne eksperimente s ciljem dokazivanja tvrdnji; razvijati im svijest o očuvanju prirode, kao i želju za samostalnim istraživanjem, učenjem i proširivanjem znanja iz biologije; poticati ih da koriste računar, jer će rado potražiti potrebne sadržaje na internetu; poticati ih da iznesu zanimljive podatke u obliku referata ili kratkih Power Point prezentacija, jer učenici rado eksperimentiraju; upoznati ih sa zahtjevima promjenjivoga svijeta, što zahtijeva sposobnosti samostalnog učenja i samostalnog rješavanja problema, trajno razvijene intelektualne osjećaje, te sposobnost za ostvarivanje humanih međuljudskih odnosa; razvijati im svijest o vrijednostima znanja i učenja kao individualnog i društvenog dobra; upoznati ih sa individualnim i kolektivnim pravima i odgovornostima, sadržajima i načinima zdravog življenja, načelima poštivanja različitosti i interkulturalnog razumijevanja.

GEOGRAFIJA

UVOD

Nastavni program konceptijski odgovara shvatanju osnovnih saznanja o pojavama i procesima koji su vidljivi i spadaju u domen prirodnogeografskih i društvenogeografskih pojava i procesa. Nastavni program omogućava i shvatanje apstraktnih geografskih znanja putem otkrivajućeg učenja.

Nastavna građa je koncipirana za interaktivne, ali i druge oblike nastavnog rada u kojima su učenici subjekti nastavnog procesa. Ostvarivanje ovih ciljeva temelji se na nastavnoj građi, koja pobuđuje veliku motiviranost učenika. To se prevashodno odnosi na nastavne teme koje tretiraju kosmos, Zemlju u kosmosu, posljedice Zemljinih kretanja i sl. I druge nastavne teme su, uglavnom, nove i dosta uopćene. Također, nastavni program obuhvata i Zemljine geosfere. Kako je ovo dosta nepoznata i teško shvatljiva materija za učenike ovog uzrasta, potrebno ih je u nastavnom procesu dodatno motivirati crtežima, slikama, grafikonima i primjerima, kako bi lakše shvatili nastavnu građu.

Posljednje nastavne teme se odnose na društvenogeografske elemente na Zemlji i interakcijske odnose između prirodne i geografske sredine. Društvenogeografske odnose na Zemlji treba povezati sa prirodnogeografskim faktorima, koji uvjetuju te odnose. Društvenogeografski procesi su uvjetovani prirodnim faktorima. To se posebno odnosi na raspored stanovništva na Zemlji, razvoj urbanizacije i urbanih sistema, te privredu i privredne aktivnosti stanovništva. U ovim temama, uvijek je potrebno ukazivati na interakcijske odnose društva i prirode.

U geoekološkim problemima na Zemlji treba ukazati na geogene, kosmogene i antropogene utjecaje, kojima se narušava normalno funkcioniranje prirodne i geografske sredine. Interaktivna obrada geoekoloških problema mora biti postavljena u uzročno-posljedičnim odnosima i vezama. Iz ovih veza i odnosa učenici će shvatiti mjesto i ulogu čovjeka u čuvanju svog životnog okruženja. Prije realizacije nastavnog procesa potrebno je proučiti i shvatiti sadržaj svake nastavne teme i nastavne jedinice. Pored toga, potrebno je osmisliti najprikladniji nastavni metod, oblik nastavnog rada i nastavna pomagala koja će se koristiti. Nastavni program konceptijski je postavljen da se njime mogu stjecati nova znanja, kao nadogradnja na znanja stečena u razrednoj nastavi iz oblasti prirode i društva. Ovaj program uz savremeni udžbenik omogućava shvatanje apstraktnih geografskih znanja putem otkrivajućeg učenja.

Nastavni program Geografije zasniva se na savremenim dostignućima geografije, kao nauke, prilagođene savremenim potrebama i mogućnostima kako učenika tako i nastavnika. Također, program je prilagođen savremenim i tradicionalnim metodama nastave u osnovnoj školi, gdje će grupni rad, individualizacija nastavnog procesa biti osnova za obradu ovako zamišljenih nastavnih sadržaja, a u skladu sa principima okvirnog nastavnog programa nastave Geografije u osnovnoj školi.

Predmet Geografija počinje se izučavati u VI razredu devetogodišnjeg obrazovanja, ali se direktno naslanja na sadržaje iz oblasti prirode i društva u 1. i 2. trijadi, kao i na sadržaje predmeta Društvo u V razredu, čiji je u suštini sastavni dio.

Nastavne teme predmeta Društvo (V razred) direktni su uvod u geografske i historijske sadržaje koji će se obrađivati u VI, VII, VIII i IX razredu, tj. na kraju 2. trijade i tokom čitave 3. trijade osnovnog obrazovanja i odgoja.

Nastavni sadržaji, koji su obrađivani do sada, bili su preobimni, dovodili su do čestog ponavljanja istog gradiva, ne u funkciji ponavljanja i utvrđivanja, nego kao ponovno učenje novog gradiva.

Ovaj nastavni program je izvršio preraspodjelu nastavnog gradiva, racionalizaciju i sveo nastavne sadržaje na prihvatljivu mjeru, promijenivši pristup redoslijedu obrade nastavnog gradiva, ne zanemarujući osnovne didaktičko-metodske principe.

Također, inovirani program osigurava korelaciju između srodnih nastavnih područja (predmeta), izbjegavajući obradu nastavnih sadržaja koji se obrađuju u okviru drugih nastavnih predmeta, da bi se izbjegla ponavljanja (dupliranja), kao i radi stjecanja percepcije cjelovitosti prirode i društva.

Korelacija Geografije s prirodnim grupama nauka (predmeta) a i s ostalim nastavnim predmetima vrlo je bitna, radi stvaranja cjelovite slike geografije svijeta, uvažavajući naučnu, odnosno stručnu tematiku, naučnu terminologiju i specifičnost učenika i nastavnoga procesa.

Obim znanja, predviđen ovim nastavnim programom, u skladu je sa potrebama i mogućnostima (sposobnostima) učenika, a koncipiran je tako da nastavniku, pa i učeniku omogućava, slobodu izbora sadržaja, koji će se temeljitije obraditi, odnosno kojima će se šire baviti (kroz timski rad, rad u parovima, samostalan rad, samostalno pronalaženje činjenica – informacija, koje tretiraju određeni problem).

Programom je predviđeno da se u VI razredu devetogodišnjeg osnovnog obrazovanja i odgoja iz predmeta Geografija obradi opća geografija i da učenici steknu osnovna znanja o geografiji kao nauci, da bi u narednim razredima, mogli razumjeti gradivo regionalne geografije svijeta, jedinstvenost i međuzavisnost prirodnih i društvenih faktora.

U VII razredu je predviđena obrada Evropskog, odnosno Evroazijskog kontinenta, kao i dijela Afrike, kojim pripada i Mediteran – Sredozemlje, kao izvore civilizacije i kulture koju baštinimo.

Smatrali smo da ovakav pristup proizilazi iz principa od bližeg ka daljem i od poznatog ka nepoznatom.

Da bi se izbjeglo ponavljanje gradiva o Jugoistočnoj Evropi i u VII i u IX razredu, Jugoistočnoj Evropi i Mediteranu je dato više prostora, nego ostalim temama.

Terenska i nastava van učionice treba da bude logistički i stručno dobro pripremljena, (u korelaciji s drugim nastavnim predmetima – Historija, Biologija, Bosanski jezik i književnost ...). Jedan od zadataka nastavnog programa Geografije jeste i razvijanje smisla za timski rad kako bi učenici usvojili određene vrijednosti i usvojili pozitivne stavove o potrebi saradnje među ljudima i poštovanja tuđega rada. Njegovanje ljubavi prema zavičaju i domovini stalni je zadatak nastave Geografije, a ogleda se u vrijednostima kao što su:

- znatiželja i oduševljenje prirodom i prirodnim pojavama,
- želja za očuvanjem i zaštitom prirodne i kulturne baštine,
- ekološka svijest i zaštita biljnog i životinjskog svijeta,
- osjećaj za lijepo, ljubav prema zavičaju.

Izborne su teme predložene kao projekti i istraživanja.

Za realizaciju programa nastave Geografije, nadležne institucije su obavezne da osiguraju kabinete opremljene svim vrstama geografskih karata, grafoskopom, videotopom, odnosno računarom, telurijem ili nekim savremenijim sredstvom za objašnjavanje revolucije i rotacije, zatim literaturu, koju će učenici samostalno individualno analizirati i prezentirati na časovima

slobodnih aktivnosti, dodatne nastave i terenske nastave; kao i posebnu prostoriju kao spremište za nastavna sredstva, koja će biti u svakom trenutku pri ruci i nastavnicima i učenicima.

CILJ PREDMETA

Cilj nastave Geografije je stjecanje osnovnih geografskih znanja o Zemlji, značenju i povezanosti prirodnih elemenata i društvenih pojava, upoznavanje privrednih, društvenih i kulturnih obilježja savremenog svijeta, razvijanje geografskih načina mišljenja, upoznavanje geografskih obilježja svoje domovine, lokalne zajednice te promoviranja međusobne saradnje i ljudske solidarnosti u svijetu u kojem živimo.

ZADACI PREDMETA

Zadaci Geografije su sljedeći:

- pružiti učenicima savremena znanja iz opće geografije;
- da učenici steknu savremena znanja o Zemlji kao nebeskom tijelu, te njenom položaju u kosmosu i Sunčevom sistemu;
- da se učenici upoznaju sa Zemljinom površinom i njenim osnovnim geosferama;
- da učenici shvate zakonomjernosti prirodnog ambijenta u kojem egzistira čovjek i ljudsko društvo;
- da upozna učenike sa osnovnim demografskim problemima svijeta i da ukaže na bitne društvenogeografske faktore privrednog razvoja;
- da učenici shvate uzajamnu povezanost između fizičkogeografskih i društvenogeografskih pojava i procesa;
- da razvije racionalan odnos učenika prema svojoj sredini s ciljem njenog očuvanja;
- da učenici uoče mjesto BiH u Evropi i veze sa susjednim zemljama;
- da probudi interes učenika za regije svijeta i pojedine zemlje, posebno prijateljske;
- da upozna učenike sa osnovnim demografskim problemima svijeta i da ukaže na bitne društvenogeografske faktore privrednog razvoja;
- da kompleksnim geografskim sadržajima o Bosni i Hercegovini pobudi interesovanje učenika za svoju domovinu;
- da učenici ovladaju općim znanjem o predstavljanju Zemljine površine na kartama i modelima;
- da učenici dobro uoče položaj BiH u političkom okruženju;
- da sa ekonomskog i saobraćajnog aspekta uoče položaj BiH u Evropi i svijetu.

NAZIV PREDMETA: GEOGRAFIJA**RAZRED: VI****BROJ SATI: SEDMIČNO: 2 , GODIŠNJE: 70**

RED. BR.	PREDMETNO PODRUČJE	PROGRAMSKI SADRŽAJI	OBRAZOVNI ISHODI	BROJ SATI
I	UVOD U GEOGRAFIJU	– Objekat, predmet, zadaci geografije – Podjela geografije	– Učenici će usvojiti znanje o geografiji kao općem obrazovnom predmetu, prirodnoj i geografskoj sredini; – ovladat će proširenim znanjima o prirodnim pojavama i procesima te načinima njihovih nastanaka; – naučit će da geografija daje znanje o prirodnogeografskim i društvenogeografskim pojavama; – uočiti će razlike između prirodne i geografske sredine;	3
II	NEBO (KOSMOS) I NEBESKA (KOSMIČKA) TIJELA	– Osnovne predstave o kosmosu i kosmičkim tijelima; Zvijezde i sazviježđa; Galaktike i galaktička jata; Sunce i Sunčev sistem; Planete; Sateliti; Mjesec; Mjesečeva kretanja; Pomaračenja Sunca i Mjeseca; Zemlja u Sunčevom sistemu; Zemlja – oblik i veličina	– usvojiti će znanja o kosmosu ili nebu, nebeskim tijelima zvijezdama i galaktici, Suncu i njegovom sistemu, Mjesecu i njegovom kretanju, Zemlji u Sunčevom sistemu; – uvidjeti će važnost Sunca za život na Zemlji;	3
III	GEOGRAFSKA ORIJENTACIJA	– Horizont i orijentacija na horizontu; Određivanje položaja tačaka i objekta u odnosu na stajnu tačku; Orijetacija pomoću Sunca; Orijetacija pomoću Sunca i sata; Orijetacija pomoću zvijezde Polare (Sjevernjače); Orijetacija pomoću kompasa ili busole; Najnovija savremena orijentacija	– znati će opisati Sunčev sistem; – znati će nabrojati nazive planeta; – razlikovati će svemir od galaktike te planete od zvijezda, prirodne satelite od umjetnih; – prepoznati će faze Mjeseca gledajući ga za vrijeme vedrih noći; – znati će kakav oblik ima	6

			Zemlja, kao i njenu veličinu; – usvoji će znanja o metodama orijentacije na horizontu, geografskoj mreži, određivanju apsolutnog položaja tačaka na površini Zemlje; – znat će se orijentirati u prostoru (izvan učionice); – znat će orijentirati kartu ili plan u krugu škole; – znat će se uspješno kretati uz pomoć kompasa, skice, plana, karte u okolini škole;	
IV	PRIVIDNO KRETANJE SUNCA I STVARNO ROTIRANJE ZEMLJE	– Prividno kretanje Sunca; Putanja; Dnevni lukovi Sunca iznad horizonta; Stvarno dnevno kretanje Zemlje; Rotacija Zemlje; Posljedice rotacije Zemlje; Smjena dana i noći; Lokalno vrijeme; Zonalno vrijeme; Satne zone; Datumska granica	– shvatit će suštinu prividnih kretanja nebeskih tijela, suštinu stvarnih kretanja Zemlje te rotaciju Zemlje i njene posljedice: smjenu dana i noći i računanje vremena; – znat će izdvojiti i opisati barem jedan dokaz oblika Zemlje (slika iz satelita); – moći će razumjeti važnost nauke i tehnologije u spoznajama o obliku Zemlje (avion, svemirska letjelica, satelit, put na Mjesec); – znat će površinu Zemlje; – moći će razumjeti oblik Zemlje (kugla); – prepoznat će globus kao umanjeni prikaz (model) Zemlje; znat će pokazati na globusu Sjeverni i Južni pol, ekvator i os rotacije;	4
V	GODIŠNJE OBILAŽENJE ZEMLJE OKO SUNCA	– Revolucija Zemlje – obilaženje Zemlje oko Sunca; Ekliptika; Položaj Zemlje na ekliptici; Posljedice revolucije Zemlje; Nejednako trajanje dana i noći; Kalendar; Godišnja doba; Toplotni pojasevi na Zemlji	– razumjet će revoluciju Zemlje i njene posljedice, suštinu nejednakog trajanja dužine dana i noći, smjenu godišnjih doba i postojanje toplotnih pojaseva; – razlikovat će Zemljinu rotaciju od revolucije; – znat će odrediti na crtežu smjer rotacije i trajanje, te posljedicu (smjena dana i	4

			noći); – razumjet će nagnutost Zemljine ose i različitu osvjetljenost Zemlje; – prepoznat će položaj Zemlje u različita godišnja doba; – znat će uporediti izmjenu godišnjih doba na sjevernoj i južnoj polulopti; – razlikovat će kratkodnevnicu i ravnodnevicu; – znat će navesti datume početka godišnjih doba i trajanje dana i noći na te datume; – naučit će nazive toplotnih pojasa; – znat će pokazati toplotne pojaseve na globusu, geografskoj karti; – opisivat će osnovna obilježja toplotnih pojaseva; – znat će na karti i globusu odrediti smještaj Bosne i Hercegovine; – prepoznat će u kojem se toplotnom pojasu nalazi Bosna i Hercegovina;	
VI	PRIKAZIVANJE POVRŠINE ZEMLJE NA RAVNI	– Globus – model Zemlje; Razmjera i razmjernik; Plan; Geografska karta; Osnovni elementi geografske karte; Vrste karata; Čitanje geografskih karata; Topografske karte	– usvojiti će znanja o rasporedu i odnosima kopna i mora na globusu; – moći će razumjeti način umanjenja veličina iz prirode, elemente i sadržaj geografskih karta, vrste geografskih karata i suštini čitanja geografskih karata; – znat će razlikovati paralele od meridijana; – prepoznat će na globusu i geografskoj karti meridijane i paralele; – znat će odrediti smještaj zadanog mjesta na geografskoj karti (sjeverno ili južno od ekvatora i istočno ili zapadno od početnog meridijana);	4

VII	ZEMLJA I NJENE SFERE – GEOSFERE	– Litosfera i kora Zemlje; Unutrašnja građa Zemlje; Sastav Zemljine kore; Razvoj Zemlje kroz geološka razdoblja; Izgled površine Zemlje; – Reljef zemlje – endogeni procesi i oblici; Oblici reljefa nastali djelovanjem unutrašnjih sila; Tektonski procesi i oblici; Vulkani i vulkanski reljef; Zemljotresi; Reljef na kopnu i u podmorju – Reljef zemlje – egzogeni procesi i oblici; Oblikovanje reljefa raspadanjem i taloženjem stijena; Oblikovanje reljefa tekućicama; Oblikovanje reljefa morskom vodom; Oblikovanje reljefa ledom; Oblikovanje reljefa vjetrom; Oblikovanje reljefa rastvaračkim djelovanjem vode	– usvojiti će znanja o Zemlji i njenim sferama – geosferama, građi Zemljine kore, razvoju Zemlje i litosfere tokom geološke prošlosti, unutrašnjim procesima i obliku, vanjskim procesima i oblicima; – znat će obrazložiti na crtežu unutrašnju građu Zemlje; – razlikovat će na crtežu magmu i lavu; – opisat će na crtežu pomicanje litosfernih ploča; zemljotres i negativne posljedice (polazni primjeri iz BiH); – razlikovat će na crtežu epicentar i hipocentar; – razumjet će mogućnosti zaštite u vrijeme zemljotresa; – naučit će primjere pružanja pomoći stradalima od zemljotresa; – prepoznat će na crtežu boru i rasjed; – znat će na karti pokazati primjere mladoga i staroga gorja u BiH, Republici Hrvatskoj, Srbiji, Crnoj Gori; – razlikovat će obilježja mladog i starog gorja uz pomoć fotografija; – obrazložiti će zašto se reljef neprestano mijenja (primjeri iz zavičaja...); – razumjet će vanjske procese oblikovanja reljefa (po mogućnosti iz zavičaja); – razlikovat će reljefne uzvisine i udubine te krške oblike reljefa (polje u kršu, ponikva, škrapa, špilja, jama, sige); – prepoznat će na crtežu ili fotografiji reljefne oblike: obalni reljef (klif, plažu),	12

			riječni reljef (riječna dolina u obliku slova V), ledenjački reljef (ledenjačka dolina u obliku slova U), pustinjski reljef (dine ili sipine); – prepoznat će na terenskoj nastavi reljefne oblike u zavičaju; – znat će razvrstati reljefne oblike iz zavičaja po pripadajućem tipu reljefa;	
VIII	ATMOSFERA – ZRAČNI OMOTAČ ZEMLJE	– Sunčeva toplota – pokretač atmosfere; Sunčeva radijacija; Zagrijavanje kopna; vode i zraka; Vazdušni pritisak; Vjetar – Atmosferski procesi; Vlažnost zraka; Oblaci i magle; Padavine – Vrijeme i klima; Pojam vremena; Meteorološko vrijeme; Pojam klime; Klimatski faktori – Osnovni tipovi klime na Zemlji; Tople klime u žarkom pojasu; Klime umjerenih pojaseva; Klime polarnih oblasti	– razumjet će kako se zagrijava kopno, zrak i voda; – znat će šta je vazdušni pritisak, kakav može biti, te čime se mjeri; – uočiti će različite klime kroz različitu vegetaciju na Zemlji; – naučiti će šta je klima, a šta vrijeme; – razumjet će šta je vjetar i kako nastaje; – shvatiti će da tokom godišnjih doba vjetrovi pušu različitom brzinom; – naučiti će kako voda kruži u prirodi, kako dolazi do isparavanja i kondenzacije, te sublimacije; – znat će razlikovati visoke i niske padavine; – prepoznat će različite vrste oblaka u atmosferi; – znat će kako klimatski faktori modificiraju klimu; – uočiti će da na Zemlji se klima mijenja, kako zbog geografske širine, tako i zbog reljefa; – znat će nabrojati klime kroz toplotne pojaseve;	11
IX	HIDROSFERA – VODENI OMOTAČ ZEMLJE	– Dinamika Svjetskog okeana; Kretanje morske vode; Talasi u Svjetskom okeanu; Struje u Svjetskom okeanu; Morske mijene i morske	– znat će šta je hidrosfera – vodeni omotač na Zemlji; – naučiti će kružne tokove u hidrosferi, jedinstvo i podjelu Svjetskog okeana,	10

		dobi; Značaj Svjetskog okeana – Kopnene vode; Podzemne vode; Izvori i vrela; Tekućice; Jezera; Močvare i bare; Led na Zemlji; Značaj kopnenih voda	osnovne fizičke, hemijske i dinamičke procese u Svjetskom okeanu i kopnenim vodama na Zemlji; – razumjet će značenje mora (na primjeru Jadranskoga mora), svojstva mora (slanost, temperatura, boja i providnost); – znat će nabrojiti kretanja mora: valove, morske mijene i morske struje; – razlikovat će na crtežu plimu i oseku te na karti hladne i tople morske struje, na karti BiH, Republike Hrvatske i Evrope razvedene od nerazvedenih obala; – znat će nabrojati najveće onečišćivače mora i predložiti mjere za zaštitu mora; – razlikovat će tekućice od stajaćica; – opisat će posmatranjem crteža ili fotografije vodu temeljnicu te navesti primjer kakva se voda u zavičaju koristi za vodoopskrbu; – znat će pokazati na karti izvor, korito i riječno ušće; – razlikovat će deltu i estuarij na karti; – znat će nabrojati vrste jezera prema postanku; – opisat će važnost močvara; – prepoznat će analizom fotografija kako neravnomjeran raspored voda u prirodi utječe na živi svijet;	
X	BIOSFERA – BILJNI I ŽIVOTINJSKI SVIJET NA ZEMLJI	– Biosfera – pojam i podjela; Biogeografski faktori na Zemlji; Kopneni i vodeni (akvatični) organizmi na Zemlji Biogeografske oblasti na Zemlji; Biogeografske	– prepoznat će zakonomjernu smjenu vegetacije na Zemlji, utjecaj prirodnih faktora na rast i razvoj vegetacije na Zemlji, pojasno-zonalni raspored flore na Zemlji	3

		oblasti žarkog pojasa; Biogeografske oblasti umjerenog pojasa; Biogeografske oblasti polarnog pojasa	akvatičnim životnim zajednicama na Zemlji; ovladat će pojmovima: Tundra, tajga, stepa, prerija, savana, prašuma;	
XI	DEMOGEOGRAFSKE ODLIKE NA ZEMLJI	– Naseljeni prostori na Zemlji – ekumena; Porast svjetskog stanovništva; Rasna i jezička raznolikost svjetskog stanovništva; Migracije – mehaničko kretanje stanovništva – Produkti ljudske djelatnosti na zemlji; Naselja i tipovi naselja na Zemlji; Urbanizacija; Privreda i privredne djelatnosti – Geoekološki problemi na zemlji; Globalni aspekt života na Zemlji; Uzroci geoekološke krize; Ugroženi elementi životne sredine	– znat će šta je prirodna, a šta geografska sredina, šta je ekumena, a šta anekumena, približan broj stanovnika Zemlje; – analizirat će na grafikonu kretanje broja stanovnika; – obrazložiti će gustoću naseljenosti i izračunati (nekoliko primjera u BiH); – odredit će uzroke rijetke ili guste naseljenosti; – pokazat će na karti prostore guste i rijetke naseljenosti; – nabrojati će glavne rasne skupine i svjetske vjere; – imenovati će svjetske jezike i obrazložiti njihovu važnost; – razlikovati će rodnost od smrtnosti; – razumjeti će prirodnu promjenu; – odredit će šta je prirodni pad, a što prirodni porast stanovništva; – opisati će uzroke i vrste migracija (selidbi); – protumačiti će razliku između migracija u prošlosti i danas; – obrazložiti će važnost praćenja podataka o stanovništvu; – znat će šta su naselja i kako se dijele, šta je urbanizacija a šta su urbanizirane regije, šta je privreda i koji su privredni sektori djelatnosti: primarni, sekundarni i tercijarni; – prepoznati će koja su to područja naše domovine najviše zagađena; naučiti će	10

			koji su to prirodni a koji antropogeni uzročnici zagađenja životne sredine.	

OPĆE NAPOMENE

Uvodni sat treba iskoristiti za upoznavanje učenika s nastavnim planom i programom Geografije, udžbenikom, priručnicima i materijalima koji će se koristiti u nastavi.

Nastavni program VI razreda čini logičan i sistematski slijed geografskih sadržaja usvojenih u razrednoj nastavi kroz geografske sadržaje predmeta Poznavanje društva. Programom predviđene nastavne teme za ovaj uzrast jesu iz domena opće fizičke geografije, djelimično iz antropogeografije ili društvene geografije. One treba da omoguće usvajanje osnovnih znanja o Zemlji kao nebeskom tijelu i zakonomjernostima njenog postojanja u kosmosu, kao i o posljedicama tih zakonomjernosti koje se na Zemlji manifestiraju kao prirodne pojave. Ovaj dio nastavnog programa dosta je apstraktan i ujedno najteži s obzirom na uzrast učenika. Međutim, pedagoška praksa je pokazala da postoji veliko interesiranje učenika ovog uzrasta za ovaj nepoznati i ujedno privlačni dio geografske materije. Obaveze nastavnika jesu da u ovu temu ulože maksimum metodsko-didaktičkih sposobnosti kako bi se ovaj apstraktni tematski sadržaj što više približio učenicima.

VJEŠTINE UČENJA I POUČAVANJA

Da bi se postigli ciljevi nastave, pri obradi nastavnih sadržaja treba što više uključivati učenike u aktivno sudjelovanje u stjecanju znanja, kroz individualan rad, rad u parovima te grupni rad. S tim ciljem treba: upoznati učenike sa osnovnim geografskim zakonitostima, osposobiti ih za primjenu stečenih znanja; razvijati im zanimanje za opažanja i istraživanje pojava u prirodi, tj. prirodnih pojava i procesa (padavine, zemljotresi); razvijati im svijest o očuvanju geografske sredine, kao i želju za samostalnim istraživanjem, učenjem i proširivanjem znanja iz geografije; poticati ih da koriste računar, jer će rado potražiti potrebne sadržaje na internetu; upoznati ih sa zahtjevima promjenljivog svijeta, što zahtijeva sposobnost samostalnog učenja i samostalnog rješavanja problema, trajno razvija intelektualne osjećaje, te sposobnosti za ostvarivanje humanih međuljudskih odnosa; razvijati im svijest o vrijednostima znanja i učenja kao individualnog i društvenog dobra.

NAZIV PREDMETA: GEOGRAFIJA**RAZRED: VII****BROJ SATI: SEDMIČNO: 2 , GODIŠNJE: 70**

RED. BR.	PREDMETNO PODRUČJE	PROGRAMSKI SADRŽAJI	OBRAZOVNI ISHODI	BROJ SATI
I	EVROPA – GEOGRAFSKI POLOŽAJ, GRANICE I VELIČINA; PRIRODNO- GEOGRAFSKE ODLIKE EVROPE; DRUŠTVENO- GEOGRAFSKE ODLIKE EVROPE	– Geografski položaj Evrope – Granice Evrope – Veličina Evrope – Geološka građa i reljef – Klima i vegetacija – Vode – Stanovništvo Evrope (broj, naseljenost, strukture, prirodno i mehaničko kretanje ...) – Privreda: privredni sektori zanimanja – EU	– Učenici će znati na geografskoj karti pokazati granice Evrope, geomorfološke cjeline (mlađe i starije planine – geomorfološke različitosti), rijeke i jezera; – naučit će utjecaj klimatskih faktora na floru i faunu Evrope; – analizirat će klimatske dijagrame, klimatske karte; – pokazat će na geografskoj karti, evropska mora, poluotoke, otoke, zaljeve, moreuze; – objasniti će razuđenost obala; – analizirat će značaj rijeka za snabdijevanje stanovništva vodom, za saobraćaj, za proizvodnju energije; – pokazat će i objasniti morske slivove, najveće rijeke u njima, strukturu stanovništva, (raznolikost etničkog i jezičkog sastava stanovništva), gustinu naseljenosti, dinamiku stanovništva (analizirati demografske karte), migraciona kretanja u prošlosti i danas, njihove posljedice, demografsku stagnaciju; – razumjet će uvjete privrednog razvoja, prirodna bogatstva, industrijalizaciju, uvjete za razvoj poljoprivrede; – znat će analizirati ekonomsku kartu Evrope i	13

			koristiti se njom; – prepoznat će najveće privredne centre Evrope; – znat će značaj EU i zašto sve zemlje Evrope nastoje postati njene članice;	
II	SREDOZEMLJE, MEDITERAN, EVROPSKO SREDOZEMLJE, BALKANSKO POLUOSTRVO, JUGOISTOČNA EVROPA, AZIJSKO SREDOZEMLJE, AFRIČKO SREDOZEMLJE	– Definicija prostora, Evropsko, Azijsko i Afričko Sredozemlje – Španija i Italija, prirodne i društvene odlike – Republika Hrvatska – Republika Srbija – Republika Crna Gora – Albanija; Grčka; Bugarska; Rumunija – Mala Azija; Bliski Istok – Srednji Istok, nemirni prostor – Turska i zemlje Bliskog i Srednjeg istoka – Egipat i zemlje Afričkog Sredozemlja	– objasniti će (na geografskoj karti) geografski položaj, saobraćajni, privredni i turistički značaj Sredozemlja; – pokazati će pripadajuća mora, poluotoke i otoke Sredozemlja, geomorfološke cjeline (reljefne različitosti); – razlikovati će kraške oblike i strukturu zemljišta Sredozemlja, karakteristike klime, hidrografske karakteristike; – uvidjeti će i znati važnost i značaj Sredozemlja na historijska zbivanja u prošlosti i njegov utjecaj na današnji privredni razvoj i kulturu; – naučiti će koja su to prirodna bogatstva i karakteristike najznačajnijih zemalja Sredozemlja i njihov utjecaj na politička i privredna zbivanja, kako u regionu, tako i na Evropskom kontinentu; – znat će naseljenost kao i naselja tih zemalja, najznačajnije gradove; – znat će zašto je ovo specifičan prostor u historijskom, prirodnogeografskom i društvenogeografskom smislu, koje su mogućnosti iskorištavanja ovog prostora; – znat će koji je značaj nafte, uzroke političke	26

			nestabilnosti, uzroke niskog stepena privrednog razvoja, značaj geografskog položaja u geostrateškom i vojnom smislu, prostor sukoba interesa velikih sila koje su tri reljefne cjeline i njihove karakteristike, koje su to velike pustinje i uzroci njihovog nastanka, koji je značaj morskih tjesnaca (Bosfora i Dardanela), koji je značaj Nila za razvoj kulture i civilizacije, prostor sukoba velikih sila, Suecki kanal – njegov saobraćajni, ali i geostrateški značaj, prostor najvećih pustinja na Zemlji, Stočari nomadi – «pustinjski narod», karakteristike reljefa i klime ovog područja;	
III	ZAPADNA EVROPA	– Francuska – V. Britanija (Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Sjeverne Irske) – Zemlje Beneluxa (Belgija, Nizozemska, Luxemburg)	– znat će na geografskoj karti objasniti položaj Zapadne Evrope, prostorni obuhvat, geomorfološke, hidrografske i klimatske karakteristike; – razumjet će demografske i privredne karakteristike (visok životni standard i industrijski najrazvijenije zemlje, velika prirodna bogatstva), gdje je sjedište NATO-a i EU, Brisel; – naučit će osnovne geografske podatke o zemljama Zapadne Evrope;	6

IV	SJEVERNA EVROPA	– Norveška – Švedska – Finska – Danska – Baltičke zemlje (Estonija, Litvanija, Latvija)	– znat će geografsko-prostorni obuhvat, geomorfološke, hidrografske i klimatske karakteristike Sjeverne Evrope, zatim demografske i privredne karakteristike (najviši životni standard), narode koji nastanjuju ovaj prostor, naseljenost ovih prostora; – naučit će osnovne geografske podatke o zemljama Sjeverne Evrope: klimi, reljefu, vodama, vegetaciji, broju stanovnika, strukturama stanovništva, privrednoj razvijenosti zemalja;	10
V	SREDNJA EVROPA	– Njemačka – Švicarska – Austrija – Poljska – Slovenija – Češka – Slovačka – Mađarska	– znat će na geografskoj karti objasniti položaj Srednje Evrope, prostorni obuhvat, geomorfološke, hidrografske i klimatske karakteristike, zatim demografske i privredne karakteristike (visok životni standard i veoma razvijena industrija, golema prirodna bogatstva); – znat će nabrojati Alpske zemlje, njihovu ulogu, geografski i historijski značaj; – znat će osnovne geografske podatke o zemljama Srednje Evrope, specifičnosti pojedinih zemalja;	12
VI	ISTOČNA EVROPA	– Ruska Federacija	– znat će na geografskoj karti objasniti položaj Istočne Evrope, prostorni obuhvat, geomorfološke, hidrografske i klimatske karakteristike, zatim demografske i privredne	3

			karakteristike (golema prirodna bogatstva); – znat će osnovne geografske podatke o zemljama Istočne Evrope; – znat će na geografskoj karti objasniti položaj Ruske Federacije (Istočnoevropske ravnice i Sjeverne Azije), prostorni obuhvat, geomorfološke, hidrografske i klimatske karakteristike, demografske i privredne karakteristike (golema prirodna bogatstva); – znat će osnovne geografske podatke o Ruskoj Federaciji, značaj Ruske Federacije.	

OPĆE NAPOMENE

U programu Geografije za VII razred osnovne škole najviše prostora poklonjeno je prikazu cjeline kontinenta, a potom pojedinih regija.

U pojedinim regijama detaljnije su obrađene najveće i najrazvijenije zemlje. Data je i politička podjela. U koncipiranju programa polazilo se od činjenice da dobro savladana geografska materija cjeline regija, uz političku podjelu, daje dovoljno geografskih znanja da učenici shvate geografsku stvarnost prostora (regije), ali i pojedinih zemalja. Regionalna geografija kao kompleksna nauka proučava i objašnjava međusobno uzročno-posljedičnu povezanost prirodnih i društvenih procesa i pojava. Otuda je veoma važno da se u realizaciji ovog programa nađe prava mjera u izboru činjenica prirodnog i društvenog karaktera.

U poglavlju Regionalna geografija Evrope prioritet se može dati zemljama za koje naša domovina ima određeni interes (npr. ekonomska veza sa određenom zemljom, veliki broj naših iseljenika u određenoj zemlji i sl.).

VJEŠTINE UČENJA I POUČAVANJA

Da bi se postigli ciljevi nastave, pri obradi nastavnih sadržaja treba što više uključivati učenike u aktivno sudjelovanje u stjecanju znanja, kroz individualan rad, rad u parovima te grupni rad. S tim ciljem treba: upoznati učenike sa osnovnim geografskim zakonitostima, osposobiti ih za primjenu stečenih znanja; razvijati im zanimanje za opažanja i istraživanje pojava u prirodi, tj. prirodnih pojava i procesa (padavine, zemljotresi); razvijati im svijest o očuvanju geografske sredine, kao i želju za samostalnim istraživanjem, učenjem i proširivanjem znanja iz geografije; poticati ih da koriste računar, jer će rado potražiti potrebne sadržaje na internetu; upoznati ih sa zahtjevima promjenljivog svijeta, što zahtijeva sposobnost samostalnog učenja i samostalnog rješavanja problema, trajno razvija intelektualne osjećaje, te sposobnost za ostvarivanje humanih međuljudskih odnosa; razvijati im svijest o vrijednostima znanja i učenja kao individualnog i društvenog dobra.

NAZIV PREDMETA: GEOGRAFIJA**RAZRED: VIII****BROJ SATI: SEDMIČNO: 2, GODIŠNJE: 70**

RED. BR.	PREDMETNO PODRUČJE	PROGRAMSKI SADRŽAJI	OBRAZOVNI ISHODI	BROJ SATI
I	AZIJA PRIRODNO GEOGRAFSKE I DRUŠTVENO GEOGRAFSKE ODLIKE, PRIRODNOGEOGRAFSKE ODLIKE AZIJE, DRUŠTVENOGEOGRAFSKE ODLIKE AZIJE	– Geografski položaj, veličina, obale i reljef Azije – Klimatsko-vegetacijska obilježja i vode Azije – Stanovništvo Azije – Privredna obilježja Azije	– Učenici će na geografskoj karti znati pokazati Evropu i Aziju i njihove granice prema ostalim kontinentima; – znat će objasniti osnovne pojmove koji se odnose na reljef, klimu vode, biljni i životinjski svijet Azije – kartografske znake kojima su predstavljeni pojedini geografski/zemljopisni objekti); – znat će da je Azija kontinent najvećih planina, nizija, morskih dubina, najvećih rijeka, pustinja; – znat će osnovne (opće) pojmove o stanovništvu, naseljima, privredi i privrednim djelatnostima Azije (strukтури, i dinamici stanovništva, privrednim djelatnostima – velika koncentracija stanovništva u pojedinim regionima – uzroci i posljedice po cjelokupno čovječanstvo; – izdvojiti će oblasti sa veoma visokim stepenom privredne djelatnosti i oblasti sa izuzetnom privrednom nerazvijenošću;	12
II	CENTRALNA AZIJA, ZAKAVKAZJE, SREDNJI ISTOK	– Centralna Azija (prirodnogeografske i društvenogeografske karakteristike) – geografski položaj, reljef, klima, vode i obale, stanovništvo, naseljenost, prirodno i mehaničko kretanje, strukture stanovništva – Zakavkazje	– znat će definirati Centralnu Aziju, Zakavkazje i Srednji istok kao regiju sa istim ili sličnim prirodnogeografskim i društvenogeografskim odlikama, odrediti njihove prirodne odlike, nedostatak vode, ogromni prirodni potencijali (nafta), mogućnost navodnjavanja, nepovoljni uvjeti za život, mala gustina naseljenosti, politički nestabilan prostor; – razumjet će da je to mozaik naroda, jezika i religija;	3

			– znat će da je Fergana – kolijevka velikog broja kulturnih biljaka (pšenice); – pokazat će na geografskoj karti Turansku niziju, pustinje na jugu, rijeke Centralne Azije; – nabrojat će zemlje koje su nastale na ovom prostoru, te izdvojiti zemlje sa najvećim političkim i ekonomskim utjecajem;	
III	MONSUNSKA AZIJA	– Prirodnogeografske (geografski položaj, reljef, klima, vegetacija, vode, obale) i društvenogeografske karakteristike (stanovništvo, broj, naseljenost, prirodno i mehaničko kretanje, strukture) – Južna Azija – Jugoistočna Azija – Indija – Malezija	– prepoznat će da je Južna Azija –Indijski potkontinet, Indokina, regija vrlo duge kulture i tradicije; – znat će nabrojati reljefne i klimatske karakteristike, a posebno objasniti nastanak i funkcioniranje monsuna i njihov značaj za život uopće Južne Azije i Indokine; – znat će da je ovo prostor velike gustine naseljenosti, intenzivne dinamike stanovništva – koji su tome uzroci i posljedice; – razumjet će kakav je privredni napredak nekih zemalja Jugoistočne Azije; – znat će da je poljoprivreda glavno zanimanje stanovništva, koja su to prirodna bogatstva; – prepoznat će kulture, Indija, Malezija; – znat će političku podjelu prostora kao i osnovne geografske podatke o Indiji, Indoneziji i Maleziji;	7
IV	DALEKI ISTOK	– Položaj i prirodno-geografska obilježja Istočne Azije – Stanovništvo i privreda Istočne Azije, geografski položaj, reljef, klima, vegetacija, vode, obale) i društvenogeografske karakteristike (stanovništvo, broj, naseljenost, prirodno i mehaničko kretanje, strukture) – Kina – Japan	– Učenici će uočiti i shvatiti razvoj ove regije kroz različite historijske epohe (nastanak i razvoj Kineske i Japanske države kao najznačajnijih zemalja Dalekog istoka, njihov značaj i utjecaj na svjetsku kulturu i civilizaciju); – znat će morfološke, klimatske, hidrografske, florne i faunističke karakteristike Dalekog istoka; – znat će da je Tibet najveće	6

			visoravan na svijetu; – znat će nabrojati i pokazati pustinje Gobi, Takla Makan, Mongolska visoravan;	
V	AFRIKA	– Afrika – geografski položaj i prirodnogeografske odlike Afrike (reljef, klima, vode, flora i fauna – osnovne karakteristike) – Stanovništvo i privreda Afrike – osnovni geografski (demografski podaci) – Geografski položaj, granice, veličina, obale i reljef Afrike – Klimatsko – vegetacijska obilježja i vode Afrike – Stanovništvo Afrike – Privreda i regionalna podjela Afrike – Ekvatorijalna Afrika (Zapadna Afrika) – Središnja Afrika – Istočna Afrika – Osnovni geografski podaci o Nigeriji, Kongu i Etiopiji – Položaj i prirodnogeografska obilježja Južne Afrike – Stanovništvo i obilježja privrednog razvoja Južne Afrike – Južnoafrička Republika	– znat će nabrojati i pokazati geografski položaj Afrike, prirodnogeografska obilježja – morfološke cjeline (najveće pustinje na svijetu, visoke planine, visoravni), tipove klime (klimatske faktore), hidrografske (najveće rijeke na svijetu, slana jezera, sa flornim i faunističkim obilježjima), tropske šume, savane, najstrašnije i najveće životinje na svijetu – lavovi, slonovi; – znat će kako je teklo naseljavanje i upoznavanje Afrike, struktura, dinamika i gustina naseljenosti Afrike (razlike u naseljenosti u zavisnosti od prirodnih uvjeta za život), nizak stepen privrednog razvoja, uz velika prirodna bogatstva (kolonijalna prošlost); – znat će da i uz povoljne prirodne faktore, a uz nepovoljne društvene faktore, privredni razvoj je usporen ili stagnira; – znat će osnovne geografske podatke o: Nigeriji, Zapadnoj Africi, Kongu, kao i centralnim zemljama Ekvatorijalne (Središnje Afrike), Etiopije kao predstavnika Istočne Afrike, JAR-a, kao predstavnika regije Južna Afrika i jedne od privredno najrazvijenijih zemalja Afričkog kontinenta; – usvojiti će osnovna znanja o prirodnogeografskim i društvenogeografskim obilježjima regija u kojima se ove zemlje nalaze (voditi računa da se već obrađeni sadržaji ponovo obrađuju – Afričko Sredozemlje);	22

VI	AMERIKA	– Geografski položaj, prostiranje, prirodnogeografska obilježja Amerike – Stanovništvo i privreda Amerike – karakteristike) – SAD i Kanada – zemlje vrlo visoko privredno razvijene, karakteristike društvenog uređenja i organizacije država – Brazil, Argentina i Čile – osnovni geografski podaci, razlika u razvijenosti Angloamerike i Latinske Amerike – uzroci i posljedice privrednog razvoja	– znat će prirodne i društvene odlike Amerike, odlike geografskog položaja, te identificirati sličnosti i razlike između pojedinih dijelova kontinenta; – objasniti će specifičnu poziciju (geografski položaj) Amerike, kao kontinenta novog svijeta, civilizacije koje su nastale na ovom prostoru, proces osvajanja i naseljavanja ovog kontinenta; – definirat će i objasniti pojam Amerika, Sjeverna i Južna Amerika, Latinska i Angloamerika. – razumjet će prirodno-geografske (geomorfološke odlike, klimatske odlike, florne i faunističke odlike Amerike, društveno geografske odlike Američkog kontinenta (najstariji stanovnici Amerike, naseljavanje, koje u SAD-a poprimilo karakter veoma intenzivnih migracionih procesa; – razumjet će neravnomjernu privrednu razvijenost i pored ogromnih prirodnih bogatstava (kolonijalna prošlost), razvijeni sjever (SAD i Kanada) i nerazvijeniji jug – Latinska Amerika; – prepoznat će značaj unutrašnjih vodenih puteva, golemih prirodnih bogatstava, visokostručne radne snage i društveno uređenje; – znat će da je geografski i saobraćajni položaj SAD i Kanade izuzetno povoljan (izlaz na najprometnije okeane i mora), da ima povoljne klimatske uvjete, plodno zemljište, velike zalihe ruda, dobro i prihvatljivo društveno uređenje, ljudske resurse i stručne kadrove, što sve zajedno uvjetuje da su na	12

			ovom prostoru smještene najrazvijenije zemlje svijeta (SAD i Kanada); – znat će historijsko i savremeno značenje Latinske Amerike, političku podjelu ovog prostora, diktatorske režime, narkomafija – nerješivi problem ovih zemalja; – znat će osnovne geografske podatke o Brazilu, kao najvećoj zemlji Južne Amerike, karakteristike privrednog razvoja, naseljenost i struktura stanovništva, gradovi, osnovne geografske podatke o Argentini, kao privredno najrazvijenijoj zemlji Južne Amerike, osnovne geografske podatke o Čileu kao najznačajnijoj zemlji zapadnog dijela kontinenta; – razumjet će političku i privrednu situaciju u Latinskoj Americi;	
VII	AUSTRALIJA I OKEANIJA	– Australija: prirodnogeografske i društvenogeografske odlike – Okeanija	– znat će reljefne, klimatske, hidrološke, florne i faunističke karakteristike i specifičnosti Australije i Okeanije (podjela); – znat će da je Australija kontinent kontrasta u svakom pogledu (velike pustinje u središnjem dijelu), tropske oblasti na sjeveru (monsuni), ugodno jugozapadno i jugoistočno primorje, mali broj rijeka, ogromna količina vode ispod pustinja (arteški bunarevi), milioni grla ovaca i goveda, koje nisu ovdje živjele do dolaska bijelaca, specifičan biljni i životinjski svijet; – znat će prirodne resurse na kojima Australija zasniva svoju privrednu razvijenost i visok životni standard stanovništva; – razumjet će da je neravnomjerna gustina naseljenosti Australije, kao i	5

			pozicija velikih gradova uvjetovana specifičnom prirodnogeografskim uvjetima a najviše klimom i geografskim položajem; – znat će šta obuhvata Okeanija i kako se dijeli (Melanezija, Mikronezija, Polinezija, Novi Zeland); – znat će osnovne geografske pojmove koji se odnose na otoke Okeanije, način života stanovništva, uloga i značaj Okeanije u svijetu (neki izvozni proizvodi – tropski), turizam; – znat će osnovne geografske karakteristike Novog Zelanda; – znat će kakva je naseljenost Novog Zelanda, bijelci najbrojniji, Maori, Velington (dva otoka, vulkansko tlo, geiziri, zemlja ovaca i goveda, mlijeka i mliječnih prerađevina);	
VIII	POLARNE OBLASTI NA ZEMLJI	– Arktik i Antarktik	– znat će na geografskim kartama odrediti položaj Arktika i Antarktika; – znat će razlike između ova dva ledena područja; – upoznat će Grenland – najveći otok na zemlji – naseljenost; – prepoznat će prirodno – geografska obilježja polarnih oblasti i njihov značaj za klimu na Zemlji; Ledeni bregovi – opasnosti.	3

OPĆE NAPOMENE

Program Geografije za VIII razred – Regionalna geografija Azije, Afrike, Amerike, Australije i Okeanije, kao i polarnih područja zasnovan je na regionalnom pristupu u nastavi Geografije. Najviše prostora poklonjeno je, naime, prikazu cjeline (pojedinih kontinenata), a potom pojedinih regija. U pojedinim zemljama detaljnije su obrađene najveće i najrazvijenije zemlje, a data je i politička podjela regija.

U koncipiranju programa polazilo se od činjenice da dobro savladana geografska materija, cjeline i pojedinih regija, uz političku podjelu regije, čini dovoljno geografskih znanja, da učenici shvate geografsku stvarnost prostora (regije), ali i pojedinih zemalja u tim regijama. Veoma je važno da se u realizaciji ovog programa nađe prava mjera u izboru činjenica prirodnog i društvenogeografskog karaktera. Nastavnici treba da prihvate i dosljedno ostvaruju princip istog odnosa u predstavljanju prirodnogeografskih i društvenogeografskih činjenica, kako u prikazu

velikih cjelina, kontinenata tako i manjih regija. Treba insistirati da učenici savladaju geografiju velikih regija, političku podjelu prostora i geografiju pojedinih značajnih zemalja.

VJEŠTINE UČENJA I POUČAVANJA

Da bi se postigli ciljevi nastave, pri obradi nastavnih sadržaja treba što više uključivati učenike u aktivno sudjelovanje u stjecanju znanja, kroz individualan rad, rad u parovima te grupni rad. S tim ciljem treba: upoznati učenike sa osnovnim geografskim zakonitostima, osposobiti ih za primjenu stečenih znanja; razvijati im zanimanje za opažanja i istraživanje pojava u prirodi, tj. prirodnih pojava i procesa (padavine, zemljotresi); razvijati im svijest o očuvanju geografske sredine, kao i želju za samostalnim istraživanjem, učenjem i proširivanjem znanja iz geografije; poticati ih da koriste računar, jer će rado potražiti potrebne sadržaje na internetu; upoznati ih sa zahtjevima promjenljivog svijeta, što zahtijeva sposobnost samostalnog učenja i samostalnog rješavanja problema, trajno razvija intelektualne osjećaje, te sposobnost za ostvarivanje humanih međuljudskih odnosa; razvijati im svijest o vrijednostima znanja i učenja kao individualnog i društvenog dobra.

NAZIV PREDMETA: GEOGRAFIJA

RAZRED: IX

BROJ SATI: SEDMIČNO: 2, GODIŠNJE: 66

RED. BR.	PREDMETNO PODRUČJE	PROGRAMSKI SADRŽAJI	OBRAZOVNI ISHODI	BROJ SATI
I	IME, HISTORIJSKI RAZVOJ I DRUŠTVENO UREĐENJE BiH	– Historijski razvoj Bosne i Hercegovine – Porijeklo imena „Bosna“ i imena “Hercegovina“ – Nezavisnost BiH – Dejtonski mirovni sporazum	– Učenici će znati osnovne podatke o porijeklu imena Bosna i Hercegovina i njenoj starosti; – znat će imenovati i opisati historijske faze teritorijalnog razvoja BiH; – razumjet će kako je došlo do samostalnosti, nezavisnosti i suverenosti BiH kao države sa demokratskim društvenim uređenjem (2 entiteta i 1 distrikt);	3
II	PRIRODNA I KULTURNA TRADICIJA (BAŠTINA) BiH	– Prvobitna naselja na tlu BiH – Sakralni i drugi objekti iz osmanskog perioda – Kulturno-historijske znamenitosti – Nacionalni spomenici – Parkovi prirode	– znat će prepoznati kulturnohistorijske spomenike; – razlikovat će različite stilove umjetnosti i bogate kulturne baštine BiH;	3
III	GEOGRAFSKI POLOŽAJ, GRANICE I VELIČINA	– Državnost i geografski položaj BiH – Granice i veličina BiH	– znat će veličinu, granice i oblik bosanskohercegovačkog teritorija te saobraćajnog	3

	BiH		značaja i položaja; – razumjet će kompleksnosti geografskog položaja BiH u ovom dijelu Evrope, njegovu važnost za opći razvoj, kao i perspektivne djelatnosti bosanskohercegovačke privrede; – razumjet će važnost tri osnovne geografske cjeline BiH za njen geografsko-saobraćajni položaj;	
IV	RELJEF BiH - RELJEFNE CJELINE, GEOLOŠKA RAZDOBLJA NASTANKA	– Geološka građa BiH – Osnovni oblici reljefa BiH – Geomorfološke cjeline BiH (Sjeverna Bosna, Planinsko-kotlinski reljef i Jadranska zavalu)	– znat će pronaći i prepoznati na geografskoj karti različite reljefne oblike; – znat će sastav i geološku građu reljefa BiH (nastanak reljefa, tipovi reljefa, visinske regije); – znat će suprotnosti reljefnih oblika i cjelina (planinsko-kotlinska, peripanonska Bosna i niska Hercegovina); – znat će značenje i utjecaj pojedinih reljefnih oblika za razvoj BiH uopće;	8
V	KLIMA, BILJNI I ŽIVOTINJSKISVIJET I EKOLOŠKA OBILJEŽJA BiH	– Klimatski faktori – Klimatski tipovi – Tla BiH – Florni elementi BiH – Faunistička obilježja BiH	– razumjet će koji faktori utječu na klimu BiH (znanja o Sunčevom zračenju, temperaturi vazduha, padavinama i najčešćim i najznačajnijim vrstama vjetrova); – pokazat će na karti klimatske regije BiH; – navest će i opisati tipove klime; – objasniti će utjecaj klime na privredni razvoj BiH; – znat će vrste tla (pedologija), vegetacije te o njihovoj geografskoj rasprostranjenosti kroz tri klimatske-vegetacijske zone;	7
VI	VODE BiH, RIJEKE I JEZERA	– Podjela voda – Jadranski sliv – Crnomorski sliv	– razlikovat će karakteristike Jadranskog od rijeka Crnomorskog sliva;	9

		– Podzemne vode – Jezerske vode – More BiH	– znat će nabrojati rijeke Jadranskog i Crnomorskog sliva/njihove karakteristike), prirodna i vještačka jezera, ponornicu, 2 močvare u BiH i termalne i termomineralne izvore; – pokazat će na karti rijeke, jezera, močvare ponornice; – objasniti će značenje rijeka i jezera te ostalih kopnenih voda na kopnu za razvoj BiH i turizma koji se na njima razvija; – znat će imenovati vode (rijeke, jezera, močvare) koje bi trebalo zakonom zaštititi; – znat će objasniti značaj podzemnih voda, uzroke i način njihovog sporog obnavljanja i razumjeti potrebu da se zaštite; – razumjet će značaj obale bosanskohercegovačkog Jadrana;	
VII	STANOVNIŠTVO I NASELJA BiH	– Naseljavanje BiH – Kretanje broja stanovnika – Prirodno i mehaničko kretanje stanovnika – Strukture stanovništva – Naselja BiH – Urbanizacija i urbani centri	– znat će broj stanovnika u 2005. godini prema procjenama; – znat će osnovne karakteristike razvoja naseljenosti, razmještaja i kretanja (dinamici) stanovništva u BiH; – znat će osnovna obilježja i historijski slijed migracija, kao i uzroke vanjskih i unutrašnjih migracija; – znat će razlikovati ekonomske i prisilne migracije; – bit će upoznati sa biološkom, etničkom, vjerskom, obrazovnom i ekonomskom strukturom stanovništva; – znat će uzroke koji su uvjetovali poremećaje u polnoj i dobnoj strukturi stanovništva BiH; – znat će odrediti udio stanovništva u primarnom,	8

			sekundarnom, tercijarnom i kvartarnom sektoru (razlikovanje tercijarnog i kvartarnog sektora djelatnosti); – znat će osnovne razlike između seoskog i gradskog naselja; – znat će probleme bosanskohercegovačkih sela; – opisat će gradove BiH i znati osnovne podatke o svakom od 6 najvećih gradova BiH;	
VIII	PRIVREDA BiH – PRIRODNI I DRUŠTVENI UVJETI ZA RAZVOJ PRIVREDE	– Prirodnogeografski faktori privrednog razvoja BiH – Društvenogeografski faktori privrednog razvoja BiH – Privredne grane – Rudni i energetske potencijali BiH – Razvoj važnijih industrijskih grana	– znat će faze razvoja bh. privrede od manufakturno-hindustrijske preko socijalističke do tranzicijske faze; – razumjet će probleme s kojima se suočava savremena bosanskohercegovačka privreda u tranzicijskoj fazi; – znat će sa kojim rudama i energetske izvorima raspolaže BiH /rad na geografskim kartama/ (ležišta rudnog bogatstva i lokacije energetske izvora); – razumjet će ekološke probleme vezane za energetske sistem, koji utječe na kvalitet zraka, vode i tla; – razumjet će nekonkurentnosti bh. privrede i potrebu njenog prestrukturiranja, da prehrambena i drvna industrija imaju sve potrebne sirovine na teritoriji BiH, ali su nedovoljno razvijene, a samo hemijska industrija («Soda so», «Dita», «Polihem» i «Bosnalijek») proizvode plasiraju na tržište u okruženju;	7
IX	SAOBRAĆAJNO-TURISTIČKE VRIJEDNOSTI BiH	– Trgovina – Saobraćaj – Turizam	– znat će definirati pojam saobraćaj i međuzavisnost sa turizmom;	4

			– opisat će razvoj željezničke i cestovne mreže kroz historiju i njen značaj za razvoj BiH; – objasniti će ulogu vazdušnog saobraćaja i znati aerodrome u BiH; – znat će koji su to preduvjeti i ograničavajući faktori razvoja turizma; – znat će da turizam dostiže svoj maksimum u razdoblju Socijalističke Jugoslavije (olimpijske igre – planine), njegov krah 90-ih godina (zbog rata); – znat će da BiH ima velike turističke potencijale koji nisu u potpunosti iskorišteni; – znat će oblike turizma koji imaju razvojne mogućnosti (turističke destinacije);	
X	REGIONALNA PODJELA BiH – REGIJE BiH GEOGRAFSKI ASPEKTI ZAŠTITE ŽIVOTNE SREDINE	– Regije BiH: – Sjeverna Bosna – Srednja Bosna – Visoki krš – Niska Hercegovina – Važniji uzročnici zagađenja – Ugroženi elementi životne sredine – Mjere i aktivnosti u zaštiti životne sredine	– znat će koje su četiri osnovne prirodno i društvenogeografske regije BiH, osnovne karakteristike (prirodne i društvene); – usvojiti će znanja o glavnim nodalno- funkcionalnim centrima svake od regija i o trenutnom stepenu razvijenosti privrede, kao i mogućnosti razvoja svake od regija; – znat će koja su to najpoznatija rudna ležišta, najpoznatije površinske i podzemne tokove, kakav je reljef a kakva gustina naseljenosti; – znat će elemente ugroženosti geografske sredine (voda, vazduh, tlo); – znat će koji su najveći zagađivači životne (geografske sredine); – znat će koje su to metode i sredstva zaštite životne (geografske sredine); – znat će šta je to «fenomen	14

			staklenika»; – znat će na koji se način i koja sredstva uništavaju (nagrizaju) ozonski omotač.	

OPĆE NAPOMENE

Program za IX razred kompletno je posvećen geografiji Bosne i Hercegovine i ravnopravno tretira kako prirodnogeografske tako i društvenogeografske osobnosti njene teritorije u međunarodno priznatim granicama.

U uvodnim napomenama, koje se odnose na državno-pravni status, historijsko-geografski i teritorijalni, treba prezentirati relevantne historijske činjenice iz sadržajnosti, te iz bliže i dalje historije državno-pravnog statusa Bosne i Hercegovine.

Sve programom predviđene tematske cjeline međusobno su povezane i uvjetuju jedna drugu, pa ih tako i treba prezentirati učenicima. Tako, npr., geološko-geotektonske manifestacije odrazile su se na morfološku plastiku Bosne i Hercegovine, a klima i posebno vode kao značajni egzogeni faktori učestvuju u modifikacijama primarnog karaktera. S druge strane, geološka građa, reljef, klima i vode kompleksno utječu na obrazovanje tla i ukupnu biogeografsku sliku prostora naše domovine.

Kompleks fizičko-geografskih faktora proizveo je prirodna bogatstva na bazi kojih je razvijena privreda Bosne i Hercegovine. Prirodnim resursima se treba, tokom nastavnog procesa, pokloniti značajna pažnja jer oni čine sirovinску bazu za obnovu.

U realizaciji tematske cjeline koja se odnosi na stanovništvo potrebno je napominjati kako su, npr., ekonomska i obrazovna struktura utjecale na prirodni priraštaj u Bosni Hercegovini, kako su klima, vode, reljef utjecali na razmještaj stanovništva, znači obavezno povezivati prirodne faktore sa društvenim.

U obradi privrede Bosne i Hercegovine treba zadržati pažnju, prevashodno, na prirodnim potencijalima Bosne i Hercegovine na kojima će se zasnivati budući privredni razvoj. Naravno, potrebno je obraditi i postojeće privredne kapacitete, njihovu privrednu strukturu i prostorni razmještaj.

Na kraju je neophodno zadržati pažnju učenika na problemima životne sredine u Bosni i Hercegovini, vodeći pri tome računa o važnijim uzrocima narušavanja kvaliteta životne sredine. U ovoj tematskoj cjelini treba koristiti primjere iz svog zavičaja ili bliže geografske sredine.

VJEŠTINE UČENJA I POUČAVANJA

Da bi se postigli ciljevi nastave, pri obradi nastavnih sadržaja treba što više uključivati učenike u aktivno sudjelovanje u stjecanju znanja, kroz individualan rad, rad u parovima te grupni rad. S tim ciljem treba: upoznati učenike sa osnovnim geografskim zakonitostima, osposobiti ih za primjenu stečenih znanja; razvijati im zanimanje za opažanja i istraživanje pojava u prirodi, tj. prirodnih pojava i procesa (padavine, zemljotresi); razvijati im svijest o očuvanju geografske sredine, kao i želju za samostalnim istraživanjem, učenjem i proširivanjem znanja iz geografije; poticati ih da koriste računar, jer će rado potražiti potrebne sadržaje na internetu; upoznati ih sa zahtjevima promjenljivog svijeta, što zahtijeva sposobnost samostalnog učenja i samostalnog rješavanja problema, trajno razvija intelektualne osjećaje, te sposobnosti za ostvarivanje humanih

međuljudskih odnosa; razvijati im svijest o vrijednostima znanja i učenja kao individualnog i društvenog dobra.

HISTORIJA

UVOD

Cilj revidiranog i inoviranog Nastavnog plana i programa jeste da se ponudi efikasniji izbor i raspored nastavnih sadržaja, da se sadržaji kvalitetnije strukturiraju, rasterete i usklade sa intelektualnim sposobnostima učenika, te da se poboljša efikasnost odgojno-obrazovnog rada. Prema modernim tendencijama nastava Historije treba da bude usmjerena ne samo na učenje historijskih (histiografskih) podataka već i na razvoj historijskih pojmova drugog reda ili meta pojmova, a to su u historiji: kontinuitet i promjena, historijski izvori, historijsko vrijeme, hronologija sa periodizacijom i uzročno-posljedični odnosi među događajima, kao i empatija i historijski značaj. Nastava Historije u svom poučavanju treba imati što više multiperspektivnosti u sagledavanju historijskih događaja i procesa. Nastavni predmet Historija, novi je predmet za učenike VI razreda devetogodišnje škole. Naziv ovog predmeta vodi porijeklo od starogrčkog *historeo* – ispitivati, kazivati ono što se doznalo. Historija nastaje iz želje čovjeka da sazna šta se dešavalo u prošlosti. Zadatak historije jeste da ponudi odgovore na pitanja o zbivanjima u prošlosti. Historija kao nastavni predmet kod učenika treba razviti i duh tolerancije, demokratskog prava na različitost mišljenja, kao i težnju da se na osnovu dostupnih činjenica dođe do objektivne predstave o prošlosti. Da bi se to postiglo, potrebno je učenike osposobiti za samostalno korištenje historijskih izvora zasnovanih na naučno-historijskim činjenicama. Od samog nastavnika zavisi kakav će odnos učenici izgraditi prema historiji. Kroz nastavu Historije ostvaruje se korelacija i integrativnost sa drugim predmetima i naučnim disciplinama te ovladavanje gradiva iz oblasti jezika, književnosti, geografije, biologije, likovne i muzičke kulture, tehnike i sl. Ovakvim učenjem učenik stječe saznanje o povezanosti procesa u svim naučnim oblastima i vezi individualnog i zajedničkog, te lokalnog i univerzalnog procesa, koji sve događaje važne za pojedinca i univerzum povezuje nevidljivim, historijskim nitima.

CILJ NASTAVE

Cilj nastave Historije je:

- da učenike osposobi za razumijevanje historijske dimenzije sadašnjosti i njene povezanosti sa procesima i događanjima u prošlosti;
- da ih osposobi za prepoznavanje osnovnih činjenica i pojmova koji se odnose na: politički, društveni, ekonomski i obrazovno-kulturni razvoj čovječanstva u svim historijskim periodima;
- da ih osposobi za prepoznavanje historijskih fenomena u razvoju ljudskog društva u svjetskim, evropskim i bosanskohercegovačkim okvirima, kao i za spoznaju toka i razvojni put kojim je ljudsko društvo prošlo kroz različite historijske epohe;
- da ih upozna sa osnovnim društvenim i religijskim kretanjima;
- da im pobudi želju da usvoje osnovna znanja o razvoju nauke, tehnike i kulture;
- da im razvije interesovanje za sadržaje iz nacionalne historije Bosne i Hercegovine u regionalnom kontekstu sa susjednim zemljama;
- da upoznaju ličnosti iz opće i nacionalne historije koje su obilježile različit vremenski period;
- da upoznaju položaj i ulogu žena u društvu kroz različite historijske periode;

- da upoznaju historiju sva tri konstitutivna naroda, kao i historiju nacionalnih manjina u BiH.

ZADACI NASTAVE

- da kod učenika izgradi pravilnu predstavu o historiji kao nauci i nastavnom predmetu,
- da učenici steknu osnovna znanja o Bosni i Hercegovini kao integralnom dijelu evropske i svjetske zajednice;
- da kod učenika razvija sposobnost za sagledavanjem političkog, ekonomskog i kulturnog razvoja;
- da učenici steknu predstavu o glavnim fenomenima u razvoju čovječanstva u različitim historijskim epohama i o njihovim glavnim obilježjima;
- da im razvija duh tolerancije i demokratskog prava na različita mišljenja;
- da ih osposobi za samostalno korištenje historijskih izvora, zasnovanih na naučno-historijskim činjenicama;
- da razvija kritičko mišljenje;
- da potiče razvijanje afirmativnog stava prema učenju u kontinuitetu;
- da izgrađuje opću kulturu, trajne moralne i estetske vrijednosti savremenog društva;
- da razvija svijest da se svaki događaj može interpretirati na više načina;
- da razvija naviku korištenja raznovrsnih izvora informacija;
- da ih osposobi za ovladavanje osnovama verbalnog, pismenog i digitalnog komuniciranja.

PREDMET: HISTORIJA

RAZRED: VI

BROJ SATI: SEDMIČNO 2, GODIŠNJE 70

RED. BR.	PREDMETNO PODRUČJE	PROGRAMSKI SADRŽAJI	OBRAZOVNI ISHODI	BROJ SATI
I	UVOD U HISTORIJU	– Uvod u historiju – Pojam, zadaci i podjela historije – Historijski izvori; Muzej, arhiv, biblioteka; Pomoćne historijske nauke – Računanje vremena – Kalendar; Hronologija – Periodizacija; Glavne karakteristike historijskih epoha; Stari vijek; Srednji vijek; Novi vijek; Savremeno doba	– Učenik zna osnovne podatke o životu u prošlosti i šta su historijski izvori; – zna kako se računa vrijeme i vremenska razdoblja;	7
II	PREHISTORIJA	– Postanak čovjeka – Starije kameno doba; Sakupljač, lovac – Mlađe kameno doba; Sjedilački čovjek; Poljoprivrednik – Ljudi metalnog doba; Indoevropljani – Kultura ljudi	– zna kako je živio čovjek starijeg kamenog doba, čime se bavio, a kako čovjek mlađeg kamenog doba; – zna u šta su vjerovali ljudi kamenog doba, šta je animizam, totemizam; – zna da je čovječanstvo brže napredovalo u dolinama	9

		prethistorijskog doba; Vjera; Totemizam; Animizam – Prehistorija na tlu današnje BiH	velikih rijeka (Stari Istok); – zna pokazati lokalitete na kojima su pronađeni materijalni dokazi iz različitih razdoblja; – poznaje prethistorijski razvoj BiH i nalazišta iz tog doba;	
III	HISTORIJSKO DOBA DRŽAVE I CIVILIZACIJE STAROG ISTOKA	– Doline velikih rijeka; Rađanje civilizacije; Rađanje robovlasničke države – Egipat, položaj i razvoj države – Državno uređenje, društvene prilike i politička historija Egipta – Vjerovanje i kultura starih Egipćana – Mezopotamija; Sumer i Akad – Kultura i umjetnost Mezopotamije – Fenicija i Palestina; Alfabet, Monoteizam – Stara Perzija; Dualizam – Civilizacije Indije i Kine	– zna gdje i kako je nastala Egipatska država; – zna u šta su vjerovali Egipćani, objasniti pojam mnogobošci, zagrobni život, kako nastaju prvi gradovi, kako se razvija umjetnost, pismo i naučna znanja; – zna koje su države nastale na tlu Mezopotamije; – zna sumerske gradove; – zna za najvažnije vladare i njihova djela, pismo, prvu poznatu biblioteku, vjerovanje, najvažnije građevine, književna djela; – zna da je vršena razmjena proizvoda između Istoka i Zapada; gdje se razvila prva evropska civilizacija, da su Krećani i Feničani posredovali između Istoka i Zapada;	15
IV	STARA GRČKA	– Stara Grčka; Zemlja i more – Najstariji narodi u Sredozemlju; Seoba grčkih plemena – Homerski svijet; Imovinsko raslojavanje; Bogovi i ljudi – Grčki polis – Velika Grčka kolonizacija; Mediteran kao kolijevka moderne civilizacije – Atina; Položaj; Privreda; Društveno uređenje – Grčka religija i mitologija – Grčko-perzijski ratovi – Sparta; Peloponeski rat – Život i kultura starih Grka – Uspon Makedonije; Helenistička kultura	– zna koja plemena naseljavaju prostore Grčke, objasniti pojmove Helada i Heleni; – zna o čemu govore grčki epovi Ilijada i Odiseja, grčka religija i mitologija; – zna šta su polisi, koje prostore koloniziraju, objasniti pojam kolonizacija; – zna kako su nastale Olimpijske igre; – zna gdje je nastala Atena, njeno uređenje, pojmove demos i aristokracija; kako je došlo do grčko-perzijskih ratova; – zna kako su se oblačili, stjecali znanja, kakvu hranu su jeli, kakva je bila kultura stanovanja; – zna šta je Agora, kakav je položaj robova, važnije građevine i stilove gradnje,	15

			značajnije umjetnike i naučnike Grčke; – zna koje su posljedice Peloponeskog rata, lik i djelo Aleksandra Velikog, značenje pojma Helenizam;	
V	STARI RIM	– Stari Rim, zemlja, stanovništvo – Osnivanje Rima i prvobitno državno uređenje – Postanak Republike – Širenje Rima na Sredozemno more – Rimsko ropstvo; Ustanci robova – Život i vjerovanje starih Rimljana – Doba građanskih ratova; Kraj Republike – Rimsko carstvo – Postanak i širenje kršćanstva – Rimska kultura – Pad Rima – Iliri na Balkanskom poluotoku; Iliri u BiH – Pojava Rimljana na Balkanu – Kraj antičkog doba i dolazak Slavena	– zna gdje se nalazi Apeninski poluotok i njegove geografske odlike, ko su najstariji stanovnici Italije; – zna kada i kako je osnovan grad Rim (prema legendi i historijskim činjenicama, pojmove: kraljevina, republika, senat, konzuli, patriciji i plebejci); – zna kako su Rimljani širili svoju teritoriju; – znaju kako je izgledao grad Rim (životni i radni prostor); – Kakav je bio položaj robova u Rimu, društvene razlike, vjerovanje Rimljana; – zna po čemu su bili poznati braća Grah, o najvećem ustanku robova; – zna pojam građanski rat, koji su uzroci i ko sudionici građanskih ratova; – zna kada je nastalo Rimsko carstvo, najznačajnije rimske careve, pojmove: koloni, gladijatori; – zna kada se pojavljuje kršćanstvo i kako se širilo; – zna kako je podijeljeno Carstvo, uzroke slabljenja Carstva; – zna osnovna obilježja Rimske kulture (graditeljstvo i vajarstvo, književnost i nauka) pojam antička kultura; – zna koja su ilirska plemena naseljavala prostore današnje BiH i susjednih zemalja, kada Rimljani pokoravaju Ilire, historijske spomenike iz ovog perioda.	24

OPĆE NAPOMENE

Broj nastavnih sati za pojedina područja dat je samo kao orijentaciona naznaka vremena potrebnog za realizaciju predviđenih programskih sadržaja. Nastavnici imaju potpunu slobodu uspostavljanja ravnoteže između pojedinih područja i vremena potrebnog za dalji rad. Također,

imaju potpunu slobodu pri izboru nastavnih metoda, oblika rada i nastavnih sredstava u skladu sa uzrastom učenika. Sve nastavne jedinice treba uskladiti sa razvojnim mogućnostima pojedinih razreda.

VJEŠTINE UČENJA I POUČAVANJA

Učenici:

Slušaju predavanje, analiziraju izvore, odgovaraju na postavljena pitanja i demonstriraju na karti; analiziraju izvore, iznose vlastito mišljenje, zaključuju, rješavaju zadatke na crti vremena; rješavaju zadatke (Venov dijagram); posmatraju ilustracije i samostalno zaključuju; analiziraju kartu, opisuju izvore, iznose vlastiti sud (percepciju); analiziraju kartu, daju odgovore na postavljena pitanja; analiziraju tekst i na osnovu analize teksta predstavljaju temu (usmeno ili pismeno); slušaju, posmatraju, na osnovu analize izvora iznose vlastiti stav; pokazuju na karti; demonstriraju; analiziraju izvore, postavljaju pitanja, daju odgovore na postavljene zadatke; analiziraju kartu, izvore; rješavaju pripremljene zadatke; slušaju, analiziraju, pripremaju prezentaciju da kroz glumu (podjela uloga) prezentiraju kakav je bio položaj robova; analiziraju izvore i na osnovu njih zaključuju i iznose svoj stav, uče.

Nastavnik:

Planira, drži predavanje i usmjerava aktivnosti djece; demonstrira na karti, predaje, priprema zadatke za učenike, usmjerava aktivnosti učenja; priprema analizu izvora, potiče djecu na samostalan rad i kreativno razmišljanje; priprema zadatke za djecu; potiče interes djece, priprema izvore za analizu, usmjerava aktivnosti; procjenjuje usvojeno znanje i razumijevanje sadržaja.

Dobro bi bilo da se organizira posjeta najbližem historijskom lokalitetu iz ovog perioda ili muzeju.

PREDMET: HISTORIJA

RAZRED: VII

BROJ SATI: SEDMIČNO 2, GODIŠNJE 70

RED. BR.	PREDMETNO PODRUČJE	PROGRAMSKI SADRŽAJ	OBRAZOVNI ISHODI	BROJ SATI
I	OSNOVNA OBILJEŽJA SREDNJEG VIJEKA	– Periodizacija historije srednjeg vijeka – Feudalizam – Baština i pronija – Izgled feudalnog posjeda – Društvo, religija srednjeg vijeka – Velika seoba naroda; Uzburkana Evropa	– Učenik zna vremenske granice i podjelu srednjeg vijeka; – zna osnovna obilježja feudalnog društva – ključne pojmove (feud, feudalizam, feudalizacija, feudalac, kmet, vazal, feudalna hijerarhija, baština, pronija); – razumije i prepoznaje period srednjeg vijeka, može da se snalazi u vremenu, objasni strukturu društva i uoči razlike i sličnosti između robovlasničkog i feudalnog društva;	8

			– zna pojam „velika seoba naroda” i njene posljedice;	
II	EVROPA, BIZANT, ARAPSKI SVIJET U RANOM SREDNJEM VIJEKU	– Franačka država; Karlo Veliki – Bizant; Justinjan – Arapski svijet pred pojavu islama; Širenje islama – Dinastije Abasida i Omajada; Islam u Evropi – Prožimanje istočne i zapadne civilizacije – Nastanak i razvoj kršćanstva do raskola; Katolički Zapad i pravoslavni Istok – Karakteristike islama	– razumije tokove historijskog razvitka Franačke, Bizantije i Arapske države, velike srednjovjekovne civilizacije, glavne ličnosti koje su obilježile pojavu kršćanstva i islama, pojam monoteizma, glavna obilježja srednjovjekovne kulture, regione srednjovjekovne umjetnosti; – razumije posljedice velike seobe naroda i prepoznaje osnovne grupe naroda u Evropi (Germani, Romani, Slaveni i dr.); – Snalazi se na karti, razumije i zna objasniti historijski značaj pojave kršćanstva i islama, može objasniti kako su istočna i zapadna civilizacija utjecale jedna na drugu i razumije posljedice tih utjecaja;	11
III	EVROPSKO DRUŠTVO U RAZVIJENOM I KASNOM SREDNJEM VIJEKU	– Zamkovi, život viteza; Svakodnevni život ljudi – Privreda i gradovi; Razvoj robno-novčane privrede – Viteška kultura – Srednjovjekovna nauka – Umjetnost srednjeg vijeka; Regioni svjetske umjetnosti – Križarski ratovi – Sukob carstva i papstva; Hereza – Seljački ustanci – Srednjovjekovni parlament; Staleška monarhija – Slaveni; Život u pradomovini; Naseljavanje Slavena na Balkanu – Slovenske i hrvatske zemlje u ranom feudalizmu – Raška, Duklja i Makedonija u ranom feudalizmu	– razumije važnost razvoja nauke i kulture, jednostavno uočava različite stilove u umjetnosti, jasno prepoznaje reprezentativna umjetnička djela nastala u srednjem vijeku; – poznaje osnovne tokove društvenog, privrednog i političkog razvoja Evrope u razvijenom i kasnom srednjem vijeku; – zna o svakodnevnom životu ljudi; – razvijeno mu je kreativno i kritičko mišljenje i logičko zaključivanje, sposobnost empatije (saosjećanje i razumijevanje ljudi iz prošlosti); – Učenici mogu objasniti i	18

		– Dubrovačka republika – Srbija i Hrvatska u razvijenom feudalizmu	suprotnosti feudalnog društva; – znaju objasniti pojam heretika i njihove progone, razumiju sukob carstva i papstva; – razumiju socijalne borbe u srednjem vijeku, stvaranje novog državnog oblika - staleške monarhije; – usvojili su znanje o susjednim srednjovjekovnim državama, razumiju veze između feudalnih država na Balkanu sa Zapadom i Istokom;	
IV	BOSNA U SREDNJEM VIJEKU	– Prvi podaci o srednjovjekovnoj Bosni – Društveno raslojavanje; Nastanak bosanske državnosti – Bosna u doba prvih banova; Kulin ban – Vjera srednjovjekovne Bosne; Crkva bosanska – Bosna u XIII st. – Bosna u doba najvećeg uspona; Tvrtko I – Slabljenje i propast Bosanskog kraljevstva – Kultura i umjetnost – Privredni i društveni razvoj	– znaju kako je tekao državni, društveni i privredni razvoj Bosne u srednjem vijeku; – poznaju vjersku sliku i osnovna obilježja kulture i umjetnosti; – snalaze se na karti (prepoznaju i pokazuju pradomovinu Slavena, slavenske države, teritorijalno širenje Bosne), razumiju društvene, privredne i političke tokove i znaju ih objasniti; – razumiju vjerske prilike, povezuju prošlost sa sadašnjosti, razumiju značaj kulturnog razvoja Bosne u srednjem vijeku; – poznaju umjetnost stećaka, Povelju Kulina bana, razvoj gradova i gradske privrede, veze Bosne i Dubrovnika;	14
V	OSMANSKO CARSTVO	– Nastanak Osmanskog carstva; Vojno uređenje; Timarski sistem – Prva osmanska osvajanja na Balkanu; Bitka na Marici i Kosovu – Osmanska država na vrhuncu moći	– znaju teritorijalno-politički razvoj Osmanskog carstva, državno i društveno uređenje (ključni pojmovi: bejluk, emir, sultan, veliki vezir, timarsko-spahijski sistem, asker, raja, ejalet...); – mogu prepoznati i na karti i pokazati kako se širilo	4

			Osmansko carstvo; – mogu objasniti i razumjeti društveni i politički razvoj, razumiju posljedice osmanskih osvajanja; – znaju kako je uspostavljena osmanska država;	
VI	BOSNA U OSMANSKOM PERIODU DO KRAJA XVIII STOLJEĆA	– Uspostava i organizacija osmanske vlasti u Bosni – Širenje islama; Vjerski mozaik – Manjinski narodi u BiH – Bosanski ejalet u klasičnoj epohi; Odžakluk, timari; Kapetanije, ajani, janjičari i čiflučenje – Ratovi koje Osmansko carstvo vodi u XVII st.; Definiranje granica BiH; Karlovački mir – Ratovi Osmanskog carstva u XVII st.; Posljedice po BiH; Teritorijalno zaokruženoje granica BiH – Privreda Bosne u okviru Osmanskog carstva – Gradovi od XVI–XVIII st. – Kultura i umjetnost osmanskog perioda	– znaju i razumiju način uspostave osmanske vlasti u rednovjekovnoj Bosni, upravno-teritorijalnu organizaciju, vjersku strukturu i manjinske narode, politički razvoj Bosanskog ejaleta u XVII i XVIII st., razvoj bosanskog društva, privredne tokove, osnovna obilježja kulture i umjetnosti; – razumiju osnovne oblike historijskog razvoja Bosne od XVI do kraja XVIII st., mogu dati vlastita tumačenja određenih događaja na osnovu izvora.	15

OPĆE NAPOMENE

Broj nastavnih sati za pojedina područja dat je samo kao orijentaciona naznaka vremena potrebnog za realizaciju predviđenih programskih sadržaja. Nastavnici imaju potpunu slobodu uspostavljanja ravnoteže između pojedinih nastavnih područja i vremena potrebnog za dalji rad. Također, imaju potpunu slobodu pri izboru nastavnih metoda, oblika rada i nastavnih sredstava u skladu sa uzrastom učenika. Sve nastavne jedinice treba uskladiti sa razvojnim mogućnostima pojedinih razreda. U tematskoj oblasti koja se bavi historijom srednjovjekovne Bosne, po procjeni nastavnika mogu se kao posebni programski sadržaji izdvojiti: Povelja Kulina bana ili srednjovjekovni nadgrobni spomenici – stećci i njihova epigrafika.

VJEŠTINE UČENJA I POUČAVANJA

Učenici: Razlikuju bitne od manje bitnih informacija, razlikuju činjenice i mišljenja, objektivnost i subjektivnost; razumiju značajne i manje značajne uzroke, kratkoročne dugoročne, namjerne i nenamjerne posljedice, kao i odnos uzroka i posljedica; identificiraju i objašnjavaju promjene i kontinuitet unutar i kroz historijske periode; identificiraju, biraju i koriste različite historijske izvore kako bi obrazložili historijsko tumačenje; na osnovu primjera iz svakodnevnog

života mogu da objasne način života i društvene odnose u srednjem vijeku; u parovima ili grupi analiziraju kartu i historijske izvore, daju odgovore na postavljena pitanja; analiziraju različite izvore i iznose vlastito mišljenje; mogu da objasne osnovne pojmove u vezi s temom; uključuju se u atmosferu perioda srednjeg vijeka, procjenjuju pouzdanost izvora, opisuju različite elemente izvora i odgovaraju na pripremljena pitanja, završavaju analizu; iznose vlastiti stav; posmatraju, objašnjavaju izvore, povezuju prethodna znanja, iznose stav; istražuju, prikupljaju informacije.

Nastavnik: Usmjerava aktivnosti u učionici i razvija kulturu dijaloga, djelotvorno komunicira sa učenicima. Pomaže im da razviju sposobnost orijentacije na karti, da razumiju i nauče nove pojmove; ocjenjuje učenike; priprema analizu izvora; izvore bira u skladu sa ciljevima koje želi postići; pitanja formulira jasno i precizno; potiče učenike da iznose svoje promišljanje, poglede, stavove i tumačenje; priprema analizu različitih izvora: vizuelni, pisani, karte, arheološki artefakti, pjesme...; priprema posjetu historijskom lokalitetu; usmjerava učenike na istraživanje.

PREDMET: HISTORIJA

RAZRED: VIII

BROJ SATI: SEDMIČNO 2, GODIŠNJE 70

RED. BR.	PREDMETNO PODRUČJE	PROGRAMSKI SADRŽAJI	OBRAZOVNI ISHODI	BROJ SATI
I	EVROPA – NOVI VIJEK	– Međaši historije novog doba – Humanizam i renesansa – Velika geografska otkrića – Reformacija i protureformacija – Oblici vladavine; Apsolutna monarhija; Francuska apsolutna monarhija; Luj XIV – Parlamentarna monarhija; Engleski parlamentarizam; Oliver Kromvel – Privredni razvoj Zapadne Evrope; Manufaktura; Bankarstvo; Trgovina; Razvoj gradova – Privredni razvoj Rusije i Osmanskog carstva – Kapitalizam; Pojam i njegove pojave; Vrste i evolucija; Ekonomski liberalizam – Kapitalističko društvo; Društveni slojevi; Građanstvo, kapitalisti i radnici – Industrijska revolucija; Parni stroj; Napredak u	– Učenik zna događaje i pojave koji su obilježili početak novog vijeka (međaši novog vijeka), posljedice velikih geografskih otkrića, važnost pojave humanizma i renesanse, glavne predstavnike humanizma i renesanse, oblike vladavine i vjersku sliku Evrope, osobenosti privrednog razvoja Zapadne Evrope, Osmanskog carstva i Rusije, društveni poredak koji se javlja u novom vijeku i njegova osnovna obilježja, pojam industrijska revolucija i njene posljedice, značaj i razvoj gradova, naučne, tehničke i kulturne tekovine novog vijeka; – razumije značaj naučnog i kulturnog razvitka;	20

		saobraćaju i transportu; Posljedice – Grad, simbol novog grada; Promjene u načinu života; Opasnosti grada; Položaj gradova – Nauka i tehnika novog doba – Kultura i umjetnost		
II	ZEMLJE JUGOISTOČNE EVROPE I NACIONALNI POKRETI	– Južnoslavenske zemlje u sklopu Habsburške monarhije; Hrvatska; Slovenija – Srbija, C. Gora pod vlašću Osmanlija od XVI do XVIII st. – Nacionalna ideja i nacionalno buđenje u južnoslavenskim zemljama; Hrvatska – Nacionalno buđenje Srbije, C. Gore i Makedonije; Najznačajniji pokreti i ličnosti – Susjedne zemlje u periodu od 1878. do 1914. god.; Hrvatska Srbija i Crna Gora do 1914. god.	– zna zemlje jugoistočne Evrope koje su bile pod vlasti Osmanskog carstva, Habsburške monarhije i Mletačke republike; – zna politički, privredni i kulturni razvoj susjednih zemalja (Hrvatske, Dubrovačke republike, Srbije i Crne Gore) od XVI do kraja XVIII st.; – zna kako su se razvijali nacionalni pokreti u susjednim zemljama, programe nacionalnih pokreta, istaknute ličnosti; – zna kako su nacionalni pokreti u susjednim zemljama utjecali na prilike u BiH;	9
III	GRAĐANSKO DRUŠTVO – NACIONALNE DRŽAVE	– Nastanak i razvoj SAD-a – Francuska građanska revolucija; Idejne pripreme; Prva faza – Francuska republika; Rezultati Revolucije – Napoleon Bonaparte; Evropa u nemiru; Značaj Napoleona – Revolucije 1848. u Evropi – Ujedinjenje Njemačke – Ujedinjenje Italije; Austrougarska nagodba – Građanski rat u SAD-u – Položaj žene u novom vijeku – Monopolistički kapitalizam i imperijalizam	– zna pojam revolucija, važnost ideja Američkog rata za nezavisnost i Francuske građanske revolucije, posljedice Napoleonovih osvajanja, pojam nacija, nacionalni pokret, važnost revolucije 1848/49; – zna kako je teklo ujedinjenje Italije i Njemačke, Austrougarsku nagodbu, posljedice građanskog rata u SAD-u, položaj žene u novom vijeku, pojmove monopolistički kapitalizam i imperijalizam; – razumije i može da objasni	15

			uzroke, tok i posljedice velikih revolucija koje su obilježile početak stvaranja građanskog društva u Evropi i svijetu; – može da objasni položaj žene u novom vijeku; – razumije i može da objasni pojmove monopolistički kapitalizam i imperijalizam; – razumije posljedice pojave monopolističkog kapitalizma i imperijalizma;	
IV	BOSNA U XIX VIJEKU	– Reforme u Osmanskom carstvu zadnjih decenija XVIII i u prvim decenijama XIX st. – Promjene u administrativno-upravnom uređenju Bosanskog ejaleta (vilajeta) u XIX st. – Pokret za autonomiju Bosne – Struktura društva i društveni odnosi – Kulturno-prosvjetni razvoj BiH do 1878. – Dalji pokušaji reformi; Hatišerif od Gilhane; Agrarno pitanje – Safarska naredba – Omer-paša Latas u BiH; Ustavni zakon Topal Šerif Osman-paše – Velika istočna kriza 1875–1878. god. – Berlinski kongres i okupacija BiH – Austrougarska uprava u BiH; Uključenje BiH u vojnu organizaciju Austro-Ugarske; Ustanak 1882. god. – Struktura stanovništva; Demografske promjene u BiH – Kalajevo doba; Integralno bošnjaštvo – Razvoj političkog života i	– zna zašto su provođene reforme u Osmanskom carstvu i posljedice provođenja reformi, uzroke, tok i posljedice borbe za autonomiju Bosne, uređenje Bosanskog ejaleta (vilajeta) u XIX st., društveni, privredni i kulturni razvoj; – zna pojam Istočno pitanje, posljedice Istočne krize i položaj BiH u međunarodnoj politici XIX st., glavne političke, privredne i kulturne tokove razvoja BiH u doba austrougarske uprave; – zna koje nacionalne manjine žive u BiH; – može da objasni i razumije najvažnije tokove, pojave i historijske procese razvoja Bosanskog ejaleta (vilajeta) u XIX st.; – razumije i može da objasni međunarodnu politiku u BiH u XIX st., povezuje prošlost i sadašnjost; – razumije važnost multiperspektivnosti u historiji.	26

		formiranje stranaka – Aneksija BiH; Zemaljski ustav (Štatut) za BiH – Privreda i industrijalizacija BiH – Manjinski narodi u BiH – Kultura i prosvjeta BiH (1878–1914)		

OPĆE NAPOMENE

Broj nastavnih sati za pojedina područja dat je samo kao orijentaciona naznaka vremena potrebnog za realizaciju predviđenih programskih sadržaja. Nastavnici imaju potpunu slobodu uspostavljanja ravnoteže između pojedinih nastavnih područja i vremena potrebnog za dalji rad. Također, imaju potpunu slobodu pri izboru nastavnih metoda, oblika rada i nastavnih sredstava u skladu sa uzrastom učenika. Sve nastavne jedinice treba uskladiti sa razvojnim mogućnostima pojedinih razreda.

VJEŠTINE UČENJA I POUČAVANJA

Učenici: Učestvuju u aktivnostima učenja, analiziraju izvore, prikupljaju različite izvore i procjenjuje njihovu vrijednost, pronalaze odgovore na postavljena pitanja; iznose vlastiti stav na osnovu prikupljenih informacija; razlikuju bitne od manje bitnih informacija, tumače podatke postavljene u vremenski okvir, identificiraju i objašnjavaju promjene i kontinuitet unutar i između historijskih perioda, zauzimaju stav uz korištenje dokaza; analiziraju izvore kako bi identificirali relevantne informacije koje će im pomoći da odgovore na pitanja, informacije slažu u slijed i povezuju u širi kontekst; izvode zaključke o tome šta se desilo i zašto i za svoje zaključke navode razloge; na osnovu analize predstavljaju temu usmeno ili pismeno; učestvuju u aktivnostima u razredu.

Nastavnik: Usmjerava aktivnosti u učionici i razvija kulturu dijaloga, djelotvorno komunicira sa učenicima. Pomaže učenicima da razviju sposobnosti orijentacije na karti. Pomaže im da razumiju i nauče nove pojmove; ocjenjuje ih; priprema analizu izvora; izvore bira u skladu sa ciljevima koje želi postići; pitanja formuliše jasno i precizno. Potiče učenike da iznose svoje promišljanje, poglede, stavove i tumačenje. Priprema analizu različitih izvora: vizuelnih, pisanih, karte, arheološke artefakte, pjesme... Priprema posjetu historijskom lokalitetu. Usmjerava učenike na istraživanje. Određuje jasne ciljeve učenja, organizira aktivnosti učenja u paru ili grupi (priprema analizu izvora, formuliše jasna pitanja, objašnjava nove pojmove, naglašava najvažnije ideje, djelotvorno komunicira sa učenicima). Priprema aktivnosti provjere znanja učenika u skladu sa postavljenim standardima. Priprema nastavna usmjerenja (didaktičku strukturu s karakterističnim slijedom): nastavu kroz rad na istraživačkim projektima (položaj žene u novom vijeku), rad u grupi, usmjereno otkrivanje, diskusiju... Pojašnjava nove pojmove, djelotvorno komunicira sa učenicima; provjerava ono što učenici rade.

PREDMET: HISTORIJA**RAZRED: IX****BROJ SATI: SEDMIČNO 2, GODIŠNJE 66**

RED. BR.	PREDMETNO PODRUČJE	PROGRAMSKI SADRŽAJI	OBRAZOVNI ISHODI	BROJ SATI
I	EVROPA I EVROPSKE ZEMLJE DO PRVOG SVJETSKOG RATA	– Interes velikih sila pred Prvi svjetski rat – Suparništvo i savezništvo u Evropi; Vojno-politički savezi – Kolonijalno pitanje – Podjela kolonija – Velike međunarodne krize pred Prvi svjetski rat – Nauka, tehnika i kultura na prelazu dva stoljeća	– Učenik zna koje su zemlje najveće kolonijalne sile, kao i njihove kolonijalne posjede, vojno-političke saveze i njihove članice, pojam imperijalizam, međunarodne krize koje su prijetile da prerastu u ratni sukob, naučna, tehnička i kulturna dostignuća na prijelazu dva vijeka; – razumije i može objasniti kolonijalnu podjelu svijeta; – može objasniti i razumije zašto su izbile političke krize; – razumije značaj naučnog, tehničkog i kulturnog napretka;	7
II	PRVI SVJETSKI RAT	– Uzroci i povod za izbijanje Prvog svjetskog rata; Sarajevski atentat – Frontovi u Prvom svjetskom ratu – Svakodnevni život u zaraćenim zemljama – Revolucija u Rusiji – Poraz centralnih sila i posljedice Prvog svjetskog rata – Versajski mir; Društvo naroda – Nastanak novih država	– zna uzroke i povod izbijanja Prvog svjetskog rata, glavne frontove, kako je tekao svakodnevni život ljudi; – zna revolucije u Rusiji, rezultate i posljedice Prvog svjetskog rata; – razumije i može objasniti zašto je borba za novu podjelu svijeta dovela do izbijanja Prvog svjetskog rata; – Razumije i može objasniti kako su se ratni sukobi odrazili na svakodnevni život ljudi i položaj žena; – razumije i može objasniti značaj revolucija u Rusiji; – može objasniti i razumije posljedice Prvog svjetskog rata; – zna odluke Versajskog mira, države nastale nakon Prvog svjetskog rata, šta je Društvo (Liga naroda);	10
III	SVIJET IZMEĐU DVA SVJETSKA RATA	– Privredni razvoj između dva rata; Svjetska ekonomska kriza – Izvan-evropski svijet 1918–1939. god.; Antikolonijalni pokret – Politički i ideološki sistem;	– poznaje razdoblje svjetske ekonomske krize, politička i društvena zbivanja u van-evropskim zemljama (Indija, Kina, Japan, Osmansko carstvo – Turska, arapske zemlje, zemlje Latinske	10

		Liberalna demokratija; Socijalizam u SSSR-u – Fašizam u Italiji – Nacizam u Njemačkoj – Političke pripreme za Drugi svjetski rat; Formiranje saveza Sila osovine – Nauka i tehnika između dva rata – Kultura između dva rata	Amerike i SAD), pojam liberalna demokratija, pojmove: komunizam socijalizam, totalitarna država, fašizam, nacizam; razvoj Italije i Njemačke između dva svjetska rata, članice Sila osovine, kako je tekao naučni, tehnički i kulturni razvoj; – zna da navede ličnosti koje su obilježile ovo razdoblje; – razumije i može da objasni razvoj evropskih država, uzroke pojave i posljedice velike ekonomske krize, razvoj vanevropskih država; – razumije značaj liberalne demokracije; – razumije i može da objasni posljedice pojave totalitarnih režima; – razumije značaj naučno-tehnoloških dostignuća i kulturnog napretka;	
IV	DRUGI SVJETSKI RAT	– Uzroci i povod za izbijanje Drugog svjetskog rata – Prvi ratni period (1939–1943) – Antifašistička koalicija – Prekretnice rata i glavne ofanzive saveznika (1943–1945) – Poraz Sila osovine; Rezultati Drugog svjetskog rata; Holokaust	– zna uzroke izbijanja rata; – zna ličnosti koje su obilježile ovaj period, ratne operacije (1939–1943), formiranje antifašističke koalicije, prekretnice rata (bitke) i tok ofanziva savezničkih snaga, završne ratne operacije, položaj žena i djece u ratu, posljedice rata; – razumije i može objasniti uzroke rata, tok rata, značaj antifašističke koalicije; – može objasniti položaj žena i djece u ratu; – razumije i može objasniti posljedice rata, kada i zašto je održan Nirnberški proces;	10
V	SAVREMENO DOBA	– Ogranizacija UN – Hladni rat; Dva svijeta – kapitalizam i socijalizam – Lokalni ratovi i političke krize poslije Drugog svjetskog rata – Treći svijet; Nesvrstani i njihova politika – Stvaranje ujedinjene Evrope – Nauka, tehnika, kultura i svakodnevni život	– razumije značaj osnivanja OUN-a; – može objasniti i razumije zašto su formirani vojno-politički blokovi nakon Drugog svjetskog rata; – može objasniti i razumije zašto je došlo do velikih političkih kriza i lokalnih ratova; – može objasniti i razumije politiku zemalja „trećeg svijeta“; – može objasniti i razumije	7

			značaj formiranja Evropske zajednice; – razumije značaj naučnog i tehnološkog razvoja; – može objasniti i razumije kulturne tokove;	
VI	BOSNA I HERCEGOVINA U XX VIJEKU	– BiH u Drugom svjetskom ratu – BiH u kraljevini SHS do Vidovdanskog ustava – Od ustava do diktature – Šestojanuarska diktatura – Kraj diktature; Petomajski izbori; Sporazum Cvetković – Maček – Privredni i društveni razvoj BiH – Kultura i prosvjeta do Drugog svjetskog rata – Aprilski rat i kapitulacija Jugoslavije; Kolaboracionističke snage – NOP u BiH – Izgradnja bosaknskohercegovačke državnosti; AVNOJ i ZAVNOBiH – Rezultati i posljedice rata u BiH – Poslijeratni period (1945–1990); Informbiro; Samoupravljanje – Disolucija SFRJ i stjecanje nezavisnosti; Rat 1992–1995; Dejtnoski sporazum	– poznaje prilike u BiH u toku Prvog svjetskog rata, politička, društvena i kulturna zbivanja u BiH između dva svjetska rata, stanje u BiH u Drugom svjetskom ratu, život pod okupacijom, politički i ekonomski položaj BiH od 1945. do 1990. godine, disoluciju Jugoslavije, razvoj nauke i kulture u BiH u drugoj polovini XX vijeka, međunarodno priznanje Republike BiH, kao i politički, društveni i ekonomski razvoj BiH od 1996. do 2000. godine; – razumije i može da objasni prilike u BiH za vrijeme Prvog svjetskog rata; razvoj BiH između dva svjetska rata; prilike u BiH za vrijeme Drugog svjetskog rata; položaj BiH u jugoslavenskoj federaciji; – razumije i može da objasni različite interese jugoslavenskih republika; – razumije značaj naučnog i kulturno razvoja BiH u drugoj polovini XX vijeka; – može da objasni i razumije tok i posljedice rata; – razumije značaj Dejtonskog mirovnog sporazuma.	22

OPĆE NAPOMENE

Broj nastavnih sati za pojedina područja dat je samo kao orijentaciona naznaka vremena potrebnog za realizaciju predviđenih programskih sadržaja. Nastavnici imaju potpunu slobodu uspostavljanja ravnoteže između pojedinih nastavnih područja i vremena potrebnog za dalji rad. Također, imaju potpunu slobodu pri izboru nastavnih metoda, oblika rada i nastavnih sredstava u skladu sa uzrastom učenika. Po potrebi nastavnik može kao posebnu cjelinu obraditi zasjedanja ZAVNOBiH-a ili pojedine teme u vezi s programskim sadržajima „Hladni rat“ ili nastanak – razvoj UN-a i metodološki ih prilagoditi ishodima učenja u nastavi Historije.

VJEŠTINE UČENJA I POUČAVANJA

Učenici analiziraju izvore koji iz različitih perspektiva govore o kolonijalnoj politici, razmjenjuju mišljenja i izvode zaključke; istražuju temu i odgovaraju na postavljene zadatke;

analiziraju različite izvore, iznose vlastiti stav, razmjenjuju mišljenja, rješavaju postavljene zadatke; pišu istraživačke radove o promjenama u svakodnevnom životu u vrijeme ratnih sukoba, istražuju teme, razmjenjuju stavove, odgovaraju na pripremljene zadatke. U grupama istražuju zadatak temu i prezentiraju je na portfolio; istražuju i prezentiraju temu; pripremaju argumentaciju za učešće u debatama na času; analiziraju različite izvore, iznose vlastiti stav, razmjenjuju mišljenja; istražuju i predstavljaju temu.

Nastavnik priprema pitanja za analizu izvora u skladu sa postavljenim ciljevima časa, usmjerava aktivnosti učenika na satu i na osnovu jasno postavljenih kriterija ocjenjuje učenike. Priprema analizu izvora (formulira pitanja za analizu) u skladu sa postavljenim ciljevima časa; organizira i usmjerava aktivnosti učenja na času; definira kriterije za procjenu znanja učenika u skladu sa postavljenim ciljevima časa; priprema aktivnosti učenja na času u skladu sa postavljenim ciljevima, kreira poticajno okruženje za učenje; usmjerava aktivnosti na času; definira kriterije za ocjenjivanje.

INFORMATIKA

UVOD

Predmet Informatika omogućava učenicima upoznavanje informacijsko-komunikacijskih tehnologija. Nastavni sadržaji iz područja informacijsko-komunikacijskih tehnologija trebalo bi da učenicima omoguće: stjecanje vještina upotrebe današnjih računara i namjenskih programa, upoznavanje s osnovnim idejama na kojima se bazira rad računara, te razvijanje sposobnosti za primjenu informacijsko-komunikacijskih tehnologija u različitim primijenjenim područjima.

Izučavanje sadržaja iz oblasti informatike od VI do VII razreda devetogodišnje osnovne škole ima važnu ulogu u pripremanju učenika za nastavak školovanja i u njihovom osposobljavanju za kasnije uključivanje u svijet rada i životne tokove. Sve savršenija sredstva (hardver i softver) u oblasti informacijskih i komunikacijskih tehnologija, koja nezadrživo osvajaju svijet i prodiru u sve oblasti ljudskog rada, zahtijevaju od učenika znanja i sposobnosti, ali i kulturne navike korištenja raspoloživih tehničkih resursa.

Osnovna znanja, vještine, navike i sposobnosti za rješavanje problema uz primjenu računara, čine područja učenja na kojima počiva koncepcija nastave Informatike u osnovnoj školi:

- Osnovna znanja učenici stječu upoznavanjem principa i praktičnih rješenja na kojima je zasnovana računarska, odnosno informacijsko-komunikacijska tehnologija,
- Vještine učenici stječu upotrebom savremenih računara i namjenskih programa,
- Stvaraju navike i formiraju stavove u vezi sa korištenjem informacijsko-komunikacijske tehnologije i
- Stječu i razvijaju sposobnosti za rješavanje problema u različitim oblastima primjene informacijsko-komunikacijske tehnologije.

Nastavne teme omogućuju da se izvedbeni program prilagodi tehničkim mogućnostima pojedinih škola. Naime, njegovo potpuno izvođenje zahtijeva određeni standard tehničke opremljenosti, kao što su savremeni računari opremljeni adekvatnim namjenskim programima, pristup internetu i adekvatnim računarskim komponentama na kojima bi učenici izvodili vježbe. Kvalitetno organizirana nastava i realizacija programa pretpostavlja samostalan rad učenika na računaru, po principu: jedan računar – jedan učenik.

CILJ

Cilj nastave Informatike jeste razvijanje sposobnosti pouzdane i kritičke upotrebe informacijsko-komunikacijskih tehnologija. Razvijanje logičkog i kritičkog razmišljanja o korištenju, obradi i razmjeni informacija.

U okviru nastavnog predmeta učenici moraju naučiti djelotvorno upotrebljavati računare i biti sposobni ugraditi osnovne zamisli algoritamskog načina razmišljanja u rješavanje svakodnevnih problema. Prema tome, opći ciljevi Informatike su:

- osposobljavanje učenika za primjenu osnovnih informatičkih znanja u svakodnevnom životu,
- ovladavanje vještinom rada na računaru, ovladavanje informatičkom tehnologijom,
- stjecanje osnovne informatičke pismenosti do razine rješavanja jednostavnih problema uz primjenu informatičke tehnologije,

- stjecanje i razvijanje logičkih i kreativnih sposobnosti u odabiru i oblikovanju algoritama, u kodiranju, testiranju, popravljanju i dokumentiranju programa pisanih u nekom od programskih jezika,
- samostalno služenje različitim izvorima informacija u školi i izvan nje,
- upoznavanje društvenih ciljeva i dimenzija informatizacije,
- upoznavanje mogućnosti i prednosti komunikacije računarom,
- razvijanje pravilnog odnosa prema upotrebi i zaštiti programa i podataka,
- uočavanje uloge timskog rada u informatici.

ZADACI

o završetku osnovne škole trebalo bi da učenici:

- poznaju osnovne pojmove u vezi s računarima, njihovom historijom, građom i primjenom u struci,
- znaju prepoznati dijelove osnovne konfiguracije računara i znaju opisati njihovu funkciju,
- znaju samostalno spojiti osnovne dijelove računara i pravilno ga uključiti i isključiti,
- znaju samostalno koristiti računar pri pisanju različitih tekstova i njihovoj obradi,
- znaju spremiti podatke i ponovo ih pronaći i upotrijebiti,
- razviju sposobnost služenja računarom pri upotrebi raznih baza podataka,
- znaju se koristiti gotovim tabelarnim proračunima,
- znaju koristiti izvore informacija dostupne uz pomoć računara,
- znaju samostalno upotrijebiti računar pri rješavanju jednostavnijih zadataka iz različitih oblasti korištenjem različitih aplikacija,
- znaju komunicirati s drugim osobama pomoću računara,
- znaju pronaći informacije iz raznih oblasti uz pomoć interneta,
- znaju primijeniti stečena znanja, dopunjavati ih i razvijati u svakodnevnoj praksi.

NAZIV PREDMETA: INFORMATIKA

RAZRED: VI

BROJ SATI: SEDMIČNO: 2 , GODIŠNJE: 70

RED. BR.	TEMATSKJE CJELINE	PROGRAMSKI SADRŽAJI	OBRAZOVNI ISHODI	BROJ SATI
I	UVOD	– Potreba za računarskom tehnologijom u historiji razvoja pojedinih ljudskih djelatnosti i društva u cjelini	– Učenici će razumjeti korisnost računara za čovjeka; – znat će historiju nastanka i razvoja računara; – prepoznat će korisnost računara u obrazovanju;	3
II	MATEMATIČKE OSNOVE RADA RAČUNARA	– Predstavljanje podataka u računar – Bit – Pojam bita i njegove vrijednosti (0-nula i 1-jedan), nizovi bita i moguća stanja – Brojevi zapisani nizom do četiri bita; Težinska	– razumjet će pojmove: podatak, bit, vrijednost bita, nizovi bita i moguća stanja; – razumjet će način predstavljanja podataka u računar; – znat će princip zapisivanja bojeva u binarnoj algebri;	6

		vrijednost bita, binarni zapis broja, binarna cifra, zapis broja nula i raspon zapisa brojeva – Bajt – Bajt kao niz bita, moguća stanja i brojne vrijednosti, uzastopno množenje sa dva – Kodiranje – Prikazivanje znakova nizom bitova; Binarno kodirani decimalni zapis	– znat će sabirati i oduzimati binarne brojeve sa četiri cifre; – razumjet će pojam bajt; – znat će određivati mjesnu vrijednost svake cifre, uzastopnim množenjem sa dva; – razumjet će pravila binarnog predstavljanja decimalnih brojeva; – razumjet će pojam kodiranje; – znat će prikazati znakove nizom bitova; – znat će binarno kodirati decimalni zapis;	
III	ARHITEKTURA RAČUNARA	– Hardver (mašinska oprema računara) – Dijelovi računara, procesor, radna memorija, pomoćne memorije, ulazno-izlazne jedinice, adresne i podatkovne veze – Kućište računara, uključivanje, isključivanje, restartovanje računara, hlađenje računara – Održavanje računara – Organizacija rada računara – Softver i njegove vrste: operativni sistemi, vrste operativnih sistema, zadaci OS, grafički interfejs, podizanje (pokretanje) sistema, uvodni ekran, radna površina, dijelovi radne površine, pokazivač miša, prozor, startni meni, programski jezici, aplikativni softver – Vrste programske opreme, nabavljanje i pravo korištenja programske opreme (licenci softver) – Održavanje sistema – Organizacija podataka na računaru, zapis i pristup datotekama, stablo mapa – Vrste datoteka: systemske, podatkovne i izvršne datoteke	– znat će dijelove računara i prepoznati ih; – znat će ulogu komponenti: procesora, radne memorije, pomoćne memorije, ulazno-izlazne jedinice; – moći će prepoznati različite oblike ličnih računara (PC); – uočiti će važnost ličnih računara u učenju; – razumjet će razliku između programske i mašinske opreme računara; – razumjet će povezanost programske i mašinske opreme računara; – razumjet će ulogu CPU, matične ploče i RAM memorije; – znat će koje su jedinice za mjerenje brzine rada računara i kapacitet memorije; – razumjet će način rada računara; – znat će elemente interfejsa OS; – znat će pokrenuti OS i aplikativni softver; – znat će praktično raditi s grafičkim interfejsom; – razumjet će osnovne principe održavanja operativnog sistema, aplikativnih programa i održavanje mehaničkih dijelova računara i njegovih ulazno-izlaznih jedinica; – razumjet će način organizacije podataka;	10

			– znat će raditi sa datotekama i direktorijima (kopiranje, preimenovanje, premještanje); – znat će instalirati jednostavne programe i ukloniti jednostavne programe s računara;	
IV	PRIMJENA RAČUNARA	– Tekst procesori (editori) – Primjena tekst procesora i primjer rada sa jednostavnim tekst procesorom – Uređivanje teksta i osnovne strukture: liste, nabrojanje, tabele, zaglavlja, kolone, slike, brojevi stranica, struktura dokumenata: paragrafi, sekcije – Određivanje jezika, provjera pravopisa, samoispravljanje, podešavanje – Ispis dokumenata – Formatiranje dokumenata, prikaz i primjena najčešće korištenih traka sa alatima – Crtanje jednostavnih i složenih geometrijskih likova – Programi za crtanje – Primjena programa za crtanje i primjer rada uz objašnjenje osnovnih pojmova: linije i debljine linija, boje i bojenje, geometrijski likovi, četkica, brisač – Umetanje teksta – Isijecanje, kopiranje i zakretanje dijelova slike – Korištenje međuspremnik u radu s programima – Sadržaji međuspremnik – Primjeri korištenja na tekst procesorima i programima za crtanje – Piksel; Mapa piksela – Bitmapirana grafika – Povećavanje i smanjivanje pogleda na sliku; Promjena veličine crteža, dubina boja, kontrast i osvijetljenost	– znat će pokrenuti i zatvoriti tekst procesor; – znat će otvoriti i spasiti dokument; – znat će promijeniti i obrisati tekst u dokumentu, označiti tekst, poništiti izmjene, premjestiti i kopirati tekst; – znat će odabrati vrstu i veličinu pisma, odrediti boju, dodatno isticanje teksta; – znat će oblikovati odlomak, poravnati, tabulatore; – znat će oblikovati stranice dokumenta, zaglavlje, podnožje, promijeniti izgled stranice, pisanje u kolonama; – znat će odrediti format dokumenta, podesiti alatne trake i postaviti potrebne alate; – znat će koristiti alat za crtanje jednostavnih i složenih geometrijskih likova; – znat će koristiti jednostavan program za crtanje; – razumjet će kako se mogu određivati vrste i debljine linija, kako se mogu koristiti boje i drugi raspoloživi elementi i alati; – znat će isijecati i kopirati dijelove slike; – znat će umetati tekst u crtež; – znat će koristiti jedan aplikativni program za crtanje; – znat će primijeniti program za crtanje u drugim predmetima; – razumjet će pojam mapa bitova; – znat će način prenošenja grafike iz memorije na zaslon; – znat će koristiti mogućnosti promjene veličine crteža.	16

V	PROGRAMIRANJE	– Pojam algoritma – Osnovne algoritamske strukture: slijedna, ciklička i struktura grananja (odlučivanja) – Prikaz algoritma – Grafički i jezički (pseudo kôd) način prikaza – Primjeri algoritama: crtanje jednostavnih i složenih geometrijskih likova	– Učenici će razumjeti značenje pojmova: programiranje, algoritam, algoritamske strukture; – znat će šta su strukture: slijedna, ciklička i grananja; – znat će simbole za grafičko prikazivanje algoritma; – znat će nacrtati algoritam za proste probleme;	6
VI	MREŽE RAČUNARA	– Računarske mreže, vrste, veličina, namjena, načini povezivanja – Internet kao globalna mreža računara – Osnovni servisi, www, elektronička pošta (pošiljalac i primalac, struktura e-maila) – Web preglednici, web pretraživači, načini pretrage – Zapisivanje stranica – Vrste datoteka koje se susreću na webu – Hipertekstualni dokumenti i multimedija – Slika, zvuk i video – Programi za njihovu reprodukciju – Rad sa slikovnim, zvučnim i video dokumentima – Kreiranje videozapisa, izdvajanje dijelova u zasebne datoteke, sinteza multimedijalnog sadržaja	– razumjet će šta su računarske mreže i koja im je namjena; – znat će vrste mreža, njihovu namjenu i način povezivanja; – razumjet će šta je internet; – razumjet će ulogu i mogućnosti interneta, a posebno www i e-mail; – znat će upotrijebiti preglednike koji mu stoje na raspolaganju; – znat će kako se vrši pretraživanje i nalaženje potrebnih podataka; – razumjet će šta su datoteke weba; – razumjet će mogućnosti kombinacije hipertekstualnih dokumenata i multimedije; – znat će mogućnosti rada sa slikovnim, zvučnim i video dokumentima; – znat će proceduru kreiranja video zapisa; – znat će objediniti multimedijalne zapise;	8
VII	RJEŠAVANJE PROBLEMA UZ POMOĆ RAČUNARA	– Tablični kalkulatori i primjer primjene – Čelija, red i kolona – Regija – Formatiranje i autoformatiranje – Linije, debljine i vrste linija, boje, bojenje ćelija – Sortiranje u tablicama – Prezentacije i primjeri primjene – Kreiranje prezentacije i rad sa jednostavnim programom za izradu prezentacije	– znat će otvoriti i zatvoriti program za tabelarnu obradu podataka; – razumjet će pojam ćelija, redova, kolona; – znat će odabrati vrstu i debljinu linija, njihove boje, kao i bojiti ćelije, redove i kolone; – znat će sortirati podatke u tabelama; – znat će sabirati u tablicama; – znat će otvoriti i zatvoriti program za prezentaciju; – razumjet će pojam slajda; – znat će kreirati prezentaciju,	15

			sačuvati, pohraniti i otvoriti postojeću prezentaciju;	
VIII	SIGURNOST PRI RADU SA RAČUNARIMA	– Računarska ergonomija – Postupci pravilne upotrebe računarske opreme – Zaštita i održavanje računarske opreme (disc defragmenter, backup sigurnosna kopija i sl;) – Scan disc – Virusi i zaštita od virusa	– razumjet će pojam računarske ergonomije; – znat će pravila pri upotrebi računarske opreme; – znat će posljedice nepravilnog korištenja opreme i njihov utjecaj na organizam čovjeka, pogotovo mladih koji su u razvoju; – znat će postupke zaštite i održavanja računarske opreme; – razumjet će namjenu softverskih programa i alata za zaštitu; – razumjet će šta su virusi; – znat će vrste programa za zaštitu od virusa.	6

OPĆE NAPOMENE

Realizacija Nastavnog plana i programa treba da se prilagodi uvjetima opremljenosti škola informacijsko-komunikacijskim tehnologijama. Za škole koje zbog ograničenog broja računara moraju formirati grupe ne bi smjelo da se smanji broj časova. U tom slučaju trebalo bi da obje grupe imaju fond od 70 časova. Nastavnicima koji realiziraju nastavni program ostavljena je potpuna sloboda izbora operativnih sistema i aplikativnog softvera koji će koristiti, određivanja broja časova za obradu pojedinih tema, izbora praktičnih vježbi koje treba kombinirati sa sadržajima drugih nastavnih predmeta.

Nastavnicima koji realiziraju nastavni program ostavljena je potpuna sloboda:

- izbora operativnih sistema i aplikativnog softvera koji će koristiti u nastavi,
- određivanja broja časova za obradu pojedinih tema i
- izbora praktičnih vježbi koje treba kombinirati sa sadržajima drugih nastavnih predmeta.

Broj nastavnih časova uz pojedina područja samo je orijentaciona naznaka vremena potrebnog za realizaciju predviđenih programskih sadržaja.

Za realizaciju programskog sadržaja Matematičke osnove rada računara nastavnik treba da koristi savremene metode grupnog rada s ciljem boljeg razumijevanja sadržaja od strane učenika. Nastavnik treba da poveže sadržaj koji se obrađuje sa sadržajem Matematike.

Za realizaciju programskog sadržaja Arhitektura računara neophodno je u nastavi imati model računara s ciljem da učenici mogu vidjeti izgled dijelova računara i da ih mogu prepoznati.

Za realizaciju programskog sadržaja Primjena računara nastavniku se daje sloboda izbora operativnog sistema i aplikacija neophodnih za realizaciju planske strukture. Realizaciju programskog sadržaja neophodno je kombinirati sa praktičnim vježbama na računaru, kao i forsirati samostalan rad učenika s ciljem razvijanja njihove kreativnosti.

Za realizaciju programskog sadržaja Programiranje neophodno je da učenici shvate princip rada računara korištenjem algoritamskog pristupa rješavanja problema. Učenicima treba pomoću pseudo koda prezentirati princip rada računara.

Za realizaciju programskog sadržaja Mreže računara nastavniku se daje sloboda izbora web browser-a i pretraživača. Neophodno je da računari imaju mogućnost pristupa internetu. Treba da učenici savladaju načine pronalaženja potrebnih informacija neophodnih za učenje, te da shvate da internet ne služi samo za korištenje društvenih mreža.

Za realizaciju programskog sadržaja Rješavanje problema uz pomoć računara nastavniku se prepušta izbor aplikacije za tabelarnu obradu podataka i programa za kreiranje prezentacija. Za realizaciju sadržaja treba da se koristi što više praktičnih vježbi po izboru nastavnika.

Za realizaciju programskog sadržaja Sigurnost pri radu sa računarima treba da se kroz primjere pokaže i sva štetnost dugotrajnog rada za računarom po zdravlje, kao i da nauče sve o pravilnom radu za računarom s ciljem očuvanja zdravlja.

VJEŠTINE UČENJA I POUČAVANJA

Vještine u informatici najbolje se stječu kroz praktičan rad na računarima. Informatičko znanje razvija se efikasnije unutar praktičnog okruženja.

Pri obradi predmetnog područja Arhitekturaračunara treba kombinirati metodu demonstracije i metodu vježbi. Treba omogućiti učenicima da samostalno ili u saradnji s drugim učenicima rade na praktičnoj realizaciji makete računara. Maketa bi se realizirala na kartonu na koji bi se uvezala matična ploča, napojna jedinica i ostali neophodni mašinski dijelovi. Na taj način bi učenici razumjeli značaj mašinskih dijelova računara. Za obradu operativnih sistema učenici treba da samostalno na računaru izvrše postavljene zadatke s ciljem boljeg razumijevanja uloge operativnih sistema. Najvažnije je da učenici putem rada sa datotekama i mapama shvate organizaciju memorije. Da bi se to postiglo, trebalo bi da praktično uvježbavaju kreiranje direktorija i manipuliraju njihovim sadržajem.

Pri obradi predmetnog područja Primjena računara učenici treba što više da praktično rade na računaru uz pažljivo pripremljene vježbe. Vježbe trebaju obuhvatiti korake postepenog uvođenja učenika u pravilan rad kroz tekst procesore i grafičke programe. Najvažnije je da učenici pokažu sistematičnost u praktičnom radu na uređivanju teksta i crtanju prostih objekata. Preporuka je da škole obezbijede licencirane programe neophodne za učenje.

Pri obradi tematske cjeline Programiranje učenici treba da kroz crtanje algoritama u rješavanju matematskih problema shvate princip rada računara. Kroz timski rad treba da rješavaju postavljene zadatke. Domaća zadaća je obavezna kako bi se približio način stvaranja računarskih programa. Na ovaj način učenike treba motivirati kako bi zavoljeli programiranje.

Pri obradi tematske cjeline Mreže računara učenici treba da kroz postavljene zadatke pronađu potrebne informacije u okviru drugih predmeta. Na taj način se kanaliziraju na ispravan način korištenja interneta.

Pri obradi tematske cjeline Rješavanje problema uz pomoć računara učenici treba timski da rade zadatke vezane za sadržaj Matematike u programima za tabelarnu obradu podataka, a kod kuće da rade individualno na izradi predloška za kućni budžet. Također, trebalo bi da za društvene predmete kreiraju prezentacije i da ih prezentiraju u odjeljenju.

NAZIV PREDMETA: INFORMATIKA**RAZRED: VII****BROJ SATI: SEDMIČNO: 2 , GODIŠNJE: 70**

RED. BR.	TEMATSKE CJELINE	PROGRAMSKI SADRŽAJI	OBRAZOVNI ISHODI	BROJ SATI
I	OSNOVE INFORMATIKE	– Definicija informatike – Informacija i podatak – Obrada informacija – Numerički (brojni) sistemi – Decimalni, binarni, heksadecimalni sistem – Binarna aritmetika – Utjecaj računara na okolinu i pojedinca	– Učenici će znati razliku između informatike, informacije i podatka; – razumjet će način obrade informacija i obrade podataka; – razumjet će pojam ulazne i izlazne informacije; – razumjet će pojam brojni sistem; – znat će šta je baza brojnog sistema; – znat će način predstavljanja decimalnih, binarnih i heksadecimalnih brojnih sistema; – znat će postupak pretvaranja jednog brojnog sistema u drugi; – znat će sabirati, oduzimati, množiti i dijeliti binarne brojeve; – razumjet će utjecaj računara na cjelokupno društvo i na povećanje čovjekovih sposobnosti;	6
II	ARHITEKTURA RAČUNARA	– Historijski razvoj računara – John Von Neumannova struktura računara – Pojava mikroprocesora – Podjela (vrste) računara – PC – Hardverska struktura PC-a (CPU, memorije, sabirnice, ulazni uređaji, izlazni uređaji) – Softver za PC – Sistemski i aplikativni	– znat će historijski razvoj računara; – znat će generacije računara; – znat će ulogu ulaznih i izlaznih jedinica PC-a; – znat će nabrojati ulazne i izlazne jedinice; – razumjet će ulogu mikroprocesora; – znat će vrste mikroprocesora; – znat će vrste računara i njihove karakteristike; – razumjet će šta su ulazni i izlazni vezni sklopovi PC-a; – znat će šta je procesor, interna i eksterna memorija, vrste interne i eksterne memorije; – znat će blok shemu hardverske strukture PC-a;	7

			– znat će jedinice za brzinu pristupa podacima i kapacitet memorije; – znat će šta je sistemski softver i najvažnije operativne sisteme; – znat će primijeniti pomoćne uslužne programe: programi za arhiviranje i razni programi za održavanje; – razumjet će šta su računarski virusi i njihovu štetnost; – znat će koji su antivirusni programi;	
III	OSNOVNI PRINCIPI RADA RAČUNARA	– Mjere bezbjednosti pri radu sa računarima – Instaliranje računara – Startup proces (uključivanje i pokretanje) računara – Minimalna hardverska i softverska konfiguracija PC-a (Neophodni minimum hardvera i softvera da bi računar mogao da radi) – Komunikacija korisnika sa računarom – Opća struktura komunikacionog procesa, komunikacija čovjek – računar, vrste komunikacije: grafičko okruženje, glasovna komunikacija – Računarska ergonomija	– znat će mjere bezbjednosti pri radu sa računarom; – znat će ponoviti način instaliranja računara; – razumjet će šta je registracijska baza; – znat će deinstalirati programe; – razumjet će negativne posljedice pri korištenju ilegalnih kopija originalnih diskova legalnog softvera; – znat će koji dijelovi sačinjavaju moderan računar; – znat će koji je neophodan softver za rad računara; – razumjet će potrebu komunikacije čovjeka sa računarom; – znat će elemente komunikacije; – razumjet će opći model komunikacionog procesa; – znat će šta je hardverski i softverski interfejs; – razumjet će komunikaciju čovjeka sa računarom pomoću grafičkog okruženja (GUI); – razumjet će komunikaciju između čovjeka i računara putem glasa; – znat će pravila računarska ergonomija s ciljem čuvanja zdravlja korisnika;	6
IV	PRIMJENA RAČUNARA	– Programi za obradu teksta	– razumjet će ulogu tekst	16

		– Razvoj softvera za obradu teksta (tekst procesora) na PC-u – Pregled osnovnih operacija – Ubacivanje tablica i ostalih netekstualnih elemenata u tekstualne dokumente – Provjera pravopisa, gramatike i automatsko ispravljanje grešaka – Proračunske tablice – Razvoj softvera za tabelarne proračune na PC-u – Unos podataka – Uređivanje i oblikovanje radnih stranica – Pregled operacija – Obavljanje proračuna – Kreiranje grafikona	procesora; – znat će snimati dokument i otvoriti postojeći dokument; – znat će podesiti format papira i margine; – znat će podešavati elemente paragrafa, kopirati, isijecati i lijepiti dijelove teksta; – znat će kreirati tabele unutar teksta i popuniti ih; – znat će formatirati tekst unutar tabele; – znat će dodavati i brisati redove i kolone u tabeli; – znat će odrediti debljinu i boju linija tabele; – znat će ubaciti crtež i druge grafičke objekte u tekst; – znat će kreirati zaglavlje, podnožje i numerisati stranice; – znat će štampati dokument; – razumjet će ulogu programa za tabelarnu obradu podataka; – znat će šta su ćelije, adrese ćelija, radni listovi i radna knjiga; – znat će unositi podatke u ćelije; – znat će tipove podataka; – znat će prelamati tekst u ćelijama; – znat će vertikalno i horizontalno poravnanje sadržaja u ćelijama; – znat će koristiti osnovne matematske operacije; – znat će kreirati grafikone za odabrane podatke; – znat će podešavati zaglavlje, podnožje i margine; – znat će štampati sadržaje radnih listova.	
V	PRIMJENA RAČUNARA	– Programi za upravljanje bazama podataka – Osnovni pojmovi o bazama podataka – Organizacija baza podataka – Aplikacije baza podataka – Grafički programi	– Učenici će razumjeti šta su baze podataka; – znat će koji su najpoznatiji programi za upravljanje bazama podataka; – znat će elemente baze podataka; – razumjet će principe rada baze podataka;	8

		– Uvod u računarsku grafiku – Struktura grafičkih sistema – Manipuliranje elementima slike – Grafički paketi – Programi za stolno izdavaštvo - DTP – Komunikacioni programi – Interaktivni multimedijски obrazovni programi – Enciklopedije, atlasi, rječnici, elektroničke knjige, obrazovne igre, simulacije – Osnovni pojmovi o multimediji – Neophodna hardverska i softverska podrška – Hipertekst i hipermedija – Primjena računara u sljedećim djelatnostima: obrazovanje, inženjerstvo, upravljanje procesima, saobraćaj, medicina, sport, uprava, uredi, bankarstvo, trgovina, ugostiteljstvo, masovni mediji	– znat će koristiti gotove baze podataka; – znat će koje aplikacije se koriste za baze ličnih informacija; – znat će manipulirati podacima u gotovoj bazi podataka; – razumjet će šta je računarska grafika; – znat će koji se programi ubrajaju u grafičke programe; – znat će koji su programi za crtanje; – znat će koji su programi za slikanje; – znat će koji su programi za projektiranje i dizajniranje; – znat će koje su osnovne operacije sa grafičkim objektima; – znat će koristiti osnovne operacije sa grafičkim objektima; – znat će koristiti osnovne operacije za uređivanje fotografija; – znat će šta je stolno izdavaštvo i koji se programi koriste; – znat će šta su komunikacioni programi; – znat će šta je internet i prednosti interneta; – znat će servise interneta neophodne za multimediju; – znat će koji se elementi multimedije koriste za potrebe obrazovanja; – razumjet će pojam hiperteksta i hiperlinka; – razumjet će pojam hipermedije; – znat će da je HTML jezik za zapisivanje hipertekstualnih dokumenata; – znat će koji se programi koriste za kreiranje hipertekstualnih i hipermedijalnih dokumenata – razumjet će koji su načini primjene računara u obrazovanju;	

VI	PRIJENOS PODATAKA, RAČUNARSKE MREŽE	– Osnovni principi prijenosa podataka – Telefonska mreža kao dominantna komunikacijska mreža – Mreže za prijenos podataka (WAN i LAN) – Internet – Upotreba interneta i WWW servisa (provajderi: BIHNET, UTIC,) – Računari pretraživači informacija: Google, Alta Vista, Yahoo, Lycos – Elektronska pošta – Ostali internet servisi (IRC, VOI tehnologije - multimedijske interaktivne komunikacije, FTP – protokol, Telnet)	– razumjet će princip rada računarskih mreža; – razumjet će princip digitalnog prijenosa; – znat će jedinice za brzinu prijenosa informacija; – razumjet će princip prijenosa informacija putem telefonske mreže; – znat će podjelu računarskih mreža; – razumjet će prednosti računarskih mreža; – znat će način priključivanja računara na internet; – znat će šta su provajderi; – razumjet će princip upotrebe WWW servisa; – znat će pretraživati internet s ciljem pronalaženja potrebnih informacija; – znat će koji su programi za usluge e-maila; – znat će koristiti servise za razgovor; – znat će primijeniti prijenos slike i zvuka putem VOI tehnologije; – znat će šta je FTP i telnet;	8
VII	RJEŠAVANJE PROBLEMA UZ POMOĆ RAČUNARA	– Rješavanje problema – Tipovi problema – Razumijevanje, definiranje problema – Stvaranje plana rješavanja problema – Razrada plana akcija – Realizacija akcija – Osvrt na rješenje – Algoritam – Pojam i zapisivanje algoritma (linearni tok, grananje i petlja) – Konstrukcija algoritma za rješavanje problema – Put od algoritma do programa	– razumjet će šta je globalna strategija rješavanja problema prema POLY-u; – znat će tipove problema: problem računanja i problem odlučivanja; – znat će koji su postupci u rješavanju problema; – znat će šta je algoritam; – znat će načine zapisivanja algoritma; – znat će grafičke simbole koji se koriste za izradu dijagrama toka; – znat će najefikasniji postupak razvoja; – algoritma odozgo prema dole; – znat će prepoznati tipove algoritama;	8

			– znat će nacrtati algoritam za proste probleme; – razumjet će kako nastaje računarski program;	
VIII	PROGRAMIRANJE	– Osnovne karakteristike programskih jezika – Proceduralni programski jezici – Objektno orijentirani programski jezici – Neproceduralni programski jezici – Kompajleri i interpreteri – Metodologija programiranja – Proceduralno i neproceduralno komuniciranje sa računarom – Razvoj proceduralnog komuniciranja – Struktuirani pristup razvoju programa – Programski jezik BASIC – Osnovni elementi BASIC-a – Osnovne naredbe BASIC-a – Programske strukture – Složene strukture podataka – Funkcije i podprogrami – Grafika i zvuk – Izrada programa po zadatku i samostalno – Dokumentiranje i testiranje programa	– razumjet će koji su nedostaci govornog jezika za potrebe komuniciranja sa računarom; – znat će šta su programski jezici niskog nivoa; – znat će nabrojati proceduralne programske jezike; – znat će šta su objektno orijentirani programski jezici; – znat će šta su neproceduralni programski jezici; – razumjet će šta su kompajleri i interpreteri; – razumjet će proceduralno i neproceduralno komuniciranje sa računarom; – razumjet će razvoj proceduralnog komuniciranja; – razumjet će šta je struktuirani pristup razvoju programa; – razumjet će način rada u BASIC-u; – znat će koji su tipovi podataka u BASIC-u; – znat će kako se deklariraju konstante, promjenjive i izrazi u BASIC-u; – znat će koji su elementi BASIC-a; – znat će osnovne naredbe u BASIC-u; – znat će koristiti sintaksu naredbi za FOR petlja, IF THEN i GOTO; – razumjet će šta su funkcije i podprogrami; – znat će sintaksu nizova; – znat će neke naredbe za grafiku i zvuk; – znat će postaviti zadatak, izraditi algoritam i napisati program; – znat će formulirati i postaviti zadatak za koji je moguće napisati program.	11

OPĆE NAPOMENE

Nastavne teme omogućuju da se izvedbeni program prilagodi tehničkim mogućnostima pojedinih škola. Naime, njegovo potpuno izvođenje zahtijeva određeni standard tehničke opremljenosti. Kvalitetno organizirana nastava i realizacija programa pretpostavlja samostalan rad učenika na računar, po principu: jedan računar – jedan učenik. U nastavi Informatike nema časova na kojima se obrađuju isključivo teoretski sadržaji.

Za realizaciju programskog sadržaja Osnove informatike treba da se vodi računa da ne bude zastupljena samo teoretska obrada. Treba da se kroz primjere navedu učenici da shvate značaj informacija. Također, treba da se numerički sistemi povežu sa radom procesora i sa matematičkom logikom.

Za realizaciju programskog sadržaja Primjena računara nastavnik putem konkretnih baza podataka treba da učenike nauči da manipuliraju podacima i izdvajaju tražene podatke. Odabirom adekvatnog grafičkog alata učenici će znati osnove grafičkog dizajna na računar. Nastavnici treba da odaberu open source programski alat za računarsku grafiku.

Prikladnim odabirom primjera na internetu učenici treba da savladaju upotrebu programskih alata kao pomoć u učenju i istraživanju.

Za realizaciju programskog sadržaja Prijenos podataka, računarske mreže učenici treba da savladaju način pristupa i podešavanja odabranom provajderu. Obavezno je da se upoznaju sa više pretraživača i da ih znaju koristiti u svrhu dobijanja potrebnih informacija. Internet servise treba da praktično testiraju s ciljem razmjene informacija i uspostavljanja komunikacije na daljinu.

Za realizaciju programskog sadržaja Rješavanje problema uz pomoć računara treba nastojati razviti logički pristup rješavanju problema. Treba nastojati da učenici savladaju crtanje algoritama za različite tipove problema.

Za realizaciju programskog sadržaja Programiranje treba da se koristi samo jedan programski jezik (QBASIC, PASCAL ili C++).

VJEŠTINE UČENJA I POUČAVANJA

Za realizaciju programskog sadržaja Arhitektura računara treba da se proširi znanje koje se obrađivalo u VI razredu. Posebno treba da se pokaže međusobna ovisnost glavnih komponenti računara i povezanost tih komponenti sa sistemskim softverom. Učenici treba da kroz praktičan rad na računar savladaju osnove rada sistemskog softvera i konfiguriranje rada računara uz pomoć operativnog istema.

Za realizaciju programskog sadržaja Osnovni principi rada računara učenici treba da na ekperimentalnom računar rade na povezivanju osnovne konfiguracije računara. Te vježbe bi trebalo obavezno realizirati kroz grupni rad učenika. Također, učenici treba da praktično na ekperimentalnom računar nauče postupke instalacije operativnog sistema i drugih korisničkih programa.

Za realizaciju programskog sadržaja Primjena računara učenici treba da savladaju napredne opcije korištenja tekst procesora i programa za tabelarnu obradu podataka. Najbolji način bi bio da im se obezbjede automatizirani offline testovi „in aplicacion“, u kojima bi vježbali na času u paru. Za domaću zadaću trebalo bi da rade praktične vježbe po unaprijed definiranim testovima koji bi sadržavali sve elemente potrebne za napredno korištenje ovih korisničkih programa.

Za realizaciju programskog sadržaja Programiranje učenici prvo treba da nauče sintaksu naredbi u odabranom programskom jeziku. Da bi se učenici motivirali za programiranje, potrebno je da pišu programe za crtanje geometrijskih likova, a nakon toga da pišu programe koji su u vezi s gradivom iz Fizike i Matematike. Za svaki program učenici treba da prethodno nacrtaju algoritam. Na taj način razumjet će problem i lakše ga riješiti. Veoma je bitno učenike motivirati za inovativnost u informatici. Da bi se to postiglo, neophodno je da što više samostalno rade kod kuće na izradi zadataka postavljenih od strane nastavnika i da ih prezentiraju u razredu.

FIZIKA

UVOD

Nastavni program Fizike temelji se na savremenim naučnim saznanjima o prirodi. Program uključuje temeljne sadržaje koje učenici treba da savladaju kako bi razumjeli pojave u prirodi i primijenili ih u svakodnevnom životu. Nastava Fizike u korelaciji je s ostalim prirodnonaučnim predmetima (Hemija, Biologija, Geografija) i s Matematikom, što učenicima omogućava stvaranje cjelovite slike o prirodi. Program se zasniva na iskustvenom učenju (problemska i istraživačka nastava), kojim učenike treba zainteresirati i potaknuti na dublje proučavanje fizike.

Nastavni program Fizike usmjeren je na ciljeve i očekivane rezultate, odnosno ishode obrazovanja.

Nastava Fizike treba da bude zasnovana na odgovarajućem didaktičkom pluralizmu i korištenju multimedija i, što je najvažnije, aktivnom učešću učenika u svim etapama nastavnog procesa.

Pored znanja i drugih postignuća, iskazanih eksplicitno u ovom programu, važno je razvijati i pozitivan stav učenika prema fizici. Nastavnik Fizike treba da učenje i nastavu ispuni aktivnostima u kojima će učenici stjecati znanje sopstvenim iskustvom, kao i da podstiče radoznalost kod učenika i da ukaže na koristi od učenja fizike.

Učeći fiziku učenici treba da steknu kvalitetno i primjenljivo znanje. Na nivou osnovne škole to uključuje:

- konceptualno razumijevanje sadržaja fizike;
- učenje procesa promatranja, opisivanja, upoređivanja, klasifikacije, prikupljanja i zapisivanja podataka, kao i njihove analize i tumačenja;
- predviđanja i upućivanja, i u skladu s tim, razvoj relevantnih sposobnosti, vještina, vrijednosti, stavova i ponašanja;
- traženje odgovora na pitanja: šta?, kako? i zašto?.

U nastavi Fizike poželjna je kombinacija raznovrsnih metoda i oblika rada. Za realizaciju predviđenih ciljeva i očekivanih rezultata u pojedinim dijelovima programa, veoma je pogodna problemski usmjerena i istraživačka nastava, rad u grupama (timovima) i individualni rad.

Redoslijed poučavanja pojedinih tema nije obavezujući. Nastavnik ima slobodu i odgovornost da raspoređuje nastavne sadržaje i obrađuje ih u okviru broja časova u datom razredu i s obzirom na očekivane rezultate, vodeći računa o obrazovnim standardima i ostvarivanju principa inkluzivnosti u obrazovanju s aspekta individualizacije i diferencijacije nastave.

Također, pored tradicionalnih medija neophodno je koristiti moderne medije, vodeći računa o njihovim didaktičkim potencijalima i funkciji. Stoga je upotreba računara u nastavi Fizike nezaobilazna (simulacije i animacije fizikalnih sadržaja, obrada rezultata mjerenja i njihovo grafičko predstavljanje, kreiranje modela, korištenje interneta i dr.).

Rješavanje zadataka je izuzetno važna komponenta učenja fizike. U osnovnoj školi dominantno mjesto imaju zadaci-pitanja, jednostavniji računski, grafički i eksperimentalni zadaci. Poželjno je rješavati problemske zadatke, primjerene učenicima; kao i učenike upućivati na kreativnu razradu nekog zadatka (esej), rad na projektu, izvedbe (referat, tehnički proizvod), na doprinos za vrijeme grupnog rada, na specifične komunikativne i radne vještine, uključujući i kolegijalno (međusobno) ocjenjivanje i samoocjenjivanje i dr. U svakom polugodištu osmog i devetog razreda radi se po jedna školska pisana zadaća.

CILJ

Nastava Fizike treba učenicima omogućiti:

- razumijevanje prirodnih pojava;
- osnovno poznavanje metoda i tehnika naučnog istraživanja prirode;
- primjenu usvojenih znanja iz fizike u svakodnevnom životu, tehnici i proizvodnji;
- razvijanje sposobnosti naučnoga mišljenja i samostalnog rješavanja problema;
- da steknu osnovno znanje fizike o prirodi i da ono bitno doprinese njihovom razvoju, utemeljenom na demokratičnosti i cjelovitosti kulture.

Nastava Fizike treba:

- podsticati interes učenika za proučavanje prirode;
- podsticati ih na dalje obrazovanje u fizici;
- razvijati navike za urednost, preciznost i tačnost, sistematičnost, međusobno uvažavanje;
- da osposobi učenike da razumiju i koriste osnovne elemente metoda fizike i kritičkog mišljenja;
- da ih osposobi da identificiraju kvalitativne i kvantitativne fizikalne veličine; koriste odgovarajući pribor;
- da ih osposobi za rad u grupama/timu, za samostalan rad, evaluaciju i samoevaluaciju;
- da im razvije naviku korištenja raznih izvora informacija.

ZADACI PREDMETA

- upoznati učenike s najvažnijim prirodnim pojavama, veličinama i zakonima iz pojedinih oblasti fizike; stanjima i procesima te im omogućiti razumijevanje fizičkih zakona i zakonitosti;
- uvođenje učenika u postupke i metode fizike;
- razvijanje interesa učenika za proučavanje prirode i potrebe njenog čuvanja;
- poučiti ih kako naučnim jezikom fizike opisivati zanimljive pojave i procese u prirodi i svakodnevnici;
- motivirati ih da postavljaju pitanja i tragaju za odgovorima;
- poučiti ih da osmisle, izvode i analiziraju jednostavne ogleda, postavljaju pretpostavke i stvaraju jednostavne slike o pojavama;
- osposobiti ih da razumiju povezanost fizike, biologije i hemije u proučavanju prirode i da se koriste znanjima fizike u njenom tumačenju;
- razvijati kritičnog mišljenja kod učenika;
- osposobiti ih za primjenu spoznaja i metoda fizike u savremenom životu, tehnici i proizvodnji te za stjecanje tehničke i prirodnonaučne kulture;
- podsticati ih na logičko i samostalno zaključivanje te im, pri proučavanju prirodnih pojava, razviti kritičko mišljenje i prosuđivanje;
- uvoditi ih u naučni način razmišljanja i odgajati za ispravan odnos prema prirodi i čovjekovoj okolini;
- osposobiti ih za samostalno rješavanje problema, razviti navike za urednost, sistematičnost i strpljivost, rad u grupi i za konstruktivnu saradnju pri timskom radu;
- osposobiti ih za korištenje različitih izvora informacija.

NAZIV PREDMETA: FIZIKA**RAZRED: VII****BROJ SATI: SEDMIČNO: 1, GODIŠNJE 35**

RED. BR.	PREDMETNO PODRUČJE	PROGRAMSKI SADRŽAJI	OBRAZOVNI ISHODI	BROJ SATI
I	FIZIKA I PRIRODA	– Pristup saznavanju prirode, metode istraživanja u fizici, teorija, eksperiment – Priroda, materija, kretanje, tvar (supstanca), tijelo, fizička polja, čestica, fizikalni sistem, svojstva tijela, stanje materije; fizikalne pojave, primjena fizike, podjela fizike	– Učenik zna da je fizika prirodna nauka i da se fizikalna slika svijeta mijenja; – zna opisati i uporediti tijela i pojave po njihovim svojstvima, stanja tvari i promjene izazvane međudjelovanjima; – zna opisati način kako fizika proučava prirodu; – zna opisati različite fizičke pojave u prirodi, navesti osnovne vidove postojanja materije – sistematski će upoznati značaj i etape eksperimenta u procesu saznanja u fizici; – kritički rasuđuje o ulozi i značaju fizike; – razumije da fizika nudi objašnjenje prirode, a da razvoj tehnologija doprinosi poboljšanju kvaliteta života čovjeka; – zna navesti primjere primjene fizike u nauci i tehnici;	7
II	MJERENJE MJERENJE DULJINE MJERENJE POVRŠINE I ZAPREMINA, MJERENJE MASE, MJERENJE GUSTOĆE TIJELA, MJERENJE VREMENA, MJERENJE TEMPERATURE	– Fizikalna veličina – Međunarodni sistem mjernih jedinica (SI) – Mjerenje, mjerila, vrste grešaka, srednja vrijednost mjerene veličine – Duljina, metar (m) – Površina plohe, kvadratni metar (m²); Prostornost i oblik tijela – Zapremina tijela, kubni metar (m³), litar; određivanje zapremine tijela nepravilnog oblika, menzura – Masa tijela, kilogram (kg), vaga – Gustina tvari, gustina tijela, kilogram po metru kubnom (kg/m³) – Vremenski period,	– zna šta je fizikalna veličina, kako se označava, razlikuje osnovne i izvedene fizikalne veličine; – zna prepoznati simbole u SI sistemu, mjerne jedinice fizikalnih veličina; – zna iskazati fizikalnu veličinu kao proizvod brojne vrijednosti i mjerne jedinice, razlikuje značenja za kilo, deci, centi i mili; – zna pravilno izmjeriti fizičku veličinu, prepoznati razloge zbog kojih se javljaju greške, vrste grešaka, zna da odredi srednju vrijednost niza ponovljenih mjerenja; – zna obraditi podatke mjerenja; – razlikuje pojmove duljina i dužina, mjeri dužine koristeći	21

		trenutak – Mjerenje vremena, sekunda – Temperatura – Kelvin (K), stepen Celzijusov (°C) – Mjerenje temperature	se odgovarajućim jedinicima i instrumentima; – znat će procijeniti pogrešku mjerenja na osnovu mjerne skale; – znat će odrediti površinu pravilnih geometrijskih ploha i zapremine pravilnih geometrijskih i drugih tijela; – izražava te veličine odgovarajućim mjernim jedinicama; – uočava razliku između neposrednog i posrednog mjerenja; – zna mjeriti masu tijela pomoću vage i izražavati je u različitim mjernim jedinicama; – znat će da svako tijelo ima određenu masu i da je njegova masa stalna veličina; – zna da je gustina količnik mase i zapremine tijela i da je karakteristično svojstvo tvari; – razlikuje gustinu tvari od gustine tijela koristeći tabelu gustina; – zna odrediti vrstu tvari od koje je tijelo napravljeno; – razlikuje pojmove trenutak i vremenski period; – zna odnos sekunde prema minuti, satu, danu; – pravilno očitava temperaturu na Celzijusovoj i Kelvinovoj skali;	
III	GRADJA TVARI	– Čestični model tvari – Molekule, atomi – Agregatna stanja tvari	– interpretira čestični model tvari; – zna da su tvari izgrađene od čestica i da se te čestice neprestano i nasumično kreću; – zna da neka fizička svojstva tvari značajno zavise od rasporeda molekula, odnosno od međumolekularnog prostora, da se molekuli međusobno ne dodiruju; – zna da je molekula građena od atoma; – zna da je atom građen od protona, neutrona i elektrona; – klasificira tvari prema agregatnom stanju u kojem	7

			se nalaze; – pomoću čestičnog modela tvari opisuje i objašnjava razlike između čvrstih, tečnih i gasovitih tijela; – zna da se agregatno stanje tvari može objasniti njenom diskretnom strukturom.	

OPĆE NAPOMENE

Broj nastavnih sati za pojedina područja dat je samo kao orijentaciona naznaka vremena potrebnog za realizaciju predviđenih programskih sadržaja. Nastavnici imaju potpunu slobodu u planiranju i uspostavljanju ravnoteže između prethodnih postignuća u pojedinim područjima i vremena potrebnog za daljnji rad. Također, nastavnici imaju potpunu slobodu i pri izboru nastavnih metoda, oblika rada i nastavnih sredstava u skladu sa savremenim tendencijama u metodici nastavnog rada, a što je određeno postavljenim ciljevima i jasno naznačenim ishodima učenja.

1. TEMA: FIZIKA I PRIRODA

- Kako je ova tema ujedno i uvod u novi predmet, treba postepeno i pažljivo upoznati učenike sa programskim sadržajem i zadacima i ciljevima izučavanja ovog nastavnog predmeta.
- U ovoj temi treba obraditi sljedeće: priroda i prirodne pojave; materija i kretanje; fizikalne pojave; kako fizika proučava prirodu; odnosno kako odgovoriti na pitanja: šta?, kako? i zašto?; metode izučavanja u fizici; šta je eksperiment (ogled); fizičko tijelo, fizičko polje; primjena fizike u nauci i tehnici.

2. TEMA: MJERENJE

- Pojam fizičke veličine i njeno mjerenje. Mjerenje dužine; preciznije mjerenje dužina; površine, zapremine i njihove jedinice (1m , 1m^2 , 1m^3). Mjerenje vremena, masa tijela;
- Toplotno stanje tijela, temperatura;
- Gustina tvari;
- Greške pri mjerenju, računska obrada rezultata mjerenja, grafičko prikazivanje rezultata mjerenja;
- U ovoj temi trebalo bi planirati (po mogućnosti) laboratorijske vježbe:
- lab. vj. 1 – Mjerenje dužine mjerilom sa nonijusom i mikrometrom;
- lab. vj. 2 – Određivanje zapremine tijela nepravilnog oblika pomoću menzure;
- lab. vj. 3 – Određivanje gustine čvrstog tijela i tečnosti;
- lab. vj. 4 – Mjerenje temperature vode i smjese vode i leda;
- lab. vj. 5 – Određivanje perioda osciliranja klatna, mjerenje vremena ili mjerenje vremenskog intervala hronometrom (štopericom).

3. TEMA: STRUKTURA TVARI

- Struktura tvari;

- Molekule i atomi;
- Agregatna stanja tvari;

U ovoj temi treba planirati demonstracione oglede:

D. 3.1. Promjena zapremine tijela prilikom rastvaranja;

D. 3.2. Promjena zapremine prilikom miješanja dviju tečnosti.

NAZIV PREDMETA: FIZIKA

RAZRED: VIII

BROJ SATI: SEDMIČNO 2, GODIŠNJE 70

RED. BR.	PREDMETNO PODRUČJE	PROGRAMSKI SADRŽAJI	OBRAZOVNI ISHODI	BROJ SATI
I	MEĐUDJELOVANJE SILE	– Međudjelovanje, sila, klasifikacija sila; Mjerenje sile, njutn (N) – Slaganje i razlaganje sila; Ravnoteža sila; Moment sile	– Učenik zna da postoje različite vrste međudjelovanja u prirodi i da su promjene svojstava i stanja tijela uzrokovani međudjelovanjem; – razumije silu kao mjeru međusobnog djelovanja tijela; – opisuje sile koje uzrokuju promjenu kretanja i deformaciju tijela, te razlikuje sile koje djeluju na daljinu i kontaktne sile; – klasificira sile; grafički predstavlja silu i zna njenu mjernu jedinicu; razumije princip dinamometra; – rješava grafički i računski jednostavne primjere slaganja i razlaganja sila; – razumije efekat djelovanja momenta sile;	9
II	KRETANJE SILE	– Kretanje, relativnost kretanja – Kinematički opis kretanja, položaj, pomak, putanja i pređeni put; brzina; – Ravnomjerno pravolinijsko kretanje, – Ubrzanje; Ravnomjerno promjenljivo pravolinijsko kretanje – Veza između ubrzanja, sile i mase; Prvi, Drugi i Treći Newtonov zakon – Gravitaciona sila, sila teža, slobodan pad, težina tijela, bestežinsko stanje – Težište, težišnica, stabilna, labilna i indiferentna ravnoteža, stabilnost tijela	– prepoznaje različite vrste kretanja u prirodi; – opisuje i tumači referentni sistem i model materijalne tačke; – razlikuje pojmove putanja, pređeni put i pomak, srednja i trenutna brzina, srednje i trenutno ubrzanje; – zna izvesti jedinice brzine i ubrzanja ; – opisuje kretanja služeći se različitim prezentacijama; – rješava jednostavne eksperimentalne i računske zadatke; – razumije vezu između	26

		– Trenje klizanja, sila trenja, faktor trenja, efekti djelovanja sile trenja	- ubrzanja, sile i mase tijela; – izvodi jedinicu sile; – zna da je inernost svojstvo tijela da se protivi promjeni stanja kretanja i da je masa mjera inernosti tijela; – objašnjava promjenu impulsa tijela kao posljedicu njihovog međudjelovanja; – razumije da tijelo na koje djeluje stalna sila izvodi ravnomjerno ubrzano pravolinijsko kretanje; – razumije da dva tijela u izoliranom sistemu međusobno djeluju jednakim silama suprotnog smjera i opisuje efekte tog međudjelovanja; – zna da je uzrok gravitacionog međudjelovanja masa tijela; – razlikuje pojmove sila teža i težina; – zna vezu između mase i težine tijela; – razumije značenje ubrzanja slobodnog pada; – razlikuje stabilnu, labilnu i indiferentnu ravnotežu i primjenjuje znanje o težišnici, težištu, ravnoteži i stabilnosti na praktičnim primjerima; – objašnjava djelovanje sile trenja na kretanje tijela i opisuje primjere koji pokazuju važnost sile trenja; – izračunava silu trenja;	
III	PRITISAK	– Pritisak u čvrstim tijelima; Pritisak u tečnostima; Atmosferski pritisak, Pascalov zakon; Mjerenje pritiska; Arhimedov zakon, potisak	– zna da je pritisak količnik sile i površine na koju sila djeluje pod pravim uglom; – zna izvesti jedinicu za pritisak i povezanost paskala sa milibarom; - razumije da se pritisak kroz čvrsta tijela i fluide ne prenosi na isti način; – zna da su hidrostatski pritisak i atmosferski pritisak posljedica težine	8

			slojeva tečnosti odnosno vazduha; – opisuje efekte potiska; – zna da je sila potiska jednaka težini istisnute tečnosti i iskaz Arhimedovog zakona; – razlikuje u kakvim okolnostima tijelo pliva, lebdi i tone i zna to odrediti poređenjem gustina; – zna da atmosferski pritisak opada sa nadmorskom visinom;	
IV	ENERGIJA I RAD	– Različiti oblici energije u prirodi, džul (J), značaj energije; Pretvaranje energije; Kinetička, potencijalna i elastična energija; Zakon održanja ukupne energije – Rad, džul (J); Snaga, vat (W) – Poluga, zakon poluge, primjena poluge – Strma ravan, zakon strme ravni, primjena	– zna identificirati različite oblike energije; – zna fizički smisao energije i njenu povezanost sa radom; – zna jedinicu energije; opisuje primjere pretvaranja energije; povezuje kinetičku energiju sa brzinom kretanja; – razumije da promjena potencijalne energije zavisi od razlike visina početnog i krajnjeg stanja; – povezuje gravitacionu potencijalnu energiju sa radom sile teže; – izračunava vrijednosti kinetičke i gravitacione potencijalne energije u jednostavnim primjerima; – opisuje elastičnu potencijalnu energiju; – razumije pojam zatvorenog (izoliranog) sistema i da je cjelokupna energija u tom sistemu sačuvana; – opisuje vezu između rada, sile i pređenog puta; – zna izvesti jedinicu džul; razumije da je za vršenje rada potrebna energija, povezuje rad sa transformacijom energije iz jednog u drugi oblik; – razumije fizički smisao snage, koristi veće i manje jedinice od vata; – primjenjuje znanje o radu	17

			i snazi na primjerima iz života i jednostavnim zadacima; – razumije i objašnjava zakonitost poluge i njenu primjenu; – rješava jednostavne probleme; – zna da odnos sile i tereta zavisi o usponu strme ravni; – razumije jednakost rada uz različite sile i puteve; – zna matematičke izraze uvjeta ravnoteže na strmoj ravni i poluzi; – klasificira proste mehanizme; – shvata ulogu prostih mehanizama i opisuje njihovu primjenu;	
V	TOPLOTA	– Termičko kretanje molekula, unutrašnja energija tijela, temperatura, toplota, količina toplote, džul (J), specifični toplotni kapacitet, džul po kilogram i kelvinu (J/kgK), razmjena toplote, termičko širenje tijela, princip termometra – Prenosnje toplote; – Promjena agregatnih stanja: očvršćavanje, topljenje, isparavanje i kondenzacija – Održanje mase	– Učenik će: – znati da svako tijelo posjeduje energiju jer se sastoji od čestica koje se kreću i međusobno djeluju; – razlikovati pojmove temperatura, toplota, količina toplote; – znati o nuli apsolutne temperature; – znati da je uzrok toplotnom procesu gradijent temperature i da se toplota uvijek prenosi sa tijela više na tijelo niže temperature; – znati da se unutrašnja energija tijela može mijenjati radom i toplotom; – određivati količinu toplote i temperaturu smjese; – znati za kalorimetrijsko pravilo i znati ga primijeniti za rješavanje jednostavnih zadataka i problema; – opisivati primjere toplotnog širenja iz života, povezivati i objašnjavati zavisnost zapremine tijela odnosno gustine o temperaturi; – razumjeti anomaliju vode; – razumjeti princip termometra; – razlikovati prenošenje	10

			toplote vođenjem, strujanjem i zračenjem, klasificirati tvari na dobre i loše provodnike toplote, – znati objasniti provođenje toplote pomoću čestičnog modela tvari, princip centralnog grijanja i kako Sunčeva energija dopire do Zemlje; – znati da tvari mogu prelaziti iz jednog u drugo agregatno stanje dovođenjem ili oduzimanjem toplote; – znati objasniti zašto se temperatura tvari ne mijenja dok je u toku proces promjene agregatnog stanja; – znati da tečnost proključa na nižoj temperaturi kad se pritisak iznad nje smanji i da se čvrsto tijelo topi na nižoj temperaturi kada se poveća spoljašnji pritisak; – znati za trojnu tačku objašnjavati razliku između ključanja i isparavanja; – razumjeti da se masa tvari ne mijenja ma kakve fizičke promjene i procesi se dešavali;	

OPĆE NAPOMENE

TEMA 1. MEĐUDJELOVANJE I SILA

U sklopu ove teme treba naglasiti da se sila javlja kao posljedica međudjelovanja tijela. Pojam sile, vrste sile, sila kao vektorska veličina, jedinica za silu, slaganje i razlaganje sile, rezultujuća sila, moment sile.

Demonstracioni ogledi:

D1.1 Međudjelovanje naelektrisanih tijela;

D1.2 Međudjelovanje magneta;

D1.3 Sudar dvije lopte;

D1.4 Deformacija elastične opruge i mjerenje sile dinamometrom;

D1.5 Slaganje i razlaganje sile;

Lab. rad 1. Eksperimentalno ispitivanje istezanja elastične opruge

TEMA 2. KRETANJE I SILA

Relativno kretanje; Put i pomak; Putna brzina, Izračunavanje srednje putne brzine i srednje brzine; Ravnomjerno pravolinijsko kretanje; Opis kretanja pomoću grafika (s-t i v-t); Promjenljivo i jednako promjenljivo kretanje; Grafički prikaz jednako promjenljivog kretanja; Inercija; Prvi Njutnov zakon; Sila i ubrzanje; Masa i ubrzanje, Drugi Njutnov zakon; Treći Njutnov zakon; Gravitaciona sila; Gravitaciono polje; Težina; Slobodan pad; Težište tijela; Vrste ravnoteže; Trenje; Sila trenja.

Planirati sljedeće demonstracione ogleda:

D2.1 Djelovanje sile na tijelo;

D2.2 Inertnost tijela;

D2.3 Reaktivno djelovanje;

D2.4 Padanje tijela u vazduhu i razrijeđenom vazduhu;

D2.5 Stabilnost tijela, ravnoteža tijela;

Lab. rad 2. Uskladi svoje kretanje sa grafikom;

Lab. rad 3. Provjeravanje II Njutnovog zakona.

TEMA 3. PRITISAK

Pritisak, prenošenje pritiska kroz čvrsta tijela, tečnosti i gasove; Paskalov zakon; Hidrostatički pritisak, hidrostatički paradoks; Atmosferski pritisak, Toričelijev ogled, mjerenje pritiska; Sila potiska, Arhimedov zakon, uvjeti plivanja;

D3.1 Djelovanje sile koja vrši pritisak;

D3.2 Prenosjenje pritiska kroz tečnosti i gasove;

D3.3 Model hidraulične prese;

D3.4 Razne vrste manometara;

D3.5 Djelovanje Arhimedove sile;

Lab. rad 4 Određivanje gustine tečnosti pomoću potiska.

TEMA 4. ENERGIJA I RAD

Šta je energija, mehanička energija, drugi oblici energije; Zakon očuvanja energije, izvori energije, kako se energija prenosi; Šta je rad, kinetička energija i rad; Promjena kinetičke energije i rad sile trenja, gravitaciona potencijalna energija i rad; Snaga; Očuvanje mehaničke energije; Poluga, ravnoteža na poluzi; Strma ravan; Zakon rada prostih mehanizama.

D4.1 Prelaz energije iz jednog oblika u drugi;

D4.2 Razne vrste poluga, upotreba poluge kao prostog mehanizma;

D4.3 Strma ravan, upotreba strme ravni kao prostog mehanizma.

TEMA 5. TOPLOTA

Unutrašnja energija, temperatura, termometri i temperaturne skale; Promjena unutrašnje energije, količina toplote, specifični toplotni kapacitet, toplotna ravnoteža; Unutrašnja energija i stanje materije; Promjena agregatnih stanja; Prenosjenje toplote;

D5. 1 Termičko širenje tijela;

D5. 2 Razne vrste termometara;

D5. 3 Kalorimetrijsko pravilo;

D5. 4 Zavisnost brzine isparavanja od vrste supstance;

D5. 5 Zavisnost temperature ključanja od pritiska;

Lab. rad 5. Određivanje specifičnog toplotnog kapaciteta čvrstog tijela;

Lab. rad 6. Određivanje specifične energije topljenja leda.

Napomena: Tokom školske godine treba planirati dvije školske pismene zadaće sa ispravkom i analizom. Treba planirati pored sati za obradu i sate ponavljanja, utvrđivanja i sistematizacije svake teme. Laboratorijske vježbe, koje se obavezno moraju raditi date su u svakoj temi i nastavniku se daje sloboda da ih planira poslije određenih sadržaja na koje se odnose. Prema ovom programu treba, također, i računskim zadacima posvetiti potrebnu pažnju, jer se pomoću njih učenici osamostaljuju i podstiču na logičko razmišljanje, što je neophodno za uspješno razumijevanje fizičkih zakona i zakonitost.

NAZIV PREDMETA: FIZIKA

RAZRED: IX

BROJ SATI: SEDMIČNO: 2, GODIŠNJE 66

RED. BR.	PREDMETNO PODRUČJE	PROGRAMSKI SADRŽAJI	OBRAZOVNI ISHODI	BROJ SATI
I	NAELEKTRISANJE U NAŠEM OKRUŽENJU ELEKTRIČNO POLJE	– Električni naboj, kulon (C); Međudjelovanje naboja; Razdvajanje naboja trenjem i električnim djelovanjem, elektroskop – Električno polje, jačina električnog polja, kulon po metru kvadratnom (C/m²) – Električni potencijal i napon, volt (V) – Električni kapacitet, farad (F), kondenzatori	– Učenik će: znati da je naboj svojstvo naelektrisanog tijela i da su elektroni i protoni nosioci negativnog, odnosno pozitivnog naboja; – znati da električna sila može biti privlačna ili odbojna; – znati Kulonov zakon izkazati riječima i u obliku formule; – znati mjernu jedinicu naboja i da postoji elementarni (osnovni) naboj; – znati objasniti naelektrisanje tijela trenjem, dodiranjem i influencijom, koristeći se zakonom održanja ukupnog naboja; – razlikovati provodnike i izolatore; – razumjeti nastanak električnog polja; – znati odrediti jačinu polja tačkastog naboja u nekoj tački polja i grafički prikazati jednostavnija električna polja; – razlikovati pojmove električne energije, potencijala i napona; – znati njihove mjerne jedinice; – razumjeti električni kapacitet provodnika i znati njegovu mjernu jedinicu; – navoditi različite vrste kondenzatora i znati	10

			matematički izraz za kapacitet pločastog kondenzatora; – određivati kapacitet kondenzatora vezanih redno ili paralelno u bateriju; – znati rješavati jednostavne zadatke; znati opisati eksperiment za određivanje elementarnog naelektrisanja;	
II	ELEKTRIČNA STRUJA ISTOSMJERNA ELEKTRIČNA STRUJA STALNE JAČINE ZAKONITOSTI U STRUJNOM KRUGU UČINCI ELEKTRIČNE STRUJE RAD I SNAGA ELEKTRIČNE STRUJE ELEKTRIČNE PROMJENE U ATMOSFERI POLUPROVODNICI	– Nastanak električne struje u provodniku – Izvori električne struje, elektromotorna sila – Električni krug i njegovi elementi – Veličine koje mjerimo u strujnom krugu, napon, jačina električne struje, amper (A); Ohmov zakon za dio strujnog kruga – Električni otpor, om (Ω); Otpornici; Vezivanje otpornika u strujni krug – Ohmov zakon za zatvoreni strujni krug – Toplotno, hemijsko i magnetsko djelovanje električne struje – Rad i snaga električne struje – Opisuje toplotno, hemijsko i magnetno djelovanje električne struje i navodi odgovarajuće uređaje – Voltamper (VA), kilovatsat (kWh) – Primjena efekata električne struje, opasnost i zaštita od električnog udara – Naelektrisanje oblaka – Munja, grom – Poluprovodnička dioda tranzistor	– znati da se u provodniku javlja električna struja kada na njegovim krajevima postoji razlika potencijala; – znati da je za održanje stalne razlike potencijala odnosno napona potrebna energija i da električne izvore karakterizira određena elektromotorna sila; – razumjeti princip rada različitih električnih izvora; – crtati sheme i sastavljati strujne krugove i obrnuto; – znati jedinicu za jačinu električne struje i koristiti se ampermetrom i voltmetrom; – znati spojiti strujni krug sa paralelno vezanim sijalicama i izmjeriti jačinu struje i napon u svakom dijelu odnosno grani kruga; – usvojiti Prvo i Drugo Kirchhoffovo pravilo; – Eksperimentalno određivati odnos napona i jačine struje na sijalici u jednostavnom strujnom krugu; – znati Ohmov zakon za dio električnog kruga; – razumjeti da je otpor osobina provodnika i da se može odrediti kao količnik električnog napona i struje; – znati njegovu mjernu jedinicu i matematički izraz za otpor žičanog provodnika pri stalnoj temperaturi; – znati da otpor provodnika zavisi od temperature; – razlikovati otpornike prema namjeni; – znati izračunati ekvivalentni otpor za redno i paralelno	17

			spojene otpornike u električnom krugu; – znati Ohmov zakon za zatvoreni strujni krug; – znati opisati toplotno, hemijsko i magnetno djelovanje i navesti odgovarajuće uređaje – znati matematički izraz za Džul- Lenzov zakon i njegovu primjenu; – znati mjerne jedinice za rad i snagu električne struje; – znati osnovne mjere zaštite od opasnog djelovanja električne struje i način pružanja prve pomoći; – razumjeti električne procese i način provođenja struje u atmosferi; – znati mjere zaštite od udara munje; – znati da su nosioci naboja u poluprovodnicima elektroni i šupljine i princip rada diode i tranzistora;	
III	MAGNETSKO POLJE TRAJNI MAGNETI MAGNETSKO POLJE ELEKTRIČNE STRUJE DJELOVANJE MAGNETSKOG POLJA NA ELEKTRIČNU STRUJU ELEKTROMAGNETSKA INDUKCIJA NAIZMJENIČNA STRUJA	– Magnet, magnetsko polje trajnog magneta – Magnetsko polje Zemlje – Magnetsko polje pravolinijskog provodnika – Magnetsko polje zavojnice; Magnetska indukcija, tesla (T) Elektromagnet – Provodnik sa strujom u magnetskom polju, – Amperova sila – Magnetsko djelovanje paralelnih struja – Elektromotor; – Električni mjerni instrumenti – Pojava elektromagnetske indukcije, Faradayev zakon, Lenzovo pravilo – Izvori naizmjenične struje – Transformatori	– znati osnovne osobine magneta i djelovanje magnetske sile; – znati uzrok nastanka i osobine magnetskog polja; – znati grafički prikazati polje šipkastog i potkovičastog magneta; – opisati magnetsko polje Zemlje; – razumjeti princip kompasa; – znati da se oko provodnika kojim teče struja stvara magnetsko polje; – znati grafički prikazati i odrediti smjer magnetskog polja pravolinijskog provodnika i zavojnice; primijeniti matematički izraz za jačinu magnetskog polja pravolinijskog provodnika i zavojnice za rješavanje jednostavnih zadataka; znati da je magnetsko polje opisano vektorom magnetske indukcije i njenu jedinicu; – znati odnos magnetske indukcije i jačine magnetskog polja;	10

			– razumjeti princip rada elektromagneta i njegovu primjenu; – znati djelovanje magnetskog polja na pravolinijski provodnik i zavojnicu kojima teče električna struja; – znati matematički izraz za Amperovu silu i da je međudjelovanje paralelnih struja osnov za definiciju ampera; – razumjeti osnovni princip rada elektromotora i nekih električnih mjernih instrumenata; – znati objasniti pojavu elektromagnetske indukcije i opisati međusobnu indukciju; – razumjeti Lenzovo pravilo; – koristiti se pravilom desne ruke za određivanje smjera inducirane struje; – znati osnovne karakteristike naizmjenične struje; – razumjeti princip generatora i transformatora; – znati opisati prenos električne energije od izvora do potrošača;	
IV	TALASI NASTANAK I VRSTE TALASA BRZINA ŠIRENJA TALASA ODBIJANJE I PRELAMANJE TALASA ZVUČNI TALASI	– Periodično i oscilatorno kretanje – Talasi, izvori talasa, longitudinalni i transverzalni talasi – Prijenos energije talasom; Brzina širenja talasa u različitim sredinama – Odbijanje talasa na ravnim površinama; Prelamanje talasa na granici dvije sredine – Zvuk kao longitudinalni talas, izvori zvuka, brzina zvuka, ultrazvuk, primjena	– znati osnovne karakteristike periodičnog i oscilatornog kretanja; – znati opisati postanak talasa; – crtati talase koristeći se talasnom zrakom i talasnom površinom, odnosno talasnom frontom; – znati osnovne karakteristike talasa: talasnu dužinu, period i frekvenciju; – razlikovati kružni i ravni talas, longitudinalni i transverzalni talas; – znati da se energija prenosi talasima određenom brzinom; znati vezu između brzine širenja talasa, talasne dužine i perioda; – znati izvoditi jedinicu za frekvenciju; – rješavati jednostavne računske zadatke; – znati zakon odbijanja talasa;	

			– znati da dolazi do loma talasa pri prelazu iz jedne sredine u drugu zbog različite brzine prostiranja talasa u tim sredinama; – grafički rješavati odbijanje i prelamanje talasa; – znati opisati nastanak zvuka i vrstu zvučnih izvora; – razlikovati ton i šum; – znati da brzina zvuka zavisi od sredine kojom se zvuk širi; – znati primijeniti izraz za brzinu kod rješavanja jednostavnijih zadataka;	
V	SVJETLOST, SVJETLOSNI TALASI ODBIJANJE SVJETLOSTI PRELAMANJE SVJETLOSTI PRIRODA SVJETLOSTI	– Izvori svjetlosti, pravolinijsko prostiranje svjetlosti, brzina – Odbijanje svjetlosti od ravnog ogledala, primjena – Sferno ogledalo, jednažba preslikavanja, primjena – Zakon prelamanja svjetlosti – Prolaz svjetlosti kroz prizmu i planparalelnu ploču – Optičke leće, jačina leće, dioptrijska jednažba preslikavanja, primjena leća – Razlaganje svjetlosti – Dualna priroda svjetlosti, elektromagnetski talas i čestica	– razlikovati primarne i sekundarne izvore svjetlosti; – usvojiti predstavu o pravolinijskom prostiranju svjetlosti, pojavu sjenke i polusjenke; – znati da brzina svjetlosti ovisi od sredine kojom se svjetlost širi; – znati da brzina svjetlosti u vakuumu iznosi 300 000 km/s i da je to najveća brzina u prirodi; – razumjeti da i za svjetlosne talase vrijedi zakon odbijanja; – znati konstruirati i odrediti prirodu slike kod ravnog ogledala; – znati opisati periskop; – znati osnovne karakteristike udubljenog i ispupčenog sfernog ogledala, konstruirati i odrediti prirodu slike u ogledalima; – znati izvesti jednažbu preslikavanja sfernih ogledala i odrediti uvećanje; – opisati primjenu sfernih ogledala; – znati da je lom svjetlosti na granici dvije optičke sredine posljedica promjene brzine svjetlosti u drugoj sredini; – usvajati pojam indeksa loma sredine; – razumjeti nastanak totalne refleksije i znati neke njene primjene;	16

			– znati objasniti prolaz svjetlosti kroz planparalelnu ploču; – usvojiti definiciju tanke optičke leće i razlikovati sabirne i rasipne leće; – znati definiciju jačine leće i njenu mjernu jedinicu; – konstruirati i određivati prirodu slike kod sabirne i rasipne leće pomoću karakterističnih zraka svjetlosti; – znati primijeniti jednadžbu preslikavanja pri rješavanju problema; – opisavati primjenu leća u različitim optičkim instrumentima; – znati objasniti razlaganje svjetlosti, različite boje tijela i nastanak duge; – znati da širenjem titranja električnog i magnetskog polja u prostoru nastaje elektromagnetski talas, a svjetlosni talasi su dio spektra elektromagnetskih talasa određene talasne dužine; – znati da se svjetlosna energija pojavljuje samo u malim nedjeljivim količinama koju zovemo foton;	
VI	PRIRODNE STRUKTURE SVIJET ATOMA RADIOAKTIVNOST NUKLEARNE REAKCIJE FIZIČKA TIJELA I SISTEMI	– Otkriće atoma; Jezgro atoma; Elektroni u atomu; Sile u atomu – Prirodna radioaktivnost; Radioaktivni izotopi, primjena – Fisija, fuzija, primjena – Fizička tijela i sistemi, međudjelovanja, promjene	– znati strukturu atoma i sile koje djeluju u atomu i jezgri atoma; – znati da radioaktivni elementi emitiraju α, β i γ zračenje, primjenu radioaktivnih izotopa, kao i opasnosti od zračenja; – znati opisati nuklearnu fisiju i nastanak lančane reakcije; – znati vezu između oslobođene energije i mase pri cijepanju atoma, te primjenu kontrolirane lančane reakcije u nuklearnim reaktorima; – znati opisati nuklearnu fuziju i mogućnost dobivanja energije kontroliranom fuzijom; – znati opisati lanac i	6

			razmjeru strukturnih elemenata, od osnovnih čestica do galaksija; – upoređivati i klasificirati međudjelovanja i promjene u prirodi;	

OPĆE NAPOMENE

TEMA 1. ELEKTRIČNO POLJE

Za obradu ove teme nastavniku stoje na raspolaganju mnogobrojna i jednostavna sredstva koja će mu poslužiti da učenici bolje shvate ovu oblast fizike.

Način na koji se mogu naelektrirati tijela, postojanje dvije vrste elektriciteta, kao i njihovo međudjelovanje, treba demonstrirati odabranim ogledima:

D 1.1 Naelektrisanje tijela. Električni naboj;

D 1.2 Međudjelovanje naelektriziranih tijela.

Zatim treba objasniti količinu elektriciteta koju ima svako naelektrisano tijelo, Kulonov zakon kojim se može izračunati sila međudjelovanja naelektriranih tijela, od čega zavisi, definirati jedinicu za mjerenje količine elektriciteta.

Električno polje, jačina električnog polja, grafički prikaz el. polja, el. potencijal i napon, el. kapacitet provodnika; kondenzatori, princip rada pločastog kondenzatora, baterija kondenzatora.

D 1.3 El. polje;

D 1.4 Raspored naelektrisanja na metalnim tijelima različitog oblika;

D 1.5 Princip kondenzatora, neki tipovi kondenzatora u praksi.

TEMA 2. ELEKTRIČNA STRUJA

Pošto su učenici shvatili elektronsku teoriju elektriciteta, neće biti teško da shvate pojam električne struje. Tumačenje se može popratiti ogledom pomoću dva elektroskopa koja su povezana provodnikom, a od kojih je jedan nenaelektrisan. Nakon toga definirati izvore struje, podjelu struje i elektromotornu silu izvora struje.

Kolo el. struje, elementi strujnog kola i način vezivanja, jačina električne struje, 1A

D 2. 1 El. Struja u raznim sredinama;

D 2. 2 El. Izvori;

D 2. 3 El. Instrumenti;

D 2. 4 Zavisnost jačine struje od napona na krajevima provodnika;

Tumačenje el. otpora treba popratiti ogledom koji će jasno ilustrirati njegov utjecaj na jačinu struje, objasniti zavisnost el. otpora od specifičnog otpora, dužine i presjeka provodnika.

D 2. 5 Zavisnost el. otpora žičanog provodnika od njegove dužine poprečnog presjeka i vrste tvari;

Razne vrste otpornika, primjena reostata i potencijometra;

Omov zakon treba interpretirati i teorijski i eksperimentalno, kao i Krhofova pravila i serijsko i paralelno vezivanje otpornika. Eksperimente potvrditi numeričkim zadacima.

Lab. vježba 1. Određivanje unutrašnjeg otpora el. izvora;

Lab. vježba 2. Provjeravanje Omovog zakona za dio el. kola;

Rad, snaga i energija električne struje, Džul-Lencov zakon, toplotno djelovanje el. struje također interpretirati i teorijski i eksperimentalno, a utvrditi dobro odabranim numeričkim zadacima.

TEMA 3. MAGNETSKO POLJE

Prilikom obrade ove teme treba objasniti šta su to prirodni, a šta vještački magneti. Objasniti šta su to magnetni polovi, kakvo je njihovo međudjelovanje i kako se oni mogu identificirati. Magnetsko polje i influencu treba objasniti teorijski, a praktično ih demonstrirati. Istaći da gustina linije sila ilustruje jačinu magnetnog polja.

D 3.1 Magnetsko polje stalnih magneta;

D 3.2 Međudjelovanje stalnih magneta;

Magnetsko polje električne struje;

Djelovanje magnetskog polja na provodnik sa strujom, Amperova sila;

D 3.3 Oerstedov ogled;

D 3.4 Magnetsko polje pravolinijske struje, petlje i solenoida;

D 3.5 Djelovanje magnetskog polja na provodnik sa strujom;

D 3.6 Princip elektromagneta;

Ako je učenicima jasno uzajmno dejstvo struje i magneta, onda će lahko razumjeti elektromagnetnu indukciju kao i od čega zavise indukovani napon i jačina struje. Dobijanje naizmjenične struje treba demonstrirati. Objasniti: Faradejev zakon elektromagnetske indukcije, generator i transformatori, princip rada.

D 3.7 Pojave elektomagnetske idukcije, Lencovo pravilo;

D 3.8 Model generatora naizmjenične struje;

D 3.9 Školski transformator, transformacija napona.

TEMA 4. TALASI

U ovoj temi teorijski i eksperimentalno treba interpretirati periodično kretanje, osciliranje opruge. Izvori i vrste zvuka, prostiranje zvuka, brzina i jačina zvuka; Zvučni talasi, odbijanje zvučnih talasa.

D 4.1 Kružni i ravni talasi;

D 4.2 Odbijanje talasa;

D 4.3 Zvučna viljuška, rezonancija.

TEMA 5. SVJETLOST

Prvi dio ove teme sadrži osnove geometrijske optike a drugi dio osnove fizičke optike. Teorijski i demonstracionim ogledima interpretirati: svjetlost, izvori svjetlosti, prostiranje svjetlosti, brzina svjetlosti, ravno ogledalo, odbijanje svjetlosti, stvaranje slike kod ravnog ogledala.

D 5.1 Pravolinijsko prostiranje svjetlosti;

D 5.2 Refleksija svjetlosti od ravnog ogledala;

Kod zakrivljenih ogledala eksperimentalno, teorijski i računski pokazati u kakvoj su zavisnosti veličine: udaljenost slike, udaljenost predmeta i žižina daljina.

D 5.3 Preslikavanje predmeta ogledalom;

Lab. vježba 1: Određivanje žižine daljine udubljenog ogledala;

Prelamanje svjetlosti, indeks loma, totalna refleksija; Prizma;

D 5.4 Prelamanje svjetlosti na granici vazduh – voda;

D 5.5 Prolaz svjetlosti kroz optičku prizmu;

D 5.6 Prelamanje svjetlosti kroz sferna sočiva;

D 5.7 Optički instrumenti, crteži i fotografije;

U drugom dijelu ove teme (osnove fizičke optike) treba teorijski i odgovarajućim ogledima interpretirati: dualističku prirodu svjetlosti; disperziju svjetlosti.

D 5.8 Disperzija Sunčeve svjetlosti na prizmi.

TEMA 6. PRIRODNE STRUKTURE; SVIJET ATOMA

Prirodna radioaktivnost, radioaktivni zraci, detekcija radioaktivnih zraka; transmutacija atoma, izotopi i njihova primjena, masa i energija, nuklearna energija, fuzija i fisija atoma jesu sadržaji koji se ne mogu eksperimentalno interpretirati. U interpretaciji ovih sadržaja veliku pomoć pružaju informacije tehnologije.

Napomena: Tokom školske godine treba planirati dvije školske pismene zadaće sa ispravkom i analizom. Treba planirati pored sati za obradu i sati ponavljanja, utvrđivanja i sistematizacije svake teme. Laboratorijske vježbe, koje se obavezno moraju raditi date su u svakoj temi i nastavniku se daje sloboda da ih planira poslije određenih sadržaja na koje se odnose. Prema ovom programu treba, također, i računskim zadacima posvetiti potrebnu pažnju, jer se pomoću njih učenici osamostaljuju i podstiču na logičko razmišljanje, što je neophodno za uspješno razumijevanje fizičkih zakona i zakonitosti.

VJEŠTINE UČENJA I POUČAVANJA U NASTAVI FIZIKE

Neophodno je motivirati učenike da upoznaju i razumiju pravilnosti po kojima priroda funkcioniše; upoznati ih da sve savremene tehnike i tehnologije predstavljaju znanja iz fizike primijenjena na željeni način.

Proces učenja fizike ne smije biti samo učenje činjenica i pravila.

Potrebno je:

- a) posmatrati svijet oko sebe;
- b) razmišljati o onome što zapazimo, odvajati bitno od nebitnog i nalaziti sličnosti i razlike u raznovrsnim pojavama,
- c) izražavati rezultate posmatranja i razmišljanja jednostavno, jasno i precizno.

Ako učenik uoči sam jednu makar i najjednostavniju pravilnost u ponašanju prirode, recimo da se voda brže ohladi ako se sud drži na metalnom nego na drvenom stolu, na dobrom je putu.

Bitno je da učenici uče mjeriti i računati, da fizičke pojmove i zakone usvajaju kreativno i sa razumijevanjem i da razvijaju naučni način mišljenja. Veoma je važno da uočavaju i tumače primjere primjene fizike u tehnici, medicini, biologiji, ekologiji i sl.

Akcent na interdisciplinarnoj komponenti i primjeni fizike bitni su elementi novog načina spoznaje u nastavi Fizike.

Važno je da učenici uoče i istorijsku dimenziju fizike, odnosno da je fizika jedan od bitnih činilaca privrednog i civilizacijskog razvoja čovječanstva.

Ukoliko učenici vjeruju da je fizika samo skup definicija i formula, formiraju krajnje odbojan stav prema njoj. Definicije i formule ne smiju biti polazna tačka u izučavanju nastavnih sadržaja, nego rezultat razvoja određenih ideja. To se najbolje ostvaruje otvaranjem problemskih situacija u

čijem rješavanju učestvuju učenici. U procesu nastave treba imati na umu značaj didaktičkog principa svjesnosti i aktivnosti učenika u nastavi.

On podrazumijeva sljedeće zahtjeve:

1. nastojati da učenici shvate suštinu izučavanih sadržaja;
2. omogućiti im da sagledaju razloge i svrhu učenja tih sadržaja;
3. organizirati nastavne situacije u kojima će oni što je moguće više razmišljati, mjeriti, računati, diskutirati i pitati.

U procesu nastave i učenja od fundamentalne je važnosti isticati aspekt povezan sa stvaranjem znanja i razvijanjem vještina. Razloga su dva: učenici se upoznaju sa suštinom i prirodom nauke i u mogućnosti su da istražuju sopstveno razmišljanje o spoljašnjem svijetu.

Bitno je imati na umu i sljedeće:

- Izučavane sadržaje koji su apstraktni neophodno je konkretizirati što je više moguće;
- To se ostvaruje realizacijom različitih oblika školskog eksperimenta i biranjem jednostavnijih i zanimljivih problemskih situacija;
- Sadržaje treba izučavati u okviru fizičkog modela koji je primjeren uzrastu učenika;
- Treba izbjegavati veliki broj informacija i novih pojmova u toku jednog nastavnog časa;
- Informacije, fizički pojmovi, zakoni i sl. treba da budu funkcionalno povezani i umreženi u koherentan sistem. Gole i međusobno nepovezane informacije ne doprinose kognitivnom razvoju učenika, niti se trajnije zadržavaju u njegovoj mentalnoj strukturi.

HEMIJA

UVOD

Učenici su se još u nižim razredima osnovne škole upoznali sa prirodom i pojavama u prirodi kroz predmet Moja okolina i stekli određena znanja koja su pobudila interes za proučavanje prirode. Ovu činjenicu treba imati stalno na umu tokom realizacije nastavnih sadržaja iz predmeta Hemije i shvatiti je kao veliku prednost i olakšicu u radu sa učenicima. Da bi se na ovim osnovama dalje razvijao i obogaćivao interes učenika, nastavnik u svom radu treba uložiti potreban napor i u obrazovno-odgojnom procesu utjecati na učenike.

Stečena iskustva u nastavi Hemije bit će dobra osnova da učenici shvate značaj nastave Hemije za svakodnevni život i kao osnovu za dalje školovanje.

Ovaj program Hemije koncipiran je tako da učenicima pruži osnovna znanja o prirodnim pojavama, tvarima koje izgrađuju našu okolinu, hemijskim procesima koji se odvijaju u prirodi, o njihovoj povezanosti i faktorima koji na njih utječu.

Program Hemije treba zasnivati na naučnim dostignućima, prilagoditi ga psihofizičkom uzrastu učenika i usmjeriti na potrebna znanja za svakodnevni život.

Sadržaj i proces učenja, a posebice rezultati učenja, bitno su uvjetovani načinom učenja, odnosno kako učenici trebaju učiti, a nastavnici ih poučavati i pomagati im u stjecanju odgovarajućih znanja, vještina i sposobnosti. To će svakako utjecati na njihove vrijednosti, stavove i ponašanje.

Učenici će učiti samostalno i u grupi, planirati svoj rad i rad grupe. Provodit će istraživanja i rješavati probleme putem eksperimenta i dobivene rezultate prezentirati putem individualnog i timskog rada. Sve aktivnosti učenici će vršiti u školi, a kod kuće će koristiti dodatne izvore informacija.

U nastavnom procesu, ambijent u kojem se učenici osjećaju dobro i sigurno, uz dobro rukovođenje svim aktivnostima, neophodan je uvjet dobrih rezultata. To se postiže kombiniranjem tradicionalnih nastavnih metoda i oblika rada sa korištenjem i primjenom metoda aktivnog učenja i interaktivne nastave: problemska, heuristička, programirana, istraživanje, simulacija, projekat, praktični radovi. Postupci za realizaciju navedenih nastavnih metoda su: pitanja i odgovori, razgovor, rasprava, učenički eksperimenti, demonstracija, učenička izvještaji, mali istraživački projekti, programirani tekst itd.

Savladavanje programa Hemije treba temeljiti na neposrednom promatranju svojstava tvari i njihovih promjena putem eksperimenta koji pripremaju i izvode učenici uz pomoć nastavnika. Prilikom realizacije programskih sadržaja neophodno je što češće rješavati stehiometrijske zadatke.

Preporučuje se nastavnicima da insistiraju na učeničkim zabilješkama, jer one su, ustvari, dnevnici rada koji ih uče redu, radu i sistematičnosti.

Za realizaciju programa Hemije poželjno je da škola, po mogućnosti, osigura specijaliziranu prostoriju (kabinet) za nastavu Hemije s pomoćnom prostorijom za hemikalije i pribor. Za izvođenje eksperimenata poželjno je da se osigura oprema i pribor prema pedagoškim standardima za nastavu Hemije. U školskoj biblioteci potrebno je, po mogućnosti, obezbijediti određenu stručnu literaturu za nastavnike i nadarene učenike koji žele nadograditi svoje znanje.

CILJ PREDMETA

Cilj nastave Hemije jeste uvođenje učenika u naučni način razmišljanja, odgoj za pravilan odnos prema prirodi i čovjekovoj okolini, stjecanje korisnih znanja iz naučne oblasti hemije, te osposobljavanje učenika za primjenu ovih znanja u svakodnevnom životu.

Također, cilj Hemije je formiranje osnovne učeničke pismenosti iz naučne oblasti Hemije, razvijanje radnih navika, te razvijanje interesa za istraživački rad.

Učenike treba senzibilirati u pogledu pravilnog odnosa prema prirodi, a posebno prema prirodnom naslijeđu BiH.

Nužno je razvijanje pozitivnih karakternih osobina, kao što su: timski rad, saradnja, uzajamnost, odgovornost i samostalnost, te pripremanje učenika za dalje školovanje i eventualno za izbor budućeg zanimanja.

ZADACI PREDMETA

- stjecanje znanja o najvažnijim hemijskim procesima, te razumijevanje hemijskih procesa i zakonitosti;
- pravilnim tumačenjem pojava u prirodi i povezivanjem teorije i prakse utjecati na formiranje dijalektičko-materijalističkog pogleda na svijet;
- povezivanjem sadržaja iz Hemije sa srodnim disciplinama doprinijeti stjecanju cijelovite predstave o prirodi i pojavama koje se u njima odigravaju;
- razvijanje vještina pažljivog posmatranja i bilježenja pojava u prirodi ili tokom izvođenja pokusa;
- vježbanje opisivanja rezultata opažanja i tumačenja pojava na temelju usvojenih teorija i modela;
- vježbanje prikazivanja rezultata pokusa tabelama i grafikonima;
- razvijanje umijeća šematskog prikazivanja i izrade skica ogleda;
- razvijanje ekološke svijesti i odgovornosti prema radnom i životnom okruženju;
- razvijanje sposobnosti logičkog zaključivanja, apstraktnog, kritičkog i kreativnog mišljenja;
- razvijanje vještine rješavanja računskih zadataka;
- usvajanje vještine rada prema uputama i davanje uputa za rad drugima;
- redovnom i dodatnom nastavom buditi interes i njegovati sklonost nadarenih učenika za proučavanje hemije.

NAZIV PREDMETA: HEMIJA**RAZRED: VIII****BROJ SATI: SEDMIČNO: 2, GODIŠNJE: 70**

RED. BR.	TEMATSKE CJELINE	PROGRAMSKI SADRŽAJI	OBRAZOVNI ISHODI	BROJ SATI
I	UVODU HEMIJU	- Kratak pregled razvoja hemije i njen značaj - Hemijski laboratorij i mjere zaštite - Šta sve rade hemičari – labaratorijska vježba	- Učenici će znati da je hemija prirodna nauka i kako je tekao njen razvoj kroz historiju; - poznavat će osnovni laboratorijski pribor i posuđe i znati ga koristiti; - poznavat će znakove opasnosti i mjere zaštite;	3
II	TVARI – SUPSTANCE	- Pojam tvari - Fizičke i hemijske promjene tvari - Vrste tvari - Zrak/vazduh - Voda - Građa tvari - Hemijski elementi	- znat će pojam tvari; - ogledom će uočiti razliku između fizikalne i hemijske promjene; - shvatit će da je zrak smjesa plinova/gasova; - razumjet će osnovne probleme u vezi s kvalitetom vode za piće; - steći će osnovne predodžbe o građi atoma; - znat će da se pojam hemijski elemenat odnosi na vrstu atoma;	21
III	HEMIJSKA SISTEMATIKA	- Periodni sistem elemenata - Valencija elemenata i hemijske formule - Hemijske veze i struktura molekule - Relativna atomska i molekularna masa, Ar, Mr - Uvod u stehiometriju	- nučit će strukturu PSE; - znat će iščitavati podatke o atomima elemenata na osnovu njegove pozicije u PSE; - znat će određivati valenciju elemenata prema poziciji elemenata u PSE i pisati formule na osnovu valencije; - znat će razlikovati atome od jona i označavati jone; - znat će obrazložiti zašto Ar nije cijeli broj i izračunavati molekulsku masu Mr; - znat će rješavati zadatke;	11
IV	HEMIJSKE REAKCIJE, HEMIJSKI ZAKONI	- Hemijske reakcije –hemijske jednačine/jednadžbe - Zakon o očuvanju mase - Zakon o stalnim odnosima masa	- znat će uvjete pod kojima dolazi do hemijske reakcije; - znat će pisati hemijske jednačine/jednadžbe i njihovo kvalitativno i kvantitativno značenje, čime će se doći do osnovnih hemijskih zakona; - znat će izjednačavati hemijske jednačine kao potvrdu tih zakona; - znat će primjer analize i sinteze; - znat će rješavati zadatke na	12

			osnovu hemijskih zakona;	
V	NEMETALI	- Svojstva nemetala - Vodik – vodonik - Kisik – kiseonik - Azot – dušik - Sumpor - Hlor – klor	- uočit će da se po svojim fizičkim i hemijskim svojstvima nemetali razlikuju od metala; - znat će i poznavati načine dobivanja, svojstva i glavne spojeve (vodik, kisik, sumpor i hlor);	12
VI	VRSTE HEMIJSKIH SPOJEVA	- Oksidi - Kiseline - Hidroksidi - Soli	- znat će i naučiti reakcije nastajanja oksida i pisanje formula oksida; - znat će pisati reakcije disocijacije kiselina i lužina; - uočit će razliku između kiselina i lužina; - naučit će reakcije nastajanja soli, i njihov značaj za život.	11

OPĆE NAPOMENE

Redoslijed proučavanja pojedinih tema nije obavezujući. Na nastavniku je odgovornost da raspoređuje nastavne sadržaje i obrađuje ih u okviru plana. Nastavne teme su grupisane u tematske cjeline za čiju je realizaciju potreban određeni fond sati naznačen uz tematske cjeline. Sati obrade dovedeni su prema satima ponavljanja i vježbi u omjer 1:1. Ovakvim rješenjem se omogućava učenje u školi a nastavniku se ostavlja prostor za kreativno djelovanje. Sate predviđene za ponavljanje nastavnik će rasporediti prema svojoj procjeni i realizirati na svoj način. Laboratorijske vježbe vezat će za nastavne teme kojima one sadržajno pripadaju. Stehiometrijska izračunavanja također treba da budu sastavni dio hemijskog izražavanja, učine usvojene pojmove očiglednijim, logički povežu tematske cjeline i omoguće neposrednu praktičnu primjenu usvojenog gradiva. Pismena provjera znanja se preporučuje u svakom klasifikacionom periodu, kao i sistematizacija gradiva, jer ona daje pouzdane pokazatelje, a kod učenika razvija sposobnost samostalnog rada učvršćujući njihovo samopouzdanje i smisao za egzaktnost.

Broj navedenih sati za pojedina područja dat je samo kao orijentaciona naznaka vremena potrebnog za realizaciju određenih programskih sadržaja. Nastavnici imaju punu slobodu u uspostavljanju ravnoteže između prethodnih postignuća u pojedinim područjima i vremena za daljnji rad. Također, nastavnici imaju potpunu slobodu pri izboru nastavnih metoda, oblika rada i nastavnih sredstava u skladu sa uzrastom i sa savremenim tendencijama u metodici nastavnog rada, a što je određeno postavljenim ciljevima i jasno naznačenim ishodima učenja.

VJEŠTINE UČENJA I POUČAVANJA

Nastavom Hemije učenik se uvodi u naučni način razmišljanja, u odgoj za razuman odnos prema prirodi, čovjekovoj okolini, stječe korisna znanja iz naučne oblasti hemije te osposobljava se za primjenu stečenih znanja u svakodnevnom životu, tehnici i proizvodnji.

Učenik poučavanjem stječe znanja o najvažnijim hemijskim procesima te razumijeva hemijske zakonitosti. Također, uvodi se u:

- istraživanje i vježbanje primjenom metoda,
- razvijanje umijeća promatranja,

- bilježenje pojava u prirodi ili tokom izvođenja ogleda,
- opisivanje rezultata opažanjem,
- razvijanje navika za urednost, tačnost i preciznost pri izvođenju ogleda,
- razvijanje sposobnosti rukovanja hemijskim priborom i hemikalijama,
- razvijanje sposobnosti opisivanja uočenih pojava, promjena, izražavanje vlastitog mišljenja i postavljanje pitanja koja potiču raspravu,
- razvijanje sposobnosti logičkog razmišljanja, apstraktnog, kritičkog i kreativnog mišljenja,
- osposobljavanje za samostalno rješenje problema,
- osposobljavanje za timski rad,
- razvijanje navika timskog rada i saradničkog učenja i međusobno uvažavanje,
- razvijanje navika korištenja raznih izvora informacija,
- razvijanje ekološke svijesti i odgovornosti prema radnom i životnom okruženju.

Odgajanjem i obrazovanjem u okviru predmeta Hemije učenik će steći hemijsku pismenost, samostalnost, inicijativnost, odgovornost, pravednost, poštivanje, brigu o drugom, tolerantnost, istraživački i stvaralački duh, solidarnost i samouvjerenost.

NAZIV PREDMETA: HEMIJA

RAZRED: IX

BROJ SATI: SEDMIČNO 2, GODIŠNJE 66

RED. BR.	TEMATSKJE CJELINE	PROGRAMSKI SADRŽAJI	OBRAZOVNI ISHODI	BROJ SATI
I	METALI	– Hemijski sastav Zemljine kore – Natrijum/natrij – Kalcijum/kalcij – Magnezijum – Aluminiyum – Željezo i čelik – Bakar – Zlato – Korozija i zaštita metala od korozije	– Učenici će naučiti koji je osnovni značaj metala za život čovjeka i u kojoj su mjeri zastupljeni u Zemljinoj kori; – znat će razliku između ruda i minerala; – znat će biološki značaj ovih elemenata; – poznavat će tehnološki značaj čelika; – znat će plemenitost metala, zašto željezo korozira, a zlato ne;	16
II	UGLJIK	– Pojam organskih tvari – Goriva – Ugljikov atom – Kvalitativni sastav organskih spojeva	– znat će da ugljik dolazi u elementarnom stanju; – znat će napisati jednačinu nastajanja ugljikovog dioksida, uz dovoljan i nedovoljan pristup zraka; – znat će dokazati osnovne gradivne elemente organskih tvari;	8
III	UGLJIKOVODONICI	– Zasićeni ugljikovodonici – Nezasićeni ugljikovodonici – IUPAC – Nafta – Aromatski ugljikovodonici	– znat će dokazati hemijsku stabilnost zasićenih ugljikovodonika; – znat će dokazati reaktivnost nezasićenih ugljikovodonika i prikazati jednačinama reakcije adicije i polimerizacije;	10

			– shvatit će značaj jedinstvenog naziva spojeva po IUPAC pravilima; – znat će strukturu benzena;	
IV	ORGANSKI SPOJEVI I ŽIVI SVIJET	– Alkoholi – Karboksilne kiseline – Esteri – Ugljikohidrati – Masti i ulja – Sapuni i deterdženti – Aminokiseline i bjelančevine – Enzimi	– znat će napisati reakciju fotosinteze, alkoholnog vrenja i sirćetnog vrenja; – uočiti će funkcionalnu skupinu kod različitih spojeva; – znat će značaj škroba u ljudskoj ishrani; – razlikovati će pojam zasićene i nezasićene masne kiseline; – znat će reakciju esterifikacije; – razumjeti će povezivanje aminokiselina; – znat će primjere nekih enzima;	20
V	SINTETIČKI SPOJEVI	– Polimeri (plastične mase)	– naučiti će značaj sintetičkih spojeva za život;	2
VI	EKOLOGIJA	– Voda, zrak, tlo – Utjecaj industrijske proizvodnje na okoliš – Saobraćaj i okolina – Gospodarenje otpadom – Zaštita okoliša	– znat će kako nastaju kisele kiše; – shvatiti će efekat staklenika; – uočiti će učinak umjetnih gnojiva na podzemne vode; – razumjeti će utjecaj automobila na zagađivanje okoliša; – znat će sortiranje otpada kao prvu fazu gospodarenja otpadom.	10

OPĆE NAPOMENE

Redoslijed proučavanja pojedinih tema nije obavezujući. Nastavnikova je odgovornost da raspoređuje nastavne sadržaje i obrađuje ih u okviru plana. Nastavne teme su grupirane u tematske cjeline za čiju je realizaciju potreban određeni fond sati, koji je naznačen uz tematske cjeline. Sati obrade prema satima ponavljanja i vježbi dovedeni su u omjer 1:1. Ovakvim rješenjem se omogućava učenje u školi, a nastavniku se ostavlja prostor za kreativno djelovanje. Sate predviđene za ponavljanje nastavnik će rasporediti prema svojoj procjeni i realizirati na svoj način. Laboratorijske vježbe vezat će za nastavne teme kojima one sadržajno pripadaju. Stehiometrijska izračunavanja također treba da budu sastavni dio hemijskog izražavanja, učine usvojene pojmove očiglednijim, logički povežu tematske cjeline i omoguće neposrednu praktičnu primjenu usvojenog gradiva. Pismena provjera znanja se preporučuje u svakom klasifikacionom periodu, kao i sistematizacija gradiva, jer ona daje pouzdane pokazatelje, a kod učenika razvija sposobnost samostalnog rada učvršćujući njihovo samopouzdanje i smisao za egzaktnost.

Broj navedenih časova za pojedina područja dat je samo kao orijentaciona naznaka vremena potrebnog za realizaciju određenih programskih sadržaja. Nastavnici imaju punu slobodu u uspostavljanju ravnoteže između prethodnih postignuća u pojedinim područjima i vremena za daljnji rad. Također, nastavnici imaju potpunu slobodu pri izboru nastavnih metoda, oblika rada i nastavnih sredstava u skladu sa uzrastom i savremenim tendencijama u metodici nastavnog rada, a što je određeno postavljenim ciljevima i jasno naznačenim ishodima učenja.

VJEŠTINE UČENJA I POUČAVANJA

Učenike treba poučiti i osposobiti za život prema:

- najsavremenijim saznanjima iz naučne oblasti hemije,
- zahtjevima promjenljivoga svijeta, što zahtijeva sposobnost samostalnog učenja i samostalnog rješavanja problema, trajnog razvijanja intelektualnog osjećaja, te sposobnost za ostvarivanje humanih međuljudskih odnosa,
- vrijednostima znanja i učenja kao individualnog i društvenog dobra,
- sadržajima i načinima zdravog življenja,
- načelima poštivanja različitosti interkulturalnog razumijavanja.

Odgajanjem i obrazovanjem u okviru predmeta Hemije učenik će steći hemijsku pismenost, samostalnost, inicijativnost, odgovornost, tačnost, preciznost, poštivanje, brigu o drugom, tolerantnost, istraživački i stvaralački duh, solidarnost, samouvjerenost i komunikativnost.

LIKOVNA KULTURA

UVOD

Specifičnost predmeta Likovne kulture u osnovnoj školi, zasniva se na praktičnom rješavanju likovnog problema. Kroz nastavu učenici razvijaju opće sposobnosti u likovnoj umjetnosti, jačaju stvaralačke sposobnosti i ovladavaju likovnim jezikom.

Nastava i sama korelacija sa drugim predmetima pomaže učenicima da objedine stečeno znanje iz različitih predmeta kroz likovni rad. Predmet Likovna kultura zauzima značajno mjesto u školskom sistemu, dajući veliki doprinos sadržajima saznanja pomoću vizuelne komunikacije. Likovna umjetnost ima obavezu da njeguje, sprovodi i oplemenjuje, jer je njen jezik univerzalan i svima razumljiv. Ovaj, kao i drugi predmeti, trebao bi ostvariti korelaciju sa nastavnim sadržajima iz oblasti maternjeg jezika (priča, roman, pripovijetka, poezija), matematike, prirode i društva, muzičke kulture, tjelesnog i zdravstvenog odgoja i kulture življenja.

Treba težiti proširivanju kompetencija u vizuelno-likovnom mišljenju, obavezno uočiti kompetencije i ispod i iznad normalnog standarda.

Nastavni predmet Likovna kultura obuhvata sljedeća područja: crtanje, slikanje, grafika, modeliranje, građenje i dizajn. U skladu sa spomenutim područjima organizirane su aktivnosti koje se prožimaju kroz tematske cjeline; Tačka – linija, Boja, Ploha, Površina, Masa i Prostor.

CILJ PREDMETA

Cilj ovog predmeta jeste usmjeravanje težišta obrazovanja na ono što dijete treba da zna i umije, a ne na onome što nastavnik treba da predaje. Učenik ovim postaje aktivni subjekt procesa učenja, te su programi i adekvatni načini rada usmjereni na dijete.

Cilj je i ostvariti korelaciju sa nastavnim sadržajima iz oblasti maternjeg jezika (priča, roman, pripovijetka, poezija), matematike, prirode i društva, muzičke kulture, tjelesnog i zdravstvenog odgoja i kulture življenja, bh. kulturne baštine.

Nastava Likovne kulture po ovom programu ima za cilj da kod učenika:

- oplemeni čulni senzibilitet;
- razvije sposobnosti percepcije, likovnog mišljenja, likovnog pamćenja;
- razvije svijest o individualnosti i autonomnosti;
- razvije interes za raznolikost oblika vizuelnog svijeta;
- razvije interesiranje za različite forme likovnog izražavanja;
- izgradi svijest o stvaralačkim sposobnostima društva kao cjeline;
- poveća znanje o sredstvima i materijalima za likovno stvaranje i o njihovoj upotrebi;
- razvije sposobnost da stečena znanja i iskustva primjenjuje u nužnostima svakodnevnog života u drugim oblastima;
- razvije motoričku osjetljivost i spretnost putem realizacije različitih likovnih zadataka;
- razvije osjećaj za urbanu svijest;
- razvije osjećaj za ruralnu, ekološku i estetsku svijest prema prirodi;
- razvije sposobnost za stvaralačko istraživanje.

ZADACI PREDMETA

- stvaranje uvjeta da učenici na časovima koriste različite tehnike i sredstva;
- omogućavanje razumijevanja i pozitivnog emocionalnog stava prema vrijednostima izraženim u djelima različitih područja umjetnosti;
- razvijanje sposobnosti učenika za opažanje kvaliteta likovnih elemenata;
- razvoj sposobnosti vizuelnog pamćenja i razvijanje osjetljivosti prema likovnim i vizuelnim vrijednostima;
- vizuelno zapažanje, saznanje, mišljenje, izražavanje – razvijanje igre sa predmetima;
- likovnim elementima, idejama, pojavama, problemima razvijanje sposobnosti za prepoznavanje tradicionalne, moderne i savremene umjetnosti, razvijanje svestrane ličnosti, razvijanje intelektualnih sposobnosti, kao i razvijanje stvaralačke fantazije;
- podsticanje učenika da posjećuju muzeje;
- formiranje moralnih i estetskih odnosa.

NAZIV PREDMETA: LIKOVNA KULTURA

RAZRED: VI

BROJ SATI: SEDMIČNO 1 , GODIŠNJE 35

RED. BR.	PREDMETNO PODRUČJE	PROGRAMSKI SADRŽAJI	OBRAZOVNI ISHODI	BROJ SATI
I	TAČKA I LINIJA VRSTE I KARAKTER LINIJA TOK LINIJA KROKI RASTERI FROTAŽ SVJETLO – SJENA TEKSTURA	– Vrste linija – Linije u svom okruženju – Ekspresivne vrijednosti toka i karaktera konturnih (obrisnih) linija/crta – Primjena različitih crtaćih materijala – Meka grafitna olovka, tuš i pero, tuš i drvce, tuš i kist, lavirani tuš, flomasteri, drveni ugljen – Pojam raster slike – Primjenom različitih crtaćih materijala uraditi rastere – Pojam i upoznavanje sa tehnikom frotaža – Ekspresivne vrijednosti toka i karaktera konturnih linija – Primjena različitih crtaćih materijala – Meka grafitna olovka, tuš i pero, tuš i drvce, tuš i kist, lavirani tuš, flomasteri, drveni ugljen – Pojam i vrste teksture (hrapava, glatka, sjajna, tekstur, mat, imitirana i crtačka tekstura)	Učenici: – će prepoznati i biti sposobni upotrijebiti ekspresivne vrijednosti toka i karaktera konturnih (obrisnih) linija/crta; – spoznaju značenje pojma kroki crteža; – ovladavaju brzim crtanjem, tj. prikazom živih modela u prostoru; – usvajaju i ovladavaju pojmovima: – crtež, konturna linija/obris; – tok linije, karakter linije, smjer; – bit će sposobni prepoznati i upotrijebiti različite vrijednosti konstruktivnih linija/crta, različitih dužina, smjera i gustine rasporeda, u cilju predstavljanja složenih struktura u raster slikama; – ovladat će mogućnostima korištenja različitih vrijednosti linija: meke-tvrde, svijetle-tamne, prozračne-zasićene, s ciljem prepoznavanja i definiranja oblika, reljefa i prostora; – primjenjuju frotaž tehniku – način rada;	6

			– razvijaju stavove i odnose prema likovnoj umjetnosti i estetskim vrijednostima, jačaju sposobnost vrednovanja sadržaja i ideja; – uočavaju važnost odnosa svjetla i sjene u prikazu prostora i oblika u prostoru; – usvajaju znanje iz oblasti tekstone;	
II	BOJA HROMATSKE I AHROMATSKE BOJE NEUTRALNE I PRIRODNE BOJE MONOHROMNO, KOLORISTIČKO I TONSKO SLIKANJE PSIHOLOŠKO DJELOVANJE BOJA KARAKTER BOJA TOPLE I HLADNE BOJE KOMPLEMENTARNE BOJE SLIKARSKE TEHNIKE	– Osnovne karakteristike hromatskih boja: – zasićenost boje, – valerska vrijednost – Neutralne boje, monohromno i kolorističko slikanje – Psihološko djelovanje boje i uočavanje karakteristika obrađenih boja – Analiza podjele boja po psihološkom djelovanju na: tople i hladne – Komplementarni kontrast (kontrast boja koje se dopunjuju) – Komplementarni parovi i njihovo poređenje – Rad u raznim slikarskim tehnikama: – Akvarel, gvaš, tempera, kolaž različitim materijalima, pastel (suhi, voštani), zgrafito (grebanje premazane osnove prethodno obojene voštanim bojama), flomasteri u boji (za manje formate radova), mozaik	– uočavaju i primjenjuju hromatsku paletu boja; – prepoznaju način vrednovanja i usvajanja hromatskih i ahromatskih karakteristika boja; – uočavaju razliku između boje punog intenziteta i oslabljene boje; – spoznaju način na koji će koristiti njihove karakteristike: zasićenosti (intenziteta) i psihološkog djelovanja; – otkrivaju estetske vrijednosti i dinamiku čistih boja, odnosa (kontrasta) toplo – hladno i njegove primjene u kreativnom radu (realizaciji likovnih radova), u odijevanju, kreiranju životnog prostora, osmišljavanju novih znakova; – prepoznaju komplementarne boje, jačaju razumijevanje i primjenu komplementarnih boja; – proširuju usvojene pojmove za oblast boja: spektar boja, hromatske karakteristike, zasićenost i valerske vrijednosti boja, podjela boja na tople i hladne; – razvijaju sposobnosti posmatranja, povezivanja pojmova, uočavanja, zaključivanja, snalažljivosti, likovne kreativnosti, konkretnog i apstraktnog mišljenja, bogaćenje mašte, orijentacija u vremenu i prostornim odnosima;	9
III	PLOHA SIMETRIJA I ASIMETRIJA	– Primjena (predstavljanje) lika na plohi kroz različite forme komponiranja:	– uočavaju vizuelne karakteristike lika (forme, oblika) u primjeni	7

	PLOŠNIH OBLIKA KOLAŽ POZITIVNI I NEGATIVNI PROSTOR GRAFIKA MONOTIPIJA DIZAJN	– simetrična kompozicija – asimetrična kompozicija – Primjena dvodimenzionalne organizacije kompozicije u oblastima crtanja, slikanja i grafike, statične i dinamične plohe u kompoziciji – Razvedena ploha – Preklopljena ploha – Statična i dinamična ploha, pozitivnog i negativnog (crnog i bijelog) prostora grafičkog lista (otiska). – Lik (forma, oblik) i ploha u dvodimenzionalnoj organizaciji kompozicije – Grafičke tekture i odnosi svijetlih i tamnih ploha, primjena kontrasta statičnih i dinamičnih ploha, organizacija prostora u formatu (okviru) grafičkog lista – Monotipija opis grafičkog postupka – Pojam dizajna i faze u nastanku gotovog proizvoda	dvodimenzionalne organizacije kompozicije; – jačaju razumijevanje i imaju mogućnost primjene kompozicionih odnosa simetrije i asimetrije kroz likovni rad; – ovladat će načinom rada u kolaž tehnici; – upoznaju se sa vrstama plohe i sa njezinom ulogom u organizaciji likovne kompozicije; – razvijaju sposobnost primjene složenih tekstura u likovnim područjima: crtanja, slikanja i grafike; – ovladavaju sposobnostima prepoznavanja, vrednovanja i primjene statičnih i dinamičnih crnih i bijelih (pozitivnih i negativnih) ploha, u organizaciji grafičkog lista; – usvajaju pojmove iz oblasti ploha, grafike i dizajna; – kreiraju znakove, industrijske proizvode itd.;	
IV	POVRŠINA TEKSTURA SLIKARSKE I PLASTIČKE TEKSTURE FAKTURA	– Pojam i uloga tekture u likovnoj kompoziciji – Oponašanje tekture u slikarskim materijalima: – Akvarel, gvaš, tempera, kolaž različitim materijalima, pastel (suhi, voštani), zgrafito (grebanje premazane osnove prethodno obojene voštanim bojama), flomasteri u boji (za manje formate radova), mozaik... – Karakteristika fature u granama likovne umjetnosti, i njezina uloga u prepoznatljivosti stila (pravca) u umjetnosti	– uočavaju značaj uloge površine u naglašavanju važnog /bitnog; malo-veliko, statično-dinamično, svijetlo-tamno...; – uočavaju značaj izražajnih mogućnosti stripa (sinteze slike i teksta); – analiziraju spot, TV-poruke, plakata kao forme vizuelnih komunikacija; – usvajaju pojmove iz oblasti površina: vizuelna informacija (poruka), industrijski dizajn, spot, TV-poruka, statično, dinamično; – upoznaju se s pojmom fature, i karakteristikama fature u različitim granama likovne umjetnosti;	6
V	MASA I PROSTOR PROSTOR OBLIK ARHITEKTURA KIPARSTVO	– Odnos mase i prostora u trodimenzionalnoj organizaciji kompozicije – Karakteristike prirodnih i načinjenih oblika – Karakteristike oblika: – jednostavni oblici	– u svom okruženju i skulptorskim djelima opažaju međusobne odnose mase i prostora; – predstavljaju masu u prostoru i oblik u prostoru; – ovladavaju sposobnostima	7

		– složeni oblici – Složene prostorne strukture i kompozicije u oblasti arhitekture: – nosive konstrukcije – funkcionalnost prostora – Upotreba različitih skulptorskih materijala – Predstavljanja mase i prostora putem jednostavnih i složenih oblika – Izvođenje složene prostorne strukture (kompozicije) kroz izradu makete predstavljanjem karakterističnih nosivih elemenata i funkcionalne organizacije prostora	uočavanja karakteristika prirodnih i načinjenih (vještačkih) oblika; – prepoznaju karakteristike i sposobnost upotrebe u vlastitom likovnom izrazu jednostavnih i složenih trodimenzionalnih oblika; – usvojiti će pojmove i njihovo značenje : kip, kiparstvo, kipar, prostor, masa, prirodni oblici, načinjeni oblici, gradnja, jednostavni oblici, složeni oblici, zatvoreni i otvoreni oblici struktura, nosive konstrukcije, funkcionalnost prostora, tlocrt.	

OPĆE NAPOMENE

Likovna kultura u VI razredu podrazumijeva početak sintetičkog koncipiranja vizuelnog doživljaja, povezivanje novih vizuelnih iskustava sa ranije stečenim znanjem. Usvajanje znanja i likovno kreativni rad realizira se kroz forme prostorne organizacije kompozicije:

1. oblikovanje na plohi – dvodimezionalna organizacija kompozicije,
2. oblikovanje u prostoru – rješavanja trodimenzionalnih formi.

Ove dvije podjele kreativnog rada po prostornoj organizaciji kompozicije, realiziraju se kroz likovne oblasti (likovna područja):

Oblikovanje na plohi kroz područja:

- Crtanje,
- Slikanje,
- Grafika,
- Područje vizuelnih komunikacija;

Oblikovanje u prostoru kroz područja:

- Prostorno oblikovanje i građenje,
- Područje vizuelnih komunikacija.

Predviđeni broj nastavnih sati za pojedina područja nije konačan, dat je samo kao vremenski okvir potreban za realizaciju programskih sadržaja.

S ciljem kvalitetnije realizacije i usvajanja novog gradiva, nastavnici imaju slobodu da uspostave ravnotežu između prethodnih postignuća i vremena potrebnog za dalji rad. Osim mogućnosti da mijenjaju ili utječu na broj sati po tematskim cjelinama, nastavnici imaju punu slobodu u izboru nastavnih metoda, oblika rada i nastavnih sredstava u skladu sa uzrastom i sa savremenim stremljenjima u metodici nastavnog rada, a što je sve određeno postavljenim ciljevima i jasno naznačenim ishodima učenja.

Zbog specifičnosti izvođenja nastave Likovne kulture potrebno je obezbijediti adekvatne materijalne uvjete, odnosno opremljenost prostora za rad. Nastava je većinom praktične prirode, tj. većina vremena provodi se u radu sa raznovrsnim likovnim materijalima i sredstvima, te su

neophodna i posebna didaktička sredstva. Prostor učionice za nastavu Likovne kulture sasvim drugačije se organizira i oprema od drugih.

Realizacija likovnih aktivnosti uvjetovana je sljedećim faktorima:

- *Prostornost* predstavlja mogućnost prilagođavanja prostora za rad svakom učeniku i laku dostupnost potrebnih materijala;
- *Osvjetljenje* treba biti ujednačeno, a u slučaju da nema dovoljno prirodne svjetlosti, moguće je i neonsko osvjetljenje;
- *Voda* – trebalo bi obezbijediti lak pristup vodi, jer voda se koristi u radu sa mnogim tehnikama, a koristimo je i za pranje pribora i ruku i održavanje čistoće radnih površina;
- *Podovi* u učionici treba da budu otporni na vodu i da se mogu lahko čistiti;
- *Namještaj* u kabinetu Likovne kulture trebao bi odgovarati likovnoj praksi, tj. treba biti lak za pomjeranje i manipulaciju, te prilagodljiv za različite likovne aktivnosti.

Osim navedenog u učionici je poželjno imati ormare za nastavna sredstva, materijale, pribor, učeničke mape radova, te police za odlaganje tek završenih radova koji se trebaju osušiti. Zahtjevi moderne nastave Likovne kulture često se usložnjavaju zbog brzog razvoja tehnike, te se grafoskopi, video-rekorderi ili plejeri, kasetofoni i sl. polahko gube iz upotrebe i zamjenjuju novim aparatima kao što su dvd-playeri, projektori, računari itd.

VJEŠTINE UČENJA I POUČAVANJA

Učenje u Likovnoj kulturi podrazumijeva proces povezivanja novih vizuelno oblikovnih spoznaja s postojećim znanjem, te dodavanje novih likovnih sadržaja postojećem razumijevanju likovne umjetnosti. Unapređivanje učenja se postiže tako što učenici vizueliziraju problem za koji nisu ranije znali, prepoznaju ga i likovno tehničkim sredstvima riješe. Poučavanje se javlja u više oblika indirektno i direktno (vizuelno, iz literature, digitalnih informacija ili interneta), kroz demonstracije pred cijelom grupom, diskusije, kroz male grupe učenika koje biraju određen način istraživanja/stvaranja i individualni rad.

Nastavnik treba da stvori ambijent koji je izvor intelektualnog podsticaja i emocionalne podrške za sve učenike. Imajući u vidu da se svakog trenutka odvija učenje, nastavnik je:

- posmatrač – analizira situacije, prati aktivnosti učenika,
- medijator – obezbjeđuje optimalnu atmosferu za rad,
- planer – planira programe s ciljem poboljšanja kvaliteta,
- organizator – organizira aktivnosti učenika,
- dokumentator – vodi dokumentaciju,
- pomoćnik – pruža potrebnu podršku,
- edukator – poznavalac svih likovnih tehnika, vještina,
- inicijator – inicira aktivnosti,
- učesnik – učestvuje u aktivnostima.

Nastavnik na sljedeće način pomaže i olakšava proces učenja:

- postavlja pitanja,
- reagira na pitanja učenika,
- ukazuje na mogućnosti,
- pomaže u slučaju mogućih problema i zajednički sa učenicima pronalazi rješenja.

Učenike treba posmatrati kao umjetnike, pomagati im da se razvijaju u različitim pravcima. Iskoristiti svaku priliku za eksperiment u radu. Prilikom eksperimentiranja i istraživanja stiču se neophodna iskustva za učenike.

NAZIV PREDMETA: LIKOVNA KULTURA

RAZRED: VII

BROJ SATI: SEDMIČNO 1, GODIŠNJE 35

RED. BR.	PREDMETNO PODRUČJE	PROGRAMSKI SADRŽAJ	OBRAZOVNI ISHOD	BROJ SATI
I	TAČKA I LINIJA CRTAČKE TEKSTURE LINIJA U FUNKCIJI DEFINIRANJA TEKSTURA FROTAŽ CRTAČI MATERIJALI	– Različite teksture: – upotreba raznovrsnih kombinacija linija, crta: – hrapava tekstura – glatka tekstura – sjajna tekstura – mat tekstura – teksturna crta, linija i mogućnost njene primjene – Strukturna crta, linija i način njene primjene – Frotaž (tehnika rada) - Prepoznavanja karaktera teksturnih i strukturnih crta (linija) i ovladavanje njihovom primjenom u cilju predstavljanja građe i površine neke materije – grafitna olovka, kreda, ugljen, tuš-pero, tuš-drvice, lavirani tuš, flomaster, pastel	Učenici: – prepoznaju estetske vrijednosti teksture; – usvajaju značenja pojma tekstura: hrapava tekstura, glatka tekstura, sjajna tekstura, mat tekstura, zasićena tekstura, prozirna- meka tekstura; – prepoznaju izražajne mogućnosti teksturnih linija, crta, mogu ih prepoznati na umjetničkim i svojim radovima i to primjenjuju oponašajući karakteristike tekstura putem slaganja linija, crta, mrlja i tačaka; – ovladavaju tehnikom frotaža u prikazu različitih tekstura; – razvijaju sposobnost primjene različitih crtaćih materijala; – ovladavaju tehnikom rada sa crtaćim materijalima;	7
II	BOJA OSNOVNE I IZVEDENE BOJE LOKALNA BOJA OPTIČKO MIJEŠANJE BOJE SLIKARSTVO KAO VRSTA LIKOVNE UMJETNOSTI KONTRAST KAO RITAM SUPROTNOSTI LIKOVNIH VRIJEDNOSTI KONTRASTI BOJE	– Uočavanje i prepoznavanje lokalne boje – Rad na usvajanju sposobnosti, uočavanja, analitičkoj procjeni i mogućnostima predstavljanja upotrebom lokalne boje – Istraživanja putem primjene optičkog miješanja boja (poentlizam-divizionizam), plave i žute tačke rezultiraju zelenu boju... – Oblik (forma, lik) i ploha u realizaciji dvodimenzionalne organizacije kompozicije – Pojam slikarstva i njegov značaj u likovnoj umjetnosti	– oposobljavaju se da prepoznaju i primjenjuju lokalnu boju; – razvijaju sposobnost uočavanja, davanja značaja i usvajanja primjene lokalnih boja; – ovladavaju i uče se koristiti karakteristikama valerskih vrijednosti boje (tonskog stepeniranja boje) i korištenja odnosa, svijetlo-tamno; – otkrivaju značaj i mogućnost primjene lokalnih boja; – kroz rad primjenjuju	10

		– Slikarske tehnike, tj. upotreba različitih slikarskih tehnika – Komponiranje putem kontrasta – Kontrastna svojstva boje – Kontrast boje prema boji – Kontrast svijetlo-tamno – Kontrast toplo-hladno – Komplementarni kontrast – Simultani kontrast – Kontrast kvaliteta – Kontrast kvantiteta	primarne boje punog intenziteta u funkciji optičkog miješanja boja i dobijanja izvedenih različitih tonskih vrijednosti; – usvajaju i ovladavaju pojmovima iz oblasti boja: lokalna boja, stepenovanje boje (valerske vrijednosti), optičko miješanje boja; – stepenuju boje u funkciji ostvarivanja bogatije skale valerskih vrijednosti i njihove primjene u kreativnom radu (realizaciji likovnih radova), u odijevanju, kreiranju životnog prostora, osmišljavanju novih znakova vizuelnih komunikacija, primijenjenoj umjetnosti (kreiranju upotrebnih predmeta) ...; – upoznaju se sa značenjem pojma kontrast, i uočavaju kontraste među bojama;	
III	PLOHA KOMPOZICIJA GRAFIKA KAO VRSTA LIKOVNE UMJETNOSTI FOTOGRAFIJA RITAM SMJER HARMONIJA	– Simetrična kompozicija plošnih oblika i asimetrična kompozicija plošnih oblika – Dvodimenzionalna kompozicija u likovnim oblastima: crtanja, slikanja, primijenjene umjetnosti i grafike – Organizacija kompozicije po principu pozitivni i negativni prostor plohe (ornament – arabeska) – Grafičke forme i odnosi svijetlih i tamnih ploha, pozitivno i negativno (pozitivnog i negativnog), organizacija prostora primjenom simetrije (asimetrije) u realizaciji grafičkog lista – Visoki tisak – Drvorez – Linorez – Drvorez i linorez u boji – Kartonski tisak – Razvoj fotografije – Psihološko djelovanje ritma i	– jačaju razumijevanje mogućnosti primjene kompozicionih odnosa simetrije i asimetrije; – postaju sposobni da primijene odnos simetrije i asimetrije, pozitivno i negativno u likovnim područjima: crtanja, slikanja, grafike i primijenjene umjetnosti; – sagledavaju značaj vizuelnih karakteristika lika (forme, oblika) u realizaciji dvodimenzionalne organizacije kompozicije; – upoznaju se sa grafikom kao granom likovne umjetnosti; – ovladavaju sposobnostima prepoznavanja, vrednovanja i primjene odnosa simetrije i asimetrije, crnih i bijelih (pozitivnih i negativnih) ploha, u organizaciji	6

		smjera – Repeticija kao harmonija	grafičkog lista; – usvajaju pojmove iz oblasti plohe: – lik, ploha, dvodimenzionalno, simetrija, asimetrija, pozitivno, negativno, višebojna grafika, fotografija, harmonija;	
IV	POVRŠINA POVRŠINA U TRODIMENZIONALNOM PROSTORU RELJEF PUNA PLASTIKA GIPS BRONCA KAMEN	– Proširivanje znanja o usvojenim slikarskim teksturama i fakturama kroz analizu likovnih djela – Primjena mekih skulptorskih materijala prikladnih za izvođenje različitih tekstura i faktura – Primjena slikarskih tekstura i faktura u funkciji predstavljanja različitih karakteristika, vrijednosti i karaktera površine – Rad po površini sa crtama, parnicama, urezanim linijama, složenim u gušćem i rjeđem rasporedu, tačkama, utisnutim različitim oblicima, predmetima u cilju ostvarivanja različitih faktura i ponavljanja oblika, ostvarivanje simetrije i asimetrije u realizaciji prostornih kompozicija	– uočavaju i prepoznaju različite tekstore i fakture na umjetničkim djelima i u realizaciji svog rada; – jačaju razumijevanje i ovladavanje mogućnostima predstavljanja na svojim radovima, u sopstvenom likovnom izrazu različitih slikarskih i skulptorskih tekstura i faktura – prepoznaju pozitivno i negativno kao način „govora” u skulptorskom izrazu; – usvajaju pojmove iz oblasti površine: – slikarska faktura, rukopis umjetnika, način nanošenja boje kistom ili lopaticom; – prepoznaju skulptorsku fakturu, način nanošenja, obrade materijala iz oblasti prostornog oblikovanja; – uočavaju pozitivne i negativne forme kao element tekstore i fakture;	6
V	MASA I PROSTOR POZITIVAN I NEGATIVAN PROSTOR PLOŠNO I LINIJSKI ISTANJENA MASA PROSTORNA ORGANIZACIJA NASELJA URBANIZAM	– Pozitivno i negativno kao način „govora” u skulptorskom izrazu – Pozitivne i negativne forme u predstavljanju prostornih struktura upotrebom mase i prostora – Odnosi mase i prostora u trodimenzionalnoj organizaciji kompozicije – Upotreba različitih skulptorskih materijala – glinamol, gлина, plastelin i sapun. Predstaviti prostorne organizacije, forme, putem	– upoznaju se sa pozitivnim i negativnim prostorom; – uočavaju ulogu prostora u organizaciji likovne kompozicije; – jačaju sposobnosti predstavljanja trodimenzionalnih oblika putem linijski istanjene mase; – prepoznaju karakteristike različitih materija i sposobnost upotrebe u vlastitom likovnom izrazu; – shvataju važnost	6

		mase i prostora – Izvođenje složene prostorne strukture, kompozicije kroz izradu makete, predstavljanjem karaktera urbanih prostora: grad, selo: ravničarsko, planinsko naselje	predstavljanja mase i prostora, i oblika u prostoru upotrebom: simetričnih i asimetričnih formi, pozitivnih i negativnih formi; – usvajaju pojmove: linijski istanjena masa, oblikovanje žicom; prostorna organizacija, urbanizacija prostora.	

OPĆE NAPOMENE

Likovna kultura u VII razredu podrazumijeva sintetičko koncipiranje vizuelnog doživljaja, povezivanje novih vizuelnih iskustava i spoznaja sa ranije stečenim znanjem.

Dalje usvajanje znanja, likovnog jezika i likovno-kreativni rad realizira se kroz forme prostorne organizacije kompozicije:

1. oblikovanje na plohi – dvodimezionalna organizacija kompozicije,
2. oblikovanje u prostoru – rješavanja trodimenzionalnih formi.

Ove dvije podjele kreativnog rada po prostornoj organizaciji kompozicije, razlikuju se kroz likovne oblasti (likovna područja), koja čine strukturu programa Likovne kulture:

Oblikovanje na plohi kroz područja:

- Crtanje,
- Slikanje,
- Grafika,
- Područje vizuelnih komunikacija,
- Primijenjena umjetnost i dizajn (u formi skica, izvedbenih predložaka);

Oblikovanje u prostoru kroz područja:

- Prostorno oblikovanje i građenje,
- Područje vizuelnih komunikacija,
- Primijenjena umjetnost i dizajn.

Predviđeni broj nastavnih sati za pojedina područja nije konačan, dat je samo kao vremenski okvir potreban za realizaciju programskih sadržaja.

S ciljem kvalitetnije realizacije i usvajanja novog gradiva, nastavnici imaju slobodu da uspostave ravnotežu između prethodnih postignuća i vremena potrebnog za dalji rad. Osim mogućnosti da mijenjaju ili utječu na broj sati po tematskim cjelinama, nastavnici imaju punu slobodu u izboru nastavnih metoda, oblika rada i nastavnih sredstava u skladu sa uzrastom i sa savremenim stremljenjima u metodici nastavnog rada, a što je sve određeno postavljenim ciljevima i jasno naznačenim ishodima učenja.

Zbog specifičnosti izvođenja nastave Likovne kulture potrebno je obezbijediti adekvatne materijalne uvjete, odnosno opremljenost prostora za rad. Nastava je većinom praktične prirode, tj. većina vremena provodi se u radu sa raznovrsnim likovnim materijalima i sredstvima, te su neophodna i posebna didaktička sredstva. Prostor učionice za nastavu Likovne kulture sasvim drugačije se organizira i oprema od drugih.

Realizacija likovnih aktivnosti uvjetovana je sljedećim faktorima:

- *Prostornost* predstavlja mogućnost prilagođavanja prostora za rad svakom učeniku i laku dostupnost potrebnih materijala;
- *Osvjetljenje* treba biti ujednačeno, a u slučaju da nema dovoljno prirodne svjetlosti, moguće je i neonsko osvjetljenje;
- *Voda* – trebalo bi obezbijediti lak pristup vodi, jer voda se koristi u radu sa mnogim tehnikama, a koristimo je i za pranje pribora i ruku i održavanje čistoće radnih površina;
- *Podovi* u učionici treba da budu otporni na vodu i da se mogu lahko čistiti;
- *Namještaj* u kabinetu Likovne kulture trebao bi odgovarati likovnoj praksi, tj. treba biti lak za pomjeranje i manipulaciju, te prilagodljiv za različite likovne aktivnosti.

Osim navedenog u učionici je potrebno imati ormare za nastavna sredstva, materijale, pribor, učeničke mape radova, te police za odlaganje tek završenih radova koji se trebaju osušiti. Zahtjevi moderne nastave Likovne kulture često se usložnjavaju zbog brzog razvoja tehnike, te se grafoskopi, video-rekorderi ili plejeri, kasetofoni i sl. polahko gube iz upotrebe i zamjenjuju novim aparatima kao što su dvd-playeri, projektori, računari itd.

VJEŠTINE UČENJA I POUČAVANJA

Učenje u Likovnoj kulturi podrazumijeva proces povezivanja novih vizuelno oblikovnih spoznaja s postojećim znanjem, te dodavanje novih likovnih sadržaja postojećem razumijevanju likovne umjetnosti. Unapređivanje učenja se postiže tako što učenici vizueliziraju problem za koji nisu ranije znali, prepoznaju ga i likovno tehničkim sredstvima riješe. Poučavanje se javlja u više oblika indirektno i direktno (vizuelno, iz literature, digitalnih informacija ili interneta), kroz demonstracije pred cijelom grupom, diskusije, kroz male grupe učenika koje biraju određen način istraživanja/stvaranja i individualni rad.

Nastavnik treba da stvori ambijent koji je izvor intelektualnog podsticaja i emocionalne podrške za sve učenike. Imajući u vidu da se svakog trenutka odvija učenje, nastavnik je:

- posmatrač – analizira situacije, prati aktivnosti učenika,
- medijator – obezbjeđuje optimalnu atmosferu za rad,
- planer – planira programe s ciljem poboljšanja kvaliteta,
- organizator – organizira aktivnosti učenika,
- dokumentator – vodi dokumentaciju,
- pomoćnik – pruža potrebnu podršku,
- edukator – poznavalac svih likovnih tehnika, vještina,
- inicijator – inicira aktivnosti,
- učesnik – učestvuje u aktivnostima.

Nastavnik na sljedeće način pomaže i olakšava proces učenja:

- postavlja pitanja,
- reagira na pitanja učenika,
- ukazuje na mogućnosti,
- pomaže u slučaju mogućih problema i zajednički sa učenicima pronalazi rješenja.

Učenike treba posmatrati kao umjetnike, pomagati im da se razvijaju u različitim pravcima. Iskoristiti svaku priliku za eksperiment u radu. Prilikom eksperimentiranja i istraživanja stiču se neophodna iskustva za učenike.

NAZIV PREDMETA: LIKOVNA KULTURA
RAZRED: VIII
BROJ SATI: SEDMIČNO 1 , GODIŠNJE 35

RED. BR.	PREDMETNO PODRUČJE	PROGRAMSKI SADRŽAJ	OBRAZOVNI ISHOD	BROJ SATI
I	TAČKA I LINIJA LINIJA I PERSPEKTIVA VRSTE PERSPEKTIVA KONSTRUKCIJA PERSPEKTIVE LINEARNA PERSPEKTIVA PROPORCIJE PROPORCIJE LJUDSKOG TIJELA ZLATNI REZ	– Privid trodimenzionalnog prostora na plohi – Prepoznati, uočiti različite vidove perspektive – linearna perspektiva – ptičija perspektiva – žablja perspektiva – Linearna perspektiva i njezini elementi – Konstruiranje perspektive pomoću elemenata koji određuju perspektivu – Kanoni za predstavljanje ljudskog tijela: – Egipatski kanon – Grčki kanon – Bizantski kanon – Leonardov kanon – Le Corbusierov kanon – Različitosti veličina elemenata u prostoru (proporcija) i mogućnost njihovog predstavljanja u cilju definiranja perspektive, prostora i odnosa u prostoru – Odnos više veličina likova, njihov međusobni odnos u prostoru – Zlatni rez pravougaonika – Uočiti i prepoznati valerske vrijednosti boje (tonska skala, stepenovanje boje) – Ovladavanje tonske skale boja	Učenici: – prepoznaju linearnu perspektivu na umjetničkim radovima, razvijaju sposobnost da to primjene u svom likovnom izrazu; – razvijaju sposobnost da prepoznaju i upotrijebe u svom radu različite perspektive, kao formu predstavljanja elemenata i oblika u prostoru; – predstavljaju objekte (oblike), predmete iz obrađenih perspektiva; – usvajaju pojmove iz perspektive; – upoznaju se sa karakteristikama pojedinih kanona za predstavljanje ljudskog tijela; – otkrivaju zakonitosti estetskih vrijednosti, kao i mogućnosti primjene perspektive u predstavljanju motiva i sadržaja (eksterijera i enterijera); – ovladavaju pravilom zlatnog reza; – uočavaju prisustvo zlatnog reza na umjetničkim djelima;	6
II	BOJA VALER VALERSKI KLJUČEVI	– Uočiti i prepoznati valerske vrijednosti boje (tonska skala, stepenovanje boje) – Ovladavanje tonske skale boja – Visoki ključ – Srednji ključ – Duboki ključ – Primjena kolorističke modulacije – Ovladavanje primjenom kolorističke modulacije – Primjena modelacije i modulacije s ciljem predstavljanja prostora i	– kroz rad upoznaju se sa ulogom valera u cilju ostvarivanja privida trodimenzionalnosti oblika; – primjenjuju kolorističke modulacije; – primjenjuju odnose toplo-hladno-toplo ili odnose hladno-toplo-hladno pri kolorističkoj modulaciji; – Primjenjuju tonske modelacije, valerski stepenovane boje;	5

		međusobnih oblika u prostoru – Slikarske tehnike i njihova primjena	– usvajaju pojmove iz oblasti boja; – valersko stepenovanje boje /koloristička modulacija (izmjena kolorističkih odnosa toplo-hladno-toplo ili odnosa hladno-toplo-hladno); – razvijaju sposobnosti posmatranja, diferenciranja važnog od manje važnog; – razvijaju likovne kreativnosti, konkretnog i apstraktnog mišljenja, bogaćenje mašte, orijentacija u vremenu i sigurnije rješavanje prostornih odnosa;	
III	PLOHA OBLIKOVANJE PROSTORA NA PLOHI PUTEM KONTRASTA KOLORISTIČKA MODULACIJA SA SUGERIRANJEM PERSPEKTIVE GRAFIKA KAO VRSTA LIKOVNE UMJETNOSTI TEHNIKE DUBOKOG TISKA (MEHANIČKE METODE) DUBOKI TISAK (HEMIJSKE METODE) GRAFIČKI DIZAJN PLAKAT ZAŠTITNI ZNAK (LOGOTIP)	– Organizacija kompozicije po principu bliže i dalje – Realizacija kompozicije sa primjenom odnosa ravnoteže i proporcije u oblasti slikanja ostvarenim različitim slikarskim tehnikama – Modulacija, valerskim vrijednostima, predstavljanje trodimenzionalnosti ili plastičnosti oblika na plohi (iluzija prostora) – Tehnike dubokog tiska, nastale mehaničkom metodom: – Bakrorez – Suha igla – Mecotinta – Bakropis – Akvatinta – Visoki bakropis – Ravni (plošni) tisak – Litografija – Serigrafija (sitotisak) – Računarska grafika – Monotipija – Ostvarivanje odnosa ravnoteže u organizaciji likovnog rješenja (naslovna strana knjige – grafički dizajn)	– uočavaju značaj linearne/geometrijske perspektive i mogućnosti njene primjene u predstavljanju prostora; – razumijevaju i usvajaju promjene kompozicionih odnosa; – proširuju znanje o kolorističkoj modulaciji boje, s ciljem predstavljanja prostornosti, plastičnosti (trodimenzionalnosti) oblika; – proširuju usvojenost pojmova za oblast ploha: skrivena ravnoteža, ravnoteža, simetrija, asimetrija, grafika, duboki tisak; – upoznaju se sa tehnikama dubokog tiska; – prepoznaju tehnike dubokog tiska, koje su nastale hemijskom metodom izrade klišeja; – upoznaju se sa načinom rada u obrađenim tehnikama; – razvijaju sposobnosti doživljavanja i predstavljanja različitih sadržaja; – ovladavaju mogućnostima primjene odnosa proporcija (direktne i	8

			obrnute proporcionalnosti) i ravnoteže u likovnim područjima: crtanja, slikanja, grafike, primijenjene umjetnosti i dizajna;	
IV	POVRŠINA SLIKARSTVO KAO VRSTA LIKOVNE UMJETNOSTI PERSPEKTIVA JEDINSTVO STATIČNO I DINAMIČNO JEDINSTVO MODELIRANJE RAVNOTEŽA	– Osnovni pojmovi o slikarstvu i slikarskim tehnikama – Slikarske tehnike: – Mozaik – Vitraž – Tapiserija – Kolaž – Freska – Linearna perspektiva – Primjena linearne perspektive u cilju stvaranja privida volumena (trodimenzionalnosti) na površini – Iluzija volumena na plohi, plitki reljef (metalni novčić, grb i sl.) – Primjena perspektive u funkciji predstavljanja različitih uglova gledanja – Pojam jedinstva i njegova uloga u likovnoj kompoziciji. – Jedinstvo kao princip (načelo) estetskog reda u likovnoj kompoziciji – Vrste jedinstva u likovnoj kompoziciji: statično i dinamično jedinstvo – Pojam modeliranja i vrste skulptorskih materijala – Rad sarazličitim materijalom u oblasti prostornog oblikovanja, predstaviti privid trodimenzionalnih odnosa: bliže-dalje, veće-manje, koji imaju za cilj prikaz složenih odnosa volumena u realizaciji prostornih kompozicija; Pojam ravnoteže i njezina uloga u likovnoj kompoziciji – Vrste ravnoteže: – Simetrična ravnoteža – Asimetrična ravnoteža	– upoznaju se sa pojmovima iz oblasti površine, slikarskih tehnika, jedinstva i modeliranja; – uočavaju i bolje razumijevaju te ovladavaju mogućnostima predstavljanja pomoću linearne/geometrijske perspektive, ptičije perspektive i žablje perspektive; – predstavljaju različite forme perspektive s ciljem ostvarivanja iluzije udaljenosti, preklapanja i zaklanjanja oblika; – upoznaju se sa značenjem pojma jedinstva u likovnoj kompoziciji, uočavaju vrste jedinstva i njihove karakteristike; – upoznaju se sa statično i dinamično jedinstvenim kompozicijama; – upoznaju se sa pojmom modeliranja i vrstama skulptorskih materijala; – radeći u različitim skulptorskim materijalima uče tehnike rada, tj. dodavanje i oduzimanje materijala; – prepoznaju vrste ravnoteže u likovnoj kompoziciji; – uočavaju razliku i njihovu međusobnu povezanost;	10
V	MASA I PROSTOR ODNOS MASE I PROSTORA RITAM	– Predstavljanje prostornih odnosa bliže-dalje u funkciji definiranja prostora; – Ritam plošno istanjenih masa, ritam u alternaciji –(ritam u	– registriraju, i vrše valorizaciju odnosa plošno istanjenih masa i primjene ritma u alternaciji; – jačaju sposobnost	6

		izmijenjenoj formi) – Proporcionalnost u predstavljanju složenih oblika /odnos dijelova prema cjelini i cjeline prema dijelovima – Ritam u likovnoj kompoziciji – Predstavljanje složenih prostornih organizacija primjenom ritma sa plošno istanjenim masama – Rad u skulptorskim materijalima glinamol, glina, plastelin ...	predstavljanja plošno istanjene mase i ritma u alternaciji oblika u prostoru; – ovladavaju i razvijaju sposobnosti predstavljanja trodimenzionalnih oblika putem primjene, proporcije i ravnoteže; – usvajaju pojmove: dinamičnost forme, plošno istanjena masa, ritam u alternaciji, ritam u izmijenjenoj formi.	

OPĆE NAPOMENE

Učenički pristup doživljavanju i percipiranju okoline je intelektualno-vizuelni, a mišljenje apstraktno, što predstavlja karakteristiku ovog uzrasta.

Dalje usvajanje znanja, likovnog jezika i likovno-kreativni rad realizira se kroz forme prostorne organizacije kompozicije:

- oblikovanje na plohi – dvodimezionalna organizacija kompozicije,
- oblikovanje u prostoru – rješavanja trodimenzionalnih formi.

Kao što je i u dosadašnjem programu bilo naznačeno, za oblikovanje na plohi u realizaciju bit će uključena područja:

- Crtanje,
- Slikanje,
- Grafika,
- Područje vizuelnih komunikacija,
- Primijenjena umjetnost i dizajn (u formi skica, izvedbenih predložaka);

Oblikovanje u prostoru kroz područja:

- Prostorno oblikovanje i građenje,
- Područje vizuelnih komunikacija,
- Primijenjena umjetnost i dizajn.

Predviđeni broj nastavnih sati za pojedina područja nije konačan, dat je samo kao vremenski okvir potreban za realizaciju programskih sadržaja.

S ciljem kvalitetnije realizacije i usvajanja novog gradiva, nastavnici imaju slobodu da uspostave ravnotežu između prethodnih postignuća i vremena potrebnog za dalji rad. Osim mogućnosti da mijenjaju ili utječu na broj sati po tematskim cjelinama, nastavnici imaju punu slobodu u izboru nastavnih metoda, oblika rada i nastavnih sredstava u skladu sa uzrastom i sa savremenim stremljenjima u metodici nastavnog rada, a što je sve određeno postavljenim ciljevima i jasno naznačenim ishodima učenja.

Realizacija likovnih aktivnosti uvjetovana je sljedećim faktorima:

- *Prostornost* predstavlja mogućnost prilagođavanja prostora za rad svakom učeniku i laku dostupnost potrebnih materijala;

- *Osvjetljenje* treba biti ujednačeno, a u slučaju da nema dovoljno prirodne svjetlosti, moguće je i neonsko osvjetljenje;
- *Voda* – trebalo bi obezbijediti lak pristup vodi, jer voda se koristi u radu sa mnogim tehnikama, a koristimo je i za pranje pribora i ruku i održavanje čistoće radnih površina;
- *Podovi* u učionici treba da budu otporni na vodu i da se mogu lahko čistiti;
- *Namještaj* u kabinetu Likovne kulture trebao bi odgovarati likovnoj praksi, tj. treba biti lak za pomjeranje i manipulaciju, te prilagodljiv za različite likovne aktivnosti.

Osim navedenog u učionici je potrebno imati ormare za nastavna sredstva, materijale, pribor, učeničke mape radova, te police za odlaganje tek završenih radova koji se trebaju osušiti. Zahtjevi moderne nastave Likovne kulture često se usložnjavaju zbog brzog razvoja tehnike, te se grafoskopi, video-rekorderi ili plejeri, kasetofoni i sl. polahko gube iz upotrebe i zamjenjuju novim aparatima kao što su dvd-playeri, projektori, računari itd.

VJEŠTINE UČENJA I POUČAVANJA

Učenje u Likovnoj kulturi podrazumijeva proces povezivanja novih vizuelno oblikovnih spoznaja s postojećim znanjem, te dodavanje novih likovnih sadržaja postojećem razumijevanju likovne umjetnosti. Unapređivanje učenja se postiže tako što učenici vizueliziraju problem za koji nisu ranije znali, prepoznaju ga i likovno tehničkim sredstvima riješe. Poučavanje se javlja u više oblika indirektno i direktno (vizuelno, iz literature, digitalnih informacija ili interneta), kroz demonstracije pred cijelom grupom, diskusije, kroz male grupe učenika koje biraju određen način istraživanja/stvaranja i individualni rad.

Nastavnik treba da stvori ambijent koji je izvor intelektualnog podsticaja i emocionalne podrške za sve učenike. Imajući u vidu da se svakog trenutka odvija učenje, nastavnik je:

- posmatrač – analizira situacije, prati aktivnosti učenika,
- medijator – obezbjeđuje optimalnu atmosferu za rad,
- planer – planira programe s ciljem poboljšanja kvaliteta,
- organizator – organizira aktivnosti učenika,
- dokumentator – vodi dokumentaciju,
- pomoćnik – pruža potrebnu podršku,
- edukator – poznavalac svih likovnih tehnika, vještina,
- inicijator – inicira aktivnosti,
- učesnik – učestvuje u aktivnostima.

Nastavnik na sljedeće način pomaže i olakšava proces učenja:

- postavlja pitanja,
- reagira na pitanja učenika,
- ukazuje na mogućnosti,
- pomaže u slučaju mogućih problema i zajednički sa učenicima pronalazi rješenja.

Učenike treba posmatrati kao umjetnike, pomagati im da se razvijaju u različitim pravcima. Iskoristiti svaku priliku za eksperiment u radu. Prilikom eksperimentiranja i istraživanja stiču se neophodna iskustva za učenike.

NAZIV PREDMETA: LIKOVNA KULTURA
RAZRED: IX
BROJ SATI: SEDMIČNO 1 , GODIŠNJE 33

RED. BR.	PREDMETNO PODRUČJE	PROGRAMSKI SADRŽAJ	OBRAZOVNI ISHOD	BROJ SATI
I	TAČKA I LINIJA LINIJA U LIKOVNOM DJELU LINIJA U PROSTORU DOMINANTA U KOMPOZICIJI HARMONIJA	– Linija i njezina uloga u likovnoj kompoziciji – Vrste i kvalitet linija – Linija u umjetničkim djelima – Prikaz prostora pomoću različitih linija – Likovno oblikovati liniju u njenoj suštinskoj dominantnosti –razlikovanjem, (dominacija u likovnom kontekstu konstruktivnih i konturnih linija u slici-crtežu). – Pojam dominante kao principa/načela estetskog reda – Dominantnost linije u crtežu – Dominantnost kvaliteta linije u grafičkom izrazu i tehnikama – Pojam i uloga harmonije u likovnim kompozicijama – Harmonija proporcija – Uočiti harmoniju i likovno memorirati vježbama – Harmonija proporcija – usklađenost sličnosti i razlika – Neposredno okruženje učenika, enterijer i eksterijer – Ritam u likovnoj kompoziciji, vrste i karakteristike ritma – Pravilni ritam – Izmjenični ritam	Učenici; – prepoznaju izražajne mogućnosti dominacije likovnog kvaliteta linije, mogu je prepoznati na umjetničkim radovima i biti sposobni primijeniti u svom likovnom izrazu kao aktivnu dominantnost koja likovno ističe svoju funkciju u službi percipiranog ili vizibilno shvaćenog motiva – teme; – uočavaju različite načine primjene određenih linija u prikazu prostora; – primjenom najrazličitijih tehnika i crtačkih materijala, po slobodnom izboru grade i vrednuju prostor kroz prikaz prostornih planova; – uočavaju dominantu u likovnim kompozicijama, prepoznaju je i pokušavaju kroz likovni rad da je ponove; – prepoznaju harmoniju i ovladavaju njezinom primjenom u svom likovnom radu; – usvajaju pozitivne stavove i odnose prema likovnoj umjetnosti i estetskim vrijednostima, produbljuju sposobnosti vrednovanja sadržaja i ideja; – njeguju pozitivan odnos prema radu i inicijativi;	6
II	PLOHA RITAM KONTRAST VALER KOMPLEMENTARNI KONTRAST TEKSTURA SIMetrija	– Kontrast u likovnom djelu – Kontrast crno-bijelo – Karakterističnost pojma kontrasta (kontrast svijetlog i tamnog) – Pojam valera i vrste valerskih ključeva – Valerski odnosi u prikazu prostora – Komplementarni kontrast: crvena-zelena, žuta-ljubičasta, plava- narandžasta – Pojam teksture i vrste tekstura	– upoznaju se sa značenjem i ulogom ritma u likovnoj kompoziciji, uočavaju njegovo prisustvo kroz likovne elemente i primjenjuju ga u praktičnom radu; – prepoznaju kontrast likovnih elemenata, praktičnom primjenom kontrasta svijetlo-tamno ističu prostorne planove; – razumijevanje valera i valerskih ključeva.	6

		– Kontrast tekstura – Simetrični oblici u umjetnosti – ornamentalne forme – Asimetrična i dinamična ravnoteža – Asimetrični način organizacije – dinamika	– primjena valerskih odnosa u prikazu prostora; – koriste se odnosima među komplementarnim bojama, tj. komplementarnim kontrastima; – primjenjuju odnos toplo-hladno-toplo ili odnos hladno-toplo-hladno, teže valerskom kontrastu; – prepoznaju teksture i uočavaju njihove razlike i sličnosti; – primjenjuju usvojeno znanje i oponašaju različite teksture pomoću materijala po slobodnom izboru; – kroz rad vrednuju smisao simetrije; – razvijaju sposobnosti posmatranja, diferenciranja važnog od manje važnog; – otkrivaju značaj i mogućnosti primjene kontrasta – razlika – suprotnosti, dinamike simetrije u likovnom radu;	
III	BOJA BOJA KAO SVJETLOST I BOJA KAO PIGMENT OSOBINE BOJE MIJEŠANJE BOJA KOMPLEMENTARNE BOJE U LIKOVNOM DJELU JEDNOBOJNE (MONOHROMNE) KOMBINACIJE DVOBOJNE, TROBOJNE I ČETVOROBOJNE KOMBINACIJE U OSTWALDOVOM KRUGU BOJA SVOJSTVA KONTRASTA BOJE I RITAM I RAVNOTEŽA BOJE	– Boja kao fizička osobina svjetlosti – Uočavanje izražajnih mogućnosti boje: – Ponavljanje uloge svjetlosti u nastanku boje (spektar boja/hromatske boje) – Osnovne boje u likovnom djelu – Boje kao sredstvo likovnog izražavanja – Boja i njezina primjena kroz prošlost: – odjeća, slike, mozaici, keramika i sl. – Miješanje boja – Aditivno – Suptraktivno – Istraživanje komplementarnosti i slikarska obrada tog optičkog dejstva – Karakteristike boje, njezino dejstvo na emocije odnosno psihološki utjecaj na posmatrača – Oblikovanje prostora (monohromna kombinacija), dodavanje crne i bijele i komplementarne – umnožavanje harmonijske mogućnosti	– prepoznaju i uočavaju svojstva boje; – jačaju razumijevanje povezanosti talasnih dužina svjetlosti sa bojama koje vidimo; – bolje razumiju ulogu boje u likovnom djelu; – prepoznaju ulogu boje u likovnom izražavanju; – uočavaju važnost primjene boje kroz prošlost; – upoznaju se sa aditivnim i suptraktivnim miješanjem boja; – uočavaju povezanost izvedenih sa osnovnim bojama; – ovladavaju komplementarnim bojama; – uočavaju posljedice miješanja komplementarnih boja; – jačaju senzibilitet za boju, primjenjujući boju različite valerske vrijednosti; – upoznaju se sa Ostwaldovim krugom boja; – primjenjuju dvobojne, trobojne i četvorobojne kombinacije u prikazu	8

		– Oblikovanje prostora (veliki intervali), žuta-plavo-ljubičasta, crvena-plavo-zelena, plava-narančasta – Vježba po kružnom spektru Osvald – Četvorbojne kombinacije, po istom postupku – Uzajamno djelovanje više boja – Kombinacije boje – harmonija boje – Kontrasti boje: – Kontrast boje prema boji – Kontrast svijetlo-tamno – Kontrast toplo-hladno – Komplementarni kontrast – Kontrast kvaliteta – Kontrast kvantiteta – Simultani kontrast – Ritam boje: potreba za dinamičnim odnosima – Ravnoteža boje: potreba za usklađivanjem, tona – svjetline i zasićenosti – Kolorit u likovnom djelu – Odabir kolorističkih vrijednosti	– prostora; – radeći u slikarskim materijalima teže prikazu harmonije; – prepoznaju i bolje razumiju obrađene kontraste boje; – uočavaju njihovu ulogu u izražajnosti likovne kompozicije; – ovladavaju ritmom i ravnotežom, primjenjujući ih u likovnim kompozicijama u okoviru određenih tema; – bolje kontroliraju opažajni doživljaj boje; – koriste se odnosima kombinacija boja u cilju obogaćivanja prostora; – otkrivaju značaj i mogućnost primjene mnogih svojstava i izražajnih mogućnosti boje;	
IV	POVRŠINA TEKSTURA SIMULIRANE I STVARNE TEKSTURE U UMJETNIČKOM DJELU FANTASTIKA U SVIJETU OBLIKA REDEFINICIJA	– Linearna tekstura – Ispitivati i likovno određivati kvalitet površina, koristeći se linijom –linearnim konceptom – Crtanje upotrebom i korištenjem raznovrsnosti snage linije i to od oštre do tvrde, isprekidane, tačkaste – Oponašati različite teksture – Upotrebom stvarnih tekstura uraditi likovnu kompoziciju – Realizacija oblika spajanjem fotomontažom suprotnosti – Sadržaje vezati za oblike i njihove maštom razrađene karakteristike – povezivanje oblika – Opažanje okoline bez učešća uobičajene logike: – Kompozicija – geometrija i tekstura – Pojam redefinicije – Dodavati ili oduzimati, intervenirati na postojećem likovnom radu – Odabrati isti oblik i veličinu, a različito ga likovno realizirati...	– bolje će razumijeti linearni koncept, linearnost u svrhu pokazivanja i označavanja teksture; – imaju priliku da se upoznaju sa japanskim drvorezom, renesansnim rezbarima, grafičarima itd.; – ovladavaju znanjem iz oblasti teksture, razumiju primjenu stvarne i simulirane teksture u likovnim djelima; – razvijaju smisao za kreativnost i eksperiment; – razvijaju osjećaj snage simbola upotrebom gotovih slika-tiska; – nastoje da vide likovne forme, te njihovo djelovanje koje je bogatije i dublje; – razvijaju sposobnosti da se linijom maksimalno izraze u likovnom smislu; – upoznaju se sa značenjem pojma redefinicija i njegovom ulogom u likovnom radu; – prepoznaju načine realizacije istog oblika na više načina, primjenjujući različita likovno-tehnička sredstva;	6

V	MASA I PROSTOR JEDINSTVO U LIKOVNOM DJELU KONTRAST OBLIKA I VELIČINA KONTRAST U SKULPTURI KONTRAST TEKSTURE DIZAJN	– Pojam i uloga jedinstva u likovnom djelu – Vrste jedinstva u likovnom djelu – Jedinstvo oblika, boje, teksture i proporcija – Kontrast u svim motivima raspoređivati po načelu odjeljivanja, razdvajanja i izdvajanja oblika – Izvođenje likovnim transponovanjem više varijacija u kojima vlada kontrast veličine i oblika – Kontrast pozitivnog i negativnog volumena – Oblikovanje glinom, siporeksom, kartonom, mekani lim-folija – Primjena teksture u likovnoj kompoziciji – Koristeći različite teksture naglasiti kontrast u likovnoj kompoziciji – Likovni elementi i elementi kompozicije u dizajnu – Produkt dizajn – Dizajn upotrebnih predmeta	– bolje razumiju jedinstvo i njegovu ulogu u likovnom djelu; – prepoznaju statično i dinamično jedinstvene likovne kompozicije; – primjenjuju stečeno znanje iz oblasti kontrasta; – koristeći kontrast oblika i veličine razvijaju kreativnost i likovnu izražajnost; – uočavaju odlike rasporeda i obrade masa u skulpturi od antike do novijeg vremena; – upoznaju se sa vrstama skulptura (mobilna skulptura, reljef itd.); – uočavaju i prepoznaju različite teksture; – ovladavaju oponašanjem i primjenom različitih tekstura; – upoznaju pojam i ulogu dizajna u našoj svakodnevnic; – povezuju pojmove, uočavanja, zaključivanja, sposobnost snalaženja u rješavanju novonastale situacije, razvijaju likovnu kreativnost, konkretno i apstraktno mišljenje.	7

OPĆE NAPOMENE

U okviru nastavnog predmeta Likovna kultura u IX razredu, treba naglasiti da je kod učenika prisutno apstraktno mišljenje, da je pristup okolini intelektualno-vizuelni.

Dalje usvajanje znanja, likovnog jezika i likovno-kreativni rad realizira se kroz forme prostorne organizacije kompozicije:

- oblikovanje na plohi – dvodimezionalna organizacija kompozicije,
- oblikovanje u prostoru – rješavanja trodimenzionalnih formi.

Ove dvije podjele kreativnog rada po prostornoj organizaciji kompozicije, razlikuju se kroz likovne oblasti (likovna područja), koja čine strukturu programa Likovne kulture:

Oblikovanje na plohi kroz područja:

- Crtanje,
- Slikanje,
- Grafika,
- Područje vizuelnih komunikacija,
- Primijenjena umjetnost i dizajn (u formi skica, izvedbenih predložaka);

Oblikovanje u prostoru kroz područja:

- Prostorno oblikovanje i građenje,

- Područje vizuelnih komunikacija,
- Primijenjena umjetnost i dizajn.

Predviđeni broj nastavnih sati za pojedina područja nije konačan, dat je samo kao vremenski okvir potreban za realizaciju programskih sadržaja.

S ciljem kvalitetnije realizacije i usvajanja novog gradiva, nastavnici imaju slobodu da uspostave ravnotežu između prethodnih postignuća i vremena potrebnog za dalji rad. Osim mogućnosti da mijenjaju ili utječu na broj sati po tematskim cjelinama, nastavnici imaju punu slobodu u izboru nastavnih metoda, oblika rada i nastavnih sredstava u skladu sa uzrastom i sa savremenim stremljenjima u metodici nastavnog rada, a što je sve određeno postavljenim ciljevima i jasno naznačenim ishodima učenja.

Zbog specifičnosti izvođenja nastave Likovne kulture potrebno je obezbijediti adekvatne materijalne uvjete, odnosno opremljenost prostora za rad. Nastava je većinom praktične prirode, tj. većina vremena provodi se u radu sa raznovrsnim likovnim materijalima i sredstvima, te su neophodna i posebna didaktička sredstva. Prostor učionice za nastavu Likovne kulture sasvim drugačije se organizira i oprema od drugih.

Realizacija likovnih aktivnosti uvjetovana je sljedećim faktorima:

- *Prostornost* predstavlja mogućnost prilagođavanja prostora za rad svakom učeniku i laku dostupnost potrebnih materijala;
- *Osvjetljenje* treba biti ujednačeno, a u slučaju da nema dovoljno prirodne svjetlosti, moguće je i neonsko osvjetljenje;
- *Voda* – trebalo bi obezbijediti lak pristup vodi, jer voda se koristi u radu sa mnogim tehnikama, a koristimo je i za pranje pribora i ruku i održavanje čistoće radnih površina;
- *Podovi* u učionici treba da budu otporni na vodu i da se mogu lahko čistiti;
- *Namještaj* u kabinetu Likovne kulture trebao bi odgovarati likovnoj praksi, tj. treba biti lak za pomjeranje i manipulaciju, te prilagodljiv za različite likovne aktivnosti.

Osim navedenog u učionici je potrebno imati ormare za nastavna sredstva, materijale, pribor, učeničke mape radova, te police za odlaganje tek završenih radova koji se trebaju osušiti. Zahtjevi moderne nastave Likovne kulture često se usložnjavaju zbog brzog razvoja tehnike, te se grafoskopi, video-rekorderi ili plejeri, kasetofoni i sl. polahko gube iz upotrebe i zamjenjuju novim aparatima, kao što su dvd-playeri, projektori, računari itd.

VJEŠTINE UČENJA I POUČAVANJA

Učenje u Likovnoj kulturi podrazumijeva proces povezivanja novih vizuelno oblikovnih spoznaja s postojećim znanjem, te dodavanje novih likovnih sadržaja postojećem razumijevanju likovne umjetnosti. Unapređivanje učenja se postiže tako što učenici vizueliziraju problem za koji nisu ranije znali, prepoznaju ga i likovno tehničkim sredstvima riješe. Poučavanje se javlja u više oblika indirektno i direktno (vizuelno, iz literature, digitalnih informacija ili interneta), kroz demonstracije pred cijelom grupom, diskusije, kroz male grupe učenika koje biraju određen način istraživanja/stvaranja i individualni rad.

Nastavnik treba da stvori ambijent koji je izvor intelektualnog podsticaja i emocionalne podrške za sve učenike. Imajući u vidu da se svakog trenutka odvija učenje, nastavnik je:

- posmatrač – analizira situacije, prati aktivnosti učenika,
- medijator – obezbjeđuje optimalnu atmosferu za rad,

- planer – planira programe s ciljem poboljšanja kvaliteta,
- organizator – organizira aktivnosti učenika,
- dokumentator – vodi dokumentaciju,
- pomoćnik – pruža potrebnu podršku,
- edukator – poznavalac svih likovnih tehnika, vještina,
- inicijator – inicira aktivnosti,
- učesnik – učestvuje u aktivnostima.

Nastavnik na sljedeće način pomaže i olakšava proces učenja:

- postavlja pitanja,
- reagira na pitanja učenika,
- ukazuje na mogućnosti,
- pomaže u slučaju mogućih problema i zajednički sa učenicima pronalazi rješenja.

Učenike treba posmatrati kao umjetnike, pomagati im da se razvijaju u različitim pravcima. Iskoristiti svaku priliku za eksperiment u radu. Prilikom eksperimentiranja i istraživanja stiču se neophodna iskustva za učenike.

MUZIČKA KULTURA

UVOD

Nastavni plan i program iz nastavnog predmeta Muzička kultura temelji se na Zakonu o devetogodišnjem osnovnom obrazovanju Srednjobosanskog kantona i na zajedničkim osnovama Federalnog nastavnog plana i programa, te ostalim kantonalnim dokumentima koji tretiraju ovo područje. Cilj revidiranog i inoviranog Nastavnog plana i programa bio je da se ponudi adekvatniji izbor i raspored nastavnih sadržaja, da se podigne kvalitet sadržajne strukture, te da se, u pojedinim segmentima, nastavni sadržaji rasterete i usklade sa intelektualnim sposobnostima učenika, da se odgojno-obrazovni rad učini efikasnijim na ovom obrazovnom nivou i da se jasno i djelotvorno postave ishodi učenja u nastavi Muzičke kulture.

Struktura nastavnog predmeta Muzička kultura je složena i svako predmetno područje ima udjela u osposobljavanju učenika za specifične muzičke aktivnosti, jer je muzika veoma značajna za razvoj svakog ljudskog bića. Razvijanjem muzičkih sposobnosti uvećava se i niz posebnih sposobnosti potrebnih u svakom periodu života čovjeka, jer su sluh, vid, verbalno izražavanje, sposobnost čitanja, učenje stranih jezika, matematička i kreativna sposobnost, socijalna prilagodljivost, apstraktno mišljenje, kognitivne vještine klasifikacije, serijacije, razumijevanja i estetskog procjenjivanja umjetničkih djela samo neke od sposobnosti koje muzika razvija. Nastavni plan i program Muzičke kulture uključuje elementarne muzičke komponente i pojmove, umjetničke, kreativne i medijske sadržaje zasnovane na korelaciji i integrativnosti nastavnih područja, disciplina i predmeta, odnosno organizaciji nastavnih sadržaja po principima kontinuiteta, linerano i sistemom koncentričnih krugova.

Muzička kultura kao predmet predstavlja sintezu estetskog doživljaja, mašte, stvaralačkog impulsa, vještina i navika. Ostvaruje se kroz znanja iz historije muzike, muzičkih formi i instrumenata (klasičnih i dječijih), muzičke narodne tradicije, te muzičkih aktivnosti, kao što su ritmičke, pjevanje i sviranje. Programsko-planska struktura ovog predmeta uključuje sadržaje nastave pjevanja i sviranja, muzičke igre, brojalice, slušanje muzike i dječije stvaralaštvo. Sve ove sadržaje povezuju elementarne muzičke komponente i pojmovi i njihova primjena.

Nastava Muzičke kulture daje temeljna znanja iz muzičkih nauka i temeljnu muzičku pismenost, te muzičke sposobnosti pjevanja, sviranja, slušanja i vrednovanja muzičkih djela i muzičkog stvaralaštva. Ta znanja i sposobnosti utječu na uspjeh u učenju i drugih nastavnih predmeta. Muzička pismenost, muzički senzibilitet i muzičke aktivnosti su u osnovi i opće i specifične komunikacije, sami su komunikacija. Muzika, kao i druge umjetnosti, značajna je komponenta estetskog odgoja, a kroz estetski odgoj i obrazovanje muzikom želi se postići sljedeće: da se kod učenika pobudi i razvija osjećaj, smisao i interes za muziku, da se putem produktivnog i reproduktivnog muzičkog učešća učenika omogući njegovo svjesno estetsko oblikovanje. Muzički educiran čovjek povećava svoju efikasnost i u drugim oblastima, obogaćuje svoj emotivni svijet radošću, punoćom i optimizmom.

Zajednička programska jezgra čini zajedničku osnovu i ovog nastavnog programa, ali je programsko-planska struktura tako postavljena da podstiče svestranost i sposobnost raumijevanja i ispoljavanja raznovrsnosti, što podrazumijeva da se individualne svestranosti posmatraju u jedinstvu. Sposobnost kreativnog djelovanja u savremenom društvu podrazumijeva ličnost koja je do određenog stepena stekla znanje, razvila sposobnosti i formirala stavove i shvatanja u duhu evropskih vrijednosti.

CILJ NASTAVE

Cilj nastave predmeta Muzička kultura jeste buđenje interesa, ljubavi i pozitivnog odnosa prema muzici, otkrivanje i razvoj senzibiliteta i muzikalnosti, podsticanje muzičke kreativnosti, osposobljavanje učenika da usvajanje muzičke komunikacije koriste u učenju ostalih predmeta, te da razviju svijest o muzici kao njihovoj trajnoj životnoj potrebi.

Dodatni ciljevi, koji pospješuju efikasnost ostvarivanja generalnog cilja nastave ovog predmeta, jesu:

- Upoznavanje učenika sa različitim kulturama;
- Razvoj svijesti o ulozi muzičke umjetnosti u povezivanju naroda;
- Podsticanje i razvijanje želje za izvođenjem i stvaranjem muzičkih umjetničkih djela;
- Razvijanje sposobnosti za samostalno korištenje raznih izvora obrazovanja;
- Njegovanje muzičke baštine BiH i poštovanje narodne muzičke tradicije drugih kultura.

ZADACI NASTAVE

- Njegovanje i kultiviranje vokalnih sposobnosti izražavanja (pravilno disanje, jasan izgovor riječi, intonativno tačno pjevanje);
- Otkrivanje i razvoj dječije muzikalnosti (uz specifične sposobnosti: muzička memorija, osjećaj za ritam, visinu, trajanje i kvalitet tona, osjećaj za harmoniju i višeglasno pjevanje);
- Razvijanje muzičke pismenosti;
- Upoznavanje učenika sa muzičkim epohama, djelima kompozitora klasične muzike, muzičkim formama i muzičkim instrumentima;
- Razvoj učeničke samostalnosti i socijalizacije putem individualnog, grupnog i kolektivnog muziciranja (vokalnog, instrumentalnog i vokalno-instrumentalnog);
- Podsticanje, razvijanje i njego vanje muzičke kreativnosti učenika (kao i u ostalim oblicima stvaralaštva, koja su korelativna sa muzičkim: pokret, likovno i literarno stvaralaštvo podstaknuto muzikom);
- Razvijanje emocionalne i estetske senzibilnosti učenika u doživljaju i vrednovanju muzičkog djela;
- Razvijanje ljubavi prema muzičkoj i kulturnoj baštini BiH i drugih naroda i kultura;
- Razvijanje mašte i sposobnosti uživanja u svijet umjetnosti;
- Razvijanje ljubavi i trajnih interesa prema muzici.

NAZIV PREDMETA: MUZIČKA KULTURA
RAZRED: VI
BROJ SATI: SEDMIČNO: 1 , GODIŠNJE: 35

RED. BR.	TEMATSKJE CJELINE	PROGRAMSKI SADRŽAJI	OBRAZOVNI ISHODI	BROJ SATI
I	PJEVANJE I SVIRANJE	– Kompozicije domaćih autora – Kompozicije stranih autora klasične muzike – Kompozicije narodne muzičke tradicije BiH – A. Horozić, Š. Ešić: Ja bih – N. L. Pečar (stihovi Š. Pandžo): List na putu – J. Kaplan: Cvjetni puteljak i D. Basrak (stihovi Z. Kolarić-Kišur): Pjesma dječaka – B. Nikolić (stihovi M. Alečković): Srebreni voz – H. i D. Čizmić: Moja domovina – W. A. Mozart: Dan praznični – B. Nikolić (stihovi Z. Kolarić-Kišur): Noćas – M. Milojević: Na livadi i I. Genov: Proljeće – M. Jelićanin (stihovi G. Vitez): Repata priča – A. Kolaković (stihovi I. Bekrić): Ne žuri tata, ne žuri mama – Adio Kerida – sefardska romansa – Cazin grade – zapisao V. Milošević KANONI: – Z. Grgošević: Tišina ljetne noći – J. G. Ferari: Kukavica	– Učenici su osposobljeni za vokalnu reprodukciju, muzičku memoriju; – Usklađuju opseg glasa, svjesno izvode 2-, 3- i 4-djelnu mjeru i metričke naglaske, te imaju osjećaj za tempo i dinamiku; – Osposobljavaju se za vokalno izvođenje jednoglasnih pjesama i kanona (kao uvoda u višeglasno pjevanje), te obogaćuju fond izvedenih pjesama i proširuju teoretska znanja/muzičku pismenost – Proširuju svoje estetske sposobnosti, uočavanjem, određivanjem i izvođenjem karaktera pjesme; – Prihvatanjem korekcije u toku vokalnog izvođenja učenici su osposobljeni za popravljane svoje muzičke sposobnosti: precizna intonacija, dikcija, fraziranje, disanje i artikulacija; – Razvijaju sposobnost samoprocjenjivanja i procjene interpretacije drugih učenika, te prepoznaju svrhu korekcije pojedinca u cilju podizanja kvaliteta kolektivnog muziciranja; – Putem zajedničkog muziciranja razvijaju komunikaciju i interakciju, svijest o značaju i vrijednosti muzičkih instrumenata, kao i o važnosti razvijanja sposobnosti samostalne izrade; improviziranih instrumenata – Prepoznaju da kroz svoje ponašanje i učestalo/aktivno muziciranje pokazuju da muziku doživljavaju i cijene; – Stječu znanja u određivanju forme muzičkog djela: motiv, rečenica, tema, mala dvodijelna i trodijelna pjesma	12

II	MUZIČKE IGRE	– Tradicionalne igre i plesovi naroda Evrope i svijeta – Narodno kolo iz BiH – La Gvantamera – tradivionalna pjesma iz Brazila – Havanagila – tradicionalni ples iz Izraela – Zan iz Abedina (Zane from Abedeen) – tradicionalna pjesma iz Libije – Bella bamba – tradicionalni ples iz Italije – Narodno kolo iz BiH – po izboru	– Shvataju i prepoznaju značaj pokreta u plesu i kolu, izvode zadatu koreografiju, prepoznaju pojedine tradicionalne nošnje i uočavaju da svaka zemlja ima svoje tradicionalne igre i plesove; – Proširuju svoja znanja o narodnom kolu BiH kao dijelu tradicionalnog muzičkog stvaralaštva i razvijaju svijest o kulturi ponašanja na nastupima folklornih ansambala; – Predlažu muzičke igre za muzičke priredbe, uključuju se u modeliranje narodnih nošnji, te izražavaju želju za učlanjenjem u ritmičku ili folklornu sekciju;	4
III	BROJALICE	– Racionalne i iracionalne brojalice – Dinaj, dinaj, diničica – zapisala Elly Bašić (Zagreb) – Engele, bengele – Jedan, dva, tri, čet'ri, pet – Beograd – Mladi kovač – Štuka štuku pojela	– Uočavaju različitost u mjeri i trajanju nota, te pozitivno vrednuju brojalicu kao maštovitu ritmičko-metričko-poetsku igru i komunikaciju koja razvija osjećaj pripadnosti grupi; – Izvode brojalicu na instrumentu po dogovoru ili na osnovu vlastite ideje; – Predlažu i izvode pratnju, kombiniraju instrumente (razvijaju sposobnost aranžiranja);	4
IV	SLUŠANJE MUZIKE	– Kompozicije domaćih autora – Kompozicije stranih autora – J. Magdić (stihovi G. Vitez): Tiha, tiha pjesma i/ili M. Jelićanin: Meditacije s' Bembaše – A. Horozić: Uspavanka (odlomak iz opere „Hasanaginica“) – Zvijezda tjera mjeseca – (za dvoglasni dječiji ili ženski hor/zbor) – stilizacija R. Arnautović – A. Šantić: Tamburice i/ili S. S. Mokranjac: U Budimu gradu (II rukovet) – S. Olujić (stihovi Velimir Milošević i M. Fetahović): Ja volim Sarajevo	– Shvataju i prepoznaju značaj pokreta u plesu i kolu, izvode zadatu koreografiju, prepoznaju pojedine tradicionalne nošnje i uočavaju da svaka zemlja ima svoje tradicionalne igre i plesove; – Proširuju svoja znanja o narodnom kolu BiH kao dijelu tradicionalnog muzičkog stvaralaštva i razvijaju svijest o kulturi ponašanja na nastupima folklornih ansambala; – Predlažu muzičke igre za muzičke priredbe, uključuju se u modeliranje narodnih nošnji, te izražavaju želju za	12

		– F. Chopin: Valcer (u Des-duru) i Mazurka (opus 67, br. 4) – C. S. Sans: Kraljevski marš lavova (odlomak iz Karnevala životinja) – J. Strauss: Picikato polka – W. A. Mozart: Menuet (iz Male noćne muzike) – J. Haydn: Koncert za trubu i orkestar (u Es-duru, I stav) i/ili A. Hacaturjan: Ples sa sabljama (odlomak iz baleta „Gajana“) – P. I. Čajkovski: Ples pastira, Marsh i kineska igra (odlomci iz baleta Krcko Oraščić) – A. Smailović: iz ciklusa pet impresija i/ili A. Horozić: fantazija za dvije flaute – Tebi, majko, misli lete (I. Alajbegović, tekst N. Škrba) – U đul-bašči – sevdalinka	– učlanjenjem u ritmičku ili folklornu sekciju; – Uočavaju različitost u mjeri i trajanju nota, te pozitivno vrednuju brojalicu kao maštovitu ritmičko-metričko-poetsku igru i komunikaciju koja razvija osjećaj pripadnosti grupi; – Izvode brojalicu na instrumentu po dogovoru ili na osnovu vlastite ideje; – Predlažu i izvode pratnju, kombiniraju instrumente (razvijaju sposobnost aranžiranja);	
V	DJEČIJE STVARALAŠTVO	– Eksperiment, istraživanje i kombinacija instrumenta – Izrada varijacija na zadanu temu (melodija, ritam) – Izražavanje doživljaja muzike sa pokretom, likovnim i literarnim radovima – Kreiranje novih aranžmana za pjesme i brojalice – Kreiranje novih pjesmica na zadani i novi tekst – Izrada novog teksta na zadanu ili novu melodiju – Improvizacija pokreta u ritmu i plesu – Plesna dramatizacija – Prezentacija rezultata samostalnog i grupnog rada	– Prepoznaju značaj poznavanja umjetničkih djela kao vrijednosti, te razvijaju sposobnost estetskog vrednovanja/suda, obogaćuju fond muzičkih djela koja prepoznaju i znaju; – Uočavaju, upoređuju, razlikuju i samostalno donose zaključke o slučajnom djelu; – Razvijaju estetske kriterije, izražavaju utiske, komentiraju karakteristike djela, izražavaju potrebu da neka od slušanih muzičkih djela slušaju na koncertima, te razvijaju kulturu ponašanja prilikom izvođenja učenika iz razreda ili na koncertima i javnim nastupima; – Prepoznaju izvođačke ansamble, vokale, narodnu muzičku tradiciju, imena i djela kompozitora; – Poznaju oznaku za tempo i dinamiku (na italijanskom jeziku); – Uočavaju značaj muzike u školi, porodici i okolini, te prepoznaju da muzika ima važnu ulogu u poboljšanju kvaliteta života svakog	12

			pojedinca; – Kombiniraju instrumente, riječi, pokrete i likovni izraz, prave ritmičke i melodijske varijacije na zadanu temu ili samostalno, ispoljavaju želju da učestvuju u javnoj prezentaciji svojih muzičkih kreacija.	

OPĆE NAPOMENE

Broj nastavnih sati za pojedina područja nastave Muzičke kulture dat je kao orijentaciona naznaka vremena potrebnog za realizaciju predviđenih programskih sadržaja. Nastavnici imaju punu slobodu u planiranju i uspostavljanju ravnoteže između realiziranih postignuća u okviru prethodnih sadržaja i vremena potrebnog za dalju realizaciju. Nastavnici imaju punu slobodu pri izboru nastavnih metoda, oblika rada i nastavnih sredstava u skladu sa savremenim tendencijama u metodici nastavnog rada.

S obzirom na specifičnosti nastave Muzičke kulture, možemo navesti kao iznimno potrebna ili obavezujuća nastavna sredstva: klavir, sintisajzer, gitaru, dječiji instrumentarij Carla Orffa. Didaktički principi u nastavi su opći i specifični (izrazito važni): primjerenost dobi učenika, povezanost teorije i prakse, nastave sa životnim prilikama, sistematičnost i postupnost, interes, doživljaj, svjesna aktivnost.

I pored svega navedenog, potrebno je da nastavnici budu stručni, motivirani i kreativni, jer će podsticati, usmjeravati, vrednovati i motivirati sve što je navedeno u obrazovnim ishodima.

VJEŠTINE UČENJA I POUČAVANJA

Nastavni plan i program za VI razred devetogodišnje osnovne škole struktuiran je od sljedećih nastavnih područja:

I Pjevanje i sviranje

Iz ove oblasti potrebno je da učenici nauče pjesme koje odgovaraju opsegu njihovog glasa, a po sadržaju i karakteru su interesantne i bliske ovom uzrastu. Nakon doživljaja pjesme koju izvodi nastavnik (uz sviranje i primjenu ostalih nastavnih sredstava) učenici uče pjevati, određenim brojem ponavljanja, pjesmu uz nastavnika i samostalno (uz naglašavanje precizne intonacije), te proširuju svoja znanja o formi kompozicije (frazu, rečenica, mala dvodijelna i trodijelna pjesma. Praćenjem i analizom notnog zapisa u udžbeniku učenici obnavljaju ranije naučena znanja iz muzičke teorije/muzičke pismenosti (skale, pjevanje solmizacijom i abecedom) i stječu nova znanja. Razvoj kreativnosti kroz ove sadržaje postiže se putem izrade instrumentalne pratnje i aranžmana, te sviranje na instrumentima Orffovog melodijskog i ritmičkog instrumentarija. Analizom sadržaja kompozicija učenici uočavaju snažnu vezu teksta i melodije kompozicije u funkciji njene umjetničke/kulturne vrijednosti.

II Muzičke igre

Iz oblasti muzičkih igara učenici upoznaju narodnu tradiciju naroda Bosne i Hercegovine, zemalja iz regije, odnosno najbližeg okruženja, te ostalih zemalja, čime se ostvaruje i razvija multikulturalni muzički odgoj. Koreografije igara i narodnih plesova iz različitih krajeva imaju

utvrđene figure, kretnje i pokrete, te je potrebno učenike precizno upoznati sa načinom na koji se izvode. Predložene muzičke igre su uglavnom sa pjevanjem, pa je potrebno prvo naučiti pjesmu, zatim pravila i pokrete igre ili plesa, spojiti elemente igre i, uz dodatak pjevanja, izvesti igru u cjelini. Kroz ove sadržaje ostvaruje se visok nivo korelacije nastave Muzičke kulture sa Tjelesnim odgojem, stranim jezikom, Likovnom kulturom, Geografijom.

III Brojalice

U okviru ovog nastavnog područja učenici treba da nauče predloženi broj brojalice, uz kontinuiranu spoznaju da su brojalice dječije muzičko, ritmičko, metričko i poetsko stvaralaštvo. Brojalice su različitog sadržaja: racionalne (iz kojih analizom sadržaja dolazimo do određenih znanja, vrijednosti i stavova) i iracionalne (u kojima su riječi i slogovi u funkciji ritma i metrike, bez mogućnosti analize). Ritam je složeniji (upotreba većeg broja različitih notnih vrijednosti), što dovodi do novih znanja i razvoj ritmičkih sposobnosti podiže se na viši nivo. Veoma je česta promjena mjera (iz dvodijelne u trodijelnu i četverodijelnu mjeru, te druge kombinacije), što usložnjava metriku. I dalje, osnovu notnih vrijednosti čine note i slogovi koji traju cijeli otkucaj ili pola otkucaja (dva puta po pola) dok se podjela otkucaja na tri i četiri dijela ne izgovara ritmičkim izgovorom, nego slogovima, uz uočavanje da su neke brojalice donijele novine u ritmički izgovor i podjelu otkucaja. Posebnu pažnju treba posvetiti organiziranju maštovitih/kreativnih načina interpretacije brojalice (izmjene teksta, ritma, izvođenje sa i bez ritmičkih instrumenata i slično).

IV Slušanje muzike

Iz oblasti slušanja muzike učenici upoznaju kompozicije domaćih i stranih autora. Obradom predloženih sadržaja potrebno je staviti težište na umjetničko-doživljajnu komponentu, uz naglasak da pozitivni interesi i stavovi prema djelima muzičke umjetničke vrijednosti budu sve konkretnije izraženi. Učenici slušanjem muzičkog djela upoznaju muzičke stilske periode, razvijaju sposobnost slušnog razlikovanja orkestarskih instrumenata (po grupama i pojedinačno) i glasova/vokala (dječiji, ženski, muški, hor ili vokalna grupa), te stječu znanje o pojedinim muzičkim instrumentima i njihovim karakteristikama (uz medijsko slušanje djela ili slikovni prikaz instrumenata). Pored umjetničkog doživljaja slušane kompozicije učenici rješavaju i zadatke vezane za uočavanje karaktera kompozicije, artikulacije, tempa, dinamike. Od izuzetne važnosti je podsticati učenike da svoj doživljaj kompozicije izraze usmeno, opisno, likovno i pokretom, a u cilju razvoja njihove kreativnosti i estetskog suda.

V Dječije stvaralaštvo

U okviru ove oblasti učenici ispoljavaju svoju kreativnost stvaranjem novih muzičkih sadržaja, improvizacijom na osnovu usvojenih sadržaja, kombiniranjem muzičkih sadržaja sa sadržajima drugih predmeta. I pored toga što je ovaj sadržaj predviđen kao nastavno područje, s obzirom na značaj razvoja kreativne komponente ličnosti, ovo područje možemo realizirati u okviru sadržaja gotovo svakog područja koje smo već naveli. Aktivnim angažiranjem učenika u dobro organiziranim muzičkim aktivnostima razvijamo njihova umijeća i navike estetskog izražavanja, kao i više stvaralačke sposobnosti estetskog oblikovanja. Svako muzičko djelo koje je nastalo kao rezultat stvaralačkog procesa nosi u sebi intelektualnu, humanu i emocionalnu poruku, te sadrži u sebi estetske i etičke vrijednosti.

VI Kriteriji za izradu programske strukture

Nastavni program za VI razred zasniva se na principima primjerenosti, reprezentativnosti i odgojnosti. Napravljen je tako da se njegovom realizacijom sistematiziraju prethodna znanja, ali i stječu nova. Pri izradi organizacije i rasporeda nastavnih sadržaja vodilo se računa o kontinuitetu i linearnom slijedu te sistemu koncentričnih krugova, uz principe integracije i korelacije.

Osnovni ciljevi, zadaci, složenost i svrha nastave po pojedinim nastavnim područjima treba da budu zasnovani na usvajanju osnovnih pojmova iz pjevanja i sviranja, brojalica, muzičkih igara i kompozicija za slušanje muzike, stvaranju vlastitih muzičkih kompozicija, improvizacija i aranžmana.

Izrada programske strukture zasnovana je na estetskim, etičkim i nacionalnim kriterijima izbora kompozicija, brojalica i autora. U područjima u kojima je ponuđen veći broj sadržaja nastavnici mogu sami izvršiti selekciju.

NAZIV PREDMETA: MUZIČKA KULTURA

RAZRED: VII

BROJ SATI: SEDMIČNO: 1, GODIŠNJE: 35

RED. BR.	TEMATSKJE CJELINE	PROGRAMSKI SADRŽAJI	OBRAZOVNI ISHODI	BROJ SATI
I	PJEVANJE I SVIRANJE	– Kompozicije domaćih autora – Kompozicije stranih autora – Kompozicije narodne muzičke tradicije BiH – Kompozicije narodne tradicije drugih zemalja – S. Olujić (stihovi R. Hadrović): Stoljeće ljubavi – J. Marić (stihovi M. Kovačević): Kako je divna – N. R. Korsakov: Ispraćaj zime – A. Kolaković. Simpatija – B. Vehabović (tekst M. Vehabović): Prijatelj – Nek“ svud“ ljubav sja (pjesma iz Belgije) i /ili Kad se pjeva (narodna pjesma iz Poljske) – Podmoskovske večeri (pjesma iz Rusije) i /ili L. V. Beethoven: Čvrsta volja (odlomak iz opere „Fidelio“) – M Subota: Džbo banana (izvodi kantautor i dječiji hor) – Moja mala djevojčica (pjesma iz Hrvatske, izvode I. Robić i Z. Vučković) – Bulbul mi poje, zora mi rudi – narodna muzička tradicija – Čija je ono djevojka – narodna muzička tradicija – Tamburalo momče uz	– Učenici su osposobljeni da pjevaju jednoglasne pjesme i višeglasne – kanone, te obogaćuju fond pjesama i uporedo proširuju osnove muzičke pismenosti (uočavaju i određuju karakter pjesme, mjeru, tempo i dinamiku); – Mogu prepoznati notna trajanja, pauze, violinski i bas ključ, prihvataju korekcije i poštuju pravila (precizna intonacija, disanje, dikcija, fraziranje i artikulacija) – Sviraju na melodijskim instrumentima Orffovog instrumentarija, predlažu aranžmane, prepoznaju dur i mol; – Izvode zadanu koreografiju, prepoznaju pojedine narodne nošnje i instrumente narodnog orkestra – Prepoznaju podjelu otkucanja na dva, tri i četiri dijela i precizno je primjenjuju; – Vokalna reprodukcija podiže se na viši nivo, kao i muzička memorija i opseg glasa, te precizno metrički uočavaju promjenu mjere i raspored metričkih pojmova: teza i arza; – Uz pojačano samopouzdanje	12

		tamburu – narodna muzička tradicija – Hajde, dušo, da ašikujemo – narodna muzička tradicija – Hej, ja zagrizoh šareniku jabuku – narodna muzička tradicija – Moj beharu, ko li mi te bere – narodna muzička tradicija KANONI: – J. Denhof: Troglasni kanon – Shalom Chaverin – jevrejska tradicionalna pjesma	pjevaju i izvode zadane pokrete, komentarima i praktičnim djelovanjem pokazuje pozitivne stavove i vrijednosti muzike; – Prepoznaju važnost svakodnevnog vježbanja pjevanja i sviranja s ciljem podizanja kvaliteta izražavanja, kako samostalno tako i kao član grupe i kolektiva;	
II	MUZIČKE IGRE I BROJALICE	– Kompozicije i brojalice narodne muzičke tradicije BiH – Šota – muzička igra i/ili Anterija kolo – gradsko kolo bošnjačke tradicije iz Sarajeva – Hercegovački lindo (Neum, Klek) i/ili Paun pase, trava raste – Igre iz Sarajevskog polja (srpske narodne igre) – Ekekete pekete (zapisala Elly Bašić) – Aka jaka patanaka (zapisala Elly Bašić)	– Uočavaju da svaka zemlja ima svoje tradicionalne igre i plesove i da su oni izuzetno važan dio identiteta svake ličnosti, te vrijednost koju treba njegovati (multikulturalnost); – Prepoznaju notna trajanja i izvođenje brojlica na ritmičkim instrumentima; – Proširuju muzičku pismenost i slušnu sposobnost;	5
III	SLUŠANJE MUZIKE	– Kompozicije domaćih autora – Kompozicije stranih autora – J. Omić: Refleks za flautu, klarinet, violinu, klavir i udaraljke, Andante – J. Marić: Varijacije za gudački kvartet (I–IV) – V. Milošević: Tri burleske – G. Bizet: Uvertira iz opere Carmen – E. Grieg: Jutarnje raspoloženje i Anitrin ples iz Peer Gynta (Suita br. 1, opus 46) – J. Brahms: Valcer u As-duru i/ili R. Schumann: Arabeska u C-duru (opus 18) – J. S. Bach: Brandenburški koncert br. 3 u G-duru (I stav Allegro moderato) – W. A. Mozart: Čarobna frula – opera (Arija Papagena i Papagene i arija Kraljice noći) – A. Vivaldi: Koncert za	– Prepoznaju značaj poznavanja muzičkih umjetničkih djela, obogaćuju fond kompozicija koje mogu prepoznati slušanjem, te razvijaju sposobnost estetskog vrednovanja slušanog djela; – Prepoznaju orkestarske instrumente po grupama – vizuelno i auditivno (gudački, duhački, udaraljke, instrumenti sa tipkama), te razlikuju izvođačke ansamble, način izvođenja i glasove/vokale; – Poznaju i pamte imena bh. kompozitora i njihovih djela; – Poznaju oznake za tempo i dinamiku na italijanskom jeziku; – Na muziku reaguju likovnim i literarnim radovima; – Razlikuju muzičke termine za artikulaciju, dinamiku, tempo, znak za ponavljanje praćenjem notnog teksta, uz slušanje;	13

		mandolinu i gudače u C-duru (RV 425, I stav) – A. Ponchielli: Igra satova (odlomak iz opere „La Gioconda“) – R. Strauss: Tako je govorio Zaratustra (op. 30, simfonijska poema, Introduction) – Runolist – austrijska narodna pjesma (iz mjuzikla „Moje pjesme, moji snovi“ – The sound of music – R. Rogers)	– Koriste muzičke termine pri analizi slušanog djela (u okviru muzičkih formi); – Pokazuju razvoj svijesti o značaju muzike u školi, porodici i okolini, te željom za aktivnim učešćem pokazuju adekvatan odnos prema muzici i kulturi uopće;	
IV	DJEČIJE STVARALAŠTVO	– S. S. Mokranjac: Što no mi se Travnik zamaglio (XIV rukovet, izvodi ženski ili mješoviti hor/zbor) – Cherubini: na času pjevanja – kanon (izvodi dječiji hor) – R. Rihtman (stihovi A. Šantić): I opet mi duša za tobom sanja i/ili Proljeće – kompozicija iz filma „Moj brat Aleksa“ (izvodi D. Stojnić) – Improvizacije, stvaranje novih kompozicija, samostalna i kolektivna prezentacija stvorenih djela – Stvaranje novih kompozicija na zadani tekst – Stvaranje novih kompozicija na osnovi poznate melodije (dodavanje novog teksta) – Slobodna improvizacija na Orffovim instrumentima – Likovno i literarno izražavanje doživljaja muzike – Prezentacija rezultata samostalnog i grupnog rada	– Samostalno i spontano predlažu svoje ideje za rad, kreiraju nove aranžmane za pjesme i brojalice; – Sa zadovoljstvom učestvuju u muzičkim igrokazima, te njihovoj prezentaciji izvan razreda; – Predlažu oblike muzičkog stvaralaštva, pronalaze priče i bajke koje se mogu „ozvučiti“ muzikom; – Prepoznaju značaj posjete kulturnim objektima, koncertima u muzičkoj školi; – Aktivno učestvuju u izradi kostima i slika za scenu.	5

OPĆE NAPOMENE

Broj nastavnih sati za pojedina područja dat je kao orijentaciona naznaka vremena potrebnog za realizaciju predviđenih programskih sadržaja. Nastavnici imaju punu slobodu u planiranju i uspostavljanju ravnoteže i kontinuiteta u pojedinim područjima i vremena potrebnog za daljnji rad. Nastavnici imaju punu slobodu i pri izboru nastavnih metoda (uz generalnu opasku da sve aktivnosti pjevanja, sviranja, izvođenja brojalica i muzičkih igara izvode nastavnici), oblika rada i nastavnih sredstava (uz obavezu korištenja instrumenta sa tipkama ili gitare), a u skladu sa savremenim tendencijama u metodici nastavnog rada, što je određeno postavljenim ciljevima i precizno naznačenim ishodima učenja.

II Vještine učenja i poučavanja

Nastavni plan i program iz Muzičke kulture za sedmi razred devetogodišnje osnovne škole struktuiran je iz nekoliko predmetnih područja koja čine jedinstvenu nastavnu cjelinu, koju sačinjavaju pjevanje dječijih pjesama domaćih i stranih autora, pjevanje pjesama narodne tradicije BiH, kao i drugih naroda, sviranje na ritmičkim i melodijskim instrumentima Orffovog instrumentarija, izvođenje muzičkih igara, upoznavanje i usvajanje muzičkih pojmova, usavršavanje notnog pisma, slušanje muzike i dječije stvaralaštvo.

U okviru pjevanja i sviranja učenici proširuju opseg svog glasa, uočavaju sadržaj i karakter kompozicija, uče pjesme po sluhu uz pjevanje nastavnika i slušanje tonskog zapisa. U okviru ovih aktivnosti učenici usavršavaju svoja znanja o formi kompozicije (frazu, rečenica, mala dvodijelna i trodijelna pjesma), te neke od kompozicija pjevaju na osnovu notnog zapisa, te pratnju melodijskog instrumenta. Upoznaju se sa predznacima (povisilice, snizilice i razrješilice), molskom skalom. Uz prisutnost znatnog broja pjesama narodne muzičke tradicije iz BiH, te drugih zemalja (Hrvatska, Srbija, Poljska, Belgija, Rusija i Izrael) ostvaruje se multikulturalni muzički odgoj.

Muzičke igre i brojalice su osnova za upoznavanje novih sadržaja i kontinuitet u njegovanju narodne tradicije BiH, te učenje novih koreografija, figura i kretnji, uz prethodnu aktivnost pjevanja, te usavršavanja sviranja na ritmičkim instrumentima.

Putem slušanja muzike učenici upoznaju kompozicije domaćih i stranih autora, uz težište na umjetničko-doživljajnoj komponenti, stvaranjem i razvijanjem pozitivnih interesa i stavova prema umjetničkim vrijednostima muzike. Slušanje se odvija prvenstveno na globalan način, a zatim i na fragmentaran ili selektivan, s ciljem prepoznavanja instrumenata, ansambala, vokala, muzičkih formi i putem birane analize donošenjem estetskog vrednovanja.

Dječije stvaralaštvo treba razvijati primjenu novih znanja iz svih ranije navedenih područja, pa se tako ostvaruje i unutar realizacije pomenutih područja i kao samostalno predmetno područje. Ovo područje kao samostalno predmetno područje trebalo bi predstavljati sintezu svih znanja, sposobnosti, vještina i stavova uokvirenih u samostalnu muzičku stvaralačku djelatnost svakog učenika.

NAZIV PREDMETA: MUZIČKA KULTURA

RAZRED: VIII

BROJ SATI: SEDMIČNO: 1, GODIŠNJE: 35

RED. BR.	TEMATSKJE CJELINE	PROGRAMSKI SADRŽAJI	OBRAZOVNI ISHODI	BROJ SATI
I	PJEVANJE I SVIRANJE	– Kompozicije domaćih autora – Kompozicije stranih autora – Kompozicije narodne muzičke tradicije BiH i drugih zemalja – Svatovi uranili (Vlasenica) – zapisao Cvjetko Rihtman – Što se sjaje kroz prozorje (BiH) – zapisao Ludvig Kuba – Rožica sem bila – narodna pjesma iz Međumurja – Kiša pada – narodna pjesma iz Međumurja – Žetva – pjesma iz Danske (prijevod i prepjev – Mirjana Ivanović)	– Učenici pjevanjem jednoglasnih pjesama i kanona – višeglasnih kompozicija proširuju znanja iz oblasti muzičke pismenosti, donose slomizacijske slogove i pjevanje abecedom, poznaju notna trajanja i pauze, notne zapise u duru i molu; – Uočavaju i primjenu u toku izvođenja oznake za mjeru, tempo i dinamiku; – Izvode pjesme preciznom	12

		– Pred Senkinom kućom- starogradska narodna pjesma – A. Kolaković: Tri put čao, čao, čao – Z. Bogdan: Već odavno spremam mog mrkova – Balon – pjesma iz Italije – Mjesec – pjesma iz Japana – Idi kaži cijelom svijetu – crnačka duhovna pjesma – K. Kovač: Stanica Podlugovi (stihovi V. Dijak) KANONI: – J. Brahmas: kanon u F-duru – M. Praetorius: Viva, viva la muzica	intonacijom, pravilnom dikcijom, disanjem i fraziranjem, vodeći računa o artikulacionim oznakama; – Razvijaju sposobnost vokalne reprodukcije, muzičke memorije, opsega glasa, te osjećaj za mjeru, metriku i ritam; – Pri pratnji i improvizaciji uočavaju promjene tempa i dinamike, učestvuju u izradi aranžmana, te pokazuju visok nivo u sviranju, samostalmon izvođenju pokreta i vrlo brzo pamte i pjevuje melodiju, određuju njen karakter i koriste ga pri izvedbi; – Uočavaju greške pri samostalnom izvođenju i izvođenju drugih, te na taj način doprinose razvoju sposobnosti vrednovanja vlastitih aktivnosti i aktivnosti drugih učenika;	
II	MUZIČKE IGRE I PLESOVI	– M. Theorodakis – E. Goufas: Grka Zorba- Grčka (sirtaki) – I. J. Ivanovici: Dunavski valovi – Rumunija – J. Gade: Tango Jalousie (tango ljubomore) – Danska i/ili L. Anderson: Blue Tango – Amerika (SAD)	– Obogaćuju fond znanja muzičkih igara i plesova, te prepoznaju karakteristike pojedinih nacionalnih igara i plesova, kao i narodnih nošnji i instrumenata; – Prepoznaju značenje koreografije, te značaj pokreta u plesu, kao i vrijednosti koje ta znanja donose – multikulturalni osjećaj za umjetnost, kulturu, jezik;	3
III	SLUŠANJE MUZIKE	– Kompozicije domaćih autora – Kompozicije stranih autora – Kompozicije narodnog muzičkog stvaralaštva BiH – Kraj potoka bistre vode – sevdalinka (interpretacija poznatih izvođača) i/ili Voljelo se dvoje mladih – Žute dunje – sevdalinka (interpretacija poznatih izvođača) – A. Horović: Ah što ćemo ljubav kriti (III čin iz opere „Hasanaginica“) – N. L. Pečar: Studije za klavir (IV, V, VIII) i/ili A. B. Šimunić: Koncertno predstavljanje – I akta – A. Smailović: Metamorfoze	– Stječu nova i proširuju ranija znanja o muzičkim stilskim periodima, kompozitorima i njihovoj djelatnosti; – Shvataju značaj poznavanja umjetničkih muzičkih djela i donose estetski sud o njima; – Brzo pamte i pjevaju melodiju koju slušaju, određuju njen karakter, tempo, dinamiku i druge karakteristike, razlikuju pojedine instrumente, te prepoznaju slušajući u notnom zapisu termine za artikulaciju, tempo,	17

		– E. Derbenko: Tri minijature (za harmoniku) – J. S. Bach: Male kompozicije za klavir – Menuet g-mol (BWV 115) i Preludij u D-duru (BWV 936 iz Šest malih preludija) – F. Chopin: Poloneza u As-duru (op. 53) i Nocturno (op. 9, br. 2) – W. A. Mozart: Sonata u C-duru 8K545, Facile – I stav) i/ili J. Haydn: Sonada d-dur (hob, XVI/37, I stav – Allegro con brio) – L. van Beethoven: Simfonija br. 5 (u c-molu, Sudbinska, I stav) – J. Offenbach: Can-can (Galop), Orfej u podzemlju – J. Strauss: Uvertira i čardaš (Klange der Heimat) iz operete „Šišmiš“ – G. Bizet: Habanera (iz opere „Carmen“) – G. Verdi: Napitnica (iz opere „Traviata“) i Hor Jevreja (iz opere „Nabuko“) – B. Smetana: Vltava (iz ciklusa „Moja domovina“) i/ili A. Dvoržak: Slavenski ples (op. 46, br. 8 u g-molu) – G. Gershwin: I Got Rhythm i Amerikanac u Prizu – Moja mala balerina – Charles Chaplin (muzika iz filma „Svjetla pozornice“ – Lime light) – I. Stravinski: Nagovještaj proljeća i Proljetna kola (plesovi mladih djevojaka iz baleta „Posvećenje proljeća“)	dinamiku; – Prepoznaju putem slušanja muzičku formu i uočavaju je praćenjem notnog zapisa; – Poznaju i pamte imena i djela kompozitora iz BiH; – Likovno i literarno prikazuju doživljaj slušanja muzičkog djela, te na taj način pokazuju svoje emocije, doživljaj, estetsko vrednovanje; – Ostvaruju vlastitu inspiraciju podstaknutu slušanjem i stvaraju djela sličnog karaktera;	
IV	DJEČIJE STVARALAŠTVO	– Stvaranje novih kompozicija na poznati/zadani tekst – Slobodna improvizacija na Orffovim instrumentima – Likovno i literarno izražavanje doživljaja muzike – Presentacija rezultata samostalnog i grupnog rada – unutar razreda i javna prezentacija – Osmišljavanje muzičko-scenskih igara	– Učenici samostalno stvaraju svoj izraz (ritmički, melodijski, formalni i instrumentalni) kroz doživljaj kompozicija iz prethodno navedenih područja; – Predlažu improvizacije pojedinih djela za javne nastupe; – Postepeno realiziraju osnove pisanja muzičkih kritika na odslušani sadržaj ili javno doživljeni muzički/kulturni događaj.	3

OPĆE NAPOMENE

Broj nastavnih sati za pojedina područja nastave Muzičke kulture dat je kao osnova vremena za realizaciju predviđenih programskih sadržaja. Nastavnici imaju punu slobodu u planiranju i uspostavljanju ravnoteže između prethodnih rezultata/postignuća u okviru pojedinih područja i vremena za daljnji rad. Izbor nastavnih metoda, oblika rada i nastavnih sredstava trebao bi biti u skladu sa sadržajima i obrazovnim ishodima, te osnovnim postulatima savremenog nastavnog procesa u nastavi Muzičke kulture.

VJEŠTINE UČENJA I POUČAVANJA

Nastava Muzičke kulture u osmom razredu, slično kao i u prethodnim razredima, ostvaruje se pjevanjem novih kompozicija (domaćih i stranih autora, te pjesama narodne tradicije naroda BiH), sviranjem na ritmičkim i melodijskim instrumentima Orffovog instrumentarija, izvođenjem muzičkih igara/plesova, upoznavanjem i usvajanjem muzičkih pojmova, slušanjem muzike i muzičkim stvaralaštvom.

Realizacijom navedenih sadržaja utvrđuju se ranija znanja, ali i stječu nova, uz kontinuirani redoslijed djelovanja: razvoj opsega dječijeg glasa, preciznost intonacije, pravilna dikcija i akcenti, fraziranje disanje, kultiviranje glasa, reprodukcije ritma, razvijanje muzičke memorije, sposobnost donošenja estetskog suda. I dalje ostaje da je prioritet da učenici zavole muzike, pronađu svoj okvir djelovanja unutar različitih sadržaja, izraze želju za razvojem muzičke kreativne djelatnosti, te ostvare posjete muzičkim/kulturnim događanjima, u cilju prihvatanja i shvatanja muzike kao suštinske duhovne, emocionalne, estetske, svakodnevne potrebe.

NAZIV PREDMETA: MUZIČKA KULTURA

RAZRED: IX

BROJ SATI: SEDMIČNO: 1, GODIŠNJE: 33

RED. BR.	TEMATSKE CJELINE	PROGRAMSKI SADRŽAJI	OBRAZOVNI ISHODI	BROJ SATI
I	PJEVANJE I SVIRANJE	– Kompozicije domaćih autora – Kompozicija stranih autora – Kompozicije narodne muzičke tradicije BiH – Kompozicije muzičke tradicije drugih zemalja – P. F. Silcher: Ruža (sa njemačkog jezika prevod i prepjev: M. Ivanović, dvoglasno pjevanje) i/ili F. Bosanac: Ričerkar (izvođenje na lutnji) – Biljana platno beleše – narodna pjesma iz Makedonije (zapisao V. Hadžimanov) – Blijedi mjesec – pjesma iz Hrvatske – G. F. Handel: Ne, ja ne znam	– Učenici su osposobljeni da pjevaju jednoglasne, dvoglasne i troglasne pjesme; – Obogaćuju naučeni fond pjesama i proširuju teoretska znanja (imenuju tonove abecedom i solmizacijom, poznaju notna trajanja, pauze, dur i mol); – Uočavaju i određuju karakter pjesme, mjeru, tempo, dinamiku; – Izvode pjesme preciznom intonacijom, pravilnom dikcijom, disanjem i fraziranjem; – Tokom pjevanja primjenjuju oznake artikulacije; – Izvode kompozicije sa poboljšanom vokalnom reprodukcijom, muzičkom;	9

		– Uspavanka – pjesma iz Finske – L. van Beethoven: Sumrak – A. Kurtović: Zamisli se svijete (tekst S. Pršeš) – P. M. C. Cartney i J. Lennon: Yesterday (The Beatles) – Stade se cvijeće rosom kititi – sevdalinka – Ćela Fato, Ćela zlato – narodna muzička tradicija (stihovi – hor Mostarske kiše) – Oj jesenske duge noći – pjesma iz Srema (tekst B. Radičević) – Oj golube, moj golube – sevdalinka – Bila bilko, bihačka djevojko – narodna pjesma iz BiH (zapisao B. Redžić) – Jesenje lišće – starogradska pjesma i/ili Ne jurite konji u kas – narodna pjesma ruskih Roma KANON – K. G. Horing: Hajd'mo sad' veselo (troglasno kanon) – Samo pjesma, samo smijeh	memorijom i opsegom glasa – Uz četvrtinsku mjeru snalaze se i u pjevanju osminske i polovinske mjere; – Aktivno učestvuju u izradi aranžmana i pokazuju visok nivo sposobnosti u sviranju i improvizaciji; – Komentarima i aktivnim učešćem pokazuju pozitivne stavove i vrijednosti muzičke umjetnosti;	
II	MUZIČKE IGRE I PLESOVI	– Kalinka – muzički ples iz Rusije – J. Hristovski: Makedonsko djevojčice – muzička igra iz Makedonije – A. Barroso: Samba – muzički ples iz Brazila	– Učenici obogaćuju broj sadržaja naučenih igara i plesova, uočavaju njihove karaktere, specifičnosti, pojedine sličnosti i upoznaju narodne nošnje i tradicionalne instrumente; – Uočavaju važnost muzičke tradicije kao identiteta svake ličnosti, ali i moć upoznavanja različitih tradicija kao spone ljudi, kultura, pripadnosti široj zajednici putem univerzalnosti muzike;	3
III	SLUŠANJE MUZIKE	– Kraj tanana šadrvana (tekst H. Heine) – narodna muzička tradicija i/ili Moj dilbere – sevdalinka – I. A. Šerbo: Bulbul pjeva okolo Mostara (stihovi A. Šantić) i/ili Emina (stihovi A. Šantić) – M. Jelićanin: Dvije tokate i/ili M. Pozajić: Grave	– Razvijenom muzičkom memorijom brzo pamte i pjevuše melodiju koju slušaju; – Samostalno određuju karakter muzičkog djela, tempo, dinamiku, muzičke instrumente i forme; – Prepoznaju kompozitore, njihova djela i muzičke stilske	18

		– A. Horozić: Kapija – B. Bartok: Romanian Folk Dances i Romanian Polka i/ili C. Orff: O fortuna (iz Carmine Burane) – J. S. Bach: Gigue iz Francuske suite br. 4 (BWV815) i Badinerie iz suite u h-molu (BWV 1067, za flautu i gudački orkestar) – J. S. Bach: Preludij i fuga u d-molu (BWV 875, br. 6) ili BWV 884, br. 15, u G-duru (II sveska) – G. F. Handel: Hallelujah iz oratorija „Mesija“ i La Rcjouissance Allegro iz “Music for the Royal Fiereworks“ – F. Mendelshon-Bartholdi: Koncert za violinu i orkestar, u e-moli, I stav – C. Debussy: Arabeska br. 21 i Prelude iz Suite bergamasque – Chatanooga Choo Choo – Glenn Miller i When the Saints Go Marching in – Louis Armstrong – F. Schubert: Die Forelle (Pastmrka) i Heidenroslein (Cvijet divlje ruže) – solo pjesme – V. Bellini: Casta Diva (iz opere „Norma“) – B. Smetana: Hor seljaka iz opere „Prodana nevjesta“ i Ples komedijaša – finale – I. Tijardović – Pjesma Splitu (iz operete „Splitski akvarel“) – P. I. Čajkovski: Valcer (I act, br. 6) i Panorama (act II, br. 17) iz baleta „Uspavana ljepotica“ (op. 66) – S. Hristić: Grlica – momačka igra iz I čina baleta „Ohridska legenda“ – L. van Beethoven: Sonata u f-moli (op. 2, br. 1, I stav) i Oda radosti (IX simfonija, IV stav) – B. Donati: Chila gagliarda	periode, izvođačke ansamble, te izražavaju potrebu i želju da prisustvuju koncertima; – Razvijaju sposobnost estetskog vrednovanja slušanog djela;	
IV	DJEČIJE STVARALAŠTVO	– Komponiranje novih pjesama na zadani tekst	– Samostalno i spontano dovršavaju započetu pjesmu	3

		– Likovno i literarno izražavanje doživljaja muzike – Slušanje muzike uz pokrete i koreografiju – Prezentacija samostalnog i grupnog rada	- pjevanjem ili sviranjem; – Izražavaju svoj muzički doživljaj likovno i literarno; – Kreiraju nove aranžmane za pjesme, te predlažu oblike muzičkog stvaralaštva; – Željom za čestim muziciranjem pokazuju pravilan odnos prema muzici.	

OPĆE NAPOMENE

Broj nastavnih sati za pojedina područja nastave Muzičke kulture u IX razredu dat je kao orijentaciona naznaka vremena potrebnog za realizaciju predviđenih programskih sadržaja. Nastavnici prilikom planiranja trebaju uspostaviti ravnotežu između prethodnih postignuća i vremena za daljnji rad. Potrebno je, s obzirom na sadržaje, obrazovne ishode i specifičnosti predmeta izabrati adekvatne nastavne metode, oblike rada i nastavna sredstva, u skladu sa savremenim tendencijama u metodici nastavnog rada, a što je određeno i postavljenim ciljevima nastavnog predmeta.

VJEŠTINE UČENJA I POUČAVANJA

Sadržaji iz Muzičke kulture strukturirani su u četiri predmetna područja. Mada se ta predmetna područja doimaju kao zasebne cjeline, da bi se potpunije sagledali ciljevi, razradili i realizirali zadaci, potrebno je integralno pristupiti nastavi sa aspekta međupodručne i međupredmetne korelacije.

Pored redovne nastave veoma važnu ulogu u pristupu, odnosu i konačnim rezultatima izučavanja muzičke umjetnosti u osnovnoj školi imaju dodatne aktivnosti (posjete koncertima, plesnim školama, kulturno-umjetničkim društvima, osnovnim muzičkim školama), te vannastavne aktivnosti: hor (za mlađu i stariju uzrasnu dob) i orkestar (harmonikaški, muziciranje na Orffovom instrumentariju, mješoviti i slično). Pjevanje u horu i sviranje u orkestru, kao najviši stepen učeničkog muziciranja, imaju najsnažniji efekt u muzičkom razvoju djeteta, te zaslužuju mjesto u godišnjem programu rada osnovne škole.

Savremeno školstvo podržava intenciju razvoja predmeta koji u svom sadržaju izučavaju umjetnosti/kulture, i to u skladu sa njihovim ulogama u razvoju i životu svake ličnosti, bez obzira na kasniji odabir životnog poziva/zanimanja. Smanjenje sedmičnog broja časova u predmetnoj nastavi Muzičke kulture na 1 čas sedmično (35 časova godišnje) vidno ograničava mogućnost ostvarivanja uloge muzike u razvoju ličnosti i nanosi na ovaj način ne samo štetu učenicima, koje formiramo putem obrazovno-odgojnog procesa, nego i odnosu učenika prema predmetu, što dodatno pojačava ulogu i odgovornost nastavnika Muzičke kulture, uskraćenog za mogućnost realizacije adekvatno vrijednosno valoriziranog sadržaja koji predaje.

TJELESNA I ZDRAVSTVENA KULTURA

UVOD

Tjelesna i zdravstvena kultura je predmet najranijeg ljudskog istraživanja i u osnovnoj školi predstavlja temelj psihofizičkog razvoja učenika. To je aktivan proces učenja primijenjen kroz iskustva generacija. Tjelesna i zdravstvena kultura pozitivno djeluje na mišićni sistem, na rast, razvoj koordinacije kretanja i razvijanje kooperativnih odnosa sa vršnjacima. Nastavnim sadržajem ovog predmeta utječe se na antropološka obilježja djece, njihov psihofizički status.

Nastava treba biti primjerena razvojnim osobinama djece, tj. razvoju i usavršavanju onih znanja, sposobnosti i osobina koje su u pojedinom razvojnom periodu bitne za učenika. Program Tjelesne i zdravstvene kulture sadrži temeljne postavke tjelesnog i zdravstvenog odgojno-obrazovnog područja, koje određuju obrazovna, antropološka i odgojna povezanost. Obrazovna povezanost odnosi se na usvajanje bitnih teorijskih i motoričkih znanja u predmetnoj nastavi Tjelesne i zdravstvene kulture, te su kao nadgradnja na niže razrede u nastavni program uvrštena napredna kineziološka, motorička znanja. Tokom rasta i razvoja organizam je najosjetljiviji na utjecaj različitih tjelesnih aktivnosti koje uzrokuju promjene kako morfološke tako i funkcionalne i motoričke sposobnosti. Opći morfološki faktori podrazumijevaju utjecaj na sastav tijela unutar kojeg se ističe povoljan odnos između količine mišićne mase i potkožnog masnog tkiva, te prevenciju pretilosti. Fiziološke reakcije usmerene su na podsticanje krvotoka i respiratornog sistema, te djelovanje na koštani i mišićni sistem. Tjelesnim vježbanjem poboljšava se imunološki sistem djece, koji je potreban za prevenciju akutnih i hroničnih bolesti te održavanja zdravlja.

Programske sadržaje ovog predmeta škola ostvaruje putem: redovne nastave, slobodnih aktivnosti kao i osmišljenih odgojno-obrazovnih sadržaja (individualno i grupno takmičenje u različitim vidovima sporta, korektivnoj gimnastici, borilačkim vještinama itd.).

Za nastavu Tjelesne i zdravstvene kulture potrebna su materijalna sredstva, tehnička pomagala, rekviziti i individualna oprema učenika. Neophodno je održavati ličnu higijenu i higijenu prostora u kojem se izvode aktivnosti.

CILJ PREDMETA

Osnovni cilj je osposobiti učenike za primjenu osnovnih kinezioloških znanja za samostalno tjelesno vježbanje. Tjelesna i zdravstvena kultura treba da osigurava zdravlje dijeteta, te stimulira postizanje optimuma motoričkih sposobnosti brzine, koordinacije, gibljivosti i ravnoteže. Učenik treba da postigne neophodnu nervno-mišićnu koordinaciju i kontrolu složenijih pokreta i da značajnije usavršava sisteme anaerobnog dobivanja energije za brzinske aktivnosti. Svaki učenik treba da održava povoljan odnos između količine mišićne mase i potkožnog masnog tkiva, da razumije funkcionalno-morfološke promjene i probleme tokom puberteta i sazrijevanja. Ove psihomotorne aktivnosti usmjerene su na koordinaciju pokreta, brzinu, agilnost i izdržljivost. Treba raditi vježbe na podsticanju funkcija kardiovaskularnog i respiratornog sistema i kvaliteta koštano-mišićnog sistema. Neophodno je stimulirati djecu da aktivno koriste slobodno vrijeme i da se znaju snalaziti u urgentnim situacijama. Cilj je Tjelesne i zdravstvene kulture da se učenici osposobe za primjenu teorijskih i motoričkih znanja koja omogućuju samostalno tjelesno vježbanje radi većeg kvaliteta života. Istovremeno, Tjelesna i zdravstvena kultura uveliko mijenja

osobine i razvija sposobnosti, čime direktno osigurava poboljšanje zdravlja kao nezamjenljivog faktora svih ljudskih aktivnosti. Također, cilj ovog predmeta je izgradnja pozitivnih karakternih osobina kao što su: timski rad, tolerancija, saradnja, demonstriranje, kao i izbjegavanje iznenadnih situacija koje mogu izazvati nesigurnost u vlastite snage ili strah (anksioznost).

ZADACI PREDMETA

OBRAZOVNI

S ciljem formiranja pozitivnog odnosa kako prema predmetu Tjelesna i zdravstvena kultura tako i općenito prema tjelesnoj i zdravstvenoj kulturi, obrazovni zadaci podrazumijevaju usvajanje temeljnih teorijskih znanja o:

- potrebi nošenja odgovarajuće odjeće i obuće i značaju prostora za vježbu;
- higijenskim aktivnostima nakon vježbanja;
- korisnosti i štetnosti utjecaja sunčevih zraka i pozitivnog djelovanja čistoga zraka na čovjeka;
- ispravnosti osnovnih položaja i kretnih struktura kako bi se spriječila ozljeđivanja;
- pravilnom držanju tijela;
- povezanosti tjelesnih vježbi sa težinom tijela;
- umoru u školi i načinima njegovog otklanjanja;
- utjecaju pravilne ishrane na zdravlje;
- značaju praćenja tjelesne visine i težine i prevencije pretilosti;
- značaju teorijskog i praktičnog znanja o sportskim takmičenjima i suđenja u različitim kineziološkim aktivnostima;
- načinima očuvanja zdravlja.

Temeljna motorička znanja imaju cilj da pripreme učenike za usvajanje složenijih motoričkih radnji:

- trčanje različitim tempom do 6 min;
- preponsko trčanje;
- savladavanje prepona;
- skakanje: skok udalj jedan i po koračnom tehnikom;
- osnovni skokovi s mini trampolina – pruženi, zgrčeni, raznožni;
- bacanje: male medicine do 2 kg bočnom tehnikom;
- kolutanja: leteći kolut na povišenje od mekanih strunjača;
- višenja, upiranja i penjanja: mješoviti i slobodni visovi na različitim spravama;
- preskakanja: zgrčka;
- ritmičke i plesne strukture: narodni ples po izboru i osnovne vježbe aerobika;
- borilačke strukture: boks, džudo, hrvanje;
- igre: rukomet, košarka, odbojka, nogomet.

ANTROPOLOŠKI

- Treba obratiti pažnju na razvijanje kardiovaskularnog i respiratornog sistema radi sprečavanja negativnih utjecaja sjedilačkog načina života;

- Na osnovu motoričkih sposobnosti: snage, brzine, koordinacije, ravnoteže, gibljivosti i preciznosti izvoditi kineziološke aktivnosti u skladu sa potrebama učenika i mogućnostima škole;
- Na osnovu funkcionalnih i morfoloških osobina svaki učenik treba da shvati funkcionalno-morfološke promjene i probleme tokom puberteta i sazrijevanja;
- Neophodno je da se održava povoljan odnos između količine mišićne mase i potkožnog masnog tkiva;
- Treba utjecati na koordinaciju, gibljivost, statičku i dinamičku ravnotežu;
- Prepoznati nadarenu djecu i upućivati ih u sportske klubove.

ODGOJNI

- Osuđivanje neprimjerenog ponašanja;
- Posjedovanje uljudnih navijačkih navika;
- Poštovanje razlika u tjelesnim razlikama između osoba različitih spolova;
- Razvijanje interesa za bavljenje tjelesnim vježbama radi vlastitog zdravlja;
- Raditi na sprečavanju sjedilačkog načina života u vezi s radom na računaru;
- Osposobljavaje za timski rad, socijalizaciju i prihvatanje sportskih pravila;
- Posebnu pažnju posvetiti djeci sa posebnim potrebama i omogućiti im maksimalno ispoljavanje kretnih i stvaralačkih sposobnosti.

TJELESNA I ZDRAVSTVENA KULTURA

RAZRED: VI

BROJ SATI: SEDMIČNO 2, GODIŠNJE 70

RED. BR.	TEMATSKJE CJELINE	PROGRAMSKI SADRŽAJI	OBRAZOVNI ISHODI	BROJ SATI
I	OSNOVNA TEORIJSKA ZNANJA	– Tjelesno vježbanje i volumenoznost tijela – Ishrana i zdravlje – Indeks tjelesne mase (ITM) – Umor u školi i načini njegovog otklanjanja – Organizacija sportskih takmičenja – Prehrana i tjelesni napor	Učenici: – ovladali su osnovnim znanjima o povezanosti tjelesnog vježbanja sa volumenoznošću tijela; – posjeduju osnovna znanja o utjecju pravilne ishrane na zdravlje; – osposobljeni su za izračunavanje ITM-a; – posjeduju osnovna znanja o umoru u školi i načinima njegovog otklanjanja; – osposobljeni su da usvajaju osnovna teorijska i praktična znanja o organizaciji sportskih takmičenja i suđenju u različitim kineziološkim aktivnostima; – ovladali su osnovnim teorijskim i praktičnim znanjima o značaju prehrane za tjelesne napore;	4

II	ATLETIKA	– Trčanja: – Trčanja različitim tempom do 6 minuta – Preponsko trčanje – Skakanja: – Skok udalj jedan i po koračnom tehnikom – Osnovni skokovi s mini trampolina – pruženi, zgrčeni, raznožni – Bacanja: – Bacanje male medicine do 2 kg bočnom tehnikom – Kolutanja: – Leteći kolut na povišenje od mekih strunjača	– usvojili osnovna teorijska i praktična znanja o: trčanju različitim tempom do 6 min; preponskom trčanju; – znaju primijeniti usvojena osnovna teorijska i praktična znanja o: skoku udalj jedan i po koračnom tehnikom; osnovnim skokovima s mini trampolina – pruženim, zgrčenim, raznožnim; – posjeduju osnovna teorijska i praktična znanja o bacanju male medicine do 2 kg bočnom tehnikom;	12
III	GIMNASTIKA	– Višenja, upiranja i penjanja: – Penjanje po konopu do 5 m – Ljuljanje na karikama malom amplitudom, saskok u zaljuljaju – Njih u upor na niskim paralelnim ručkama, saskok zanožno – Klimom premah zgrčno i raznožno na dvovisinskim ručkama – Naskok u upor čučajući na gredi, saskok pruženo – Preskakanja: – Zgrčka	– usvojili su osnovna teorijska i praktična znanja o letećem kolutu na povišenje od mekih strunjača; – ovladali su osnovnim teorijskim i praktičnim znanjima o: penjanju po konopu do 5 m, ljuljanju na karikama malom amplitudom i saskoku u zaljuljaju, njih u upor na niskim paralelnim ručkama i saskoku zanožno, premahu zgrčno klimom i raznožno na dvovisinskim ručkama, naskoku u upor čučajući na gredi, saskoku pruženo; – ovladali su osnovnim teorijskim i praktičnim znanjima o izvođenju preskoka „zgrčka“;	12
IV	RITMIKA	– Ritmičke i plesne strukture: – Narodni ples po izboru iz zavičajnog područja – Osnovne vježbe aerobika za razvoj repetitivne snage – „Mačiji“ skok – Daleko-visoki skok	– ovladali su osnovnim teorijskim i praktičnim znanjima o: narodnom plesu po izboru iz zavičajnog područja; osnovnim vježbama aerobika za razvoj repetitivne snage; „mačijem“ skoku; daleko-visokom skoku;	4
V	BORILAČKE VJEŠTINE	– Borilačke strukture: – Pad natrag i ustranu – Osnovni zahvati držanja u parteru	– ovladali su osnovnim teorijskim i praktičnim znanjima o: padu natrag i ustranu; osnovnim zahvatima držanja u parteru;	5

VI	IGRE	– Igre: – <i>Rukomet:</i> – Skok šut – Blokiranje i oduzimanje lopte – Zonska odbrana 6:0, sistem igre s jednim kružnim napadačem – <i>Košarka:</i> – Kretanje u vođenju i zaustavljanje ili zaustavljanje na dodatu loptu – Vođenje lopte s promjenom smjera i brzine kretanja – Saradnja dva igrača u odbrani i napadu – <i>Odbojka:</i> – Prijem servisa podlaktično – Mini odbojka 3:3 – <i>Nogomet:</i> – Vođenje lopte s promjenom smjera i brzine kretanja – Driblinzi i fintiranja – Udarac glavom iz kretanja bez skoka	– ovladali su osnovnim teorijskim i praktičnim znanjima o: rukometu – skok šutu; blokiranju i oduzimanju lopte; zonskoj obrani 6:0, sistemu igre s jednim kružnim napadačem, košarci – kretanju u vođenju i zaustavljanju ili zaustavljanju na dodatu loptu; vođenju lopte s promjenom smjera i brzine kretanja; saradnji dva igrača u odbrani i napadu, odbojci – prijemu servisa podlaktično; mini odbojci 3:3, nogometu – vođenju lopte s promjenom smjera i brzine kretanja; driblinzima i fintiranjima; udarcu glavom iz kretanja bez skoka;	27
VII	ANTROPOLOŠKA OBILJEŽJA MOTORIČKE SPOSODBNOSTI	– Snaga – Brzina – Koordinacija – Ravnoteža – Gибljivost – Preciznost – Funkcionalne sposobnosti – Morfološke osobine	– ovladali su s potrebnom jakošću i brzinom izvoditi jednostavne pokrete i kretanja; – posjeduju nervno-mišićnu kordinaciju i kontrolu složenijih pokreta; – postižu optimum motoričkih sposobnosti brzine, koordinacije, gibilityosti i ravnoteže; – mogu samostalno primjenjivati aerobne programe za razvoj maksimalnog primitka kisika; – usavršavaju sisteme anaerobnog dobivanja energije za eksplozivne i brzinske aktivnostima; – osposobljeni su da održavaju povoljan odnos između količine mišićne mase i potkožnog masnog tkiva, razumjeti funkcionalno-morfološke promjene i probleme tokom puberteta i sazrijevanja;	4

VIII	ODGOJNI	– Tjelesne sposobnosti osoba različitih spolova – Tjelesne sposobnosti osoba s posebnim potrebama – Emocionalna samoregulacija – Suđenje i pravila igre – Kultura ponašanja	– poštuju razlike u tjelesnim sposobnostima između osoba različitih spolova; – poštuju razlike u tjelesnim sposobnostima između osoba sa i bez posebnih potreba; – posjeduju dovoljan nivo strpljivosti u odnosu prema učitelju i sistem rada; – posjeduju uljudne navijačke navike, prihvataju pozitivne sportske i ljudske uzore; – dostojanstveno iskazuju razočarenje i zadovoljstvo neuspjehom odnosno uspjehom; – prepoznaju pogreške i osuđuju neprimjerena ponašanja; – sarađuju u igri i nenasilno rješavaju konflikte.	2

OPĆE NAPOMENE

Broj nastavnih sati za pojedina područja dat je samo kao orijentaciona naznaka vremena potrebnog za realizaciju predviđenih programskih sadržaja i nastavnici imaju punu slobodu u planiranju vremena za rad.

Odgojne ciljeve sata treba realizirati tokom nastavnih jedinica u završnim dijelovima sati i navesti ih u napomeni sata.

Mjerenje antropometrijskih dimenzija i testiranje motoričkih sposobnosti provodi se prvih petnaest dana na početku svake školske godine.

Nastavnik vodi računa da tjelesnim vježbama, brojem ponavljanja vježbi, intenzitetom i opterećenjem ne napravi veću štetu od koristi. Dobar nastavnik prati motoričke sposobnosti učenika i uočava da li učenici mogu da podnose kineziološka opterećenja.

VJEŠTINE UČENJA I POUČAVANJA

Nastavnik treba da prati razvoj svakog djeteta. Individualni oblik rada treba usmjeravati prema zdravstvenim i razvojnim potrebama i mogućnostima učenika, čime će se doprinijeti razvoju onih osobina i sposobnosti učenika koje će pospiješiti njihov puni uspjeh i afirmaciju u tjelesnom razvoju.

Smjernica za doziranje svih razvojnih i korektivnih aktivnosti učenika jeste njihovo psihofizičko zdravlje i u tom segmentu rada bitno je imati znanje o zdravstvenom stanju učenika ili zdravstvenim problemima pojedinih učenika. Iskrena saradnja sa roditeljima doprinijet će kvalitetnom individualnom programiranju i doziranju fizičkih i tjelesnih aktivnosti učenika.

Obavezno treba pratiti rad djece sa posebnim potrebama i poteškoćama u psihofizičkom razvoju i planski raditi na njihovoj socijalizaciji uz uvažavanje njihovih realnih mogućnosti.

Nastavnik treba da prepozna nadarenu djecu te da i ih, u dogovoru sa roditeljima, uputi u odgovarajuće sportske klubove.

Učenike treba naučiti da znaju i razumiju razliku višenja koji se koristi na krugovima i na drugim spravama. Treba da se ostvari veza usavršavanja kretanja i razvijanja psihomotornih sposobnosti sa stjecanjem teoretskog znanja kako bi se shvatio značaj vježbanja i vrijednosti programskih aktivnosti s ciljem zadovoljenja potreba i motiva.

Treba organizirati osnovno oblikovanje tijela i kretanja kroz: trčanje, tehnike brzog i istrajnog trčanja, savladavanje prepreka. Skakanje tehnika skoka uvis i udalj sa zaletom; višenje i upiranje. Na svim spravama učenici moraju naučiti da povezuju nekoliko elemenata u skladnu cjelinu. Akrobatika – povezivanje koluta naprijed i nazad. Učenice iz stojećeg stava sjed nazad sa opruženim nogama i opiranjem rukama, dva premeta stranice vezano, kolut nazad uvito preko ramena, premet naprijed lagano u stav raskoračno, premet naprijed opiranjem glavom i rukama (usklopno). Učenici: premet naprijed zaletom, kolut nazad kroz stav o šakama, premet nazad. Igre: rukomet, nogomet, odbojka, košarka. Usavršavanje individualnih taktičnih sposobnosti, jednostavnih grupiranih zadataka i osnovnih sistema i napada i odbrane.

Bazične motoričke vještine sa loptom, gimnastika, aktivnosti na otvorenom, vježbe oblikovanja na ripstolu, vježbe oblikovanja u paru savijačama, vježbe za koordinaciju nogu, ruku i cijelog tijela.

Usvajanjem motoričkih vještina kroz poligone. Kroz igre na poligonima kod učenika se razvija pripadnost grupi, osjećaj za smisao određenih vježbi i njihovo djelovanje na zdravlje i podizanje nivoa kompetencija učenika.

NAZIV PREDMETA: TJELESNA I ZDRAVSTVENA KULTURA

RAZRED: VII

BROJ SATI: SEDMIČNO 2 , GODIŠNJE 70

RED. BR.	TEMATSKE CJELINE	PROGRAMSKI SADRŽAJI	OBRAZOVNI ISHODI	BROJ SATI
I	OSNOVNA TEORIJSKA ZNANJA	– Štetna djelovanja nikotina, alkohola, dopinga i drugih sredstava ovisnosti na zdravlje (*) – Pubertet (*) – Kriva rasta i razvoja – Djelovanje tjelesnog vježbanja na čovjekov metabolizam, te funkciju krvožilnog, disajnog i koštano-zglobnog sistema – Poseban dnevni raspored uzimanja hrane i tečnosti u vrijeme povećanih tjelesnih napora – Korisni i štetni sadržaji tjelovježbe za vrijeme mjesečnog ciklusa (*) – Dnevna organizacija rada, odmora i zabave i njen značaj – Dobrobiti igre i boravka u prirodi	– Učenici: – posjeduju osnovna znanja o štetnosti nikotina, alkohola, dopinga i drugih sredstava ovisnosti na zdravlje; – posjeduju osnovna znanja o morfološkim, funkcionalnim i psihomotoričkim promjenama u pubertetu; – usvojili su znanje da je razvojni period burnog tjelesnog rasta i razvoja povoljan za razvoj i usavršavanje snage i brzine, te koordinacije i gibljivosti; – posjeduju osnovna znanja o djelovanju tjelesnog vježbanja na čovjekov metabolizam, te funkciju krvožilnog, disajnog i koštano-zglobnog sistema; – posjeduju osnovna znanja o dnevnom rasporedu uzimanja hrane i tečnosti u vrijeme povećanih tjelesnih napora; – posjeduju osnovna znanja o korisnim i štetnim sadržajima	4

			tjelovježbe za vrijeme mjesečnog ciklusa; – posjeduju osnovna znanja o dnevnoj organizaciji rada, odmora i zabave i njenom značaju za zdravlje; – posjeduju osnovna znanja o dobrobiti igre i boravka u prirodi;	
II	ATLETIKA	– Trčanja: – Štafetna trčanja s predajom palice odozdo (*) – Trčanje na 20 m „leteći“ – Skakanja: – Skok uvis prekoračnom tehnikom „škare“ iz polukružnog zaleta – Bacanja: – Bacanje loptice do 200 g tehnikom bacanja koplja – Bacanje male medicine do 3 kg bočnom tehnikom	– posjeduju osnovna teorijska i praktična znanja o: štafetnom trčanju s predajom palice odozdo te trčanju na 20 m; – posjeduju osnovna teorijska i praktična znanja o: skoku uvis prekoračnom tehnikom „škare“ iz polukružnog zaleta; – posjeduju osnovna teorijska i praktična znanja o: bacanju loptice do 200 g tehnikom bacanja koplja, te bacanju male medicine do 3 kg bočnom tehnikom;	12
III	GIMNASTIKA	– Kolutanja: – Leteći kolut na povišenje od mekih strunjača – Višenja, upiranja i penjanja: – Podmetni saskok iz visa stojećeg prednjeg s prečke – Njih na preči – Različite varijante premeta ustranu – Salto natrag odrazom iz visa stojećeg na dočelnim karikama – Premasi odnožno na dvovisinskom razboju, saskok s premahom odnožnim i okretom za 90° – Naskok na gredu visine 80–120 cm s premahom odnožnim i okretom za 90°, usprav kroz čučanj	– posjeduju osnovna teorijska i praktična znanja o letećem kolutu na povišenje od mekih strunjača; – posjeduju osnovna teorijska i praktična znanja o: odmetnom saskoku iz visa stojećeg prednjeg s prečke, njih na preči, različitim varijantama premeta ustranu, saltu natrag odrazom iz visa stojećeg na dočelnim karikama, premasima odnožno na dvovisinskom razboju uz saskok s premahom odnožnim i okretom za 90°, naskoku na gredu visine 80–120 cm s premahom odnožnim i okretom za 90° i uspravu kroz čučanj.	12
IV	RITMIKA	– Ritmičke i plesne strukture: – Engleski valcer (*) – Disco fox – Složeniji koraci aerobike niskog i visokog intenziteta – Okreti – Valovite kretnje rukama i tijelom – Skokovi sa spravom po izboru – „Mačiji“ skok na niskoj gredi	– posjeduju osnovna teorijska i praktična znanja o: engleskom valceru, disco fox-u, složenijim koracima aerobike niskog i visokog intenziteta, okretima, valovitim kretnjama rukama i tijelom, skokovima sa spravom po izboru, „mačijem“ skoku na niskoj gredi;	4

V	BORILAČKE VJEŠTINE	– Borilačke strukture: – Tehnika ramenog bacanja kroz klek	– posjeduju osnovna teorijska i praktična znanja o: tehnikama ramenog bacanja kroz klek. koreografiji aerobike.	5
VI	AEROBIK	– Koreografija aerobike	– posjeduju osnovna teorijska i praktična znanja o koreografiji aerobike;	5
VII	IGRE MOTORIČKE SPOSOBNOSTI	– Igre: – <i>Rukomet:</i> – Šut s pozicija krila i kružnog napadača (*) – Pojedinačni i grupni protunapad – <i>Košarka:</i> – Odbrambeni stav i kretanje u odbrani – Ubacivanje lopte u koš jednom rukom odozgo nakon dodane lopte – <i>košarkaški dvokorak</i> (*) – Kontranapad – završna akcija – <i>Odbojka:</i> – Dizanje lopte visoko na krajeve mreže – Napad iz zaleta prebacivanjem jednom rukom – „kuhanje“ (*) – Mini odbojka 4:4 – <i>Nogomet:</i> – Tehnika ubacivanja lopte u igru rukama – Zaustavljanje lopte natkoljenicom principom amortizacije – Oduzimanje lopte presijecanjem (*) – Snaga – Brzina – Koordinacija – Ravnoteža – Gибljivost – Preciznost	– posjeduju osnovna teorijska i praktična znanja o: rukometu – šutu s pozicija krila i kružnog napadača, pojedinačnom i grupnom protunapadu, košarci – odbrambenom stavu i kretanju u odbrani, ubacivanju lopte u koš jednom rukom odozgo nakon dodane lopte – <i>košarkaški dvokorak</i>; kontranapadu – završna akcija, odbojci – dizanju lopte visoko na krajeve mreže, napadu iz zaleta prebacivanjem jednom rukom – „kuhanje“; mini odbojci 4:4, nogometu – tehnici ubacivanja lopte u igru rukama; zaustavljanju lopte natkoljenicom principom amortizacije, oduzimanju lopte presijecanjem; – ovladali su potrebnom snagom i brzinom izvođenja složenijih pokreta i kretanja;	27
VIII	ANTROPOLOŠKE SPOSOBNOSTI	– Funkcionalne sposobnosti – Morfološke osobine	– posjeduju neophodnu nervno-mišićnu koordinaciju i kontrolu složenijih pokreta; – posebnu pažnju poklanjaju usavršavanju snage i brzine, te koordinacije i gibility; – postižu optimum motoričkih sposobnosti snage, brzine, koordinacije, gibility i ravnoteže;	4

			– samostalno primjenjuju aerobne programe za razvoj poboljšanja maksimalnog primitka kisika; – znaju da krvožilni sistem pozitivno utječe radom na poboljšanje aktivnosti dišnog sistema; – znaju da se vježbama snage pozitivno utječe na razvoj mišićnog i gustoću koštanog tkiva, te poboljšava posturu, odnosno pravilan uspravni položaj tijela; – znaju da različitim vježbama istezanja pozitivno utječu na fleksibilnost zglobnih tijela i skupina zglobova;	
IX	ODGOJNI	– Odnos između slobode i odgovornosti i sposobnost izražavanja samopoštovanja i poštovanje drugih – Odnos prema tjelesnoj težini i tijelu uopće – Emocionalna samoregulacija (*) – Odnos prema ekološkim problemima – Kultura ponašanja	– znaju da imaju pravilan odnos prema slobodi i odgovornosti, samopoštovanju i poštovanju drugih bez obzira na njihove individualne i kolektivne osobenosti; – postepeno grade racionalan stav prema autoritetima; – posjeduju zdrave prehrambene navike i zdrav stil života i da se racionalno odnose prema modnim izazovima zasnovanim na upotrebi tjelesnih osobina i sposobnosti; – znaju da uspješno kontroliraju agresivnost u igri; – posjeduju ekološke navike i aktivno učestvuju u rješavanju ekoloških problema; – uljudno se ponašaju na času i u školi; aktivno, interaktivno i kreativno učestvuju u rješavanju problema u školi i među vršnjacima; – postepeno shvataju da je osnovno obrazovanje „pasoš za život“.	2

OPĆE NAPOMENE

Broj nastavnih sati za pojedina područja dat je samo kao orijentaciona naznaka vremena potrebnog za realizaciju predviđenih programskih sadržaja nastavnici imaju punu slobodu u planiranju vremena za rad.

Ovaj razvojni period karakterističan je po burnom tjelesnom rastu i razvoju koji vodi do biološke i spolne zrelosti učenika. Ubrzani tjelesni rast i razvoj odvija se po fazama „ispružanja i popunjavanja“, pa se često stječe utisak tjelesne disharmonije. Učešće mase međusobno se mijenja i prema dijelovima cijelog tijela. Ove proporcionalne promjene utječu na kontinuirani

razvoj motoričkih sposobnosti, odnosno, dovode do određene stagnacije ili usporenog razvoja, što učenici teško prihvataju. Dodatni problem ovog razvojnog perioda predstavlja razvoj psihičkih obilježja ličnosti. Društveni zahtjevi, kao i biološke promjene u ovom razvojnog periodu vode ka emocionalnoj neujednačenosti. Pravilno vođena tjelesna aktivnost može značajno da kompenzira ovaj veoma osjetljiv period i pruži veliki doprinos za razvijanje i oblikovanje zdrave ličnosti.

S obzirom na to da su učenici naročito zainteresirani za produbljivanje znanja i širenje sadržaja rada, ovaj period veoma je pogodan za početak sportske aktivnosti. Zbog efikasnosti vježbe i bolje motivacije, u zadnje tri godine program Tjelesnog i zdravstvenog odgoja zahtijeva savremeniji didaktičko-metodički postupak nastavnika, što se, u prvom redu, odnosi na slobodniju kompoziciju časa Tjelesnog i zdravstvenog odgoja i na usavršavanje i osavremenjavanje tehnologije nastave.

Ocjenjuju se: sadržaji označeni sa (*)

Procjenjuju se: morfološke osobine, funkcionalne i motoričke sposobnosti učenika u odnosu na njihovo inicijalno, stvarno i očekivano stanje osobina i sposobnosti.

VJEŠTINE UČENJA I POUČAVANJA

Treba osposobiti učenika za primjenu kinezioloških znanja i iskustava u cilju usavršavanja psihomotornih i funkcionalnih sposobnosti; obezbijediti optimalni podsticaj rasta, poboljšanje zdravlja, kao i aktivnosti kognitivnih funkcija. Aktivno treba koristiti slobodno vrijeme i snalaženje u posebnim situacijama. Treba razvijati interes za sportsko-rekreativni sadržaj: ples, sportski ples i folklor; voditi računa o uzrasnim karakteristikama djece, pratiti i ocjenjivati rješavanje zadataka s obzirom na stvarne probleme djece u ovom uzrastu; raditi na prevenciji zdravlja, tj. ukazivati na štetnost nikotina, alkohola i drugih ovisnosti za zdravlje. Insistirati na korektnim odnosima u relacijama nastavnik – učenik – škola – porodica. Učenici treba da znaju i razumiju razliku višenja koji se koristi na krugovima i na drugim spravama. Treba stimulirati usvajanje motiričkih znanja, igre: košarka, rukomet, odbojka i nogomet.

NAZIV PREDMETA: TJELESNA I ZDRAVSTVENA KULTURA

RAZRED: VIII

BROJ SATI: SEDMIČNO 2, GODIŠNJE 70

RED. BR.	TEMATSKE CJELINE	PROGRAMSKI SADRŽAJI	OBRAZOVNI ISHODI	BROJ SATI
I	OSNOVNA TEORIJSKA ZNANJA	– Štetna djelovanja nikotina, alkohola, dopinga i drugih sredstava ovisnosti na zdravlje (*) – Pubertet – Kriva rasta i razvoja – Razvojna korelacija kinezioloških i drugih dimenzija antropološkog prostora (*) – Poseban dnevni raspored uzimanja hrane i tečnosti u vrijeme povećanih tjelesnih napora – Korisni i štetni sadržaji	– Učenici: – usvojili su znanje da su nikotin, alkohol, droge i druga sredstava ovisnosti štetni po zdravlje i da se treba ponašati u skladu s tim; – razumiju promjene u pubertetu i prihvataju ih normalnim; – posjeduju osnovna znanja o zakonitosti razvoja kinezioloških dimenzija antropološkog prostora u pojedinim fazama rasta i razvoja;	4

		tjelovježbe za vrijeme mjesečnog ciklusa(*) – Dnevna organizacija rada, odmora i zabave i njen značaj – Dobrobiti igre i boravka u prirodi – Higijenski standardi pri izletima i ekskurzijama (*) – Kultura i pravilno odijevanje u cilju zaštite tijela i zdravlja od nepovoljnih vanjskih utjecaja u različitim uvjetima	– posjeduju osnovna znanja o međuzavisnosti kinezioloških i drugih dimenzija antropološkog prostora u pojedinim fazama rasta i razvoja; – znaju da su hrana i tečnost neophodan izvor povećanim tjelesnim naporima i ponašaju se u skladu s tim; – znaju kako tjelovježbe utječu na vrijeme mjesečnog ciklusa i ponašaju se u skladu s tim; – posjeduju osnovna znanja o dnevnoj organizaciji rada, odmora i zabave i njenom značaju za zdravlje i ponašaju se u skladu s tim; – posjeduju osnovna znanja o dobrobiti igre i boravka u prirodi i ponašaju se u skladu s tim; – ovladali su načinom na koji će se ponašati u skladu sa higijenskim standardima pri izletima i ekskurzijama; – ovladali su pravim odijevanjem u cilju zaštite tijela i zdravlja od nepovoljnih vanjskih utjecaja u različitim uvjetima;	
II	ATLETIKA	– Trčanja: – Osnove brzog hodanja (*) – Kinematičke razlike u tehnikama trčanja na kratke i duge staze – Skakanja: – Skok uvis leđnom tehnikom »flop« – Polusalto na povišenje od mekih strunjača uz pomoć odraznog pomagala – Bacanja: – Bacanje loptice tehnikom O'Brien	– posjeduju osnovna teorijska i praktična znanja o brzom hodanju i kinematičkim razlikama u trčanju na kratke i duge staze; – posjeduju osnovna teorijska i praktična znanja o skoku uvis leđnom tehnikom »flop«, te o polusaltu na povišenje; – posjeduju osnovna teorijska i praktična znanja o bacanju loptice tehnikom O'Brien;	14
III	GIMNASTIKA	– Kolutanja: – Leteći kolut na povišenje od mekih strunjača – Višenja, upiranja i penjanja: – Ljuljanje na karikama s okretima za 180° (*) – Okreti za 180° na tlu/gredi »Kožački« skok – Pirueta u desnu i lijevu stranu (*)	– posjeduju osnovna teorijska i praktična znanja o letećem kolutu na povišenje od mekih strunjača; – posjeduju osnovna teorijska i praktična znanja o ljuljanju na karikama s okretima za 180°;	10

IV	RITMIKA	– Ritmičke i plesne strukture: – Bečki valcer (*) – Latinoamerički	– posjeduju osnovna teorijska i praktična znanja o: Bečkom valceru, izabranom latinoameričkom plesu, okretu za 180°, skoku „kazačoki“, pirueti u desnu i lijevu stranu;	4
V	BORILAČKE VJEŠTINE	– Borilačke strukture: – Tehnika bočnog bacanja hvatom glave i ruke kroz klek (*)	– posjeduju osnovna teorijska i praktična znanja o tehnici bočnog bacanja hvatom glave i ruke kroz klek;	5
VI	GIMNASTIKA	– Sastavi – Vježba na tlu (*) – Vježba na gredi, do 80 cm visine – Koreografija sa ili bez sprave po izboru (*)	– posjeduju osnovna teorijska i praktična znanja o vježbi na tlu, te o vježbi na gredi i koreografiji sa ili bez izabrane sprave;	3
VII	IGRE	– Igre: – <i>Rukomet:</i> – Finte(*) – Stvaranje viška napadača zabadanjem – <i>Košarka:</i> – Skok šut nakon vođenja ili dodane lopte – Igra košarka 3:3 ili 5:5 (*) – <i>Odbojka:</i> – Smeč iz zaleta visoko dodane lopte – Gornji servis bez rotacije (*) – <i>Nogomet:</i> – Udarci lopte vanjskom stranom stopala – Volej i/ili poluvolej – Udarac glavom iz kretanja sa skokom	– posjeduju osnovna teorijska i praktična znanja o: rukometu – fintama, stvaranju viška napadača zabadanjem; košarci – skoku u šutu nakon vođenja ili dodane lopte, igri košarke 3:3 ili 5:5; odbojci – meču iz zaleta visoko dodane lopte, gornjem servisu bez rotacije; nogometu – udarcima lopte vanjskom stranom stopala, voleju i/ili poluvoleju, udarcu glavom iz kretanja sa skokom;	26
VIII	ANTROPOLOŠKE SPOSOBNOSTI, MOTORIČKE SPOSOBNOSTI	– Snaga – Brzina – Koordinacija – Gибljivost – Ravnoteža – Preciznost – Funkcionalne sposobnosti – Morfološke osobine	– posjeduju optimum neuromuskularne sposobnosti; – posjeduju optimum neuroenergetske sposobnosti; – posjeduju optimum informacijske sposobnosti; – posebnu pažnju usmjeravaju na optimalizaciju brzine, repetitivne i eksplozivne snage, te koordinacije, gibility, ravnoteže i preciznosti; – unapređuju aerobne sposobnosti cikličkim aktivnostima malog i umjerenog intenziteta;	2

			– ovladali su unapređivanjem anaerobne sposobnosti kineziološkim aktivnostima velikog intenziteta putem intervalne metode rada; – uvažavaju značaj kinezioloških aktivnosti i koriste ih za optimalizaciju masnog tkiva, voluminoznosti i gibljivosti zglobnih tijela i skupina zglobova;	
IX	ODGOJNI	– Snalaženje u kineziološkim relacijama: unutrašnje – vanjsko – individualno – kolektivno – Odnos prema kineziološkim uzorima (*) – Samouvažavanje – Odnos prema ekološkim problemima (*) – Kultura ponašanja	– prihvatili su zdravlje kao primarni kriterij vlastitog biopsihosocijalnog integriteta; – uvažavaju potrebu samokontrole vlastitog ponašanja u odnosu na sve agresivnije kineziološke izazove; – shvataju značaj kinezioloških aktivnosti za razvoj vlastite ličnosti; – razvijaju ekološke navike i aktivno učestvuju u prevenciji i rješavanju ekoloških problema; – aktivno, interaktivno i kreativno učestvuju u rješavanju problema u školi i među vršnjacima; – shvataju da je osnovno obrazovanje „pasoš za život“.	2

OPĆE NAPOMENE

Broj nastavnih sati za pojedina područja dat je samo kao orijentaciona naznaka vremena potrebnog za realizaciju predviđenih programskih sadržaja. Nastavnici imaju punu slobodu u planiranju vremena za rad.

Ocjenjuju se: sadržaji označeni sa (*)

Procjenjuju se: morfološke osobine, funkcionalne i motoričke sposobnosti učenika u odnosu na njihovo inicijalno, stvarno i očekivano stanje osobina i sposobnosti.

VJEŠTINE UČENJA I POUČAVANJA

Pri planiranju rada treba utvrditi međupredmetnu povezanost nastave Tjelesne i zdravstve kulture sa drugim predmetima i programskim sadržajima, kako bi se povećala efikasnost i povezanost nastavnog rada sa praksom i životom. Pri odabiru i realizaciji tema treba konsultirati i roditelje učenika.

Unaprijed navedenim tehnikama treba ukazivati na period djetinjstva i mladosti kao osnov budućeg zdravlja organizma čovjeka. Kod učenika treba razviti svijest o tome da svakodnevno vježbanje i pravilna ishrana smanjuju potkožno masno tkivo i povećavaju mišićnu masu. Svaki učenik treba da pravilno drži tijelo pri sjedenju, stajanju, hodanju, te da samostalno primjenjuje

naučene modele tjelesne aktivnosti: jutarnja gimnastika, zagrijavanje, smirivanje, igre. Raznovrsnim oblicima kretanja svaki učenik treba da ostvari osnovno ritmičko obrazovanje. Među raznovrsnim vježbama u gimnastici preskoci predstavljaju jednu od efikasnih tjelesnih vježbi za svestrani fizički razvoj učenika. Neophodne su vježbe jednostavnih akrobatskih izvođenja. Potrebno je raditi na usvajanju i usavršavanju osnova tehnike pojedinih atletskih disciplina. Posebno treba razvijati osjećaj za prostor i vrijeme. Treba vježbati bazične motoričke tjelesne vještine: igre, ples, atletika, igre sa loptom, gimnastika, aktivnosti na otvorenom, vježbe oblikovanja sa stolicom, vježbe oblikovanja na ripstolu, vježbe oblikovanja u paru, vježbe oblikovanja u paru savijačama, vježbe oblikovanja sa palicom i loptom, kao i vježbe za koordinaciju nogu, ruku i cijelog tijela, za podsticanje i aktiviranja latentne sposobnosti kao i otkrivanje i otklanjanje pokretnih slabosti; raditi na usvajanju i usavršavanju elemenata ritmike i plesa.

NAZIV PREDMETA: TJELESNA I ZDRAVSTVENA KULTURA

RAZRED: IX

BROJ SATI: SEDMIČNO 2 , GODIŠNJE 66

RED. BR.	TEMATSKE CJELINE	PROGRAMSKI SADRŽAJI	OBRAZOVNI ISHODI	BROJ SATI
I	OSNOVNA TEORIJSKA ZNANJA IZ KINEZIOLOGIJE	– Poznavanje pojmova i termina iz domena kineziologije – Poznavanje prostornih, vremenskih, tehničkih, taktičkih i administrativnih pojmova i termina značajnih za kineziološku aktivnost – Poznavanje najosnovnijih zakonitosti procesa kinezioloških transformacija antropoloških svojstava – Kontrola kineziološkog statusa – morfološkog i funkcionalnog – Kontrola psihomotoričkog kineziološkog statusa – Kriva rasta i razvoja – adolescencija – Djelovanje kinezioloških aktivnosti na antropološki status – Kultura ishrane – Kultura odijevanja – Izbor izvora informacija i znanja iz domena kineziologije	– Učenici: – korektno opisuju osnovne edukativne, sportske i rekreativne kineziološke sadržaje i aktivnosti; – korektno opisuju osnovne prostorne, vremenske, tehničke, taktičke i administrativne sadržaje i uvjete značajne za izvođenje sportskih i rekreativnih kinezioloških aktivnosti; – posjeduju najosnovnija znanja o modelu planiranja, programiranja, izvođenja, kontrole i vrednovanju procesa kinezioloških transformacija; – posjeduju osnovna znanja o testiranju i procjeni morfoloških i funkcionalnih dimenzija značajnih za antropološki status; – posjeduju osnovna znanja o testiranju i procjeni stanja: gibljivosti, ravnoteže, preciznosti, brzine, koordinacije, izdržljivosti, eksplozivne snage, repetitivne snage; – posjeduju osnovna znanja o kineziološkim aspektima adolescencije – završne faze	4

			procesa sazrijevanja ličnosti; – posjeduju najosnovnija znanja o pozitivnim utjecajima tjelesnog i zdravstvenog odgoja, sporta i sportske rekreacije na ljudski organizam; – posjeduju osnovna znanja o međuzavisnosti kvaliteta i kvantiteta hrane i tečnosti, “životnih namirnica”, i uspjeha u kineziološkim aktivnostima – sa energetskeg i, prevashodno, zdravstvenog aspekta; – posjeduju osnovna znanja o pozitivnim i negativnim utjecajima izbora odjeće i obuće na kineziološko stanje i na zdravlje općenito; – posjeduju osnovna znanja o kriterijima korištenja naučnih, stručnih i javnih informacija i saznanja iz domena tjelesne i zdravstvene kulture, sporta, kineziološke rekreacije i kinezioterapije;	
II	ATLETIKA	– Hodanja i trčanja: – Obnoviti tehnike hodanja i brzog hodanja – Obnoviti tehnike trčanja na 100 m, 400 m i 800 m – Takmičenje u hodanju, brzom hodanju i trčanju – Skakanja: – Obnoviti tehnike skoka udalj i skoka uvis – Takmičenja u skoku udalj i skoku uvis	– posjeduju osnovna teorijska i praktična znanja o hodanju i brzom hodanju, te trčanju na 100 m, 400 m i 800 m, i korektno ih primjenjuju u rekreaciji i sportu; – posjeduju osnovna teorijska i praktična znanja o skoku udalj i skoku uvis, te korektno ih primjenjuju u rekreaciji i sportu;	12
III	GIMNASTIKA	– Vježbe na tlu: – Pravolinijska i krivolinijska valjanja, puzanja i kolutanja u ograničenom prostoru	– znaju značaj ovih oblika kretanja i spretno ih izvode;	14
IV	PLANINARENJE	– Osnove planinarenja i boravka u planini u različitim prostornim i atmosferskim uvjetima	– posjeduju osnovna znanja o planinarenju i boravku u planini u različitim prostornim i atmosferskim uvjetima;	2

V	RITMIKA	– Ritmičke i plesne strukture: – Narodne igre i plesovi iz Bosne i Hercegovine – Takmičenja u narodnim igrama i plesovima	– posjeduju osnovna teorijska i praktična znanja o narodnim igrama i plesovima iz Bosne i Hercegovine;	8
VI	IGRA	– Igre: – Takmičenja u rukometu, košarci, odbojci, nogometu	– posjeduju osnovna teorijska i praktična znanja o rukometu, košarci, odbojci i nogometu i korektno ih koriste u rekreaciji i sportu;	14
VII	ANTROPOMETRIJSKA MJERENJA	– Snaga – Brzina – Izdržljivost – Koordinacija – Ravnoteža – Gибljivost – Preciznost – Funkcionalne sposobnosti – Morfološke osobine	– ovladali su potrebnom snagom i brzinom i izvode složene pokrete i kretanja; – normalno podnose kineziološka opterećenja; – posjeduju neophodnu nervno-mišićnu koordinaciju i kontrolu složenih pokreta i kretanja; – posebnu pažnju poklanjaju usavršavanju snage i brzine, te koordinacije i gibility; – postižu optimum motoričkih sposobnosti snage, brzine, izdržljivosti, koordinacije, gibility, ravnoteže i preciznosti; – samostalno primjenjuju programe za održavanje aerobne izdržljivosti; – usavršavaju aktivnosti u kojima je dominantna anaerobna komponenta; – održavaju poželjan odnos visine i težine tijela; – održavaju funkcionalnost lokomotornog sistema na poželjnom nivou;	6
VIII	ODGOJNI	– Kultura tijela – Emocionalna samoregulacija – Odnos prema ekološkim problemima – Kultura ponašanja	– posjeduju zdrave prehrambene navike i zdrav stil života i racionalno se odnose prema modnim izazovima zasnovanim na upotrebi tjelesnih osobina i sposobnosti; – prepoznaju se po zadovoljstvu,	4

			opuštenosti, otvorenosti i spremnosti za saradnju, zajedničkom razmišljanju, diskusiji i usaglašavanju postupaka; – posjeduju ekološke navike i aktivno i kreativno učestvuju u rješavanju ekoloških problema; – redovno prisustvuju nastavi i vannastavnim aktivnostima; zainteresirani su, motivirani, spremni na tjelesne i mentalne napore, znaju, hoće i mogu učestvovati u njima u takmičenju sa samim sobom, s drugima; – zajedno s drugima imaju pravilan odnos prema slobodi i odgovornosti, samopoštovanju i poštovanju drugih bez obzira na njihove individualne i kolektivne osobenosti; – imaju korektan stav prema autoritetima.	

*Morfološke osobine – visina, težina, opseg podlaktice, kožni nabor nadlaktice, funkcionalne sposobnosti – trčanje 6 minuta, motoričke sposobnosti – taping rukom, skok u dalj s mjesta, pretklon raznožno, poligon natraške, izdržaj u visu zglobom, podizanje trupa.

OPĆE NAPOMENE

Broj nastavnih sati za pojedina područja dat je samo kao orijentaciona naznaka vremena potrebnog za realizaciju predviđenih programskih sadržaja i nastavnici imaju punu slobodu u planiranju vremena za rad.

U završnim razredima se, pored obaveznog, realizira i program koji škola mora ponuditi: sportsko-rekreativni sadržaji, sport za sportiste i umjetnički sadržaji (ples, sportski ples, folklor).

Po završenom 9. razredu svaki učenik treba da zna da njeguje i štiti vlastito zdravlje, razvija vlastite i opće kompetencije i pravilno ih afirmira. Također, da razumije, razvija i promovira ekološke vrijednosti.

Nastava Tjelesne i zdravstvene kulture mora biti sat radosti.

VJEŠTINE UČENJA I POUČAVANJA

Za vrijeme nastave Tjelesnog i zdravstvenog odgoja možemo kombinacijom različitih sprava (švedske ljestve, švedska klupa, švedski sanduk, vijače, police, lopte, obruče) postaviti razne tipove poligona čije rješavanje zahtijeva veliku angažiranost učenika. Radom na raznim tipovima poligona kod učenika se utječe na okretnost, eksplozivnu snagu nogu i ruku, psihomotornu preciznost, osjećaj za prostor, kojim se ujedno razvija i koordinacija pokreta kao i sama ravnoteža, te tačnost izvođenja samog pokreta. Kroz igru na poligonima kod učenika se razvija osjećaj zajedničke

odgovornosti, osjećaj pripadnosti grupi, osjećaj za osmišljeni tok časa, što utječe na razvoj zdravlja i na podizanje kompetencija učenika. Na kraju trećeg ogojno-obrazovnog ciklusa, odnosno po završetku devetog razreda učenik bi trebao da zna i ima i naviku da njeguje i štiti vlastito zdravlje, da posjeduje osnovna kineziološka znanja, te da uvažava i razvija vlastite kineziološke potrebe.

Potrebno je raditi na usvajanju i usavršavanju osnova tehnike pojedinih atletskih disciplina. Posebno se treba razvijati osjećaj za prostor i vrijeme; intenzivnije koristiti metode rada: metod dopunskog vježbanja, kružno-intervalni metod, tangent-trening metod, metod stanica, treba racionalno koristiti objekte sprave i ostali nastavni pribor. Neophodno je da učenici usvoje kompleksna motorička znanja, ciklična i aciklična, koja se susreću u sportskim igrama, kao i estetska motorička znanja i ples, kako bi svoj život učinili sadržajnijim i ljepšim.

TEHNIČKA KULTURA

UVOD

Predmet Tehnička kultura od najranijeg stepena obrazovanja izaziva veliko interesiranje učenika. Ovu činjenicu treba imati na umu tokom realizacije nastavnih sadržaja i shvatiti je kao veliku prednost i olakšicu u radu s učenicima. Nastavnik treba uložiti potreban napor kako bi se na ovim osnovama dalje razvijao i obogaćivao interes učenika. Iskustva stečena u nastavi Tehničke kulture bit će dobra osnova da učenici shvate potrebu, značaj i efekte ove nastave za svakodnevni život i kao osnovu za dalje školovanje.

- Nastava Tehničke kulture realizira se u kabinetu za Tehničku kulturu ili na određenom poligonu koji je za tu svrhu posebno pripremljen;
- Škola je dužna da obezbijedi da kabinet za Tehničku kulturu raspolaže određenim alatima, priborom, mašinama i materijalom;
- Za uspješnu realizaciju sadržaja ove nastave potrebno je u pripremnoj fazi za praktičan rad obezbijediti potrebnu tehničku dokumentaciju sa razrađenim postupcima obrade, zatim alate, mašine i materijale, kao i sredstva higijensko-tehničke zaštite, tako da rad u kabinetu ima sve elemente proizvodnog rada;
- Pri realizaciji programskih sadržaja treba voditi računa o korelaciji nastavnih sadržaja sa drugim predmetima (Matematika, Fizika, Likovna kultura, Biologija);
- Nastava se realizira putem praktičnih vježbi i predavanja;
- Izrada praktičnih radova i vježbi ne smije se zadavati kao domaći rad učenika;
- Ukoliko u odjeljenju ima više od 20 učenika, vrši se podjela u dvije grupe;
- U realizaciji nastavnih sadržaja učenici koriste udžbenike, dnevnik rada, crteže i ostale izvore znanja;
- Pored svakodnevnog vredovanja tehničkih znanja, vježbi i praktičnih radova, dva puta godišnje treba sistematizirati pređeno gradivo i izvršiti vrednovanje putem zadataka objektivnog tipa;
- Programske zadatke nastave ovog predmeta škola ostvaruje putem: redovne nastave, slobodnih aktivnosti, dodatne nastave, osmišljenih odgojno-obrazovnih sadržaja (izložbe, smotre, takmičenja).

CILJ PREDMETA

- Cilj nastave Tehničke kulture u osnovnoj školi jeste da se učenici upoznaju sa tehničko-tehnološkim razvojnim okruženjem, kroz stjecanje osnovne tehničke pismenosti, razvojem tehničkog mišljenja, tehničke kulture, raznih vještina i kulture rada;
- Stjecanje radnih navika i kulta rada;
- Razvijanje stvaralaštva, inicijativnosti i sposobnosti za samostalno rješavanje konstruktorskih projekata i za inovacijski istraživački produktivan, a ne samo reproduktivan rad;
- Stvaranje i izgradnja pozitivnih karakternih osobina, kao što su: timski rad, saradnja, uzajamnost, etički odnos prema tekovinama tehnike i njenom razvoju, odgovornost za tehnička sredstva i predmet rada (upotreba, usmjeravanje, štednja), samostalnost i inicijativnost, pozitivan odnos prema životnoj okolini;

- Da se učenici osposobe za rješavanje problema i zadataka u novim i nepoznatim situacijama, da izraze i obrazlože svoje mišljenje i diskusiju sa drugima, razviju motiviranost za učenje i zainteresiranost za predmetne sadržaje;
- Izgrađivanje svijesti učenika da ubrzani razvoj tehnike i tehničkih sredstava treba da služi čovjeku za njegove humane i egzistencijalne potrebe, za zaštitu životne okoline, a protiv svake zloupotrebe tehnike;
- Obrazovanje učenika u onim oblastima tehnike koje su opće za sve populacije stanovništva bez obzira na profesionalno opredjeljenje, ali i u onim oblastima koje su specifične za pojedine sredine (selo – grad, vrsta proizvodnje, stanje i potrebe ekoloških sistema i sl.), skladno povezivanje tehnike i sredine;
- Pripremanje učenika za pravilan izbor budućeg zanimanja, odnosno za dalje obrazovanje.

ZADACI PREDMETA

- Stvaranje raznovrsnih mogućnosti da kroz različite sadržaje i oblike rada nastave Tehničke kulture, svrha, ciljevi i zadaci obrazovanja, kao i ciljevi nastave Tehničke kulture budu u punoj mjeri realizirani, kao i da učenici steknu osnovni tehnički odgoj i obrazovanje;
- Podizanje svijesti učenika o tehničkim i informacionim tehnologijama: pripreme, organizacija, dotignuća, mogućnosti koju pružaju;
- Uvođenje djece u kreativan rad putem kreativnih radionica s ciljem izrade predmeta od upotrebne vrijednosti (škola, domaćinstvo ...);
- Upoznavanje djece sa kreativnim računarskim programima za ilustraciju i crtanje;
- Podizanje nivoa korelacije između nastavnih predmeta: Tehnička kultura, Informatika, Matematika, Priroda, Društvo, Kultura življenja;
- Upoznavanje osobina materijala i njihovih tehnoloških karakteristika;
- Ovladavanje elementarnim postupcima obrade materijala, kao i upotrebom alata;
- Razvijanje kreativnosti, mašte, osjećaja za koristan rad i tehničkog stvaralaštva izradom predmeta od upotrebne i estetske vrijednosti;
- Osposobljavanje djece za pravilno i sigurno kretanje u saobraćaju;
- Podizanje nivoa svijesti učenika o značaju očuvanja životne okoline i utjecaju tehnike na životnu okolinu, kao i o značaju njene primjene na zaštitu životne okoline;
- Poticanje djece na samostalnost i samoinicijativu;
- Ukazivanje na značaj individualnog rada, sa postepenim uvođenjem rada u paru, kao kvalitetnoj pripremi za kasniji rad u grupi/timu.

NAZIV PREDMETA: TEHNIČKA KULTURA**RAZRED: VI****BROJ SATI: SEDMIČNO 1, GODIŠNJE 35**

RED. BR.	TEMATSKE CJELINE	PROGRAMSKI SADRŽAJI	OBRAZOVNI ISHODI	BROJ SATI
I	UVOD U NASTAVNI PREDMET	Sadržaj nastave, organizacija rada u kabinetu, mjere HTZ	Učenici će usvajati osnovna znanja o organizaciji rada u kabinetu za Tehničku kulturu, organizaciji radnog mjesta i higijensko-tehničkoj zaštiti;	1
II	TEHNIČKO CRTANJE	- Tehnika, šta je tehnika, podjela, zanimanje, razvoj tehnike - Tehničko crtanje (vrste linija, pribor za TC, upotreba pribora, tehničko pismo - Kotiranje, mjerilo ili razmjer	primjenjivat će usvojena znanja o tehnici, njenom razvoju, podjeli, o tehničkom crtanju, kotiranju i mjerilu ili razmjeru, na osnovu čega se stječe ukupan uvid u stepen usvojenosti nastavnog gradiva;	7
III	GRAĐEVINSKA TEHNIKA, TEHNIKA OBRADE MATERIJALA, MAKETE, MODELI	- Materijali: drvo, PVC, žica, vrste, osobine i primjena - Alati i pribor za obradu ovih materijala - Redoslijed radnih operacija koji se primjenjuju kod izrade predmeta od tih materijala - Izrada jednostavnih modela, maketa	- usvajat će osnovna znanja o materijalima: drvetu, PVC-u, žici, alatima i mašinama za njihovu obradu; - analizirat će gotove tehničke crteže jednostavne makete ili modele;	23
IV	URBANIZAM, RURIZAM, ARHITEKTURA I GRAĐEVINARSTVO	- Osnovni pojmovi o urbanizmu, rurizmu, arhitekturi i građevinarstvu - Historijat arhitekture i građevinarstva - Urbanistički i regulacioni planovi	- usvajat će osnovne pojmove o urbanizmu, rurizmu, arhitekturi i građevinarstvu; - usvajat će osnovna znanja o historijatu arhitekture i građevinarstva; - upoznat će se sa urbanističkim i regulacionim planovima, sadržajem objekata u naselju – gradu, općim zahtjevima u gradnji naselja;	

V	GRAĐEVINSKI MATERIJALI	– Građevinski materijali, konstrukcioni materijali, vezivna sredstva, instalacioni materijali, izolacioni materijali i novi građevinski materijali	– upoznat će se sa konstrukcionim materijalima (kamen, drvo, čelik, beton...); – upoznat će se sa vezivnim materijalima (kreč, gips, cement...), instalacionim materijalima (materijali za električne instalacije, materijali za vodovodne instalacije, materijali za centralno grijanje...), izolacionim materijalima (staklena vuna, stiropor, staklo...), novim građevinskim materijalima (gotovi malteri, armirano-betonske konstrukcije, pur-pjena...);	
VI	ALATI I MAŠINE U GRAĐEVINARSTVU	– Mjerni alati, alati za zidarske radove, alati za zemljane radove, alati za tesarske radove i građevinske mašine	– usvajat će znanja i razumijevati rada mjernih alata, alata za zidarske radove, alata za zemljane radove, alata za tesarske radove; – usvajat će znanja o građevinskim mašinama;	
VII	GRAĐEVINSKA TEHNIKA – PROJEKTIRANJE GRAĐEVINSKIH OBJEKATA I NASELJA	– Projektovanje građevinskih objekata i naselja – Visokogradnja, niskogradnja, hidrogradnja – Građevinsko tehničko crtanje, razvoj savremenog naselja	– usvajat će osnovna znanja o različitim oblastima građevinske tehnike; – upoznat će se sa građevinskim tehničkim crtanjem i njegovim pravilima;	
VIII	FAZE IZGRADNJE GRAĐEVINSKIH OBJEKATA I MJERE ZAŠTITE NA RADU	– Pripremni radovi, temeljni radovi, zidarski radovi, krovni i ostali radovi, opće mjere zaštite na radu, lične mjere zaštite na radu	– upoznat će se sa pripremnim radovima, temeljnim radovima, zidarskim radovima, krovnim i ostalim radovima, kao i sa općim mjerama zaštite na radu i ličnim mjerama zaštite na radu;	

IX	SAOBRAĆAJNO-TEHNIČKA KULTURA	– Javni putevi, objekti na putu, saobraćajni znakovi, putnički saobraćaj i saobraćajne patrole	– usvajat će znanja o javnim putevima, objektima na putu i saobraćajnim znakovima, putničkom saobraćaju, saobraćajnim patrolama;	2
X	TEHNIKA U ZAŠTITI ČOVJEKOVE OKOLINE	– Vrste otpada, upravljanje otpadom, reciklaža otpada, uređaji za sprečavanje zagađivanja okoline, uređaji i sredstva za gašenje požara	– usvajat će osnovna znanja o upravljanju otpadom, reciklaži građevinskog otpada, uređajima za sprečavanje zagađivanja okoline, uređajima i sredstvima za gašenje požara;	2
XI	IZBORNI DIO (KONKRETAN PROGRAM IZBORNOG DIJELA UTVRĐUJE NADLEŽNI ORGAN ŠKOLE NA OSNOVU POTREBA LOKALNE ZAJEDNICE, INTERESA UČENIKA I MOGUĆNOSTI ŠKOLE)	– Modelarstvo, maketarstvo, stari zanati, agrotehnika, fotografija, graditeljstvo	– proširivat će znanja i stjecati nova znanja iz oblasti: modelarstvo, maketarstvo, stari zanati, agrotehnika, izrada učila i pomagala, fotografija, graditeljstvo, graditeljska baština u BiH.	

OPĆE NAPOMENE

Da bi se mogli ostvariti predviđeni ciljevi i zadaci, odjeljenje se dijeli u dvije grupe. Svakoj grupi pripada planirani fond sati. Prema mogućnostima i potrebama nastava se može organizirati i izvoditi u blok satima. Kabinet za Tehničku kulturu mora raspolagati potrebnim kompletima alata i sredstvima neophodnim za uspješnu realizaciju nastavnih sadržaja i ostvarivanje ciljeva i zadataka ovog nastavno-odgojnog područja.

Za prvi praktičan rad učenike treba posebno pripremiti. Za svaki praktičan rad učenici moraju imati tehničku dokumentaciju, određeni alat i materijal, te dobro isplanirati radne operacije. Ako se predviđeni praktični radovi iz opravdanih razloga ne mogu izvesti, u nastavu treba uključiti njima odgovarajuću zamjenu.

Broj navedenih sati za pojedina područja dat je samo kao orijentaciona naznaka vremena za realizaciju predviđenih programskih sadržaja. Nastavnik ima potpunu slobodu planiranja i uspostavljanja ravnoteže između prethodnih postignuća u pojedinim područjima i vremena za daljnji rad. Također, nastavnik ima potpunu slobodu pri izboru navedenih metoda, oblika rada, nastavnih sredstava u skladu sa obradom i sa savremenim funkcijama u metodici nastave rada, što je određeno postavljenim ciljevima i jasno naznačenim ishodima učenja.

Nastavnik Tehničke kulture treba da ima široko obrazovanje i da bude organizator rada, istraživač, voditelj, strateg i programer. Također, treba podržavati razne oblike komuniciranja,

prihvatanja i prezentiranja raznih oblika, vrsta i tipova informacija. Učenike treba podsticati da koriste postojeće metode u rješavanju obrazovnih zadataka.

Za provjeravanje znanja učenika u svakom polugodištu treba planirati izradu odgovarajućih nizova zadataka objektivnog tipa.

Programski zadaci ovog predmeta ostvaruju se putem:

- redovne nastave prema predviđenom programu;
- slobodnih tehničkih aktivnosti;
- proizvodnog i drugog korisnog rada;
- kurseva i
- osmišljenih odgojno-obrazovnih sadržaja (izložbe, smotre, takmičenja).

VJEŠTINE UČENJA I POUČAVANJA

Da bi se postigli ciljevi nastave, pri obradi nastavnih sadržaja treba što više uključivati učenike u aktivno sudjelovanje u stjecanju znanja, kroz individualan rad, rad u parovima te grupni rad. S tim ciljem treba: upoznati učenike sa osnovama tehnike i osposobiti ih za primjenu stečenih znanja; poticati ih da koriste računar, jer će rado potražiti potrebne sadržaje na internetu; poticati ih da iznesu zanimljive podatke u obliku referata ili kratkih Power Point prezentacija, jer učenici rado eksperimentiraju; upoznati ih sa zahtjevima promjenjivoga svijeta, što zahtijeva sposobnost samostalnog učenja i samostalnog rješavanja problema, trajno razvijene intelektualne osjećaje, te sposobnost za ostvarivanja humanih međuljudskih odnosa; razvijati svijest učenika o vrijednostima znanja i učenja kao individualnog i društvenog dobra; učenike upoznati o individualnim i kolektivnim pravima i odgovornostima, sadržajima i načinima zdravog življenja, načelima poštivanja različitosti i interkulturalnog razumijevanja.

NAZIV PREDMETA: TEHNIČKA KULTURA

RAZRED: VII

BROJ SATI: SEDMIČNO 1, GODIŠNJE 35

RED. BR.	TEMATSKE CJELINE	PROGRAMSKI SADRŽAJI	OBRAZOVNI ISHODI	BROJ SATI
I	UVOD U NASTAVNI PREDMET	– Organizacija radnog mjesta, rad u radionici, higijensko-tehnička zaštita	– Učenici će shvatiti značaj tehničke kulture;	1
II	TEHNIČKO CRTANJE U MAŠINSTVU	– Osnove tehničkog crtanja u mašinstvu: formati crteža, mjerenje, kotiranje, tehničko pismo, zaglavlje sa sastavnicom, ortogonalni i aksonometrijski crtež, čitanje mašinskih crteža, izrada jednostavnih mašinskih tehničkih crteža	– izrađivat će, čitati i koristiti mašinske tehničke crteže;	7
III	MAŠINSKA TEHNIKA, MATERIJALI U MAŠINSTVU	– Vrste mašinskih materijala, mehaničke i tehnološke osobine mašinskih materijala, primjena	– vršit će pravilan izbor i koristiti mašinske materijale;	21

IV	OSNOVNI ELEMENTI MAŠINA	– Vrste mašinskih elemenata, primjena tih elemenata u mašinstvu – Grafičko predstavljanje najprostijih mašinskih elemenata	– vršit će izbor materijala za izradu pojedinih mašinskih elemenata; – snimat će najprostije mašinske elemente;	
V	ALATI I MAŠINE ZA OBRADU METALA	– Princip rada alatnih mašina, pogoni, načini stezanja radnog komada, mjere zaštite na radu, održavanje mašina, pružanje prve pomoći u slučaju povreda na radu, važnost pravilnog rukovanja i održavanja mašina	– koristit će najprostije mašine uz prisustvo i kontrolu nastavnika; – osposobljavat će se za pravilnu upotrebu i rukovanje pojedinim mjernim i kontrolnim alatima;	
VI	POSTUPCI OBRADE METALA	– Savladavanje postupaka obrade putem praktičnih vježbi u školskoj radionici ili kabinetu (izrada jednostavnih radnih komada): ocrtavanje i obilježavanje radnih komada, ravnjanje i rezanje, turpijanje, savijanje, bušenje i brušenje, zakivanje, lemljenje, zaštita metala od korozije (pri tome koristiti gotov tehnički crtež ili ga izraditi – procjena nastavnika)	– shvatat će značaj pravilnog izbora postupka obrade metala; – ekonomično će koristiti materijal i energiju; – razvijat će sposobnost izrade prostijih radnih komada koristeći tehnologiju: obilježavanja i ocrtavanja, rezanja, ravnjanja, turpijanja, savijanja, bušenja, brušenje i sl.; – osposobljavat će se za korištenje mjernih i kontrolnih instrumenata; – osposobljavat će se za međusobnu komunikaciju i saradnju sa nastavnikom;	
VII	MOTORISTIKA	– Vrste motora, princip rada, goriva i maziva, održavanje motora	– steći će praktične vještine za obavljanje jednostavnih poslova u kućanstvu; – koristit će stečena znanja, vještine i navike za profesionalnu orijentaciju (izbor zanimanja); – razumijet će značaj pravilnog održavanja i upotrebe motora SUS i motornih vozila;	4
VIII	ROBOTIKA	– Razvoj robota, radni prostor robota, način prenosa kretanja kod robota, pogon robota	– shvatit će značaj razvoja tehnike i tehnologije u životu čovjeka;	2
IX	IZBORNI DIO (KONKRETAN PROGRAM IZBORNOG DIJELA	– Proširivanje znanja i stjecanje novih znanja iz jedne od sljedećih oblasti: – a) konstruiranje, proizvodnja i	– proširivat će svoja znanja o korištenju tehnike s ciljem zamjene ljudskog rada radom mašina;	

UTVRĐUJU NADLEŽNI ORGANI ŠKOLE NA OSNOVU POTREBA LOKALNE ZAJEDNICE, INTERESA UČENIKA I MOGUĆNOSTI ŠKOLE)	montaža: – elemenata mašina, – različitih vrsta mašinskih konstrukcija, – mehanizama i uređaja – b) robotika: – mehanička osnova robota, – povezivanje robota s računarom, – programiranje robota, – gradnja sklopova u robotici – c) saobraćaj: – vrste saobraćaja – razvoj saobraćaja – motori SUS i motorna vozila	– proširivat će već stečena znanja iz pojedinih oblasti koje su odabrali za izbornu nastavu; – samostalno će proučavati odabrane oblasti, prikupljati informacije i podatke, stjecati vještine, posmatrati i zaključivati.	

OPĆE NAPOMENE

Broj nastavnih sati za pojedina područja dat je samo kao orijentaciona naznaka vremena potrebnog za realizaciju programskih sadržaja. Nastavnici imaju potpunu slobodu u planiranju i uspostavljanju ravnoteže između prethodnih postignuća u pojedinim područjima i vremena potrebnog za daljnji rad. Također, nastavnici imaju i potpunu slobodu pri izboru nastavnih metoda, oblika rada i nastavnih sredstava u skladu sa uzrastom i savremenim tendencijama u metodici nastavnog rada, a što je određeno postavljenim ciljevima i jasno naznačenim ishodima učenja.

Da bi se mogli ostvariti predviđeni ciljevi i zadaci, odjeljenje se dijeli u dvije grupe. Svakoj grupi pripada planirani fond sati. Prema mogućnostima i potrebama nastava se može organizirati i izvoditi u blok satima. Kabinet za Tehničku kulturu mora raspolagati potrebnim kompletima alata i sredstvima neophodnim za uspješnu realizaciju nastavnih sadržaja i ostvarivanje ciljeva i zadataka ovog nastavno-odgojnog područja.

Za provjeravanje znanja učenika u svakom polugodištu treba planirati izradu odgovarajućih nizova zadataka objektivnog tipa.

Nastavnik Tehničkog odgoja treba da ima široko obrazovanje i da bude organizator rada, istraživač, voditelj, strateg i programer. Također, treba podržavati razne oblike komuniciranja, prihvatanja i prezentiranja raznih oblika, vrsta i tipova informacija. Učenike treba podsticati da koriste postojeće metode u rješavanju obrazovnih zadataka.

Programski zadaci ovog predmeta ostvaruju se putem:

- redovne nastave prema predviđenom programu;
- slobodnih tehničkih aktivnosti;
- proizvodnog i drugog korisnog rada;
- kurseva i
- osmišljenih odgojno-obrazovnih sadržaja (izložbe, smotre, takmičenja).

VJEŠTINE UČENJA I POUČAVANJA

Da bi se postigli ciljevi nastave, pri obradi nastavnih sadržaja treba što više uključivati učenike u aktivno sudjelovanje u stjecanju znanja, kroz individualan rad, rad u parovima te grupni rad. S tim ciljem treba: upoznati učenike sa osnovama tehnike i osposobiti ih za primjenu stečenih

znanja; poticati ih da koriste računar, jer će rado potražiti potrebne sadržaje na internetu; poticati ih da iznesu zanimljive podatke u obliku referata ili kratkih Power Point prezentacija, jer učenici rado eksperimentiraju; upoznati ih sa zahtjevima promjenjivoga svijeta, što zahtijeva sposobnost samostalnog učenja i samostalnog rješavanja problema, trajno razvijene intelektualne osjećaje, te sposobnost za ostvarivanja humanih međuljudskih odnosa; razvijati svijest učenika o vrijednostima znanja i učenja kao individualnog i društvenog dobra; učenike upoznati o individualnim i kolektivnim pravima i odgovornostima, sadržajima i načinima zdravog življenja, načelima poštivanja različitosti i interkulturalnog razumijevanja.

NAZIV PREDMETA: TEHNIČKA KULTURA

RAZRED: VIII

BROJ SATI: SEDMIČNO 2, GODIŠNJE 70

RED. BR.	TEMATSKJE CJELINE	PROGRAMSKI SADRŽAJI	OBRAZOVNI ISHODI	BROJ SATI
I	UVOD U NASTAVNI PREDMET	– Sadržaj nastave, organizacija rada u kabinetu, mjere HTZ	– Učenici će se upoznavati sa predmetnim područjima; – usvajati će osnovna znanja o organizaciji rada u kabinetu za Tehničku kulturu, organizaciji radnog mjesta i higijensko-tehničkoj zaštiti;	1
II	ELEKTROTEHNIKA, IZVORI ELEKTRIČNE ENERGIJE	– Elektrane: podjela, princip rada, razlike, opis, prenos i distribucija električne energije	– izrađivat će crtež uproštenog presjeka hidro i termoelektrane, opisivati princip rada, razlike, prednosti i nedostatke; – shvatiti će prednosti električne energije nad energijom čvrstih i tečnih goriva;	32
III	SIMBOLI I SCHEME U ELEKTROTEHNICI	– Skiciranje simbola i izrada shema – značaj simbola i shema	– znati će crtati i čitati simbole i sheme;	
IV	ELEKTROINSTALACIONI MATERIJALI	– Vrste i primjena elektroinstalacionih materijala	– pravilno će vršiti izbor i upotrebu elektroinstalacionih materijala;	
V	ALATI I PRIBORI U ELEKTROTEHNICI	– Osnove o alatima i priborima u elektrotehnici, rukovanje i održavanje	– znati će vršiti pravilan izbor alata i pribora;	

VI	KUĆANSKI ELEKTRIČNI APARATI	– Električni uređaji i aparati u domaćinstvu sa posebnim osvrtom na važnost pravilnog rukovanja i održavanja	– osposobljavat će se za otklanjanje sitnih kvarova u domaćinstvu;	
VII	VJEŽBE I PRAKTIČNI RADOVI	– Korištenje simbola i shema u elektrotehnici, izrada jednostavnijih shema, upotreba različitih alata, pribora i aparata – izrada jednostavnijih električnih uređaja i uređaja za ispitivanje električnih instalacija, opće i lične mjere zaštite na radu	– izrađivat će jednostavnije sheme u elektrotehnici; – osposobljavat će se za izbor potrebnih alata i pribora i izradu prostijih elektro-uređaja; – ispitivat će ispravnost pojedinih električnih instalacija;	
VIII	ELEKTROMOTORI	– Elektromotori: pogon, princip rada, održavanje	– razumjet će značaj pravilnog izbora, montaže i održavanja elektromotora;	
IX	ELEKTRONIKA, ELEKTRONIČKI UREĐAJI	– Uvođenje učenika u elektroniku: prenos govora, muzike i pokretnih slika na daljinu	– shvatit će korelaciju nastavnih sadržaja fizika – tehnička kultura, te prenos govora i muzike transformacijom zvučnih signala u električne i obrnuto;	32
X	SIMBOLI I SCHEME U ELEKTRONICI	– Skiciranje i čitanje simbola i shema u elektronici	– čitat će i crtati simbole i sheme;	
XI	OSNOVNI ELEKTRONIČKI ELEMENTI	– Otpornici, kondenzatori, poluprovodnici	– Učenici će prepoznavati i vršiti pravilan izbor elektroničkih elemenata;	
XII	ALATI I PRIBORI U ELEKTRONICI	– Osnovni alati, instrumenti i pribori u elektronici, rukovanje, održavanje	– pravilno će vršiti izbor i upotrebljavati alate, instrumente i pribore;	
XIII	VJEŽBE I PRAKTIČNI RADOVI	– Korištenje simbola i shema u elektronici, izrada jednostavnijih shema, upotreba različitih pribora i alata, montiranje jednostavnijih radio-prijemnika, radio i TV-antena uz pomoć nastavnika	– koristit će potrebne alate, instrumente i pribore, demontirati i montirati prostije uređaje i aparate u elektrotehnici;	

XIV	TELEKOMUNIKACIJE, RAZVOJ KOMUNIKACIJA	– Osnovna znanja iz oblasti komunikacija: razvoj, telefonija, telegrafija	– shvatit će značaj telekomunikacija u životu čovjeka;	
XV	NV TELEFONIJA	– Sastavni dijelovi telefonskih centrala, organizacija telefonske mreže	– razumjet će značaj pravilnog održavanja telefonskih aparata i mreže;	
XVI	TELEGRAFIJA	– Osnovna znanja iz oblasti telegrafije, telegrafskih sistema i mreže	– shvatit će značaj razvoja i održavanja telegrafije u komunikacijama;	
XVII	SAOBRAĆAJNA KULTURA	– Pavilno korištenje sredstava javnog saobraćaja; faktori koji utiču na bezbjednost u saobraćaju – čovjek (dijete); saobraćajne nesreće i njihovi uzročnici	– shvatit će značaj pridržavanja propisa u saobraćaju;	3
XVIII	ENERGIJA I OKOLINA	– Racionalno korištenje energije i materijala, pravilan izbor goriva za domaćinstvo, pravilan odnos prema prirodi i čovjekovoj okolini	– osposobljavat će se za: racionalno korištenje energije, za odabir najpovoljnijeg goriva za domaćinstvo, za pravilno zbrinjavanje otpada;	2
IXX	IZBORNI DIO (KONKRETAN PROGRAM IZBORNOG DIJELA UTVRĐUJE NADLEŽNI ORGAN ŠKOLE NA OSNOVU POTREBA LOKALNE ZAJEDNICE, INTERESA UČENIKA I MOGUĆNOSTI ŠKOLE)	– Proširivanje znanja i stjecanje novih znanja iz jedne od sljedećih oblasti: – elektrane – elektronika – saobraćaj	– proširivat će već stečena znanja iz pojedinih oblasti koje su odabrali za izbornu nastavu; – samostalno će proučavati odabrane oblasti, prikupljati informacije i podatke, stjecati vještine, posmatrati i zaključivati.	

OPĆE NAPOMENE

Broj nastavnih sati za pojedina područja dat je samo kao orijentaciona naznaka vremena potrebnog za realizaciju programskih sadržaja. Nastavnici imaju potpunu slobodu u planiranju i uspostavljanju ravnoteže između prethodnih postignuća u pojedinim područjima i vremena potrebnog za daljnji rad. Također, nastavnici imaju i potpunu slobodu pri izboru nastavnih metoda, oblika rada i nastavnih sredstava u skladu sa uzrastom i savremenim tendencijama u metodici nastavnog rada, a što je određeno postavljenim ciljevima i jasno naznačenim ishodima učenja.

Da bi se mogli ostvariti predviđeni ciljevi i zadaci, odjeljenje se dijeli u dvije grupe. Svakoj grupi pripada planirani fond sati. Prema mogućnostima i potrebama nastava se može organizirati i izvoditi u blok satima. Kabinet za Tehničku kulturu mora raspolagati potrebnim kompletima alata i

sredstvima neophodnim za uspješnu realizaciju nastavnih sadržaja i ostvarivanje ciljeva i zadataka ovog nastavno-odgojnog područja.

Kod izvođenja vježbi iz elektrotehnike nastavnik treba voditi računa o visini napona. Vježbe se ne smiju raditi sa naponom većim od 24 V.

Nastavnik Tehničke kulture treba da ima široko obrazovanje i da bude organizator rada, istraživač, voditelj, strateg i programer. Također, treba podržavati razne oblike komuniciranja, prihvatanja i prezentiranja raznih oblika, vrsta i tipova informacija. Učenike treba podsticati da koriste postojeće metode u rješavanju obrazovnih zadataka.

Programski zadaci ovog predmeta se ostvaruju putem:

- redovne nastave prema predviđenom programu;
- slobodnih tehničkih aktivnosti;
- proizvodnog i drugog korisnog rada;
- kurseva i
- osmišljenih odgojno-obrazovnih sadržaja (izložbe, smotre, takmičenja).

VJEŠTINE UČENJA I POUČAVANJA

Da bi se postigli ciljevi nastave, pri obradi nastavnih sadržaja treba što više uključivati učenike u aktivno sudjelovanje u stjecanju znanja, kroz individualan rad, rad u parovima te grupni rad. S tim ciljem treba: upoznati učenike sa osnovama tehnike i osposobiti ih za primjenu stečenih znanja; poticati ih da koriste računar, jer će rado potražiti potrebne sadržaje na internetu; poticati ih da iznesu zanimljive podatke u obliku referata ili kratkih Power Point prezentacija, jer učenici rado eksperimentiraju; upoznati ih sa zahtjevima promjenjivoga svijeta, što zahtijeva sposobnost samostalnog učenja i samostalnog rješavanja problema, trajno razvijene intelektualne osjećaje, te sposobnost za ostvarivanja humanih međuljudskih odnosa; razvijati svijest učenika o vrijednostima znanja i učenja kao individualnog i društvenog dobra; učenike upoznati o individualnim i kolektivnim pravima i odgovornostima, sadržajima i načinima zdravog življenja, načelima poštivanja različitosti i interkulturalnog razumijevanja.

NAZIV PREDMETA: TEHNIČKA KULTURA

RAZRED: IX

BROJ SATI: SEDMIČNO 1, GODIŠNJE 33

RED. BR.	TEMATSKJE CJELINE	PROGRAMSKI SADRŽAJI	OBRAZOVNI ISHODI	BROJ SATI
I	UVOD U NASTAVNI PREDMET	– Sadržaj nastave, organizacija rada u kabinetu, mjere HTZ	– Učenici će se upoznavati sa predmetnim područjima; – usvajati će osnovna znanja o organizaciji rada u kabinetu za Tehničku kulturu, organizaciji radnog mjesta i higijensko-tehničkoj zaštiti;	1
II	MEHATRONIKA, STROJARSTVO	– Prenos signala i snage pomoću hidrauličnih i pneumatskih sistema – Osnovni elementi hidrauličnog sistema; primjena hidrauličnih	– prepoznavati će osnovne elemente hidrauličnog i pneumatskog sistema; – koristiti će instrumente za mjerenje hidraulično-pneumatskih veličina;	8

		sistema – Osnovni elementi pneumatskih sistema; primjena pneumatskih sistema – Veze između karakterističnih veličina hidraulično-pneumatskih sistema		
III	MEHATRONIKA – ELEKTROTEHNIKA	– Veza između glavnih elemenata elektromotornog pogona (elektromotor, radni mehanizam, spojni elementi elektromotora sa radnim mehanizmom, elementi za priključivanje na izvor struje) – Karakteristične osobine radnih mehanizama (izbor motora, snaga, priključni napon...) – Primjena pravila i propisa pri provjeri mehatroničkih sistema – Izrada osnovne tehničke dokumentacije pri mjerenju	– prepoznavat će elemente elektromotornog pogona i shvatiti njihove funkcije; – koristit će mjerne instrumente u elektrotehnici i objašnjavati greške do kojih dolazi pri mjerenju i očitavanju; – provodit će mjere zaštite na radu;	8
IV	MEHATRONIKA – ELEKTRONIKA	– Mjerenje veličina u elektronici – Signalni uređaji, analiza signala u mehatroničkom sistemu – Analiza mjernih vrijednosti u upravljačkom sistemu – Prikupljanje, elektronska obrada podataka i memoriranje podataka	– razvijat će svijest o značaju elektronike u životu čovjeka (TV, telefon, signalni uređaji); – mjerit će veličine u elektronici, montirati, demontirati i otklanjati kvarove na električnom zvoncetu; – koristit će pojedine signalne uređaje i analizirati signale u mehatroničkom sistemu;	8
V	AUTOMATIKA I SISTEM UPRAVLJANJA	– Osnovni pojmovi automatskog upravljanja – Automatizacija procesa rada – Podjela automatiziranih sredstava za rad (sredstva za rad sa mehaničkim upravljanjem, sredstva za rad sa elektronskim, odnosno numeričkim upravljanjem, sredstva za rad sa kombiniranim upravljanjem) – Prednosti automatskih strojeva za obradu metala	– prepoznavat će osnovne mehanizme stroja: pogonski, prenosni i izvršni; – uočavat će prednosti stroja sa automatskim upravljanjem nad klasičnim mašinama, kao i utjecaj mehanizacije na produktivnost proizvodnje;	5

		nad klasičnim strojevima – CNC strojevi – način upravljanja		
VI	OBNOVLJIVI IZVORI ENERGIJE	– Energija – uspostavljanje korelacije sa sadržajima iz Fizike – Podjela izvora energije (obnovljivi izvori, neobnovljivi izvori) – Obnovljivi izvori energije (vođeni tokovi, plima i oseka, vjetrovi, energija Sunca) – Problemi energije u svijetu	– uočavat će i razumjeti: značaj energije u savremenom svijetu, prednosti obnovljivih izvora energije nad neobnovljivim, proces transformacije energije;	3
VII	IZBORNI DIO (KONKRETAN PROGRAM IZBORNOG DIJELA UTVRĐUJE NADLEŽNI ORGAN ŠKOLE NA OSNOVU POTREBA LOKALNE ZAJEDNICE, INTERESA UČENIKA I MOGUĆNOSTI ŠKOLE)	– Proširivanje znanja i stjecanje novih znanja iz jedne od sljedećih oblasti: – robotika – CNC mašine – saobraćaj – zaštita životne okoline	– proširivat će već stečena znanja iz pojedinih oblasti koje su odabrali za izbornu nastavu; – samostalno će proučavati odabrane oblasti, prikupljati informacije i podatke, stjecati vještine, posmatrati i zaključivati.	

OPĆE NAPOMENE

Redoslijed pojedinih tema moguće je promijeniti ukoliko nastavnik procijeni da je to prikladnije za bolje usvajanje predviđenih sadržaja.

Da bi se postigli ciljevi nastave, pri obradi nastavnih sadržaja treba što više uključivati učenike u aktivno sudjelovanje u stjecanju znanja, kroz individualan rad, rad u parovima te grupni rad. S tim ciljem treba: upoznati učenike sa osnovama tehničke kulture i osposobiti ih za primjenu stečenih znanja; dozvoliti im da samostalno izvode jednostavne vježbe u cilju postizanja određenih vještina; razvijati im svijest o tehničkoj kulturi, kao i želju za samostalnim istraživanjem, učenjem i proširivanjem znanja; poticati učenike da koriste računar, jer će rado potražiti potrebne sadržaje na internetu; poticati ih da iznesu zanimljive podatke u obliku referata ili kratkih Power Point prezentacija, jer učenici rado eksperimentiraju.

Broj navedenih časova za pojedina područja dat je samo kao orijentaciona naznaka vremena za realizaciju predviđenih programskih sadržaja. Nastavnik ima potpunu slobodu planiranja i uspostavljanja ravnoteže između prethodnih postignuća u pojedinim područjima i vremena za daljnji rad. Također, nastavnik ima potpunu slobodu pri izboru navedenih metoda, oblika rada, nastavnih sredstava u skladu sa obradom i sa savremenim funkcijama u metodici nastave rada, što je određeno postavljenim ciljevima i jasno naznačenim ishodom učenja.

VJEŠTINE UČENJA I POUČAVANJA

Učenike treba poučiti i osposobiti za život prema:

- najsavremenijim saznanjima iz područja tehničke kulture;
- zahtjevima promjenjivog svijeta, što zahtijeva sposobnost samostalnog učenja i samostalnog rješavanja problema, trajno razvijene intelektualne osjećaje, te sposobnost za ostvarivanje humanih međuljudskih odnosa;
- vrijednosti znanja i učenja kao individualnog i društvenog dobra;
- individualnim i kolektivnim pravima i odgovornostima;
- sadržajima i načinima zdravog življenja;
- načelima poštivanja različitosti i interkulturalnog razumijevanja.

Odlike ličnosti kojima treba težiti kroz odgojno-obrazovni rad u okviru predmeta Tehničke kulture jesu: samostalnost, inicijativnost, istraživački duh, stvaralački interes, komunikativnost, poštenje, pravednost, samopouzdanje, poštivanje drugog i briga o drugome, tolerancija i razumijevanje, samostalno i kritičko mišljenje, miroljubivost, odgovornost, osjećaj za jednakopravnost svih ljudi, solidarnost, saradnički duh te samosvjesnost.

KULTURA ŽIVLJENJA

UVOD

Programski sadržaji nastave Kulture življenja u šestom razredu devetogodišnje osnovne škole sistematizirani su u dvanaest cjelina. Nastavni sadržaji ovog predmeta pružaju mogućnost da učenici obogate svoja iskustva, steknu nove predstave, te ispravljaju i upotpunjavaju postojeće, stečene ranije. Uvođenjem učenika u svijet različitih društvenih zbivanja, nastava ovog predmeta pruža velike mogućnosti vezane za proširivanje iskustava o društvenom životu i radu. Razvijanjem sposobnosti posmatranja, uočavanja i doživljavanja pojava i predmeta iz neposretne stvarnosti, osposobljavamo učenike za doživljavanje i procjenjivanje te stvarnosti.

U nastavi Kulture življenja posebno je značajna osposobljenost učenika da naučena pravila i postupke o osnovnim potrebama kulturnog življenja, putem praktičnog rada, mogu izvoditi međusobnom saradnjom, samostalno, grupnim radom. Poseban segment ovog NPP-a ogleda se u ishodima učenja, koji će biti zadovoljavajući, ako roditelji i nastavnici primijete pozitivne promjene u načinu ponašanja djeteta, pravilnom odnosu prema svim životnim dobrima koja su neophodna za kulturno življenje.

CILJ NASTAVE

Pod pojmom cilja nastave kulture življenja podrazumijevamo:

- znanje o važnosti provođenja osnovnih higijenskih, zdravstvenih, estetskih i kulturnih potreba;
- znanja o osnovama kulture stanovanja, odijevanja i prehrane;
- razvijanje uspješne komunikacije;
- poštivanje kulture dijaloga i međusobnog uvažavanja;
- razvijanje odnosa tolerantnog ponašanja i rješavanje sukoba nenasilnim putem;
- razvijanje svijesti o neophodnosti povezanosti teorijskog znanja i njegove primjene u svakodnevnom životu.

ZADACI NASTAVE

Zadaci nastave predmeta Kulture življenja podrazumijevaju:

- razvijanje potrebe za radom i učenjem;
- upućivanje djeteta na vrijednosti porodičnog i drugih oblika društvenog života;
- razvijanje kreativnosti koja će im u životu koristiti da stvaraju bolje uvjete življenja;
- stjecanje osnovnih higijenskih navika pri održavanju lične higijene, higijene stambenog prostora, odjeće i obuće;
- upućivanje djece na izbor određenih zanimanja i zanata;
- upućivanje djece na izmjenu loših prehrambenih navika;
- pravilan odnos prema privatnim i društvenim dobrima, razvijanje ekološkog ponašanja;
- očuvanje kulturne baštine naših naroda i narodnosti, učenjem raznih običaja, posjetom muzejima, starinama, čuvanjem starinskih upotrebnih predmeta i narodnih nošnji u okviru svoje porodice;
- upoznavanje djece sa bolestima savremenog svijeta i štetnim djelovanjem alkohola, cigareta i opojnih sredstava;

- razvijanje osjećaja i potrebe kod djece za kulturnim ophođenjem i ponašanjem u okviru svoje porodice, škole i društva uopće;
- upoznavanje sa pravilima kulture ponašanja, kulture dijaloga;
- usvajanje znanja o kulturnom načinu stanovanja, odijevanja i pravilnoj prehrani;
- razvijanje tolerantnog odnosa prema drugim i drugačijim u sredini življenja i uopće u životu;
- razvijanje estetskih vrijednosti života;
- stvaranje navika za štednjom ličnih, društvenih i prirodnih materijalnih dobara.

NAZIV PREDMETA: KULTURA ŽIVLJENJA

RAZRED: VI

BROJ SATI: SEDMIČNO 1, GODIŠNJE 35

RED. BR.	TEMATSKA CJLINA	PROGRAMSKI SADRŽAJI	OBRAZOVNI ISHODI	BROJ SATI
I	SAVREMENA PORODICA	– Porodični (obiteljski) život - članovi porodice, ravnopravnost i uvažavanje članova porodice, poznavanje porodičnog porijekla – Potrebe savremene porodice - raspodjela poslova u porodici, ustanove koje pružaju pomoć porodici	– Učenici su upoznati sa pravima i obavezama u porodičnom životu, shvatili su značaj i potrebu raspodjele kućnih poslova.	2
II	OPĆA KULTURA PONAŠANJA (BONTON)	– Ljubav-porodična ljubav, nenasilno ponašanje u porodici, oblici nasilja u porodici i uopće u društvu, kultura dijaloga – Pravilan odnos prema životnim dobrima - privatnost, privatna imovina, čuvanje društvene imovine, ekološka pravila ponašanja u sredini življenja i uopće – Pravilan odnos prema starinama - očuvanje kulturne baštine sredine življenja, uopće naše domovine BOSNE I HERCEGOVINE, tradicije i tradicionalnih običaja naših naroda, prednosti i bogatstvo raznolikosti u našoj državi BOSNI I HERCEGOVINI, poštivanje drugih i drugačijih – Obilazak starina, obilježavanje i učenje tradicionalnih običaja i sl. – Vježba – izrada portfolija -	– Učenici razumiju kulturu dijaloga, imaju pravilan odnos prema životnim dobrima, znaju čuvati društvenu imovinu, te imaju izgrađena ekološka pravila ponašanja u sredini življenja. Znaju čuvati kulturnu baštinu, tradiciju i tradicionalne običaje naših naroda. Učenici su savladali kulturu demokratskog ponašanja, znaju pojam demokratskog društva, ostvarivanje prava i rješavanje problema demokratskim putem.	7

		Starine moga zavičaja – Kultura demokratskog ponašanja - pojam demokratskog društva, kako ostvariti svoje pravo i riješiti problem demokratskim putem – Sistematizacija programskih sadržaja opće kulture ponašanja		
III	KULTURA STANOVANJA	– Estetski elementi u stanu - tekstil, zidni ukrasi, narodne rukotvorine, sitni ukrasni predmeti – Vježba - Izrada ukrasnog predmeta, aranžiranje cvijeća – Tradicionalni elementi stanovanja - arhitektura bosanske kuće – Posebna obilježja seoskog stanovanja - gospodarski objekti – Vježba - Moj izbor namještaja za moju sobu – Razvijanje i provođenje stambene kulture - korištenje zajedničkih prostorija i prostora, u sredini življenja, poštivanje kućnog reda	– Znaju tajne izrade ukrasnih predmeta , aranžiraju cvijeće,prepoznaju tradicionalnu arhitekturu bosanske kuće.Imaju razvijen osjećaj za stambenu kulturu,korištenje zajedničkih prostorija i prostora u sredini življenja,te za poštivanje kućnog reda.	6
IV	LIČNA HIGIJENA	– Bolesti uzrokovane nehigijenom (bolesti prljavih ruku i druge bolesti savremenog svijeta) – Vježba – estetika lica, kose, noktiju, tijela i sl., vrste zanimanja i zanata, posjeta frizerskom, kozmetičkom i drugim salonima za uljepšavanje	– Znaju za zarazne bolesti koje su posljedica prljavih ruku.Svjesni su značaja lične higijene.	2
V	KULTURA ODIJEVANJA	– Vrste materijala za izradu odjeće - prednosti i nedostaci prirodnih i vještačkih – Boje u odijevanju - osobenost svake boje, osnovna pravila dobrog kombiniranja boja – Vježba - kombiniranje dijelova odjeće u jednu estetsku cjelinu – Narodne nošnje u BiH –	– Prepoznaju razne vrste materijala za izradu odjevnih predmeta,znaju prednosti i nedostatke prirodnih i vještačkih materijala.Znaju kombinovati boje u dijelovima odjeće.Prepoznaju narodnu nošnju pojedinih naroda, znaju vezivati kravatu, mahramu i druge detalje.	5

		sastavni dio kulturne baštine, vrste ručnog rada – Prateći elementi u odijevanju-vježba vezivanja kravate, marame i sl.		
VI	VAŽNOST PREHRANE	– Hranjivi sastojci hrane – neophodni za rast, razvoj, rad i očuvanje zdravlja, pravilan raspored dnevnih obroka i njihova kalorijska vrijednost – Prehrambene namirnice – vrste namirnica, njihova upotreba i hranjiva vrijednost, higijena i pravilno čuvanje namirnica – Kulinarski postupci pripreme hrane i kontrola kvaliteta hrane, ekološka proizvodnja hrane – Vježba – pravilan način kombiniranja namirnica – pripremanje užine i jednostavnog jela – Sistematizacija rada iz prehrane	– Naučili su koji su sve hranjivi sastojci hrane, vode računa o pravilnom rasporedu dnevnih obroka i njihovoj kalorijskoj vrijednosti. Znaju kako se pravilno čuvaju namirnice, upućeni su u razne kulinarske postupke pripremanja i kontrole kvaliteta hrane. Znaju šta znači ekološki proizvedena hrana. Upućeni su u pravilan način kombiniranja namirnica, te u pripremanje užine i jednostavnijeg jela.	5
VII	PREHRANA I ZDRAVLJE	– Bolesti uzrokovane nedostatkom hranjivih sastojaka u hrani, nedostatkom hrane, nepravilnom, prekomjernom i nehygienskom prehranom	– Znaju za bolesti koje su uzrokovane nedostatkom hranjivih sastojaka, te nepravilnom i nehygienskom prehranom.	1
VIII	SERVIRANJE HRANE I PONAŠANJE ZA VRIJEME JELA	– Znaju servirati hranu i lijepo se ponašati tokom jela.		2
IX	TRADICIONALNO KULINARSTVO	– Upoznati su sa tradicionalnim kulinarskim.		2
X	EKONOMIKA DOMAĆINSTVA	– Upućeni su u ekonomiju domaćinstva.		1
XI	LJEPŠA STRANA ŽIVOTA	– Hobi, zabava, značaj odmora, sporta i rekreacije za kulturno življenje – Evaluacija programskog sadržaja kulture življenja	– Upoznati su sa značajem odmora, sporta, rekreacije, i uopće kulture življenja.	2

OPĆE NAPOMENE

Broj nastavnih sati za pojedina područja nastave Kulture življenja u šestom razredu dat je samo kao orijentaciona naznaka vremena potrebnog za realizaciju predviđenih programskih sadržaja. Nastavnici imaju potpunu slobodu u planiranju i uspostavljanju ravnoteže između prethodnih postignuća u pojedinim područjima i vremena potrebnog za daljnji rad. Također, nastavnici imaju potpunu slobodu i pri izboru nastavnih metoda, oblika rada i nastavnih sredstava u skladu sa savremenim tendencijama u metodici nastavnog rada, a što je određeno postavljenim ciljevima i jasno naznačenim ishodima učenja.

VJEŠTINE UČENJA I POUČAVANJA

U predmetu Kultura življenja potrebno je primjenjivati princip potpune integracije programskih sadržaja iz svih nastavnih cjelina. Sve programske sadržaje trebalo bi izučavati na konkretnim primjerima, pronalazeći uzročno-posljedične odnose među pojavama i njihov utjecaj na život i rad ljudi. Neophodno je, zatim, ostvarivati integritet i korelaciju nastave ovog predmeta sa programskim sadržajima svih drugih predmeta. Primjenom principa korelacije nastave ovog predmeta sa drugim predmetima doprinosi se racionalizaciji nastavnog procesa, uštedi vremena i povećanju odgojno-obrazovnog rada. Neposredno posmatranje i proučavanje pojava u prirodi i društvu, princip zavičajnosti, prostorna i vremenska blizina sadržaja uvjetuju prevazilaženje klasičnih formi nastavnog rada i zahtijevaju češći rad van učionice. Rad van učionice nameće potrebu posebnog angažiranja nastavnika u pripremanju, organiziranju i realizaciji odgojno-obrazovnog rada. Takav rad zahtijeva veće vremensko angažiranje i nastavnika i učenika. Insistiranje na posmatranju i na učenju iz života ne lišava nastavnika obaveze da nastavu ovoga predmeta obogaćuje upotrebom savremenih nastavnih sredstava.

DEMOKRATIJA I LJUDSKA PRAVA

UVOD

Sadržaji obrazovanja za Demokraciju i ljudska prava u osnovnim školama se obrađuju kroz zaseban nastavni predmet zastupljen kroz jedan čas sedmično u devetom razredu osnovne škole.

Sadržaj ovog nastavnog predmeta koncipiran je u kontekstu procesa psihofizičkog sazrijevanja djeteta i ideje postajanja djeteta aktivnim učesnikom socijalnih interakcija. Polazeći od temelja demokratske participacije građana, pojma vlasti/vlade, građanske vrline, ravnopravnosti i jednakih mogućnosti, učenik se usmjerava se i osposobljava da neposredno upoznaje lokalnu zajednicu, te da traži svoje mjesto u široj društvenoj zajednici. Izučavajući osnovne koncepte Autoriteta, Pravde, Odgovornosti i Privatnosti učenik saosvješćuje, upoznaje i izgrađuje lični identitet i biva osposobljen za aktivnu ulogu u procesima donošenja odluka na nivou škole, lokalne zajednice i šire društvene zajednice.

Sadržaji obrazovanja za demokraciju i ljudska prava koncipirani su na način da omoguće učenicima da se formiraju kao autonomne, kompetentne, odgovorne, kreativne i aktivne ličnosti u odnosu na sebe i drugom u svom društvenom okruženju. Ovi sadržaji usmjereni su na sticanje znanja i vještina koje mogu da osposobe učenike za slobodno izražavanje mišljenja i stavova, argumentovanu i nenasilnu komunikaciju, mirno rješavanje konflikata, uspostavljanje kritičkog stava prema sebi i zajednici, odgovorno i autonomno djelovanje u školi i zajednici.

Kroz praktičan dio sadržaja nastavnog predmeta pod nazivom "Projekt građanin/Ja građanin" učenici se upoznaju sa stvarnim praktičnim metodama i procedurama donošenja odluka koje su od interesa za razvoj zajednice; razvijaju praktične sposobnosti i stiču potrebna znanja za odgovorno učestvovanje u javnom, društvenom životu; razvijaju djelotvorne i kreativne sposobnosti komuniciranja i izgrađuju sopstvene stavove i samopouzdanje pri korištenju prava i odgovornosti

Uvođenje građanskog odgoja podrazumijeva proširenje znanja i vještina za svakog nastavnika. Od njih se očekuje da poznaju osnovne pojmove demokratije, aktivne modele učenja, radioničke i suradničke oblike rada, istraživačke projekte, ali i vještine nenasilnog komuniciranja i rješavanja sukoba.

Sadržaj predmeta primjeren je dobi djeteta, kako bi bio što uspješniji u prijenosu osnovnih znanja o ljudskim pravima i pravima djece, promicanju ravnopravnosti spolova, poticanju učenika na odgovorno i solidarno ponašanje, u prevenciji nasilnog ponašanja učenika, poticanju interesa za događaje u zajednici (društvu) i poticanju građanskog aktivizma, jačanju mehanizama školske demokratije te demokratskim praksama unutar samog obrazovnog sistema na relaciji donosioci odluka – provodioci odluka.

ULOGA I ZNAČAJ NASTAVNOG PREDMETA

Obrazovanje za demokraciju i ljudska prava u parlamentarnoj demokratiji doprinosi društvenoj i moralnoj odgovornosti, angažovanosti u zajednici i političkoj pismenosti. Pri tome odgovornost je suštinska kako politička tako i moralna vrlina, jer ona podrazumijeva

- a) brigu za druge;
- b) promišljenost i svijest o tome kakve efekte akcija može imati na ostale;
- c) razumijevanje i brigu u vezi sa posljedicama.

*Programsko-planska struktura preuzeta je iz *Plana i programa Obrazovanja za demokratiju i ljudska prava, koji je ponudio CIVITAS. Program se odnosi na devetogodišnju osnovnu školu u Federaciji Bosne i Hercegovine*

U devetogodišnjoj školi smisao nastavnog predmeta Demokratije i ljudskih prava je koncipiran u okviru redovne nastave u devetom razredu sa po 1 sat sedmično, te može postići cilj i zadatke na razinama ishoda učenja, intelektualnih sposobnosti, sposobnosti aktivnog učešća, postizanja kritičkog mišljenja, djelotvorne komunikacije, samostalnog donošenja razumnih odluka, saradnje i rada u timovima, učešća na takmičenjima, razvijenog osjećaja za školu, zajednicu, državu i svijet, kao i primjenu na interdisciplinarnom planu.

Nosioци demokratije se moraju educirati, pa se stoga i program Obrazovanja za demokratiju i ljudska prava argumentira kao priprema za jednu izuzetno odgovornu ulogu u demokratskom društvu. Uloga građanina je definirana informiranošću, građanskim vrlinama, uvjerenjima i građanskim kompetencijama, slobodama, pravima i odgovornostima, koje je potrebno razvijati od najranije dobi i kontinuirano kroz cjelokupni obrazovni sistem, od predškolskog do univerzitetskog nivoa.

Glavne karakteristike nastavnog predmeta su da:

- stvara analitičke okvire odnosno “intelektualno sredstva” koja pomažu učenicima da nauče kritički razmišljati i razvijati racionalne i odgovorne stavove po različitim pitanjima,
- ističe korištenje interaktivnih metoda učenja koje usavršavaju kritičko razmišljanje pri donošenju odluka i povećavaju vještine učestvovanja u aktivnostima,
- kombinuje korištenje sadržaja i nastavne metodologije da bi se razvila sposobnost u građanskoj participaciji,
- program je interdisciplinaran jer se služi primjerima koji zadiru u područja historije, prava, filozofije, političkih nauka i sociologije.

Obrazovanje za demokratiju i ljudska prava metodološki je usmjereno ka podučavanju i učenju u čijem je središtu učenik a ne nastavnik, a to znači da preovladavaju metode kooperativnog učenja, vođenog učenja, otvorenog učenja, individualnog učenja i učenja putem projekta. Učenicima se omogućava sloboda izražavanja, mišljenja i stavova, unaprijeđenje vještina komunikacije, razvijanje sposobnosti kritičkog mišljenja, argumentovanja i zalaganja za spostvene stavove, odgovorno odlučivanje i djelovanje. Realizacija ovih programskih sadržaja se zasniva na korištenju interaktivnih i istraživačkih metoda rada. Provedba programa u školskoj praksi bazira se na kontinuiranom praćenju i prilagođavanju sadržaja u skladu sa potrebama učenika.

CILJ I ZADACI NASTAVE

Obrazovanje za demokratiju i ljudska prava polazi od znanja o demokratiji i vodi ka razvoju vještina, vrijednosti i stavova koje treba da budu most od znanja do ponašanja. Kroz obrazovanje za demokratiju i ljudska prava učenici će:

- usvojiti *znanja* i informacije o svojim pravima, odgovornostima, mogućnostima i načinu djelovanja u zajednici;
- razviti *sposobnosti* za uočavanje društvenih problema i njihovo rješavanje kroz saradnju;
- razviti *motivaciju* da novostečena znanja i vještine osim u školi koriste i u životu.

Uz razvoj određenih pozitivnih crta ličnog karaktera obrazovanje za demokratiju i ljudska prava podrazumijeva i razvijanje crta tzv. "javnog" ili "društvenog karaktera" bez kojeg ne može postojati građanin kao temelj za izgradnju demokratskog društva. Mnoge od tih osobina mogu se svesti pod ono što se još iz antičkih vremena naziva "građanska vrlina" a što ujedno predstavljaju odgojne ciljeve i ishode predmeta:

- spremnost na saradnju, kompromis i mirno rješavanje sukoba
- sposobnost za rad u timu
- skepticizam u odnosu na pretjerana obećanja političara
- preuzimanje odgovornosti za vlastite postupke
- poštivanje zakonitosti i pravednosti
- poštivanje tuđeg mišljenja i različitosti
- tolerancija
- razvijanje svijesti o pripadnosti Bosni i Hercegovini i spoznaje o individualnoj odgovornosti u demokratiji
- predanost vrijednostima kao što su pravda, sloboda, jednakost.

Cilj nastavnog predmeta je utemeljiti univerzalne vrijednosti demokratije i ljudskih prava na kojima se zasniva napredno društvo. Kroz predmet se nastoje unaprijediti znanja i vještine učenika koji se odnose na slijedeće:

- Upoznavanje i usvajanje univerzalnih vrijednosti čovječanstva koja garantuju jednaka prava i ljudsko dostojanstvo svim ljudima bez obzira na razlike i na taj način povećati razumijevanje demokratije i njenih osnovnih principa kod učenika.
- Povezati vrijednosti demokratskog društva sa principima koji su utemeljeni u osnovna pravila u kući, školi, bližoj okolini, zajednici.
- Objasniti svrhu i potrebu za autoritetom, pravdom, odgovornosti i privatnosti
- Razumjeti karakteristike dobrih pravila kao i to ko su ljudi u zajednici koji donose pravila
- Gajiti toleranciju i uvažavanje različitosti kroz rad i različitost potreba
- Razvijati vještine aktivnog učešća u razredu i pri donošenju odluka i dati jednaku priliku svim učenicima da utiču na zajedničke odluke
- Povećati kod učenika upotrebu demokratskih procedura pri rješavanju konflikata

Uz usvajanje teorijskih znanja i razvoj vještina cilj nastavnog predmeta je promovirati slijedeće vrijednosti:

- Nepovredivost ljudskog života
- Lične slobode i poštenje
- Prihvatanje odgovornosti
- Jednakost vrijednosti i prava svih ljudi
- Polna ravnopravnost
- Pravda, pravednost (fer postupanje uz korištenje demokratskih principa)
- Solidarnost sa onima koji su na bilo koji način nemoćni i ranjivi ili u manjini, te stoga treba razvijati potrebu da se njihova prava zaštite.

NAZIV PREDMETA: DEMOKRATIJA I LJUDSKA PRAVA

RAZRED: IX

BROJ SATI: SEDMIČNIO 1, GODIŠNJE 33

Tematske cjeline /teme	CILJEVI I ZADACI OČEKIVANI REZULTATI/ OBRAZOVNI ISHOD Proces i sadržaj		Vrijednosti, stavovi, ponašanje	Aktivnosti učenika	Aktivnosti nastavnika
	Učiti:	Učenik:			
UVOD	Šta se podrazumijeva pod pojmom „građansko obrazovanje/obrazovanje za demokratiju i ljudska prava“?	Zna šta je građansko obrazovanje/obrazovanje za demokratiju i ljudska prava i zbog čega je potrebno da se ono podučava i uči u školi.	Učenici razvijaju svijest o tome da građani u demokratiji moraju posjedovati određena znanja, vještine i stavove kako bi mogli kompetetno i odgovorno učestvovati u javnom i političkom životu i zato je potrebno da kroz predmet obrazovanja za demokratiju i ljudska prava steknu određena znanja, vještine i razviju stavove koji će im pomoći da postanu aktivni , odgovorni i kompetetni građani.	Diskutuju sa nastavnikom o sadržaju i načinu rada u okviru obrazovanja za demokratiju i ljudska prava.	Postavlja pitanja učenicima o njihovim saznanjima o ovoj vrsti obrazovanja, odgovara na pitanja učenika, objašnjava ciljeve obrazovanja za demokratiju i ljudska prava
AUTORITET:	Zašto nam treba građansko obrazovanje/obrazovanje za demokratiju i ljudska prava?	Zna koje će koncepte proučavati u okviru predmeta, koji će udžbenik i priručnik koristiti.		Čitaju tekstove iz udžbenika, diskutuju i daju vlastite definicije pojmova autoritet i moć, rade vježbe kritičkog ramišljanja, pronalaze u novinskim člancima primjere upotrebe autoriteta, komentarišu ilustracije iz udžbenika, analiziraju različite primjere upotrebe autoriteta, izrađuju vlastita pravila ponašanja u školi, analiziraju neku poziciju autoriteta, simuliraju izbore za neku poziciju autoriteta, pronalaze i analiziraju primjere zloupotrebe autoriteta.	općenito i ciljeve ovog nastavnog predmeta.
	Ciljevi, zadaci, sadržaj i metode rada u okviru nastavnog predmeta.	Zna definisati pojmove autoritet i moć, u stanju je navesti primjere upotrebe autoriteta i upotrebe moći bez autoriteta, može objasniti zašto je važno znati razliku između upotrebe autoriteta i upotrebe moći bez autoriteta. Zna koji problemi mogu nastati zbog nedostatka autoriteta, zna objasniti kako se autoritet može koristiti za rješavanje problema, u stanju je da procjeni upotrebu autoriteta pri rješavanju različitih problema, može identifikovati	Učenici razvijaju svijest o tome da autoritet utiče na njihov svakodnevni život kao i na živote svih ostalih članova zajednice. Iako neko može smatrati autoritet nepotrebnim učenici usvajaju stav da	Čitaju i diskutuju o filozofiji prirodnih prava, odgovaraju na pitanja iz vježbi „Rješavanje problema“, analiziraju zamišljenu	Daje objašnjenja i uputstva u vezi sa udžbenicima i priručnicima. Daje uputstva za čitanje tekstova, određuje parove i grupe za vježbe kritičkog razmišljanja, dijeli potrebne materijale za vježbe kritičkog razmišljanja i upotrebu „intelektualnog oruđa“ organizuje debate i simulaciju izbora. Upućuje i motivira učenike da sami

ŠTA JE VLAST/VLADA ?	birati ljude na poziciju autoriteta; Šta čini dobro definiranu poziciju autoriteta; Kako procijeniti neku poziciju autoriteta.	izvore autoriteta, zna objasniti zašto je važno poznavati izvore autoriteta, u stanju je da prepozna i vrednuje koristi (prednosti) i nedostatke (cijene) upotrebe autoriteta, zna prepoznati nedostake nekog pravila, zna koje su karakteristike dobrog pravila, u stanju je da primjeni „intelektualno oruđe“ za procjenu da li neko pravilo treba prihvatiti ili promijeniti. Zna zašto je važno pažljivo birati ljude na poziciju autoriteta i može koristiti „intelektualno oruđe“ za analizu pozicije autoriteta, u stanju je da odluči koji kandidat ima najbolje kvalifikacije za neku poziciju autoriteta, zna objasniti zbog čega je važno da se za svaki autoritet definiše njegov obim i ograničenja.	je on neophodan u društvu radi rješavanja sukoba i održavanja reda. Također postajući svjesni neophodnosti autoriteta učenici shvataju da autoritet mora imati jasno određen obim i ograničenja.	situaciju u kojoj ne postoje pravila, zakoni, propisi, istražuju u novinskim člancima primjere koji pokazuju da vlasti djeluju u interesu općeg dobra, razgovaraju sa predstavnicima zakonodavne, izvršne, sudske vlasti o njihovim poslovima i zadacima, pronalaze i analiziraju primjere iskazivanja građanskih vrlina, navode i analiziraju primjere autokratske, diktatorske i ustavne vlasti, pronalaze primjere djelovanja različitih grana vlasti.	pronalaze primjere iz vlastitog života i iz vlastitog okruženja i da ramišljanjem izgrađuju vlastite stavove o potrebi autoriteta, njegovoj pravilnoj upotrebi, o neophodnosti i načinima ograničenja autoriteta.
	Šta su osnovna /prirodna prava, šta bi se moglo dogoditi bez pravila u zajednici, ideja društvenog ugovora, osnovna svrha vlade(vlasti), pojam građanske vrline, principi republikanske vlasti (podjela vlasti na grane i nivoe), šta je ustav, koja se pitanja definišu ustavom, šta je ustavna vlada, kako organizovati vlast da se spriječi zloupotreba moći, razdvajanje vlasti, tri grane vlasti (zakonodavna, izvršna, sudska vlast).	Zna objasniti pojmove prirodna prava, prirodno stanje, društveni ugovor i saglasnost onih nad kojima se vlada. Zna objasniti šta je to građanska vrlina. U stanju je da uoči razliku između ustavne, autokratske i diktatorske vlasti, može objasniti razdvajanje vlasti i kako spriječiti zloupotrebu	Učenici razvijaju svijest o tome da je vlast (vlada) neophodna radi očuvanja i zaštite naših života, slobode i imovine kao i za unapređenja općeg dobra. Također učenici shvataju da unapređenje općeg dobra zavisi i od samih građana. Učenici uviđaju značaj ograničenja moći vlasti odnosno značaj ustava i ustavne vladavine.	Čitaju i analiziraju tekstove iz udžbenika, komentarišu ilustracije iz udžbenika, diskutuju u grupama i parovima, daju vlastite definicije građaninina u demokratiji, odgovaraju na pitanja iz vježbi kritičkog razmišljanja, pronalaze i iznose primjere učestvovanja građana, odgovaraju na pitanja o vlastitom učestvovanju u životu zajednice (škola, porodica, općina).	Upućuje učenike da pročitaju određene tekstove iz udžbenika, da pronalaze u novinskim člancima primjere djelovanja vlasti u interesu općeg dobra, da pronalaze primjere djelovanja građana u duhu građanskih vrlina, organizuje debate i diskusije, postavlja pitanja i po potrebi daje šira objašnjenja pojmova kao što su prirodna prava, apsolutna vlast, prirodno stanje, saglasnost, društveni ugovor, ustav, ustavna vlast i slično.
KOJE SU ODGOVORNOS TI GRAĐANA ?	Pojam građanstva, važnost učestvovanja građana u rješavanju problema u zajednici, na koji način građani učestvuju u javnom životu (glasanje,		Učenici postaju svjesni da svako pravo za sobom povlači i odgovornost i da nedostatak odgovornosti dovodi do ugrožavanja prava kao i do štete po opće dobro zajednice. Učenici postaju svjesni da je	Navode vlastite primjere javnih politika i pronalaze takve primjere čitanjem	Daje uputstva za izradu vježbi, postavlja pitanja i daje odgovore na pitanja učenika, organizuje raspravu o tome treba li učestvovati i na koji

UČESTVOVANJE U POLITIČKOM PROCESU- „PROJEKT GRAĐANIN“ PRAVDA	obavljanje javnih funkcija, zalaganje za donošenje zakona, propisa, odluka, iskazivanje protesta itd), poštivanje zakona, ostale obaveze građana u demokratiji, kako se mijenjaju zakoni.	moći. Zna koje su karakteristike građanina u demokratiji, zna nabrojati različite načine kako građani mogu učestovati u rješavanju problema zajednice, zna koje su odgovornosti odnosno obaveze građana, zna objasniti zbog čega je učestvovanje građana važno za ustavnu vladavinu.	demokratija u opasnosti ako građani ne učestvuju u rješavanju problema zajednice.	novina, gledanjem TV programa i sl., vode raspravu i predlažu probleme koje žele da obrađuju, glasanjem izabiru problem koji će obrađivati, u grupama prikupljaju informacije o izabranom problemu, rade različite ankete i intervju, posjećuje različite institucije radi dobivanja informacija, sugestija, mišljenja i podrške za vlastitu politiku, analiziraju prikupljene informacije, vrše selekciju i izrađuju svoj dio portfolija, pripremaju se za usmenu prezentaciju.	način, organizuje debatu o tome da li treba poštovati zakone s kojim se ne slažemo, upućuje učenike da sami razmišljaju i donose sudove o značaju odgovornosti i učestvovanja građana za razvoj demokratije.
	Šta je javna politika, karakteristike koje treba imati građanin za djelotvorno učešće u političkom procesu, šta je Projekat građanin, opis sadržaja portfolija, koraci u izradi portfolija, identifikacija problema javne politike, izbor problema koji će razred rješavati, načini prikupljanja informacija, analiziranje informacija, selekcija informacija, prikazivanje/ objašnjenje problema, analiza alternativnih rješenja, izrada vlastite javne politike i akcionog plana, izbor dokumentacije, izrada portfolija, odbrana	Zna objasniti pojam javne politike, zna nadležnosti i odgovornosti različitih grana i nivoa vlasti, u stanju je procijeniti koji nivo i ogranci vlasti su odgovorni za rješavanje određenih problema u zajednici, u stanju je da izrazi svoje mišljene o nekom problemu i da brani vlastite stavove, razumije proces izrade javne politike odnosno proces donošenja odluka s ciljem rješavanja problema u zajednici. Zna razlikovati distributivnu, korektivnu i proceduralnu pravdu, može prepoznati situacije koje pokreću pitanja distributivne, korektivne i proceduralne pravde, u stanju je objasniti korist od	Postaju svjesni važnosti učestvovanja u procesu izrade javne politike odnosno donošenja odluka s ciljem rješavanja problema zajednice. Razvijaju vještine komuniciranja, kritičkog razmišljanja, analiziranja, lobiranja i odbrane vlastitih stavova. Razvijaju osjećaj za uvažavanje različitih mišljenja i građenja kompromisa. Uočavaju vrijednosti timskog rada. Usvajaju stav da uprkos našim željama nije uvijek lako odlučiti da li je nešto pravedno u određenoj situaciji i da zbog toga treba pitanjima pravde prilaziti s najvećom pažnjom i odgovornošću. Izgrađuju vlastiti mehanizam razmišljanja i procjenjivanja pitanja pravde usvajanjem	Analiziraju i diskutuju o različitim primjerima koji se tiču pravde, procjenjuju o kojim pitanjima pravde se radi, izvode zaključke i daju vlastite definicije za distributivnu, korektivnu i proceduralnu pravdu, rade vježbe kritičkog razmišljanja u vezi niza primjera tri kategorije pravde, komentarišu ilustracije iz priručnika, odgovaraju na pitanja, pronalaze primjere različitih kategorija pravde i raspravljaju o njima u razredu, razgovaraju s predstavnicima zakonodavne i sudske vlasti o pitanjima	Objašnjava pojam javne politike, upućuje učenike da sami pronalaze primjere javne politike, daje uputstva i objašnjenja u vezi sa sadržajem, ciljevima i zadacima u okviru projekta, organizuje rasprave i glasanje za izbor problema, određuje grupe učenika za izradu dijelova portfolija, nadgleda i pomaže u radu grupa određenih za izradu portfolija, daje uputstva za prikupljanje informacija, podstiče učenike da iznose vlastite stavove i prijedloge, pomaže učenicima u pripremi usmene prezentacije. Daje uvodna objašnjenja o složenosti koncepta

ODGOVORNOST	stavova. Različitost i složenost problema vezanih za pitanja pravde, zašto se pitanja pravde dijele u kategorije: distributivna, korektivna i proceduralna pravda, kako se mogu koristiti intelektualna sredstva pri proučavanju pitanja distributivne pravde, koji su ciljevi korektivne pravde, Šta je proceduralna pravda, važnost proceduralne pravde, kako možemo procijeniti procedure da bismo vidjeli da li su korektne, koje vrijednosti treba razmotriti pri ocjeni korektnosti procedura.	klasifikacije pravde na tri kategorije, može definisati i objasniti važnost proceduralne pravde, zna pomoću niza pitanja i odgovora (intelektualnim sredstvom) ispitati pitanja distributivne, korektivne i proceduralne pravde, može prepoznati situacije u kojima se radi o proceduralnoj pravdi, može objasniti potrebne korake za utvrđivanje ispravnosti procedura, u stanju je procijeniti da li su procedure u skladu s poštivanjem ljudskih prava i sloboda.	„intelektualnih oruđa“ za procjenu tri različite kategorije pravde: distributivne, korektivne i proceduralne. Uviđaju posebnu važnost proceduralne pravde za razvoj demokratije.	poštivanja proceduralne pravde. Čitaju različite primjere u vezi sa odgovornosti i kroz diskusiju i pitanja dolaze do odgovora ko je odgovoran, prema kome je odgovoran, iz čega proizlazi određena odgovornost, šta bi se desilo ako se ne izvršava odgovornost, prave listu vlastitih odgovornosti u porodici i u školi, istražuju različite primjere odgovornosti iz novina i sl., identifikuju različite izvore odgovornosti, koriste „intelektualno oruđe“ za ispitivanje ko je odgovoran u određenoj situaciji.	pravde, podstiče vodi i sam učestvuje u raspravljanju pojedih primjera pravde, daje uputstva za vježbe „rješavanje problema“, vježbe „kritičkog razmišljanja“ i primjene „intelektualnog oruđa“, kroz analizu primjera procjenjuje da li su učenici razumjeli koncepte i daje dodatna objašnjenja.
	Pojam odgovornosti i njegova važnost u svakodnevnom životu, razmatranje pojedinih slučajeva odgovornosti, kome dugujemo odgovornost, koje su posljedice preuzimanja odgovornosti, izvori odgovornosti	Zna prepoznati odgovornosti i prema kome smo odgovorni u određenim situacijama, zna da izvršavanje odgovornosti donosi nagrade a neizvršavanje kazne, može identifikovati različite izvore odgovornosti i može objasniti kako i zašto ljudi preuzimaju različite odgovornosti, zna koristiti niz pitanja kako bi ispitao ko je odgovoran u različitim situacijama.	Razumiju šta je odgovornost i shvataju njenu važnost. Stiču veću sposobnost da se efikasno bave problemima odgovornosti koje se pojavljuju u njihovom svakodnevnom životu i životu građana u slobodnom društvu. Stiču veće razumijevanje važnosti privatnosti i sposobnost da se s više pažnje i odgovornosti odnose prema pitanjima privatnosti u vlastom životu i životu svakog pojedinca u slobodnom društvu.	Čitaju tekstove i diskutuju definiciju privatnosti iz udžbenika, ispituju tipove objekata koje ljudi mogu držati privatnim kao što su činjenice, postupci, mjesta, posjedi, misli i osjećanja i komunikacije. Kroz vježbe kritičkog razmišljanja određuju da li postoji ili ne postoji privatnost u određenoj situaciji, ispituju zašto neko želi da sačuva privatnost u određenoj situaciji, diskutuju zašto se	Objašnjava svrhu i važnost izučavanja koncepta odgovornosti, daje uputstva za rad na vježbanjima kritičkog razmišljanja, podstiče učenike da navode vlastite i da istražuju nove primjere odgovornosti. Organizuje, podstiče, upravlja i sam učestvuje u raspravama o pojedinim pitanjima odgovornosti. Daje objašnjenje zbog čega je važno proučavati koncept privatnosti i ističe vezu ovog koncepta sa principima demokratije. Daje

	(obećanja, zadatak, postavljenje, zakon, običaj, zanimanje državljanstvo/građanstvo, moralna načela), kako i zašto ljudi preuzimaju odgovornosti (učenik, radnik, sudija, svjedok i sl.), kako možemo izabrati između odgovornosti koje se suprotstavljaju jedna drugoj, utvrđivanje odgovornosti u različitim situacijama. — Značaj i pojam privatnosti, razlika između situacija kada postoji i ne postoji privatnost, šta može biti predmet privatnosti, zašto ljudi žele da sačuvaju privatnost, zašto se razlikuju ponašanja ljudi kada se radi o privatnosti, koje su moguće posljedice privatnosti, koji bi trebali biti obim i granice privatnosti.	ili ne postoji privatnost, u stanju je da opiše uobičajne objekte privatnosti i razloge zbog čega ljudi žele da sačuvaju privatnost u određenim situacijama. — Zna objasniti faktore koji mogu uticati na različita ponašanja ljudi po pitanju privatnosti, može objasniti da se ljudi iz različitih kultura različito odnose prema pitanju privatnosti. — Zna identifikovati moguće posljedice privatnosti, u stanju je da definiše obim i ograničenja privatnosti u specifičnim situacijama, zna objasniti zašto pravo privatnosti nije „apsolutno“ pravo.	granice privatnosti.	ljudi iz različitih kultura ponašaju različito po pitanju privatnosti, razmatraju moguće posljedice privatnosti i situacije kada je neophodno ograničiti privatnost.	uputstva za izvođenje vježbi kritičkog razmišljanja, motivira i usmjerava diskusiju u razredu, upućuje učenike da analiziraju primjere privatnosti iz novina, časopisa i slično.

OČEKIVANI REZULTATI/ISHODI UČENJA

	TEME	ZNANJE UČENIK:	SPOSOBNOSTI I VJEŠTINE UČENIK:	VRIJEDNOSTI, STAVOVI, PONAŠANJE UČENIK:
Očekivani ishodi učenja/ rezultati učenja	Autoritet	– Zna šta je autoritet i kojim vrijednostima se stiže, – Zna koje je potrebno pojmove poznavati za razumijevanje pojma „autoritet“ – Zna identificirati upotrebu autoriteta, – Zna identificirati probleme koji mogu nastati upotrebom ili pogrešnom upotrebom autoriteta, – Zna gdje se nalazi autoritet i kasko se njegovo postojanje opravdava, – Zna pronaći vlastite primjere autoriteta, – Zna razlikovati pojmove autoriteta, vlasti, moći, utjecaja, – Zna kako treba birati ljude na poziciju autoriteta, – Zna utvrditi kvalifikacije ljudi koje biramo, – Zna prosuđivati kandidate prilikom izbora na poziciju autoriteta	– Uočava bitne vrijednosti autoriteta, – Predviđa, uočava i analizira sadržaj, opseg i doseg pojmova kojim razumijeva pojam „autoritet“, – Predviđa i pretpostavlja značenje pojma „autoritet“ u upotrebi, – Identificira i reformuliše svaku pogrešnu upotrebu pojma „autoritet“ ili pojmova na osnovu kojih izvodi npojma „autoritet“. – Logički povezuje vrijednosti kojima se autoritet gradi, – Jasno i razgovijetno isključuje dvosmislena značenja, – Gradi vlastiti saplement vrijednosti u izboru kandidata na poziciju autoriteta, – Pravilno poima, sudi, zaključuje i promišlja kvalifikacije kandidata na poziciji autoriteta	– Samostalno formira stav na temelju vrijednosti koje razumije o autoritetu, – Elaborira i argumentira ispravnost ili neispravnost razumijevanja pojmova iz kojih se izvodi pojam „autoritet“, – U konačnoj formulaciji stava, učenik prikuplja sva relevantna iskustva i konsultira druga mišljenja, – Koristi literarne izvore kao komparativno iskustvo u ocjeni vrijednosti autoriteta, – Kreira punu slobodu izražavanja i gradi kvalitet ličnog pristupa u rješavanju problema razumijevanja autoriteta, – Cijeni svoje i mišljenja drugih o opravdanosti postojanja određenog autoriteta, – Svoje ponašanje usklađuje sa dostignutim razumijevanjem pojma „autoritet“ i gradi pretpostavke potencijalnog vođe, – Snagom argumenta gradi drugačije pristupe u društvenim odnosima, utiče na njih, i ličnim primjerom ih prilagođava općem interesu zajednice.

Očekivani ishodi učenja/ rezultati učenja	Privatnost	– Zna šta je Privatnost i kako se ostvaruje, – Zna koje je potrebno pojmove poznavati za razumijevanje pojma „privatnost“ – Razumije šta je privatnost i zašto je to razumijevanje važno, – Zna identificirati probleme koji mogu nastati nepoštivanjem privatnosti ili pogrešnim razumijevanjem privatnosti, – Zna šta znači imati pravo na privatnost i zašto je to važno, – Zna zašto se razlikuju ponašanja ljudi kada se radi o privatnosti, – Zna pronaći vlastite primjere privatnosti, – Zna koristi i cijene privatnosti, – Zna koji je obim i granica privatnosti, – Zna procijeniti, zauzeti i odbraniti stavove vezane za obim i granice privatnosti	– Uočava bitne karakteristike privatnosti, – Predviđa, uočava i analizira sadržaj, opseg i doseg pojmova kojim razumijeva pojam „privatnost“, – Predviđa i pretpostavlja značenje pojma „privatnost“ u upotrebi, – Identificira i reformuliše svaku pogrešnu upotrebu pojma „privatnost“ ili pojmova na osnovu kojih izvodi pojam „privatnost“. – Logički povezuje vrijednosti kojima se privatnost ostvaruje, – Jasno i razgovijetno isključuje dvosmislena značenja, – Gradi vlastiti saplement koristi i cijene privatnosti, – Pravilno poima, sudi, zaključuje i promišlja stavove vezane za obim i granice privatnosti	– Samostalno formira stav o privatnosti na temelju vrijednosti koje razumije, – Elaborira i argumentira ispravnost ili neispravnost razumijevanja pojmova iz kojih se izvodi pojam „privatnost“, – U konačnoj formulaciji stava, učenik prikuplja sva relevantna iskustva i konsultira druga mišljenja, – Koristi literarne izvore kao komparativno iskustvo i druge dokumente u ocjeni prava na privatnost, – Kreira punu slobodu izražavanja i gradi kvalitet ličnog pristupa u rješavanju problema razumijevanja privatnosti, – Cijeni svoje i mišljenja drugih o pravu na privatnost i njenu zaštitu, – Svoje ponašanje usklađuje sa dostignutim razumijevanjem pojma „privatnost“ i argumentirano preispituje svoje i stavove drugih o privatnosti, – Snagom argumenta gradi drugačije pristupe u društvenim odnosima, utiče na njih, i ličnim primjerom ih prilagođava općem interesu zajednice a u cilju zaštite prava i slobode na privatnost.

Očekivani ishodi učenja/ rezultati učenja	Odgovornost	– Zna šta je odgovornost i kako se ostvaruje, – Zna koje je potrebno pojmove poznavati za razumijevanje pojma „odgovornost“ – Razumije šta je odgovornost i zašto je to razumijevanje važno, – Razumije važnost odgovornosti u slobodnom društvu, – Zna šta znači imati pravo na privatnost i zašto je to važno, – Zna analizirati prednosti i mane odgovornosti – Zna procijeniti, zauzeti i odbraniti stavove vezane za konflikte između konkurentnih odgovornosti – Zna pronaći vlastite primjere odgovornosti, – Zna procijeniti, zauzeti i odbraniti stavove vezane za ličnu odgovornost, – Zna izvore i posljedice preuzimanja odgovornosti, – Zna donijeti odluku o odgovornostima koje su suprotstavljene jedna drugoj	– Uočava bitne karakteristike odgovornosti, – Predviđa, uočava i analizira sadržaj, opseg i doseg pojmova kojim razumijeva pojam „odgovornost“, – Predviđa i pretpostavlja značenje pojma „odgovornost“ u životu, – Identificira i reformuliše svaku pogrešnu elaboraciju odgovornosti. – Logički povezuje vrijednosti kojima se odgovornost pojedinca uspostavlja i prepoznaje, – Jasno i razgovijetno isključuje dvosmislena značenja i razlikuje pojmove nadležnosti i odgovornosti, – Gradi vlastite načine razumijevanja odgovornosti kao društveno važne osobine pojedinca, – Pravilno poima, sudi, zaključuje i promišlja stavove vezane za odgovornost pojedinca i društva, – Prepoznaje, analizira i cijeni odgovornost pojedinca i društva,	– Samostalno formira stav o odgovornosti na temelju vlastitih saznanja, – Elaborira i argumentira ispravnost ili neispravnost razumijevanja pojmova iz kojih se izvodi pojam „odgovornosti“, – U konačnoj formulaciji stava, učenik prikuplja sva relevantna iskustva i konsultira druga mišljenja i stvarne situacije, – Koristi literarne izvore kao komparativno iskustvo i druge dokumente vezanih za odgovornost pojedinca i zajednice, – Kreira punu slobodu izražavanja i gradi kvalitet ličnog pristupa u dijalogu o odgovornosti, – Cijeni svoje i mišljenja drugih o odgovornosti pojedinca i zajednice, – Svoje ponašanje usklađuje sa dostignutim razumijevanjem pojma „odgovornost“ i argumentirano preispituje svoje i stavove drugih o odgovornosti, – Snagom argumenta gradi drugačije pristupe u društvenim odnosima, utiče na njih, i ličnim primjerom ih prilagođava općem interesu zajednice a u cilju dostizanja što većeg stepena odgovornog pojedinca i odgovornog društva.

Očekivani ishodi učenja/ rezultati učenja	Pravda	– Zna šta je pravda i kako koristiti osnovne principe pravde, – Zna šta je korektivna, proceduralna i distributivna pravda i zna iz kojih se pojmova izvode, – Zna zašto se pitanje pravde dijeli u tri kategorije, – Zna koristiti intelektualna sredstva pri proučavanju pitanja pravde, – Zna koje je potrebno pojmove poznavati za razumijevanje pojma „pravda“, – Zna koristiti principe sličnosti kod razvijanja stavova o distributivnoj pravdi, – Zna pravilno prepoznati važnost i razlike između distributivne, korektivne i proceduralne pravde, – Zna interese i vrijednosti koji su potrebni kod razvijanja stavova o pravdi. – Zna procijeniti, zauzeti i odbraniti stavove vezane za pitanja pravde, – Zna pronaći vlastite primjere,	– Uočava bitne karakteristike pravde,, – Predviđa, uočava i analizira sadržaj, opseg i doseg pojmova kojim razumijeva pojam „pravde“, – Predviđa i pretpostavlja značenje pojma „pravda“ u životu, – Identificira i reformuliše svaku pogrešnu elaboraciju pravde, – Logički povezuje vrijednosti kojima se pravda kao osobina pojedinca uspostavlja i prepoznaje, – Jasno i razgovijetno isključuje dvosmislena značenja i razlikuje distributivnu, korektivnu i proceduralnu pravdu, – Gradi vlastite načine razumijevanja pravde kao uvjeta organizacije pravednog društva, – Pravilno poima, sudi, zaključuje i promišlja stavove vezane za pravdu pojedinca i pravdu u društvu, – Prepoznaje, analizira i cijeni osobine pravde i njeno prisustvo u zajednici,	– Samostalno formira stav o pravdi i principima pravde na temelju vlastitih saznanja, – Elaborira i argumentira ispravnost ili neispravnost razumijevanja pojmova iz kojih se izvodi pojam „pravda“, – U konačnoj formulaciji stava, učenik prikuplja sva relevantna iskustva i konsultira druga mišljenja i stvarne situacije, – Koristi literarne izvore kao komparativno iskustvo i druge dokumente vezanih za pravdu pojedinca i pravdu u zajednici, – Kreira punu slobodu izražavanja i gradi kvalitet ličnog pristupa u dijalogu o pravdi, – Cijeni svoje i mišljenja drugih o distributivnoj, korektivnoj i proceduralnoj pravdi, – Svoje ponašanje usklađuje sa dostignutim razumijevanjem pojma „pravda“ i argumentirano preispituje svoje i stavove drugih o pravdi i pravednom postupanju, – Snagom argumenta gradi drugačije pristupe u društvenim odnosima, utiče na njih, i ličnim primjerom ih prilagođava općem interesu zajednice a u cilju dostizanja što većeg stepena odgovornog pojedinca i odgovornog društva.

INDIKATORI USPJEŠNOSTI

Mogući indikatori uspješnosti	Nastavni program	Opseg, usklađenost, korelacija, logičnost planiranja, časovi u rasporedu, mogućnost izbora/uključenja učenika, izbor sadržaja, integriranje sadržaja, kontinuitet, napredak, podrška i savjetovanje nastavnika
	Postignuća	Napredak škole u podizanju postignuća, napredak učenika u učenju (prosjeck ocjene....), postignuća učenika s obzirom na lokalni, regionalni, državni i međunarodni nivo, povezanost s ostalim indikatorima kvalitete
	Učenje i podučavanje	- Nastavnikovo planiranje rada na nivou sedmice, mjeseca, nastavne i školske godine, - Obim i prilagođenost načina izvođenja nastave, interakcija i saradnja učitelj - učenik (saradnička nastava), jasnost, razgovijetnost i svrha provjere dostignuća, - Učenički stavovi i iskustva o učenju, stepen motivacije i konkretna motiviranost učenika, dinamika savladavanja programa, lična, timska i grupna odgovornost učenika, samostalan rad učenika, učeničke povratne informacije o stečenom znanju, vještinama i stavovima. - Izbor zadataka, učeničke potrebe, posvećenost učenicima različitih sposobnosti i znanja, učeničke sklonosti, prepoznavanje individualnih potreba učenika - Praćenje, vrednovanje, provjeravanje i ocjenjivanje - metode, svrha ocjenjivanja, način vođenja podataka o procjeni - Napredovanje učenika-izvještavanje, pravila izvještaja sa podacima i informacijama koje se daju školi, roditeljima, organima obrazovanja, podaci i informacije o napredovanju učenika, otvorenost na mišljenja i upite roditelja o napredovanju njihova djeteta
	Podrška učenicima	- Radnje koje osiguravaju zaštitu prava učenika, zadovoljavanje odgojno-obrazovnih potreba učenika, zadovoljavanje učeničkih psihičkih, emocionalnih, socijalnih, kulturnih i općenito društvenih potreba. - Kako škola planira i promoviše lični i društveni razvoj učenika, napredak učenika u razvoju pozitivnih stavova i usvajanja socijalnih vještina, vanjski faktori koji doprinose razvoju učeničkih pozitivnih stavova. - Podrška pri izboru projektnih i istraživačkih zadataka za učenike, relevantnost, objektivnost i vjerodostojnost informacija i savjeta za profesionalno usmjeravanje učenika. - Praćenje učeničkog napretka, proces praćenja-procedure, svrha upotrebe podataka koji se dobija praćenjem, - Školski, lokalni, regionalni, nacionalni i međunarodni programi podrške za učenje-primjena, legislativne pretpostavke koje se odnose na obrazovanje učenika sa umanjenim sposobnostima (posebne potrebe).
	Školsko i socijalno okruženje	- Etički kodeks nastavnika, radne navike učenika, osjećaj pripadnosti školi, sklonosti ka atipičnom ponašanju, očekivanja (uprave škole, zaposlenici, učenici), promocija postignutih uspjeha, osjećaj jednakosti i pravednosti, prisustvo diskriminacije, uključivanje roditelja u proces učenja i život škole, komunikacija sa roditeljima, obavještenost roditelja o radu škole, uloga škole u lokalnoj zajednici, - Pogodnost lokacije, kvalitet opremljenosti škole i dovoljnost
	Resursi	Iskustvo, kvalifikacije, stručnost nastavnika, djelotvornost nastavnika, udruživanje nastavnika radi podrške učenicima, vrednovanje rada nastavnika, stručno usavršavanje i profesionalni razvoj nastavnika,

	Rukovođenje i osiguravanje kvalitete	– Jasnoća i prilagođenost ciljeva i politike škole, efekti procedura, pravila i načina rada u definiranju politike škole, – Procesi samoevaluacije i samovrednovanja, interna samoevaluacija i eksterno praćenje rada nastavnika i škole, izvještaji o standardima i kvalitetu rada škole, razvojni plan, planiranje akcija, utjecaj planiranja i poboljšanja kvaliteta, kvaliteta rukovođenja, profesionalna kompetentnost i predanost, odnosi s ljudima i razvoj timskog rada

OBJAŠNJENJA I DIDAKTIČKO-METODIČKE NAPOMENE

Obrazovanje za demokratiju i ljudska prava kroz svoje sadržaje želi da uvede učenike u zakonsku, moralnu i političku sferu javnog života. Kroz predložene nastavne sadržaje osim usvajanja znanja i informacija o svojim pravima, odgovornostima, mogućnostima i načinima djelovanja u društvenoj zajednici, posebnu pažnju treba posvetiti na razvijanju sposobnosti za uočavanje društvenih problema i njihovog rješavanja s drugim, kao i na razvijanju pozitivnih vrijednosti, vještina, stavova i ličnog ponašanja učenika u društvenoj zajednici.

Da bi se kod učenika razvio što veći interes za izučavanje sadržaja predmeta Demokratije i ljudskih prava, potrebno je da nastavnik u svom radu uloži odgovarajući napor u stvaranju ambijenta u kojem se učenici osjećaju prijatno i sigurno. Proces učenja kao i rezultati učenja su uslovljeni načinom učenja učenika i načinom podučavanja nastavnika. Nastavnik u procesu nastave treba da koristi različite oblike rada, nastavne metode kao i nastavna sredstva u zavisnosti od samih nastavnih sadržaja, psihofizičkih sposobnosti učenika kao i materijalnih mogućnosti škole. Evropska i svjetska iskustva pokazuju da je tokom nastavnog procesa predmeta Demokratija i ljudska prava najučinkovitije korištenje najrazličitijih metoda: od direktnog nastavničkog podučavanja do interaktivnih radioničkih oblika rada, ali i upotrebu dodatne literature, audio-vizuelnih materijala, korištenju elektronskih nastavnih sredstava itd.

U okviru predloženih tematskih cjelina učenici mogu da uče samostalno i u grupi. Preporuka nastavnicima je da učenike upućuju na istraživanja, te na osnovu dobijenih i prezentiranih rezultata samostalnim ili grupnim putem prezentiraju dobivene rezultate i na osnovu istih putem diskusija i debata pronalaze rješenja. Učenike takođe treba upućivati na korištenje dodatnih informacija znanja kako u radu u školi tako i u radu kod kuće kao i redovno davanje domaćih zadataka vodeći računa da budu primjereni raspoloživom vremenu koje učenici mogu odvojiti za predmet. Ovako stečeno znanje učenika je trajnije i višedimenzionalnije, učeniku pruža samostalnost u sticanju i proširivanju znanja i priprema ga za cjeloživotno učenje.

Date teme nije obavezujuće poučavati datim redoslijedom. Nastavniku se daje sloboda u određivanju slijeda tema i nastavnih sadržaja.

SMJERNICE ZA PRAĆENJE NAPREDOVANJA UČENIKA I PROCJENJIVANJE NIVOA POSTIGNUĆA

Učenici se ocjenjuju na osnovu sposobnosti da razumiju koncepte, kritički razmišljaju; na osnovu njihovih postignuća i sposobnosti da primjene novo znanje.

Procjenjivanje nivoa postignuća učenika podrazumijeva sistemsko praćenje, ispitivanje i vrednovanje učenikovih postignuća i uspjeha u ostvarivanju zadataka nastavnog predmeta ili odgojno-obrazovnog područja tokom izvođenja aktivnosti kroz cijelu školsku godinu. Procjenjivanje nivoa postignuća podrazumijeva da nastavnik prati do kojeg su nivoa, učenici usvojili i razvili određena obrazovna dobra, tj. znanja, sposobnosti i vještine.

Polazeći od specifičnih, silabusom određenih ciljeva i kompatibilnih standarda postignuća, za predmet Demokracija i ljudska prava, nastavnik razvija koncepciju praćenja i procjenjivanja nivoa postignuća. Pri tome uvažava postavke u kojima kvalitet učeničkih postignuća podrazumijeva garantirano usvajanje bazičnih znanja, vještina i vrijednosti, razvoj građanske kompetencije, sposobnost učenika da koristi ova postignuća u nastavku svog obrazovanja, u drugim predmetima i svakodnevnom životu; kao relevantnost usvojenih znanja, vještina, kompetencija i vrijednosti za socio-kulturni kontekst u kom učenici žive. U tom pristupu naglasak nije samo u formativnom procjenjivanju već na informativnoj, instruktivnoj i motivaciono-razvojnoj komponenti.

Nastavnik u praćenju i procjenjivanju nivoa postignuća koristi različite nivoe:

- nivo prepoznavanja osnovnih informacija i pojmova;
- nivo razumijevanja uz manifestni oblik opisivanja, objašnjavanja, identifikovanja, od ograničenog razumijevanja do značajnog i potpunog razumijevanja pojmova;
- nivo primjene koja može biti u rasponu od neuspješne, spore, do umjereno brze, tačne i uspješne;
- nivo analize gdje učenik treba da uočava dijelove cjeline, odnose među djelovima, razlučuje informacije po važnosti;
- nivo sinteze gdje postojeće informacije i pojmove primjenjuje radi poboljšanja kvalitete;
- do najvećeg nivoa vrednovanja gdje donosi prosudbe uz obrazloženje postupka samostalno, tačno (logično), temeljito, argumentirano (opširno).

Svaki od nivoa daje mogućnost praćenja razvoja učeničkih sposobnosti, identifikacije, poređenja, analize, sinteze, verbalne fluentnosti, verbalno razumijevanje, vizuelne i spacijalne sposobnosti, pamćenje, deduktivno i induktivno zaključivanje, kritičko razmišljanje, istraživačke kompetencije i kompetencije kreativnog rješavanja problemskih situacija.

U skladu s novim pogledima na nastavu, nastavniku se predlaže procjenjivanje različitih oblika znanja: koliko učenik razumije postavljeno pitanje - problem, kako uspješno rješava problemske zadatke, kako obrazlaže svoje postupke i rješenje, kako primjenjuje usvojeno znanje i slično. U segmentu obrazlaganja izdvajaju se nivoi od praćenja jednostavnih obrazloženja, praćenja obrazloženja srednje zahtjevnosti i obrazlaganja jednostavnih sadržaja, praćenja relativno složenih obrazloženja, procjenjuje vrijednost argumenata i obrazlaže zahtjevnije sadržaje do praćenja složenih obrazloženja, procjenjivanja njihovih ispravnosti i obrazlaganja kompleksnih sadržaja. U oblasti rješavanja problemskih zadataka uočava se raspon od ograničene djelotvornosti, preko relativne djelotvornosti do iznimne uspješnosti, posebno u novim kontekstima problemske situacije.

U oblasti razvoja afektivne komponente učenika nastavnik prati učenikovu spremnost da percipira različite sadržaje, da reaguje afirmativno na sadržaje i dinamiku rada, razvijajući samopouzdanje u sebe i vlastite snage, sposobnost da samoprocjenjuje vlastiti rad i razvoj, spremnost učenika da usvaja vrijednosne orijentacije i određuje svoj odgovorni odnos do internalizacije i primjene sistema vrijednosti.

U skladu sa sadržajem nastavnog predmeta nastavnik prati i procjenjuje razvoj učeničkih socijalnih kompetencija, vještine slušanja, empatije, nenasilnog rješavanja konfliktnih situacija, timski rad i saradnju.

U procesu praćenja napredovanja učenika i procjenjivanja nivoa postignuća nastavnik razvija različite tehnike i modele, od demonstracije sposobnosti i vještina za vrijeme izvođenja

aktivnosti - usmeno i pisano izjašnjavanje i izlaganje, praktični rad, učešće i doprinos u interakciji s drugima u grupnom radu ili radu u paru, učeničkim projektima, demonstraciji, igranju uloga, istraživanjima, putem zadataka objektivnog tipa, diskusijama, debatama.

Naglasak u primjeni metodologije praćenja i procjenjivanja je poštovanje principa primjerenosti, sistematičnosti, individualizacije.

Vrednovanje učenika s posebnim obrazovnim potrebama prati principe inkluzivne nastave s naglaskom na:

- Kod učenika s teškoćama treba vrednovati njegov odnos prema radu i postavljenim zadacima te odgojnim vrijednostima.
- Načine, postupke i elemente vrednovanja učenika s teškoćama, koji savladavaju individualne programe i posebne kurikulare uključujući i vladanje, učitelji/nastavnici trebaju primjeriti teškoći i osobnosti učenika.
- Vrednovanje valja usmjeriti na poticanje učenika na aktivno sudjelovanje u nastavi i izvannastavnim aktivnostima, razvijati njegovo samopouzdanje i osjećaj napredovanja kako bi kvalitetno iskoristio očuvane sposobnosti i razvio nove.
- Načini i postupci vrednovanja trebaju biti u skladu s preporukama stručnoga tima za pojedino područje, primjereni stupnju i vrsti teškoće te jasni svim sudionicima u procesu vrednovanja.
- Razinu razvijenosti kompetencija učenika treba provjeravati oblikom u kojemu mu njegova teškoća najmanje smeta i u kojemu se najbolje može izraziti. Pogreške nastale zbog teškoće moraju se ispraviti, ali ne smiju utjecati na cjelokupno vrednovanje rada, tj. na ocjenu. Ocjenu treba popratiti opisno.
- Ako učenik ima izražene teškoće u glasovno-govornoj komunikaciji, može mu se omogućiti provjeravanje u pisanome obliku u dogovoru s razrednim vijećem škole.
- Ako učenik ima izražene teškoće u pisanoj komunikaciji, učeniku treba omogućiti provjeravanje u usmenome obliku u dogovoru s razrednim vijećem škole.
- Ako učenik ispoljava iznad prosječne rezultate, brže napreduje istom je mogu kreirati složeniji zadaci i različite istraživačke aktivnosti.

OBAVEZNI PREDMETI S PRAVOM IZBORA

NAZIV PREDMETA: ISLAMSKA VJERONAUKA

RAZRED: VI

BROJ SATI: SEDMIČNIO 2, GODIŠNJE 70

UVOD

U šestom razredu završava se konceptualna trijada započeta u četvrtom razredu, kojoj je cilj bio što izvjesnije pripremiti polaznike vjeronauke za burna, mladalačka doživljavanja i događanja. Dio ovakvog osobnog kapaciteta je i u prostoru ostvarenja kvaliteta komunikacije u vršnjačkoj grupi. Interpersonalna komunikacija pripada konstruktivnim, zahtjevnijim i time razvojno pozitivno izvjesnijim obrascima kako svog vlastitog tako i funkcioniranja u sredini. Definirajući ključne indikatore krize/zatajivanja odgojne funkcije škole, izdvajamo nasilje među vršnjacima (fizičko nasilje, ali i prikriveno kroz zadirkivanje, ignoriranje, ponižavanje) kao jednu od ključnih tačaka u kojoj i islamska vjeronauka treba ponuditi svoj prilog rješavanju, jer islam kao koncept pravednosti sadrži odgovore koji nisu samo od historijskog značaja već živi i primjenjivi u ovom vremenu, poput instrukcije kako se nositi sa „uzavrelim vršnjačkim situacijama“. Na ovaj način razvija se osjećanje za pravednost, pravila, drugačije i raznoliko, ferplej, poštivanje, uvažavanje, prihvatanje i pokazivanje osjećanja te postepeno razvija odgovornost.

Učenici šestog razreda sve više pokazuju individualne razlike; razlike su posebno očigledne između dječaka i djevojčica.

Smisao za objektivnost i realnost je izrazito razvijen. Ovo nije dob mašte, već opažanja. Slabi smisao za tajne i znakove. Teško se uživljavaju u položaj drugih; npr. suosjećanje s bijedom je površno i prolazno. S obzirom na izbor i prezentaciju sadržaja, važno je imati na umu da su djeca ove dobi u stanju analizirati, ali samo činjenice. Polazi se od konkretnih činjenica, nastoje ih razumjeti, ne udaljavajući se od njih. To je, dakle, dob u kojoj djeca susreću vjeronaučne sadržaje upoznajući najprije činjenice i događaje. Učenici upoznaju konkretan prostor i vrijeme, geografske i povijesne pojedinosti određenih sadržaja. Te geografske i povijesne pojedinosti daju događajima objektivnu ozbiljnost.

Ovo je i vrijeme istraživanja i otkrivanja novog te vrijeme traganja za idealima, ostvarenim posebno u junacima kao ljudima velikih poduhvata i velikih djela. Zanimaju ih odrasli u svom djelovanju. Naročito ih privlače vrlo sposobni, snažni i spretni junaci koji se bore za pravdu, koji su nesebični i vjerni. Privlače ih junaci koji drugima pomažu i koji su spremni i žrtvovati se iz vjernosti i ljubavi prema svojim prijateljima. „Pedagogija heroja“ ili „živih uzora“ posebno je prikladna za ovaj uzrast.

Što se tiče načina rada, induktivna metoda i aktivna nastava, grupni rad i različiti oblici kreativnosti primjereni su učenicima šestog razreda. Djeca ove dobi shvataju i razumijevaju činjenice, događaje, poruku, preko djelovanja i konkretnoga iskustva. Najbolje će razumjeti ako sama rade. Odatle proizlazi potreba aktivnih metoda, multimedijalnih i multimetodičkih pristupa u radu s djecom ove dobi. Imaju razvijen smisao za zajedničko dobro, smisao uloge u društvu, tj. smisao za razred. Tako ih je, naprimjer, lahko oduševiti za učestvovanje u različitim školskim nastavnim i vannastavnim aktivnostima.

Svrha islamske vjeronauke šestog razreda je usvajanje vjeronaučnih znanja, islamskih i općeljudskih vrijednosti po kojima učenici postižu istinsku orijentaciju u životu općenito, a posebno u razvijanju kvalitetnih i sigurnih odnosa u svijetu u kojem žive. Usvajanje tih vrijednosti ostvaruje

se u identifikaciji učenika s likovima iz povijesti, i to s onim likovima koji su u životu prihvatili i odgovorili preuzetoj ulozi.

OPĆI CILJEVI VJERONAUKU U ŠESTOM RAZREDU:

- Otkriti snagu vjere i zajedništva kao pomoć i podršku na svom životnom putu.
- Otkriti i upoznati u vjeri put i način odupiranja negativnim životnim iskušenjima i problemima.
- Otkriti snagu povjerenja i potrebu bliskosti s Bogom kako su to činili Božiji poslanici.
- U svakodnevnom životu primjenjivati poruke Muhammeda, a.s., posebno u brizi za ugrožene, siromašne, borbi za istinu, pravdu, ljubav i mir.
- Prihvatiti i graditi odnose solidarnosti, tolerancije i dijaloga prema svim ljudima, posebno prema različitim i drukčijima.

PROGRAMSKASTRUKTURAPREDMETNIH SADRŽAJA

1. KAKO POČETI

- Moje potrebe i težnje
- Uči, čitaj!
- Uvodni sat za sekciju „Pišem i čitam arebicu“

DIDAKTIČKE NAZNAKE:

- Nastavna jedinica *Moje potrebe i težnje* ima za cilj da afirmativno djeluje na tolerantne stavove učenika prema njihovim individualnim razlikama koje su sve uočljivije i kojih sami postaju svjesniji. Na početku, nastavnik će kroz razgovor i rad u paru o potrebama i težnjama podstaknuti učenike da bolje upoznaju međusobne potrebe i težnje, što će moći iskoristiti za uvođenje u rad i najavu nastavne jedinice. Pružit će učenicima mogućnost da naprave samoprocjenu kroz ponuđenu listu *U životu je najvažnije*, prema: Stojanović, S. (2003.): *Razumijevanje mladih*, str. 35.
- Nastavnik će učenicima ponuditi dovu koja im pomaže u ostvarivanju potreba i težnji u životu, npr.: *Allahu moj, Tvojoj milosti se nadam i ne prepuštaj me samom sebi ni koliko je treptaj oka. Popravi svako moje stanje, nema Boga osim tebe*.
- Važno je pružiti razumijevanje za iskazane potrebe i težnje svakog učenika u cilju razvijanja međusobnog povjerenja i dalje saradnje. (1 nastavni sat)
- Rukovodeći se prvom objavom, nastavnik će usmjeriti učenike da svoj individualni plan počnu sa učenjem radi Boga (u ime Boga), uz obrazloženje da će samo tako dostići ostale potrebe i ciljeve u životu. Uz ovu nastavnu jedinicu preporučujem korištenje priče *Voće života*, iz: Mesneviya za djecu 1. dio, str.5. i pjesme *Znanje je bogatstvo*, iz: Krupić, H., Istina, str. 46.
- U ovu svrhu dobro bi bilo da nastavnik ponudi i mapu potreba i težnji ljudi općenito kako bi učenicima bilo lakše da sastave svoju vlastitu mapu ili listu (shodno stepenu razvijenosti različitih inteligencija kod učenika), *Razumijevanje mladih*, str. 34. Kod sastavljanja mape i liste prioriteta usmjeriti učenike da se rukovode hadisom *Allah ne gleda u vaše imetke već gleda u vašu srca*. U završnoj fazi ove tematske cjeline sa

učenicima organizovati mini debatu na izreku: *Uči jer uho laže, gledaj pameću jer oko vara.* (1 nastavni sat)

- Na obradi nastavne jedinice „Pišem i čitam arebicu“ nastavnik će učenicima napraviti kratak uvod o arebici – našem historijskom pismu. Ovom nastavnom jedinicom nastavnik o arebici daje početne informacije i animira eventualne interesente za njeno učenje kroz uključivanje u rad u primjerenoj sekciji. Inače, za sve učenike nije planirano ovim programom da ovladaju pisanjem i čitanjem arebice. Maksimum zahtjeva koji je planiran jeste da učenici metodom ugledanja na času pokušaju napisati ono šta žele (svoje ime i prezime, eventualno neki stih ili rečenicu) i, eventualno, za domaći rad da u svesku napišu neku izreku, kraću pjesmicu, paragraf teksta ili sadržaj po želji. Plan i program rada sekcije je prilog ovom Nastavnom planu i programu. (2 nastavna sata)
- U udžbeniku vjeronauke za šesti razred za pisanje i čitanje arebice treba na jednoj ili dvije stranice da stoje paralelno slova abecede i arebice sa pravilom vezivanja pri sastavljenom pisanju te nekoliko linija na kojima bi učenici mogli napisati svoje ime i prezime ili tekst po želji.
- Uz ovu cjelinu preporučujemo 1 nastavni sat ponavljanja.

PARAMETRI DESKRIPTIVNE EVALUACIJE:

- Nivo razvijenosti međusobne tolerancije.
- Doprinos nastavi kvalitetnim individualnim stavovima i mišljenjima.
- Kvalitet individualnih i grupnih radova.
- Pratiti i aktivno učešće učenika, njihovo nastojanje na putu traženja znanja.
- Vrednovati i mali iskorak u pisanju i čitanju arebice.
- Nivo učešća u individualnim, partnerskim i grupnim aktivnostima.

2. SOCIJALNE VJEŠTINE

- Ljut(a) sam, jako sam ljut(a)
- Rješavanje sukoba

Didaktičke naznake:

- Ljtnja je osjećaj nezadovoljstva pomiješan s potrebom da se uzvrat. Ljtnja je: normalna emocija, sama po sebi ni dobra ni loša, izražavanje ljtnje može biti zdravo dok gubljenje kontrole nije.
- Kako kontrolirati ljtnju? Koja situacija u životu te najviše ljuti? (LISTA, npr. zadirkivanje, ljubomora, kad me neko uvrijedi, kad neko uvrijedi mog prijatelja ili porodicu, kad neko uzme nešto moje a da me ne pita, kad šire glasine o meni...) Između sebe, u učionici, pročitati nekoliko učeničkih listi.
- Vjeroučiteljevo uplitanje: Očito, ljuti smo kad gubimo ili ne možemo dobiti nešto što nam je važno, što trebamo, želimo. Stepene ljtnje kreću se od blage iritacije (smetanje, dosađivanje) do intenzivnog bijesa i gnjeva. (2 nastavna sata – radionica)
- Kako se suočavamo s ljtnjom: gundam, vičem, nazivam pogrdnim imenima, zašutim, zadržim to za sebe, uzvratim, udaram, bacam, lomim stvari...

- Tehnike kontrole ljutnje ili KAKO POMOĆI SEBI: zgužvati papir, "udarati" jastuk, angažirati se u teškoj fizičkoj aktivnosti, zatvoriti oči i misliti o nečem drugom, duboko disati, udaljiti se iz situacije koja nas čini ljutim, brojanje do deset i više, efikasne izjave samom sebi: "Ne trebam se svađati oko toga", "Mogu se nositi s tim", "Uživam se osjećati smiren i imati kontrolu", rekonstrukcija situacije: Je li ovo vrijedno ljutnje, Jesam li siguran da me ova osoba želi povrijediti, ignoriranje osobnih napada, redovno fizičko vježbanje kojim se stječu zalihe pozitivne energije...
- Kako riješiti sukob prije nego što preraste u svađu? Želiš se igrati na kompjuteru, tvoj drug želi uraditi nešto važno za školski projekat. Suprotstavljeni ciljevi: igra/rad na projektu. Odnos doveden u opasnost: vaše prijateljstvo. Tri uobičajene reakcije su: "Hoću da se igram, sviđalo ti se to ili ne", "Uredu, kako ti hoćeš", "Idi kući ako ti se ne sviđa". (2 nastavnasata – radionica)
- Vjeroučiteljevo uplitanje: postoje i drukčiji načini rješavanja sukoba: KOMPROMIS: svako odustaje od nečeg da bi dobio nešto ("Igrat ćemo igricu pola sata, a onda ćemo napraviti što više na projektu") PREGOVOR: npr. izrada školskog projekta na kompjuteru može biti uspješan rezultat pregovora. Sukob se mijenja u SARADNJU.

Parametri deskriptivne evaluacije:

- Interes za temu: učenička pitanja, učešće u radu, spremnost za iskreno učestvovanje u obradi teme.
- Na temelju kontinuiranog praćenja razvoja učeničke socijalne kompetentnosti, razgovarati s učenicima o iskustvima i teškoćama primjene novih socijalnih vještina.

3. IZ ŽIVOTA BOŽIJEG MILJENIKA

- Hidžra – put ka uspjehu
- Međusobno pomaganje
- Šta možemo zajedno
- Poslanikova džamija nekad i sad

Didaktičke naznake:

- Nastavnik treba da razvije kod učenika svijest da je prirodna potreba svakog pojedinca uspjeh i afirmacija u životu. Kazivanjem o Hidžri nastavnik će potaknuti učenike da otkriju svoje potencijale i da na njima grade uspjeh kao što je to radio sam Poslanik. Također će ih upoznati da svaki čovjek čini svakodnevno hidžru ostavljajući loše navike i postupke radi boljih. Učenici treba da shvate da nije dovoljno samo odlučiti izvršiti neko djelo već se treba imati i jasan plan, kao i oslonac u ostvarivanju određenih namjera. U što boljem razumijevanju životnog uspjeha koristiti pjesmu *Šta je uspjeh*, Razumijevanje mladih, str. 130., u okviru ove nastavne jedinice interpretirati ilahiju *Tale al-Bedru alejna*. (2 nastavna sata)
- U okviru nastavne jedinice *Međusobno pomaganje* uz korištenje kazivanja o muhadžirima i ensarijama, pjesme *Uzdasi* ili *Sevab je pružiti pomoć*, Istina, str. 48. i 88., afirmativno djelovati na učenike u cilju njihovog međusobnog pomaganja u ime Allaha, dž.š. (1 nastavni sat)

- U okviru nastavne jedinice *Šta možemo zajedno* aktivnim grupnim radom učenici treba da urade listu onoga što su zajedno uspjeli zahvaljujući međusobnom pomaganju. Nastavna jedinica podstiče na jačanje odjeljenjske i školske zajednice, kao i zajednice muslimana općenito. U okviru nastavne jedinice interpretirati pjesmu *Allahovo uže*, Istina, str. 22. (1 nastavni sat)
- Upoznavanjem sa gradnjom Poslanikove džamije, učenicima predočiti i istaknuti činjenicu da je džamija izgrađena zajedničkim radom i zalaganjem svih članova Zajdnice i dovesti ih do zaključka značaja jedinstva u realizaciji velikih zajedničkih ciljeva u društvu. Nastavnik će učenike podstaknuti i usmjeriti da saznaju više činjenica o razvoju i ulozi džamije u životu muslimana kroz povijest, kao i njenoj ulozi u životu današnjih muslimana. (1 nastavni sat)
- Uz ovu nastavnu cjelinu preporučujemo 2 nastavna sata ponavljanja i 1 nastavni sat utvrđivanja.

Parametri deskriptivne evaluacije:

- Vještina lijepog izražavanja.
- Nivo usvojenosti novih znanja iz života Muhammeda, a.s., Hidžre, prihvatanja u Medini i organizovanja nove zajednice, gradnje prve džamije.
- Doprinosi spoznaje kulturno-civilizacijske vrijednosti Poslanikove džamije.
- Kvalitet melodijske interpretacije ilahije *Tale al Bedru alejna*.
- Vrednovanje individualnog učešća u razgovoru i debati.
- Vrednovanje grupnih i individualnih prezentacija.
- Zalaganje i doprinos radu grupe.

4. VRIJEDNOSTI ZAJEDNIČKOG ŽIVOTA

- Ja i drugi zajedno.
- Poštivanje i dobri odnosi.
- Čuje li onaj što se poziva?
- Na nepravdu pravdom odgovori!
- Osmijeh i ljubaznost su sadaka.
- Težnja za srećom.

Didaktičke naznake:

- Kroz nastavnu jedinicu *Ja i drugi zajedno* učenici će upoznati različite zajednice ljudi, šta ih čini te šta ih spaja i čini snažnim, kao i ono što ih razdvaja i čini slabima. Važno je da otkriju, razumiju i prihvate razlike među ljudima. Nastavnik mora imati na umu da će učenici to moći jedino kroz učenje u grupi, uz vješto kreiranje relaksirajuće atmosfere, korištenje prigodnog filma, priče, problemske fotografije i sl. Učenike će podsticati da pričaju šta su vidjeli, osjetili s ciljem uvažavanja i prihvatanja individualnih stavova i razlika. Uz nastavnu jedinicu primjereno je korištenje pjesme *Natjecanje u dobroti*, Istina, str. 32., i priče *Priča o nagluhom čovjeku*, Mesneviya za djecu 1. dio, str. 35. (1 nastavni sat)
- U okviru nastavne jedinice *Poštivanje i dobri odnosi* nastavnik može iskoristiti *Medinsku povelju* kao temelj uređenja međuljudskih odnosa i vjerske tolerancije. Rukovodeći se

ajetom "O ljudi! Mi vas od jednog čovjeka i jedne žene stvaramo i na narode i plemena dijelimo da biste se upoznali. Najugledniji je kod Allaha onaj koji Ga se najviše boji.", razvijati toleranciju prema drugim načinima vjerovanja, prema drugačijim kulturama, običajima i tradicijama. Za ostvarenje cilja ove nastavne jedinice može se iskoristiti i priča *Lav i zec*, Mesneviya za djecu, str. 13. (1 nastavni sat)

- Uvažavanje se treba razvijati i do individualnih razlika, kao što je boja, ime, sposobnosti, sklonosti i sl. Važno je da učenici shvate koji su to interesi zajedničkog života i da budu spremni na saradnju s drugima.
- Nastavna jedinica *Čuje li onaj što se poziva?* ima za cilj i da učenici izgrade i prihvate važna pravila ponašanja u razredu, školi i zajednici. Kroz različite aktivnosti učenike dovesti do zaključka o posljedicama kršenja pravila za pojedinca i zajednicu te inicirati razvijanje sposobnosti da sami kreiraju klimu koja omogućuje dobre odnose i rad u zajednici radi ličnog i općeg dobra.
- Kroz različite metode interaktivnog učenja razvijati svijest o značaju aktivnog slušanja radi boljeg razumijevanja. Pomoći će učeniku primjenom *Testa aktivnog slušanja i razumijevanja*, Razumijevanje mladih, str. 40, prigodne igre (npr. gluhih telefona), narodnih poslovice kao što su: *Sluša me onaj ko me čuje, Čuvajte se ljudi koji ne slušaju, ali namojte svojoj okolini ni davati razloga da vas ne sluša*, basni, npr. *Trgovac i papagaj*, Mesneviya za djecu, str 25. (1 nastavni sat)
- U okviru nastavne jedinice *Na nepravdu pravdom odgovori!* zadatak nastavnika je da pažljivo usmjerava učenike na samokontrolu i samodisciplinu jer su u dobi kada im je sve teže da kontroliraju svoje emocije. Primjenom različitih tehnika, kao što su *poruke prihvatanja i neprihvatanja*, Razumijevanje mladih, str. 49., *Testa prepoznavanja značenja poruka*, Razumijevanje mladih, str. 49, *Živih životnih primjera*, *Izreka i poslovice*, *Prihvatljivih načina iskazivanja ljutnje*, Razumijevanje mladih, str. 54. i 55. i sl. Primjereno je uz navedenu nastavnu jedinicu iskoristiti i priču *Hodža se svađa sa ženom*, Nasrudin-hodža (1996.), str. 27, pjesme *Lijepe riječi govorite* i *Moć praštanja*, Istina, str. 38. i 44. i interpretirati događaj sa Poslanikom, a.s., i njegovim komšijom koji je donosio svoje smeće pred Poslanikova vrata. Poželjno je da nastavnik sva navedena sredstva vješto ispreplete sa Poslanikovom praksom i porukama islama. (2 nastavna sata – radionica)
- U okviru nastavne jedinice *I osmijeh je sadaka* kroz ciljano pitanje *Naš cilj je izmamiti osmijeh jer...* pomoći učenicima da pronalaze dobro u drugome, podstaći ih da se optimistički orijentiraju pri procjeni drugih i da preispitaju vlastite pesimističke stavove o drugima, podsticati učenike da razvijaju pozitivne stavove o svijetu u kome žive jer je to nužno radi lakšeg odupiranja porocima današnjice, unaprijediti svijest o značaju činjenja radosti drugima sitnim detaljima (osmijeh, lijepe riječi i sl.) Uz ovu nastavnu cjelinu koristiti pjesmu *Lijepe riječi govorite*, Istina, str 38., hadise i ajete o lijepom govoru, *Sjećanje na profesora sa osmijehom*, Razumijevanje mladih, str. 60. (1 nastavni sat)
- U okviru nastavne jedinice *Težnja za srećom* uloga nastavnika je da ukaže učeniku da sam bitno utječe na svoju sreću, te da je ne treba tražiti izvana. Može se pomoći različim didaktičkim materijalom kao što je narodna priča (npr. *Car i košulja*), poslovice (*Za sreću treba dvoje*, *U sreću se uzda lud a pametan u svoj trud*), *Pismo oca sinu*, Razumijevanje mladih, str. 135., pjesmu *Sreća*, Istina, str. 120., Razgovor o misli D. Radovića *Prije nego što krenete da tražite sreću, provjerite možda ste već srećni. Sreća je mala, obična i*

neupadljiva i mnogi ne umiju da je vide, afirmativne riječi: ljubav, ljepota i sl., povezivanje sreće sa vlastitim mislima i osjećanjima, pogledima islama na sreću (može se pomoći Gazalijinim djelima *Ihja*, *O mladiću* i *Izbavljenje iz zablude* uz obavezno prilagođavanje uzrastu).(1 nastavni sat)

- Uz ovu nastavnu cjelinu preporučujemo 2 nastavna sata ponavljanja i 1 nastavni sat utvrđivanja.

Parametri deskriptivne evaluacije:

- Nivo razvijenosti međusobne tolerancije i prihvatanja individualnih razlika, radi boljeg i kvalitetnijeg života pojedinca i zajednice.
- Evaluacijski slojevi: aktivno učešće učenika, pounutrašnji efekti samospoznaje i spoznaje svijeta u kome žive (razumijevanje, prihvatanje, tolerancija, praštanje i sl.).
- Doprinos grupnom radu.
- Napredovanje u usvajanju i primjenjivanju pravila ponašanja u razredu, školi, zajednici i društvu.
- Doprinos kontroli, usmjeravanju i pokazivanju emocija ljutnje, sreće, radosti, ljubavi i sl.
- Sposobnost lijepog izražavanja i komuniciranja.
- Nivo uključenosti grupne aktivnosti.

5. VJERA U ŽIVOTU ČOVJEKA

- Vjerom do prosvijetljenosti i oplemenjenosti
- Kontinuitet vjerovanja
- Živjeti s različitostima
- Stvoritelj nam se otkriva u Svojim djelima
- Milost Božija
- Posljedice mojih djela
- Pravednost Božija
- Osobe koje poštujem

Didaktičke naznake:

- Kroz nastavnu jedinicu *Vjerom do prosvijetljenosti i oplemenjenosti* cilj je da se rasvijetli pojam vjere i vjerovanja kao duhovne potrebe svakog čovjeka. Važno je učenike upoznati s raširenošću vjere, razviti im vjersku toleranciju shodno slobodnoj volji kao daru Božijem čovjeku. Nastavnik će učenike potaknuti, npr. adekvatnom debatom, da pronađu odgovore na pitanja o životu, smrti, smislu i svrsi postojanja i življenja. Imati na umu uzrast učenika u ovom razredu i ne ulaziti duboko u pojam smrti, već ih samo navesti da zaključe činjenicu o nepostojanju adekvatnih odgovora u nauci o fenomenu smrti i onom što je vezano uz njega. Vještim rukovođenjem će ih dovesti do zaključka o vrijednosti i značaju vjere u životu čovjeka, kao i njenoj prirodnoj urođenosti u čovjeku. Primjerena ovoj nastavnoj jedinici je pjesma *Allah, Istina*, str. 10. (1 nastavni sat)
- Kroz nastavnu jedinicu *Kontinuitet vjerovanja* cilj je da se nastavi razvijati svijest o zajedničkoj misiji poslanika još od prvog čovjeka i poslanika Adema, a.s., i religijama koje

- su se razvijale pod djelovanjem njihovih misija. Uz nastavnu jedinicu koristiti pjesmu *Potreba vjere*, Ćatić, M.Ć., Pjesme i prepjevi, Svjetlost, Sarajevo. (1 nastavni sat)
- U okviru nastavne jedinice *Živjeti s različitostima* učenici treba da shvate da pored različitosti u izgledu i pojedinim učenjima, postoji povezanost sa prvim poslanikom i nužna potreba za suživotom i zdravim dijalogom objasniti misiju poslanstva kao gradnju jedne građevine od temelja do njenog završetka, odnosno svijest o tome da je svaki poslanik nastavljao poslaničku misiju shodno razvoju ljudske civilizacije. Podsjetiti učenike na govor kralja Abesinije. Navesti primjere ljudi drugih vjeroispovijesti sa kojima živimo: susreti, pozdravi praznici, čestitanja i sl. Nastavnik će različim metodama aktivnog učenja upućivati učenike jedne na druge iz potrebe za društvenim životom čovjeka. Primjereno je korištenje igre gradnje od različitih materijala. (Učenicima se dā po grupama pripremljen materijal za gradnju što veće kule: slamke, papir, ljepilo, makaze, grah, čaše i sl. Jednoj grupi se ciljano dā materijal od koga je nemoguće graditi, npr. grah, i ta se grupa dodatno ometa u radu. Cilj je da se utvrdi nivo osjećajnosti i prepoznavanja drugačijih kod učenika kroz razgovor poslije igre.) (2 nastavna sata)
 - Kroz nastavnu jedinicu *Stvoritelj nam se otkriva u Svojim djelima* razvija se želja za upoznavanjem i spoznajom Stvoritelja kroz Njegova lijepa imena i svojstva. Cilj je da učenici još u uvodnoj aktivnosti iz ponuđene liste osobina izdvoje one za koje misle da sami posjeduju, a u toku zajedničkog rada da razvijaju potrebu da kod sebe razviju i druge osobine koje opisuju Stvoritelja. Koristiti priču *Učenjak i učenik*. (1+1 nastavni sat)
 - U okviru nastavne jedinice *Milost Božija* zadatak nastavnika je da izdvoji 5-6 ajeta koji govore o milosti Božijoj na osnovu kojih će potaknuti učenike da zaključe šta sve obuhvata milost Božija i istakne njezina neizmjernost. Uz korištenje *stihovanog značenja Fatihe*, Hodžić, Dž. (2003.), Islamska čitanka, Bemust, Sarajevo, str.10. i ilahije *Ljubav Boga milostivog*, pomoći učenicima da što bolje shvate veličinu milosti Božije. Najbolji rad je grupni sa specijaliziranim zadacima radi zajedničkih zaključaka o milosti Božijoj. Nastavnik će svojim vještim vođenjem navoditi učenike da zaključuju gdje bi oni mogli primijeniti i pokazati svoju milost s ciljem razvijanja milosti prema čovjeku i svim Božijim stvorenjima. Učenici će u završnoj fazi praviti vlastite liste u kojima će navoditi primjere Božije milosti u i na njima samima. (1 nastavni sat)
 - Posljedice mojih djela: cilj je razvijanje svijesti i samosvijesti o djelima ljudskim, zbog posljedica koje povlače za sobom na ovom i budućem svijetu. Kroz nastavnu jedinicu interpretirati suru Al-Maun sa prijevodom te se posebno osvrnuti na suosjećanje i izvršavanje obaveza i dužnosti (prema Bogu, ljudima i sebi). Istaći osobinu licemjerstva kao osobinu koja čovjeka vodi ka propasti. Mogu se iskoristiti prigodne priče o pomaganju siročeta i siromaha te ih povezati sa vrijednošću koja se tim djelima posebno vrednuje na Sudnjem danu. (1+1 nastavni sat)
 - U okviru nastavne jedinice *Pravednost Božija* upoznati učenike sa Sudnjim danom kao danom provođenja pravde Božije nad učinjenim djelima na dunjaluku. Istaći osobinu pravednosti kao posebnu vrlinu koju ima i Uzvišeni Allah te prirodnom potrebom ljudske duše za pravednošću. Povezati sa surom El-Ma'un i ljudima koji čine nepravdu zaboravljajući ili poričući dan provođenja apsolutne Božije pravde. (1 nastavni sat)
 - Nastavna jedinica *Osobe koje poštujem* pruža mogućnost učeniku da sastavi svoju listu osoba koje izdvajaju uz davanje komentara po čemu su na toj listi. Uz vođenje nastavnika izraditi listu najodabranijih iz ugla islama. Potaknuti učenike da ih povežu sa

poslanicima i aktivnim radom da otkriju razloge koji su ih doveli na listu najodabranijih. Navesti učenike da zaključuju na osnovu osobina poslanika (iskoristiti svojstva poslanika). Uz prigodnu debatu učenici upoređuju liste i iz druge biraju one koji bi mogli biti njihovi uzori. U okviru ove nastavne jedinice učenici treba da prepoznaju kontinuitet Božijeg obraćanja ljudima kroz kontinuitet poslanstva te da usvoje činjenicu da su svi raniji poslanici, uz svoje misije i zadatke, najavljivali i dolazak krune poslanika – Muhammeda, s.a.v.s. U interpretiranju nastavne jedinice pomoći se ilahijom *Sa stijenama*. (1+1 nastavni sat)

- Uz ovu nastavnu cjelinu preporučujemo 2 nastavna sata ponavljanja i 1 nastavni sat utvrđivanja.

Parametri deskriptivne evaluacije:

- Nivo učešća u debati.
- Doprinosi shvaćanju vjere i slobodne volje u životu čovjeka.
- Praćenje kontinuiteta poslanstva i doprinosa poslanika ljudskoj kulturi i civilizaciji.
- Vještina nenasilnog komuniciranja.
- Vrednovanje lijepih individualnih postupaka i karakteristika.
- Pomaganje učeniku u shvaćanju vjere i Boga, vidljivog i nevidljivog.
- Doprinos razvijanju milosti u čovjeku.
- Razvijanje saosjećanja i međusobnog pomaganja.
- Podsticaj na iskrenost i discipliniranost.
- Nivo usvojenosti sure El-Ma'un i novih znanja o Sudnjem danu.
- Vrednovanje grupnih i individualnih prezentacija.
- Doprinos boljem funkcioniranju odgojne grupe.

6. MOJE OBRAĆANJE BOGU

- Različiti oblici molitve
- Prilike u kojima se obraćam Bogu
- Mjesta hvaljenja i slavljenja Stvoritelja
- Kada sunce dostigne svoj vrhunac
- Ilahija Putnik

Didaktičke naznake:

- U okviru nastavne jedinice *Različiti oblici molitve* nastavnik će interpretirati različite fotografije sa molitvama različitih religija, a posebnu pažnju posvetiti molitvama muslimana. Nastavnik ima zadatak da sa učenicima pokuša oživiti u mislima i osjećanjima sve oblike molitve kako bi molitva postala živa riječ u dovi, tevbi, namazu i sl. Može se pomoći pjesmom *Kad ti srce zaželi*, Istina, str. 26. Navesti primjer hadis-i kudsiye o Fatihi i izdvojiti sve koristi i blagodati koje proizlaze iz ove molitve. U okviru ove nastavne cjeline ponoviti sabah i akşam namaz. (1 nastavni sat)
- U okviru nastavne jedinice *Prilike u kojima se obraćam Bogu*, nastavnik će primjenom različitih tehnika aktivnog rada voditi učenike ka otkrivanju i uočavanju prilika u kojima bi trebali da se obraćaju Bogu. Iskoristiti pjesmu *Od Boga se glava ne okreće*, Istina, str.

110. Nastavnik će podsticati učenike da često razgovaraju s Bogom i održavaju tu vezu ističući da je to razgovor sa Stvoriteljem bez posrednika, najave, čekanja i sl. Neke od prilika koje se mogu navesti bile bi: radost, tuga, problemi, važne odluke, dobra djela i sl. Povezati ovakve razgovore sa dobrovoljnim namazima. Ovoj listi se mogu dodati i sedmični, godišnji i namazi po potrebi.

- Ovu tematsku cjelinu nastavnik može zaokružiti povezujući namaz i raspored dnevnih aktivnosti, cilj je da učenici uoče mudrost Božiju u ovakvom rasporedu radi stalne veze sa Gospodarom. Povezati i sa listom potreba i prioriteta sa prvog nastavnog časa. (2 nastavni sat)
- U okviru ove nastavne jedinice *Mjesta hvaljenja i slavljenja Stvoritelja* nastavnik može sa učenicima otkrivati i upoznavati različita mjesta na kojima muslimani obavljaju molitve. Važno je da se istakne njihova svrha, duhovnost i doprinosi boljem povezivanju sa Bogom. Tome pomaže samo mjesto, enterijer i eksterijer građevine i sl. Mjesta koja bi trebali upoznavati na ovakav način bila bi: džamije, tekije, mezaristani, dovišta i sl. Nastavnik također može da upozna učenike sa osnovnim sakralnim objektima susjednih religija radi daljnjeg razvijanja tolerancije. (2 nastavni sat)
- U okviru nastavne jedinice *Kada sunce dostigne svoj vrhunac* nastavnik će razgovorom o odmorima poslije različitih aktivnosti dovesti učenike do iznošenja mišljenja o duhovnim odmorima i relaksaciji duše. Savremeni čovjek koristi različite oblike meditiranja, dok musliman ima i odmor i meditaciju i koristi i razgovor sa Bogom u namazu. Poslije obavljenog velikog dijela dnevnih aktivnosti javlja se potreba i za duhovnim odmorom kada sunce dostigne svoj vrhunac. U okviru ovakve interpretacije nastavnik će obraditi podne-namaz sa svim vrijednostima i koristima uz potvrdu sunneta o tome. Važno je da učenik ovaj namaz doživi kao blagodat, a ne kao opterećenje u napornom umnom i tjelesnom radu. (1 nastavni sat)
- Koristeći prigodnu ilahiju upoznati učenike da se i različitim oblicima duhovne muzike čovjek može obraćati Bogu i doživljavati viša duhovna stanja. Nakon slušanja ilahije potaknuti učenike da opišu svoje duhovno stanje nastalo pod utjecajem ilahije *Putnik*. (1 nastavni sat)
- Ove nastavne cjeline se ne moraju izvoditi u kontinuitetu i nastavnik ih može planirati u okviru vlastitog kreiranja nastavnog plana i programa za tekuću godinu
- U okviru realizacije ove nastavne cjeline preporučujemo 2 nastavna sata ponavljanja.

Parametri deskriptivne evaluacije:

- Vrednovanje grupnih i individualnih prezentacija.
- Vrednovanje i isticanje lijepog odnosa između učenika.
- Kvalitetan individualni doprinos nastavi.
- Pozitivno vrednovati i najmanji vjernički individualni napredak i nastojanje.
- "Primijetiti" i vrednovati pokazana individualna dobra djela.
- Usvojenost načina i sadržaja podne-namaza.
- Razvijenost svijesti o različitim načinima obraćanja Bogu.
- Upoznavanje sa mjestima za molitvu i obraćanje Bogu.
- Doprinos duhovnom, tjelesnom i moralnom razvoju čovjeka.
- Kvalitet melodijske interpretacije ilahije *Putnik*.

7. UZORI ČOVJEČANSTVU

- Strpljivost kao vrlina
- Moć praštanja
- Izvršimo preuzete obaveze
- Istraj i kada ti je teško!
- Moji roditelji, moji uzori

Didaktičke naznake:

- U okviru nastavne jedinice *Strpljivost kao vrlina* učenici imaju zadatak da navedu priliku u kojoj su se strpjeli poslije čega im je bilo bolje. Povesti razgovor o tome da li se bolje strpjeti ili odmah reagovati. Kazivanjem o Ejjubu, a.s. i interpretacijom pjesme *Strpljenje*, Istina, str. 130., podstaknuti učenike da zaključe koje su prednosti strpljenja na ovom i budućem svijetu. Organizirati debatu o tome da li je strpljenje loše za čovjeka. Nastavnik svojim vještim rukovođenjem treba da navede učenike da sami zaključe da je to vrlina koja pomaže čovjeku u prevladavanju različitih životnih problema. (2 nastavna sata)
- U okviru nastavne jedinice *Moć praštanja* nastavnik će vještim rukovođenjem dovesti učenike do zaključka da ima veliku moć onaj ko zna praštati. Potaknuti učenike da opišu situaciju kada su oprostili i osjećanja nastala poslije. Ove aktivnosti povezati sa kazivanjem o Jusufu, a.s. i njegovoj braći. Učenici svojim aktivnim radom treba da shvate njegovu veličinu i moć u materijalnom i duhovnom bogatstvu. Dopustiti učenicima da organizuju raspravu o opravdanosti postupaka Jusufa, a.s., ili postupaka njegove braće. Učenike uputiti da u narednom periodu pokušaju da oprostite onima kojima to nisu mogli uraditi i poslije razmijeniti iskustva. Nastavnik može da ih uputi da se rukovode ajetom da mogu uzvratiti istom mjerom, ali je bolje da oprostite jer ih za to čeka posebna nagrada. Upoznati ih i sa surom Asr te ih usmjeriti na njeno memorisanje uz obavezno usvajanje pouka sure. Uz nastavnu jedinicu iskoristiti pjesme *Moć praštanja*, Istina, str. 40. i *Jusufova košulja*, Pjesme i prepjevi, str. 199. (2 nastavna sata)
- U okviru nastavne jedinice *Izvršimo preuzete obaveze* nastavnik će podstaknuti razvijanje svijesti kod učenika o važnosti izvršavanja preuzetih obaveza. Primjereno je korištenje kazivanja o poslaniku Zu-l-Kiflu i njegovim preuzetim obavezama, kao i načinima izvršavanja tih obaveza. Kao pomoć u podsticaju za izvršavanje preuzetih obaveza koristiti pjesmu *Trud će ti se iskazati*, Istina, str. 114. (1 nastavni sat)
- U okviru nastavne jedinice *Istraj i kada ti je teško!* važno je da učenici shvate da svi imaju poteškoće u životu, ali i da nauče kako da se nose sa njima. Nastavnik se može koristiti kazivanjem o Junusu, a.s., njegovom odustajanju, ali i kajanju za posustajanje u povjerenoj mu misiji. Nastavnik može da razvije svijest kod učenika da svaka teškoća otkriva nove poglede na život i jača čovjeka. Učenici treba da usvoje dovu i način pokajanja Junusa, a.s. (1 nastavni sat)
- Cilj nastavne jedinice *Moji roditelji, moji uzori* jeste da razvija bolje razumijevanje sa roditeljima u ovom periodu postepenog osamostaljivanja. Kazivanjem o Poslanikovo kćeri Fatimi, učenike potaknuti da izgrađuju što bolji odnos sa roditeljima. Uvažavajući sve veće nerazumijevanje koje nastaje između roditelja i njih, navesti učenike da

pokušaju otkriti uzrok problema te da pokušaju pronaći rješenje u prevladavanju tog problema. Nastavnik će učenike usmjeriti da iz navedenog kazivanja naprave listu savjeta i pokušaju je primijeniti. Također će moći razviti svijest o poštivanju roditelja, bez obzira na povremeno nerazumijevanje, te vrijednosti učenja dove: „*Rabbirhamhuma kema rebbejani sagira*“ – *Gospodaru moj, smiluj im se, oni su mene kad sam bio dijete njegovali!* Uz navedenu nastavnu jedinicu primjereno je korištenje pjesama *Poštuj roditelje*, Istina, str. 42. i *Fatima ez-Zehra*, Pjesme i prepjevi, str. 150. (2 nastavna sata)

- Uz ovu nastavnu cjelinu preporučujemo 2 nastavna sata ponavljanja i 1 nastavni sat utvrđivanja.

Parametri deskriptivne evaluacije:

- Vještina lijepog pisanja i kazivanja.
- Usvojenost specifičnih poruka iz života Ejuba, Musaa, Jusufa, Lukmana i hazreti Fatime (kao što su: strpljivost, praštanje, prepoznavanje lijepog i ljepote, upornosti, odgovornosti i sl.).
- Doprinosi u ogledanju u uzore tokom odrastanja.
- Vrednovanje individualnog učešća u razgovoru i debati.
- Vrednovanje grupnih i individualnih prezentacija.
- Usvojenost dove za roditelje.
- Zalaganje i doprinos radu grupe.

8. IZ HIDŽRETSKOG KALENDARA

- Nastavnici trebaju pratiti hidžretski kalendar i prigodno obilježiti značajne datume u okviru kreiranja vlastitog izvedbenog nastavnog plana i programa. To mogu biti različite aktivnosti kao što su: prigodni programi za nastavnike, roditelje i učenike, manifestacije, humanitarne i socijalne akcije, razne inicijative i sl. Ova sloboda izbora ostavlja veću mogućnost nastavnicima da sarađuju sa roditeljima i organiziraju živo obilježavanje muslimanskih mubarek dana i noći, s ciljem njihovog afirmiranja u životu muslimana.
- Za ovu cjelinu preporučujemo 4 nastavna sata.

NAPOMENE:

- Nastavnik će na kraju nastave u šestom razredu zajedno sa učenicima napraviti osvrt na početne potrebe i težnje i utvrditi nivo ostvarenog.
- Nastavnici treba da imaju na umu da je obavezno planiranje nastavnih sati ponavljanja, utvrđivanja i sistematizacije gradiva, koje sami uvode u vlastite izvedbene nastavne planove i programe.
- Ovakav plan i program je predviđen za 66 sati, dok nastavnici imaju obavezu planirati još 2 sata za NZOT i 2 sata za njihovu analizu.
- Prilikom odabira kazivanja o Božijim poslanicima koristiti *Kur'anske pripovijesti* ili neki drugi izvor primjeren uzrastu učenika.

[1] Tragom suvremenih zbivanja u školi, nastavnik islamske vjeronauke bi mogao inicirati suradnju s nastavnikom maternjeg jezika ponudivši mu sat metodičke interpretacije priče, pjesme predviđene Vjeronaučnim programom, čime bi obogatio svoje metodičke kompetencije rada na tekstu, razvio kvalitetnu međupredmetnu korelaciju i poticao kolegijalnu saradnju u školi.

PRILOG NPP ISLAMSKJE VJERONAUKE ZA VI. RAZRED OSMOGODIŠNJE I DEVETOGODIŠNJE: SEKCIJA AREBICE

UVODNI – TEORIJSKI DIO

Jezik i pismo su, pored vjere i nacije, odrednice svakog konstitutivnog naroda u našoj zemlji. Bosanski jezik kojim govore Bošnjaci star je više od osam stotina godina. On se je tokom vremena pisao različitim pismima. Latinsko pismo, kojim se sada služimo, treće je po redu korištenja. Bosanski jezik se prije njega pisao bosančicom i arebicom

Dolaskom islama u ove krajeve došlo je i arapsko pismo na kojem je zapisana sveta knjiga muslimana Kur'an. Tim pismom su se koristili, a i sada se koriste, brojni islamski bivši i sadašnji narodi, kao su to: Španci, Bošnjaci, Perzijanci, Indonežani, Turci, Pakistanci i dr.

U periodu od sedamnaestog do dvadesetog stoljeća naš narod je oblikovao jednu posebnu književnu vrstu koja se zove alhamijado književnost. Njena glavna karakteristika je bila pisanje bosanske proze i poezije arapskim pismom. To je, dakle, arapsko pismo prilagođeno fonetskom sistemu bosanskog jezika. To arapsko pismo prilagođeno bosanskom jeziku zove se arebica. Na njemu su napisane desetine i hiljade knjiga. Jednako kao i nepoznavanje bosančice ili ćirilice nepoznavanje ovog pisma onemogućava čitanje brojnih djela bosanskih autora te naše znanje čini značajno siromašnijim. Ljudi su se njime služili kao i bosančicom – karakterističnom bosanskom ćirilicom.

Alhamijado književnost dobila je ime po riječi "alhamia", španskog izgovora arapske riječi "al-'agamiya", što znači "nearapski", "strani". Od 17. stoljeća kada počinje intenzivnija upotreba arebice pa do 19. stoljeća, u Bosni su među najznačajnijim alhamijado piscima bili: Muhamed Hevaji Uskufi, Hasan Kaimi, Mula Mustafa Bašeskija, Umihana Čuvidina, Softa Fejzo, Abudrahman Sirri...

Inače, najstariji bosanski tekst pisan arapskim pismom bila je "Početnica" napisana još za vladavine Mehmeda II el-Fatiha (1451.-1481.). O značaju arebice svjedoče i nastojanja iz 19. i 20. stoljeća kada je bilo pokušaja da se arapsko pismo fonetizira te adaptira fonetici bosanskog jezika. Njega je standardizirao reis Džemaluddin-ef. Čaušević početkom 20. stoljeća i njegov službeni naziv bio je *matufovača*, *matufovica*, *mektebica*. Na arebici su štampane i knjige a posljednja od njih bila je knjiga od M. S. Serdarevića *Fikuhu-l-ibadat*, štampana 1941. godine. Nakon toga prepuštena je zaboravu, a nešto duže zadržala se u individualnim prepiskama. Oficijelno je zamijenjena latinicom sa dolaskom Austro-Ugarske 1878. godine, ali se i nakon toga zadržala u islamskim krugovima. Posljednji pokušaj da se oficijelno prizna bio je 1911. godine kada je Bosanski sabor zatražio da se na prostoru Bosne pored natpisa na latinici i ćirilici ravnopravno istaknu i natpisi arebicom. Unatoč Saboru Vlada je poništila tu odluku.

Cilj: Upoznati učenike sa pojmom alhamijado književnosti i najpoznatijim predstavnicima ove književne vrste.

Zadatak: Razvijati kod učenika osjećaj nacionalne samosvjesnosti te osjećaja za vrijednosti vlastite kulturne tradicije.

Izvori:

1. Muftić, Teufik (1982.): *Arapsko pismo*, posebna izdanja X, (poglavlje: *Arebica*) str. 239-245., Sarajevo: Orijentalni institut Sarajevo.
2. Nametak, Abdurahman (1981.): *Hrestomatija bosanske alhamijado književnosti*, Sarajevo: Svjetlost.
3. Huković, M., Kasumović, A. i Smailović, I. (1990.): *Muhammed Hevaji Uskufi*, Tuzla: Univerzal.
4. Zbornik alhamijado književnosti, Preporod, Sarajevo, 1997.
5. <http://bs.wikipedia.org/wiki/Arebica>
6. <http://blob.blogger.ba/arhiva/2007/11/06/1208364>
7. <http://hjem.get2net.dk/VRBAS/pedia/jezik.html>

AREBICA

Red. br.	slovo	samostalno	na početku	u sredini	na kraju riječi
1.	A	أ	أ	ا - ل	ا - ل
2.	B	ب	ب	ب	ب
3.	C	ك	ك	ك	ك
4.	Č	ح	ح	ح	ح
5.	Ć	ط	ط	ط	ط
6.	D	د	د	د	د
7.	DŽ	ج	ج	ج	ج
8.	Đ	ظ	ظ	ظ	ظ
9.	E	هـ	هـ	هـ/ة	هـ/ة
10.	F	ف	ف	ف	ف
11.	G	غ	غ	غ	غ
12.	H	ح	ح	ح	ح
13.	I	ي	ي	ي	ي
14.	J	ي	ي	ي	ي
15.	K	ق	ق	ق	ق
16.	L	ل	ل	ل	ل
17.	LJ	ض	ض	ض	ض
18.	M	م	م	م	م
19.	N	ن	ن	ن	ن
20.	NJ	ص	ص	ص	ص
21.	O	و	و	و	و
22.	P	ث	ث	ث	ث
23.	R	ر	ر	ر	ر
24.	S	س	س	س	س
25.	Š	ش	ش	ش	ش
26.	T	ت	ت	ت	ت
27.	U	ا	ا	ا	ا
28.	V	و	و	و	و
29.	Z	ز	ز	ز	ز
30.	Ž	ژ	ژ	ژ	ژ

Upoznat ćemo se sa arebicom i pokušati prepoznati i prepisati neke osnovne riječi.

Učenici koji budu zainteresovani moći će na Sekciji arebice savladati čitanje i pisanje našeg jezika modificovanim arapskim pismom.

Jedna od karakteristika arapskog pisma je što njegova slova imaju najčešće različite oblike pisanja na početku, u sredini, i na kraju jedne riječi.

Vježba i zadaci

Prepisati narednu tabelu u svoje sveske. Uočiti specifičnosti arapskog u odnosu na latinično pismo: slova se pišu s desne na lijevu stranu, nema razlike između velikih i malih slova, neka slova se vežu i s desne i s lijeve strane, a neka samo s desne strane, itd.

Primijetite da su, u arapskom pismu, velika i mala slova jednaka, kao i da je osnovni znak za mnoga slova isti. Nekada se samo razlikuju po položaju tačka ili oznake ispod ili iznad znaka za slovo.

Potrebno zapamtiti:

1) bosanski slog «la» može se pisati na dva načina: لا i لا.

2) arapske riječi i imena arapskog porijekla u bosanskom jeziku pišu se izvorno, kao npr. Allah (الله), Muhammed (محمد), islam (إسلام) i sl.

Vježba 1.

Prepiši nekoliko bosanskih riječi pisanih arapskim pismom:

otac أُتَاكَ
majka مَایِقا
brat بِرَات
sestra سَستِرا
domovina دُومُوینَا
vjera وِیَیرَا
škola شَقُولَا
ljubav ضِیَابَاو

Vježba 2.

Prepisati i naučiti čitati ovu kratku vježbu.

ياسة زؤومة

Ja se zovem _____.

[خة نیقسامشة ستؤغرازرة دا.]

Učenik sam šestog razreda.

ناشادؤمؤوینایة بؤسنائحة ركة غؤوینا.

Naša domovina je Bosna i Hercegovina.

منسؤمؤؤونا کیؤنا لنؤسؤنؤبؤشصا کئناشایة رایة اسلام.

Mi smo po nacionalnosti Bošnjaci a naša vjera je islam.

ضة تؤیة بیلؤقراقؤؤ، یة سة نستئذة آ [سقؤرؤطة تزیما.

Ljeto je bilo kratko, jesen stiže a uskoro će i zima.

منسؤمؤؤ [خة نیکیئ ÷ سنؤونة شقؤلة.

Mi smo učenici osnovne škole.

نائسلامسقؤویوبة رؤنا إکیئ

[خیمؤخیتا تئئئیساتئبؤسانسقیئة زیقآراشقیئمئیسؤمؤمؤویة یة ساستاؤنئدیؤناشة قإل تارئة ترادیکییة ئناکیؤ
نالئؤغئدة نئئئة تا.]

Na islamskoj vjeronauci učimo čitati i pisati bosanski jezik arapskim pismom koje je sastavni dio naše kulturne tradicije i nacionalnog identiteta.

OKVIRNI PROGRAM ZA SEKCIJU AREBICE

Program predviđa okvirno 33 sati i više. Svi naredni sati koje nastavnik bude imao na raspolaganju mogu se iskoristi za vježbe pisanja i čitanja. Također, ovaj program sa slovima se može proći i brže, ukoliko učenici budu više zainteresovani. Svi nastavnici koji su na osnovnom studiju slušali arapski jezik nemaju potrebe za dodatnom edukacijom, jer su pravila pisanja istovjetna. Nastavnik može samostalno da prepozna znakove za slova kojih nema u arapskom jeziku što je sasvim dovoljno za taj nivo edukacije. Također, starija izdanja knjiga na arebici su još uvijek dostupna i uveliko će nastavnicima olakšati rad.

Od literature se preporučuje: dr. Teufik Muftić, *Arapsko pismo*, Orijentalni institut Sarajevo, posebna izdanja X, Sarajevo, 1982., str. 239-245. (poglavlje: *Arebica*).

Od posebne važnosti za nastavnike je i to da se danas na internetu mogu naći besplatno fontovi arebice. Na računaru je samo potrebno dodati arapski jezik za pisanje. To može olakšati učenje, pripremanje vježbi i nastavu učiniti zanimljivijom.

(Pogledati adresu: <http://www.preporod.com/forum/index.php?topic=584.0?>)

Kako bismo još više olakšali nastavnicima pripremu za nastavu predstaviti ćemo na našoj standardnoj tastaturi raspored arapskih slova arebice, kada je računar podešen da piše arapska slova.

a) raspored slova na tastaturi za pisanje arebice

Prvi red odozdo (10 tipki između dva shifta) s desne strane:

Prva tipka: mehko Đ, a sa shift-om upitnik (ط-؟)

Druga tipka: slovo Z, a sa shiftom tačka (ز-.)

Treća tipka: slovo V, a sa shiftom zarez (و-،)

Četvrta tipka: slovo E u sredini i na kraju riječi, a sa shiftom apostrof (ة/أ-')

Peta tipka: slovo A, sa shiftom, na početku riječi (آ)

Šesta tipka: slog la (لا)

Sedma tipka: slovo R (ر)

Osma tipka: slovo O u sredini i na kraju riječi (ؤ)

Deveta tipka: slovo E na početku riječi (ء)

Deseta tipka: slovo I (ئ)

Drugi red odozdo (11 tipki) s desne strane:

Prva tipka: mehko Ć, a sa shiftom znaci navoda (ط-")

Druga tipka: slovo C, a sa shiftom dvotačka (ك-:)

Treća tipka: slovo M, a sa shiftom kosa crta (م-/)

Četvrta tipka: slovo N, a sa shiftom zarez (ن-،)

Peta tipka: slovo T (ت), a sa shiftom veza između slova

Šesta tipka: slovo A u sredini i na kraju riječi (ا)

Sedma tipka: slovo L, a sa shiftom slog lja (ل-أ)

Osma tipka: slovo B, a sa shiftom slovo I kada je samo (ب-إ)

Deveta tipka: slovo J, a sa shiftom slovo U kada je samo i na početku riječi (ي-أ)

Deseta tipka: slovo S (س)

Jedanaesta tipka: slovo Š (ش)

28. čas: vježbanje, ponavljanje,
29. čas: slova U i V (pišemo, čitamo, vježbamo),
30. čas: vježbanje, ponavljanje,
31. čas: slova Z i Ž (pišemo, čitamo, vježbamo),
32. čas: vježbanje, ponavljanje,
33. čas: vježbanje, ponavljanje.

NAZIV PREDMETA: ISLAMSKA VJERONAUKA

RAZRED: VII

BROJ SATI: SEDMIČNIO 2, GODIŠNJE 70

UVOD

Učenici sedmog razreda u fazi su predadolescencije pa sve veći interes pokazuju za one sadržaje i odgojno-komunikacijske pristupe koji su povezani s njihovim ličnim životnim pitanjima i iskustvima. Njihova pažnja sve više se okreće od vanjskog prema unutrašnjem svijetu i području intenzivnog proživljavanja i kritičkog odnosa prema cjelokupnoj stvarnosti koja ih okružuje. Oni svijet oko sebe sada posmatraju iz svojih ličnih pitanja i svog subjektivnog svijeta. Zato se u nastavi islamske vjeronauke treba posebna briga posvetiti sadržajima i aspektima vjerskog odgoja koji dotiču i "pogađaju" njihova pitanja, probleme i interese i pomažu im u izgradnji ličnog identiteta.

U ovoj dobi su učenicima posebno važna pitanja autoriteta, poslušnosti i slobode. Ona su im životno važna jer su povezana s izgradnjom i ostvarivanjem njihovih odnosa s odraslima u porodici, u školi i u sredini u kojoj žive. Odvajanje od autoriteta u ovoj dobi dovodi do nerazumijevanja i sukoba s odraslima, roditeljima i nastavnicima, pa je potrebno graditi odnose međusobnog razumijevanja između mladih i odraslih u klimi istinskog poštovanja i slobode. Razlozi zbog kojih mladi dovode u pitanje autoritet odraslih i prema njima ponekad reagiraju na agresivan i grub način obično su u nedostatku sigurnosti i iskustva, u osjećaju nemoći i traganju za novim uzorima i modelima koji se nalaze u idealno zamišljenom okviru njihovog vlastitog ostvarenja. Oni i u ovoj fazi prihvataju autoritete koji su autentične osobe i koji na temelju kvalitetnih međuljudskih odnosa, a ne uloge koju imaju, pristupaju mladima kao odgojatelji. Zato mladima ove dobi ne treba previše zamjerati sklonost prema prikazivanju odraslih u crno-bijeloj tehnici. Njih sada treba ohrabriti i pomoći im da kritički posmatraju i prosuđuju sva važnija pitanja o kojima je riječ. Treba im omogućiti da u dijalogu, u okviru partnerskih odnosa i novih iskustava, dozrijevaju u odgovornoj slobodi i otkrivanju što više istine o sebi i svijetu koji ih okružuje.

Učenici ove dobi posebno se zanimaju za privlačne, neobične i izazovne likove, tj. uzore s kojima se žele identificirati. To su filmske, televizijske i muzičke zvijezde, vrhunski sportisti, kao i osobe koje se odlikuju hrabrošću i junaštvom, nesebičnošću i zalaganjem za pravdu, za mir, za siromašne i ugrožene, osobe koje su dale značajan doprinos na različitim područjima kulturnog, znanstvenog, religioznog i ostalih segmenata života.

Predadolescenti ovoga uzrasta tragaju, također, za prijateljstvom, pokazuju naglašeniji interes za temu ljudske spolnosti i o tim pitanjima, uz sve poteškoće, žele ozbiljno razmišljati. U vjerskom odgoju potrebno je, u rješavanju ovih pitanja, nadići tjelesno-afektivnu stranu čovjekove seksualnosti i mladima ponuditi dublji pristup stvarnosti prijateljstva i ljubavi, i to na nivou objektivne spoznaje, kako bi upoznali etičko-moralnu i duhovno-religioznu stranu stvarnosti s kojom se susreću. To će im pomoći da sebe dublje otkriju i spoznaju, da na putu izgradnje svog

vlastitog vjerskog identiteta upoznaju i integriraju religiozno-moralnu dimenziju u svjetlu vjere i tako izgrade svoj moral kao stabilnu tačku vlastitog života.

Opći ciljevi nastave islamske vjeronauke u sedmom razredu:

- otkriti dubinu čovjekove težnje za uspjelim ostvarenjem vlastitog života u istini i slobodi;
- otkriti, upoznati i ostvarivati ljubav prema Bogu i zajednici kao put u vlastitu slobodu i zajedništvo;
- otkriti i usvojiti stav da nas Bog poziva na ostvarenje vlastitog života i očekuje učenikov lični odziv i odgovor na vjeru;
- osluškivati, tražiti i izgraditi vlastiti stav o vjeri nadahnut Kur'anom;
- otkriti i upoznati snagu poslaničke riječi i potrebu ostvarenja vlastitog života po uzoru na poslanike koji govore u Božije ime, vjesnici su vjere i nade u narodu;
- pomoći učeniku da upozna sebe u tjelesnom i duhovnom domenu svog razvoja;
- da učenicima pokaže kolika je moć ljudskog govora u pozitivnom i negativnom kontekstu;
- kroz primjere o Poslaniku, a.s., pomoći učenicima da nadiđu određene životne poteškoće;
- kod učenika razviti neizostavnu potrebu povezanosti sa Stvoriteljem kroz različite oblike vjerskih dužnosti.

PROGRAMSKA STRUKTURA PREDMETNIH SADRŽAJA

IDEMO KA USPJEHU

- Prirodno je težiti uspjehu.
- Želje i stvarnost.

Didaktičke naznake:

- Nastavna jedinica *Prirodno je težiti uspjehu* ima za cilj da afirmira razvijanje potrebe za izvrsnošću, uspjehom, dokazivanjem, samopotvrđivanjem i afirmacijom. Kroz ovu nastavnu jedinicu nastavnik treba da pomogne učenicima u otkrivanju njihovih izraženih individualnih sposobnosti te da ih usmjeri da na njima grade svoj uspjeh. Mogu mu biti vodilja Poslanikove, a.s., riječi u kojima savjetuje da se djeca odgajaju za vrijeme u kome će ona živjeti, kao i na Konvenciji o pravima djeteta koja podstiče da se djetetu omogući uspjeh u skladu sa njegovim vlastitim mogućnostima.
- Potaknut će učenike na razmišljanje o svojim sposobnostima, izazovima koji su oko njih, mogućnostima koje im se pružaju i izborima koje prave. Važno je da se poveže sadržaj razgovora i protka vjerom koja podstiče čovjeka na dostizanje novih uspjeha i uzdizanje u više sfere duhovnosti. Učenici treba da shvate da svi izbori, napori, uspjesi muslimana vode ka konačnom uspjehu – Allahovom zadovoljstvu, Džennetu.
- U okviru ove nastavne jedinice učenici treba da usvoje dovu: *Bože, učini me strpljivim, učini me zahvalnim, učini me u mojim očima malehnim, a u očima svijeta velikim. Bože, daj mi vjerovanje koje se pokolebati ne može, daj mi uvjerenje iza koga nema nevjerstva i daj mi milost kojom ću postići slavu Tvoje počasti na ovom i budućem svijetu.*
- Nastavna jedinica *Želje i stvarnost* ima za cilj da učenicima pomogne u nadilaženju životnih problema, kao i da razvije svijest o važnosti radnih navika u ostvarivanju vlastitih želja. Nastavnik će vođenim razgovorom usmjeriti razmišljanja učenika o željama i mogućnostima njihova ostvarenja. Npr.: U čemu ste uspješni? Kako to primjećujete?

Kako ste ostvarili taj uspjeh? Jeste li ranije maštali o njemu? Koji je životni moto osobe koja je uspjela? Učenici ova pitanja mogu raditi u paru, u formi intervjua ili grupnim radom.

- Nastavnik sa učenicima može raditi i mapu želja i stvarnosti. Važno je da učenici shvate da Uzvišeni Allah pomaže ljude koji se trude i da će oni, sigurno, svoj trud vidjeti. Također, učenike treba dovesti do logičnog zaključka kako je pogrešno očekivati pomoć bez uloženog truda. Kao primjer može se iskoristiti slučaj beduina koji je očekivao da će mu Uzvišeni Allah čuvati devu, a on je nije zavezao. U okviru nastavne jedinice interpretirati suru Kurejš sa njenim porukama i značenjem. Poželjno je da učenici u sedmom razredu nauče suru Kurejš na arapskom jeziku i prijevod značenja na bosanski.
- Obje nastavne jedinice treba da budu u funkciji razvijanja zdravog samopoštovanja i samopouzdanja; da afirmativno djeluju na usmjeravanje učenika ka dobrom i ispravnom, bez bojazni od osuđivanja vršnjaka i bliskog okruženja. To se ciljano radi na početku nove školske godine radi ostvarivanja što boljih odgojnih i obrazovnih rezultata. Nastavnik će se poslužiti primjerom Muhammeda, a.s., koji je bio istrajan u dobrom i ispravnom, bez obzira na osuđivanje sunarodnika. Poželjno je da učenici urade vlastiti plan uspjeha u novoj školskoj godini.
- Za ovu tematsku cjelinu nastavnicima preporučujemo 5 sati (1 sat uvođenja, 2 sata obrade, sate utvrđivanja, vježbanja i ponavljanja po potrebi).

Evaluacijski parametri:

- Nivo razvijenosti interesa za nove nastavne sadržaje.
- Doprinos nastavi kvalitetnim individualnim pristupom i mišljenjem.
- Kvalitet individualnih, grupnih i radova u paru.
- Nivo aktivnog učešća učenika u radu, uz uvažavanje njihovih razlika u sposobnostima te nivo nastojanja u razvijanju vlastitih sposobnosti.
- Isticati sve pozitivne ambicije ka ostvarenju uspjeha.
- Nivo usvojenosti sure Kurejš.
- Nivo učešća u individualnim, partnerskim i grupnim aktivnostima s ciljem upotpunjavanja dojma o ljudskim sposobnostima i mogućnostima.
- Uočeno nastojanje da se poštuju sposobnosti i želje drugih ljudi.
- Razvijenost odgovornosti i aktivnosti dok uče.

Ishodi učenja:

- *Kognitivno područje:* Učenik treba da zapamti dovu, usvoji suru Kurejš, da zna šta je sposobnost kao i da prepozna svoje sposobnosti, izražava i primjenjuje one koje su kod njega najrazvijenije, uspoređuje ih sa sposobnostima drugih kao i sa ostalim sposobnostima koje su kod njega manje razvijene, procjenjuje koje su sposobnosti najpogodnije za ostvarenje životnih ciljeva kroz savjete Kur'ana i Poslanika, a.s., procjenjuje situacije u kojima je nužno oslanjanje na Uzvišenog Allaha.
- *Psihomotoričko područje:* učenik je u mogućnosti da prilagođava i gradi svoje sposobnosti i ciljeve zahtjevima islama, ilustruje ih kroz mape uma, mjeri njihovu razvijenost i ostvarivost, testira i procjenjuje svoje zalaganje i trud, izbacuje negativne sklonosti.

- *Afektivno područje*: svjesno odgovara na pitanja, imenuje sposobnosti i želje, prilagođava se radnoj atmosferi, čita, piše, govori, izvještava, slijedi upute, smisleno mijenja stavove na osnovu sinteze, djeluje pozitivno na uspjeh, sluša, primjenjuje i predlaže načine za postizanje uspjeha, vrednuje vlastiti uspjeh.

2. GDJE SAM I KO SAM

- Upoznajmo sebe.
- Kako graditi vlastitu ličnost.
- Svi smo jedinstveni i trebamo druge.
- Moj tjelesni i duhovni razvoj.
- Razmirice i sukobi.
- Uzori ili ideali u izgradnji identiteta.
- Stanja mog srca.

DIDAKTIČKE NAZNAKE:

- Nastavna jedinica *Upoznajmo sebe* treba da doprinese razmišljanju učenika o sebi, samoanalizi o svom duhovnom i tjelesnom razvoju i promjenama koji taj razvoj donosi. Cilj toga je prihvaćanje sebe u obliku koji daje Uzvišeni Allah. Nastavnik kroz ovu nastavnu jedinicu treba da pomogne učenicima da grade svoju ličnost bez kompleksa i stigmatiziranja drugih. Upućivat će ih da uočavaju lijepo u i na sebi, kao i na drugima. Poželjno je pozivanje na ajete koji govore o stvaranju čovjeka u najljepšem obliku, kao i na hadise koji govore o razvoju čovjeka. Ova nastavna jedinica treba i da podsjeti učenike na važnost vlastite kulture i poštivanja drugih kultura iz bliske zajednice u kojoj žive. Radi što autentičnijeg upoznavanja iskoristiti priču *Portret drugarice iz školske klupe* (Stanojlović, 2003., str. 143), priču iskoristiti i za praktičan rad u paru.
- U okviru nastavne jedinice *Kako graditi vlastitu ličnost*, učenicima treba razviti svijest da promjene u tjelesnom razvoju za sobom donose i duhovne promjene koje podrazumijevaju i određenu odgovornost. Treba da shvate kako odrastanje donosi i nove obaveze u izvršavanju vjerskih i ostalih dužnosti. Cilj je da se poboljšaju socijalne i emocionalne kompetencije učenika u izgradnji vlastite ličnosti, uz kreiranje što realnije slike o sebi. Treba koristiti ajete i hadise koji govore o razvijanju identiteta na moralnosti i vjerovanju u okviru vlastitog kulturnog naslijeđa uz poštivanje drugih kultura. Podsjetiti učenike na islamske mubarek-dane, običaje i sl., kao i na praznike i običaje drugih religija radi razvijanja tolerancije i suživota. Mogu se iskoristiti i skale samoprocjene, pisanje dnevnika i sl.
- U okviru nastavne jedinice obraditi ilahiju *Smiluj mi se Gospodaru*.
- Nastavna jedinica *Svi smo jedinstveni i trebamo druge* ima za cilj da učenici spoznaju mudrost i originalnost stvaranja Božijeg u svemu što nas okružuje i u nama samima. Treba se poslužiti primjerima iz Kur'ana o stvaranju čovjeka i jagodicama prsta njegovih. Treba da se podstakne razvijanje svijesti o nužnosti očuvanja individualnosti, ali i o neophodnosti društvenog života. Nastavnik treba da inicira razvijanje svijesti kod učenika da su im potrebni drugi s kojima bi zadovoljili svoje društvene potrebe, npr. druženja, rada, odmora, zaljubljivanja i sl, a ne da bi ih oponašali. Poslužiti se primjerima Muhammeda, a.s., u kojima je mijenjao neke navike kako ne bi oponašao druge, npr.:

češljanje kose, hodanje ulicom i sl. Poželjno je podstaknuti učenike da uoče po čemu su jedinstveni, a za šta su im sve potrebni drugi. Nastavna jedinica pruža mogućnost nastavka govora o suživotu i vjerskoj toleranciji.

- Kroz nastavnu jedinicu *Moj tjelesni i duhovni razvoj* upoznati učenike sa granicom punoljetstva u islamu, tj. spolnom zrelošću. Učenici treba da nauče kada nastupa i kako, te koje obaveze proizlaze poslije, u smislu higijene (gusul i tejemum) i izvršavanju islamskih dužnosti. Treba da shvate kako poslije spolne zrelosti odgovaraju za sve svoje postupke pred Uzvišenim Allahom, kao i da će svi njihovi postupci biti zabilježeni u knjizi njihovih djela. Nastavnik može mini anketom da utvrdi gdje učenici pronalaze informacije i odgovore na pitanja o svom razvoju, te na osnovu dobijenih rezultata može adekvatno upućivati učenike na odgovarajuće izvore informacija. Poželjno je iskoristiti ajete i hadise koji govore o značaju i vrijednosti održavanja duhovne i tjelesne čistoće.
- Nastavna jedinica *Razmirice i sukobi* ima za cilj da podstiče bolje razumijevanje i poštivanje između učenika i odraslih (roditelja, nastavnika). Sa odrastanjem dolazi i osamostaljivanje (u izboru prijatelja, hobija, sporta, u odijevanju i sl.). Vjeronaučno uplitanje treba da bude kao spona u rješavanju i nadilaženju sve češćih sukoba između učenika i odraslih. Obavezno iskoristiti ajete i hadise koji pohvalno i afirmativno govore o lijepom odnosu mladih prema starijima. Poželjno je i upoznati učenike sa posljedicama ružnog i nepristojnog odnosa prema starijima. U radu se može iskoristiti: *Šta sin misli o svom ocu* (Stanojlović, 2003., str 98), mapa osamostaljivanja, kao i debata o sukobu generacija (*stari* – zastupaju stavove odraslih, *mladi* – zastupaju stavove mladih i *voditelji* – vode raspravu i izvode zaključke o problemima sukoba generacija i mogućnostima ublažavanja istih). Nastavna jedinica treba i da pomogne mladima u jačanju islamskog duhovnog razvoja, kao i da ponudi upoznavanje sa duhovnošću drugih religija.
- Uz ovu nastavnu jedinicu može se obraditi ilahija *Kad te nemir savlada*.
- Cilj nastavne jedinice *Uzori ili ideali u izgradnji identiteta* je razvijanje realnije slike o uzorima kroz vježbanje u procjeni njihovih postupaka, uzroka koji ih uvjetuju u otkrivanju jakih strana te ličnosti. Podstaknuti učenike da grade prijateljstvo i odabiru uzore po savjetu Kur'ana i hadisa. Ova nastavna jedinica treba da pomogne učeniku u razvijanju samopouzdanja. Učenicima se može pomoći pri biranju uzora kroz skalu procjene uzora, koja treba da sadrži procjenu njegovog odnosa sa drugima, procjenu osobina, znanja, sposobnosti, uvjerenja, vrijednosti, navika reagiranja u ponašanju i sl. Treba naučiti učenike da ovakvom, kritičkom procjenom, biraju uzore u svom životu.
- Nastavna jedinica *Stanja srca moga* treba da otkloni određene nedoumice i sumnje u vjerovanju i kreiranju identiteta. Cilj joj je da razvije realniju sliku o sebi i samopouzdanje učenika. Nastavnik će podsjetiti učenike na potrebe duše i tijela i nužnost njihovog ostvarivanja. Kroz skalu samoprocjene učenici treba da utvrde nivo prisutnosti vjerovanja u svom srcu, hijerarhiju ljubavi prema Bogu, Poslaniku, a.s., roditeljima, prijateljima. Treba iskoristiti ajete i hadise koji govore o značaju usmjeravanja naših postupaka u pravcu koji vodi Božijem zadovoljstvu. Učenici mogu i da izrađuju mape slika o srcu. Poželjna je interpretacija ilahije *Srce ima vrela dva*.
- Za ovu tematsku cjelinu nastavnicima preporučujemo 11 sati (7 sati obrade, sate utvrđivanja i ponavljanje po potrebi).

Evaluacijski parametri:

- Nivo razvijenosti realnije slike o sebi i drugima, posebno pripadnika drugih religija.
- Učeničko samoocjenjivanje vlastite aktivnosti i aktivnosti drugova iz razreda.
- Sposobnost samostalnog korištenja udžbenika i dodatne literature.
- Doprinos nastavi kvalitetnim individualnim pristupom i mišljenjem.
- Kvalitet individualnih, grupnih i radova u paru.
- Nivo aktivnog učešća učenika u radu, uz uvažavanje njihovih razlika u sposobnostima te nivo nastojanja u razvijanju vlastitih sposobnosti.
- Isticati sve pozitivne ambicije ka ostvarenju uspjeha.
- Nivo učešća u individualnim, partnerskim i grupnim aktivnostima s ciljem upotpunjavanja dojma o učeničkim sposobnostima i mogućnostima.
- Uočeno nastojanje da poštuju sposobnosti i želje drugih ljudi.
- Razvijenost odgovornosti i aktivnosti u toku nastave.
- Uočeno pojačano samopouzdanje i odgovornost.

Ishodi učenja:

- *Kognitivno područje*: definira čovjeka kao biće tijela i duha, individualno i društveno biće, opisuje ljudski razvoj u duhovnoj i tjelesnoj dimenziji kao dokaz mudrosti Božije, razumije potrebu čišćenja i pranja u islamu – gusul, i simboličnog čišćenja - tejemum, prepoznaje sukobe koji se javljaju u njemu, upoređuje se sa uzorima u životu, objašnjava svoja osjećanja, klasificira potrebe i težnje, prosuđuje o negativnim i pozitivnim utjecajima na čovjeka, bira najbolja rješenja s ciljem postizanja Božijeg zadovoljstva i očuvanja individualnosti.
- *Psihomotoričko područje*: prilagođava se promjenama, gradi vlastiti identitet, ispravlja pogrešna shvatanja, ilustrira svoj razvoj, djeluje na osnovu naučenog, primjenjuje naučeno u praksi.
- *Afektivno područje*: pita, identificira i opisuje svoje probleme u odrastanju, smješta ih u okrilje islama, prilagođava se aktivnom učenju, opisuje svoju ličnost u odnosu na učenje islama, prihvata savjete Poslanika, a.s., i slijedi ih, prosuđuje date savjete i opravdava ih, inicira nove zadatke, traga za novim spoznajama, revidira ih..

3. ŽIVOT U ZAJEDNICI

- Pomozimo potrebne.
- Kur'an i ljudska prava.
- Čuvajmo druge od sebe (u govoru, djelima i imovini).
- Vjernik drugom želi isto što i sebi.
- Džamija – srce džemata.

Didaktičke naznake:

- U okviru nastavne jedinice *Pomozimo potrebne* potaknuti u učenicima razvijanje empatije i želje za pomaganjem onima kojima je pomoć potrebna. Nastavnik ih može podsjetiti na nastavnu jedinicu iz prethodnog razreda o osluškivanju poziva i pružanju pomoći. Poželjno je da na osnovu hadisa Muhammeda, a.s., razvije svijest kod učenika o

mogućnosti pomaganja za svakoga (lijepom riječju, osmijehom, materijalnom pomoći, intelektualnom pomoći i sl.). Nastavnik će pomoći učenicima da shvate značenje, svrhu i smisao sadake i sadekatu-l-fitra. Moguće je iskoristiti i neku priču koja govori o težini sadake kod Uzvišenog Allaha, npr. *Majčina suza*. Nastavnu jedinicu treba povezati sa suživotom u zajednici s posebnim osvrtom na druge vjerske zajednice. Poslužiti se primjerima iz historije islama u kojima su pomagane druge vjerske zajednice i jačao suživot sa njima.

- U okviru ove nastavne jedinice učenicima interpretirati suru El-Ma'un sa originalnim tekstom, prijevodom i tefsirskim značenjem sure. Poželjno je da učenici, ukoliko nisu u VI razredu, memoriraju suru El-Ma'un.
- Nastavna jedinica *Kur'an i ljudska prava* ima za cilj da kod učenika razvije svijest o aktuelnosti Božije riječi u svim vremenima, posebno vremenu našeg življenja a s ciljem njenog pravilnijeg slijeđenja. Izdvojiti ajete koji govore o pravima muškaraca i žena, pravima siročeta, siromašnih, roditelja, učenih i sl.
- Izdvojene ajete ponuditi učenicima kao i UN listu ljudskih prava o istim kategorijama radi podsticanja učenika na razmišljanje o humanom odnosu Kur'ana prema čovječanstvu. Učenici mogu komparirati i uočiti kako Kur'an štiti ljudska prava, a kako zakoni koje donose ljudi.
- Cilj je da učenici razviju želju i samopouzdanje u primjeni i citiranju Kur'ana.
- Nastavnik će u okviru nastavne jedinice *Čuvajmo druge od sebe* pomoći učenicima da shvate suštinu tolerancije, uvažavanja, diskrecije i podrške drugima. Na osnovu već naučenog o težini povređivanja drugih pred Bogom i ljudima, upoznati učenike kako se mogu narušiti međuljudski odnosi govorom, djelima i imetkom. Sve navedeno potkrijepiti riječima Uzvišenog Allaha i Muhammeda, a.s. Učenicima se može ponuditi i tabela samoprocjene, zamišljena životna situacija u cilju prepoznavanja posljedica, kao i islamski način čuvanja dobrih međuljudskih odnosa. Obratiti pažnju na riječi Poslanika, a.s., o pogrešci i težini vrijeđanja prpadnika drugih religija.
- Na osnovu naučenog o pomaganju, pravima i obavezama prema drugima (u prethodne tri nastavne jedinice) učenicima interpretirati zekat, njegovo značenje, svrhu raspodjele imovine i pravo u imovini Kur'anom navedenih kategorija ljudi, kao i značaj za pojedinca i zajednicu. Upoznati učenike na koji način govore i druge religije o sličnoj vrsti pomaganja ljudima.
- Uz nastavnu jedinicu *Vjernik drugom želi isto što i sebi* nastavnik će pomoći učenicima da svoju ljubomoru, mržnju, ljutnju prema drugima svedu na najmanji mogući nivo. Poželjno je da se nastavnik pomogne primjerima iz života Muhammeda, a.s., njegovim riječima o pravom vjerniku i muslimanu (navesti kategorije ljudi: oni koji druge uznemiravaju riječima i djelima, oni od kojih su mirni drugi muslimani, oni od kojih su mirni drugi ljudi, oni koji drugima žele kao i sebi i oni koji drugima žele više nego sebi), uputiti učenike da odrede kojoj grupi pripadaju, te da zaključe koji su najbolji i da izdvoje koje bi voljeli imati za svoje prijatelje. Na osnovu Poslanikovog, a.s., odnosa prema nemuslimanima, uputiti učenike da i sami grade odnos prema njima po uzoru na Poslanika, a.s., s vjerom da time zaslužuju Allahovo, dž.š., zadovoljstvo.
- Nastavna jedinica *Džamija – srce džemata* ima za cilj da kod učenika izgradi svijest o ulozi džamije u zajednici muslimana. Nastavnik će podstaknuti učenike da istraže šta sve potiče iz džamije: humanitarne akcije, pozivi na slogu, ljubav, druženje, jedinstvo, suživot

sa drugima i drugačijima i sl. Pomoći će im da sve to isprepletu sa namazom, hutbom, vjerskom poukom u džamiji, tj. razvijanjem duhovnosti. Učenici će, naravno, predstavljati svoj džemat i svoju džamiju. Tamo gdje je moguće, s ovim ciljem, bilo bi dobro organizirati posjetu najbližoj džamiji. Ako to nije moguće, poželjno bi bilo dovesti, npr., nekog iz džamijskog odbora, imama džamije ili nekog aktivnog džematliju da iznese svoja afirmativna iskustva iz džemata. U okviru nastavne jedinice podsjetiti učenike na ponašanje u džamiji, ali i na islamski odnos prema bogomoljama drugih religija.

- U okviru ove tematske cjeline može se obraditi ilahija *Puhnucé behar*. Prilikom njezine obrade treba razvijati učeničku kreativnost pisanja notnog zapisa i osmišljavanja melodije.
- Ova tematska cjelina ima za cilj da razvije osjećaj za druge, njihove potrebe i prava, toleranciju, suživot u različitostima, empatiju i jačanje zajednice. Ostavlja mogućnost organiziranja socijalne akcije u cilju pomoći osobama s potrebom.
- Za ovu tematsku cjelinu nastavnicima preporučujemo 10 sati (6 sati obrade, sate utvrđivanja i ponavljanje po potrebi).

Evalucijski parametri:

- Nivo razvijenosti realnije slike o sebi i drugima.
- Ocjenjivanje svoje aktivnosti i aktivnosti drugova iz razreda.
- Sposobnost samostalnog korištenja udžbenika i dodatne literature.
- Doprinos nastavi kvalitetnim individualnim pristupom i mišljenjem.
- Kvalitet individualnih, grupnih i radova u paru.
- Nivo aktivnog učešća učenika u radu, uz uvažavanje njihovih razlika u sposobnostima te nivo nastojanja u razvijanju vlastitih sposobnosti.
- Nivo naučenog o pomaganju u okrilju islama.
- Nivo učešća u individualnim, partnerskim i grupnim aktivnostima s ciljem upotpunjavanja dojma o učeničkim sposobnostima i mogućnostima.
- Naučiti da poštuju sposobnosti, potrebe i želje drugih ljudi.
- Naučiti odgovornosti i aktivnosti u zajednici.
- Primjena radne metode i strategije učenja.
- Nivo samopouzdanja i odgovornosti.
- Razvijanje demokratskih stavova, enkulturacije i razumijevanja među mladima, moralnog i etičkog karaktera.

Ishodi učenja:

- *Kognitivno područje*: definira potrebe, pojam prava, želje, pomaganja, džamije i džemata, zna opisati sadaku, sadekatu-l-fitr i zekat, razlikuje ove načine pomaganja drugih i pronalazi vezu među njima, primjenjuje ih i analizira njihove prednosti, objašnjava smisao života u zajednici i identificira svoju ulogu u njoj, vježba pomaganje uspoređujući svoju praksu sa praksom Poslanika, a.s., organizira konkretne akcije pomaganja, evaluiira njihove ishode, uviđa suprotnosti među ljudima i pokazuje empatiju.
- *Psihomotoričko područje*: prilagođava svoju humanost principima islama, sposoban je da precizno izvodi zaključke uz vođenje nastavnika, sposoban da djeluje sa više vještina u

realizaciji određenog zadatka, npr. izmirenja, pomaganja, pružanja podrške i sl., istovremeno koristi naučeno uz primjenu različitih vještina.

- *Afektivno područje*: svjesno prati nastavu, smješta nova saznanja u već stečena i smisleno odgovara na pitanja, aktivno učestvuje, raspravlja i izvještava u nastavi, slijedi nastavnikova uputstva, inicira nove zadatke, uključuje dodatne izvore, sposoban da razdvaja bitno od manje bitnog i vrši sintezu naučenog, primjenjuje i koristi naučeno u praksi, vrši utjecaj na druge na osnovu naučenog s ciljem popravljanja međuljudskih odnosa i građenja harmonije u njima.

4. NAUČIMO OD POSLANIKA, A.S.

- Allah je uz iskrene.
- Strpljenjem do uspjeha.
- Poslanik oživljava ljubav prema djeci.

Didaktičke naznake:

- Nastavna jedinica *Allah je uz iskrene* kroz iskustva Bedra podstiče učenike na formiranje pozitivnog stava prema iskrenosti. Treba da razvije svijest da istina pobjeđuje, svijest o jačini moralnih vrijednosti čovjeka i svijest o pomoći Božijoj iskrenima i moralnima. Ova nastavna jedinica razvija i svijest o ulozi znanja u oplemenjivanju čovjeka i njegovom osnaživanju na putu ostvarivanja vlastitih ciljeva. Akcenat pouke ove nastavne jedinice jeste na istrajnosti na ispunjenju konkretnih individualnih obaveza (biti dobar učenik, drug...), nepokolebivosti do ostvarenja dobrog cilja kojim je Milostivi zadovoljan te težnji da se ostvari izvrsnost, a ne da se zadovolji samo prosječnost. Primjereno ovoj nastavnoj jedinici je upotrijebiti ajete sure Alu 'Imran, 124-125., i dovu Poslanika, a.s.: "*Gospodaru moj, podari mi danas obećanu pobjedu*", radi jačeg oslanjanja na Uzvišenog Allaha. Nastavna jedinica treba da razvija i umijeće pomaganja drugima kao i poštivanja ljudskih prava po uzoru na Poslanika, a.s.
- Poželjno je uz nastavnu jedinicu obraditi ilahiju *Šehidi*.
- Cilj nastavne jedinice *Strpljenjem do uspjeha* je da kroz kazivanje o Bici na Uhudu razvije svijest o potrebi timskog rada i saradnje, neophodnom oslanjanju na druge, slijeđenju vođe, o nepovoljnim posljedicama slabe otpornosti na iskušenja, neumjerenosti, težnje za moći i gospodarenjem. Ona treba da afirmira svjesnu samodisciplinu i samoodgoj kroz razvijanje strpljivosti. Poželjno je iskoristiti ajete i hadise o navedenom, zatim vježbe strpljivosti i samoprocjenu učenika. Nastavnik treba da pouči učenike kako i neuspjeh može biti prilika za dalje jačanje i veći uspjeh uz prakticiranje strpljivosti.
- U okviru nastavne jedinice *Poslanik oživljava ljubav prema djeci* razviti svijest učenicima o mjestu i ulozi djeteta, bez obzira na spol, u islamskoj kulturi na osnovu brojnih primjera iz života Muhammeda, a.s., napraviti komparaciju prava koja djetetu daje islam još u 7. stoljeću i UN prava djeteta. Poželjno je podsticanje učenika na poštivanje tradicije, običaja i navika drugih ljudi i njegovanje ljubavi prema vlastitoj kulturi i tradiciji. Učenike potaknuti na kritičko razmatranje riječi Poslanika, a.s., s ciljem prepoznavanja njegovih riječi i postupaka.
- Radi razvijanja ljubavi prema Poslaniku, a.s., obraditi ilahiju *Ahmede, Muhammede*.

- Za ovu tematsku cjelinu nastavnicima preporučujemo 6 sati (3 sata obrade, sate utvrđivanja i ponavljanje po potrebi).

Evaluacijski parametri:

- Nivo razvijenosti realnije slike o sebi i drugima.
- Ocjenjivanje vlastite aktivnosti i aktivnosti drugova iz razreda.
- Sposobnost samostalnog korištenja udžbenika i dodatne literature.
- Doprinos nastavi kvalitetnim individualnom idejom, pristupom i učešćem.
- Kvalitet individualnih, grupnih i radova u paru.
- Nivo aktivnog učešća učenika u radu, uz uvažavanje njihovih razlika u sposobnostima te nivo nastojanja u razvijanju vlastitih sposobnosti.
- Isticati sve pozitivne ambicije ka ostvarenju uspjeha.
- Nivo učešća u individualnim, partnerskim i grupnim aktivnostima s ciljem upotpunjavanja dojma o učeničkim sposobnostima i mogućnostima.
- Razvijenost navike poštivanja sposobnosti i želja drugih.
- Razvijenost odgovornosti i aktivnosti u toku nastave.
- Primjena radne metode i strategije učenja.
- Nivo samopouzdanja i odgovornosti.
- Nivo naučenog o prvim bitkama u islamu i odnosu islama prema djeci.

Ishodi učenja:

- *Kognitivno područje*: definira, opisuje i identificira iskrenost, pobjedu, pomoć, vođstvo, uzore, razumije navedene probleme i interpretira ih svojim riječima, shvaća ulogu i važnost djeteta u svojoj vjeri, primjenjuje naučene koncepte u novim situacijama i rješavanju problema, analizira navedene događaje, identificira problem i izolira ga tako da bolje razumijeva date događaje, sposoban da kombinira naučena rješenja u životu, na novim primjerima, izdvaja pouke, zaključuje, procjenjuje, evaluira i donosi odluke na osnovu naučenog o bitkama na Bedru i Uhudu, kao i iz primjera Muhammeda, a.s.
- *Psihomotoričko područje*: upoređuje svoje sukobe sa navedenim događajima i primjerima iz Poslanikovog, a.s., života, bolje prihvata svoju ulogu djeteta/učenika, uočljivost sposobnosti izvođenja zaključaka i djelovanja na osnovu naučenog u životnim situacijama u školi i izvan nje.
- *Afektivno područje*: svjesno prati nastavu, smješta nova saznanja u već stečena i smisleno odgovara na pitanja, aktivno sudjeluje, raspravlja i izvještava u nastavi, slijedi nastavnikova uputstva, inicira nove zadatke, uključuje dodatne izvore, sposoban da izdvaja bitno od manje bitnog i vrši sintezu naučenog, primjenjuje i koristi naučeno u praksi, iznosi svoja mišljenja i bori se za svoja prava, vrši utjecaj na druge na osnovu naučenog s ciljem popravljanja međuljudskih odnosa, gradnje harmonije u njima i ostvarenja uspjeha u životu.

5. IZ LJUBAVI PREMA BOGU

- Pred kraj dana zahvalimo Allahu.
- Propisuje vam se post.

- Izazovi posta.
- Obilje ramazana.
- Odazivam Ti se, Bože.
- Jedinstvo i jednakost.
- Žrtva koja približava Bogu.

Didaktičke naznake:

- Kao uvodnu nastavnu jedinicu za poglavlje koje slijedi sa učenicima proanalizirati šta sve rade iz ljubavi prema Bogu. Osvrnuti se na to koliko su spremni žrtvovati, odvojiti, raditi u ime Boga. Primijeniti skale samoprocjene u kojima će biti uvršteno do sada naučeno. Interpretacija ilahije *Tobe dođimo*.
- Nastavna jedinica *Pred kraj dana zahvalimo Bogu* treba da podstakne učenike na zahvaljivanje Bogu u ikindijskom vremenu. Povezati sa rasporedom dnevnih aktivnosti i kur'anskim kazivanjem o srednjem namazu, njegovoj važnosti i ulozi u životu čovjeka. Podsjetiti se na do sada naučeno o namazu radi lakšeg usvajanja ikindija-namaza. Učenike upoznati sa Poslanikovim odnosom prema ikindija-namazu. Uz ovu nastavnu jedinicu se može iskoristiti legenda o Mehmedu el-Fatihu kada je osvajao Vranduk-tvrđavu s ciljem isticanja vrijednosti ikindija-namaza. Jasna poruka ove nastavne jedinice jeste da je najbolji način da se Allahu, dž.š., u ovom dijelu dana zahvaljujemo ikindija-namazom. Uz nastavnu jedinicu ponuditi tabelu samokontrole u koju će učenici unositi redovnost obavljanja svojih dnevnih namaza. Uz nastavnu jedinicu učenici se mogu upoznati sa vremenima molitve u drugim religijama.
- Kroz nastavnu jedinicu *Propisuje vam se post* upoznati učenike sa postom drugih naroda i religija, kao i sa postom muslimana. Podstaknuti učenike da uoče sličnosti i razlike sa drugima kroz propis posta. Posebno se osvrnuti na kršćanstvo i judaizam, ali i na prisutnost posta u drugim religijama. Cilj je da učenici upoznaju druge i drugačije, nauče poštovati njihove tradicije, običaje i navike, ali i da požrtvovano slijede vlastitu tradiciju. Podstaknuti učenike da dodatno istražuju i upoznaju druge iz različitih izvora.
- Cilj nastavne jedinice *Izazovi posta* je da učenicima post predstavi kao izazov u kome treba da se okušaju, kako bi utvrdili čemu sve mogu odoljeti u ime Boga (hrani, piću, lošim navikama u govoru, djelima, mislima). Treba da upozna učenike koliko dobiju za svoju žrtvu u ime Boga. Ovakvim pristupom, nastavnikovog vođenja, učenike će se dovesti do zaključka u vezi sa svrhom i značajem posta. Može se, npr., povezati sa hadisom: „*Kada zapostiš, neka poste uši tvoje i oči tvoje i jezik tvoj neka posti od laži i zabranjenih stvari, i ostavi se uznemiravanja komšija. Neka se na tebi ogleda post i smirenost. I učini da ti dan kada postiš ne bude kao dan kada mrsiš.*“
- U okviru nastavne jedinice *Obilje ramazana* upoznati učenike sa mnogim ljepotama i blagodatima koje donosi ramazan kao i načinom njihovog prikupljanja. Iskoristiti ajete i hadise o ovoj temi i podstaknuti učenike da zaključuju na osnovu njih šta im sve ramazan pruža. Afirmativno djelovati na učenike da ljepotu koju osjete u ramazanu prenose i na ljude oko sebe, radi izgrađivanja pozitivnog stava prema islamu.
- Kroz nastavnu jedinicu *Odazivam Ti se, Bože* podsjetiti učenike na pozive koje dobivaju svakodnevno, za pomoć, namaz, druženje, posjete i sl. Cilj joj je da učenici razviju svijest o hadžu kao pozivu Božijem koji svi trebamo očekivati, priželjkivati i odazivati mu se.

Pomoći učenicima da shvate veličinu ovog poziva i razviju želju za njim. Djelovati na učenike kako bi razmišljali ko sve dobija ovaj poziv, kako, kada, gdje. Poučiti ih ajetima i hadisima kojima se naređuje hadž s ciljem shvatanja veličine pete islamske dužnosti. Podsjetiti učenike na poziv koji je dobio Ibrahim, a.s., i njegov sin. Uz pojam hodočašća se može objasniti i hodočašće u drugim religijama.

- Uz nastavnu jedinicu obraditi ilahiju *Kraj Kabe sam ja stajao*.
- Nastavna jedinica *Jedinstvo i jednakost* treba da podsjeti učenike na vrijednost jedinstva ljudi, naroda, nacije, džemata, odjeljske zajednice, porodice. Treba da podsjeti učenike na jednakost ljudi pred Bogom. Cilj joj je da kroz univerzalne poruke hadža, Poslanikovog oprostajnog govora afirmativno djeluje na učenike u izgradnji jedinstva i jednakosti u svom okruženju. Postoje mnogi hadisi koji govore o ovoj temi i poželjno ih je iskoristiti (jedinstvo i tijelo, jedinstvo i građevina, praktično pokazivanje jedinstva – snop grančica). Poučiti učenike da ljude ne cijene prema izgledu, boji, imenu, pripadnosti nekom narodu, već prema odrazu njihove duše.
- Cilj nastavne jedinice *Žrtva koja približava Bogu* je da učenike podsjeti na nužnost približavanja Bogu žrtvovanjem nečeg dragog, načinima i putevima koji vode Njemu. Kroz interpretaciju sure El-Kevser upoznati učenike s kurbanom, žrtvom koja približava Bogu. Podstaknuti učenike da razmišljaju šta je to što u kurbanu približava Bogu (materijalna požrtvovanost, osjećaj za druge, zadovoljstvo izvršenjem naređenog, posjećivanje dragih ljudi i sl.) U okviru nastavne jedinice upoznati učenike sa požrtvovanošću u drugim religijama (npr., mjesto za žrtvu - oltar, misna žrtva, žrtvovanje prvih plodova i sl.).
- Za ovu tematsku cjelinu nastavnicima preporučujemo 13 sati (1 uvodni sat, 7 sati obrade, sate utvrđivanja i ponavljanja po potrebi).

Evaluacijski parametri:

- Razvijenost radnih navika i discipline.
- Nivo međusobnog poštivanja i uvažavanja te poštivanja i uvažavanja drugih i drugačijih.
- Uočena spremnost na prihvatanje izazova u životu.
- Usvojenost znanja o značaju i koristi posta.
- Razvijenost pohvalnih osobina i moralnosti.
- Nivo razvijenosti realnije slike o sebi i drugima.
- Ocjenjivanje svoje aktivnosti i aktivnosti drugova iz razreda.
- Sposobnost samostalnog korištenja udžbenika i dodatne literature.
- Doprinos nastavi kvalitetnim individualnim pristupom i mišljenjem.
- Nivo aktivnog učešća učenika u radu, uz uvažavanje njihovih razlika u sposobnostima te nivo nastojanja u razvijanju vlastitih sposobnosti.
- Isticati sve pozitivne ambicije ka ostvarenju uspjeha.
- Nivo učešća u individualnim, partnerskim i grupnim aktivnostima s ciljem upotpunjavanja dojma o učeničkim sposobnostima i mogućnostima.
- Primjena radne metode i strategije učenja.
- Nivo samopouzdanja i odgovornosti.
- Nivo naučenog o namazu, postu, hadžu i kurbanu.

Ishodi učenja:

- *Kognitivno područje*: zna šta je namaz, ikindija-namaz, post, hadž i kurban, uočava zajedničko i različito u ovim dužnostima, razumije osnovna pravila o navedenim dužnostima, primjenjuje i demonstrira navedene dužnosti, riječima i djelima u mogućnosti, analizira naučene dužnosti, dijeli ih na njihove sastavne dijelove, vrši kategorizaciju naučenog, daje svoje ideje na osnovu naučenog, iznosi vlastita mišljenja o islamskim dužnostima, argumentovano ih brani i doprinosi u prosuđivanju drugih o njihovoj neophodnosti izvršavanja.
- *Psihomotoričko područje*: pratiti napredovanje učenika od praćenja i imitiranja nastavnika u izvođenju islamskih dužnosti preko samostalnog izvođenja uz vođstvo nastavnika, otežano, ali samostalno izvođenje jedne po jedne dužnosti do preciznog izvođenja i primjene svih islamskih dužnosti u skladu sa mogućnostima učenika.
- *Afektivno područje*: svjesno prati nastavu, smješta nova saznanja u već stečena i smisleno odgovara na pitanja, aktivno učestvuje, raspravlja i izvještava u nastavi, slijedi nastavnikova uputstva, inicira na novim zadacima, uključuje dodatne izvore, sposoban da izdvaja bitno od manje bitnog i vrši sintezu naučenog, primjenjuje i koristi naučeno u praksi, vrši utjecaj na druge na osnovu naučenog i izvršavanjem svojih obaveza s ciljem zadobivanja Božijeg zadovoljstva.

6. POSLANICI I MOJ ŽIVOT

- Koliko smo pravedni?
- Sve se dešava s razlogom.
- Život u ljubavi i slobodi.
- Iz vrela mudrosti.
- Blagodati lijepog postupka.

Didaktičke naznake:

- Nastavna jedinica *Koliko smo pravedni* treba da kroz kazivanje o Šuajbu, a.s., razvije svijest kod učenika o pravednosti. Potaknut će učenike na razmišljanje o svojoj pravednosti (prema sebi, drugima, Bogu) i afirmativno djelovati na razvijanje pravednosti. Ponuditi skalu procjene pravednosti uz zajedničku analizu.
- Cilj nastavne jedinice *Sve se dešava s razlogom* je da kod učenika razvije svijest o Božijem određenju i nepostojanju slučajnosti kroz kazivanje o djetinjstvu Musaa, a.s. Treba da pomogne učenicima da lakše prihvataju određena iskušenja i da se u njihovom strpljivom podnošenju nadaju njihovom ljepšem ishodu. Nastavnik će da razvija kroz ovu nastavnu jedinicu kod učenika i povjerenje u Boga, oslanjanje na Njega, upornost i istrajnost u njihovim namjerama. Može se izvesti i pokazna vježba u kojoj postoji uzročno-posljedična veza, npr. rušenje domina. Nastavna jedinica pruža mogućnost boljeg upoznavanja historijskog koncepta Jevreja.
- Kroz nastavnu jedinicu *Život u ljubavi i slobodi* pomoći učenicima da shvate važnost slobode i ljubavi u životu. Poslužiti se kazivanjem o braći Musau i Harunu, a.s., njihovoj ljubavi koju su širili i prenosili svojim sljedbenicima i viziji slobodnog života. Afirmativno djelovati na učenike da i sami doprinose uređenju vlastitog života u odjeljenju, džematu,

gradu, domovini. Podstaknuti učenike na razmišljanje o elementima koji su ključni za slobodu i ljubav. Može se nastaviti sa upoznavanjem nastanka Jevreja.

- Nastavna jedinica *Iz vrela mudrosti* treba da učenike napoji mudrošću Lukmana, a.s., kroz savjete koje je davao svom sinu. Podstaknuti učenike da naprave listu savjeta koje im daju njihovi roditelji/staratelji te da ih uporede sa savjetima mudrog Lukmana. Izdvojiti najvažnije uz obrazloženje. Cilj nastavne jedinice je da razvije moralnost, uljudnost u govoru, hodu, ljubav prema nauci, druženju, bogobožnost, učenici mogu da pišu i savjete za svoje drugove, nastavnika.
- U nastavnoj jedinici *Blagodati lijepog postupka* iskorisiti kazivanje o ashabu-l-karjeti, trojici koja se spominju u suri Jasin (učenicima Isaa, a.s., Nazusu, Marusu i Šim'unu). Na osnovu kazivanja o njima djelovati na učenike da popravljaju međuljudske odnose, da prenose svoje ideje na blag i mudar način, da mudrošću i upornošću za prijatelje zadobiju i one koji im nusu posebno naklonjeni. Naučiti učenike kulturi dijaloga i iznošenju vlastitih stavova. U kreiranju nastavne jedinice pomoći se knjigom *Tefsir Jasina* Šefika Kurdića (2009).
- Uz nastavnu jedinicu se može interpretirati ilahija *Prostrana je Tvoja tiha kućica*.
- Za ovu tematsku cjelinu nastavnicima preporučujemo 9 sati (5 sati obrade, sate utvrđivanja i ponavljanje po potrebi).

Evaluacijski parametri:

- Razvijenost osjećanja za pravednost.
- Prihvatanje Božijeg određenja.
- Jačanje ljubavi prema slobodi.
- Doprinos očuvanju slobode i ljubavi prema domovini.
- Sposobnost primjenjivanja naučenog u praksi.
- Razvijanje komunikacije, kulture dijaloga.
- Razvijenost radnih navika i discipline.
- Upoznavanje drugih religija, nivo poštivanja i uvažavanja.
- Spremnost na prihvatanje izazova u životu.
- Isticanje koristi posta.
- Jačanje jedinstva i razvijanje svijesti o jednakosti ljudi.
- Uočeno nastojanje približavanja Bogu lijepim postupcima.
- Razvijenost pohvalnih osobina i moralnosti.
- Nivo razvijenosti realnije slike o sebi i drugima.
- Ocjenjivanje vlastite aktivnosti i aktivnosti drugova iz razreda.
- Sposobnost samostalnog korištenja udžbenika i dodatne literature.
- Doprinos nastavi kvalitetnim individualnim pristupom i mišljenjem.
- Nivo aktivnog učešća učenika u radu, uz uvažavanje njihovih razlika u sposobnostima te nivo nastojanja u razvijanju vlastitih sposobnosti.
- Isticati sve pozitivne ambicije ka ostvarenju uspjeha.
- Nivo učešća u individualnim, partnerskim i grupnim aktivnostima s ciljem upotpunjavanja dojma o učeničkim sposobnostima i mogućnostima.
- Primjena radne metode i strategije učenja.

- Nivo samopouzdanja i odgovornosti.
- Nivo naučenog o Božijim poslanicima i prihvatanje njihovih pouka.

Ishodi učenja:

- *Kognitivno područje*: zna i opisuje osnovne biografske podatke iz života navedenih poslanika i dobrih ljudi, razumije i objašnjava njihove živote u vlastitoj interpretaciji, poredi njihove živote sa sadašnjošću i koristi naučeno o njima u novim životnim situacijama i rješavanju problema, analizira njihove živote, vrši kategorizaciju naučenog s ciljem boljeg i lakšeg razumijevanja i povezivanja sa životom, gradi nove poglede na osnovu naučenog o njima, iznosi zaključke, evaluira njihove živote i donosi vlastita mišljenja i ideje na osnovu naučenog iz ove tematske cjeline.
- *Psihomotoričko područje*: svjesno praćenje događaja iz života navedenih poslanika i dobrih ljudi, sakupljanje novih podataka o njima, sposobnost izrade zadataka na osnovu naučenog uz vođstvo nastavnika i samostalno, pohranjuje naučeno i koristi ga u životnim situacijama.
- *Afektivno područje*: svjesno prati nastavu, smješta nova saznanja u već stečena i smisleno odgovara na pitanja, aktivno sudjeluje, raspravlja i izvještava u nastavi, slijedi nastavnikova uputstva, inicira nove zadatke, uključuje dodatne izvore, sposoban da izdvaja bitno od manje bitnog i vrši sintezu naučenog, primjenjuje i koristi naučeno u praksi, vrši utjecaj na druge na osnovu naučenog s ciljem uzimanja poslanika i Bogu dragih ljudi za uzora.

7. MOĆ GOVORA

- Govor nas predstavlja.
- Riječi koje nas nadahnjuju.
- Zloupotreba govora.

Didaktičke naznake:

- Nastavna jedinica *Govor nas predstavlja* ima za cilj da kod učenika razvije svijest o bitnoj ulozi govora u životu ljudi. Pomoći učenicima da shvate blagodat govora u okrilju Božanskog govora. Afirmativno djelovati na učenike da sadržaj njihovog govora bude usklađen sa islamskim bontonom (umjerenost, odmjereno, blagost i sl.). Sve ovo je važno, jer su naše riječi te koje nes predstavljaju i razvijaju mišljenje o nama kod drugih. Obavezno se poslužiti primjerom Muhammeda, a.s., u govoru (masi, djeci, starijima, prijateljima, suprugama i sl.).
- Poželjno je organizirati igrokaze, vježbe govora radi praktične analize govora.
- U okviru nastavne jedinice *Riječi koje nas nadahnjuju* podstaknuti učenike da izdvoje riječi koje ih nadahnjuju. Nastavnik će analizirati te riječi sa učenicima uz podsticaj da ih i sami što više koriste i tako utječu i stimuliraju i druge na pozitivnu promjenu. Poželjno je izdvojiti ajete i hadise koji bi mogli adekvatno pogoditi potrebe učenike ovog uzrasta.
- Uz ovu nastavnu jedinicu obraditi ilahiju *O ašiku iskreni* i povezati je sa riječima koje su lahke na jeziku, nadahnjuju dušu i teške su kod Uzvišenog Allaha.

- Cilj nastavne jedinice *Zloupotreba govora* je da pomogne učenicima u izbjegavanju zloupotrebe govora. Aktivnim učestvovanjem učenike podstaknuti da izdvoje situacije u kojima se govor zloupotrebljava, kao i da ponude adekvatna rješenja za upotrebu pohvalnog govora. Nastavnik će svojim vještim vođenjem učenicima, koristeći se odgovarajućim ajetima i hadisima, pravilno usmjeravati korištenje vještine govorenja.
- Ova tematska cjelina ima za cilj da popravlja i gradi dobre međuljudske odnose, kao i da gradi duhovnost i individualnu kulturu učenika.
- Za ovu tematsku cjelinu nastavnicima preporučujemo 6 sati (3 sata obrade, sate utvrđivanja i ponavljanja po potrebi).

Evaluacijski parametri:

- Razvijanje komunikacije i kulture dijaloga.
- Razvijenost pohvalnog govora.
- Razvijenost pohvalnih osobina i moralnosti.
- Nivo razvijenosti realnije slike o sebi i drugima.
- Ocjenjivanje svoje aktivnosti i aktivnosti drugova iz razreda.
- Sposobnost samostalnog korištenja udžbenika i dodatne literature.
- Doprinos nastavi kvalitetnim individualnim pristupom i mišljenjem.
- Nivo aktivnog učešća učenika u radu, uz uvažavanje njihovih razlika u sposobnostima te nivo nastojanja u razvijanju vlastitih sposobnosti.
- Isticati sve pozitivne ambicije ka ostvarenju uspjeha.
- Nivo učešća u individualnim, partnerskim i grupnim aktivnostima s ciljem upotpunjavanja dojma o učeničkim sposobnostima i mogućnostima.
- Primjena radne metode i strategije učenja.

Ishodi učenja:

- *Kognitivno područje*: znanje o govoru kao blagodat Božijoj, identifikovanje lijepog i ružnog govora; razumije ulogu govora u ljudskom životu i međuljudskim odnosima, uviđa pozitivne i negativne posljedice ljudskog govora, modificira naučeno o govoru i međuljudskim odnosima, zaključuje na osnovu učenja islama i vlastite svijesti o govoru, kritikuje zloupotrebu govora, brani kulturu dijaloga, evaluira naučeno i doprinosi popravljaju kulture dijaloga, iznosi vlastita mišljenja o govoru, procjenjuje kulturu govora u svojoj okolini.
- *Psihomotoričko područje*: dopunjava i svjesno prati razvoj vlastitog govora, ispravlja navike zloupotrebe govora i ubacuje lijepe riječi u svoj rječnik, djeluje na razvijanje kulture govora u zajednici, jasno odvaja ružan govor od lijepog govora na principima islama, procjenjuje opravdanost govora u različitim situacijama.
- *Afektivno područje*: svjesno prati nastavu, smješta nova saznanja u već stečena i smisleno odgovara na pitanja, aktivno sudjeluje, raspravlja i izvještava u nastavi, slijedi nastavnikova uputstva, inicira na novim zadacima, uključuje dodatne izvore, sposoban da razdvaja bitno od manje bitnog i vrši sintezu naučenog, primjenjuje i koristi naučeno u praksi, vrši utjecaj na druge na osnovu naučenog s ciljem uzimanja poslanika i Bogu dragih ljudi za uzora u svom govoru.

8. ISLAM KAO NOVA SVJETSKA KULTURA – POČECI

- Islam rađa novu kulturu.
- Allah je lijep i voli ljepotu.
- Umjetnost koja veliča Boga.

Didaktičke naznake:

- Nastavna jedinica *Islam rađa novu kulturu* ima za cilj da upozna učenike sa nastajanjem nove kulture pod utjecajem islama, građene na plemenitosti, solidarnosti, pravednosti i dobroti, koja ostavlja značajan utjecaj u tokovima svjetske kulture, ona treba i da razvije pozitivne stavove prema islamskoj kulturi, pokaže njenu vrijednost, raznovrsnost i ljepotu radi razvijanja patriotizma, očuvanja kulturne i tradicionalne baštine, kao i okolice. Sve ovo graditi na riječima Uzvišenog Allaha i Poslanika, a.s.
- Nastavna jedinica *Allah je lijep i voli ljepotu* treba da razvija svijest o ulozi ljepote u islamskoj kulturi, kulturi koja ljudskim dušama i čulima pomaže da spoznaju i dožive najviše stupnje ljepote u harmoniji s prirodom, rukovodeći se hadisom “Allah je lijep i voli ljepotu” pomoći učenicima da uočavaju ljepotu, tragaju za njom, njeguju je u životu, učenici se mogu upoznati u kojim pravcima islamske umjetnosti pod utjecajem težnje za ljepotom nastaju fascinantna djela, npr. arhitekturi, kaligrafiji i sl.
- U okviru nastavne jedinice *Umjetnost koja veliča Boga* upoznati učenike sa umjetnošću kaligrafije – lijepog pisanja, cilj je da učenici shvate koju ulogu je imala linija i tačka u ovoj umjetnosti i mogućnošću njihovog vezivanja do beskonačnosti, ona će učenicima otkriti estetske vrijednosti tekture u islamu, raznovrsnu primjenu u predstavljanju motiva prirode, kur'anskog teksta, teksta hadisa i sl. Nastavnici mogu na osnovu ove uvodne lekcije razviti i sekciju kaligrafije.
- Ova tematska cjelina ima za cilj da kod učenika razvije toleranciju prema drugim kulturama, pozitivan stav prema vlastitoj kulturi i tradiciji, te njeno baštinjenje, ona također pruža mogućnost razvijanja svijesti o životu u harmoniji sa prirodom, radi njenog očuvanja.
- Za ovu tematsku cjelinu nastavnicima preporučujemo 6 sati (3 sata obrade, sate utvrđivanja i ponavljanja po potrebi).

Evaluacijski parametri:

- Nivo razvijenosti realnije slike o sebi i drugima.
- Ocjenjivanje svoje aktivnosti i aktivnosti drugova iz razreda.
- Sposobnost samostalnog korištenja udžbenika, slika i dodatne literature.
- Doprinos nastavi kvalitetnim individualnim pristupom i mišljenjem.
- Kvalitet individualnih, grupnih i radova u paru.
- Nivo aktivnog učešća učenika u radu, uz uvažavanje njihovih razlika u sposobnostima te nivo nastojanja u razvijanju vlastitih sposobnosti.
- Isticati sve pozitivne ambicije ka ostvarenju uspjeha.
- Nivo učešća u individualnim, partnerskim i grupnim aktivnostima s ciljem upotpunjavanja dojma o učeničkim sposobnostima i mogućnostima.
- Naučiti učenike da poštuju sposobnosti, ostvarenja i želje drugih ljudi.

- Naučiti učenike odgovornosti i aktivnosti dok uče.
- Primjena radne metode i strategije učenja.
- Nivo samopouzdanja i odgovornosti.
- Nivo prisutnosti svijesti o pripadnosti islamskoj kulturi i nužnosti njenog baštinjenja.
- Nivo naučenog o islamskoj kulturi i njenim izrazima.

Ishodi učenja:

- *Kognitivno područje*: zna definirati, opisati i identifikovati elemente islamske kulture, razumije njen značaj i objašnjava ga vlastitim riječima, primjenjuje je i demonstrira u životu, analizira njene elemente radi uspoređivanja sa drugim kulturama koje doprinosi njenom boljem razumijevanju, vrši kategorizaciju i smješta njene elemente u sadašnjost, iznosi vlastita mišljenja, evaluira, procjenjuje i brani svoju kulturu i tradiciju.
- *Psihomotoričko područje*: prati i sakuplja saznanja o islamskoj kulturi radi izgradnje identiteta u okrilju vlastite kulture i tradicije, uspješno locira, crta i pravi nove izraze pod utjecajem islama, sposoban da gleda i procjenjuje elemente islamske kulture radi odstranjivanja elemenata koji joj ne pripadaju.
- *Afektivno područje*: svjesno odabire, imenuje i opisuje elemente islamske kulture, aktivno sudjeluje u radu i praktično primjenjuje naučeno, razlikuje i vrši procjenu elemenata različitih kultura, prihvata vlastitu kulturu i tradiciju i brani je, vrednuje u skladu sa islamskom kulturom i vrši utjecaj u zajednici.

NAPOMENA:

Planirani broj sati realizacije nastavnih sati, naznačen u posljednjim stavkama didaktičkih naznaka, samo je okvirna preporuka nastavnicima, a nastavnici će prema vlastitoj procjeni i potrebama planirati sate vježbanja i ponavljanja.

MEDUPREDMETNA KORELACIJA

Nastava islamske vjeronauke svojim programom lahko može ostvariti interdisciplinarnost sa sadržajima programa ostalih predmeta, te se time uvrstiti u kurikulum nastavnog plana i programa, ali i kurikulum škole.

Po tematskim cjelinama moguće je ostvariti korelaciju sa sljedećim predmetima:

- *Idemo ka uspjehu* – ostvaruje se kroz časove odjeljske zajednice i teme planiranja, motivisanja, slobodnog vremena, pritiska vršnjaka, uvažavanja razlika; časova jezika i teme slobodnog vremena, porodice, škole i učenja.
- *Gdje sam ko sam* – ostvaruje se kroz časove odjeljske zajednice, jezika, geografije, historije, biologije, muzičkog odgoja, tjelesnog odgoja i tema: ljudsko tijelo i zdravlje, higijenske navike, upoznavanje drugih i drugačijih, očuvanje baštine, dječijeg stvaralaštva, puberteta, mjesečnog ciklusa, kulturnog i pravilnog odijevanja, humanih odnosa među spolovima, identifikacije sa pozitivnim uzorima, maloljetničkom delikvencijom.
- *Život u zajednici* – ostvaruje se kroz časove odjeljske zajednice, jezika, geografije, historije, biologije, muzičkog odgoja, tjelesnog odgoja i teme: stanovanje, moja zemlja,

upoznavanje drugih i drugačijih, kanoni, veza između konflikta i vjerovanja, nadilaženje predrasuda i uvažavanje različitosti.

- *Naučimo od Poslanika* – ostvaruje se kroz časove odjeljske zajednice, jezika, geografije, historije, biologije, muzičkog odgoja, tjelesnog odgoja i odgojnim temama kao što su motivisanje, saradnja, povjerenje.
- *Iz ljubavi prema Bogu* – ostvaruje se kroz časove odjeljske zajednice, jezika, geografije, historije, biologije, muzičkog odgoja, tjelesnog odgoja i teme: zdravlje, saradnja, higijena, slobodno vrijeme, dječija kreativnost, kultura i pravilno ponašanje.
- *Moć govora* – ostvaruje se kroz časove odjeljske zajednice, jezika, geografije, historije, biologije, muzičkog odgoja, tjelesnog odgoja i teme: dijalog, kulturno ophođenje sa ljudima, humani odnosi, dječija kreativnost.
- *Islam kao nova svjetska kultura - počeci* – ostvaruje se kroz likovnu i tehničku kulturu, informatiku, historiju, jezik, geografiju, matematiku i teme kulturne baštine, preciznosti, simetričnosti, linija i tačaka, boja, prostora, maketa.
- Kroz sve nastavne cjeline moguće je ostvarivati korelaciju sa informatikom korištenjem različitih izvora informacija, različitih računarskih tehnika u radu, npr. edukativnih igara, prezentacija i sl.

NAZIV PREDMETA: ISLAMSKA VJERONAUKA

RAZRED: VIII

BROJ SATI: SEDMIČNIO 2, GODIŠNJE 70

UVOD

Većina učenika osmog razreda ulazi u razdoblje pravog puberteta i završnu podfazu predadolescencije. Mnoge učenice ove dobi već ulaze u razdoblje rane adolescencije. Ovo je vrlo impulsivno razdoblje u kojem većina učenika proživljava sve intenzivniji tjelesni, spoznajno-misaoni i psihosocijalni razvoj. Događa se gubitak ravnoteže, traženje egocentričnih odgovora i sve naglašenije proživljavanje iskustva nemirnog života i često protivrječnoga traganja za vlastitim identitetom na području njihovog tjelesnog, afektivnog, intelektualnog, komunikacijskog i socijalnog života. Učenici osjećaju pomanjkanje kreativnog i kvalitetnog odnosa sa sobom, s drugima i sa širim životnim okruženjem, društvom i prirodom.

U odnosu na prošlost, događa još jače distanciranje učenika od autoriteta odraslih, posebno od roditeljskog autoriteta. Zato je i nužno da roditelji, vjeroučitelji i drugi autoriteti pristupaju učenicima kao partneri i da, imajući u vidu njihov afektivno-socijalni razvoj, u kvalitetnoj komunikaciji s učenicima rješavaju njihova lična i druga pitanja s puno razumijevanja i strpljenja. Učenici ove dobi ne prihvataju nametnuta rješenja, nego traže da i oni solidarno i suodgovorno učestvuju u rješavanju i donošenju odluka o sebi, o porodici i drugom. U ovom razdoblju, u želji za izgradnjom vlastitog identiteta i u želji da se postane odrastao čovjek, tj. slobodna i odgovorna osoba, događa se naglašenija želja za emocionalnim distanciranjem od »simbola majke« (posebno muške, ali i ženske djece) i približavanja »simbolu oca«, kao »simbolu« odraslog svijeta, slobode i odgovornosti. Neriješeni odnosi učenika ovog uzrasta s »roditeljskim simbolima« mogu razvijati poteškoće u izgradnji ispravne slike o Bogu, jer su skloni projicirati svoje neriješene probleme s roditeljima na odnos prema Bogu, posebno ako je njihova slika o Bogu u djetinjstvu i predadolescenciji bila previše uvjetovana identifikacijskim procesima.

U ovom razdoblju, posebno je osjetljiv tjelesno-afektivni razvoj učenika i postizanje ravnoteže između tjelesno-instinktivne i duševno-duhovne dimenzije tog razvoja. Riječ je o njihovom spolnom odgoju i njihovoj težnji za upoznavanjem i produbljivanjem doživljaja svoje seksualnosti kao temeljnog određenja čovjeka, a svoj najdublji smisao pronalazi u potpunoj i radikalnoj upućenosti čovjekova bića prema drugome. Upravo u ovom uzrastu vjeronauka treba pomoći mladima da ostvare postepenu i sve potpuniju integraciju svoje spolnosti i dobiju cjelovit i temeljit spolni odgoj u svim dimenzijama čovjekovog tjelesnog i duhovnog bića. Spolni odgoj posebno uključuje čovjekovu religiozno-moralnu dimenziju, koja istovremeno nadilazi i prožima sve ostale njegove dimenzije: percepcijsku, imaginacijsku, intelektualnu, doživljajnu, estetsku, komunikacijsku, kulturnu, društvenu i druge u kojima se čovjek ogleda, ostvaruje i potvrđuje kao spoznajno, doživljajno i djelatno biće.

U vjerskom odgoju ovog uzrasta treba uvažavati učeničke sposobnosti formalne logike i apstrakcije i probuđenog interesa mladih za osnovna pitanja života, kao što su postanak svijeta, smisao ljudskog života i postojanja. Učenici traže objektivnu i argumentiranu informaciju o svijetu koji ih okružuje i smisao o vrijednosti vlastitog života. Njih već sada zanimaju teoretska i praktična »filozofska« i »teološka« pitanja koja se odnose na njihov konkretni život, ciljeve i puteve ostvarenja uspješnog života, identiteta, bilo na planu etičko-moralnog, bilo duhovno-religioznog života.

Zato je vrlo važno učenicima ovog uzrasta prilagoditi »govor vjere« u izricanju i približavanju najdubljih ljudskih i vjerničkih iskustava i stvarnosti. Isto tako, aktivan i kreativan zajednički rad učenika i vjeroučitelja u nastavi pravi je put za postizanje vjersko-odgojnih ciljeva u ovom godištu.

CILJ NASTAVE ISLAMSKJE VJERONAUKE U OSMOM RAZREDU

Cilj islamske vjeronauke u osmom razredu je da, kroz otkrivanje iskustva traganja za spoznajom i ostvarenjem konačnog ličnog i zajedničkog životnog smisla, osnaži učenike u nastojanju da upoznaju, dožive i prihvate da je Bog stvoritelj svijeta i našeg života, te pomogne im da razumiju da Allah, dž.š., i nas poziva da budemo kreativni i aktivni učesnici u ostvarenju konačnog životnog smisla.

Zadaci nastave islamske vjeronauke u osmom razredu

- Otkriti snagu slobodne volje i Božijeg određenja u životu čovjeka,
- Otkriti vlastite sposobnosti kao dobijene blagodati od Uzvišenog Boga radi lakšeg pronalaženja životnoga cilja i ostvarenja uspjeha,
- Otkriti i upoznati potrebe duše, kao i načine zadovoljenja tih potreba radi zadovoljstva i sreće,
- Upoznati život Božijih poslanika radi primanja pouke u životu,
- Otkriti važnost traganja za dubljom spoznajom vjere i postizanjem osnovnog smisla ličnog života i života u zajednici,
- Upoznati i prihvatiti svoj zadatak u svijetu,
- Buditi svijest da, kao mladi vjernici, trebaju dati vlastiti prilog i savjesno obavljati svoje poslove i dužnosti i aktivno učestvovati u životu svoje porodice, zajednice i društva na svim područjima u kojim se mogu aktivno uključiti.
- Razviti pozitivan stav, nadu i pogled prema životu na ovom svijetu, a s ciljem ostvarenja sreće u vječnosti,

- Upoznati učenike s karakterističnim obilježjima kuturno-historijskog naslijeđa radi njegovanja vlastite kulture i građenja identiteta u njoj,
- Produbiti razvijanje senzibiliteta za njegovanje vlastite kulture, tradicije i građenje vlastitog identiteta, a uvažavanje kulture, tradicije i identiteta drugih i drugačijih,
- Razviti osjećaj za dobro, želju za moralnim usavršavanjem i želju za životom utemeljenim na moralnosti.

PROGRAMSKASTRUKTURAPREDMETNIHSADRŽAJA

1. U SVJETLU BOŽIJEG ODREĐENJA

- Izazovi i nade
- Poželjne kompetencije mladih

Didaktičke naznake:

- U uvodnom satu za ovu tematsku cjelinu proći sa učenicima kroz imanske šarte rađene u prethodnim razredima radi razvijanja cjelovite slike o njima i zaokruživanja govora o temeljima islamskog vjerovanja. Također, nastavnik će učenike obavijestiti o godišnjem projektnom zadatku i dati im jasne i detaljne instrukcije, te organizirati njihov rad (dogovoriti oblik rada – individualni, partnerski, grupni – po afinitetima i željama učenika).
- Nastavna jedinica *Izazovi i nade* treba da pomogne učenicima u shvatanju nužnosti razmišljanja o mnoštvu izazova, dobrih i loših, koji su svakodnevno pred njima, radi posljedica koje slijede poslije njihovog izbora (nerad-neuspjeh, tuga, rad-uspjeh, sreća i sl), kao i o svemu što im se dešava u životu, zašto i da li sami doprinose tim dešavanjima. Potrebno im je približiti pojam Božijeg određenja i pojasniti da postoje dijelovi života na koje sami mogu utjecati (dobre ocjene, izbor između dobra i zla i sl.), te da svoje loše postupke ni u kom slučaju ne smiju pravdati Božijim određenjem. Nastavna jedinica se može povezati i sa skretanjem pažnje na stigmatiziranje učenika od drugih, te treba da pomogne u odupiranju unaprijed nametnutih šablona od strane drugih podsticanjem na razmišljanje o prilici koju svima Uzvišeni Allah pruža i nepostojanju prava da se ta prilika oduzima.
- Kroz nastavnu jedinicu *Poželjene kompetencije mladih* usmjeriti mlade da u pravcu razmišljanja o vlastitim postupcima i njihovom djelovanju na sudbinu, otkrivaju svoje jake strane i na njima grade uspjeh. Razvijati im svijest da je prirodna potreba za uspjehom, dokazivanjem, samopotvrđivanjem i afirmacijom svakog čovjeka, te da je ne smiju skrivati i potiskivati. U duhu poruke da Uzvišeni Allah nikoga ne opterećuje preko njegovih mogućnosti i Konvencije o pravima djeteta da je škola obavezna omogućiti uspjeh svakom učeniku u skladu sa njegovim mogućnostima, podsticati učenike na razvijanje poželjnih kompetencija zasnovanih na islamskoj moralnosti i usavršavanja u njima do postizanja uspjeha. Razviti im kritički stav o pokušaju medija u nametanju negativne slike o mladima, njihovim sklonostima, kompetencijama i sl., radi odupiranja ovakvim pokušajima stigmatiziranja. Nastavnik može zadati individualne zadatke na teme *Jako sam dobar u..., Želim biti bolji u....*
- Rukovodeći se hadisom u kome se govori da dova može promijeniti sudbinu, učenicima treba sugerirati učenje dove, odnosno da usklade vjerovanje, izbore, postupke i dove. Za

ovu tematsku cjelinu moguće je koristiti dovu: *Bože, popravi mi vjeru moju, koja je osnova moja, popravi mi i ovaj svijet jer na njemu živim, popravi mi i budući svijet jer ja njemu idem. Poživi me dok mi je život dobar, a daj mi smrt kada mi smrt bude dobra. Daj mi da život moj bude povećanje u svakom dobru, a moja smrt mir i spas od svakog zla.*

- Za ovu tematsku cjelinu predlažemo 1 sat uvođenja, 2 sata obrade i 1 sat utvrđivanja.

Evaluacijski parametri:

- Nivo razvijenosti interesovanja za nove nastavne sadržaje i usvojenosti ranije izučavanih sadržaja,
- Doprinosa nastavi kvalitetnim individualnim pristupom i mišljenjem,
- Kvalitet individualnih, grupnih i radova u paru,
- Nivo aktivnog učešća učenika u radu, uz uvažavanje njihovih razlika u sposobnostima, te nivo nastojanja u razvijanju vlastitih sposobnosti,
- Nivo pozitivnih ambicija ka ostvarenju uspjeha, uređenju života i aktivnog djelovanja na vlastitu sudbinu i životni ishod,
- Nivo učešća u individualnim, partnerskim i grupnim aktivnostima s ciljem upotpunjavanja dojma o Božijem određenju, slobodnoj volji i ljudskim sposobnostima i mogućnostima,
- Uočeno nastojanje da se poštuju sposobnosti i želje drugih ljudi, a da se njeguju vlastita.
- Razvijenost odgovornosti prema vlastitom životu i aktivnostima u njemu.
- Sposobnost kritičkom razmišljanja o životu i potiskivanje slijepog vjerovanja u sudbinu.

Ishodi učenja:

- *Kognitivno područje:* učenik treba da definira Božije određenje, slobodnu volju, sudbinu, zapamti dovu, da zna šta je sposobnost kao i da prepozna svoje sposobnosti, izražava i primjenjuje one koje su kod njega najrazvijenije, uspoređuje ih sa sposobnostima drugih kao i sa ostalim sposobnostima koje su kod njega manje razvijene, razumije Božije određenje i način djelovanja na sudbinu, mogućnost mijenjanja sudbine, procjenjuje koje su sposobnosti najpogodnije za ostvarenje životnih ciljeva kroz savjete Kur'ana i Poslanika, a.s.
- *Psihomotoričko područje:* učenik je u mogućnosti da prilagođava i gradi svoje sposobnosti i ciljeve na moralnosti islama, ilustrira ih kroz mape uma, mjeri njihovu razvijenost i ostvarivost, testira i procjenjuje svoje zalaganje i trud u ostvarenju vlastitog života, izbacuje negativne sklonosti u svom ponašanju i djelovanju u interpersonalnoj relaciji sa drugima i drugačijima.
- *Afektivno područje:* svjesno odgovara na pitanja, imenuje sposobnosti i želje, prilagođava se radnoj atmosferi, čita, piše, govori, izvještava, slijedi upute, smisleno mijenja stavove na utemeljenoj argumentaciji, djeluje pozitivno na uspjeh, sluša, primjenjuje i predlaže načine za postizanje uspjeha, vrednuje vlastiti uspjeh, prihvata odgovornost za posljedice vlastitih postupaka.

2. POTREBE MOJE DUŠE

- Čistoća u duhovnosti

- Kako da završim dan
- Namazi u posebnim prilikama
- Upoznajmo Zakon Božiji
- Vrednovanje djela u Zakonu Božijem
- Prijevod Kur'ana na bosanskom jeziku
- Čuvanje Tradicije

Didaktičke naznake:

- Nastavna jedinica *Čistoća u duhovnosti* treba da podsjeti učenike na ulogu čistoće u islamu i načine njenog ostvarenja. Posebnu pažnju posvetiti duhovnoj čistoći i putevima njenog postizanja, tevba, namaz, zikr, činjenje dobra i sl. Nastavnik treba da podstakne učenike na razmišljanje o nužnosti razvijanja duhovne čistoće na osnovu saznanja o efektima tjelesne čistoće, o vezi između griješenja, nečistoće duše i čišćenja od grijeha. Učenici treba da se podstaknu na njegovanje čistoće riječima Uzvišenog Allaha u kojima govori o poklanjanju svoje ljubavi onima koji se često kaju i mnogo čiste. Kao mjerilo kvaliteta ostvarenja duhovne čistoće istaknuti namaz koji čovjeka povezuje sa Bogom, čuva ga od grijeha i podstiče na dobro. Uz ovu nastavnu jedinicu predlažemo ilahiju *Uzmi abdest klanjaj namaz*. Ova nastavna jedinica pruža mogućnost komparativne analize načina postizanja duhovne čistoće u drugim religijama, s ciljem razvijanja razumijevanja drugih i drugačijih, te u funkciji uočavanja sličnosti u monoteističkim religijama.
- Predlažemo i jedan sat uvođenja za jaciju namaz na kojem će učenici evaluirati svoja znanja o namazu radi stvaranja cjelovite slike o dnevnim namazima i zaokruživanja govora o njima.
- U okviru nastavne jedinice *Kako da završim dan* upoznati učenike sa jacija-namazom davanjem informacije o vremenu i načinu obavljanja, odnosa Poslanika, a.s., prema ovom namazu, vrijednosti ovog namaza i ulozi jacije u rasporedu dnevnih aktivnosti čovjeka, radi podsticanja učenika na razmišljanje o nužnosti obavljanja jacije namaza i uočavanja prednosti onih koji je obave.
- Kroz nastavnu jedinicu *Namazi u posebnim prilikama* treba obraditi džuma-namaz i bajram-namaze. Pored navedenih namaza podsticati učenike na jačanje veze sa Bogom kroz nafile-namaze. Na primjerima Muhammeda, a.s., i davanjem informacija o njihovoj vrijednosti i koristima koje nam donose podsticati ih na razmišljanje o nafila-namazima radi njihovog obavljanja. Nastavna jedinica pruža mogućnost upoznavanja dobrovoljnih molitvi u drugim religijama, s ciljem boljeg upoznavanja drugih i drugačijih.
- Nastavna jedinica *Upoznajmo zakon Božiji* treba da ponudi učenicima osnovne informacije o izvorima na kojima se temelji Božiji zakon-šerijat primjereno uzrastu. Nastavnik treba da potakne učenike na razmišljanje o Božijem zakonu i ljudskim zakonima radi razvijanja pravilnog odnosa prema njima. U okviru nastavne jedinice učenike upoznati s načinom dopunjavanja pojedinih izvora šerijata na njima bliskim primjerima. Nastavna jedinica se može kvalitetno izvesti u komparativnom sagledavanju vjerzakona različitih religija s ciljem uočavanja zajedničkih tačaka i dijelova u kojima se oni razlikuju. Razlike treba interpretirati kontekstualno, jer su oni važili za određeno vrijeme koje je imalo svoja specifična obilježja.

- Nastavnom jedinicom *Vrednovanje djela u zakonu Božijem* upoznati učenike s klasifikacijom ljudskih djela od onih strogo naređenih do onih koja su na dobrovoljnoj osnovi, kao i od onih koja su strogo zabranjena do onih koja nije lijepo raditi, odnosno koja izlaze iz granica pristojnosti. U okviru ove nastavne jedinice treba naglasiti glavne izvore šerijata, te klasifikaciju djela u šerijatu (fard, vadžib, ...). Poželjno je da sve vrste budu predstavljene bliskim i razumljivim primjerima s ciljem lakšeg razumijevanja i samoevaluacije djelovanja (kojim djelima se poklanja najviše pažnje, kako bi trebalo i sl). U okviru nastavne jedinice upoznati učenike i sa dozvoljenim i zabranjenim u drugim religijama radi komparativnog posmatranja uloge moralnosti u svim religijama.
- Nastavna jedinica *Prijevod Kur'ana na bosanskom jeziku* treba da pomogne učenicima u razumijevanju potrebe prevođenja Kur'ana na druge jezike i najzapaženijim prijevodima Kur'ana na bosanski jezik. Ona treba i da potakne učenike na čitanje prijevoda Kur'ana, kao i da približi njegovo razumijevanje (kako da prilaze Kur'anskom tekstu). Poslije ove nastavne jedinice učenici bi trebali moći razlikovati Božiji govor od onog koji to nije. Poželjno je da nastavnik za realizaciju ove nastavne jedinice osigura različite prijevode Kur'ana na bosanski jezik.
- Cilj nastavne jedinice *Čuvanje tradicije* je da upozna učenike sa mjerama koje su se preduzele u očuvanju autentičnosti Tradicije. Poželjno je dati učenicima osnovne podatke o zbirkama hadisa, koje danas predstavljaju osnovu kvaliteta Tradicije, a prevedene su na bosanski jezik. U okviru nastavne jedinice istaći i vrijednost čitanja hadisa, kao i nužnost njihove primjene. Poslije ove nastavne jedinice učenici treba da mogu prepoznati govor Poslanika, a.s. Uz ovu nastavnu jedinicu predlažemo ilahiju *Lijep je Muhammed*.
- Za ovu tematsku cjelinu predlažemo 1 sat uvođenja, 7 sati obrade i 4 sata utvrđivanja.

Evaluacijski parametri:

- Nivo razvijenosti interesa za nove nastavne sadržaje: džuma i bajram namazi,
- Doprinos nastavi kvalitetnim individualnim pristupom i mišljenjem,
- Kvalitet individualnih, grupnih i radova u paru,
- Nivo aktivnog učešća učenika u radu, uz uvažavanje njihovih razlika u sposobnostima, te nivo nastojanja u razvijanju vlastitih sposobnosti,
- Nivo pokazane pozitivne ambicije ka ostvarenju uspjeha,
- Nivo učešća u individualnim, partnerskim i grupnim aktivnostima s ciljem upotpunjavanja dojma o ljudskim sposobnostima i mogućnostima,
- Uočeno nastojanje da se poštuju sposobnosti i želje drugih i drugačijih,
- Razvijenost odgovornosti prema Bogu i Njegovom zakonu,
- Sposobnost komparativnog praćenja vjerozakona u različitim religijskim tradicijama,
- Razvijenost svijesti o ulozi Govora Božijeg i Tradicije u svakodnevnom životu,
- Klasificiranje djela po njihovoj važnosti u šerijatu.

Ishodi učenja:

- Kognitivno područje: učenik treba da definira farz namaz i dobrovoljni namaz, šerijat, Tradiciju, izvore šerijata, djela po njihovoj važnosti (farz, vadžib, sunnet...), da zna šta je duhovna čistoća, prijevod Kur'ana, da opisuje stanje svoje duše, uspoređuje dnevne

namaze sa nafila namazima, izvore šerijata dovodi u međudnos i povezanost, Božiji govor sa govorom Poslanika, a.s., djela po važnosti, procjenjuje koje su vrijednosti namaza, svjedoči čitanje Kur'ana i hadisa, zastupljenost različitih djela po važnosti u životu, kritički razmišlja o svom odnosu prema namazu, Kur'anu i Tradiciji s ciljem vlastitog razvoja i ostvarenja čistoće duše.

- Psihomotoričko područje: učenik je u mogućnosti da prilagođava i gradi svoje potrebe prema rasporedu namaza, savjetima Kur'ana i Tradicije, ilustrira ih kroz mape uma, mjeri njihovu razvijenost i ostvarivost, testira i procjenjuje svoje zalaganje i trud, izbacuje negativne sklonosti u svom ponašanju i djelovanju u interpersonalnoj relaciji sa drugima i drugačijima.
- Afektivno područje: svjesno odgovara na pitanja, imenuje sposobnosti i želje, prilagođava se radnoj atmosferi, aktivno čita, piše, govori, izvještava, slijedi upute, smisleno mijenja stavove na utemeljenoj argumentaciji, djeluje pozitivno na uspjeh, sluša, primjenjuje i predlaže načine za postizanje uspjeha, vrednuje vlastiti uspjeh i usmjerava ga prema savjetima Kur'ana i Poslanika.

3. UČIM OD DRUGIH

- Mudrost u prosuđivanju
- Blagodati Božije približavaju nas Bogu
- Koliko smo pravedni

Didaktičke naznake:

- Nastavna jedinica *Mudrost u prosuđivanju* treba da potakne mlade na razvijanje sposobnosti sagledavanja problema iz različitih uglova radi stvaranja konačnog mišljenja i stava na primjeru Davuda, a.s. Nastavnik svojim vođenjem treba da ih, dajući im informacije i primjere, usmjerava na razvijanje sposobnost kritičkog prosuđivanja. Govor o Davudu, a.s., povezati sa praksom u načinu obraćanja Bogu, odnosu prema ljudima, porodici, hrabrosti, sposobnosti vođenja. Nastavna jedinica pruža i mogućnost upoznavanja s historijom Jevreja i ulogom Zebura u judaizmu.
- U okviru nastavne jedinice *Blagodati Božije približavaju nas Bogu* podstaknuti učenike da na osnovu kazivanja o Sulejmanu, a.s., razmišljaju o ulozi Božijih blagodati u životu čovjeka – da zahvaljuje na njima, a ne da uživajući u njima zaboravlja na Boga. Ona treba da razvije i odnos prema Božijim blagodatima na temelju islama (odgovornost, svrhu korištenja, dijeljenje sa drugima i sl.). Važno je da učenici analiziraju i interpretiraju kazivanja o Sulejmanu, a.s., kao istinita kazivanja, bez obzira na za nas nezamislive blagodati koje je imao od Boga, što će nastavnik uspjeti vješt看 vođenjem i podsticajem na njihovo vlastito promišljanje. Uz ovu nastavnu jedinicu predložimo ilahiju *Sulejman i Belkisa*. Nastavnik može učenicima dati i individualni zadatak na temu *Dunjaluk u ruci, a ne u srcu*. Nastavna jedinica pruža mogućnost sticanja uvida u kazivanja o Sulejmanu, a.s., u svetim knjigama Jevreja i kršćana s ciljem razumijevanja niti koja povezuje monoteističke religije.
- Nastavnom jedinicom *Koliko smo pravedni* kod učenika treba razvijati pozitivan stav prema pravednosti i usvajanje osobine pravednosti na primjeru Šuajba, a.s. Kazivanje treba da bude podsticaj učenicima na samoanalizu o njihovoj pravednosti u konkretnim

životnim situacijama, ali i na razmišljanje o prisutnosti pravednosti u zajednici, kao i podsticaj za zalaganje za pravdu i pravednost u svakoj životnoj prilici.

- Za ovu tematsku cjelinu pradležemo 1 sat uvođenja radi podsjećanja na osnovne pouke iz života Allahovih poslanika o kojima je bilo govora u ranijim razredima, 3 sata obrade i 3 sata utvrđivanja.

Evaluacijski parametri:

- Nivo razvijenosti realnije slike o sebi i drugima,
- Učeničko samoocjenjivanje vlastite aktivnosti i aktivnosti drugova iz razreda,
- Sposobnost samostalnog korištenja udžbenika i dodatne literature,
- Doprinos nastavi kvalitetnim individualnim pristupom i mišljenjem,
- Kvalitet individualnih, grupnih i radova u paru,
- Nivo aktivnog učešća učenika u radu, uz uvažavanje njihovih razlika u sposobnostima, te nivo nastojanja u razvijanju vlastitih sposobnosti,
- Nivo nastojanja i pozitivnih ambicija ka ostvarenju uspjeha,
- Nivo učešća u individualnim, partnerskim i grupnim aktivnostima s ciljem upotpunjavanja dojma o učeničkim sposobnostima i mogućnostima,
- Uočeno nastojanje da poštuju sposobnosti i želje drugih i drugačijih,
- Razvijenost odgovornosti i aktivnosti u toku nastave,
- Uočeno pojačano samopouzdanje i odgovornost,
- Razvijanje pravednosti, mudrosti u prosuđivanju i korištenju Božijih blagodati.

Ishodi učenja:

- *Kognitivno područje*: definira pravednost, mudrost i blagodat Božiju, opisuje živote poslanika kao dokaz mudrosti Božije i pouke ljudima, razumije potrebu za mudrošću, pravednošću i korištenju blagodati Božijih, prepoznaje vlastite unutrašnje sukobe, upoređuje se sa pomenutim uzorima u životu, objašnjava svoja osjećanja i odnos prema blagodatima, pojavama u društvu i pravednosti, klasificira, prosuđuje o negativnim i pozitivnim utjecajima na čovjeka, izabire najbolja rješenja s ciljem postizanja Božijeg zadovoljstva i očuvanja individualnosti.
- *Psihomotoričko područje*: prilagođava se promjenama, gradi vlastiti identitet, ispravlja pogrešna shvatanja, ilustrira svoj razvoj, djeluje na osnovu naučenog o poslanicima, primjenjuje naučeno u praksi.
- *Afektivno područje*: pita, identificira i opisuje svoje probleme u odrastanju, smješta ih u okrilje islama, prilagođava se aktivnom učenju, opisuje svoju ličnost u odnosu na učenje islama, prihvata savjete dobijene kroz kazivanja o poslanicima i slijedi ih, prosuđuje date savjete i argumentira ih, inicira nove zadatke, traga za novim spoznajama, revidira ih na osnovu valjane argumentacije.

4. VLASTITO PREISPITIVANJE

- Greške, grijesi i posljedice
- Priznanje i vlastita odgovornost
- Savjest kao ogledalo duše

Didaktičke naznake:

- Nastavna jedinica *Greške, grijesi i posljedice* će učenicima pomoći u razlikovanju pojmova greška i grijeh, a učenici će usvojiti informacije o djelima koja izlaze izvan dozvoljenog, o grijesima, kako bi mogli prepoznavati vlastite greške i grijehove i greške i grijehove drugih, te sagledavati njihove posljedice. Svrha razvijanja ove sposobnosti jeste da učenici sagledaju posljedice postupaka prije učinjenog djela s ciljem zadobivanja Allahovog zadovoljstva i slijeđenja Pravog puta, te razvijanju odlučnosti u odabiru dobra. Kako bi što bolje razmijeli posljedice vlastitih grešaka i grijehova i grešaka i grijehova drugih, govor o njima treba povezati s primjerima iz svakodnevnog života, školom, porodicom, uspjehom, neuspjehom i sl. Uz ovu nastavnu jedinicu predlažemo ilahiju *Milostivi gospodar*. U okviru nastavne jedinice predstaviti i poglede na grijeh i griješenje u drugim religijama.
- U okviru nastavne jedinice *Priznanje i vlastita odgovornost* upoznati učenike s tevbom, njenim smislom i svrhom činenja, radi razvijanja sposobnosti suočavanja sa vlastitim djelima, prihvatanja odgovornosti za učinjeno i spremnosti za priznavanje vlastite greške radi pokajanja Bogu i izvinjenja ljudima. Ova nastavna jedinica treba i da pruži savjet u istrajavanju u datim obećanjima, te nevraćanja uočenoj grešci kao sastvanom dijelu tevbje. Kao podsticaj za priznanje grijeha i pokajanje iskoristiti ajete i hadise koji na to podstiču. Uz ovu nastavnu jedinicu predlažemo ilahiju *Zašto suza u mom oku*. Nastavna jedinica pruža mogućnost govora o načinu čišćenju od grijeha u drugim religijama i poređenja s tevbom kod muslimana, a u funkciji građenja tolerantnog stava i međureligijskog razumijevanja.
- Nastavnom jedinicom *Savjest kao ogledalo duše* upoznati učenike o djelovanju dobra i zla na njih (meleka i šejtana) koje se manifestira pozitivnim i negativnim mislima. Ona treba da ih osposobi i osnaži u slušanju i slijeđenju dobra kao stalne prisutnosti savjesti koja pročišćuje i odgaja dušu. Nastavnici savjest treba da predstave kao snagu u odupiranju zlu, jačinu savjesti u zavisnosti od sklonosti griješenju, a nepostojanje savjesti predstave kao potpunu okrenutost ka zlu. Kod učenika je nužno razvijati samokritičnost prema postupcima radi njihovog stalnog sagledavanja stanja vlastite duše.
- Za ovu tematsku cjelinu predlažemo 3 sata obrade i 2 sata utvrđivanja.

Evaluacijski parametri:

- Nivo razvijenosti realnije slike o sebi i drugima, svojim postupcima i postupcima drugih,
- Učeničko samoocjenjivanje vlastite aktivnosti i aktivnosti drugova iz razreda,
- Sposobnost samostalnog korištenja udžbenika i dodatne literature,
- Doprinos nastavi kvalitetnim individualnim pristupom i mišljenjem,
- Kvalitet individualnih, grupnih i radova u paru,
- Nivo aktivnog učešća učenika u radu, uz uvažavanje njihovih razlika u sposobnostima, te nivo nastojanja u razvijanju vlastitih sposobnosti,
- Nivo pozitivnih ambicija ka ostvarenju uspjeha,
- Nivo učešća u individualnim, partnerskim i grupnim aktivnostima s ciljem upotpunjavanja dojma o učeničkim sposobnostima i mogućnostima,
- Uočeno nastojanje da poštuju sposobnosti i želje drugih ljudi,

- Uočeno nastojanje da poštuju naredbe Božije i izbjegavaju Njegove zabrane,
- Razvijenost odgovornosti i aktivnosti u toku nastave,
- Razvijanje odgovornosti za učinjena djela i želje sa stalnim popravljanjem,
- Uočeno pojačano samopouzdanje i odgovornost.

Ishodi učenja:

- *Kognitivno područje*: definira čovjeka kao biće sklono dobru i zlu, grijeh, tevbu, savjest, opisuje pozitivne i negativne utjecaje na čovjeka, vrste grijeha, način činjenja tevbe i djelovanje savjesti, razumije potrebu duhovnog čišćenja u islamu, prepoznaje sukobe koji se javljaju u njemu, upoređuje se sa Muhammedom, a.s., i njegovim odnosom prema griješenju, objašnjava svoja osjećanja, klasificira grijeh, potrebe i težnje, prosuđuje o njihovim negativnim i pozitivnim utjecajima na čovjeka, izabire najbolja rješenja s ciljem postizanja Božijeg zadovoljstva i očuvanja individualnosti.
- *Psihomotoričko područje*: prilagođava se promjenama, gradi vlastiti identitet, ispravlja pogrešna shvatanja, ilustrira svoj razvoj, djeluje na osnovu naučenog, primjenjuje naučeno u praksi, afirmativno djeluje na druge.
- *Afektivno područje*: pita, identificira i opisuje svoje probleme u odrastanju i izazove koji su svakodnevno prisutni, smješta ih u okrilje islama, prilagođava se aktivnom učenju, opisuje svoj odnos prema grijehu i tevbi u odnosu na učenje islama, prihvata savjete Poslanika, a.s., i slijedi ih, prosuđuje date savjete i argumentira ih, inicira nove zadatke, traga za novim spoznajama, revidira ih.

5. KAKO UREDITI ŽIVOT

- Život u vjeri, nadi i ljubavi
- Prolaznost i vječnost
- Radosti vječnog života
- Posljedice griješenja

Didaktičke naznake:

- Nastavna jedinica *Život u vjeri, nadi i ljubavi* treba da usmjeri učenike na život u vjeri kroz svijest o smislu življenja na ovom svijetu, zatim život u stalnoj nadi i želji za ostvarenje uspjeha na ovom i budućem svijetu (usmjeravanja svih postupaka u ostvarenju te želje) radi zadobijanja ljubavi Božije, kako na ovom tako i na budućem svijetu. Ona učenicima treba da pruži savjete kako da budu istrajni u življenju vjere s željom za uspjehom, kako da ostvare uspjeh prema savjetima Uzvišenog Allaha i Poslanika, a.s., kako da zadobiju Njegovu ljubav. Nastavnik svojim vođenjem treba da usmjeri mlade da razmišljaju o stvarnom uspjehu i sreći koji donose ispunjenje duše. Uz ovu nastavnu jedinicu predložimo ilahiju *Voli da bi bio voljen*. Individualni rad na temu *Allah želi da uspijem*.
- U okviru nastavne jedinice *Prolaznost i vječnost* upoznati učenike s osnovnim karakteristikama dunjaluka i ahireta, etapama ljudskog života, radi razmišljanja i razvijanja svijesti o načinu posvećenosti i odnosa prema dunjaluku i ahiretu prema učenju islama, posebno prema savjetima Muhammeda, a.s. Nastavna jedinica treba da pomogne učenicima da izbalansiraju odnos prema životu na dunjaluku i ahiretu (prolaznost kao sredstvo ostvarenja uspješne vječnosti, sva djela u službi ostvarenja

vječnosti, zalaganje, trud, napor i sl.), a ne da isključuju prolaznost ili vječnost. U okviru ove nastavne jedinice predlažemo korištenje prijevoda sure El-Lejl radi osvrta na postupke na ovom svijetu i posljedice na budućem svijetu, ali i radi uvoda za naredne dvije nastavne jedinice. Uz ovu nastavnu jedinicu predlažemo ilahiju *S dunjalika ič' počesmo*. U okviru nastavne jedinice predstaviti pogled drugih religija na prolazni i vječni život, radi prepoznavanja kontinuiteta razvoja vjere na Zemlji.

- Nastavnom jedinicom *Radosti vječnog života* upoznati učenike sa djelima koja donose radost u vječnom životu, kao i sa radošću koju donosi džennet. Ona treba da bude podsticaj učenicima na zalaganje, trud, napor u činjenju dobra radi ostvarenja radosti u vječnom životu, ali i osjećanja radosti i slasti u činjenju dobra. Treba pomoću učenika da shvate da je činjenje dobra investicija za vječnost, uz stimulaciju da je Allah Onaj koji sve čuje, sve zna i sve vidi, ako na dunjaluku ne dobijemo satisfakciju za svoje dobročinstvo. Individualni rad na temu *Moj način pripreme za susret sa Allahom*. Nastavna jedinica pruža mogućnost predstavljanja vječnog života u raju po kazivanjima iz judaizma i kršćanstva, te poređenja s učenjem islama o džennetu.
- Kroz nastavnu jedinicu *Posljedice grijeha* skrenuti pažnju učenicima da postoji i mogućnost propasti za ljude koji se odaju grijehu, jer je grijeh po svojoj prirodi štetan za duhovnu i tjelesnu sferu života čovjeka. Na konkretnim životnim primjerima, bliskim uzrastu, skrenuti pažnju na negativne posljedice kako na ovom tako i u vječnom životu u džehennemu. Ona treba da im pomogne u razvijanju zaštite duhovne i tjelesne sfere života, a ne da bude u službi zastrašivanja. Individualnim radom na temu *Mudrost je živjeti unutar granica* afirmirati slijeđenje srednjeg puta u ponašanju i djelovanju. Nastavna jedinica pruža mogućnost predstavljanja vječnog života u paklu po kazivanjima iz judaizma i kršćanstva, te poređenja s učenjem islama o džehennemu.
- U okviru obrade prethodne dvije nastavne jedinice predlažemo i obradu sure El-Kari'a, radi kreiranja jasnije slike o vječnom životu i implementacije naučenog u praksi.
- Za ovu tematsku cjelinu predlažemo 4 sata obrade i 3 sata utvrđivanja.

Evaluacijski parametri:

- Nivo razvijenosti realnije slike o životu na dunjaluku i ahiretu,
- Učeničko samoocjenjivanje vlastite aktivnosti i aktivnosti drugova iz razreda,
- Sposobnost samostalnog korištenja udžbenika i dodatne literature,
- Doprinos nastavi kvalitetnim individualnim pristupom i mišljenjem,
- Kvalitet individualnih, grupnih i radova u paru,
- Nivo aktivnog učešća učenika u radu, uz uvažavanje njihovih razlika u sposobnostima, te nivo nastojanja u razvijanju vlastitih sposobnosti,
- Nivo pozitivnih ambicija ka ostvarenju uspjeha,
- Nivo učešća u individualnim, partnerskim i grupnim aktivnostima s ciljem upotpunjavanja dojma o učeničkim sposobnostima i mogućnostima,
- Uočeno nastojanje da poštuju sposobnosti i želje drugih ljudi,
- Razvijenost odgovornosti i aktivnosti u toku nastave,
- Uočeno pojačano samopouzdanje i odgovornost.

Ishodi učenja:

- *Kognitivno područje*: definira život na ovom i budućem svijetu, smisao nade, želju za ljubavlju Božijom, opisuje ljudski razvoj u duhovnoj i tjelesnoj dimenziji kao dokaz življenja u vjeri, razumije potrebu za ostvarivanjem uspjeha i zadovoljstva u prolaznosti i vječnosti, prepoznaje faze ljudskog života, mogućnosti koje postoje u njima, upoređuje svoj pogled na život s pogledom islama, objašnjava svoja osjećanja, nastojanja, težnje, očekivanja, klasificira potrebe i težnje, prosuđuje o pozitivnim i negativnim utjecajima dunjaluka na čovjeka, izabire najbolja rješenja na dunjaluku s ciljem postizanja Božijeg zadovoljstva i očuvanja individualnosti.
- *Psihomotoričko područje*: prilagođava se promjenama, gradi vlastiti identitet, ispravlja pogrešna shvatanja, ilustrira svoj životni razvoj, djeluje na osnovu naučenog, primjenjuje naučeno u praksi.
- *Afektivno područje*: pita, identificira i opisuje svoje probleme u duhovnom odrastanju, smješta ih u okrilje islama, prilagođava se aktivnom učenju, opisuje svoju ličnost i svoj život u odnosu na učenje islama, prihvata savjete Uzvišenog Allaha i Poslanika, a.s., slijedi ih, prosuđuje date savjete i argumentira ih, inicira nove zadatke, traga za novim spoznajama, revidira ih.

6. MORALNOST U ŽIVOTU

- Moj moralni uzor
- Kako biti moralan
- Šta čovjeka čini čovjekom: odjeća, moral i osjećanja

Didaktičke naznake:

- Nastavna jedinica *Moj moralni uzor* treba da podsjeti učenike na ulogu uzora u životu iz prethodnih razreda, ali i da ih podstakne na vlastito preispitivanje o postojanosti moralnog uzora. Nastavnik će, rukovodeći se činjenicom da je Poslanik, a.s., poslan da upotpuni plemenitost kod ljudi, podstaknuti učenike na nužnost postojanja uzora u moralnosti. Kao primjer ponuditi moralnost Muhammeda, a.s., u različitim segmentima života, bitnim za uzrast učenika (odijevanje, govor, poštivanje, odnos prema porocima i izazovima društva i sl.). U okviru nastavne jedinice učenici treba da aktivnim radom preispitaju vlastitu moralnost i dijelove na koje treba da dodatno djeluju. Individualna samoanaliza *Moj moralni + i –*.
- Kroz nastavnu jedinicu *Kako biti moralan* treba da pomogne mladima u iznalaženju načina gradnje i očuvanja moralnosti na osnovu učenja islama. Bitno je da kroz razgovor utvrdi koji segmenti moralnosti im teško padaju, te da primjerima iz života poslanika, ashaba, dobrih i učenih ljudi pomogne mladima u prevazilaženju tih teškoća i jačanju njihove moralnosti. Potrebno je pokazati razumijevanje na sve izazove nemoralnosti danas i ne osuđivati mlade u njihovoj slabosti prema njima, već im dati podršku u jačanju i odupiranju tim izazovima. Organizirati razgovor o utjecaju vršnjaka na njihovu moralnost i razvijanje loših navika i postupaka, te pokušati zajednički doći do recepta kako očuvati vlastiti stav i ne podleći negativnom utjecaju i ostati moralan. Značajno je

da nastavnik ne nudi recept nego da sami učenici dolaze kroz dijagnozu moralne slabosti, osmišljavanje adekvatne terapije i za nju traženje najboljeg lijeka.

- U okviru nastavne jedinice *Šta čovjeka čini čovjekom: odjeća, moral i osjećanja* učenike treba dodatno aktivirati i motivirati u razmišljanju, samoanalizi i razvijanju moralnosti. Učenici treba da budu usmjereni na problemsko pitanje nastavne jedinice: čemu poklanjaju više pažnje – odjeći (svojoj i kod drugih), moralu (kod sebe i drugih) ili osjećanjima (svojim ili tuđim). Poslije razgovora i analize nastavnik treba da ih podsjeti da Uzvišeni Allah ne naglašava ni imetak, ni izgled, već djela vjernika. Nastavnik će istaknuti i činjenicu da kod nekoga zapaža izražen senzibilitet za lijepo odijevanje i urednost. Cilj je da i sami učenici budu podstaknuti na samoprosuđivanje i prosuđivanje drugih, te da uoče povezanost moralnosti sa osjećanjima i odijevanjem. Poželjno je u okviru nastavne jedinice predstaviti pogled na moralnost iz različitih religijskih učenja.
- Za ovu tematsku cjelinu predlažemo 3 sata obrade i 2 utvrđivanja.

Evaluacijski parametri:

- Nivo razvijenosti realnije slike o utjecaju moralnosti na život na dunjaluku i ahiretu,
- Učeničko samoocjenjivanje vlastite aktivnosti i aktivnosti drugova iz razreda,
- Učeničko samoocjenjivanje moralnosti i moralnosti drugih,
- Sposobnost samostalnog korištenja udžbenika i dodatne literature,
- Doprinos nastavi kvalitetnim individualnim pristupom i mišljenjem,
- Kvalitet individualnih, grupnih i radova u paru,
- Nivo aktivnog učešća učenika u radu, uz uvažavanje njihovih razlika u sposobnostima, te nivo nastojanja u razvijanju vlastitih moralnih sposobnosti,
- Nivo pozitivnih ambicija ka ostvarenju uspjeha,
- Nivo učešća u individualnim, partnerskim i grupnim aktivnostima s ciljem upotpunjavanja dojma o učeničkim sposobnostima i mogućnostima,
- Uočeno nastojanje da poštuju moralnost, sposobnosti i želje drugih ljudi,
- Razvijenost moralnosti, odgovornosti i aktivnosti u toku nastave,
- Uočena pojačana moralnost, samopouzdanje i odgovornost.

Ishodi učenja:

- *Kognitivno područje*: definira moralnost, moralnog uzora, ljudske vrijednosti, opisuje moralni razvoj u duhovnoj i tjelesnoj dimenziji kao dokaz življenja u vjeri, razumije potrebu za ostvarivanjem moralnosti u prolaznosti i vječnosti, prepoznaje napredovanje u moralnom životu, mogućnosti koje postoje u njim, upoređuje svoj pogled na život s pogledom islama, objašnjava svoja osjećanja, nastojanja, težnje, očekivanja, moralnost, klasificira potrebe i težnje u granicama moralnosti, prosuđuje o negativnim i pozitivnim utjecajima dunjaluka na čovjeka, izabire najbolja rješenja na dunjaluku s ciljem postizanja Božijeg zadovoljstva i očuvanja individualnosti.
- *Psihomotoričko područje*: prilagođava se promjenama, gradi vlastitu moralnost, ispravlja pogrešna shvatanja o moralu, ilustrira svoj moralni razvoj, djeluje na osnovu naučenog, primjenjuje naučeno u praksi.
- *Afektivno područje*: pita, identificira i opisuje svoje probleme u odrastanju, smješta ih u okrilje islama, prilagođava se aktivnom učenju, opisuje svoju ličnost i svoj život u odnosu

na učenje islama, prihvata savjete Uzvišenog Allaha i Poslanika, a.s., slijedi ih, prosuđuje date savjete i argumentira ih, inicira nove zadatke, traga za novim spoznajama, revidira ih.

7. ZAJEDNICA MUSLIMANA

- Razvoj zajednice muslimana
- Oblici muslimanskog zajedništva
- Nastanak i razvoj Islamske zajednice u BiH
- Islamska zajednica u BiH danas

Didaktičke naznake:

- Nastavna jedinica *Razvoj zajednice muslimana* treba da provede učenike kroz jedan duži historijski period, od nastanka zajednice muslimana u Medini, širenja hilafeta na više od trećine tada poznatog svijeta do raspada hilafeta na manje zajednice. Cilj ove nastavne jedinice je da učenici, upoznajući se sa nekim historijskim činjenicama o hilafetu, shvate ulogu zajednice, njenu snagu u zajedništvu i slabost u razjedinjenosti, kako bi ta shvatanja mogli primjenjivati u životu, odjeljenju, školi, zajednici u kojoj žive itd. Vrijednost zajednice istaknuti ajetima i hadisima koji govore o tome. Uz nastavnu jedinicu predlažemo ilahiju *Moj ummete*.
- Kroz nastavnu jedinicu *Oblici muslimanskog zajedništva* učenici treba da se upoznaju sa osnovnim podacima, iz ugla islama, o osnovnim oblicima kreiranja zajedništva muslimana (porodici, džematu, islamskoj zajednici, ummetu), njihovoj ulozi, ulozi muslimana u njima, pravima i obavezama koje imaju u njima, sve radi stvaranja pozitivnog stava o ovim oblicima zajedništva muslimana. Da bi što bolje razumjeli navedeno, učenici treba da aktivno učestvuju u otkrivanju uloge, vrijednosti, prava i obaveza u navedenim zajednicama. Uz nastavnu jedinicu predlažemo i ilahiju *Va'tesimu bi hablillah – „I čvrsto se Allahova užeta držite i nikako se ne razjedinjujte“*.
- U okviru nastavne jedinice *Nastanak i razvoj islamske zajednice u BiH* učenici treba da dobiju sažet pregled nastanka i razvoja Islamske zajednice u BiH do 1992. godine. U tom pregledu za svaki historijski period oni treba da upoznaju način organiziranja, ulogu i poteškoće koje je imala islamska zajednica. Cilj nastavne jedinice je da učenici razumiju ulogu Islamske zajednice u očuvanju vjerskog i kulturnog identiteta Bošnjaka. Nastavnik u pripremi nastavne jedinice može podijeliti grupne zadatke učenicima analize funkcioniranja Islamske zajednice po periodima.
- Nastavna jedinica *Islamska zajednica u BiH danas* treba da upozna učenike sa organizacijom islamske zajednice u BiH danas, ustanovama i institucijama koje pri njoj djeluju. Cilj je da učenici razviju stav pripadnosti islamskoj zajednici, radi njenog razvijanja, jačanja, djelovanja, afirmiranja kroz mlade ljude. Bilo bi poželjno da u većim centrima i tamo gdje je moguće putem interneta učenici budu upućeni da sami istraže različite segmente djelovanja islamske zajednice, kroz posjete samim institucijama ili njihovim veb stranicama, te da doživljena iskustva podijele sa drugima. Ove posjete je najbolje organizovati po grupama, npr. grupa za posjetu medžlisi, muftijstvu, odgojno-obrazovnoj ustanovi: mektebu, medresi, islamskom fakultetu. Individualni rad na temu *Kako mogu doprinijeti razvoju Islamske zajednice* je u funkciji individualne pripreme za

aktivno učešće u radu Islamske zajednice. Nastavna jedinica pruža mogućnost pominjanja proaktivnog odnosa Islamske zajednice u BiH prema drugim religijskim zajednicama, te upoznavanja sa postojanjem i funkcioniranjem međureligijskog vijeća.

- Uz tematsku cjelinu predlažemo ilahiju *Pogledaj nas ja Rabbi*.
- Za ovu tematsku cjelinu preporučujemo 4 sata obrade i 3 utvrđivanja.

Evaluacijski parametri:

- Nivo razvijenosti realnije slike o zajedništvu na dunjaluku radi ahireta,
- Učeničko samoocjenjivanje vlastite aktivnosti i aktivnosti drugova iz razreda,
- Sposobnost samostalnog korištenja udžbenika i dodatne literature,
- Doprinos nastavi kvalitetnim individualnim pristupom i mišljenjem,
- Kvalitet individualnih, grupnih i radova u paru,
- Nivo aktivnog učešća učenika u radu, uz uvažavanje njihovih razlika u sposobnostima, te nivo nastojanja u razvijanju vlastitih sposobnosti,
- Nivo pozitivnih ambicija ka ostvarenju uspjeha,
- Isticati vrijednost i ulogu zajednice u ostvarenju uspjeha,
- Nivo učešća u individualnim, partnerskim i grupnim aktivnostima s ciljem upotpunjavanja dojma o učeničkim sposobnostima i mogućnostima,
- Uočeno nastojanje da poštuju sposobnosti i želje drugih ljudi,
- Razvijenost odgovornosti i aktivnosti u toku nastave,
- Nivo uključenosti u aktivnosti u zajednici,
- Uočeno pojačano samopouzdanje i odgovornost prema zajednici.

Ishodi učenja:

- *Kognitivno područje*: definira život u zajednici, porodicu, džemat, hilafet, ummet, opisuje razvoj različitih oblika zajedništva, razumije potrebu za ostvarivanjem uspjeha i zadovoljstva u okviru zajednice i same zajednice, prepoznaje faze organiziranja i djelovanja zajednice, mogućnosti koje postoje u njima, upoređuje svoj pogled na život u zajednici s pogledom islama, objašnjava svoja osjećanja, nastojanja, težnje, očekivanja, klasificira potrebe i težnje u zajednici, prosuđuje o negativnim i pozitivnim utjecajima dunjaluka na zajedništvo, izabire najbolja rješenja za zajednicu s ciljem postizanja Božijeg zadovoljstva i očuvanja individualnosti.
- *Psihomotoričko područje*: prilagođava se promjenama, gradi vlastiti identitet, ispravlja pogrešna shvatanja, ilustrira svoj životni razvoj, djeluje na osnovu naučenog, primjenjuje naučeno u praksi.
- *Afektivno područje*: pita, identificira i opisuje svoje probleme u odrastanju, smješta ih u okrilje islama, prilagođava se aktivnom učenju, opisuje svoju ličnost i svoj život u zajednici u odnosu na učenje islama, prihvata savjete Uzvišenog Allaha i Poslanika, a.s., slijedi ih, prosuđuje date savjete i opravdava ih, inicira nove zadatke, traga za novim spoznajama, revidira ih.

8. ISLAMSKA KULTURA U BOSNI I HERCEGOVINI

- Kako se nekad u Bosni živjelo

- Bosanski šeheri
- Objekti nastali iz duhovnosti

Didaktičke naznake:

- Nastavna jedinica *Kako se nekad u Bosni živjelo* učenicima treba da približi pojmove kasabe, varoši i šehera, njihovim osnovnim karakteristikama, nastankom, kulturom življenja u njima, stepena uvažavanja drugog koji se njegovao čak do uvažavanja prava na pogled, svjetlost, intimu, odmor, namaz i sl. Cilj nastavne jedinice je da učenici naprave poređenje današnjih naselja i naselja u prošlosti, izdvoje sličnosti i razlike, prednosti i nedostataka, tj. kritički prosuđuju o organiziranju života u zajednici nekad i sad, koji način organiziranja života više odgovara čovjeku, njegovim duhovnim i tjelesnim potrebama.
- U okviru nastavne jedinice *Bosanski šeheri* upoznati učenike s nastankom velikih bosanskih šehera poput Sarajeva, Banjaluke, Mostara, Livna, Foče. Potrebno je istaći zajedničke elemente u njima, gradnja, urbano uređenje, dijelovi koje su imali, život koji su pružali i sl. Da bi učenici što bolje razumjeli život u bosanskim šeherima nastavnici se mogu poslužiti *Putopisom* Evlije Čelebije. poželjno je da nastavnici usmjere priču o šeherima iz svog neposrednog okruženja radi pravljenja poređenja života u njima nekad i sad, boljeg upoznavanja svog kulturno-historijskog naslijeđa, njegovog očuvanja i njegovanja. Uz nastavnu jedinicu predlažemo kasidu *Pjesma o Bosni*.
- Nastavna jedinica *Objekti nastali iz duhovnosti* treba da upozna učenike s karakterističnim obilježjima džamija, medresa, tekija i turbeta iz vremena Osmanskog carstva. Nastavnik treba i da učenike upozna s namjenom i svrhom gradnje tih objekata, kao i njihovom ulogom danas u očuvanju vjerskog i kulturnog identiteta. Bilo bi poželjno upoznati ih s različitim oblicima džamija, npr. potkupolnih, kamenih, s drvenim munarama, s četvrtastim munarama i sl. Kroz ovu nastavnu jedinicu učenike podsticati na razmišljanje o utjecaju ovih objekata na život u zajednici. Treba se podsjetiti džamija, medresa, tekija i turbeta iz najbližeg okruženja. Tamo gdje je to moguće, sugeriramo ekskurziju u cilju najefektnije realizacije ove tematske cjeline.
- Za ovu tematsku cjelinu predlažemo 3 sata obrade i 3 utvrđivanja.

Evaluacijski parametri:

- Nivo razvijenosti realnije slike o životu pod utjecajem vjere,
- Učeničko samoocjenjivanje vlastite aktivnosti i aktivnosti drugova iz razreda,
- Sposobnost samostalnog korištenja udžbenika i dodatne literature,
- Doprinos nastavi kvalitetnim individualnim pristupom i mišljenjem,
- Kvalitet individualnih, grupnih i radova u paru,
- Nivo aktivnog učešća učenika u radu, uz uvažavanje njihovih razlika u sposobnostima, te nivo nastojanja u razvijanju vlastitih sposobnosti,
- Nivo pozitivnih ambicija ka ostvarenju uspjeha,
- Nivo učešća u individualnim, partnerskim i grupnim aktivnostima s ciljem upotpunjavanja dojma o učeničkim sposobnostima i mogućnostima,
- Uočeno nastojanje da poštuju sposobnosti i želje drugih ljudi,
- Razvijenost odgovornosti i aktivnosti u toku nastave,

- Uočeno pojačano samopouzdanje i odgovornost,
- Razvijenost kreativnosti i planiranja.

Ishodi učenja:

- *Kognitivno područje*: definira kasabu, šehar, varoš, turbe, medresu, opisuje život u prijašnjim naseljima, razumije potrebu za životom u kome se uvažavaju potrebe duše i tijela, prepoznaje razlike između organiziranja života nekad i sad, mogućnosti koje postoje u njima, upoređuje svoj pogled na život s pogledom islama, objašnjava svoja osjećanja, nastojanja, težnje, očekivanja, klasificira potrebe i težnje, prosuđuje o negativnim i pozitivnim utjecajima dunjaluka na organiziranje života čovjeka, izabire najbolja rješenja za život na dunjaluku s ciljem postizanja Božijeg zadovoljstva i očuvanja individualnosti.
- *Psihomotoričko područje*: prilagođava se promjenama, gradi vlastiti identitet, ispravlja pogrešna shvatanja o vlastitoj kulturi, ilustrira životni razvoj naselja pod utjecajem islama, djeluje na osnovu naučenog, primjenjuje naučeno u praksi.
- *Afektivno područje*: pita, identificira i opisuje svoje probleme u odrastanju, smješta ih u okrilje islama, prilagođava se aktivnom učenju, opisuje svoju ličnost i svoj život u odnosu na učenje islama, prihvata savjete Uzvišenog Allaha i Poslanika, a.s., slijedi ih, prosuđuje date savjete i argumentira ih, inicira nove zadatke, traga za novim spoznajama, revidira ih, afirmativno predstavlja svoju vjeru i kulturu, uvažava druge.

9. MUBAREK DANI I NOĆI

- Odabrani dani
- Odabrane noći
- Ibadet u odabranim danima i noćima

Didaktičke naznake:

- Nastavna jedinica *Odabrani dani* treba da pruži informacije o odabranim danima u hidžremskom kalendaru (koji su, kada se obilježavaju, kako, u čemu je njihova posebna vrijednost). Cilj nastavne jedinice je da podstakne na upoznavanje, slijeđenje i njegovanje vlastitog naslijeđa, a poštivanja tuđeg.
- Nastavna jedinica *Odabrane noći* treba da upozna učenike sa noćima iz hidžremskog kalendara koje treba da obilježe (koje su, kada se obilježavaju, kako, u čemu je njihova posebna vrijednost).
- Obje nastavne jedinice treba povezati sa životom radi izdvajanja i primjene pouke odabranog dana ili noći u praksi. Nužno je da nastavnik vodi računa o tome koliko je već naučeno o odabranim danima i noćima u prethodnim razredima.
- U okviru nastavne jedinice *Ibadet u odabranim danima i noćima* podsjetiti učenike na različite oblike dova i ibadeta u islamu koje mogu da primijene u ovim danima i noćima. Posebno treba da budu istaknute centralne dove petkom, džuma-namaz, i bajramima, bajram-namazi. Uz svaku pomenutu dovu istaći njenu vrijednost i korist za čovjeka radi razvijanja afirmativnog stava prema njima.
- Ova tematska cjelina pruža mogućnost govora o odabranim danima drugih religija i molitvama u njima.

- Za ovu tematsku cjelinu predlažemo sat uvođenja, 3 sata obrade i 2 utvrđivanja.

Evaluacijski parametri:

- Nivo znanja o mubarek-danima i mubarek-noćima, te dovama koje se uče u njima,
- Nivo razvijenosti realnije slike o sebi i drugima,
- Učeničko samoocjenjivanje vlastite aktivnosti i aktivnosti drugova iz razreda,
- Sposobnost samostalnog korištenja udžbenika i dodatne literature,
- Doprinos nastavi kvalitetnim individualnim pristupom i mišljenjem,
- Kvalitet individualnih, grupnih i radova u paru,
- Nivo aktivnog učešća učenika u radu, uz uvažavanje njihovih razlika u sposobnostima, te nivo nastojanja u razvijanju vlastitih sposobnosti,
- Nivo pozitivnih ambicija ka ostvarenju uspjeha,
- Nivo učešća u individualnim, partnerskim i grupnim aktivnostima s ciljem upotpunjavanja dojma o učeničkim sposobnostima i mogućnostima,
- Uočeno nastojanje da poštuju sposobnosti i želje drugih ljudi,
- Razvijenost odgovornosti i aktivnosti u toku nastave,
- Uočeno pojačano samopouzdanje i odgovornost,
- Razvijenost svijesti o vlastitom naslijeđu i poštivanju tuđeg naslijeđa.

Ishodi učenja:

- *Kognitivno područje*: definira mubarek dane i noći, vlastito naslijeđe, opisuje njihovu vrijednost i važnu ulogu u njegovanju vlastite kulture, razumije potrebu njihovog obilježavanja u duhu učenja islama, prepoznaje vlastite mubarek-dane, upoređuje ih s praznicima drugih, objašnjava svoja osjećanja u mubarek-danima i noćima, kao i osjećanja prema drugim praznicima, klasificira mubarek-dane i noći, kao i praznike prema njihovoj važnosti, prosuđuje o utjecajima okoline na obilježavanje praznika i mubarek-dana i noći, izabire najljepše načine obilježavanja mubarek-dana i noći s ciljem postizanja Allahovog zadovoljstva i očuvanja individualnosti i vlastite kulture.
- *Psihomotoričko područje*: prilagođava se promjenama, gradi vlastiti identitet, ispravlja pogrešna shvatanja, ilustrira svoj razvoj, djeluje na osnovu naučenog, primjenjuje naučeno u praksi.
- *Afektivno područje*: pita, identificira i opisuje svoje probleme u odrastanju, smješta ih u okrilje islama, prilagođava se aktivnom učenju, opisuje svoj odnos prema odabranim danima i noćima u odnosu na učenje islama, prihvata savjete Poslanika, a.s., i slijedi ih, prosuđuje date savjete i argumentira ih, inicira nove zadatke, traga za novim spoznajama, revidira ih, afirmativno djeluje na druge.

MEDUPREDMETNA KORELACIJA

U SVJETLU BOŽIJEG ODREĐENJA – ostvaruje se kroz časove odjeljske zajednice i teme planiranja, motiviranja, slobodnog vremena, pritiska vršnjaka, uvažavanja razlika; časove jezika i teme slobodnog vremena, porodice, škola i učenje, određivanja ciljeva i puteva do njihovog dostizanja;

POTREBE MOJE DUŠE – ostvaruje se kroz časove odjeljske zajednice, jezika, geografije, historije, biologije, muzičkog odgoja, tjelesnog odgoja i teme ljudsko tijelo i zdravlje, higijenske

navike, upoznavanje drugih i drugačijih, očuvanje baštine, dječije kreativnosti, puberteta, mjesečnog ciklusa, kulturnog i pravilnog odijevanja, humani odnosi među polovima, identifikacija sa pozitivnim uzorima, maloljetničkom delikvencijom.

UČIM MOD DRUGIH – ostvaruje se kroz časove odjeljske zajednice, jezika, geografije, historije, biologije, muzičkog odgoja, tjelesnog odgoja i odgojnim temama poput: motiviranje, saradnja, povjerenje, tolerancija.

VLASTITO PREISPITIVANJE – ostvaruje se kroz časove odjeljske zajednice, jezika, geografije, historije, biologije, muzičkog odgoja, tjelesnog odgoja i teme stanovanje, moja zemlja, upoznavanje drugih i drugačijih, kanoni, veza između konflikta i vjerovanja, prevazilaženje predrasuda i uvažavanje različitosti, suočavanja sa sobom, prihvatanjem odgovornosti

KAKO UREDITI ŽIVOT – ostvaruje se kroz časove odjeljske zajednice, ali i ostalih predmeta s ciljem razvijanja odgovornosti i želje za uspjehom na svim nastavnim predmetima.

MORALNOST U ŽIVOTU – može kolerirati sa svim predmetima i teme ponašanja, govora, odgovornosti, odijevanja, poštivanja, uvažavanja i sl.

ZAJEDNICA MUSLIMANA – ostvaruje se kroz časove odjeljske zajednice, jezika, geografije, historije, biologije, muzičkog odgoja, tjelesnog odgoja i teme stanovanje, moja zemlja, upoznavanje drugih i drugačijih, kanoni, veza između konflikta i vjerovanja, prevazilaženje predrasuda i uvažavanje različitosti, razvijanja zajedništva, jačanja zajednice u moralnom, ekonomskom i ideološkom smislu.

ISLAMSKA KULTURA U BiH – ostvaruje se kroz likovnu i tehničku kulturu, informatiku, historiju, jezik, geografiju, matematiku i teme kulturne baštine, preciznosti, simetričnosti, linije i tačke, boje, prostor, maketa, intimnosti, zaštite okoline, uređivanja životnog prostora.

MOJI MUBAREK DANI I NOĆI – ostvaruje se kroz likovnu i tehničku kulturu, informatiku, historiju, jezik, geografiju, odjeljsku zajednicu i teme kulturne baštine, običaja, iskazivanja radosti, osjećanja za druge, zajedništva, njegovanja običaja.

Kroz sve nastavne cjeline moguće je ostvarivati korelaciju sa informatikom korištenjem različitih izvora informacija, različitih računarskih tehnika u radu, npr. edukativnih igara, prezentacija i sl.

GODIŠNJI PROJEKTNI ZADATAK

Za osmi razred nastavnicima predložimo projektni zadatak koji mogu dobrim planiranje realizirati kroz vannastavnu aktivnost u toku školske godine, ali i za njega dodatno treba vrednovati rad učenika.

Zadatak koji predložimo je izrada makete jednog dijela grada iz prošlosti. Maketa može da sadrži džamiju, dućane, šadrvan, ulicu, most i sl. Ovaj zadatak se može realizovati u koleraciji s Tehničkim odgojem, a na kraju izrade predložimo izložbu urađenog.

Nastavnik može ovaj zadatak razložiti na više nivoa složenosti i zavisno od interesa učenika realizirati u različitim sociološkim oblicima rada. Tako zadaci mogu biti grupni, partnerski ili individualni. Imajući u vidu individualne sposobnosti projektni zadatak može biti izrada makete samo jednog segmenta koji čini gradsku jezgru bosanske čaršije: džamija, tekija, sahat-kula, bosanska kuća, dućan most/ćuprija itd.

Nastavnik će o godišnjem projektnom zadatku učenike obavijestiti na prvom uvodnom satu na početku školske godine.

Nastavnik će pratiti realizaciju zadataka i može nekim povodom organizirati izložbu radova u školi.

NAPOMENA: Nastavnici će sate vježbanja i ponavljanja planirati shodno konkretnim potrebama i u skladu sa vlastitim iskustvom.

NAZIV PREDMETA: ISLAMSKA VJERONAUKA

RAZRED: IX

BROJ SATI: SEDMIČNIO 2, GODIŠNJE 70

UVOD

Program islamske vjeronauke za deveti razred zatvara cjelinu osnovnoškolskog odgoja i obrazovanja u vjeri i ujedno zatvara vjeronaučni kurikulum za osnovnu školu te daje mogućnost otvaranja srednjoškolskog kurikuluma.

Mladi u ovoj dobi se osjećaju zrelijim nego što to odrasli smatraju, te je važno da im se prilazi sa puno uvažavanja i da im se osigura prostor za testiranje i svjedočenje njihove zrelosti. Većina mladih do ove dobi već je doživjela svoju spolnu zrelost, pa im je kroz različite sadržaje potrebno pomoći da pozitivno i realno poimaju vlastito tijelo. Budući da veliki broj njih u ovoj dobi proživljava iskušenja razvoja seksualnosti, stječe svijest o spolu i dvostrukim moralnim normama, uloga vjeronauke je da podsjeća na stvaranje Božije u paru i jednakost pred Bogom u obavezama i pravima, ali i normama ponašanja. Njen zadatak je da nadilazi društvene norme i izazove modernog života.

Da bi uspješno odgovorila postavljenim zadacima vjeronauka mora iskoristiti sve resurse, uz uvažavanje činjenice da su mladi sposobni da znanstveno raspravljaju i usaglašavaju različite ideje, kao i da logički raspravljaju o vrednovanjima i idejama. Oni svoju ličnost oblikuju kroz interakciju sa drugima, te razvijaju samoosjećanje, samorespekt, samopouzdanje i sposobnost individualizacije. Razvijaju i svoju sposobnost u donošenju odluke i njenom provođenju, što neki smatraju pobunom protiv odraslih. Međutim to je više utjecaj vršnjaka jer mladi ovisnost o roditeljima mijenjaju ovisnošću od vršnjaka. Sve više svoje mladalačke krize rješavaju i nadilaze u interakciji sa drugima, iako je njihova psihološka ovisnost o roditeljima još uvijek realno prisutna. Grupni pritisak vršnjaka je sve izraženiji, ali su mladi i sposobniji u odupiranju tim pritiscima i realnoj nezavisnosti u odlukama pred različitim izazovima.

Sve navedene činjenice pomažu u oblikovanju identiteta i daljnjem osposobljavanju mladih za život u religiozno-moralnim normama.

Metodički posmatrano, ovoj dobi najviše odgovaraju aktivna nastava, grupni rad i različiti oblici istraživačkog rada, jer su mladi sve sposobniji da apstraktno misle i razvijaju norme za moral, vjeru i politiku, te im se ovakvim pristupom pomaže u razvijanju etičkih razmatranja i rješavanja dilema te vrste. Rado učestvuju u svim vannastvanim aktivnostima, te i ovaj potencijal treba iskoristiti na što kvalitetniji način, sve u cilju oblikovanja i snaženja njihovog identiteta i individualiteta.

Bliskost mladih sa drugima moguća je tek nakon razvijanja njihovog identiteta. Iako mladi teže zajedništvu, oni teže i individualnosti unutar zajednice s ciljem razvijanja međuljudskih odnosa u interaktivnom odnosu s drugima.

Vjeronauka mladima može pomoći pružanjem kvalitetnih znanja i širokom ponudom općeljudskih vrijednosti, s ciljem razvijanja individualiteta u vlastitom identitetu, sposobnog da se kompetentno suoči i razvija vlastiti identitet u susretu s drugima u multikulturalnom kontekstu.

CILJ VJERONAUKA U DEVETOM RAZREDU

Cilj Islamske vjeronauke u devetom razredu je da mladima adekvatno odgovori na pitanja ko su i kuda će dalje, kao i na pitanje šta će biti, tj. da ih u ovoj završnoj osnovnoškolskoj fazi što

bolje osposobi za neizvjesnu budućnost životnog i profesionalnog orijentiranja, koje se mladi često plaše. Vjeronauka ima za cilj da doprinese procesu odgoja osobe pune sigurnosti i samopouzdanja u cilju njenog što izvjesnijeg stasanja u okrilju izazova vršnjaka do individualne zrelosti.

ZADACI VJERONAUKE U DEVETOM RAZREDU

- Spoznati snagu vjere u nadilaženju životnog puta uz Božiju pomoć.
- Pomoći mladom čovjeku da se odupre nekonvencionalnim alternativama u životu, uz naglašenije prisustvo moralnosti.
- Stimulirati razvijanje pozitivne slike, u svjetlu stvaranja Božijeg, o svijetu i društvu u cilju preventivnog djelovanja protiv poroka i beznađa.
- Pružiti pomoć mladima u pravljenju izbora i biranju uzora, vođe i sl., u svijetlim primjerima poslanika i časnih ljudi iz historije islama.
- Nastaviti oblikovanje identiteta mladih kroz vjersku i nacionalnu pripadnost.
- Navesti mlade da razmišljaju o metakognitivnosti u cilju njihovog ličnog odgajanja u vjerničkom duhu.
- Pronaći ključ pozitivnog rješenja mladalačke krize u interakciji sa drugima, uz razvijanje samoosjećanja, samopouzdanja i samorespekta.
- Pružiti pomoć mladima u nadilaženju različitih konflikta u duhovnoj i materijalnoj sferi života.
- Osnažiti mlade pred neizvjesnošću koju donosi neizvjesna budućnost, npr. nezaposlenost, uništavanje životne sredine, prenaseljenost, političke krize i sl.
- Osposobiti mlade za zadatke i obaveze koje donosi samostalnost.
- Razvijati svijest o zajedništvu u različitosti i individualnosti unutar tog zajedništva, kao volji Božijoj.
- Razvijati pozitivnu sliku o vlastitoj vjeri, kulturi, tradiciji i kulturnom naslijeđu.

PROGRAMSKA STRUKTURA PREDMETNIH SADRŽAJA

1. U OKRILJU DOV

- Bože, osnaži me!
- Moje najjače oružje
- Oslonac koji imam i kada svi drugi nestanu

DIDAKTIČKE NAZNAKE:

- Nastavna jedinica *Bože, osnaži me* treba da pomogne učenicima u pronalaženju oslonca na životnom putu. Učenici treba da shvate da je teško prelaziti životni put oslanjajući se samo na vlastite snage, kao i da pomoć traže samo od Uzvišenog Allaha. Kroz nastavnu jedinicu treba da shvate kako traženje pomoći od Njega nije znak slabosti, već da time stječu Božije zadovoljstvo. U kontekstu ove nastavne jedinice poželjno je da se pojasni Fatiha kao „majka svih dova“ i dova koja može osnažiti čovjeka, uz Božiju pomoć, na Pravom putu. Cilj je razviti senzibilitet mladih da se i u sreći i iskušenjima kontinuirano obraćaju Allahu, dž.š. i tako zadobiju Njegovu pažnju i blizinu. U okviru nastavne jedinice obraditi ilahiju *Hej Allahu*.

- Kroz nastavnu jedinicu *Moje najjače oružje* učenicima je potrebno detaljnije objasniti značenje dove, njenu vrijednost i ulogu u životu vjernika. Nastavnik treba da interpretira dovu kao tajanstveni put kojim čovjek crpi duhovnu snagu, kao riječi koje preporođuju ljudsku dušu i upravljaju čovjeka Pravim putem, kao vrlo važan segment u životu vjernika. Podsticanjem učenika na aktivan rad podstaknuti ih na razmišljanje, kao i razumijevanje utjecaja snage dove u životu vjernika. Poželjno je da se pojasne uvjeti za upućivanje dove, preporučena vremena za učenje dove i da se spomenu dove iz svakodnevnog života. U okviru ove nastavne jedinice treba planirati učenje dove poslije namaza – namaske dove. Poželjna je interpretacija ilahije *U plavkaste akšame*.
- U okviru nastavne jedinice *Oslonac koji imam i kada svi drugi nestanu* pomoći učenicima da evaluiraju sva saznanja o dovi s ciljem prihvatanja dove kao oslonca koji postoji i kada svi drugi nestanu i šanse kada se svaka nada izgubi. Učenici treba da shvate kako se u dovi pribježište nalazi u Milosti Božijoj. Treba istaknuti da je Kur'anom naređeno učenje dove Uzvišenom Allahu i da On, prema Svom obećanju, udovoljava molbama vjernika. Kao dokaz jačine i moći oslanjanja na Uzvišenog Allaha upoznati učenike s kontekstom objave sure El-Fil. U okviru nastavne jedinice obraditi i ilahiju *U dergjahu mog srca*.
- Za ovu tematsku cjelinu predložimo sat uvođenja, 3 sata obrade i 2 utvrđivanja. Satove vježbanja i ponavljanja planirati prema ukazanoj potrebi.

EVALUACIJSKI PARAMETRI:

- Nivo razvijenosti interesovanja za nove nastavne sadržaje.
- Doprinos nastavi kvalitetnim individualnim pristupom, stavom i mišljenjem.
- Kvalitet individualnih, grupnih i radova u paru.
- Nivo aktivnog učešća učenika u radu, uz uvažavanje njihovih razlika u sposobnostima te nivo nastojanja u razvijanju vlastitih sposobnosti.
- Nivo pozitivnih ambicija ka ostvarenju uspjeha na životnom putu.
- Nivo učešća u individualnim, partnerskim i grupnim aktivnostima s ciljem upotpunjavanja dojma o ljudskim sposobnostima i mogućnostima, kao i svijesti o snazi dove.
- Uočeno nastojanje da se poštuju sposobnosti i želje drugih ljudi.
- Uočeno nastojanje da se svakodnevne aktivnosti upotpunjavaju dovom.
- Razvijenost odgovornosti i aktivnosti dok uče.

ISHODI UČENJA:

- Kognitivno područje: učenik treba da zna definirati pojam dove, da zna u čemu je njena vrijednost, snaga i moć, da prepozna potrebu za učenjem dove, da izražava i primjenjuje one dove koje su korisne za ostvarenje uspjeha u životu na oba svijeta (obavezno Fatihu), uspoređuje već naučene dove s novim dovama, procjenjuje koje su najpogodnije za ostvarenje životnih ciljeva kroz savjete Kur'ana i Poslanika, a.s.
- Psihomotoričko područje: učenik je u mogućnosti da prilagođava i gradi svoje sposobnosti i životne ciljeve u skladu sa zahtjevima islama uz pomoć dove, ilustrira ih kroz mape uma, mjeri njihovu razvijenost i ostvarivost, testira i procjenjuje svoje zalaganje i trud, izbacuje iz vlastite prakse i osobnosti negativne sklonosti.

- Afektivno područje: svjesno odgovara na pitanja, imenuje sposobnosti i želje, prilagođava se radnoj atmosferi, čita, piše, govori, izvještava, slijedi upute, smisleno mijenja stavove na osnovu sinteze, djeluje pozitivno na uspjeh, sluša, primjenjuje i predlaže načine za postizanje uspjeha, vrednuje vlastiti uspjeh.

2. IZABERI SVOJ PUT

- Put ka samostalnosti
- Moje sklonosti
- Druženje i prijateljstvo
- Dobro je moj izbor
- Smisao života

DIDAKTIČKE NAZNAKE:

- Nastavna jedinica *Put ka samostalnosti* treba da pomogne učenicima u uspješnom otkrivanju njihovog životnog puta kojim će moći ostvarivati napredak u životu. Cilj joj je da kroz razgovor o problemima osamostaljivanja mladih (o izboru škole, prijatelja, hobija, zanimanja i sl.) pomogne mladima u određivanju životnog puta u granicama morala i dopuštenog prema učenju islama. Uputiti ih da izrade vlastite mape osamostaljivanja. Kroz nastavnu jedinicu naglasiti da u proces osamostavljanja uče iz iskustava drugih, najprije iz iskustava roditelja, rođaka i uspješnih ljudi iz njihovog bližeg ili daljeg okruženja. Ova nastavna jedinica nudi mogućnost govora o profesionalnoj orijentaciji i značaju učestvovanja učenika u odlučivanju.
- U okviru nastavne jedinice *Moje sklonosti* pomoći učenicima da razvijaju realniju sliku o sebi. Nastavnik svojim vođenjem treba da vježba aktivnim radom sa njima sposobnost samoprocjene osobina koje imaju i sposobnosti koje su dobili kao dar Božiji, kao i prepoznavanje afiniteta koje imaju. Učenici mogu da urade procjenu sebe, skalu samoprocjene i da ih proanaliziraju sa nastavnikom i ostalim učenicima u odjeljenju. U vježbi analize vještina može se ići ovom logikom: prednosti s kojima sam rođen, vještine kojima sam do sada ovladao, vještine kojim želim ovladati, šta planiram uraditi u narednoj godini da mi se plan ostvari (planiranje i programiranje razvoja vještina). Vjeronaučno uključivanje se sastoji u tome da se skrene pažnja na darove dobijene od Uzvišenog Allaha (sluh, vid, pamet, govor i sl.) i njihovo korištenje u dobre i plemenite svrhe te daljnji razvoj osobnosti kroz nadilaženje vlastitih slabosti i jačanje posjedujućih prednosti i pozitivnih sklonosti.
- Kroz nastavnu jedinicu *Druženje i prijateljstvo* učenici treba da ovladaju vještinom uspostavljanja dobrih prijateljskih veza sa drugima. U prilog razvijanja te vještine nastavnik treba da ih pouči razlozima uspostavljanja prijateljskih veza kroz ajete, hadise i mudre izreke. Na osnovu dobijenih objašnjenja podstaknuti učenike na izdvajanje poželjnih osobina kod prijatelja te organizirati razgovor u funkciji detaljne analize i razmjene mišljenja i iskustava. U okviru ove nastavne jedinice učenici treba da shvate kada prijateljstvo treba da ima granicu. Obavezno učenike potaknuti na vlastito zaključivanje o granicama prijateljstva, npr. kada se čine nerazumne postupci u ime prijateljstva, kada se čine plemeniti postupci u ime prijateljstva, da objasne značenje poslovice *S kim si, takav si* i sl. Na osnovu naučenog usmjeriti učenike da proanaliziraju

vlastite prijateljske veze, npr. uz pomoć PRIJATELJOSKOPA (Stanojlović, 2003), na izradu mape prijateljstva i druženja i sl.

- Nastavna jedinica *Dobro je moj izbor* ima za cilj da vraćanjem na prijevod sure Asr pomogne učenicima u pravljenju izbora radi ostvarenja sreće na oba svijeta. Poruke sure staviti u svakodnevni život i zajedno sa učenicima proanalizirati ko je na dobitku, kakvo vjerovanje, koja dobra djela, šta znači preporučivati istinu i strpljenje, kada, u čemu, kako i sl. Uz primjenu metode oluje mozgova s učenicima pobrojiti sve što oni smatraju pod dobro, nakon toga se može uraditi i rangiranje dobra po vrijednosti, značaju i prioritetima. Interesantno bi bilo izanalizirati izreku: *Ukoliko šejtan ne može odvratiti vjernika od činjenja dobra on ga usmjerava tako da u izboru mogućih dobara izabere ona manje vrijedna*. Poželjno je razmijeniti eventualna iskustva koja posvjedočuju izreku i iz tih iskustava učiti i uzeti pouku.
- Nastavna jedinica *Smisao života* treba da pomogne mladima u prevlađivanju gubitaka u životu, razvije pogled na život i smrt (neizbježnost smrti kao odredbe Božije, smrti kao dijela života i prelaska u drugi vid življenja, na značaj optimističkog pogleda na budućnost). Nastavnik treba da informiše o različitim načinima ispoljavanja tuge, ukaže na značaj poštivanja osjećanja drugih (posjeta ožalošćenim, pomoć, iskazivanje saučešća, klanjanje dženez, učenje dova za umrlog i ožalošćene i sl.) u kontekstu nastavne jedinice upoznati učenike sa smrću Poslanika, a.s., i postupanjem ashaba u vezi s njom. Bilo bi značajno učenicima dati petominutni individualni zadatak da napišu (otvoreno, iskreno) šta njima čini smisao života. U analizi njihovih stavova nastavnik mora biti vrlo pažljiv, uvažiti njihovo mišljenje i na vrlo prihvatljiv i učenicima blizak način usmjeravati diskusiju. Nastavna jedinica pomaže učenicima u prevladavanju kriznih situacija uz životni moto *Idemo dalje*. Interesantno bi bilo organizirati razgovor na temu: Kada ne bi postojala vječnost u takmičenju crva i čovjeka, crv bi bio pobjednik (na kraju "dokrajči" čovjeka). U okviru nastavne jedinice interpretirati ilahiju *Moje srce svanulo* ili *Kud god da se okrenem*.
- Za ovu tematsku cjelinu predlažemo 5 sati obrade i 3 utvrđivanja. Sate ponavljanja planirati prema potrebi.

EVALUACIJSKI PARAMETRI:

- Nivo razvijenosti interesovanja za nove nastavne sadržaje.
- Doprinos nastavi kvalitetnim individualnim pristupom, stavom i mišljenjem.
- Kvalitet individualnih, grupnih i radova u paru.
- Nivo aktivnog učešća učenika u radu, uz uvažavanje njihovih razlika u sposobnostima te nivo nastojanja u razvijanju vlastitih sposobnosti.
- Nivo pozitivnih ambicija ka ostvarenju uspjeha na životnom putu.
- Nivo učešća u individualnim, partnerskim i grupnim aktivnostima s ciljem upotpunjavanja dojma o vlastitim sposobnostima i mogućnostima.
- Uočeno nastojanje da se poštuju sposobnosti i želje drugih ljudi.
- Razvijenost odgovornosti i aktivnosti dok uče.

ISHODI UČENJA:

- Kognitivno područje: definira život, Pravi put, smrt, ahiret, prijateljstvo; zna šta je sposobnost i prepoznaje svoje sposobnosti; izražava i primjenjuje one koje su kod njega najrazvijenije, uspoređuje ih sa sposobnostima drugih kao i sa ostalim sposobnostima koje su kod njega manje razvijene, procjenjuje koje su sposobnosti najpogodnije za ostvarenje životnih ciljeva kroz savjete Kur'ana i Poslanika, a.s.; opisuje vlastita osjećanja u teškim situacijama, pokazuje ih na islamski prihvatljiv način; pozitivno djeluje na druge.
- Psihomotoričko područje: učenik je u mogućnosti da prilagođava i gradi svoje sposobnosti i ciljeve zahtjevima islama, ilustrira ih kroz mape uma, mjeri njihovu razvijenost i ostvarivost, testira i procjenjuje svoje zalaganje i trud, izbacuje negativne i razvija pozitivne sklonosti.
- Afektivno područje: svjesno odgovara na pitanja, imenuje sposobnosti i želje, prilagođava se radnoj atmosferi, čita, piše, govori, izvještava, slijedi upute, smisleno mijenja stavove na osnovu sinteze, djeluje pozitivno na uspjeh, sluša, primjenjuje i predlaže načine za postizanje uspjeha, vrednuje vlastiti uspjeh.

3. NAŠA DOMOVINA I IDENTITET

- Bosansko susretanje sa islamom
- Ahdnama – bosanska "karta slobode"
- Islam i identitet Bošnjaka
- Zajednički život traži kompromise
- Težnja za zavičajem

DIDAKTIČKE NAZNAKE:

- Nastavna jedinica *Bosansko susretanje sa islamom* treba da upozna učenike sa putevima i načinom dolaska islama u BiH, odnosu starosjedilačkog stanovništva prema islamu, odnosu islama prema zatečenoj kulturi u BiH. Potrebno je izdvojiti elemente kulturno-historijskog naslijeđa koji svjedoče nastavak gradnje zatečene kulture pod utjecajem islama (nadgrobni spomenici, dovišta, molitva, bogomolje, običaji pri rođenju, vjenčanju i sl). Ona treba da pomogne učenicima u razvijanju svijesti o vlastitom porijeklu i pripadnosti BiH.
- U okviru nastavne jedinice *Ahdnama – bosanska "karta slobode"* upoznati učenike sa ovim dokumentom, njegovim značajem i vrijednosti, kao i samim sadržajem bitnim za današnju gradnju tolerancije, suživota i mira. Nastavnik treba da podstakne učenike na iščitavanje Ahdname i izdvajanje elemenata koji ukazuju na suživot, uvažavanje i toleranciju prema drugim narodima i vjerama u BiH. Poželjno je podstaknuti ih i na razmišljanje o sadašnjosti i porukama Ahdname.
- Kroz nastavanu jedinicu *Islam i identitet Bošnjaka* treba da se razvija svijest kod mladih o porijeklu i pripadnosti domovini, o ulozi islama u gradnji identiteta Bošnjaka. Nastavnik treba da potakne razgovor o identitetu, vezi islama i identiteta Bošnjaka danas, njihovoj bliskosti ili udaljenosti, razlozima takvog stanja, načinima njihovog zbližavanja, sve s ciljem uspješne gradnje identiteta mladih. Naglašava se troznamenasto obilježje našeg identiteta: po vjeri muslimani, po narodnosti Bošnjaci, po državljanstvu Bosanci.

- Nastavna jedinica *Zajednički život traži kompromise* treba da upozna učenike s Mirovnim sporazumom na Hudejbiji s ciljem pravljenja poređenja sa životom u BiH danas. Učenici treba da shvate vrijednost zajednice i njenu ulogu u savremenom društvu. Može se pronaći prostor za analizu karakterističnih odredbi Dejtonskog mirovnog sporazuma u funkciji razumijevanja kvaliteta i važnosti mirovnih sporazuma.
- Nastavnom jedinicom *Težnja za zavičajem* kod mladih probuditi svijest o ulozi i značaju zavičaja u životu čovjeka, a sve u kontekstu oslobođenja Mekke. Mladi treba da na osnovu pouka ovog historijskog događaja razviju ljubav prema zavičaju i domovini, ponos i pripadnost vlastitoj kulturi, poštivanje drugih kulturoloških krugova i sl. Može se uraditi analiza raseljenosti stanovništva u BiH, gdje se sada nalaze, posjećuju li zavičaj i kakva je dinamika povratka u zavičaj. Istraživački zadatak se može uraditi u grupama, u paru ili individualno, po želji učenika. Kao izvore sugerirati: zavičajnu literaturu, medijske članke i priloge, internetske sadržaje (zavičajna udruženja u dijaspori), učeničko vlastito iskustvo ili iskustvo bliže ili dalje rodbine.
- Za ovu tematsku cjelinu predlažemo 5 sati obrade, 4 sata utvrđivanja i sate ponavljanja po potrebi.

EVALUACIJSKI PARAMETRI:

- Nivo razvijenosti interesovanja za nove nastavne sadržaje.
- Doprinos nastavi kvalitetnim individualnim pristupom i mišljenjem.
- Kvalitet individualnih, grupnih i radova u paru.
- Nivo aktivnog učešća učenika u radu, uz uvažavanje njihovih razlika u sposobnostima te nivo nastojanja u razvijanju vlastitih sposobnosti.
- Nivo pozitivnih ambicija ka ostvarenju uspješnog suživota s drugim i drugačijim.
- Nivo učešća u individualnim, partnerskim i grupnim aktivnostima s ciljem upotpunjavanja dojma o ljudskim sposobnostima i mogućnostima.
- Oučeno nastojanje da se poštuju sposobnosti i želje drugih ljudi.
- Razvijenost odgovornosti i aktivnosti dok uče.

ISHODI UČENJA:

- Kognitivno područje: učenik treba da zna osnovne činjenice o dolasku islama u BiH, Ahdnami, suživotu, vlastitom zavičaju, vezi islama i identiteta Bošnjaka, da zna šta je identitet kao i da prepozna svoj put gradnje identiteta, izražava pripadnost vlastitoj kulturi, usvaja pouke iz historijskih događaja, uspoređuje ih sa sadašnjošću, kao i sa vlastitim stavovima o suživotu, zajednici i zavičaju, procjenjuje koje su pouke prošlosti najpogodnije za ostvarenje životnih ciljeva kroz savjete Kur'ana i Poslanika, a.s.
- Psihomotoričko područje: učenik je u mogućnosti da prilagođava i gradi svoje sposobnosti i ciljeve prema zahtjevima islama, ilustrira ih kroz mape uma, mjeri njihovu razvijenost i ostvarivost, testira i procjenjuje svoje zalaganje i trud u zajednici, izbacuje negativne i razvija pozitivne sklonosti.
- Afektivno područje: svjesno odgovara na pitanja, imenuje sposobnosti i želje, prilagođava se radnoj atmosferi, čita, piše, govori, izvještava, slijedi upute, smisleno mijenja stavove na osnovu sinteze, djeluje pozitivno na uspjeh, sluša, primjenjuje i predlaže načine za postizanje uspjeha, vrednuje vlastiti uspjeh.

4. MORALNO ŽIVJETI

- Moralne vrijednosti
- Čestitost i ljudskost
- Moje iskustvo vrline

DIDAKTIČKE NAZNAKE:

- Nastavna jedinica *Moralne vrijednosti* treba da podsjeti mlade na moralne granice u životu kao bitne i neizostavne radi dostojnog života pojedinca i zajednice, a sve s ciljem njihovog prosperiteta i napretka. Na osnovu kur'anskog opisa moralnosti i savjeta dobijenih od mudrog Lukmana napraviti osvrt na temeljne vrijednosti moralnog čovjeka, usmjeriti mlade kako da ih postignu. Važno je da mladi postavljene granice od Uzvišenog Allaha razumiju kao dobro za čovjeka, a ne kao kao stege i teškoće. Poželjno je da se učenicima kao grupni zadatak zada istraživanje vrijednosti u različitim kulturama u domovini s ciljem dolaska do univerzalnih vrijednosti prisutnih u svim kulturama. Nastavnik može organizirati i debatu na temu: *Šta je nekom nemoralno to drugi može smatrati moralnim*. Cilj je da učenici vlastitim učešćem dolaze do zaključaka i sami prosuđuju o moralnosti kroz konkretne primjere i životne situacije iz svog bliskog iskustva i socijalnog okruženja.
- U okviru nastavne jedinice *Čestitost i ljudskost* upoznati mlade sa pojmovima čestitosti i ljudskosti, kao i njihovom međusobnom uvjetovanošću i povezanošću. Potrebno im je predložiti kako Kur'an i hadis govore o čestitosti i ljudskosti. Nastavnik treba da potakne mlade na sagledavanje stava savremenog društva o čestitosti i ljudskosti. U tu svrhu može organizirati otvoreni razgovor o tome kako njihovi vršnjaci gledaju na čestitost. Razgovor ide u pravcu teze *Cool je biti čestit i moralan*.
- Nastavna jedinica *Moje iskustvo vrline* treba da suoči mlade sa vrlinama koje posjeduju i pokazuju, osjećanjima koja bude u njima te vrline, radi jačanja želje za njegovanjem i gradnjom vrlina u životu. Kako bi tu želju što više razvijao, nastavnik će se poslužiti ajetima i hadisima koji govore o vrijednostima nekih vrlina. Nakon ove nastavne jedinice učenici treba da osjete zadovoljstvo i puninu usljed posjedovanja vrlina. Dobro je da nastavnik zada individualni zadatak da učenici opišu vrlinu koju izdvajaju i da opišu vlastito iskustvo s tom vrlinom. Nastavnik će pripremiti učenike da uvažavaju činjenicu da se svi razlikujemo i da ne izdvajamo vrline na isti način, te da dopustimo svakom da bude ono što jeste i da sam, eventualno, odluči da bira i kod sebe razvija vrline iz iskustava sa drugima iz bliskog okruženja. Može se i organizirati debata na temu: *Slabosti otklanjati a vrlinama se ponositi*.
- Za ovu tematsku cjelinu predlažemo 3 sata obrade i 2 sata utvrđivanja. Sate ponavljanja planirajte prema ukazanim potrebama.

EVALUACIJSKI PARAMETRI:

- Nivo razvijenosti interesovanja za nove nastavne sadržaje.
- Doprinost nastavi kvalitetnim individualnim pristupom, stavom i mišljenjem.
- Kvalitet individualnih, grupnih i radova u paru.

- Nivo aktivnog učešća učenika u radu, uz uvažavanje njihovih razlika u sposobnostima te nivo nastojanja u razvijanju vlastitih sposobnosti.
- Nivo pozitivnih ambicija ka ostvarenju uspjeha.
- Nivo učešća u individualnim, partnerskim i grupnim aktivnostima s ciljem upotpunjavanja dojma o ljudskim sposobnostima i mogućnostima.
- Uočeno nastojanje da se poštuju vrline, sposobnosti i želje drugih.
- Uočeno nastojanje da se poštuje moralnost.
- Razvijenost odgovornosti i aktivnosti dok uče.

Ishodi učenja:

- *Kognitivno područje*: učenik treba da definira moral, vrlinu, ljudskost, čestitost, ahlak, da zna šta je moralno ponašanje, da odvaja moralno od nemoralnog, izražava i primjenjuje moralan život, uspoređuje vlastitu moralnost s moralnošću drugih, kao i sa moralnošću Poslanika, a.s., procjenjuje koje su moralne sposobnosti najpogodnije za ostvarenje životnih ciljeva kroz savjete Kur'ana i Poslanika, a.s.
- *Psihomotoričko područje*: učenik je u mogućnosti da prilagođava i gradi svoje sposobnosti i ciljeve moralnim zahtjevima islama, ilustrira ih kroz mape uma, mjeri njihovu razvijenost i ostvarivost, testira i procjenjuje svoje zalaganje i trud, izbacuje negativne i razvija pozitivne sklonosti.
- *Afektivno područje*: svjesno odgovara na pitanja, imenuje sposobnosti i želje, prilagođava se radnoj atmosferi, čita, piše, govori, izvještava, slijedi upute, smisleno mijenja stavove na osnovu sinteze, djeluje pozitivno na uspjeh, sluša, primjenjuje i predlaže načine za postizanje uspjeha, vrednuje vlastiti uspjeh.

1. SAVRŠENO BOŽIJE STVARANJE

- Sve je stvoreno u paru
- Težnja ka suprotnom spolu
- Smisao porodičnih odnosa
- Njegovanje porodičnih i rodbinskih veza

Didaktičke naznake:

- Nastavna jedinica *Sve je stvoreno u paru* treba da podstakne mlade na promišljanje i proučavanje Božijih znakova u sklopu Njegovog stvaranja svijeta u kome žive, sve s ciljem svjedočenja Božije opstojnosti. Podsticaj na ovo promišljanje treba da budu Božije riječi o Njegovom stvaranju u paru. Nastavnik će posebnu pažnju posvetiti stvaranju čovjeka u paru s ciljem pripreme za bolje razumijevanje sljedeće nastavne jedinice.
- Kroz nastavnu jedinicu *Težnja ka suprotnom spolu* mladi treba da uoče mudrost Božiju u stvaranju čovjeka, razumiju potrebu za suprotnim spolom, usvoje stav islama o odnosu prema suprotnom spolu i prihvate savjete islama o građenju odnosa prema suprotnom spolu na principima moralnosti i čistote. Važno je da prihvataju moralne norme kao dio Božijeg uređenja svijeta i vlastitog uređenja života. Poželjna je i interpretacija ilahije *Ja sam vjetar zaljubljeni*.
- U okviru nastavne jedinice *Smisao porodičnih odnosa* predložiti mladima ulogu, suštinu i važnost porodice, kao osnove zdravog društva, i porodičnih odnosa. Oni treba da se

upoznaju s pravima i obavezama u porodičnoj zajednici, onako kako islam govori o njima, kao i da prihvate date savjete kroz ajete i hadise te da ih nastoje implementirati u životu. Nastavnik u razgovoru s učenicima može se osvrnuti i na nepravilnu praksu u zajednici: *Ko pazi ženu ili pomaže joj on je papučar*. Također, nastavnik se može u razgovoru s učenicima osvrnuti i na loše pojave u zajednici (prepoznati ih i pokušati dati islamski odgovor za njihovo rješenje). Može kroz razgovor problematizirati i česte sukobe braće, sestara ili braće i sestara, te mlađih i starijih i pokušati usmjeriti učenike na ispravljanje slabosti. Značajno je da učenici u ovoj dobi počinju razvijati stav o potrebi razvijanja poštovanja i međusobnog uvažavanja svih članova u porodici.

- Nastavna jedinica *Njegovanje porodičnih i rodbinski veza* treba da kod mladih razvije svijest o nužnosti održavanja porodičnih i rodbinskih veza. Ona treba da djeluje afirmativno na jačanje ovih veza, a nastavnik, da bi bio što uspješniji, podsticat će ih na razmišljanje o ajetima i hadisima koji govore o vrijednosti održavanja porodičnih i rodbinskih veza. U kontekstu ove nastavne jedinice spomenuti kazivanje o Imranovoj porodici radi primanja pouka iz njega. Nastavnik može sugerirati učenicima da zajedno sa roditeljima urade analizu njihovog odnosa prema porodičnim i rodbinskim vezama te da urade okvirni sedmični, mjesečni i godišnji plan brige i posjeta porodici i rodbini.
- Za ovu tematsku cjelinu predlažemo 5 sati obrade i 3 sata utvrđivanja. Sate ponavljanja planirati prema potrebi.

Evaluacijski parametri:

- Nivo razvijenosti interesovanja za nove nastavne sadržaje.
- Doprinos nastavi kvalitetnim individualnim pristupom i mišljenjem.
- Kvalitet individualnih, grupnih i radova u paru.
- Nivo aktivnog učešća učenika u radu, uz uvažavanje njihovih razlika u sposobnostima te nivo nastojanja u razvijanju vlastitih sposobnosti.
- Isticati sva pozitivna nastojanja ka razumijevanju stvaranja od Boga, vezā među spolovima i porodičnih odnosa.
- Nivo učešća u individualnim, partnerskim i grupnim aktivnostima s ciljem upotpunjavanja dojma o ljudskom stvaranju, ulogama u porodici i zajednici, njihovim sposobnostima i mogućnostima.
- Uočeno nastojanje da se poštuju sposobnosti i želje drugih.
- Uočeno nastojanje da se poštuje svačija osobnost i život zasnovan na moralnosti.
- Razvijenost odgovornosti i aktivnosti dok uče.

Ishodi učenja:

- *Kognitivno područje:* Učenik treba da definira porodicu, rodbinske i porodične odnose, odnose među suprotnim spolovima; da zna šta je moralno ponašanje u odnosu prema suprotnom spolu; opisuje stvaranje Božije u paru, Njegovu mudrost i moć; da odvaja moralno od nemoralnog u odnosu prema suprotnom spolu; izražava i primjenjuje moralan život; uspoređuje vlastitu moralnost s moralnošću drugih kao i sa moralnošću Poslanika, a.s., procjenjuje koje su moralne sposobnosti najpogodnije za ostvarenje životnih ciljeva kroz savjete Kur'ana i Poslanika, a.s.

- *Psihomotoričko područje*: učenik je u mogućnosti da prilagođava i gradi svoje sposobnosti i ciljeve moralnim zahtjevima islama, ilustrira ih kroz mape uma, mjeri njihovu razvijenost i ostvarivost, testira i procjenjuje svoje zalaganje i trud, izbacuje negativne sklonosti.
- *Afektivno područje*: svjesno odgovara na pitanja, imenuje sposobnosti i želje, prilagođava se radnoj atmosferi, čita, piše, govori, izvještava, slijedi upute, smisleno mijenja stavove na osnovu sinteze, djeluje pozitivno na uspjeh, sluša, primjenjuje i predlaže načine za postizanje uspjeha, vrednuje vlastiti uspjeh.

6. POTRAGA ZA SREĆOM

- Poslanici – orijentiri u pronalaženju sreće
- Ja i svijet u kojem živim
- Religioznost među mladima
- Između dobra i zla
- Ko upravlja mojim životom

Didaktičke naznake:

- U okviru nastavne jedinice *Poslanici – orijentiri u pronalaženju sreće* prilika je da se uradi retrospektiva kur'anskih kazivanja o poslanicima i njihovim načinima pronalaska sreće. Nastavniku se ostavlja mogućnost da u kombinacijama različitih socioloških formi rada primijene tehniku pojačane nastave: radi se na dva nivoa – 1. učenici podijeljeni u grupe istražuju životopise poslanika, i 2. otkrivaju osobenosti u putevima njihovog pronalaska sreće, a u funkciji ostvarenja misijskog zadatka (Adem, a.s., Ibrahim, a.s, Musa, a.s., Isa, a.s., Muhammed, a.s.) Nastava bi se izvodila u blok-satu: na jednom satu treba raditi obradu, a na drugom utvrđivanje.
- Nastavna jedinica *Ja i svijet u kojem živim* treba da potakne mlade na razmišljanje o svijetu u kome žive, njegovim izazovima, vlastitim mislima o njemu, nadama koje budi u njima, radoznalosti o njemu. Ona treba da im ponudi savjete i načine odupiranja negativnim utjecajima, te da učenike potakne na njihovo prihvatanje i primjenu u životu. Nastavnik može učenicima zadati individualni zadatak da opišu svoj jedan dan sa aktivnostima, izazovima, teškoćama, sa načinom na koji se odnosi prema njima.
- Nastavna jedinica *Religioznost među mladima* ima za cilj da suoči mlade sa stvarnošću alternativne religioznosti, sektama, okultistima, praznovjermem i sl. Ona treba da im pomogne u sagledavanju istine, izgrađivanju kritičkog mišljenja o ovim pojavama i uspješnoj religijskoj orijentaciji, bez skretanja s Pravog puta. Nastavnik će doprinijeti jačanju religioznosti kod mladih odabranim ajetima i hadisima o ovoj temi, kao i savjetima učenih ljudi. Bitno je da svojim vođenjem podstakne učenike na donošenje vlastitih zaključaka i odupiranje nametanju ideja drugih, da ih usmjeri u traganju za Bogom na pravilan način. Nastavna jedinica se može uspješno realizirati na osnovu kur'anskih kazivanja o dilemama koje su imali poslanici, njihovom načinu traganja za istinom i odgovorima na zapitanosti i dileme. U okviru nastavne jedinice interpretirati ilahiju *Samo Allah istina je*.
- Kroz nastavnu jedinicu *Između dobra i zla* potrebno je upoznati mlade s vizijom dobra i suočiti ih sa stvarnošću poroka. Kako bi suočavnije bilo što autentičnije, nastavnik može

da odradi ekspertne grupe koje bi uredile kritičke osvrte na različite poroke (npr. duhan, alkohol, kocka, droga i sl.). Važno je da upoznavanjem sa ajetima i hadisima o ovoj temi, mladi svoje lutanje između dobra i zla svedu na minimum uz pojačano samopouzdanje, jaču volju, odlučnost i istrajnost u dobru i oslanjanju na Uzvišenog Allaha. Nakon nastavne jedinice učenici treba da shvate kako sreća i zadovoljstvo nisu u odavanju zlu i različitim porocima, već u snazi njihovom odupiranju kako bi ostali dosljedni svrsi svog postojanja. Nastavnik može vlastitim primjerom inicirati da učenici urade vlastitu samoanalizu nivoa posjedovanja dobra i zla, u djelima, govoru, mislima, a u funkciji korekcije i samopopravljanja. Može se uraditi inventura dana, sedmice, godine. Značajno je da se u ovom procesu bude vrlo iskreno i samokritično. Ukoliko učenici žele urađenu samoanalizu mogu ostaviti tajnom i nastojati da se slika popravi, i da, eventualno, kada sami procijene da mogu i žele, izvijeste o svome napretku i teškoćama u tom procesu.

- U okviru nastavne jedinice *Ko upravlja mojim životom* mlade treba suočiti sa stvarnošću njihova života, ko treba da daje putokaze u životu muslimana, a čiji savjeti se stvarno prihvataju. Nastavnik treba da ih navede na razmišljanje o utjecaju medija, nagona, društva i sl., na ponašanje i izbore čovjeka. Ova nastavna jedinica treba da pomogne mladima u odupiranju različitim izazovima današnjice na univerzalnim principima i savjetima islama o uspješnom i sretnom životu na oba svijeta. Važno je da mladi prihvate te savjete i module u svakodnevnom životu, da razmišljaju o upravljanju životom i odupiru se slijepom oponašanju mode današnjice. Nastavnik može vlastitim primjerom inicirati da učenici urade vlastitu samoanalizu različitih utjecaja koji nas oblikuju, prepoznati ih, jasno izdvojiti i razviti način kako se oduprijeti njihovom utjecaju, ukoliko je negativan. Individualni rad na temu: *Radije ću biti original nego kopija*.
- Za ovu tematsku cjelinu predlažemo 5 sati obrade i 4 sata utvrđivanja. Nastavne sate ponavljanja planirati prema potrebi.

EVALUACIJSKI PARAMETRI:

- Nivo razvijenosti interesovanja za nove nastavne sadržaje.
- Doprinos nastavi kvalitetnim individualnim pristupom i mišljenjem.
- Kvalitet individualnih, grupnih i radova u paru.
- Nivo aktivnog učešća učenika u radu, uz uvažavanje njihovih razlika u sposobnostima te nivo nastojanja u razvijanju vlastitih sposobnosti.
- Nivo pozitivnih ambicija ka ostvarenju uspjeha.
- Nivo učešća u individualnim, partnerskim i grupnim aktivnostima s ciljem upotpunjavanja dojma o ljudskim sposobnostima i mogućnostima.
- Uočeno nastojanje da se poštuju sposobnosti i želje drugih ljudi.
- Uočeno nastojanje da se poštuje moralnost.
- Uočeno nastojanje uređivanja vlastitog života.
- Razvijenost odgovornosti i aktivnosti dok uče.

Ishodi učenja:

- *Kognitivno područje:* učenik treba da definira religioznost, sekte, dobro i zlo, poroke, da jasno prepozna negativan utjecaj iz okruženja, da odvaja moralno od nemoralnog, dobro od lošeg, Pravi od krivog puta, izražava i primjenjuje moralan život, uspoređuje

vlastitu religioznost s religioznošću drugih kao i s religioznošću Poslanika, a.s., procjenjuje koje su moralne sposobnosti najpogodnije za ostvarenje životnih ciljeva, sreće i zadovoljstva kroz savjete Kur'ana i Poslanika, a.s.

- *Psihomotoričko područje*: učenik je u mogućnosti da prilagođava i gradi svoje sposobnosti i ciljeve moralnim zahtjevima islama, ilustrira ih kroz mape uma, mjeri njihovu razvijenost i ostvarivost, testira i procjenjuje svoje zalaganje i trud, izbacuje negativne i razvija pozitivne sklonosti.
- *Afektivno područje*: svjesno odgovara na pitanja, imenuje sposobnosti i želje, prilagođava se radnoj atmosferi, čita, piše, govori, izvještava, slijedi upute, smisleno mijenja stavove na osnovu argumentacije, djeluje pozitivno na uspjeh, sluša, primjenjuje i predlaže načine za postizanje uspjeha, vrednuje vlastiti uspjeh.

7. IZ HIDŽRETSKOG KALENDARA

- Ovu tematsku cjelinu kreira nastavnik shodno potrebama svojih učenika i svoje kreativnosti. Obavezno posvetiti nastavnu jedinicu Bajramu i posjećivanju bolesnih, umrlih, napuštenih i sl. Ova jedinica se može ostvariti i u volonterskom radu izvan učionice. Ova tematska cjelina pruža mogućnost govora o drugima i drugačijima u kontekstu mubarek-dana i običaja vezanih za njih.
- Za ovu tematsku cjelinu predložimo nastavna 4 sata koja će nastavnici planirati prema svojim potrebama.

Evaluacijski parametri:

- Nivo razvijenosti interesovanja za nove nastavne sadržaje.
- Doprinos nastavi kvalitetnim individualnim pristupom i mišljenjem.
- Kvalitet individualnih, grupnih i radova u paru.
- Nivo aktivnog učešća učenika u radu, uz uvažavanje njihovih razlika u sposobnostima te nivo nastojanja u razvijanju vlastitih sposobnosti.
- Nivo pozitivnih ambicija ka ostvarenju uspjeha.
- Nivo učešća u individualnim, partnerskim i grupnim aktivnostima s ciljem upotpunjavanja dojma o ljudskim sposobnostima i mogućnostima.
- Uočeno nastojanje da se poštuju sposobnosti i želje drugih.
- Nivo učešća u socijalnim akcijama u zajednici.
- Razvijenost odgovornosti i aktivnosti dok uče.

Ishodi učenja:

- *Kognitivno područje*: učenik treba da definira mubarek dane i noći, da opisuje njihovu vrijednost i ulogu u životu vjernika, da odvaja mubarek dane i noći od onih koji to nisu, uspoređuje način njihovog obilježavanja, procjenjuje koji način obilježavanja je vredniji za ostvarenje punine ljudskosti, jasno procjenjuje vrijednost socijalnih akcija u zajednici.
- *Psihomotoričko područje*: učenik je u mogućnosti da prilagođava i gradi svoje sposobnosti i ciljeve moralnim zahtjevima islama, ilustruje ih kroz mape uma, mjeri njihovu razvijenost i ostvarivost, testira i procjenjuje svoje zalaganje i trud, izbacuje negativne i razvija pozitivne sklonosti, učestvuje u socijalnim akcijama u zajednici.

- *Afektivno područje*: svjesno odgovara na pitanja, imenuje sposobnosti i želje, prilagođava se radnoj atmosferi, čita, piše, govori, izvještava, slijedi upute, smisleno mijenja stavove na osnovu sinteze, djeluje pozitivno na uspjeh, sluša, primjenjuje i predlaže načine za postizanje uspjeha, vrednuje vlastiti uspjeh, njeguje vlastito naslijeđe i gradi tolerantan stav prema naslijeđu drugih.

8. ISLAMSKA KULTURA U BOSNI I HERCEGOVINI

- Bosanska kuća
- Bosansko-muslimanska kultura življenja

Didaktičke naznake:

- Nastavna jedinica *Bosanska kuća* ima za cilj da upozna mlade s vlastitim kulturnim naslijeđem vezanim za kulturu stanovanja. Treba da im budu predložene informacije o nastanku i razvoju bosanske kuće, njenom uređenju, funkcionalnošću. Na osnovu dobijenih informacija podstaknuti na analitički komparativni pristup kulturi stanovanja nekada i sada. Važno je da uoče pozitivne strane ovakvog stanovanja radi očuvanja kulturnog naslijeđa, intime vlastitog života, duhovnosti u njemu. Radi što uspješnijeg upoznavanja s bosanskom kućom poželjno je organizirati posjetu najbližoj bosanskoj kući, tamo gdje je moguće. Ukoliko to nije moguće, nastavnik će uraditi dobru vizuelnu prezentaciju neke bosanske kuće. Ova nastavna jedinica pruža mogućnost upoznavanja s gradnjom kuća kod drugih naroda u BiH, radi uočavanja sličnosti među njima.
- U okviru nastavne jedinice *Bosansko-muslimanska kultura življenja* treba da podstakne mlade na vlastiti osvrt na bosansko-muslimansku kulturu življenja. Ona će, dajući osnovne informacije o ovoj kulturi življenja, praviti komparaciju kulture življenja u savremenom društvu i bosansko-muslimanske kulture življenja, s ciljem uočavanja pozitivnog u njoj. Poželjno je da učenici rade vlastita istraživanja i osvrte u zajednici na različite aspekte kulture življenja (vjenčanja, rođenja, obilježavanja mubarek dana i noći, odijevanja, govora, ponašanja, odnosa prema komšijama). Nastavna jedinica pruža mogućnost govora o drugima i drugačijima u okrilju bosansko-muslimanske kulture življenja.
- Za ovu tematsku cjelinu predložimo sat uvođenja radi ponavljanja islamske kulture u BiH iz prethodnog razreda, 3 sata obrade i 2 sata utvrđivanja.

Evaluacijski parametri:

- Nivo razvijenosti interesovanja za nove nastavne sadržaje.
- Nivo usvojenosti znanja o bosanskoj kući i bosansko-muslimanskoj kulturi življenja.
- Doprinosi nastavi kvalitetnim individualnim pristupom i mišljenjem.
- Kvalitet individualnih, grupnih i radova u paru.
- Nivo aktivnog učešća učenika u radu, uz uvažavanje njihovih razlika u sposobnostima te nivo nastojanja u razvijanju vlastitih sposobnosti.
- Isticati sve pozitivne ambicije ka ostvarenju uspjeha.
- Nivo učešća u individualnim, partnerskim i grupnim aktivnostima s ciljem upotpunjavanja dojma o ljudskim sposobnostima i mogućnostima.
- Uočeno nastojanje da se poštuju sposobnosti i želje drugih ljudi.

- Uočeno nastojanje da se poštuje moralnost i vlastita kultura življenja.
- Razvijanje odgovornosti i aktivnosti dok uče.

Ishodi učenja:

- *Kognitivno područje*: učenik treba da definira kulturu stanovanja i življenja, da zna šta je bosansko-muslimanska kultura življenja sa svim njenim aspektima, da odvaja vlastitu kulturu od kultura drugih, izražava stavove o vlastitoj kulturi življenja, uspoređuje vlastitu kulturu s kulturama drugih, procjenjuje koje su kvalitete bosansko-muslimanske kulture stanovanja i življenja najpogodnije za ostvarenje životnih ciljeva kroz savjete Kur'ana i Poslanika, a.s.
- *Psihomotoričko područje*: učenik je u mogućnosti da prilagođava i gradi svoje sposobnosti i ciljeve moralnim zahtjevima islama, ilustrira ih kroz mape uma, mjeri njihovu razvijenost i ostvarivost, testira i procjenjuje svoje zalaganje i trud, izbacuje negativne sklonosti.
- *Afektivno područje*: svjesno odgovara na pitanja, imenuje sposobnosti i želje, prilagođava se radnoj atmosferi, čita, piše, govori, izvještava, slijedi upute, smisleno mijenja stavove na osnovu sinteze, djeluje pozitivno na uspjeh, sluša, primjenjuje i predlaže načine za postizanje uspjeha, vrednuje vlastiti uspjeh.

MEĐUPREDMETNA KORELACIJA

Nastava islamske vjeronauke svojim programom lahko može ostvariti interdisciplinarnost sa sadržajima programa ostalih predmeta, te se time uvrstiti u kurikulum nastavnog plana i programa, ali i u kurikulum škole.

Po tematskim cjelinama moguće je ostvariti korelaciju sa sljedećim predmetima:

- *U okrilju dove* – ostvaruje se kroz časove jezika, odjeljske zajednice, građanskog obrazovanja i teme planiranja, motiviranja, samopouzdanja, sigurnosti, jačanja volje, moralnosti, teškoće, problema, pritiska vršnjaka, uvažavanja razlika; časove jezika i teme planiranja, porodice, škole i učenja.
- *Naša domovina i identitet* – ostvaruje se kroz časove odjeljske zajednice, jezika, geografije, historije, muzičkog odgoja, likovne kulture i teme ljudskosti, upoznavanja drugih i drugačijih, tolerancije, suživota, očuvanje baštine, dječijeg stvaralaštva, humanih odnosa među ljudima, identifikacije sa pozitivnim uzorima.
- *Moralno živjeti* – ostvaruje se kroz časove odjeljske zajednice, jezika, geografije, historije, biologije, muzičkog odgoja, tjelesnog odgoja, građanskog obrazovanja i teme moralnosti, lijepih osobina, upoznavanja drugih i drugačijih, kanona, veza između konflikta i vjerovanja, nadilaženja predrasuda i uvažavanja različitosti.
- *Savršeno Božije stvaranje* – ostvaruje se kroz časove odjeljske zajednice, jezika, geografije, historije, biologije, muzičkog odgoja, tjelesnog odgoja, likovne kulture, građanskog odgoja i demokratije i odgojnim temama kao što su: motiviranje, saradnja, povjerenje, humani odnosi među spolovima, međuljudski odnosi, život u zajednici.
- *Potraga za srećom* – ostvaruje se kroz časove odjeljske zajednice, jezika, geografije, historije, biologije, muzičkog odgoja, tjelesnog odgoja, likovne kulture, građanskog obrazovanja i demokratije i teme: zdravlje, saradnja, slobodno vrijeme, dječija

kreativnost, kultura i pravilno ponašanje, društveni tokovi, poroci, mediji, trendovi u društvu, samopouzdanje, identitet.

- *Iz hidžreškog kalendara* – ostvaruje se kroz časove odjeljske zajednice, jezika, geografije, historije, biologije, muzičkog odgoja, tjelesnog odgoja, likovne kulture i teme: dijalog, kulturno ophođenje sa ljudima, humani odnosi, dječija kreativnost, kulturno naslijeđe, odnos prema drugima, sluh za potrebe drugih.
- *Islamska kultura u BiH* – ostvaruje se kroz likovnu i tehničku kulturu, informatiku, historiju, jezik, geografiju, matematiku, kulturu življenja i teme kulturne baštine, preciznosti, simetričnosti, boje, prostora, maketa, kulture življenja i stanovanja.
- Kroz sve nastavne cjeline moguće je ostvarivati korelaciju sa informatikom korištenjem različitih izvora informacija, različitih računarskih tehnika u radu, npr. edukativnih igara, prezentacija i sl.

NAPOMENE:

- Ovom godinom se završava važan ciklus vjeronauke pa predlažemo da se planira (pred kraj godine) neka vrsta "zaokruženog pogleda" na individualno stasanje u vjeri, retrospektiva (šta smo do sada naučili o islamu, put islama, mogućnosti u vjeri, snaga vjere, vjera i životni put i sl.) u vidu okruglog stola, debate i sl. (nikako u vidu NZOT-a ili nekog testiranja).
- U okviru nastavne aktivnosti predlažemo da se posveti pažnja bosanskoj kući. Nastavnik može da planira gradnju bosanske kuće u etapama, enterijer i eksterijer s obrazloženjima pojedinih idejnih rješenja. Na kraju školske godine bilo bi poželjno da se uradi izložba radova i prezentacija idejnih rješenja i funkcionalnosti bosanske kuće. Ukoliko je potrebna pomoć nastavniku, predlažemo saradnju s nastavnicima likovne kulture i tehničkog odgoja.
- U okviru nastavne aktivnosti moguće je razraditi i plan bosansko-muslimanske kulture življenja u koreliranju s građanskim obrazovanjem i demokratijom. Također je poželjno uraditi prezentaciju i promociju urađenog u toku školske godine.

IZBORNI PREDMETI

ARAPSKI JEZIK

UVOD

Arapski jezik se danas nalazi u samom vrhu modernih svjetskih jezika. Ubraja se u pet najraširenijih jezika u svijetu, maternji je jezik blizu tri stotine miliona govornika, službeni je jezik u dvadeset četiri zemlje svijeta i jedan je od šest službenih jezika Ujedinjenih nacija.

Brojni su faktori koji doprinose stalno narastajućem interesu za arapski jezik i kulturu, a među njima su najvažniji strateška pozicioniranost arapskih država, široko geografsko područje njihovog prostiranja i narastajuća ekonomska moć i prevlast, velika brojnost arapske nacije, njezin svestremani doprinos razvoju ljudske civilizacije općenito, što čini da arapske zemlje sve više budu nezaobilazan faktor u kreiranju svjetske politike, a uloga arapskog jezika i njegovo poznavanje sve značajniji.

Izučavanje arapskog jezika u BiH tradicijski je ukorijenjeno. Za vrijeme osmanske imperije, arapski jezik je na ovim prostorima vijekovima bio jezik obrazovanja, književnosti, nauke, prava i teologije. Posmatran u kontekstu ogromnog književno-historijskog naslijeđa na orijentalnim jezicima, kulturološko-civilizacijskih i tradicijskih prožimanja naroda BiH sa orijentalnim jezicima i kulturama, arapski jezik predstavlja neodvojivi segment historijskog i kulturno-civilizacijskog identiteta svih naroda naše države. Odnosi naše države sa zemljama arapskog govornog područja oduvijek su bili uspješni u svim domenima ekonomskog, političkog i kulturnog života. Ekonomski oporavak i prosperitet BiH uveliko je uvjetovan i dobrom saradnjom sa arapskim svijetom, a ona podrazumijeva i dobro poznavanje arapskog jezika.

Učenjem arapskog jezika u našim školama, učenicima se otvara mogućnost da postanu dio ove velike porodice govornika arapskog jezika. Značaj ovog jezika proističe i iz činjenice da je on sastavni dio modernih evropskih projekata ranog učenja stranih jezika, koji imaju za cilj da među djecom dugoročno promoviraju važnost multijezičnosti, multikulturalnosti, neophodnosti kulturološko-civilizacijskih prožimanja kao primarnog elementa u nadilaženju narastajuće vjerske i nacionalne netrpeljivosti.

SPECIFIČNOSTI PREDMETA I ZAHTJEVI NASTAVE ARAPSKOG JEZIKA

S obzirom na to da pripada semitskoj grupi jezika, arapski jezik se, u odnosu na druge strane jezike koji se izučavaju u našim školama, odlikuje brojnim specifičnostima, koje od nastavnika zahtijevaju visok kvalitet pripreme za nastavu i njenu realizaciju. Ove specifičnosti se prvenstveno odnose na arapski ortografski sistem, pravopis i atrikulacijsko-akustičke osobenosti većeg broja konsonanta, što učenika na samom početku suočava sa određenim poteškoćama, a nastavnika sa potrebom dobrog vladanja i primjenom najsavremenijih metoda pouke arapskog jezika, posebno u njegovom početnom stadiju učenja. Za izgradnju pozitivnog stava učenika prema ovim početnim osobenostima i zahtjevima arapskog jezika, ključni su nastavnikova neposrednost, kreativnost i dinamičnost.

Uspješna nastava Arapskog jezika općenito zahtijeva primjenu najnovijih dostignuća u metodama pouke i učenja stranog jezika, savremenih psihološko-pedagoških teorija i saznanja o procesu učenja i kao takva treba da bude usmjerena ka učeniku. Metodički pristup nastavi Arapskog jezika treba da omogući postepeno i skladno razvijanje učenikovih sposobnosti,

posebno da podstiče njegovu kreativnost i slobodu u uspostavljanju početne komunikacije na arapskom jeziku, te da razvija njegove kulturne, estetske i intelektualne vrijednosti i sposobnosti. S obzirom na to da se jezički elementi arapskog jezika u potpunosti razlikuju od elemenata prvog evropskog stranog jezika s kojim se učenik susretao prethodne tri godine, sasvim je očekivano da se nastavnik na početku nastave suoči sa dvije situacije. Prva je da su učenici na početku učenja novog stranog jezika po pravilu zainteresirani za učenje. U ovom slučaju, nastavnik mora znati iskoristiti tu dobru motivaciju i svojim pristupom nastavi, unjima stalno pobuđivati želju za daljnjim učenjem novog jezika. Tome će sigurno doprinijeti lagane jezičke igre prepoznavanja, zamjene i umetanja arapskih harfova u određene lekseme, slušanje i memoriranje kratkih svakodnevnih izraza i fraza kao i slušanje i memoriranje jednostavnih pjesmica. Druga situacija jeste učenikova nesigurnost, rezerviranost i strah naspram arapskog jezika. Zato je neophodno da se na samom početku, između nastavnika i učenika izgradi pozitivna atmosfera i uzajamno povjerenje i razumijevanje kao osnovni preduvjet za nesmetani razvoj kognitivnih sposobnosti u procesu učenja stranog jezika.

Na svim nivoima učenja arapskog jezika, a posebno u početnom stadiju učenja, poseban značaj ima razvijanje motivacije učenika, kao i pažljiv izbor nastavnih sadržaja usklađenih sa spoznajnim svijetom djeteta i njegovim doživljajima i uzrastom. Nastava treba biti dinamična i obogaćena raznolikim aktivnostima koje učeniku omogućavaju učenje jezika bez pritiska i straha od neznanja, te ga oslobađaju za sve oblike neverbalnog i verbalnog izražavanja. Sredstva, načini i postupci kojima nastavnik pomaže učenicima u svjesnom učenju jezika jesu raznoliki.

Preporučuju se:

- Dinamičnost i kreativnost,
- favoriziranje interaktivnog i grupnog rada,
- podsticanje inicijative učenika,
- obogaćivanje nastave elementima igre, ritma i dramatizacije,
- upotreba savremenih tehničkih sredstava,
- stalno ohrabrivanje i podsticanje učenika na samostalno učenje,
- analiziranje teškoća u procesu učenja,
- upoznavanje učenika sa kriterijima učenja,
- unošenje civilizacijskih i interkulturoloških elemenata itd.

U šestom razredu učenici imaju razvijena znanja o maternjem jeziku i razumijevaju jezičke zakonitosti. Raniji susret sa prvim stranim jezikom dodatno je razvio njihovu jezičku svijest, tako da u ovom uzrastu učenici *svjesno* stječu kognitivne sposobnosti razvijanjem vještina slušanja, govora, čitanja ipisanja. Posebno treba voditi računa o tome da je između usmenih i pismenih aktivnosti uspostavljena fina ravnoteža.

Savremena nastava i uspješno učenje arapskog jezika, pored primjene drugih didaktičkih pomagala i stalne izloženosti učenika kvalitetnom govornom obrascu, zahtijeva obaveznu vizuelizaciju, odnosno primjenu savremenih informacionih tehnologija – računara, tj. interneta, koji će učeniku kroz učestali audio-vizuelni susret sa izvornim arapskim jezikom, njegove jezičke osobenosti učiniti prirodnim, lakšim i prihvatljivijim, a razvijanje jezičkih vještina slušanja, govora, čitanja ipisanja spontanim i interesantnim.

Početno razvijanje *vještine slušanja* arapskog jezika, koja učenika navikava na specifični izgovor pojedinih arapskih glasova, neophodno je započinjati sa audio-vizuelnom, šarolikom i razigranom prezentacijom arapskog alfabeta uz pojedinačno isticanje konsonanata čiji je izgovor

uvijek popraćen i izgovorom tri kratka i tri duga vokala, ali svaki put u kontekstu određene lekseme, što učeniku pomaže da vizuelno usvaja i konsonant i vokale, da memoriše lekseme, istovremeno se navikavajući na slušanje i izgovor više konsonanata, što svakako pospješuje razvijanje vještine govora. Sa slušanja harfova i leksema postepeno se prelazi na slušanje najkraćih rečenica, a potom sintagmi i proširenijih rečeničnih sadržaja. Prije svakog slušanja, nastavnik odgovarajućim aktivnostima priprema učenike za uspješno prihvatanje sadržaja.

Usljed brojnih artikulacijsko-akustičkih osobenosti, razvijanje *vještine govora* u nastavi Arapskog jezika iziskuje posebnu pažnju i strpljenje nastavnika. Za uspješno razvijanje ove vještine potrebni su: veoma kvalitetan izgovorni obrazac, pažljiv izbor, priprema i prezentacija teme, precizna uputstva, optimalan period za razmišljanje i pripremanje, nuđenje potrebnih riječi i izraza, njihovo ponavljanje i uvježbavanje izgovora. Preporučuje se rad uparovima ili u manjim grupama kako bi se svi učenici uključili. Tokom aktivnosti usmenog izražavanja, učenika ne treba prekidati niti ispravljati, već mu nakon toga, uz pohvalu za aktivno učešće, na prikladan način ukazati na greške.

Razvijanje *vještine čitanja i pisanja* u nastavi Arapskog jezika u tijesnoj su korelaciji i nisu nadređeni jedno drugom. Usljed različitih grafemskih oblika arapskih harfova u inicijalnoj, medijalnoj i finalnoj poziciji, otežano je njihovo vizuelno pamćenje i raspoznavanje. Stoga se razvijanje ovih dviju vještina u arapskom jeziku odvija uporedo. Razvijanje *vještine čitanja* ima za cilj da učenika osposobi za samostalno čitanje kraćih tekstova odgovarajućom brzinom i razumijevanje njihove osnovne ideje. Pri izboru tekstova treba voditi računa o tome koje tekstove odabrati za ovaj uzrast učenika, da bi im bili što atraktivniji, raznovrsniji i pristupačniji. Treba voditi računa i o korelaciji nastavnih sadržaja, koliko je to moguće.

Razvijanje *vještine pisanja* ima za cilj da učenika osposobi za pravilno povezivanje arapskih harfova, razumijevanje i pravilnu primjenu zakonitosti arapskog pravopisa, te da uz primjenu odgovarajuće leksike, poštivanje gramatičkih i sintaksičkih pravila samostalno piše. Ovo pisanje može biti kontrolirano (dovršavanje teksta, pisanje prema modelu, diktat) ili slobodno (kreativno), kao što su pisanje pisama, kraćih sastava, SMS ili e-mail poruka i sl. Sve ove vještine treba da budu u skladu sa jezičkim kompetencijama učenika ovog uzrasta.

CILJEVI NASTAVE ARAPSKOG JEZIKA

Nastava Arapskog jezika ima za cilj da:

- učenike osposobi za pravilno pisanje i čitanje na arapskom jeziku, te pravilnu primjenu zakonitosti arapskog pravopisa;
- učenike osposobi za jednostavniju usmenu i pismenu komunikaciju na arapskom jeziku o različitim temama iz svakodnevnog života na A1 i A2 nivoima znanja stranog jezika;
- da proširi opću kulturu učenika kroz upoznavanje s načinom života i tradicijom zemalja u kojima se govori arapski jezik;
- da se kroz učenje stranog jezika kod učenika razvija svijest o značaju višejezičnosti, duhu tolerancije, kosmopolitizmu, humanizmu i internacionalizmu.

ZADACI NASTAVE ARAPSKOG JEZIKA

Nastava Arapskog jezika ima sljedeće zadatke:

- razvijanje sve četiri jezičke vještine – slušanje, govor, čitanje i pisanje na A1 i A2 nivoima znanja stranog jezika;

- ovladavanje osnovnim fonetsko-fonološkim zakonitostima i ortografskom normom;
- ovladavanje osnovnim leksičkim i gramatičkim minimumom neophodnim za samostalnu upotrebu jezika u situacijama iz svakodnevnog života;
- upoznavanje kulture naroda arapskog govornog područja, njezino razumijevanje i poštivanje;
- primjenom savremenih strategija u učenju, a naročito metoda postupnosti, kod učenika razvijati motivaciju za učenjem jezika;
- razvijanje učenikove radoznalosti, kreativnosti, samostalnosti i samopouzdanja;
- razvijanje sposobnosti individualnog i grupnog rada;
- razvijanje razumijevanja i logičkog pamćenja te razvijanje temeljitosti, predanosti i preciznosti u učenju jezika;
- razvijanje sposobnosti praktične primjene usvojenih znanja te osposobljavanje učenika za samostalno korištenje različitih izvora znanja, odnosno ovladavanje modernim strategijama učenja (naučiti kako učiti).

NAZIV PREDMETA: ARAPSKI JEZIK

RAZRED: VI

BROJ SATI: SEDMIČNIO 2, GODIŠNJE 70

TEME	METODIČKA UPUTSTVA	PROGRAMSKI SADRŽAJI		OBRAZOVNI ISHODI
		GRAMATIKA	VOKABULAR	
– Pozdravljanje i lično predstavljanje – Porodica i prijatelji – Kuća – Škola – Moja okolina – Svakodnevni život	RECEPCIJA: SLUŠANJE I REAGIRANJE: – Učenici čuju i razumiju govor i odgovore, harfove, lekseme i kraće rečenice i reagirati: – neverbalno, npr.: povezivanjem određenih ilustracija sa odgovarajućim harfom ili leksemama, podvlačenjem i markiranjem ilustracija koje se odnose na izgovorene harfove i lekseme, crtanjem i redanjem ilustracija po određenom redoslijedu, izvršavanjem uputa i naređenja nastavnika, označavanjem tačnih/netačnih tvrdnji itd. – verbalno, npr.: ponavljanjem harfova, riječi, izraza i kraćih rečenica koje je izgovorio nastavnik ili koje su čuli sa računara	– Učenici usvajaju sljedeće: – Ortografija i ortoepija: <i>arapski konsonantizam: sastavljeni i rastavljeni harfovi</i> – <i>arapski vokalizam: oznake za duge i kratke vokale</i> – <i>pravopisni znaci: sukun, tašdid, wasla, medda, nunacija</i> – <i>određeni član „al“</i> – Imenice: <i>zajedničke, vlastite</i> – <i>rod imenica: prirodni i gramatički (imenice na oktaglo „ta'“)</i> – <i>padeži: nominativ i genitiv</i>	– Učenici će usvajati vokabular koji se odnosi na date teme, npr.: Susreti: formalni i neformalni pozdravi, predstavljanje sebe, članova porodice i prijatelja – Porodica: članovi uže porodice, rođaci, prijatelji, fizički opisi – Kuća: prostorije u kući, namještaj, opis radne sobe – Škola: opis škole, učionice, školskog pribora i	– Učenici će znati: pravilno izgovarati arapske konsonante, duge i kratke vokale; – u čitanju pravilno vezati riječi; – pravilno pisati arapske grafeme i spajati ih u svim pozicijama riječi po diktatu i samostalnom prepisivanju; – pozdravljati na formalan i neformalan način; – predstaviti sebe i druge; – imenovati članove svoje i druge porodice; – jednostavnim rečenicama opisivati ljude,

	ili CD-a, davanjem kratkih odgovora na pitanja koja postavlja nastavnik ili koja čuju sa računara ili CD-a, dopunjavanjem izostavljenog dijela harfa, lekseme, kraćeg izraza ili rečenice itd. ČITANJE I REAGIRANJE: - Učenici će čitati lekseme, kraće sintagme i rečenice, uvježbavajući izgovor i tražeći određenu informaciju i reagirati: neverbalno, npr.: popunjavanjem nedostajućih harfova u različitim pozicijama riječi, popunjavanjem riječi, povezivanjem i redanjem ilustracija po određenom redoslijedu, izvršavanjem uputa nastavnika, povezivanjem datih ilustracija sa odgovarajućim tekstom, označavanjem tačnih/netačnih tvrdnji itd. - verbalno, npr.: kratkim odgovorima na pitanja, povezivanjem riječi u stupcima A i B, povezivanjem ponuđenih harfova u riječi, te riječi u kraće rečenice, dopunjavanjem nedostajućih harfova ili riječi, dovršavanjem riječi, rečenica, ispunjavanjem križaljki, sklapanjem ispreturne rečenice u smislu cjeline itd. PRODUKCIJA: GOVOR: - Učenici će: - ponavljati riječi, kraće izraze i rečenice koje su čuli od nastavnika ili sa računara ili CD-a; - voditi kraće dijaloge	(poslije prijedloga) vokativna čestica „ya“ Zamjenice: lične: 'ana, 'anta, 'anti, huwa, hiya upitne: man, ma pokazne: haza, hazihi, zalike, tilke Pridjevi: pozicioniranje pridjeva uz imenicu Partikule: veznici: wa, fa prijedlozi: min, fi, 'ila, 'ala upitne čestice: 'a, hel, 'eyne potvrdna čestica na'am odrična čestica la Imenska rečenica: potvrdna, odrična, upitna Brojevi: glavni brojevi od 1–10	predmeta Moje okruženje: mjesto boravka: kuća, stan, grad, ulica Svakodnevni život: dnevni obroci, higijena, prehrambeni proizvodi, u parku, kućni ljubimci	predmete u kući i školi; imenovati predmetu školskoj torbii učionici; locirati sebe i druge u određenom prostoru; nabrojati: dijelove dana i dnevne obroke, osnovne prehrambene namirnice i sredstava za ličnu higijenu uz jednostavne opise; kratkim rečenicama opisati park i kućne ljubimce; brojati od 1 do 10.

	parovimasadrugim učenici mailisanastav nikom; — postavljati pitanja i upućivati molbu; — igrati uloge, recitirati, pjevati i igrati jezičke igre. PISANJE: — Učenici će: — preslikavati slova koja su prethodno usvojili vizuelno; — postepeno spajati ponuđene dijelove slova u različitim pozicijama; — umetati slova ispuštena na početku, u sredini ili na kraju riječi; — rekonstruirati riječi od ponuđenih slova; — pisati po diktatu; — prepisivati zadane kraće dijaloge i rečenice; — odgovarati na pitanja i dovršavati rečenice; — ubacivati, podvlačiti, redati riječi u smisaone rečenice.			

OPĆE NAPOMENE

S obzirom na specifične zahtjeve arapskog pisma i artikulacije određenog broja glasova, na početnom nivou učenja arapskog jezika posebnu pažnju treba usmjeriti na aktivnosti koje imaju za cilj da razviju i održe zainteresiranost učenika za učenje jezika.

Prvenstveno treba voditi računa o obimu jezičkog materijala planiranog za jedan nastavni čas, načinu njegove prezentacije, o postupnosti u njegovom izlaganju i stalnom interaktivnom odnosu nastavnika i učenika. Za jednu lekciju planira se minimalno jedan čas. S obzirom na obim i kompleksnost nastavne jedinice, te u ovisnosti od učenikovih sposobnosti razumijevanja i praktične primjene novog gradiva, nastavnik sam procjenjuje o broju časova potrebnih za kvalitetno ovladavanje planiranom nastavnom jedinicom.

Arapski jezik se na ovom nivou uči kroz različite jezičke igre, ponavljanje, memoriranje pjesmica, sa postepenim uvođenjem čitanja i pisanja. Rad u parovima ili grupama doprinosi dinamici časa i većoj angažiranosti učenika.

Iako učenici tokom cijele godine postepeno usvajaju pravila pisanja uz istovremeno razvijanje znanja o temeljnim jezičkim zakonitostima arapskog jezika na nivou proste imenske rečenice, težište učenja jezika od samog početka treba biti na razvijanju komunikativnih i interkulturalnih kompetencija. Stoga učenici prvo usvajaju, tj. memoriraju vrste pozdrava, određene fraze i izraze, navikavajući se tako na arapski izgovor.

Prije svake faze pisanja, djeci se, po mogućnosti, audio-vizuelnim putem prezentiraju

harfovi u svim pozicijama i uvijek sa vokalima, te u sklopu određenih leksema popraćenih slikama što omogućava njihovo lakše memoriranje i prepoznavanje.

Nastavnik mora voditi računa da osluhne izgovor svakog učenika i pri tome imati dovoljno strpljenja i fleksibilnosti. Mora nastojati sačuvati učenikov dignitet i ne dopustiti ismijavanje i ruganje drugih učenika zbog pogrešnog izgovora ili netačnog odgovora.

DODATNI PROGRAMSKI ZAHTJEVI

Interdisciplinarni sadržaj

Usvajanje programskog sadržaja stranog jezika u korelaciji je sa drugim nastavnim predmetima. Učenici uče arapski jezik i proširuju svoj vokabular oslanjajući se na znanje koje su stekli učenjem nekih drugih školskih predmeta, ali i kombinirajući učenje stranog jezika sa aktivnostima „preuzetim“ iz drugih predmeta, npr.:

- kroz poređenje sa maternjim jezikom (*Bosanski/hrvatski/srpski*);
- kroz crtanje, slikanje, oblikovanje arapskih harfova, služeći se raznim materijalima (*Likovno obrazovanje*);
- kroz teme vezane za svakodnevni život i životno okruženje, zdravlje i kulturu življenja (*Geografija i Biologija*);
- kroz usvajanje i proširivanje sakralne leksike (*Vjeronauka*);
- kroz igru i ples (*Tjelesni i zdravstveni odgoj*);
- slušanjem muzike (*Muzičko obrazovanje*).

Interkulturalne vještine

Obradom različitih tematskih područja učenici će:

- upoznavati kulturu, običaje i tradiciju zemalja arapskog govornog područja, te tako razvijati tolerantan stav prema različitostima;
- porediti kulturu i tradiciju svoje zemlje sa kulturom i tradicijom zemalja arapskog govornog područja, te tako učiti da bolje poštuju i cijene vlastitu kulturu i tradiciju;
- upoznavati neke osnovne razlike u svakodnevnom životu između svoje kulture i kulture naroda arapskog govornog područja (npr. vrste pozdrava, osnovne forme neverbalne komunikacije – *body language*, običaji pri obilježavanju praznika – nacionalnih i vjerskih, pri korištenju sredstava javnog saobraćaja, pri primjeni saobraćajnih pravila itd.).

Vještine učenja i poučavanja

Da bi poučavanje arapskog jezika od samog početka bilo uspješno i kvalitetno, sam nastavnik mora biti dinamičan, kreativan i kvalitetan izgovorni obrazac učeniku. Ono je također uvjetovano kvalitetnim izborom didaktičkih pomagala i posebno izborom sadržaja audio-vizuelne prezentacije planiranog gradiva.

Nastavnik također uočava koji nastavni metod odgovara kojem učeniku (npr. da li neki učenik bolje usvaja znanje vizualno, auditivno, glumom, crtanjem itd.). Nastavnik će se oslanjati na takve učeničke vještine u nastavi, motivirajući tako i same učenike da ih primjenjuju pri učenju. Na taj način će razvijati kod učenika pozitivan stav prema jeziku koji usvajaju.

Nastavnik također treba da:

- pažljivo planira svaki čas i postavlja ciljeve, detaljno razrađujući načine kako da ih

postigne, pripremajući materijale/opremu koja je potrebna u učionici, kao i dodatne materijale u slučaju neočekivanih situacija, pripremajući zadatke za pojedine učenike, grupe i cijeli razred, te planirajući trajanje svakog segmenta aktivnosti u učionici;

- piše pismene pripreme za svaki čas te da kreativno i fleksibilno kreira svoj rad u okviru zacrtanih ciljeva, a uskladu sa uvjetima u kojima radi;
- procjeni kojim fondom riječi učenici treba da ovladaju u datoj grupi i datim uvjetima, te da kontrolira i razvija kod učenika pravilno usvajanje izgovora;
- poštuje osnovne didaktičke principe primjerenosti i postupnosti i razvija pozitivnu atmosferu u učionici;
- razvija kod učenika radne navike, marljivost, odgovornosti motivaciju za učenje;
- razvija vlastiti sistem praćenja i provjeravanja napredovanja svakog učenika;
- razvija komunikacijske sposobnosti učenika, podstičući ih da maksimalno koriste vlastite talente i sposobnosti.

Učenici se uče da budu odgovorni i aktivni pri usvajanju stranog jezika kroz individualni rad, rad u parovima i grupama, kroz samostalnu ili grupnu izradu zadataka u školi ili kod kuće, kroz ocjenjivanje i vrednovanje vlastitog nivoa znanja u odnosu na postavljene ciljeve ali i kroz ocjenjivanje i vrednovanje znanja svojih drugova iz razreda.

NAZIV PREDMETA: ARAPSKI JEZIK

RAZRED: VII

BROJ SATI: SEDMIČNIO 2, GODIŠNJE 70

TEME	METODIČKA UPUTSTVA	PROGRAMSKI SADRŽAJI		OBRAZOVNI ISHODI
		GRAMATIKA	VOKABULAR	
– Pozdravljanje i upoznavanje – Predstavljanje : lično, članova porodice i prijatelja – Deskripcije: kuća, škola, moja okolina – Dnevni obroci: hrana i piće – Odjevni predmeti – U parku i zoološkom vrtu	RECEPCIJA: SLUŠANJE I REAGIRANJE: – Učenici će slušati izgovorene lekseme, kraće rečenice i tekstove i reagirati: – neverbalno, npr. : povezivanjem određenih ilustracija sa ponuđenom leksomom ili tekstom, redanjem ilustracija po određenom redoslijedu, označavanjem tačnih i netačnih tvrdnji, izvršavanjem određenih uputa nastavnika – verbalno, npr.: ponavljanjem određenih riječi, izraza i kraćih rečenica koje je izgovorio nastavnik ili koje su čuli sa	– Učenici usvajaju sljedeće: – Ortografija i ortoepija: – upotreba određenog člana „al“ – sunčeva i mjesečeva slova – Imenice: – rod imenica: – imenice ženskog roda prema značenju – imenice ženskog roda prema upotrebi – padeži: – nominativ – padež subjekta – akuzativ – padež direktnog objekta – genitiv – upotreba poslije prijedloga – broj dvojina – pravilna množina	– Učenici će proširivati i usvajati vokabular koji se odnosi na date teme, npr.: – Susreti: formalni i neformalni pozdravi pri susretu i odlasku, predstavljanje sebe, članova uže i šire porodice te prijatelja – Deskripcije: prostorije u kući, namještaj, dvorište, opis škole, učionice, školskog pribora, školskog	– Učenici će znati: – pravilno primjenjivati zakonitosti arapskog ortografskog sistema; – prepoznavati sunčeva i mjesečeva slova te u čitanju pravilno vezati riječi; – pravilno upotrebljavati određeni član po diktatu i u samostalnoj upotrebi jezika; – upotrijebiti različite pozdrave pri različitim

	računara ili CD-a, davanjem odgovora na pitanja koja postavlja nastavnik ili koja čuju sa računara ili CD-a, dopunjavanjem izostavljenih dijelova lekseme ili dopunjavanjem kraćeg izraza ili rečenice itd. ČITANJE I REAGIRANJE: – Učenici će čitati lekseme, kraće sintagme i rečenice, uvježbavajući izgovor i tražeći određenu informaciju i reagirati: – neverbalno, npr.: crtanjem i razvrstavanjem određenih slika, pridruživanjem slika određenom tekstu i njihovo redanje po određenom redoslijedu, povezivanjem riječi u stupcima A i B, označavanjem tačnih i netačnih tvrdnji, dopunjavanjem riječi izostavljenih u tekstu, ispunjavanjem križaljki, izvršavanjem uputa nastavnika itd. – verbalno, npr.: odgovorima na postavljena pitanja, povezivanjem ponuđenih leksema u kraći izraz te izraza u kraće tekstove, dopunjavanjem nedostajućih riječi, dovršavanjem rečenice, sklapanjem ispreturane rečenice u smislaonu cjelinu, kraćim opisivanjem ponuđene ilustracije, rješavanjem jednostavnijih zadataka sa višestrukim izborom itd.	muškog i ženskog roda – Zamjenice: – lične: – rastavljene – jednina, dvojina, množina – sastavljene – jednina – pokazne: – jednina, dvojina, množina – Pridjevi: – opisni pridjevi i boje – pozicioniranje pridjeva uz imenicu – komparacija pridjeva: – komparativ i superlativ – Glagoli: – perfekat – glagolska paradigma – iskazivanje glagola „imati“ – particip aktivni – Glagolska rečenica: – potvrdna i odrična – Brojevi: – redni brojevi od 1–10	dvorišta, parka i puta do kuće – Moje okruženje: mjesto boravka: kuća, stan, učenički dom, grad, ulica – Dnevni obroci: doručak, ručak, večera, voće i povrće, vrste hrane i pića, u supermarketu – Odijevanje : odjeća i obuća, sredstva za higijenu – U parku i zoološkom vrtu: opis parka, domaće i divlje životinje	vrstama susreta i rastanaka; – u okviru jednostavnijih rečenica opisivati ljude, pojave i predmete iz svog bližeg okruženja; – nabrojati i kratko opisati dijelove dana, dnevne obroke, osnovne prehrambene namirnice, odjevne predmete; – nabrojati dane u sedmici; – razlikovati imenice muškog i ženskog roda te primjenjivati zakonitosti kongruiranja – rod-broj-padež – na nivou imenske i glagolske rečenice; – raspoznavati padeže shodno sintaksičkoj funkciji riječi i pravilno ih vokalizirati; – ispravno voditi dijaloge u okviru jednostavnih imenskih i glagolskih rečenica; – pravilno komparirati i isticati određena svojstva; – iskazati glagol

	PRODUKCIJA: GOVOR: – Učenici će: – samostalno koristiti riječi, kraće izraze i rečenice koje su čuli od nastavnika ili sa računara ili CD-a; – samostalno će osmišljavati i voditi kraće dijaloge u parovima sa drugima učenici i nastavnikom; – opisivati ponuđenu ilustraciju i preporučivati kraće tekstove; – postavljati pitanja i upućivati molbu; – igrati uloge, recitirati, pjevati i igrati jezičke igre. PISANJE: – Učenici će: – prepisati pojedinačne riječi i kraće tekstove, – rekonstruirati riječi od ponuđenih slova; – od ponuđenih riječi rekonstruirati kraće rečenice; – ponuđene ilustracije povezati u kraći tekst; – pravilno pisati po diktatu; – prepisati zadane kraće dijaloge i rečenice; – odgovarati na pitanja i dovršavati rečenice; – ubacivati, podvlačiti, redati riječi u smislu rečenice.			„imati“ uz upotrebu određenih prijedloga.

OPĆE NAPOMENE

U drugoj godini učenja arapskog jezika, učenici kroz druženje sa gramatikom maternjeg jezika, već imaju razvijenija jezička saznanja što će im uveliko olakšati usvajanje novih nastavnih jedinica iz Arapskog jezika. Akcenat je i dalje na razvijanju komunikativnih sposobnosti na nivou proste imenske i glagolske rečenice kroz usvajanje i improvizaciju različitih dijaloških situacija.

Na ovom nivou učenici usvajaju sva pravila arapske ortografije, te kod usvajanja sunčevih i mjesječevih slova i pravila upotrebe određenog člana, kao i pravila vezanog čitanja, treba voditi računa o postupnosti i pažljivo pratiti sposobnosti i napredovanje svakog učenika. Za jednu lekciju i dalje se planira minimalno jedan čas. S obzirom na obim i kompleksnost nastavne jedinice, te u ovisnosti od učenikovih sposobnosti njenog razumijevanja i praktične primjene naučenog, nastavnik sam procjenjuje broj časova potrebnih za kvalitetno ovladavanje planiranom nastavnom jedinicom.

S obzirom na preporučene teme i planirane nastavne jedinice, u drugoj godini učenja arapskog jezika trebalo bi doći do znatnijeg proširivanja vokabulara učenika.

Učenici bi također trebali biti u stanju samostalno kreirati određene dijaloške situacije i na zadanu temu pismeno se izražavati.

Prije usvajanja svake nastavne jedinice preporučuje se audio-vizuelna prezentacija kraćeg dijaloga ili priče što će učenika prirodno uvesti u novo gradivo.

Preporučuje se rad učenika u grupama kako bi se olakšalo savladavanje sadržaja onim učenicima koji sporije i teže razumijevaju novu nastavnu jedinicu.

DODATNI PROGRAMSKI ZAHTJEVI

Interdisciplinarni sadržaj

Usvajanje programskog sadržaja Arapskog jezika ostaje u korelaciji sa drugim nastavnim predmetima. Učenici uče jezik i proširuju svoj vokabular oslanjajući se na znanje koje su stekli učenjem nekih drugih školskih predmeta, ali i kombinirajući učenje stranog jezika sa aktivnostima „preuzetim“ iz nekih drugih predmeta, npr.:

- kroz poređenje sa maternjim jezikom (*Bosanski/hrvatski/srpski*);
- kroz slikanje i prezentaciju sadržaja određenog dijaloga ili teksta, služeći se raznim materijalima (*Likovno obrazovanje*);
- kroz teme vezane za svakodnevni život i životno okruženje, zdravlje i kulturu življenja (*Geografija i Biologija*);
- kroz usvajanje i proširivanje sakralne leksike (*Vjeronauka*);
- kroz dramatizaciju određenog dijaloga ili tekstualnog sadržaja (*Tjelesni i zdravstveni odgoj*);
- memoriranjem i pjevanjem kraćih pjesmica (*Muzičko obrazovanje*).

Interkulturalne vještine

Obradom različitih tematskih područja učenici će:

- upoznavati kulturu, običaje i tradiciju zemalja arapskog govornog područja, te tako razvijati tolerantan stav prema različitostima;
- porediti kulturu i tradiciju svoje zemlje sa kulturom i tradicijom zemalja arapskog govornog područja, te tako učiti da bolje poštuju i cijene vlastitu kulturu i tradiciju;
- upoznavati neke osnovne razlike u svakodnevnom životu između svoje kulture i kulture naroda arapskog govornog područja (npr. vrste pozdrava, osnovne forme neverbalne komunikacije – *body language*, običaji pri obilježavanju praznika – nacionalnih i vjerskih, pri korištenju sredstava javnog saobraćaja, pri primjeni saobraćajnih pravila itd.).

Vještine učenja i poučavanja

I u drugoj godini učenja arapskog jezika učenikova motiviranost uvjetovana je nastavnikovom kreativnosti, dinamičnosti i pristupom u prezentiranju nastavne jedinice. Uključivanje učenika u pripremu materijala za prezentaciju novog gradiva, kao i u samu prezentaciju, dodatno će potaknuti njihov interes i pobuditi osjećaj odgovornosti.

Neophodno je da nastavnik ima na umu da djecu uči jezik, a ne o jeziku, što znači da novo gradivo iz gramatike treba biti prezentirano posredno – kroz jezičke igre prepoznavanja novih elemenata jezika, njihovih umetanja u riječ ili sintagmu, improvizaciju različitih dijaloga, pridruživanje tekstualnog sadržaja određenim ilustracijama itd.

Često ponavljanje tematskih dijaloga i memoriranje kraćih tekstova pomažu u učenikovom bržem prihvatanju i ovladavanju novih gramatičkih sadržaja. Nakon svake nastavne jedinice, neophodno je da nastavnik uz brojne vježbe pismenog i usmenog ponavljanja kod svakog učenika razvije dodatnu sposobnost komuniciranja i samostalnog razumijevanja novog gradiva.

Nastavnik i dalje treba da:

- pažljivo planira svaki čas, detaljno razrađuje modele njihove realizacije, da priprema materijale i opremu koja je potrebna u učionici, kao i dodatne materijale u slučaju neočekivanih situacija, priprema zadatke za pojedine učenike, grupe i cijeli razred, te planira trajanje svakog segmenta aktivnosti u učionici;
- piše pismene pripreme za svaki čas te da kreativno i fleksibilno kreira svoj rad u okviru zacrtanih ciljeva, a uskladu sa uvjetima u kojima radi;
- procjeni kojim fondom riječi učenici treba da ovladaju u datoj grupi i datim uvjetima, te da kontrolira i razvija kod učenika pravilno usvajanje izgovora;
- poštuje osnovne didaktičke principe primjerenosti i postupnosti i razvija pozitivnu atmosferu u učionici;
- razvija kod učenika radne navike, marljivost, odgovornost i motivaciju za učenje;
- razvija vlastiti sistem praćenja i provjeravanja napredovanja svakog učenika;
- razvija komunikacijske sposobnosti učenika, podstičući ih da maksimalno koriste vlastite talente i sposobnosti.

Kroz sistem nagrađivanja i ocjenjivanja, kroz nametanje obaveze izrade domaćih zadataka, kroz različite igre kvizova i takmičenja, te kroz pripremu samostalnih prezentacija, učenici se uče odgovornosti, a dodatno se razvija i njihova motiviranost i kreativnost.

NAZIV PREDMETA: ARAPSKI JEZIK
RAZRED: VIII
BROJ SATI: SEDMIČNIO 2, GODIŠNJE 70

TEME	METODIČKA UPUTSTVA	PROGRAMSKI SADRŽAJI		OBRAZOVNI ISHODI
		GRAMATIKA	VOKABULAR	
- Porodica: članovi porodice, imena, uzrast i zanimanja - Dnevne aktivnosti: u školi i kod kuće - Moja domovina: glavni grad, rodni grad - Datiranje: iskazivanje tačnog vremena; iskazivanje datuma i godina - Nazivi dana i mjeseci - Godišnja doba - Proslava rođendana i praznika - Kultura, sport i zdravlje	RECEPCIJA: SLUŠANJE I REAGIRANJE: - Učenici će slušati i izgovoriti ne lekseme, kraće rečenice, dijalog ili tekst i reagirati: - neverbalno, npr.: povezivanjem određenih ilustracija sa ponuđenom leksomom ili tekstom, redanjem ilustracija po određenom redoslijedu, označavanjem tačnih i netačnih tvrdnji, izvršavanjem određenih uputa nastavnika - verbalno, npr.: ponavljanjem određenih riječi, izraza i kraćih rečenica koje je izgovorio nastavnik ili koje su čuli sa računara ili CD-a, davanjem odgovora na pitanja koja postavlja nastavnik ili koja čuju sa računara ili CD-a, dopunjavanjem izostavljenih dijelova lekseme ili dopunjavanjem kraćeg izraza ili rečenice itd. ČITANJE I REAGIRANJE: - Učenici će čitati lekseme, kraće sintagme i rečenice, uvježbavajući izgovor i tražeći određenu informaciju i reagirati: - neverbalno, npr.: gestikulacijom predstaviti ono što su čuli, markiranjem navedenih predmeta/osoba, spajanjem, odnosno slaganjem slikare doslijedom koji proizitekne iz teksta koji su čuli, pokazivanjem na određene ilustracije koje se	- Učenici usvajaju sljedeće: - Imenice: rod imenica: imenice ženskog roda prema obliku imenice ženskog roda prema značenju imenice ženskog roda prema upotrebi - padeži: deklinacija imenica: potpuna i nepotpuna deklinacija - broj – nepravilna množina i pravila kongruiranja - Zamjenice: lične - sastavljene: <u>broj</u>: jednina, dvojina, množina <u>funkcija</u>: prisvojna zamjenica, direktni i indirektni objekat - neodređene: šay'un, ehadun-ihda, ba'dun, 'iddetun - Pridjevi: atributivna sintagma: određena i neodređena - relacija pripadnosti: <u>odnosni pridjev</u>: ime relacije – iyyun <u>genitivna veza</u>: prosta i složena pozicioniranje pridjeva i	- Usvojeni vokabular učenici će proširivati novim vokabularom koji se odnosi na predložene teme, npr.: - Porodica: detaljnije predstavljanje članova porodice – njihovih imena, godina starosti, zanimanja i radnih mjesta - Dnevne aktivnosti: ustajanje, higijena, spremanje, put do škole, časovi i školske aktivnosti, povratak; slobodno vrijeme, čitanje, igra, pomoć u kući - Moja domovina: kratki opisi, glavni i rodni grad, biblioteke, muzeji, fakulteti, vjerski objekti - U prostoru i vremenu: prilozi za mjesto i vrijeme, nazivi dana i dijelova dana, arapski i internacionalni nazivi mjeseci, nazivi godišnjih doba, iskazivanje tačnog vremena	- Učenici će znati: - opširnije komunicirati na nivou proširenih imenskih i glagolskih rečenica uz pravilnu upotrebu: prezenta, perfekta i futura, uz poštivanje pravila glagolske rečenice; atributivnih sintagmi u funkciji subjekta, imenskog predikata, direktnog objekta ili poslije prijedloga; spojenih ličnih zamjenica uz imenice, glagole i prijedloge; dvočlane i tročlane genitivne veze i njihovih pridjeva; prostih oblika modalnih glagola i konjunktiva koji slijedi poslije njih; - pravilno iskazivati tačno vrijeme i datume; - gramatički tačno

	odnosnariječi ili dijalog koji koji suučenicichuli,odnosno povezivanjemsluke satekstom ili dijalogom kojičuju, podvlačenjemilustracija kojese odnosnariječikoje suučenicichuli, ispunjavanjem križaljki, izvršavanjem uputa nastavnika itd. verbalno, npr.: ponavljanjem leksema i rečenica koje čuju, odgovorima na postavljena pitanja, povezivanjem ponuđenih leksema u kraće rečenice, te rečenica u kraće dijaloge ili tekstove, dopunjavanjem nedostajućih riječi ili izraza, dovršavanjem rečenica, sklapanjem ispreturne rečenice u smisaonu cjelinu, kraćim opisivanjem ponuđene ilustracije, rješavanjemjednostavniji hzadataka sa višestrukimizborom itd. PRODUKCIJA: GOVOR: - Učenici će: - samostalno koristitiriječi, proširenije izraze i rečenice koje su čuli od nastavnika ili sa računara ili CD-a; - samostalno osmišljavati i voditikraćedijalogeu parovimasadrugim učenicimailisanastavnikom; - opisivati punuđenu ilustraciju i prepričavati kraće tekstove; - iskazivati svoje vlastito mišljenje i stav; - opisivati svoje svakodnevene aktivnosti i govoriti o	pokazne zamjenice u genitivnoj vezi Glagoli: - prezent i futur - glagolski načini: imperativ i prohibitiv – II.I. - jednine - modalni glagoli: yadžibu, yuridu, yastati'u - konjuktiv Glagolska rečenica: - potvrdna i odrična Brojevi: - glavni – od 1–100 - redni – od 1–12 Partikule: - prijedlozi, prilozi, upitna čestica „kem“	i datuma – Rođendani i praznici: proslava rođendana, Nova godina, vjerski praznici – Kultura, sport i zdravlje: u pozorištu i bioskopu, na izletu, na igralištu, očuvanje zdravlja	opisivati svoje dnevne aktivnosti u školi i kući; – ispravno voditi kraće dijaloge u okviru zadanih tema, npr.: posjeta pozorištu, muzeju ili bolnici; – kratko opisati godišnja doba, proslavu rođendana, Nove godine ili vjerskog praznika; – u rečenicama pravilo upotrebljavati priloge za mjesto i vrijeme, te veći broj prijedloga kao što su: <i>fi, bi, min, 'an, li, 'ala, 'ila, ma'a, 'inda, beyne, fewqa, tahte, wera'e, 'emame ...</i>

	nekim dešavanjima na određeni datum i vrijeme; postavljati pitanja i upućivati molbu; igrati uloge, recitirati, pjevati i igrati jezičke igre. PISANJE: Učenici će: pravilno pisati, prepisujući riječi, izraze, tekstove i pismeno rješavajući određene zadatke; od ponuđenih riječi i izraza pravilno rekonstruirati tečenice, dijalog ili kraći tekst; ponuđene ilustracije pismeno povezati u kraći tekst; pravilno pisati po diktatu; prepisivati zadane dijaloge i rečenice; pismeno odgovarati na pitanja i dovršavati rečenice; ubacivati, podvlačiti, redati riječi i izraze u smislaone rečenice i tekstove.			

OPĆE NAPOMENE

S obzirom na kompleksniji fond gradiva predviđenog u trećoj godini učenja arapskog jezika, preporučuje se da se prije usvajanja prve nove i svake naredne nastavne jedinice, kvalitetno obnovi prethodno usvojeno gradivo. To će učenika pripremiti za novi sadržaj, pomoći će mu u boljem razumijevanju i izgradnji samopouzdanja.

Obnavljanje starog i uvježbavanje novog gradiva trebalo bi biti u vidu razvijanja komunikacije i dijaloga, a nikako u formi insistiranja na gramatičkim pravilima.

Na ovom nivou učenja arapskog jezika, kraći tekstovi sve češće zamjenjuju dijaloške situacije. Za kreativnog nastavnika to je prilika da kroz pitanja i postavljanje problema u vezi teksta, kod svakog učenika razvija sposobnosti konverzacije i oslobađanja pred samostalnom upotrebom arapskog jezika.

S obzirom na kompleksnije nastavno gradivo, za usvajanje jedne lekcije planiraju se dva časa s tim što sam nastavnik, u ovisnosti od učenikovih sposobnosti razumijevanja i praktične primjene novog gradiva, procjenjuje minimalan broj časova potrebnih za kvalitetno ovladavanje planiranom nastavnom jedinicom.

U cilju uspješnijeg ovladavanja arapskim izgovorom i usvajanja akcenta, preporučuje se da učenici audio-vizuelnim putem usvajaju gradivo uz nastojanje da sami markiraju novine u tekstu i

jeziku i sami dolaze do zaključka o načinima njihove upotrebe.

I dalje se preporučuje rad učenika u parovima ili grupama što će olakšati onim učenicima koji sporije i teže razumijevaju novu nastavnu jedinicu.

S obzirom na znatnije proširivanju vokabulara, trebalo bi učenike navikavati na samostalnu izradu svojih rječnika.

DODATNI PROGRAMSKI ZAHTJEVI

Interdisciplinarni sadržaj

Usvajanje programskog sadržaja arapskog jezika ostaje u korelaciji sa drugim nastavnim predmetima. Učenici uče jezik i proširuju svoj vokabular oslanjajući se na znanje koje su stekli učenjem nekih drugih školskih predmeta, ali i kombinirajući učenje stranog jezika sa aktivnostima „preuzetim“ iz nekih drugih predmeta, npr.:

- kroz poređenje sa maternjim jezikom (*Bosanski/hrvatski/srpski*);
- kroz prezentaciju sadržaja određenog dijaloga ili teksta, služeći se raznim materijalima i bojama (*Općetehničko i Likovno obrazovanje*);
- kroz teme vezane za svakodnevni život i životno okruženje, zdravlje i kulturu življenja (*Geografija i Biologija*);
- kroz usvajanje i proširivanje sakralne leksike (*Vjeronauka*);
- kroz dramatizaciju određenog dijaloga ili tekstualnog sadržaja (*Tjelesni i zdravstveni odgoj*);
- memoriranjem i pjevanjem kraćih pjesmica (*Muzičko obrazovanje*).

Interkulturalne vještine

Obradom različitih tematskih područja učenici će:

- upoznavati kulturu, običaje i tradiciju zemalja arapskog govornog područja, te tako razvijati tolerantan stav prema različitostima;
- porediti kulturu i tradiciju svoje zemlje sa kulturom i tradicijom zemalja arapskog govornog područja, te tako učiti da bolje poštuju i cijene vlastitu kulturu i tradiciju;
- upoznavati neke osnovne razlike u svakodnevnom životu između svoje kulture i kulture naroda arapskog govornog područja (npr. vrste pozdrava pri susretu i rastanku, osnovne forme neverbalne komunikacije – *body language*, običaji pri obilježavanju praznika – nacionalnih i vjerskih, rođendana i Nove godine, pri korištenju sredstava javnog saobraćaja, pri primjeni saobraćajnih pravila itd.).

Vještine učenja i poučavanja

S obzirom na kompleksnost nastavnih jedinica Arapskog jezika na ovom nivou učenja, veliku pažnju treba posvetiti obimu nastavnog gradiva predviđenog za jedan čas.

Usvajanje novog radiva kroz konverzaciju, audio-vizuelnu prezentaciju, tipske jezičke vježbe ponavljanja i rješavanja zadataka, pribižit će učeniku novi jezički materijal bez prevelikog opterećivanja novim gramatičkim pravilima i insistiranja na njihovom memoriranju.

Nastavnik podjednako prati i u kontinuitetu provjerava sposobnosti svakog učenika da komunicira na arapskom jeziku (pismeno i usmeno), motivirajući ih čestim uključivanjem u konverzaciju, rješavanje zadataka, obnavljanje starog ili pripremu novog gradiva.

Nastavnik bi usvajanju novog teksta trebao obezbijediti slikovnu podršku koja, uz pažljivo odabrane slike i ilustracije, učeniku pomaže da lakše usvoji planirane nastavne sadržaje. I dalje treba težiti čestom ponavljanju i prepričavanju tekstova, što pomaže u učenikovom bržem prihvatanju novih gramatičkih sadržaja i ovladavanju njima.

Nastavnik i dalje treba da:

- pažljivo planira svaki čas, detaljno razrađuje modele njihove realizacije, da priprema materijale i opremu koja je potrebna u učionici, kao i dodatne materijale u slučaju neočekivanih situacija, priprema zadatke za pojedine učenike, grupe i cijeli razred, te planira trajanje svakog segmenta aktivnosti u učionici;
- piše pismene pripreme za svaki čas te da kreativno i fleksibilno kreira svoj rad u okviru zacrtanih ciljeva, a uskladu sa uvjetima u kojima radi;
- procjeni kojim fondom riječi učenici treba da ovladaju u datoj grupi i datim uvjetima, te da kontrolira i razvija kod učenika pravilno usvajanje izgovora;
- poštuje osnovne didaktičke principe primjerenosti i postupnosti i razvija pozitivnu atmosferu u učionici;
- razvija kod učenika radne navike, marljivost, odgovornost i motivaciju za učenje;
- razvija vlastiti sistem praćenja i provjeravanja napredovanja svakog učenika;
- razvija komunikacijske sposobnosti kod učenika, podstičući ih da maksimalno koriste vlastite talente i sposobnosti.

Kroz sistem nagrađivanja i ocjenjivanja, kroz nametanje obaveze izrade domaćih zadataka, kroz različite igre kvizova i takmičenja, te kroz pripremu samostalnih prezentacija, učenici se uče odgovornosti, a dodatno se razvija i njihova motiviranost i kreativnost.

NAZIV PREDMETA: ARAPSKI JEZIK

RAZRED: IX

BROJ SATI: SEDMIČNIO 2, GODIŠNJE 70

TEME	METODIČKA UPUTSTVA	PROGRAMSKI SADRŽAJI		OBRAZOVNI ISHODI
		GRAMATIKA	VOKABULAR	
– Dnevne aktivnosti: u školi i kod kuće – Odlazak u kupovinu: prehrambene namirnice, kućne potrepštine, odjeća i obuća – Odlazak na odmor:	RECEPCIJA: SLUŠANJE I REAGIRANJE: – Učenici će slušati izgovorene rečenice, dijalog ili tekst i reagirati: – neverbalno, npr. : pokazivanjem na određene ilustracije na koje se odnosi izgovorena rečenica ili tekst, povezivanjem određenih ilustracija sa ponuđenim dijalogom ili tekstom, redanjem	– Učenici obnavljaju, proširuju znanje i usvajaju sljedeće : – Imenice: – ženski rod: – prirodni i gramatički – glagolska imenica – masdar (najzastupljenije paradigme)	– Usvojeni vokabular učenici će proširivati novim vokabularom koji se odnosi na predložene teme, npr.: – Dnevne aktivnosti: ustajanje, spremanje,	– Nakon četvrte godine učenja arapskog jezika, učenici će biti u stanju: – razumjeti složenije rečenične izraze i tekstove na

more, planinu, rijeku, selo – Na aerodromu i željezničkoj stanici – Posjete: kod ljekara, u bolnici, kod prijatelja – Kultura, sport i zdravlje: odlazak u pozorište, na igralištu, briga o zdravlju	ilustracija po određenom redoslijedu, označavanjem tačnih i netačnih tvrdnji, povezivanjem rečenica/dijelova teksta u koloni A i koloni B, izvršavanjem određenih uputa nastavnika. – verbalno, npr.: ponavljanjem određenih fraza, izraza i rečenica koje je izgovorio nastavnik ili koje su čuli sa računara ili CD-a, prepričavanjem teksta ili dijaloga koji su čuli, davanjem odgovora na pitanja koja postavlja nastavnik ili koja čuju sa računara ili CD-a, dopunjavanjem izostavljenih dijelova rečenice ili teksta itd. ČITANJE I REAGIRANJE: – Učenici će čitati složenije rečenice, dijaloge i tekstove, tražeći određenu informaciju i reagirati: – neverbalno, npr.: povezivanjem dijelova sintagmi u rečenice i rečenica u tekstove; spajanjem, odnosnoslaganjem slikar edoslijedom kojiproistekneiztekstakoj isučuli; slaganjem ispreturanih rečenica u vezani tekst; podvlačenjem ilustracija kojese odnosena rečenice koje suučenicičuli;	– iskazivanje deminutiva – fu'aylun i fu'ay'ilun – Zamjenice: – lične – sastavljene i rastavljene – odnosne: – allazi, allati-rod, broj padež – Glagoli: – glagolska rečenica: – poredak riječi – kongruiranje subjekta i predikata proširene glagolske vrste: paradigmatski oblik perfekta i prezenta – vrste glagola: – pravilni, nepravilni, – hemzirani i podvostručeni (formalni oblici) – glagolski načini: – jusiv, imperativ, prohibitiv – pasiv perfekta i prezenta – futur – negacija sa česticom “len” – realna pogodbeni rečenica – upotreba čestice „'iza” – Brojevi: – slaganje broja i brojne imenice	put do škole, školske aktivnosti, na putu do kuće; domaća zadaća, slobodno vrijeme i društvene mreže, pomoć u kući – Odlazak u kupovinu: šoping-centar, samoposluga , pijaca, prodavnice odjeće i obuće, namještaja, prehrambeni artikli, voće i povrće, plaćanje i novčane valute – Odlazak na odmor: planiranje vikenda, raspusta i odmora, deskripcije planine, mora, rijeke, sela, putne isprave i carina – Na aerodromu i željezničkoj stanici: kupovina	različite teme; – samostalno interpretirati sadržaj teksta ili dijaloga i iskazati svoje vlastito mišljenje i stav; – baviti se kreativnim pisanjem i pisati na zadanu temu; – služeći se složenim rečenicama , opisivati svoje dnevne obaveze i aktivnosti; – uz upotrebu prostih glagolskih vremena i glagolskih načina, izražavati želje, namjere, naredbe ili zabrane; – ostvariti komunikaciju u svakodnevnom okruženju : u kući, na

	samostalnim osmišljavanjem izostavljenog kraja teksta ili rečenice; izvršavanjem uputa nastavnika itd. – verbalno, npr.: ponavljanjem rečenica i kraćih dijaloga koje čuju, odgovorima na postavljena pitanja, prepričavanjem dijaloga i tekstova; povezivanjem ponuđenih rečenica u kraće dijaloge ili tekstove; dopunjavanjem nedostajućih riječi ili izraza, dovršavanjem rečenica, sklapanjem isprekuran rečenice u smislaonu cjelinu, kraćim opisivanjem ponuđene ilustracije, rješavanjem zadataka sa višestrukim izborom itd. PRODUKCIJA: GOVOR: – Učenici će: – samostalno koristiti fraze, složenije izraze i rečenice koje su čuli od nastavnika ili sa računara ili CD-a; – samostalno prepričavati ponuđeni tekst; – složenijim rečenicama se izražavati na zadanu temu; – samostalno osmišljavati i voditi dijaloge u parovima i sa drugim učenicima i sa nastavnikom;	u brojanju od od 1–100 – pozicioniranje i funkcija rednih brojeva od 1–100 – Partikule: – prijedlozi, prilozi, čestice „inna“ i njoj slične čestice	karte, u avionu i vozu, dočekivanje i ispraćaj – Posjete: u gostima, posjeta ljekaru, obilazak bolnice, učtivo ponašanje – Kultura, sport i zdravlje: u pozorištu i bioskopu, na igralištu, sport i vrste sporta, očuvanje zdravlja	ulici, u kupovini, na putovanju; – ispravno upotrebljavati pasive osnovne glagolske vrste u svakodnevnoj komunikaciji; – ispravno voditi šire dijaloge u okviru zadanih tema, npr.: posjeta pozorištu, muzeju ili bolnici; – razumijevati i upotrebljavati realnu uslovnu rečenicu u širem kontekstu; – u širem kontekstu razumjeti i ispravno upotrebljavati različite priloge, prijedloge, a posebno čestice <i>'inna, 'anna', leyte, le'alle,</i>

	– osmišljavati tekst na punuđenu ilustraciju; – iskazivati svoje vlastito mišljenje i stav; – govoriti o svojim svakodnevnim aktivnostima i uobičajenim dnevima dešavanjima; – postavljati pitanja i upućivati molbu. PISANJE: – Učenici će: – samostalno pisati kraće sastave ili sastave na zadanu temu; – prepisivati tekstove i pismeno rješavati određene zadatke; – od ponuđenih rečenica oblikovati dijalog ili tekst; – ponuđene ilustracije pismeno povezati u tekst; – pravilno pisati po diktatu; – ubacivati, podvlačiti, redati riječi i izraze u smislaone rečenice i tekstove; – pisati pismo, molbu ili e-mail poruku.			<i>li'anne, ke'enne, lakinne .</i>

OPĆE NAPOMENE

U četvrtoj godini učenja, izrazito težište Arapskog jezika jeste na njegovoj praktičnoj primjeni, odnosno razvijanju i unapređivanju komunikacijskih sposobnosti učenika u pismenoj i usmenoj formi u različitim situacionim kontekstima. S obzirom na ovaj cilj, preporuka je da se nekoliko prvih časova posveti detaljnoj sistematizaciji prethodnog gradiva, opet u vidu improvizacije i razvijanja komunikacije i dijaloga na različite teme, ne insistirajući na memoriranju gramatičkih pravila. Kroz prepričavanje tekstova i širu diskusiju, učenik se oslobađa u samostalnoj upotrebi jezika, što pozitivno utječe na razvijanje njegovih komunikacijskih sposobnosti.

Na ovom nivou učenja arapskog jezika, neophodan je susret učenika sa proširenim

glagolskim vrstama. Preporučuje se upoznavanje sa razlikama u paradigmatskim modelima perfekta i prezenta, bez posebne promjene kroz lica.

Učenici se također susreću sa nepravilnim – misal, edžwef, nakis i lefif glagolima. Preporučuje se usvajanje kriterija prepoznavanja formalnih oblika, bez promjene kroz lica. Isto se preporučuje za hemzirane i udvostručene glagole.

S obzirom na kompleksnost planiranog gradiva, za usvajanje jedne lekcije planiraju se tri časa, s tim što se i dalje nastavniku ostavlja mogućnost da, u ovisnosti od učenikovih sposobnosti usvajanja novog gradiva, sam određuje minimalni broj časova potrebnih za kvalitetno ovladavanje nastavnom jedinicom.

DODATNI PROGRAMSKI ZAHTJEVI

Interdisciplinarni sadržaj

Usvajanje programskog sadržaja arapskog jezika i dalje je u korelaciji sa drugim nastavnim predmetima. Učenici uče jezik i proširuju svoj vokabular oslanjajući se na znanje koje su stekli učenjem nekih drugih školskih predmeta, ali i kombinirajući učenje stranog jezika sa aktivnostima „preuzetim“ iz nekih drugih predmeta, npr.:

- kroz poređenje sa maternjim jezikom (*Bosanski/hrvatski/srpski*);
- kroz prezentaciju sadržaja određenog dijaloga ili teksta, služeći se raznim materijalima i bojama (*Općetehničko i Likovno obrazovanje*);
- kroz teme vezane za svakodnevni život i životno okruženje, zdravlje i kulturu življenja (*Geografija i Biologija*);
- kroz usvajanje i proširivanje sakralne leksike (*Vjeronauka*);
- kroz dramatizaciju određenog dijaloga ili tekstualnog sadržaja (*Tjelesni i zdravstveni odgoj*).

Interkulturalne vještine

Obradom različitih tematskih područja učenici će:

- upoznavati kulturu, običaje i tradiciju zemalja arapskog govornog područja, te tako razvijati tolerantan stav prema različitostima;
- porediti kulturu i tradiciju svoje zemlje sa kulturom i tradicijom zemalja arapskog govornog područja, te tako učiti da bolje poštuju i cijene vlastitu kulturu i tradiciju;
- upoznavati neke osnovne razlike u svakodnevnom životu između svoje kulture i kulture naroda arapskog govornog područja (npr. osnovne forme neverbalne komunikacije – *body language*, običaji prilikom raznih posjeta i susreta, prilikom putovanja i upoznavanja, pri korištenju sredstava javnog saobraćaja, prelasku granice, pri primjeni saobraćajnih pravila itd.).

Vještine učenja i poučavanja

U cilju što lakšeg usvajanja i razumijevanja novog gramatičkog sadržaja te njegove primjene u svakodnevnoj komunikaciji, preporučuje se njegova prezentacija u vidu odgovarajućeg teksta, raznih pitanja u vezi sa tekstom i vježbi različitih tipova.

Kroz prijevod i razumijevanje teksta, odgovorima na postavljena pitanja i rješavanjem različitih zadataka, učenik s razumijevanjem i postepeno usvaja novi gramatički sadržaj, ne opterećujući se izoliranim memoriranjem gramatičkih pravila.

Neophodno je da nastavnik, u što većem obimu, koristi dostupnu audio, video, CD i drugu tehniku, koja kod učenika unapređuje sposobnost slušanja i razumijevanja, kao i usmeno izražavanje na arapskom jeziku. Nastavnik s jednakom pažnjom i u kontinuitetu provjerava sposobnosti svakog učenika da komunicira na arapskom jeziku (pismeno i usmeno), dajući im domaće zadaće i druga zaduženja koja će održavati njihovu motivaciju i omogućavati im da se kreativno izraze.

I dalje treba težiti čestom ponavljanju tekstova, slobodnom opisu različitih ilustracija, što pomaže u učenikovom bržem ovladavanju novim gramatičkim sadržajem i samostalnoj pismenoj i usmenoj upotrebi arapskog jezika.

Nastavnik i dalje treba da:

- pažljivo planira svaki čas, detaljno razrađuje modele njihove realizacije, priprema materijale i opremu koja je potrebna u učionici, kao i dodatne materijale u slučaju neočekivanih situacija, priprema zadatke za pojedine učenike, grupe i cijeli razred, te planira trajanje svakog segmenta aktivnosti u učionici;
- piše pismene pripreme za svaki čas te da kreativno i fleksibilno kreira svoj rad u okviru zacrtanih ciljeva, a uskladu sa uvjetima u kojima radi;
- procjeni kojim fondom riječi učenici treba da ovladaju u datoj grupi i datim uvjetima, te da kontrolira i razvija kod učenika pravilno usvajanje jezika;
- poštuje osnovne didaktičke principe primjere nosti i postupnosti i razvija pozitivnu atmosferu u učionici;
- razvija kod učenika radne navike, marljivost, odgovornost i motivaciju za učenje;
- razvija vlastiti sistem praćenja i provjeravanja napredovanja svakog učenika;
- razvija komunikacijske sposobnosti kod učenika, podstičući ih da maksimalno koriste vlastite talente i sposobnosti.

Kroz sistem nagrađivanja i ocjenjivanja, kroz nametanje obaveze izrade domaćih zadataka, kroz različite igre kvizova i takmičenja, te kroz pripremu samostalnih prezentacija, učenici se uče odgovornosti, a dodatno se razvija i njihova motiviranost i kreativnost.

TURSKI JEZIK

UVOD

Nastavni plan i program za podučavanje nekog jezika je, ustvari, dobro razrađen plan sa precizno definiranim detaljima, sadržajima i objašnjenjima u okviru postavljenih ciljeva. Jezik je osnovno sredstvo komunikacije. Zato se ovaj Nastavni plan i program bazira na upotrebi jezika u svakodnevnom životnom okruženju i zasniva se na pragmatičkom pristupu, koji, također, možemo nazvati i „praktičnim pristupom“.

Preporuka za učenje, podučavanje i analizu nekog jezika treba da ima širok spektar upotrebe i izučavanja jezika. S obzirom da ovaj usvojeni pristup smatra članovima društva one koji koriste neki jezik i ono što nauče, prevashodno kao „društveni akteri“, odnosno oni koji se nalaze u poziciji da u različitim situacijama, u određenom području i posebnim zadacima ovaj pristup koriste (nije ograničen samo na jezik), možemo reći da je ovakav pristup orijentiran na rad u pravom smislu riječi. Radnje koje su ovdje navedene, osim što su dio jezičkih nastavnih sadržaja, one su i dio jedne šire društvene veze. Upravo je riječ ta šira društvena veza koja omogućava upotpunjavanje nekog značenja. Znači govorimo o „zadacima“ kada su jedan ili više pojedinaca u stanju da ostvare neku radnju upotrebljavajući svoje sopstvene vještine. Zbog toga pristup orijentiran na rad, kao jedan društveni faktor zajedno sa spoznajom, emotivnim izvorom i izborima koje koristi i posjeduje neki pojedinac ističe sve njegove sposobnosti.

Prema tome, svako korištenje i učenje jezika možemo okarakterisati na sljedeći način:

Upotreba jezika, koja podrazumijeva njegovo učenje, obuhvata radnje koje se ostvaruju od strane pojedinca i društvenih aktera kojim se usavršavaju komunikacijske sposobnosti u pravom smislu riječi. Kako bi ispunili svoje zadatke, ljudi će primijeniti strategije koje im se čine najpogodnijim. Da bi sudjelovali u jezičkim aktivnostima i jezičkim procesima, koji podrazumijevaju proizvodnju i dobivanje tekstova sa specifičnim tematskim područjem, primijenit će sposobnosti koje posjeduju, u raznim uvjetima, ograničenjima i kontekstima. Kao rezultat ovih aktivnosti učesnik će naići na promjene koje idu ka poboljšanju ili pogoršanju njegovih kompetencija. (Zajednički referentni okvir za jezike, 6–7, MEB Yay., 2006)

CILJ PREDMETA

- omogućiti razvoj jezičke kompetencije učenika, što predstavlja središnji, nezamjenjiv vid učenja jezika, a naročito razviti njihove komunikacijske sposobnosti;
- bolje upoznati učenike sa elementima civilizacije i kulture zemlje/zemalja čiji jezik uče, kao i sa njihovom vlastitom kulturom, naučiti ih cijeniti, ali i razumjeti i poštovati druge kulture;
- omogućiti svim učenicima uživanje u učenju, motivaciju za učenje, naučiti ih razmišljati, te ih osposobiti za daljnje sudjelovanje u samostalnom pojedinačnom i/ili grupnom učenju, radu ili obuci;
- pripremiti sve učenike za efikasno i odgovorno sudjelovanje u društvu, razvijajući njihov pozitivan stav prema kulturalnim, vjerskim i drugim različitostima koje su prisutne u njihovom društvu, stimulirajući na taj način korektno i pravedno društvo koje vrednuje takve različitosti;
- omogućiti učenicima razvijanje samopouzdanja i osjećaja samopoštovanja, čime utiru put ka vlastitom sretnom i zdravom životu ispunjenom zadovoljstvom;

- kod učenika razviti pozitivnu radoznalost, samostalnost i kreativnost;
- razvijati kod učenika sposobnost pažljivog slušanja i uvažavanja mišljenja drugih;
- usaditi učenicima ljubav prema prirodi i svijest o potrebi ekološke zaštite;
- razviti kod učenika načelo humanog odnosa između spolova;
- pospješiti kontinuitet i povezanost učenja kao cjeloživotnog procesa.

ZADACI PREDMETA

Učenici će se:

- upoznavati sa sličnostima i različitostima između njihove zemlje i zemalja govornog područja određenog stranog jezika u području kulture, edukacije, slobodnog vremena učenika, načina življenja a u okviru datih tema;
- navikavati da se ophode učtivo u komunikaciji sa pripadnicima kulture o kojoj uče;
- učiti da komuniciraju i da se ponašaju u svakodnevnim situacijama na način koji je prirodan za kulturu zemlje čiji jezik uče, obraćajući posebnu pažnju na odnose među ljudima pri neposrednom kontaktu, komunikaciji, na ono što učenike interesira itd.;
- naučiti da poštuju tradiciju, običaje, navike drugih ljudi itd.;
- zapažati povezanost između kulture i osjećaja lične identifikacije;
- učiti da razumiju i cijene socijalne, kulturne, geografske i historijske povezanosti;
- učiti o važnosti kretanja među kulturama, npr., kroz saradnju sa međunarodnim organizacijama i centrima za strane jezike (British Council, American Corner in Zenica Public Library, Goethe Institut, Kulturkontakt Austria, Andre Malraux itd.);
- učiti da budu odgovorni i aktivni kada uče jezik;
- učiti da koriste različite radne metode i strategije učenja tipične za učenje jezika, kao što je razumijevanje smisla iz konteksta itd.;
- učiti da nadoknađuju praznine u znanju korištenjem različitih metoda, kao što je parafraziranje itd.
- učiti da koriste informacionu tehnologiju pri učenju jezika, da prikupljaju informacije iz različitih izvora, analiziraju ih, evaluiraju, upotrebljavaju;
- učiti da ocjenjuju svoje aktivnosti i aktivnosti svojih drugova iz razreda, kao i nivo svog i njihovog znanja u odnosu na postavljene ciljeve i, ako je potrebno, mijenjati metode rada;
- učiti da koriste samostalno udžbenike, rječnike i druge priručnike, tj. da razvijaju navike korištenja stručne literature.

NAZIV PREDMETA: TURSKI JEZIK

RAZRED: VI

BROJ SATI: SEDMIČNIO 2, GODIŠNJE 70

U NASTAVI TURSKOG JEZIKA KAO DRUGOG STRANOG JEZIKA, U ŠESTOM RAZREDU OSNOVNE ŠKOLE, TREBA TEŽITI DOSTIZANJU NIVOA A1.2 EVROPSKI OKVIR ZA STRANE JEZIKE U SLUŠANJU I RAZUMIJEVANJU I ČITANJU I RAZUMIJEVANJU, ODNOSNO A1.1 U GOVORU I PISANJU.

JEZIČKE VJEŠTINE	OČEKIVANI REZULTATI/ISHODI UČENJA
SLUŠANJE I RAZUMIJEVANJE	– Učenik će: – prepoznavati glasove, naglasak, ritam i intonaciju u jeziku koji uči – razumjeti ograničen broj riječi i izraza, kratke dijaloge o poznatim temama, pjesmice – razumjeti i reagirati na odgovarajući način na kratke usmene poruke
ČITANJE I RAZUMIJEVANJE	– prepoznavati slova i napisane riječi, te kratke rečenice – prepoznavati poznate riječi i kratke rečenice i znati ih povezati sa ilustracijama – čitati kraće tekstove
GOVOR	– pravilno artikulirati glasove, naglašavati riječi, poštovati ritam i intonaciju rečenice – davati osnovne informacije o sebi i svom okruženju – opisivati u nekoliko rečenica poznatu situaciju služeći se pritom ograničenim brojem osnovnih riječi i zapamćenih rečeničnih shema – razmjenjivati sa sagovornicima nekoliko osnovnih iskaza u vezi sa konkretnom situacijom
PISANJE	– prepisivati, dopunjavati i samostalno pisati riječi i kraće rečenice
ZNANJE O JEZIKU	– Učenik će na ovom nivou učenja jezika svjesno stjecati znanje o jeziku, prepoznavati i pravilno upotrebljavati osnovne jezičke elemente.

TURSKI JEZIK VI RAZRED – DRUGI STRANI JEZIK 2 SATA SEDMIČNO					
NIVO	TEME	FUNKCIJE I SPOSOBNOSTI	AKTIVNOSTI	GRAMATIKA	VOKABULAR
VI RAZRED OSNOVNA ŠKOLA PRVA GODINA UČENJA TURSKOG PRVI STEPEN POČETNOG ZNANJA	– A – BE – CE – Kelimele – Tanışalım mı? – Canım Ailem – Manavda – Arkadaşım – Mirela – Yaşasın – Okulumuz	– Učenici će znati: – Alfabet kroz turcizme – predstaviti sebe ili druge, – pozdraviti se, – odgovoriti na pozdrave – pričati o sebi i svojoj porodici, – predstaviti svoju	RECEPCIJA SLUŠANJE I REAGIRANJE: – Učenici će slušati izgovoreni tekst i reagirati: – neverbalno, npr.: imitiranjem nastavnika ili neke popularne ličnosti (npr. iz crtića), gestikuliranjem, glumljenjem, izvršavanjem uputstava, pokazivanjem određenih ilustracija koje se odnose na riječi koje im se usmeno upućuju, crtanjem, bojenjem navedenih predmeta/osoba navedenim bojama, podvlačenjem ili bojenjem riječi koje im	– Učenici će učiti o tome i koristiti: – Zamjenice: – Bu ne? Bu Kim? – İşaret ve kişi zamirleri, temel sıfatlar – Sufiksi za množinu: – Sayılar ve Çokluk Eki – Prisvojnost: – İyelik eki, ünlü düşmesi ve ünsüz	– Učenici će učiti samo osnovni vokabular koji se odnosi na date teme, npr.: – Abeceda: Kroz turcizme te za početni oblik po pet riječi

		porodicu – nabrojati i pokazati dijelove tijela – predstaviti razna zanimanja – brojati predmete – locirati ljude i predmete – izraziti dopadanje – ideju posjedovanja (,benim evim..).	se usmeno upućuju, lijepljenjem slika, redanjem slika itd. – verbalno, npr.: ponavljanjem riječi koje je izgovorio nastavnik ili koje su čuli sa kasetofona, davanjem kratkih odgovora na pitanja nastavnika ili pitanja koja su čuli sa kasetofona, popunjavanjem praznina riječima odabranim sa zidnih karata na kojima se te riječi nalaze itd. ČITANJE I REAGIRANJE: – Učenici će prepoznati jednu ili više napisanih riječi ili uputa i reagirati: – neverbalno, npr.: gestikuliranjem, glumljenjem (npr. <i>tužan, sretan</i>), pokazivanjem, biranjem ili povezivanjem pisanih riječi i odgovarajućih ilustracija, crtanjem, pravljenjem/oblikovanjem stvari , bojenjem ili podvlačenjem samo određenih riječi (npr. onih koje označavaju neku aktivnost, raspoloženje, brojeve itd.), raspoređivanjem ilustracija po određenom redu prema pisanim uputstvima itd. – verbalno, npr.: davanjem kratkih pismenih ili usmenih odgovora na pitanja, zamjenjivanjem ilustracija u tekstu ponuđenim riječima, povezivanjem riječi u stupcu A sa odgovarajućim ilustracijama u stupcu B, zamjenjivanjem inicijala punim riječima ili popunjavanjem praznina odgovarajućim riječima itd. PRODUKCIJA GOVOR: – Učenici će: ponavljati riječi nastavnika ili riječi izgovorene sa kasetofona, učestvovati u razgovoru (pitanja/odgovori) sa drugim učenikom/učenicima ili nastavnikom, igrati uloge, recitirati, pjevati i igrati jezične igre, davati uputstva i naredbe PISANJE: – Učenici će: prepisivati izolovane riječi , učiti pisati pomoću igara na CD-u, pomoću društvene igre u kojoj se sastavljaju riječi od slova, društvene igre u kojoj se slažu pločice sa slovima jedna na drugu,	yumuşaması – Meslekler öğretecek ve mesleklerin üzerinden sıfatlar tekrar edilecek Pridjevi: – Ucuz/Pahalı – Ne kadar? – Kaç Lira? – gibi kalıplar – Brojevi: – Sıra sayı sıfatları – Predikativi: – Var/yok – Padeži: – Bulunma hâl eki – Hâl Ekleri – Glagolska vremena : – Şimdiki zaman	za svako slovo, pozdravljanje, upoznavanje – İyi günler, – Merhaba,, görüşmek üzere, itd. – Predstavljanje : Benim adım ...Adım...Bu ..., itd. Bu nedir? – Bu kim?Kaç yaşındasın? – Çlanovi uže porodice: – anne, baba, kardeş, kız ,kardeş.büyük anne, dede – Moje tijelo, znati pokazati te obogatiti vokabular – Kupovina: meyve – Sebze, mevsimler – Manavda satılan ürünlerin hangi mevsim meyvesi olduğundan hareketle aylar/mevsimler öğretecek. – Dragı priyatelju....

			zamjenjivati inicijale punim riječima, ubacivati, podvlačiti, redati riječi po određenom redoslijedu, od ponuđenih riječi sastavljati kraće rečenice, pisati kratki, jednostavan tekst prema tekstu modelu, samostalno napisati kratki tekst (čestitku, razglednicu SMS poruku)		– Ülkeler, milliyet, dil. – Naša škola: – defter, masa, kalem, kitap...

OPĆE NAPOMENE

Šesti razred predstavlja početak nove etape u učenju prvog stranog jezika ali i vrijeme započinjanja učenja drugog stranog jezika. S obzirom da učenici imaju iskustvo u učenju prvog stranog jezika, njega svakako treba iskoristiti i u usvajanju novog – drugog stranog jezika.

U savladavanju novog stranog jezika obradit će se veliki broj istih onih tema koje su predviđene u prvim godinama učenja prvog stranog jezika, no pristup istim je različit zbog različitih uzrasta u kojima se počinje sa učenjem prvog odnosno drugog stranog jezika. Na ovom uzrastu učenici dobivaju svjestan uvid u zakonitosti jezika koji uče. Uz razvijanje sve četiri jezičke vještine, mnogo vremena će se morati utrošiti na usvajanje leksike, pravopisa, te gramatike predviđene za ovaj razred. Na svim nivoima učenja stranog jezika neophodna je vizualizacija, u početnoj fazi učenja pogotovo. Dobro osmišljenom vizualizacijom olakšava se proces razumijevanja i zapamćivanja i doprinosi redukciji upotrebe maternjeg jezika na času stranog jezika. Kontinuirano uvježbavanje i sistematiziranje usvojenih znanja također će olakšati njihovo usvajanje. Zbog toga veliki broj časova treba posvetiti upravo uvježbavanju gradiva.

Učenici su na samom početku zainteresirani za učenje novog stranog jezika. Nastavnik mora znati iskoristiti tu dobru motivaciju i u njima probuditi želju za daljim učenjem novog jezika. Tome će sigurno doprinijeti i jezičke igre te učenje pjesmica koje će učenici rado pjevati kako na početku časa tako i pred kraj časa.

Interdisciplinarni sadržaji

Učenici će također učiti jezik i proširivati svoj vokabular oslanjajući se na znanje koje su stekli učenjem drugih školskih predmeta, npr:

- kroz crtanje, slikanje, ples, oblikovanje itd. (Likovna kultura, *ples*)
- kroz sportove i igre (Tjelesni i zdravstveni odgoj)
- slušanjem i pjevanjem omiljene vrste muzike (Muzička kultura)
- učenjem sadržaja iz Matematike, Moje okoline, Geografije

Interkulturalne vještine

Učenici će se:

- upoznavati sa kulturom svoje zemlje i učiti da je bolje poštovati i cijene,
- upoznavati sa nekim osnovnim razlikama između njihove kulture i kulture naroda sa turskog govornog područja (npr. razlike u upotrebi nekih pozdrava, npr. *dobro jutro i dobar dan /Günaydın, iyi günler*),
- učiti da komuniciraju i da se ponašaju u svakodnevnim situacijama na način koji je prirodan za kulturu zemlje čiji jezik uče. Ovo može podrazumijevati, npr. uzvike (lijepo!) *güzel!*, *dikkat et!* (pazi!), *bak!* (gle!), *yaşa!* (živio!), *hej!* (hey!) itd.

Učenje kako učiti

Učenici će da:

- razvijaju pozitivan stav prema učenju jezika,
- budu odgovorni i aktivni u situacijama kada se uči jezik,
- koriste ključne metode iz prakse pri radu u parovima ili malim grupama,

- ocjenjuju svoje aktivnosti i aktivnosti svojih drugova iz razreda, kao i nivo svog i njihovog znanja u odnosu na postavljene ciljeve.

Praćenje i vrednovanje

U šestom razredu osnovne škole ocjene se iskazuju brojčano, a trebalo bi da budu odraz cjelokupnog učenikovog odnosa prema školskim obavezama, odraz njegovog aktivnog učešća u nastavnom procesu i odraz pokazanih rezultata. Ocjenjuju se usmeni i pismeni odgovori. Pored dvije školske pismene zadaće preporučuju se i kraće provjere znanja (petominutni i desetominutni testovi).

Rad sa djecom sa posebnim potrebama

Ukoliko se ukaže potreba, rad sa ovom djecom treba da se odvija prema prilagođenom programu.

NAZIV PREDMETA: TURSKI JEZIK**RAZRED: VII****BROJ SATI: SEDMIČNIO 2, GODIŠNJE 70**

U NASTAVI TURSKOG JEZIKA KAO DRUGOG STRANOG JEZIKA, U SEDMOM RAZREDU OSNOVNE ŠKOLE, TREBA TEŽITI DOSTIZANJU NIVOA A1.3 EVROPSKOG OKVIRA ZA STRANE JEZIKE (FUNKCIONALNO POČETNO ZNANJE).

JEZIČKE VJEŠTINE	OČEKIVANI REZULTATI/ISHODI UČENJA
SLUŠANJE I RAZUMIJEVANJE	– Učenici razumiju, uz znatan napor, jednostavan formalan i neformalan razgovor; često zahtijevaju da im se nešto ponovi. – Razumiju glavnu poentu u kratkim jednostavnim porukama koje sadrže neke nepoznate informacije. – Razumiju kraće tekstove sastavljene od poznatih informacija.
ČITANJE I RAZUMIJEVANJE	– U stanju su da razumiju kratke, jednostavne tekstove (pisma, kratke vijesti, jednostavna uputstva). – Može razumjeti glavne ideje i neke detalje u tekstu koji se sastoji od nekoliko pasusa. – Sporije čita i teže razumije čak i relativno kratke odlomke teksta.
GOVOR	– Učenici učestvuju u razgovoru s nastavnikom i drugim učenicima. – Jednostavnim rečenicama izražavaju svakodnevne aktivnosti, ali prave mnogo primjetnih pauza i grešaka. – U stanju su da postavljaju jednostavna pitanja i daju odgovor na njih. – Vladaju najosnovnijim gramatičkim strukturama u proširenijem usmenom izlaganju, ali još uvijek prave mnogo osnovnih grešaka.
PISANJE	– Učenici znaju da napišu kratke, jednostavne poruke (lična pisma, bilješke) u vezi s svakodnevnim potrebama. – Uz nastavnikovu pomoć pišu kratke tekstove koristeći osnovne riječi i osnovna glagolska vremena. – Izrađuju jednostavne projekte.
ZNANJE O JEZIKU	– Na ovom nivou učenja učenici prepoznaju, upotrebljavaju i stječu znanja o jeziku.

TURSKI JEZIK VII RAZRED – DRUGI STRANI JEZIK 2 SATA SEDMIČNO					
NIVO	TEME	FUNKCIJE I SPOSOBNOSTI	AKTIVNOSTI	GRAMATIKA	VOKABULAR
VII RAZRED OSNOVNA ŠKOLA DRUGA GODINA UČENJA TURSKOG FUNKCIONALNO OSNOVNO	– DÜNYAMIZ – CANIM ANNEM – TATİL – ÇOCUK BAYRAMI – DAMAK TADI – ESKİ ZAMANLAR	– Učenici će znati: – predstaviti sebe i članove svoje porodice, opisati mjesto gdje su proveli raspust – vršiti upoznavanje – obraćati se ljudima – opisivati: ljude i predmete,	RECEPCIJA SLUŠANJE I REAGIRANJE: – Učenici će slušati izgovoreni tekst i reagirati: – neverbalno, npr.: pokazivanjem/doticanjem predmeta koji se spominje, izvršavanjem uputa i naređenja, zaokruživanjem tačnog odgovora, povezivanjem određenih ilustracija	– Učenici će učiti o tome, ponavljati i koristiti: – Padeži: – Belirtisiz İsim Tamlaması – Belirtili İsim Tamlaması – Saat Kaç, Kaçta? Ne Zaman? – Pozpozicije: – DEn sonra – DEn önce	– Učenici će učiti samo osnovni vokabular koji se odnosi na date teme, npr.: – Članovi uže porodice: – anne, baba, kardeş, kız ,kardeş.büyükanne, dede – Moje tijelo, znati pokazati te obogatiti

ZNAJJE		neka raspoloženja i stanja, trenutnu aktivnost – postavljati i odgovarati na pitanja koja se odnose na obrađene teme – locirati ljude i predmete – tražiti i nuditi pomoć – tražiti i davati informacije – izraziti: slaganje i neslaganje, dopadanje i nedopadanje, izvinjenje, čestitanje – govoriti na jednostavan način o: porodici, slobodnom vremenu, svom okruženju, slobodnim aktivnostima	sa odgovarajućim tekstom itd. – verbalno, npr.: davanjem kratkih odgovora na postavljena pitanja, popunjavanjem rečenica sa ključnim riječima ČITANJE I REAGIRANJE: – Učenici će čitati kratke tekstove, u sebi ili naglas i reagirati: – neverbalno, npr. traženjem određenih informacija, povezivanjem pisanih riječi i odgovarajućih ilustracija, označavanjem tačnih/netačnih tvrdnji, podvlačenjem određenih informacija itd. – verbalno, npr.: odgovaranjem na postavljena pitanja, biranjem tačnog odgovora, dovršavanjem rečenica, popunjavanjem praznina zadatim riječima, sklapanjem ispreuranog teksta u smislu cjelinu itd. PRODUKCIJA GOVOR – Učenici će: – učestvovati u kratkom razgovoru s drugima – davati upute i informacije – prepričavati kratke priče, pjevati, PISANJE: – Učenici će: praviti rečenice od datih elemenata, pisati kreće diktate, popunjavati tabele i jednostavne križaljke, prepričavati kraće tekstove, pisati kratke tekstove na poznatu temu (kutlama, mektub)	E kadar – Sufiksi: – li, -siz, -lik yapım ekleri – Glagolski načini: – Emir Kipi – İstek kipi – Pridjevi: – Üstünlük ve karşılaştırma – “-den daha” ve “en” (Alt konulara uygun şekilde dağıtılması gerek.) – Glagolska vremena; – Belirli geçmiş zaman – Gelecek zaman – Veznici: – Bağlaçlar ile ve (y)le – ki ve –DEKi ekleri – Bağlaçlar (Çünkü, Bu Nedenle, Bu Sebep, Bu Yüzden) – İlgeçler (gibi, kadar...)	vokabular – Kupovina: meyve – Sebze, mevsimler – Manavda satılan ürünlerin hangi mevsim meyvesi olduğundan hareketle aylar/mevsimler öğretecek. – Dragi prijatelju.... – Ülkeler, milliyet, dil. – Naşa škola: – defter, masa, kalem, kitap... – Raspust – mjesto i vrijeme provedeno na raspustu . – Dječiji praznik – 23 NİSAN – SAAT KAÇ? – Saat kaçta kalkıyorsun? – Saat kaçta okula gidiyorsun? – Ukus: – Ne yemek istiyorsun? – Malzemeler – Bayram Alışverişi... – Eski zamanlar – Neydi, kimdi, nasıldı. – Dün, bugün...bir, iki gün önce gibi..

OPĆE NAPOMENE

S obzirom da učenici sedmog razreda već petu godinu uče prvi strani jezik i poznaju gramatičke kategorije u maternjem jeziku, tu činjenicu treba iskoristiti i u nastavi drugog stranog jezika. Shodno tome, didaktičko-metodičke napomene date za prvi strani jezik odnose se i na nastavu drugog stranog jezika. Savremena nastava stranog jezika treba da proizilazi iz najnovijih dostignuća nauke o jeziku, savremenih psihološko-pedagoških teorija i saznanja o procesu učenja i kao takva treba da bude usmjerena ka učeniku. Metodika nastave stranog jezika i u ovom razredu (VII razred osnovne škole) treba da omogući skladno razvijanje učenikovih sposobnosti, podstiče kreativnost te razvija njegove kulturološke, estetske i intelektualne sposobnosti. Na ovim polazištima zasnivaju se i didaktička uputstva.

Prije svega neophodno je uspostaviti pozitivne emotivne odnose i atmosferu uzajamnog povjerenja i razumijevanja između nastavnika i učenika, jer taj afektivni potencijal predstavlja preduvjet za nesmetani razvoj kognitivnih sposobnosti u procesu učenja. I na ovom nivou treba istaći poseban značaj motivacije kao i pažljivog izbora nastavnih sadržaja, usklađenih sa spoznajnim svijetom djeteta i njegovim doživljajima i uzrastom. Raznolike aktivnosti treba da imaju za cilj učenje stranog jezika bez pritiska i straha od neznanja, uz punu slobodu neverbalnog i verbalnog izražavanja. Sredstva, načini i postupci kojima nastavnik može pomoći učenicima u svjesnom učenju jezika jesu raznoliki.

Preporučuju se:

- dinamičnost i kreativnost;
- favoriziranje interaktivnog i grupnog rada;
- podsticanje inicijative učenika;
- obogaćivanje nastave elementima igre, ritma i dramatizacije;
- unošenje civilizacijskih i interkulturoloških elemenata;
- upotreba savremenih tehničkih sredstava;
- stalno ohrabrivanje i podsticanje učenika na samostalno učenje;
- analiziranje teškoća u procesu učenja;
- podsticanje učenika na vrednovanje sopstvenih dostignuća (portfolio) kao i dostignuća drugih itd.

Treba ponoviti da u ovoj fazi učenici stječu kognitivne sposobnosti razvijanjem vještina slušanja, govora, čitanja i pisanja. Između usmenih i pismenih aktivnosti treba nastojati uspostaviti ravnotežu.

U razvijanju vještine slušanja postepeno se pristupa slušanju malo dužih tekstova i dijaloga. Prije slušanja nastavnik će odgovarajućim aktivnostima pripremiti učenike za uspješno razumijevanje sadržaja.

Mada komunikativni pristup u nastavi podrazumijeva usklađenost sve četiri jezičke vještine, značajnu pažnju treba posvetiti razvijanju vještine govora. Za uspješno razvijanje ove vještine potrebni su: pažljiva priprema, izbor i prilagođenost teme, precizna uputstva, optimalan period za razmišljanje i pripremanje, nuđenje potrebnih riječi i izraza i sl. Poželjno je da u ovim aktivnostima učestvuje što veći broj učenika. Preporučuje se rad u parovima ili u manjim grupama kako bi se svi uključili. Tokom aktivnosti usmenog izražavanja učenika ne treba prekidati niti ispravljati, već mu nakon toga, uz pohvalu za aktivno učešće, na prikladan način ukazati na greške.

Cilj vještine čitanja jeste da osposobi učenika za samostalno čitanje tekstova odgovarajućom brzinom i za razumijevanje njihove osnovne ideje, određene pojedinačne informacije, za uočavanje pojedinih detalja itd. Pri izboru tekstova treba voditi računa o tome koje tekstove odabrati za ovaj uzrast

učenika kako bi im bili što atraktivniji, raznovrsniji i pristupačniji. Treba voditi računa i o korelaciji sa ostalim nastavnim predmetima, koliko je to moguće.

Cilj razvijanja vještine pisanja jeste osposobljavanje učenika da u pisanoj formi ostvari komunikaciju i svoje misli izrazi na logičan i razumljiv način. Metodički pristup pisanju podrazumijeva da se poštuje zadata tema, da se logički slijede događaji koji se opisuju, koristi odgovarajuća leksika, poštuju gramatička i sintaksička pravila kao i pravila pravopisa i interpunkcije. Naravno, ulogu igra i kreativnost izražavanja. Pisanje može biti vođeno (dovršavanje teksta, pisanje prema modelu, popunjavanje formulara, jednostavan opis) ili slobodno (kreativno) kao što su pisanje pisama, oglasa, izvještaja, SMS ili e-mail poruka itd. Sve ove vještine treba da budu u skladu sa jezičkim kompetencijama učenika ovog uzrasta.

Korelacija među predmetima

Na ovom nivou za učenje stranog jezika koriste se znanja iz maternjeg jezika i drugih stranih jezika. Već usvojena teoretska znanja iz maternjeg jezika olakšat će razumijevanje pojedinih jezičkih kategorija u stranom jeziku. Pri učenju stranog jezika učenici će također koristiti stečena znanja iz oblasti geografije, historije, umjetnosti, matematike, biologije itd., što će im omogućiti da se bolje upoznaju i shvate sličnosti i razlike među kulturama. Učenici će nastojati uspostaviti kontakte sa vršnjacima iz zemalja čiji jezik uče. Tu će im pomoći znanje iz informatičkih tehnologija.

Da bi se ostvarila što bolja međupredmetna povezanost, potrebna je saradnja kolega u školi i po mogućnosti zajedničko planiranje godišnjih nastavnih planova, odnosno interdisciplinarnih projekata.

Provjeravanje znanja i ocjenjivanje

Provjeravanje znanja i ocjenjivanje učenika vrši se kontinuiranim praćenjem aktivnosti na časovima, prilikom individualnog i rada u parovima i grupama. Provjeravanje znanja sastavni je dio nastave i treba po mogućnosti da se obavlja na svakom času. Cilj provjeravanja znanja jeste da učenik dobije povratnu informaciju o svom radu, ali i da nastavnik sagleda uspješnost metoda svog rada. Radi uspješnijeg i objektivnijeg ocjenjivanja, preporučuju se češće i kraće provjere znanja putem testova, kontrolnih zadataka, pismenih vježbi, diktata (10–15 min.) nakon svake obrađene nastavne jedinice, uz prethodno jasno obrazložen cilj provjere. Na osnovu rezultata provjere nastavnik se vraća unazad, ako je potrebno usporava tempo i prilagođava metod rada. Treba istaći da provjeravanje ne podrazumijeva uvijek i ocjenjivanje.

Provjeravanje znanja se provodi prema unaprijed utvrđenim kriterijima.

Tokom školske godine rade se dvije školske pismene zadaće, u svakom polugodištu po jedna.

Interkulturalne vještine

Učenici će:

- upoznavati različite kulture i tradicije;
- učiti da komuniciraju i da se ponašaju u svakodnevnim situacijama na način koji je primjeren kulturi zemlje čiji jezik uče.

Rad sa djecom sa posebnim potrebama

Ukoliko se ukaže potreba, rad sa djecom sa posebnim potrebama treba da se odvija prema prilagođenom programu.

NAZIV PREDMETA: TURSKI JEZIK**RAZRED: VIII****BROJ SATI: SEDMIČNO 2, GODIŠNJE 70**

U NASTAVI TURSKOG JEZIKA KAO DRUGOG STRANOG JEZIKA, U OSMOM RAZREDU OSNOVNE ŠKOLE, TREBA TEŽITI POTPUNOM DOSTIZANJU NIVOVA A1.3 I DJELIMIČNO A2.1 EVROPSKOG OKVIRA ZA STRANE JEZIKE.

JEZIČKE VJEŠTINE	OČEKIVANI REZULTATI/ISHODI UČENJA
SLUŠANJE I RAZUMIJEVANJE	– Učenici razumiju, uz znatan napor, jednostavan formalan i neformalan razgovor o temama koje su za njih od neposredne važnosti. – Mogu da razumiju glavnu poentu u kratkim jednostavnim porukama (uputstva, objave) i mogu da prate promjenu teme na TV-vijestima. – Mogu da razumiju iskaz ukoliko je jasno artikuliran standardnim jezikom i brzinom sporijom od normalne. – Često zahtijevaju da im se nešto ponovi.
ČITANJE I RAZUMIJEVANJE	– U stanju su da razumiju kratke, jednostavne tekstove koji sadrže najfrekventniji vokabular. – Mogu da razumiju glavne ideje i neke detalje u kraćem tekstu. – Mogu locirati i komparirati jednu ili više određenih informacija u nešto širem tekstu. Ponekad su u stanju da pogode iz konteksta značenje nepoznatih jezičkih jedinica. – Sporije čitaju i teže razumiju duže odlomke teksta.
GOVOR	– Učenici mogu dati kratak, jednostavan opis u okviru poznate teme. – Mogu razmjenjivati kratke informacije društvenog tipa (npr. pri kupovini ili obavljanju nekih usluga). – Mogu nakratko povesti razgovor, ali su rijetko u situaciji da ga nastave jer ne razumiju dovoljno. – Izgovaraju bez poteškoća neke poznate nizove, ali prave dosta primjetnih pauza. – Izgovor im je općenito dovoljno jasan. – Vladaju osnovnim gramatičkim strukturama u proširenijem usmenom izlaganju, ali još uvijek prave mnogo osnovnih grešaka.
PISANJE	– Učenici su u stanju da pismeno opišu nekolicinu svakodnevnih situacija. – Znaju napisati jednostavne, linearne opise i sastave na poznate teme (stvarne i izmišljene ličnosti, događaji, vlastiti planovi, planovi članova porodice). – Učenici pišu kratke tekstove, koristeći osnovne riječi i osnovna glagolska vremena. – Izrađuju projekte.
ZNANJE O JEZIKU	– Na ovom nivou učenja učenici prepoznaju, upotrebljavaju i stječu nova znanja o jeziku.

TURSKE JEZIK VIII RAZRED – DRUGI STRANI JEZIK 2 SATA SEDMIČNO					
NIVO	TEME	FUNKCIJE I SPOSOBNOSTI	AKTIVNOSTI	GRAMATIKA	VOKABULAR
VIII RAZRED OSNOVNA ŠKOLA TREĆA GODINA UČENJA TURSKOG FUNKC. OSNOVNO ZNAJE	– Oyun – Haydi – Alışverişe – Gelecek – Gizemli – Dünyamız – Bir varmış bir yokmuş – Geçmiş Olsun	– Učenci će znati: – predstaviti pravila igre na turskom jeziku – opisati svoju okolinu, trenutnu aktivnost i igru – obraćati se ljudima – postavljati i odgovarati na pitanja koja se odnose na obrađene teme – tražiti i davati informacije (postavljati pitanja i odgovarati na pitanja, davati i potvrđivati informacije) – izraziti: slaganje i neslaganje, zahvalnost, interesiranje, bol – govoriti o: sebi i porodici, slobodnom vremenu i kupovini, Turskoj/BiH – koristiti sadašnje, prošlo i buduće vrijeme – govoriti će o svom zdravlju, zdravlju drugih, ishrani... – Sve ove funkcije će biti u okviru učenikove jezičke sposobnosti.	RECEPCIJA SLUŠANJE I REAGIRANJE – Učenci će slušati izgovoreni tekst i reagirati: – neverbalno, npr.: obilježavanjem određenih riječi i fraza, zaokruživanjem tačnog odgovora, popunjavanjem praznina novim usvojenim riječima i izrazima itd. – verbalno, npr.: davanjem kratkih odgovora na pitanja koje je postavio nastavnik ili osoba sa zvučnog snimka, prepričavanjem kraćih tekstova, biranjem tačnog odgovora, postavljanjem pitanja nastavniku ili drugim učenicima ČITANJE I REAGIRANJE – Učenci će čitati kratke tekstove, u sebi ili naglas i reagirati: – neverbalno, npr.: traženjem određenih informacija,	– Učenci će učiti o tome, ponavljati i koristiti: – Rečenicu: – red riječi u potvrdnoj, odričnoj i upitnoj rečenici – Fonetiku: – intonacija rečenice i vezivanje riječi u izgovorne cjeline – Imenice: – opće, konkretne, gradivne, zbirne – Član: – ponavljanje određenog i neodređenog člana, partitivni član – Zamjenice: – lične, pokazne, upitne, neodređene, kategorija padeža, značenje i funkcija padeža – Priloge za: mjesto, vrijeme, količinu, način – Brojeve: glavne do 1000 – Pridjeve: – opisne, prisvojne, pokazne, komparacija pridjeva – Glagole: – (potvrdni i odrični oblik), prezent (ponavljanje), prezent gl. na -r, prezent i (yor), imperativ (ponavljanje), futur (ponavljanje), perfekt na -	– Učenci će ponavljati i proširivati vokabular koji se odnosi na date teme, npr.: – Igre, naziv i opis igara (körebe, saklambaç, seksek, köşe kapmaca, yakan top, mendil kapmaca, ip atlama, uzun eşek, halat/ip çekmece, kovalamak, satranç oynamak...) – U kupovini – proširivanje vokabulara: – alıs veris; almak, ödemek, para – (Fiyat ne kadar?, Ne kadar...?Kac lira?) – Ödeme:(kagıt para ile, bozuk para ile – Kredi kart ile, nakit ile, taksit ile), – Budućnost – proširivanje vokabulara: – Zemlja (muhabir, seyirci, çömlek atölyesi, testi, sürahi, bardak, küp...) – Zanimanja i šta ćeš postati u budućnosti (psikolog, bilgisayar mühendisi, astronot, diyetisyen, dalgıç, genetik mühendisi...) – Tajanstveni svijet – proširivanje vokabulara npr.: – U zoološkom vrtu (hayvanat bahçesi, maymun, zebra, zürafa, kaplan, ayı, yılan, kaplumbağa, arı, karınca, balık...)

			rješavanjem zadataka višestrukog izbora i tačnih i netačnih tvrdnji, dopunjavanjem i dovršavanjem rečenica – verbalno, npr.: odgovaranjem na postavljena pitanja, prepričavanjem dijelova teksta, recitiranjem recitacija PRODUKCIJA GOVOR – Učenici će u skladu sa dostignutim jezičkim kompetencijama: učestvovati u razgovoru s drugima, govoriti na zadanu temu, davati upute i informacije, tražiti obavijesti, uz nastavnikovu pomoć izvoditi dramatizirani tekst PISANJE – Učenici će: pisati kraće diktate, popunjavati tabele i jednostavne križaljke, prepričavati tekstove, pisati kratke tekstove na poznatu temu, slati SMS ili e-mail	di, perfekt na -mis	– Moja zemlja i planete (ülke, başkent, bölge, kalabalık şehir, piramitler, yıldız, ay, güneş, astronot, uzaylı, ufo, uydu...) – Horoskop (koç, boğa, ikizler, yengeç, aslan, başak, terazi, akrep, yay, oğlak, kova, balık.) – Bilo jednom... – Priča o Keloğlanu i mlinaru – proširivanje vokabulara (parasız kalmak, kuraklık, geçim sıkıntısı, yaklaşmak, sert, ücretsiz, kızmak...) – Jedan Mirelin dan – proširivanje vokabulara (erkenden, yakın, öğle yemeği, hikaye okumak...) – Djevojačka kula – proširivanje vokabulara (kız kalesi, uzak, efsane, yaygın, falcı, sokmak, cadı, kıskan, zehirlemek...) – Brz oporavak – proširivanje vokabulara (bisiklet kazası, çarpmak, yaralanmak, sıyrık, geçmiş olsun, moralı bozuk, kemik, kırılmak park yeri, yaya geçidi, okul geçidi...) – Priča o tarhani çorbi i važnosti porodice – proširivanje vokabulara (Türk mutfağı, yiyecek, iftar topu, buyur etmek, ailenin önemi, aile ortamı, muhabbet, gelenek...)

OPĆE NAPOMENE

S obzirom da učenici osmog razreda već šestu godinu uče prvi strani jezik i poznaju gramatičke kategorije u maternjem jeziku, tu činjenicu treba iskoristiti i u nastavi drugog stranog jezika. Shodno tome, didaktičko-metodičke napomene date za prvi strani jezik odnose se i na nastavu drugog stranog jezika.

Savremena nastava stranog jezika treba da proizilazi iz najnovijih dostignuća nauke o jeziku, savremenih psihološko-pedagoških teorija i saznanja o procesu učenja i kao takva treba da bude usmjerena ka učeniku. Metodika nastave stranog jezika i u ovom razredu (VIII razred osnovne škole) treba da omogući skladno razvijanje učenikovih sposobnosti, podstiče kreativnost te razvija njegove kulturološke, estetske i intelektualne sposobnosti. Na ovim polazištima zasnivaju se i didaktička uputstva.

Prije svega neophodno je uspostaviti pozitivne emotivne odnose i atmosferu uzajamnog povjerenja i razumijevanja između nastavnika i učenika, jer taj afektivni potencijal predstavlja preduvjet za nesmetani razvoj kognitivnih sposobnosti u procesu učenja. I na ovom nivou treba istaći poseban značaj motivacije kao i pažljivog izbora nastavnih sadržaja, usklađenih sa spoznajnim svijetom djeteta i njegovim doživljajima i uzrastom. Raznolike aktivnosti treba da imaju za cilj učenje stranog jezika bez pritiska i straha od neznanja, uz punu slobodu neverbalnog i verbalnog izražavanja. Sredstva, načini i postupci kojima nastavnik može pomoći učenicima u svjesnom učenju jezika jesu raznoliki.

Preporučuju se:

- dinamičnost i kreativnost;
- favoriziranje interaktivnog i grupnog rada;
- podsticanje inicijative učenika;
- obogaćivanje nastave elementima igre, ritma i dramatizacije;
- unošenje civilizacijskih i interkulturoloških elemenata;
- upotreba savremenih tehničkih sredstava;
- stalno ohrabrivanje i podsticanje učenika na samostalno učenje;
- analiziranje teškoća u procesu učenja;
- podsticanje učenika na vrednovanje sopstvenih dostignuća (portfolio) kao i dostignuća drugih itd.

Treba ponoviti da u ovoj fazi učenici stječu kognitivne sposobnosti razvijanjem vještina slušanja, govora, čitanja i pisanja. Između usmenih i pismenih aktivnosti treba nastojati uspostaviti ravnotežu. U razvijanju vještine slušanja postepeno se pristupa slušanju malo dužih tekstova i dijaloga. Prije slušanja nastavnik će odgovarajućim aktivnostima pripremiti učenike za uspješno razumijevanje sadržaja. Mada komunikativni pristup u nastavi podrazumijeva usklađenost sve četiri jezičke vještine, značajnu pažnju treba posvetiti razvijanju vještine govora. Za uspješno razvijanje ove vještine potrebni su: pažljiva priprema, izbor i prilagođenost teme, precizna uputstva, optimalan period za razmišljanje i pripremanje, nuđenje potrebnih riječi i izraza i sl. Poželjno je da u ovim aktivnostima učestvuje što veći broj učenika. Preporučuje se rad u parovima ili u manjim grupama kako bi se svi uključili. Tokom aktivnosti usmenog izražavanja učenika ne treba prekidati niti ispravljati, već mu nakon toga, uz pohvalu za aktivno učešće, na prikladan način ukazati na greške.

Cilj vještine čitanja jeste da osposobi učenika za samostalno čitanje tekstova odgovarajućom brzinom i za razumijevanje njihove osnovne ideje, određene pojedinačne informacije, za uočavanje pojedinih detalja itd. Pri izboru tekstova treba voditi računa o tome koje tekstove odabрати za ovaj uzrast

učenika kako bi im bili što atraktivniji, raznovrsniji i pristupačniji. Treba voditi računa i o korelaciji sa ostalim nastavnim predmetima, koliko je to moguće.

Cilj razvijanja vještine pisanja jeste osposobljavanje učenika da u pisanoj formi ostvari komunikaciju i svoje misli izrazi na logičan i razumljiv način. Metodički pristup pisanju podrazumijeva da se poštuje zadata tema, da se logički slijede događaji koji se opisuju, koristi odgovarajuća leksika, poštuju gramatička i sintaksička pravila kao i pravila pravopisa i interpunkcije. Naravno, ulogu igra i kreativnost izražavanja. Pisanje može biti vođeno (dovršavanje teksta, pisanje prema modelu, popunjavanje formulara, jednostavan opis) ili slobodno (kreativno) kao što su pisanje pisama, oglasa, izvještaja, SMS ili e-mail poruka itd. Sve ove vještine treba da budu u skladu sa jezičkim kompetencijama učenika ovog uzrasta.

Korelacija među predmetima

Na ovom nivou za učenje stranog jezika koriste se znanja iz maternjeg jezika i drugih stranih jezika. Već usvojena teoretska znanja iz maternjeg jezika olakšat će razumijevanje pojedinih jezičkih kategorija u stranom jeziku. Pri učenju stranog jezika učenici će također koristiti stečena znanja iz oblasti geografije, historije, umjetnosti, matematike, biologije itd., što će im omogućiti da se bolje upoznaju i shvate sličnosti i razlike među kulturama. Učenici će nastojati uspostaviti kontakte sa vršnjacima iz zemalja čiji jezik uče. Tu će im pomoći znanje iz informatičkih tehnologija.

Da bi se ostvarila što bolja međupredmetna povezanost, potrebna je saradnja kolega u školi i po mogućnosti zajedničko planiranje godišnjih nastavnih planova, odnosno interdisciplinarnih projekata.

Provjeravanje znanja i ocjenjivanje

Provjeravanje znanja i ocjenjivanje učenika vrši se kontinuiranim praćenjem aktivnosti na časovima, prilikom individualnog i rada u parovima i grupama. Provjeravanje znanja sastavni je dio nastave i treba po mogućnosti da se obavlja na svakom času. Cilj provjeravanja znanja jeste da učenik dobije povratnu informaciju o svom radu, ali i da nastavnik sagleda uspješnost metoda svog rada. Radi uspješnijeg i objektivnijeg ocjenjivanja, preporučuju se češće i kraće provjere znanja putem testova, kontrolnih zadataka, pismenih vježbi, diktata (10–15 min.) nakon svake obrađene nastavne jedinice, uz prethodno jasno obrazložen cilj provjere. Na osnovu rezultata provjere nastavnik se vraća unazad, ako je potrebno usporava tempo i prilagođava metod rada. Treba istaći da provjeravanje ne podrazumijeva uvijek i ocjenjivanje.

Provjeravanje znanja se provodi prema unaprijed utvrđenim kriterijima.

Tokom školske godine rade se dvije školske pismene zadaće, u svakom polugodištu po jedna.

Interkulturalne vještine

Učenici će:

- upoznavati različite kulture i tradicije;
- učiti da komuniciraju i da se ponašaju u svakodnevnim situacijama na način koji je primjeren kulturi zemlje čiji jezik uče.

Rad sa djecom sa posebnim potrebama

Ukoliko se ukaže potreba, rad sa djecom sa posebnim potrebama treba da se odvija prema prilagođenom programu.

NAZIV PREDMETA: TURSKI JEZIK**RAZRED: IX****BROJ SATI: SEDMIČNO 2, GODIŠNJE 66**

U NASTAVI TURSKOG JEZIKA U DEVETOM RAZREDU OSNOVNE ŠKOLE TREBA TEŽITI POTPUNOM DOSTIZANJU NIVOA

A2.1 EVROPSKOG OKVIRA ZA STRANE JEZIKE.

JEZIČKE VJEŠTINE	OČEKIVANI REZULTATI/ISHODI UČENJA
SLUŠANJE I RAZUMIJEVANJE	– Učenici razumiju dovoljno kako bi zadovoljili osnovne, konkretne potrebe. Mogu s izvjesnim naporom razumjeti samo suštinu direktnog, stvarnog, usmenog diskursa u kontekstu osrednje težine. – Mogu uglavnom razaznati temu rasprave kojoj prisustvuju. Mogu razumjeti niz običnih riječi i veoma ograničen broj idioma u logički povezanom govornom iskazu, u kojem se raspravlja o poznatim temama ili općepoznatim stvarima. – Mogu razumjeti iskaz ukoliko se govori sporije i koristi standardan, jasan jezik. Mogu često zahtijevati da im se nešto ponovi.
ČITANJE I RAZUMIJEVANJE	– Mogu razumjeti glavne misli i neke detalje u osrednje teškim tekstovima koji se sastoje od dva-tri pasusa (reklame, jelovnici, raspored) i u tekstovima baziranim na činjenicama (uputstva, kratke vijesti). – Mogu povremeno pogoditi značenje nepoznatih riječi prema njihovom obliku i kontekstu. – Često moraju ponovo pročitati tekst i koristiti rječnik.
GOVOR	– Mogu razmjenjivati rutinske informacije i voditi kratke razgovore o, za njih, važnim temama. Mogu tražiti pomoć. – Govore relativno tečno, ali su još uvijek veoma primjetni različiti tipovi zastajkivanja. – Izgovor je razumljiv, uprkos primijetnom stranom akcentu i greškama fonološke prirode. – Relativno dobro vladaju svakodnevnim vokabularom. – U proširenoj usmenoj produkciji još uvijek prave mnogo osnovnih grešaka (npr. glagolska vremena).
PISANJE	– Učenici su u stanju da pismeno opišu najuobičajenije svakodnevne situacije. – Znaju u veoma kratkim crtama opisati neki običan događaj, ranije aktivnosti i lična iskustva (kratka pisma, bilješke, molbe, telefonske poruke). – Znaju napisati najčešće riječi i konstrukcije, ali i dalje prave mnogo grešaka pri pisanju i daju nespretne formulacije.
ZNANJE O JEZIKU	– Na ovom nivou učenja učenici prepoznaju, ponavljaju, uče i upotrebljavaju stečena znanja o jeziku.

TURSKI JEZIK IX RAZRED – DRUGI STRANI JEZIK 2 SATA SEDMIČNO					
NIVO	TEME	FUNKCIJE I SPOSOBNOSTI	AKTIVNOSTI	GRAMATIKA	VOKABULAR
IX RAZRED OSNOVNA ŠKOLA ČETVRTA GODINA	DRUŽENJE I PRIJATELJSTVA ŠKOLA ČOVJEK/ DIJELOVI	– Učenici će znati: – predstaviti svoje prijatelje – opisati: osnovne karakterne osobine	RECEPCIJA SLUŠANJE I REAGIRANJE – Učenici će slušati tekst koji je izgovorio nastavnik ili izvorni govornik i reagirati:	– Učenici će ponavljati i utvrđivati stečena znanja, učiti i primjenjivati novo gradivo. – Fonetika:	– Učenici će ponavljati i proširivati vokabular u vezi sa sljedećim temama: – Druženje i prijateljstva – en iyi arkadaş, guvenmek,

UČENJA TURSKOG RAZVIJANJE OSNOVNOG ZNANJA	LJUDSKOG TIJELA ZDRAVLJE I SPORT MEDIJI NOVE TEHNOLOGIJE	čovjeka, tijelo čovjeka, sportske aktivnosti – predstaviti (usmeno i pismeno) svoju školu, aktivnosti u školi, sport kojim se bave, nove tehnologije koje ih interesiraju – pričati, postavljati i odgovarati na pitanja u vezi sa zdravljem, sportskim aktivnostima, medijima, novim tehnologijama – davati, tražiti i slijediti usmena i pismena uputstva, u vezi sa funkcijom i načinom upotrebe telefona, mobitela, računara – govoriti o svom ličnom stavu u vezi sa datim temama, – davati savjete, naredbe, pozivati i odgovarati na pozive – opisati situaciju u prošlosti – opisati situaciju u budućnosti – upoređivati ljude i predmete – pisati kratke članke i intervjue za školske novine, molbe, telefonske poruke – Napomena: sve ove	– neverbalno, npr.: izvršavanjem uputa i naređenja, popunjavanjem tabela ili vježbi sa prazninama, podvlačenjem ili zaokruživanjem tačnog odgovora, bilježenjem ključnih riječi ili traženih informacija – verbalno, npr.: davanjem odgovora na pitanja, postavljanjem pitanja u vezi sa tekstom, potvrđivanjem ili negiranjem tvrdnji ČITANJE I REAGIRANJE – Učenici će znati čitati kratke tekstove u sebi ili naglas i reagirati: – neverbalno, npr: rješavanjem zadataka višestrukog izbora i tačnih i netačnih tvrdnji, podvlačenjem traženih informacija, ispravljanjem pogrešaka, dopunjavanjem rečenica itd., – verbalno, npr: odgovaranjem i postavljanjem pitanja, dovršavanjem rečenica, prepričavanjem teksta itd. PRODUKCIJA GOVOR – Učenici će u skladu sa dostignutim jezičkim kompetencijama: voditi kratke razgovore, koristeći jednostavne konstrukcije, govoriti na zadanu temu, prepričavati događaj,	– intonacija rečenice, vezivanje riječi, specifični fonemi , vokali, nazali – Imenice: – rod: prirodni i gramatički, množina: pravilna i nepravilna, slaganje pridjeva sa imenicom – Član: – ponavljanje određenog i neodređenog člana, partitivni član – Zamjenice: – lične zamjenice u funkciji subjekta i direktnog i indirektnog objekta i njihovo mjesto u potvrdnoj, odričnoj i upitnoj rečenici, pokazne zamjenice, proste upitne zamjenice: neodređene zamjenice, prisvojna povratna zamjenica – Pridjevi: – prisvojni, pokazni, upitni, opisni (pravilna i nepravilna komparacija) – Glagoli: – potvrdni, odrični i upitni oblik: prezent – ponavljanje pravilnih glagola i učenje osobenosti glagola sa infinitivom, futur, perfekt glagola na -di, perfekt glagola na -mis, perfekt pomoćnih glagola i nekih nepravilnih glagola; složena glagolska	beraber – Cıkmak, eglenmek, eglence organize – Etmek, Karakter tarifi; iyi, mutlu, utangac, – Sempatik... – Škola-proširivanje vokabulara – okul gazetesi – okul faaliyetlerin bildirme – okul hayatından haberler – Türkiye’ deki ve bizdeki eğitim sistemi – okul tanıtımı (okul, öğretmenler ve Arkadaslar) – Çovjek/dijelovi ljudskog tijela – vucut parcaları (ayak, kol, parmak) – acımak, zorluk cekmek, elleri – Yıkamak, yurumek, durdurmak, vucud hijiyeni; tus almak, banyo yapmak, disleri fırçalamak. sampuan, sabun, havlu, – Zdravlje i sport – Vucud ve saglık bakımı, – kondisyon tutmak, – Spor ile ugrasmak, – Toplu spor, spor oynamak ... – Bireysel spor, yuzmek, – Kayak yapmak, bisiklet kullanmak, – spor ruhu: – Kazanmayı

		funkcije i vještine će biti svedene na učenikove jezičke kompetencije	predstavljati predmet ili osobu, davati i tražiti obavijesti, glumiti/recitirati, pjevati PISANJE – Učenici će znati pisati: kratke poruke, SMS, mail, pozivnice, pisma, kratku priču, dijalog, kratki opis, diktate, popunjavati tabele i jednostavne križaljke	vremena; imperfekt na -(i) yordu, imperfekt na -misti, imperfekt na -rdi, imperfekt na (y) acakti – Prilozi: – tvorba priloga, ponavljanje priloga: za mjesto, za vrijeme, za količinu – Prijedlozi (ponavljanje) – Brojevi: – glavni do 1000, ponavljanje, redni do 10 – Rečenica: – red riječi u potvrdnoj rečenici	bilmek/kaybetmek – Bir ekipe destek vermek. – Mediji – Gazete, dergi, gunluk gazetesi – radio, televizyon: canlı programlar, haberler, filmler, raportajlar... – programlar, reklamlar – oyuncular, – spikerler v.s. – Nove tehnologije – cep telefonu, – bilgisayar: nasıl çalışıyor? – acmak/kapatmak, dugmeye basmak, mesaj göndermek/mesaj – almak, mesaj, bilgisayarı kullanmak

OPĆE NAPOMENE

S obzirom da učenici devetog razreda već sedmu godinu uče prvi strani jezik i poznaju gramatičke kategorije u maternjem jeziku, tu činjenicu treba iskoristiti i u nastavi drugog stranog jezika. Shodno tome, didaktičko-metodičke napomene date za prvi strani jezik odnose se i na nastavu drugog stranog jezika.

Savremena nastava stranog jezika treba da proizilazi iz najnovijih dostignuća nauke o jeziku, savremenih psihološko-pedagoških teorija i saznanja o procesu učenja i kao takva treba da bude usmjerena ka učeniku. Metodika nastave stranog jezika i u ovom razredu (IX razred osnovne škole) treba da omogući skladno razvijanje učenikovih sposobnosti, podstiče kreativnost te razvija njegove kulturološke, estetske i intelektualne sposobnosti. Na ovim polazištima zasnivaju se i didaktička uputstva.

Prije svega neophodno je uspostaviti pozitivne emotivne odnose i atmosferu uzajamnog povjerenja i razumijevanja između nastavnika i učenika, jer taj afektivni potencijal predstavlja preduvjet za nesmetani razvoj kognitivnih sposobnosti u procesu učenja. I na ovom nivou treba istaći poseban značaj motivacije kao i pažljivog izbora nastavnih sadržaja, usklađenih sa spoznajnim svijetom djeteta i njegovim doživljajima i uzrastom. Raznolike aktivnosti treba da imaju za cilj učenje stranog jezika bez pritiska i straha od neznanja, uz punu slobodu neverbalnog i verbalnog izražavanja. Sredstva, načini i postupci kojima nastavnik može pomoći učenicima u svjesnom učenju jezika jesu raznoliki.

Preporučuju se:

- dinamičnost i kreativnost;
- favoriziranje interaktivnog i grupnog rada;
- podsticanje inicijative učenika;
- obogaćivanje nastave elementima igre, ritma i dramatizacije;
- unošenje civilizacijskih i interkulturoloških elemenata;
- upotreba savremenih tehničkih sredstava;
- stalno ohrabrivanje i podsticanje učenika na samostalno učenje;
- analiziranje teškoća u procesu učenja;
- podsticanje učenika na vrednovanje sopstvenih dostignuća (portfolio) kao i dostignuća drugih itd.

Treba ponoviti da u ovoj fazi učenici stječu kognitivne sposobnosti razvijanjem vještina slušanja, govora, čitanja i pisanja. Između usmenih i pismenih aktivnosti treba nastojati uspostaviti ravnotežu. U razvijanju vještine slušanja postepeno se pristupa slušanju malo dužih tekstova i dijaloga. Prije slušanja nastavnik će odgovarajućim aktivnostima pripremiti učenike za uspješno razumijevanje sadržaja.

Mada komunikativni pristup u nastavi podrazumijeva usklađenost sve četiri jezičke vještine, značajnu pažnju treba posvetiti razvijanju vještine govora. Za uspješno razvijanje ove vještine potrebni su: pažljiva priprema, izbor i prilagođenost teme, precizna uputstva, optimalan period za razmišljanje i pripremanje, nuđenje potrebnih riječi i izraza i sl. Poželjno je da u ovim aktivnostima učestvuje što veći broj učenika. Preporučuje se rad u parovima ili u manjim grupama kako bi se svi uključili. Tokom aktivnosti usmenog izražavanja učenika ne treba prekidati niti ispravljati, već mu nakon toga, uz pohvalu za aktivno učešće, na prikladan način ukazati na greške.

Cilj vještine čitanja jeste da osposobi učenika za samostalno čitanje tekstova odgovarajućom brzinom i razumijevanje njihove osnovne ideje, određene pojedinačne informacije, za uočavanje pojedinih detalja itd. Pri izboru tekstova treba voditi računa o tome koje tekstove odabrati za ovaj uzrast učenika kako bi im bili što atraktivniji, raznovrsniji i pristupačniji. Treba voditi računa i o korelaciji sa ostalim nastavnim predmetima, koliko je to moguće.

Cilj razvijanja vještine pisanja jeste osposobljavanje učenika da u pisanoj formi ostvari komunikaciju i svoje misli izrazi na logičan i razumljiv način. Metodički pristup pisanju podrazumijeva da se poštuje zadata tema, da se logički slijede događaji koji se opisuju, koristi odgovarajuća leksika, poštuju gramatička i sintaksička pravila kao i pravila pravopisa i interpunkcije. Naravno, ulogu igra i kreativnost izražavanja. Pisanje može biti vođeno (dovršavanje teksta, pisanje prema modelu, popunjavanje formulara, jednostavan opis) ili slobodno (kreativno) kao što su pisanje pisama, oglasa, izvještaja, SMS ili e-mail poruka itd. Sve ove vještine treba da budu u skladu sa jezičkim kompetencijama učenika ovog uzrasta.

Korelacija među predmetima

Na ovom nivou za učenje stranog jezika koriste se znanja iz maternjeg jezika i drugih stranih jezika. Već usvojena teoretska znanja iz maternjeg jezika olakšat će razumijevanje pojedinih jezičkih kategorija u stranom jeziku. Pri učenju stranog jezika učenici će također koristiti stečena znanja iz oblasti geografije, historije, umjetnosti, matematike, biologije itd., što

će im omogućiti da se bolje upoznaju i shvate sličnosti i razlike među kulturama. Učenici će nastojati uspostaviti kontakte sa vršnjacima iz zemalja čiji jezik uče. Tu će im pomoći znanje iz informatičkih tehnologija.

Da bi se ostvarila što bolja međupredmetna povezanost, potrebna je saradnja kolega u školi i po mogućnosti zajedničko planiranje godišnjih nastavnih planova, odnosno interdisciplinarnih projekata.

Provjeravanje znanja i ocjenjivanje

Provjeravanje znanja i ocjenjivanje učenika vrši se kontinuiranim praćenjem aktivnosti na časovima, prilikom individualnog i rada u parovima i grupama. Provjeravanje znanja je sastavni dio nastave i treba po mogućnosti da se obavlja na svakom času. Cilj provjeravanja znanja jeste da učenik dobije povratnu informaciju o svom radu, ali i da nastavnik sagleda uspješnost metoda svog rada. Radi uspješnijeg i objektivnijeg ocjenjivanja, preporučuju se češće i kraće provjere znanja putem testova, kontrolnih zadataka, pismenih vježbi, diktata (10–15 min.) nakon svake obrađene nastavne jedinice, uz prethodno jasno obrazložen cilj provjere. Na osnovu rezultata provjere nastavnik se vraća unazad, ako je potrebno usporava tempo i prilagođava metod rada. Treba istaći da provjeravanje ne podrazumijeva uvijek i ocjenjivanje.

Provjeravanje znanja se provodi prema unaprijed utvrđenim kriterijima. Tokom školske godine rade se dvije školske pismene zadaće, u svakom polugodištu po jedna.

Interkulturalne vještine

Učenici će:

- upoznavati različite kulture i tradicije;
- učiti da komuniciraju i da se ponašaju u svakodnevnim situacijama na način koji je primjeren kulturi zemlje čiji jezik uče.

Rad sa djecom sa posebnim potrebama

Ukoliko se ukaže potreba, rad sa djecom sa posebnim potrebama treba da se odvija prema prilagođenom programu.

NJEMAČKI JEZIK

UVOD

Brze društveno-političke promjene savremenog društva direktno utječu na nužnost učenja i primjene stranog jezika. Pored engleskog jezika (lingua franca) izražena je i velika potreba za izučavanjem njemačkog jezika.

Njemački jezik kao maternji jezik govori se u Njemačkoj, Austriji, Švicarskoj i Lihtenštajnu. U Evropskoj uniji oko sto miliona ljudi govori njemački jezik kao maternji, što ga stavlja na prvo mjesto među jezicima zemalja Evropske unije.

Njemački jezik je veoma rasprostranjen u nauci, tehnici, privredi, a naša zemlja tradicionalno ima razvijene poslovne i privredne odnose sa zemljama njemačkog jezičkog područja, te je time i izučavanje njemačkog jezika od posebnog značaja.

Sve veći privredni razvoj i približavanje Evropskoj uniji, koja ne poznaje granice unutar same Unije, nameće potrebu za poznavanjem i upotrebom najmanje dva strana jezika, a njemački kao jedan od svjetskih jezika sigurno ima primat nad ostalim jezicima.

Društvene promjene imale su svakako i utjecaja na pedagoške koncepte koji se trebaju prilagoditi novonastalim društvenim zahtjevima uvjetujući tako primjenu novih naučnih, didaktičkih i metodičkih koncepata za izučavanje stranih jezika. To se odrazilo i na Njemački jezik utvrđivanjem novih odgojno-obrazovnih ciljeva i metoda učenja njemačkog jezika, jer savremena nastava Njemačkog jezika treba da je usklađena sa najnovijim dostignućima iz ove oblasti.

Ovaj plan i program rađen je za komunikativnu, interkulturalnu nastavu u čijem središtu je učenik kao kreator a nastavnik kao koordinator, moderator i savjetnik. Učenik je novim metodičko-didaktičkim principima motiviran da u individualnim i kolektivnim procesima učenja savlada i aktivno upotrebljava njemački jezik. Učenici treba da poučavaju jedni druge, oni sa više znanja da daju upute onima sa manje znanja i tako motiviraju jedni druge. Prije svega treba se podsticati timski rad, kreativnost i interkulturalne vrijednosti. Preduvjet za uspješan proces učenja i poučavanja svakako je pozitivna atmosfera u učionici i uzajamno povjerenje i razumijevanje između nastavnika i učenika.

Dakle, učenik u savremenoj nastavi je onaj koji aktivno uči, onaj koji uči druge i uči od drugih učenika i stalno je u potrazi za informacijama iz različitih izvora, nastavnik je "nevidljivi vođa" u nastavnom procesu, onaj koji prati i upućuje u najnovija naučna saznanja, podstiče stvaranje saradničkih timova, razvija načine učenja koji su primjenjivi tokom cijelog života i evaluator je svog rada i rada učenika.

Izbor nastavnih tema (gradiva) treba da bude usklađen sa uzrastom učenika i njegovom spoznajom svijeta. Teme trebaju biti bliske, interesantne, poučne i iz svakodnevnog života. Učenik treba biti relaksiran tako da produkcija stečenog znanja bude bez pritiska i straha od grešaka, tj. opuštena, kreativna i dinamična. Upotreba savremenih medija u nastavi omogućava dinamičnu i kreativnu atmosferu, evaluaciju i samoevaluaciju, kao i podsticanje samoinicijative učenika.

Sve četiri vještine (vještina čitanja, pisanja, slušanja, govora) u nastavi Njemačkog jezika moraju biti usklađene, ali primarno težište zahtijeva vještina govora.

Ovaj plan i program je urađen u skladu sa Zajedničkim evropskim referentnim okvirom s ciljem podizanja znanja učenika od osnovnog na viši nivo, tj. sljedeći viši jezički nivo. U prvom planu je

jezik kao sredstvo sporazumijevanja. Nastava se planira i uobličava u skladu sa uzrastom i nivoom znanja učenika.

Za aktivnu upotrebu jezika kod učenika se razvijaju četiri jezičke vještine: slušanje, čitanje, govor i pisanje.

CILJ PREDMETA

Glavni cilj izučavanja njemačkog jezika usmjeren je na:

- razvoj komunikativnih i socijalnih sposobnosti učenika,
- razvijanje jezičkih vještina (slušanje, govor, pisanje i čitanje) potrebnih za receptivnu i produktivnu upotrebu jezika, kako u pisanom tako i u govornom obliku,
- usvajanje rječnika, osnovnih gramatičkih struktura i govornih aktivnosti,
- stjecanje znanja o jezičkim strukturama,
- senzibiliziranje vlastite odgovornosti u procesu učenja,
- upoznavanje učenika sa svakodnevnim životom, običajima, kulturom, znamenitostima zemalja njemačkog govornog područja i tolerantnim odnosom u različitim kulturnim i nacionalnim sredinama,
- osposobljavanje učenika da učestvuju u kreiranju nastavnog procesa,
- razvijanje interkulturalne i komunikativne sposobnosti,
- otklanjanje predrasuda,
- spremnost za razumijevanje i interesovanje za druge,
- razvoj ekološke svijesti i pozitivan odnos prema prirodi, životinjama, prostoru i kulturi stanovanja.

Da bi ostvarili navedene ciljeve, učenici usvajaju i razvijaju:

- *Jezičko znanje i sposobnost, kojom:*
 - upoznaju njemački jezik kroz fonetski, morfološki, sintaksički i leksički nivo,
 - razvijaju sposobnost za uspješno razumijevanje, govor i pisanje;
- *Socio-lingvističku sposobnost, kojom:*
 - razvijaju produktivnu primjenu jezika,
 - razvijaju sposobnost razumijevanja govornih i pisanih tekstova;
- *Govornu sposobnost, kojom:*
 - razvijaju strategije za učestvovanje u razgovoru,
 - razvijaju i usavršavaju sposobnost interpretacije njemačkih govornih i pisanih tekstova;
- *Stratešku sposobnost, kojom razvijaju:*
 - sposobnost za uravnotežene izjave u slučaju nesporazuma,
 - poštovanje sagovornika i konvencija;
- *Društveno-kulturološku sposobnost, kojom:*
 - šire svoju komunikacijsku sposobnost izvan granica svoje zemlje,
 - šire kulturu zemalja njemačkog govornog područja i svoje zemlje,
 - razvijaju sveukupnu međukulturnu sposobnost komunikacije radi razumijevanja jezičke i kulturne poruke zemalja i naroda njemačkog jezičkog područja;
- *Strategiju samostalnog učenja, koja učenicima pomaže:*
 - u stjecanju, očuvanju i korišćenju informacija,
 - u razvijanju navike za pisanje domaćih zadataka,

- da obrađenu lekciju koriste kod samostalnog rješavanja zadataka,
- u načinu upotrebe rječnika, gramatičkih pregleda i drugih pomoćnih sredstava, kao i elektronskih medija.

ZADACI PREDMETA

- Razvijanje sve četiri jezičke vještine;
- Ovladavanje neophodnim leksičkim, pravopisnim, fonetskim i gramatičkim minimumom;
- Upoznavanje sa kulturom naroda njemačkog govornog područja, razumijevanje i poštivanje drugih kultura;
- Razvijanje motivacije za učenje jezika i zadovoljstva u učenju;
- Razvijanje i podržavanje kontinuiteta u učenju jezika;
- Razvijanje samopouzdanja i samopoštivanja;
- Razvijanje samostalnosti i kreativnosti;
- Razvijanje sposobnosti slušanja, praćenja i međusobnog uvažavanja;
- Osposobljavanje učenika za samostalno korištenje izvora znanja odnosno ovladavanje strategijama učenja (naučiti kako učiti).

NAZIV PREDMETA: NJEMAČKI JEZIK

RAZRED: VI

BROJ SATI: SEDMIČNO 2 , GODIŠNJE 70

U VI RAZREDU CILJE JE DOSTIZANJE NIVOA A1.1 EVROPSKOG OKVIRA ZA STRANE JEZIKE

TEME	METODIČKA UPUTSTVA	PROGRAMSKI SADRŽAJI		OBRAZOVNI ISHODI
		GRAMATIKA	VOKABULAR	
POZDRAVLJANJE, PREDSTAVLJANJE, UTVRĐIVANJE NEČIJEG IDENTITETA, ŠKOLSKO OKRUŽENJE, ČLANOVI PORODICE, ŽIVOT UČENIKA ZA VRIJEME NASTAVE I ODMORA, DANI U SEDMICI, MJESECI, GODIŠNJA DOBA, VREMENSKE PRILIKE, BROJEVI DO 100, VRIJEME –	RECEPCIJA SLUŠANJE I REAGIRANJE – Neverbalno: – razvrstavanjem slika – povezivanjem slike i slušanog teksta – označavanjem tačnih i netačnih tvrdnji – Verbalno: – davanjem kratkih odgovora na nastavnikova pitanja ili pitanja koja su čuli sa CD-a – popunjavanjem tabela i sl. ČITANJE I REAGIRANJE – čitati rečenice i kraće tekstove	– imenice sa članom u jednini i množini, u nominativu i akuzativu – zamjenice: lične zamjenice u jednini i množini u nominativu, – zamjenica Sie za učtivo – oslovljavanje prisvojne zamjenice za prvo i drugo lice – jednine u nominativu – pridjevi u	– Pozdravljanje: Hallo!, Guten Tag, Guten Morgen, Auf Wiedersehen! – Predstavljanje: Ich bin ... Ich heiße.... Ich komme aus Deutschland. – Wie heißt du? – Wie alt bist du? – Ich bin Jahre alt. – Wer ist das? Das ist... – Porodica: Vater, Mutter, Bruder, Schwester,	– Učenik može da razumije ograničen broj riječi, običnih fraza i rečenica, pitanja i uputstava lične prirode ili u vezi s neposrednom situacijom i na njih nejezički ili jezički reagirati; – Zna da čita poznate riječi i rečenice, zna da pronađe određenu informaciju u jednostavnom tekstu uz

KOLIKO JE SATI, PROSLAVA ROĐENDANA, SEOSKO IMANJE, ŽIVOTINJE, ODLAZAK NA RASPUST	– pratiti osnovne informacije u tekstu i reagirati: – Neverbalno: – razvrstavanjem slika, pridruživanjem slike tekstu, označavanjem tačnih i netačnih tvrdnji – Verbalno: – davanjem kraćih odgovora – dopunjavanjem teksta – rješavanjem jednostavnijih zadataka sa višestrukim izborom PRODUKCIJA – GOVOR – recitirati, pjevati – postavljati jednostavna pitanja – odgovarati na pitanja – igrati uloge – pripremati i provoditi jednostavne dijaloge – voditi dijaloge prema datoj slici PISANJE – prepisivati pojedinačne riječi, rečenice i kraće tekstove – rekonstruirati riječi – dopunjavati izostavljene riječi – od ponuđenih riječi rekonstruirati – kraće rečenice – pisati kratki jednostavan tekst, prema datom tekstualnom modelu – samostalno napisati kratki tekst (čestitku, pozivnicu za rođendansku proslavu)	predikativnoj upotrebi glagoli: – prezent – pomoćnih glagola sein i haben – prezent – pravilnih glagola – prezent glagola können – izražavanje želje pomoću oblika möchte – imperativ (2. lice jednine i 2. lice množine) – negativan i upitni oblik glagola – negacija nicht i kein (nominativ i akuzativ) – brojevi do 100 – Koristit će se, ali ne i učiti sljedeće: – prilozi za mjesto i vrijeme – prijedlozi u njihovoj funkcionalnoj upotrebi	– Eltern, Oma, Opa – Škola: – Das Klassenzimmer, die Schultasche, das Buch, das Heft, der Bleistift, die Tafel, die Kreide – die Bank... – Rođendan: – Mein Geburtstag ist am Samstag um 18 Uhr. eine Geburtstagsparty machen, Freunde einladen, die Torte, die Kerzen, Geschenke bekommen – Seosko imanje: der Bauernhof, Tiere, die Kuh, das Pferd, das Schaf, das Schwein – Atmosfersko vrijeme: – Es ist kalt (warm). – Die Sonne scheint. – Es schneit. – Odlazak na raspust: – ins Gebirge, ans Meer, mit dem Zug, mit dem Bus, mit dem Flugzeug – reisen	ponovljeno čitanje; Poštujte ritam i intonaciju rečenice i zna artikulirati pravilno glasove, reproducirati naučene stihove i pjesme; Zna postavljati pitanja i dati odgovore po modelu na osnovne teme iz svakodnevnice, dati jednostavne informacije o sebi, porodici i prijateljima; Prepisuje i dopunjava samostalno riječi i kraće rečenice po modelu; Zna napisati nekoliko rečenica o sebi i poznatim temama (kratki opis neke osobe, sebe lično, piše kratko pismo); Zna kratko odgovoriti na direktno postavljeno pitanje iz svakodnevnice i po modelu iz poznatog teksta.

OPĆE NAPOMENE

Za stjecanje znanja i vještina određene su u okviru tematskih oblasti odgovarajuće teme prilagođene ciljnoj grupi, orijentirane na iskustvo i interesovanje učenika i zasnovane na autentičnim tekstovima koji su najbliži stvarnosti, kako bi učenici lakše i prisnije doživljavali, a samim tim i usvajali i produktivno koristili njemački jezik. Teme se odnose na svakodnevni život i potrebe, razumljive su učenicima, motiviraju i omogućavaju da aktivno sudjeluju u trenutnoj i budućoj komunikaciji i da se uključe u društveni i kulturni život uvažavajući običaje zemalja njemačkog jezičkog područja.

Nastavu treba pospješivati i obogaćivati slušanjem autentičnih tekstova i govora, unošenjem razgovora u kojima učenik može da iskaže svoje misli i osjećanja. Pored primjene već naučenog, učenik će na taj način biti motiviran za upotpunjavanje svoga znanja uz ugodan osjećaj da njegovo znanje jezika živi.

Učenici se osposobljavaju za osamostaljivanje i adekvatnu primjenu odgovarajuće komunikativne strategije u realnim komunikativnim situacijama. Za postizanje ovih ciljeva treba koristiti metode i oblike rada koji podstiču komunikativnost, aktivnost, samostalnost i produkciono djelovanje (rad u parovima, grupni rad, intervjui, igre, samostalna obrada teme, učenje podučavanjem, kreativne radionice, zidne novine, tekstovi, kolaži). U izuzetnim situacijama može da se koristi i maternji jezik, naročito u motivacione svrhe za prevazilaženje trenutno nastale krize i kao pomoć za samostalno učenje.

Nastavni materijal je urađen prema tematskom principu sa laganom gramatičkom progresijom.

Odabir tema, izbor nastavnog sadržaja i organizacija nastave urađeni su na osnovu svakodnevnih komunikativnih potreba sa interkulturalnim sadržajima i motivacionim pretpostavkama za ovaj uzrast učenika. Upoznavanje sa zemljama u kojima se govori njemački jezik i mogućnost predstavljanja svoje zemlje tematske su oblasti koje se ne mogu izostaviti iz nastave stranog jezika.

- Prije svega treba voditi računa o obimu jezičkog materijala planiranog za jedan nastavni čas, načinu njegove prezentacije, o postupnosti u njegovom izlaganju i stalnom interaktivnom odnosu nastavnika i učenika.
- Njemački jezik se na ovom nivou uči kroz različite jezičke igre, ponavljanje, memoriranje pjesmica, sa postepenim uvođenjem čitanja i pisanja. Rad u parovima ili grupama doprinosi dinamici časa i većoj angažovanosti učenika.
- Iako učenici tokom cijele godine postepeno usvajaju pravila pisanja uz istovremeno razvijanje znanja o temeljnim jezičkim zakonitostima njemačkog jezika na nivou proste rečenice, težište učenja jezika od samog početka treba biti na razvijanju komunikativnih i interkulturalnih kompetencija.
- Učenici prvo usvajaju, tj. memoriraju vrste pozdrava, određene fraze i izraze, navikavajući se tako na njemački izgovor.
- Prije svake faze pisanja, učenicima se audio-vizuelnim putem prezentiraju dijalozi u sklopu određenih leksema popraćenih slikama, što omogućava njihovo lakše memoriranje i prepoznavanje.

DODATNI PROGRAMSKI ZAHTJEVI ZA STRANE JEZIKE:

U toku školske godine rade se dva školska pismena zadatka (po jedan u svakom polugodištu). Namjeru ocjenjivanja, sastav i obim građe nastavnik mora unaprijed da najavi. Obim pismenog zadatka mora da odgovara mogućnostima učenika i da je već oprobano. Poslije pismenog zadatka slijedi ispravak koji učenici zajedno pišu. Svakako se preporučuju diktati i to barem po jedan u svakom polugodištu.

Nastavnik daje domaće zadatke radi utvrđivanja znanja i sposobnosti koje učenici stječu u nastavi i s ciljem razvijanja strategije samostalnog učenja. Domaći zadaci moraju biti prikladni, da ne opterećuju učenike, pažljivo pripremljeni i sa jasnim uputstvima i ciljevima. Njima se učenici navikavaju da redovno ispunjavaju svoju obavezu. Uspješni su oni zadaci o kojima učenici dobiju povratnu informaciju.

INTERDISCIPLINARNI SADRŽAJ

Programski sadržaj je međusobno povezan sa drugim predmetima. Učenici će tako učiti jezik oslanjajući se na znanje koje su stekli učenjem drugih školskih predmeta ali i kombinirajući učenje stranog jezika sa aktivnostima „preuzetim“ iz drugih predmeta, kao što su, npr.: Bosanski/hrvatski/srpski jezik, Likovna kultura, Muzička kultura, Moja okolina, Matematika, Geografija, Biologija.

INTERKULTURALNE VJEŠTINE

Nastava Njemačkog jezika treba razviti sposobnost za:

- uspostavu veza između sopstvene i strane kulture,
- upoznavanje i primjenu strategija za kontakt sa pripadnicima drugih kultura,
- djelovanje kao kulturni posrednik i efikasno postupanje s interkulturalnim nesporazumima i konfliktnim situacijama,
- prepoznavanje i ispitivanje predrasuda.

VJEŠTINE UČENJA I POUČAVANJA

Nastava se u višim razredima osnovne škole postupno orijentira na kognitivno učenje. Jezičke se strukture objašnjavaju uz osvještavanje njihove upotrebe u kontekstu. U tom se razdoblju nastoji ujednačeno razvijati govorna i pisana komunikaciju. To znači da se podjednako obraća pažnja razvoju svih jezičkih vještina: slušanju i čitanju u okviru djelatnosti razumijevanja i govora, kako govorne interakcije tako i govorne produkcije, te pisanja.

NAZIV PREDMETA: NJEMAČKI JEZIK
RAZRED: VII
BROJ SATI: SEDMIČNO 2 , GODIŠNJE 70

U VII RAZREDU CILJ JE DOSTIZANJE NIVOA A1.2 EVROPSKOG OKVIRA ZA STRANE JEZIKE

TEME	METODIČKA UPUTSTVA	PROGRAMSKI SADRŽAJI		OBRAZOVNI ISHODI
		GRAMATIKA	VOKABULAR	
LJETNI RASPUST, ŠKOLA (ŠKOLSKIPREDMETI, RASPORED ČASOVA), SVAKODNEVNI ŽIVOT, ŽIVOT U PORODICI, PRAZNICI, ODLAZAKUKUPOVINU, STANOVANJE, LJUDSKOTIJELOIZ DRAVLJE, MOJEOKRUŽENJE, ODIJEVNI PREDMETI, ŽIVOTINJSKI SVIJET	SLUŠANJE I RAZUMIJEVANJE – Učenici će slušati izgovoreni tekst i reagirati: – povezivanjem slike i slušanog teksta – označavanjem tačnih i netačnih tvrdnji – davanjem kratkih odgovora na nastavnikova pitanja ili pitanja koja su čuli sa CD-a i sl. – popunjavanjem praznina u tekstu – popunjavanjem tabela – rješavanjem zadataka – višestrukog izbora ČITANJE I RAZUMIJEVANJE – Učenici će čitati rečenice i kraće tekstove – tražiti osnovne informacije u tekstu – označavati tačne i netačne tvrdnje – odgovarati na postavljena pitanja – dopunjavati tekst – popunjavati tabelu GOVOR – Učenici će govoriti kratke iskaze i postavljati jednostavna pitanja – davati važne informacije o sebi i neposrednom okruženju – voditi dijaloge	– imenice: – sa članom u jednini u dativu (kao odgovor na pitanje wem i na pitanje wo?) – zamjenice: – lične zamjenice u akuzativu – prisvojne zamjenice u nominativu i akuzativu – bezlična zamjenica es u idiomatskim izrazima – pokazna zamjenica der/die/das u nominativu i akuzativu – upitna zamjenica welcher/welche/welches – pridjevi: – u predikativnoj upotrebi – glagoli: – prezent nepravilnih glagola (fahren, sprechen) – prezent modalnih glagola mögen, müssen, wollen, – prezent povratnih glagola – konstrukcija es gibt + akuzativ – preterit glagola sein i haben (1. i 3. lice jednine) – brojevi: – glavni brojevi do 1000	– Učenici će usvajati novi i proširivati već usvojeni vokabular na date teme: – Ljetni raspust: <i>am Meer, im Gebirge,</i> – Škola: <i>das Schuljahr, Deutsch, Mathe, Wann haben wir Deutsch?</i> – Život u porodici: <i>Ich stehe um 7 Uhr auf. Gegen Mittag komme ich nach Hause.</i> – Praznici: <i>Frohe Weihnachten! der Weihnachtsmann, Geschenke, der Wunschezettel.</i> – Odlazak u kupovinu: <i>der Supermarkt, der Einkaufswagen, zahlen, Was kostet?</i> – Stanovanje: <i>in der Stadtmitte, im Haus, in der Wohnung, im zweiten Stock, das Wohnzimmer, die Küche ...</i> – Ljudsko tijelo, zdravlje:	– Učenik može razumjeti pitanja koja se odnose na lično iskustvo i svakodnevne zahtjeve, potvrdne i negativne zapovijesti u okviru jednostavnog rutinskog dijaloga koji se odnosi na neposrednu situaciju; – Može pratiti standardni govor ukoliko se govori sporije; – Zna pročitati poznate i neke nepoznate riječi u kratkim tekstovima koji govore o svakodnevnici ili se radi o kratkim uputstvima; – Može da pronađe određenu informaciju u tekstovima koji koriste jednostavan jezik; – Treba dosta vremena da pročita kratki

	prema datoj skici PISANJE – Učenici će prepisivati rečenice i kraće tekstove – rekonstruirati riječi i rečenice – dopunjavati izostavljene riječi – dijelove rečenice ili cijele rečenice – pisati kratki jednostavan tekst prema datom tekstualnom modelu – samostalno napisati kratki tekst (vođeno pisanje)	– rečenica: – glavna rečenica (izjavna, upitna, W-Fragen, Ja/Nein-Fragen) – nezavisno-složena rečenica – Učenici će koristiti, ali ne i učiti o sljedećem: – prilozi – najfrekventniji prilozi za mjesto i vrijeme – prijedlozi – o njihovoj funkcionalnoj upotrebi – veznici <i>und, aber, oder</i>	– <i>Wie geht es dir? Gute Besserung! Medikamente nehmen, im Bett liegen ...</i> – Kupovina odjeće: – <i>Die Jacke gefällt mir.</i> – <i>Ich finde die Jacke schön und modern.</i> – Moja okolina: – <i>der Wald, der Park, die Wiese, einen Ausflug machen...,</i>	tekst ili dijelove teksta; – Zna opisati sebe i razgovarati o osnovnim svakodnevnim temama; – Bez poteškoća izgovara poznate riječi, ali se suzdržava u izgovoru nepoznatih riječi; – Vlada najosnovnijim fondom jednostavnih naučnih izraza, osnovnim vokabularom i osnovnim gramatičkim strukturama.

OPĆE NAPOMENE

Za stjecanje znanja i vještina određene su u okviru tematskih oblasti odgovarajuće teme prilagođene ciljnoj grupi, orijentirane na iskustvo i interesovanje učenika i zasnovane na autentičnim tekstovima koji su najbliži stvarnosti, kako bi učenici lakše i prisnije doživljavali, a samim tim i usvajali i produktivno koristili njemački jezik. Teme se odnose na svakodnevni život i potrebe, razumljive su učenicima, motiviraju i omogućavaju da aktivno sudjeluju u trenutnoj i budućoj komunikaciji i da se uključe u društveni i kulturni život uvažavajući običaje zemalja njemačkog jezičkog područja.

Nastavu treba pospješivati i obogaćivati slušanjem autentičnih tekstova i govora, unošenjem razgovora u kojima učenik može da iskaže svoje misli i osjećanja. Pored primjene već naučenog, učenik će na taj način biti motiviran za upotpunjavanje svoga znanja uz ugodan osjećaj da njegovo znanje jezika živi.

Učenici se osposobljavaju za osamostaljivanje i adekvatnu primjenu odgovarajuće komunikativne strategije u realnim komunikativnim situacijama. Za postizanje ovih ciljeva treba koristiti metode i oblike rada koji podstiču komunikativnost, aktivnost, samostalnost i produkciono djelovanje (rad u parovima, grupni rad, intervjui, igre, samostalna obrada teme, učenje podučavanjem, kreativne radionice, zidne novine, tekstovi, kolaži).

U izuzetnim situacijama može da se koristi i maternji jezik, naročito u motivacione svrhe za prevazilaženje trenutno nastale krize i kao pomoć za samostalno učenje.

Nastavni materijal je urađen prema tematskom principu sa laganom gramatičkom progresijom.

Odabir tema, izbor nastavnog sadržaja i organizacija nastave urađeni su na osnovu svakodnevnih komunikativnih potreba sa interkulturalnim sadržajima i motivacionim pretpostavkama za ovaj uzrast učenika. Upoznavanje sa zemljama u kojima se govori njemački jezik i mogućnost predstavljanja svoje zemlje su tematske oblasti koje se ne mogu izostaviti iz nastave stranog jezika.

- U drugoj godini učenja njemačkog jezika, učenici kroz gramatiku maternjeg jezika, već imaju razvijenija jezička saznanja, što će im uveliko olakšati usvajanje novih nastavnih jedinica iz Njemačkog jezika. Akcenat je i dalje na razvijanju komunikativnih sposobnosti na nivou proste rečenice i kroz usvajanje i improvizaciju različitih dijaloških situacija.
- Prije usvajanja svake nastavne jedinice preporučuje se audio-vizuelna prezentacija kraćeg dijaloga ili priče koja će učenika prirodno uvesti u novo gradivo.
- Preporučuje se rad učenika u grupama što će olakšati rad onim učenicima koji sporije i teže razumijevaju novu nastavnu jedinicu.

DODATNI PROGRAMSKI ZAHTJEVI ZA STRANE JEZIKE:

U toku školske godine rade se dva školska pismena zadatka (po jedan u svakom polugodištu). Namjeru ocjenjivanja, sastav i obim građe nastavnik mora unaprijed da najavi. Obim pismenog zadatka mora da odgovara mogućnostima učenika i da je već oprobano.

Poslije pismenog zadatka slijedi ispravak koji učenici zajedno pišu. Svakako se preporučuju diktati i to barem po jedan u svakom polugodištu. Nastavnik daje domaće zadatke radi utvrđivanja znanja i sposobnosti koje učenici stječu u nastavi i radi razvijanja strategije samostalnog učenja. Domaći zadaci moraju biti prikladni, da ne opterećuju učenike, pažljivo pripremljeni i sa jasnim uputstvima i ciljevima. Njima se učenici navikavaju da redovno ispunjavaju svoju obavezu. Uspješni su oni zadaci o kojima učenici dobiju povratnu informaciju.

INTERDISCIPLINARNI SADRŽAJ

Programski sadržaj je međusobno povezan sa drugim predmetima. Učenici će tako učiti jezik oslanjajući se na znanje koje su stekli učenjem nekih drugih školskih predmeta ali i kombinirajući učenje stranog jezika sa aktivnostima „preuzetim“ iz nekih drugih predmeta, kao što su, npr., Bosanski/hrvatski/srpski jezik, Likovna kultura, Muzička kultura, Moja okolina, Matematika, Geografija, Biologija.

INTERKULTURALNE VJEŠTINE

Nastava Njemačkog jezika treba razviti sposobnost za:

- uspostavu veza između sopstvene i strane kulture,
- upoznavanje i primjenu strategija za kontakt sa pripadnicima drugih kultura,
- djelovanje kao kulturni posrednik i efikasno postupanje s interkulturalnim nesporazumima i konfliktnim situacijama,
- prepoznavanje i ispitivanje predrasuda.

VJEŠTINE UČENJA I POUČAVANJA

Nastava se u višim razredima osnovne škole postupno orijentira na kognitivno učenje. Jezičke se strukture objašnjavaju uz osvježavanje njihove upotrebe u kontekstu. U tom se

razdoblju nastoji ujednačeno razvijati govorna i pisana komunikacija. To znači da se podjednako obraća pažnja razvoju svih jezičkih vještina: slušanju i čitanju u okviru djelatnosti razumijevanja i govora, kako govorne interakcije tako i govorne produkcije, te pisanja.

NAZIV PREDMETA: NJEMAČKI JEZIK

RAZRED: VIII

BROJ SATI: SEDMIČNO 2, GODIŠNJE 70

U VIII RAZREDU CILJ JE DOSTIZANJE NIVOA A2.1 EVROPSKOG OKVIRA ZA STRANE JEZIKE

TEME	METODIČKA UPUTSTVA	PROGRAMSKI SADRŽAJI		OBRAZOVNI ISHODI
		GRAMATIKA	VOKABULAR	
ŽIVOT U PORODICI, SLOBODNO VRIJEME, NASTAVNE I VANNASTAVNE AKTIVNOSTI I ŠKOLSKE PROSLAVE, ŽIVOT U GRADU, ZIMSKI RASPUST, SPORTSKE AKTIVNOSTI, U RESTORANU, ZEMLJE NJEMAČKOG JEZIČKOG PODRUČJA, MOJA DOMOVINA	SLUŠANJE IRAZUMIJEVANJE – Učenici će slušati izgovoreni tekst i reagirati: – povezivanjem slike i slušanog teksta – označavanjem tačnih i netačnih tvrdnji – davanjem kratkih odgovora na nastavnikova pitanja ili pitanja koja su čuli sa CD-a i sl. – popunjavanjem praznina u tekstu – popunjavanjem tabela – rješavanjem zadataka višestrukog izbora. ČITANJE I RAZUMIJEVANJE – Učenici će čitati rečenice i kraće tekstove – tražiti osnovne informacije u tekstu – označavati tačne i netačne tvrdnje – odgovarati na postavljena pitanja – dopunjavati tekst – popunjavati tabelu GOVOR – Učenici će govorit kratke iskaze i postavljati jednostavna pitanja – davati važne informacije o sebi neposredno i posredno – voditi dijaloge prema datoj skici	– imenice: – dativ množine – zamjenice: – lične zamjenice u dativu – pokazne zamjenice dieser, diese, dieses, – neodređene zamjenice viele, nichts, etwas, man, – upitna zamjenica welcher, welche, welches – pridjevi: – komparacija pridjeva (pravilna i nepravilna) – glagol werden + pridjev – glagoli: – prezent glagola werden – prezent modalnih glagola dürfen, sollen – prezent glagola sa razdvojitim prefiksom – futur I – preterit pomoćnih glagola – Ich hätte za izražavanje želje, – perfekt slabih glagola – brojevi: – redni brojevi za iskazivanje datuma – prijedlozi: – prijedlozi sa dativom – rečenica: – red riječi u zavisnosloženoj rečenici – zavisnosložena	– Učenici će usvajati novi i proširivati već usvojeni vokabular na date teme: – Život u porodici: – im Haushalt helfen, – das Zimmer aufräumen... – Slobodno vrijeme: – ins Konzert gehen, – die Musik genießen, der Zirkus besuchen oder ein Museum besichtigen – Nastavne i vannastavne aktivnosti i školske proslave: – die Projektarbeit, an einem Projekt teilnehmen, ein Thema bearbeiten, sich mit einem Thema beschäftigen, eine Schulfest organisieren, ein Theaterstück aufführen . . . – Život u gradu: – der Bahnhof, die Kirche, – die Brücke, – die Post – Bavljenje sportom: – Sportarten,	– Učenik može razumjeti jednostavne i često korištene rečenice, kratke informacije o nekoj osobi, porodici, poslu, bližoj okolini; – Razumije bitne stvari iz kratkih i jednostavnih obavijesti i priča; – Može dati informaciju o kratkim tekstovima koje je slušao; – Može pratiti standardni govor ukoliko se govori nešto sporije; – Zna pročitati poznate i neke nepoznate riječi iz kratkih tekstova koji govore o svakodnevnici i o uobičajenim događanjima ili su to jednostavna uputstva; – U svakodnevnim tekstovima zna pronaći konkretne informacije i može razumjeti kratka jednostavna pisma; – Razumije uobičajene

	PISANJE – Učenici će prepisivati rečenice i kraće tekstove – rekonstruirati riječi i rečenice – dopunjavati izostavljene riječi dijelove rečenice ili cijele rečenice – pisati kratki jednostavan tekst prema datom tekstualnom modelu – samostalno napisati kratki tekst (vođeno pisanje)	rečenica sa veznikom weil – indirektni govor u indikativu bez veznika dass – Učenici će koristiti, ali ne i učiti o sljedećem: – prilozi – najfrekventniji prilozi za mjesto i vrijeme	Sport treiben – Jelo, piće, odlazak u restoran: – Hunger haben, Durst haben, bestellen, die Speisekarte... Zemlje njemačkog govornog područja: – Wo liegt ? grenzen an, die Einwohnerzahl, die Hauptstadt...	kratke natpise na javnim mjestima; – Zna opisati porodicu, druge ljude, čime se bavi...; – Može razgovarati na zadanu temu; – Razgovor o svakodnevnom temama je ograničen zbog malog fonda riječi; – Vlada osnovnim gramatičkim strukturna i vokabularom; – Može pisati jednostavne tekstove.

OPĆE NAPOMENE

Za stjecanje znanja i vještina određene su u okviru tematskih oblasti odgovarajuće teme prilagođene ciljnoj grupi, orijentirane na iskustvo i interesovanje učenika i zasnovane na autentičnim tekstovima koji su najbliži stvarnosti, kako bi učenici lakše i prisnije doživljavali, a samim tim i usvajali i produktivno koristili njemački jezik. Teme se odnose na svakodnevni život i potrebe, razumljive su učenicima, motiviraju ih i omogućavaju da aktivno sudjeluju u trenutnoj i budućoj komunikaciji i da se uključe u društveni i kulturni život uvažavajući običaje zemalja njemačkog jezičkog područja.

Nastavu treba pospješivati i obogaćivati slušanjem autentičnih tekstova i govora, unošenjem razgovora u kojima učenik može da iskaže svoje misli i osjećanja. Pored primjene već naučenog, učenik će na taj način biti motiviran za upotpunjavanje svoga znanja uz ugodan osjećaj da njegovo znanje jezika živi.

Učenici se osposobljavaju za osamostaljivanje i adekvatnu primjenu odgovarajuće komunikativne strategije u realnim komunikativnim situacijama. Za postizanje ovih ciljeva treba koristiti metode i oblike rada koji podstiču komunikativnost, aktivnost, samostalnost i produkciono djelovanje (rad u parovima, grupni rad, intervjui, igre, samostalna obrada teme, učenje podučavanjem, kreativne radionice, zidne novine, tekstovi, kolaži).

U izuzetnim situacijama može da se koristi i maternji jezik, naročito u motivacione svrhe za prevazilaženje trenutno nastale krize i kao pomoć za samostalno učenje.

Nastavni materijal je urađen prema tematskom principu sa laganom gramatičkom progresijom. Odabir tema, izbor nastavnog sadržaja i organizacija nastave urađeni su na osnovu svakodnevnih komunikativnih potreba sa interkulturalnim sadržajima i motivacionim pretpostavkama za ovaj uzrast učenika. Upoznavanje sa zemljama u kojima se govori njemački jezik i mogućnost predstavljanja svoje zemlje tematske su oblasti koje se ne mogu izostaviti iz nastave stranog jezika.

- S obzirom na kompleksniji fond gradiva predviđenog u trećoj godini učenja njemačkog

jezika obnavljanje starog i uvježbavanje novog gradiva trebalo bi biti u vidu razvijanja komunikacije i dijaloga, a nikako u formi insistiranja na gramatičkim pravilima.

- Učenje njemačkog jezika u vidu kraćih tekstova stvara novu osnovu za dijaloške situacije. Za kreativnog nastavnika to je prilika da kroz pitanja i postavljanje problema u vezi s tekstom, kod svakog učenika razvija sposobnosti konverzacije i oslobađanja pred samostalnom upotrebom njemačkog jezika.
- U cilju uspješnijeg ovladavanja njemačkim izgovorom preporučuje se da učenici audio-vizuelnim putem usvajaju gradivo uz nastojanje da sami markiraju novine u tekstu i jeziku i sami dolaze do zaključka o načinima njihove upotrebe.
- I dalje se preporučuje rad učenika u parovima ili grupama, što će olakšati rad onim učenicima koji sporije i teže razumijevaju novu nastavnu jedinicu.

DODATNI PROGRAMSKI ZAHTJEVI ZA STRANE JEZIKE:

U toku školske godine rade se dva školska pismena zadatka (po jedan u svakom polugodištu). Namjeru ocjenjivanja, sastav i obim građe nastavnik mora unaprijed da najavi. Obim pismenog zadatka mora da odgovara mogućnostima učenika i da je već oprobano. Poslije pismenog zadatka slijedi ispravak koji učenici zajedno pišu. Svakako se preporučuju diktati i to barem po jedan u svakom polugodištu.

Nastavnik daje domaće zadatke radi utvrđivanja znanja i sposobnosti koje učenici stječu u nastavi i s ciljem razvijanja strategije samostalnog učenja. Domaći zadaci moraju biti prikladni, da ne opterećuju učenike, pažljivo pripremljeni i sa jasnim uputstvima i ciljevima. Njima se učenici navikavaju da redovno ispunjavaju svoju obavezu. Uspješni su oni zadaci o kojima učenici dobiju povratnu informaciju.

INTERDISCIPLINARNI SADRŽAJ

Programski sadržaj je međusobno povezan sa drugim predmetima. Učenici će tako učiti jezik oslanjajući se na znanje koje su stekli učenjem drugih školskih predmeta ali i kombinirajući učenje stranog jezika sa aktivnostima „preuzetim“ iz drugih predmeta, kao što su, npr.: Bosanski/hrvatsk/srpski jezik, Likovna kultura, Muzička kultura, Moja okolina, Matematika, Geografija, Biologija.

INTERKULTURALNE VJEŠTINE

Nastava Njemačkog jezika treba razviti sposobnost za:

- uspostavu veza između sopstvene i strane kulture,
- upoznavanje i primjenu strategija za kontakt sa pripadnicima drugih kultura,
- djelovanje kao kulturni posrednik i efikasno postupanje s interkulturalnim nesporazumima i konfliktnim situacijama,
- prepoznavanje i ispitivanje predrasuda.

VJEŠTINE UČENJA I POUČAVANJA

Nastava se u višim razredima osnovne škole postupno orijentira na kognitivno učenje. Jezičke se strukture objašnjavaju uz osvježavanje njihove upotrebe u kontekstu. U tom se razdoblju nastoji ujednačeno razvijati govorna i pisana komunikacija. To znači da se podjednako obraća pažnja razvoju svih jezičkih vještina: slušanju i čitanju u okviru djelatnosti razumijevanja i govora, kako govorne interakcije tako i govorne produkcije, te pisanja.

NAZIV PREDMETA: NJEMAČKI JEZIK**RAZRED: IX****BROJ SATI: SEDMIČNO 2, GODIŠNJE 66**

U IX RAZREDU CILJ JE DOSTIZANJE NIVOA A2.2 EVROPSKOG OKVIRA ZA STRANE JEZIKE

TEME	METODIČKA UPUTSTVA	PROGRAMSKI SADRŽAJI		OBRAZOVNI ISHODI
		GRAMATIKA	VOKABULAR	
ZEMLJE NJEMAČKOG JEZIČKOG PODRUČJA, MOJA DOMOVINA, SVAKODNEVNICA I SLOBODNO VRIJEME, PUTOVANJE, PRIJATELJSTVO, PRVA LJUBAV, SREDSTVA INFORMIRANJA, PRAZNICI I OBIČAJI, ZANIMANJA	SLUŠANJE I RAZUMIJEVANJE – Učenici će slušati izgovoreni tekst i reagirati: – povezivanjem slike i slušanog teksta – označavanjem tačnih i netačnih tvrdnji – davanjem kratkih odgovora na nastavnikova pitanja ili pitanja koja su čuli sa CD-a i sl. – popunjavanjem praznina u tekstu – popunjavanjem tabela – rješavanjem zadataka višestrukog izbora ČITANJE I RAZUMIJEVANJE – Učenici će čitati rečenice i kraće tekstove – tražiti osnovne informacije u tekstu – označavati tačne i netačne tvrdnje – odgovarati na postavljena pitanja – dopunjavati tekst – popunjavati tabelu GOVOR – Učenici će govoriti kratke skaze i postavljati jednostavna pitanja – davati važne informacije o sebi i nep	– menice: – sistematizacija znanja o deklinaciji imenica – zamjenice: – sistematizacija ličnih i prisvojnih zamjenica u nominativu, dativu i akuzativu – upitna zamjenica was für ein – pridjevi: – atributivno upotrijebljen pridjev u nominativu – glagoli: – preterit modalnih glagola – perfekt najfrekventnijih jakih glagola – perfekt glagola sa nenaglašenim prefiksom i glagola na –ieren – perfekt glagola sa razdvojitivim prefiksom – prijedlozi: – prijedlozi sa dativom i akuzativom – prijedlozi sa akuzativom (najčešći) – rečenica: – zavisnosložena rečenica sa veznikom dass – vremenska rečenica sa veznicima wenn i als – Učenici će koristiti, ali ne i učiti o sljedećem: – Prilozi – najfrekventniji	– Učenici će usvajati novi i proširivati već usvojeni vokabular na date teme: – Svakodnevni život: – der Alltag, Termine vereinbaren, Wochenplan, Verabredungen... – Putovanje: – in den Urlaub fahren, andere Länder und Sitten kennen lernen, die Natur erleben, Reiseprospekt, Klassenfahrt... – Prijateljstvo, prva ljubav: – miteinander reden, Ratschläge geben, bei Problemen helfen, gemeinsam etwas unternehmen. . – Sredstva informiranja: – Fernsehprogramm, Nachrichten, Werbung, – Jugendsendung, Sportreportage, Zeitung, Zeitschrift, – Izbor zanimanja – Vorteile, Nachteile eines Jobs, Geld verdienen, Traumberuf, Nebenjobs.. – Praznici i tradicija:	– Učenik može razumjeti formalan i neformalan razgovor o bliskim temama; – Može razumjeti kratka uputstva i oglase kao i kratke TV-vijesti; – Može razumjeti kratke jednostavne tekstove sa poznatim vokabularom, glavne ideje i neke detalje u tekstu; – Može locirati, komparirati, kontrastirati jednu ili više informacija u tekstu; – Može iz konteksta da otkrije značenje nepoznatih riječi; – Može dati kratki opis u okviru poznate teme; – Može razumjeti kratke informacije društvenog

	osrednomokruže nju – voditi dijaloge prema datoj skici PISANJE – Učenici će prepisivati rečenice i kraće tekstove – rekonstruirati riječi i rečenice – dopunjavati izostavljene riječi, dijelove rečenice ili cijele rečenice – pisati kratki jednostavan tekst prema datom tekstualnom modelu – samostalno napisati kratki tekst (vođeno pisanje)	prilozi za mjesto i vrijeme	– Weihnachten, Weihnachtslieder , Ostern, Bajram, Familienfeste, Karneval, Valentinstag, feierlich, gemütlich, ein Fest vorbereiten, Glückwünsche, sich bedanken . . .	tipa; – Može nakratko razgovarati ne upuštajući se u dublju priču zbog ograničenog vokabulara i razmijevanja; – Vlada dosta dobrim i jasnim izgovorom; – Vlada osnovnim gramatičkim strukturama , ali i pravi greške; – Pismo može opisati neke svakodnevne situacije; – Zna napisati kratke poruke, pisma u vezi sa svakodnevni com, kratke sastave na poznate teme, ali sa nespretnim formulacijama.

OPĆE NAPOMENE

Za stjecanje znanja i vještina određene su u okviru tematskih oblasti odgovarajuće teme prilagođene ciljnoj grupi, orijentirane na iskustvo i interesovanje učenika i zasnovane na autentičnim tekstovima koji su najbliži stvarnosti, kako bi učenici lakše i prisnije doživljavali, a samim tim i usvajali i produktivno koristili njemački jezik. Teme se odnose na svakodnevni život i potrebe, razumljive su učenicima, motiviraju i omogućavaju da aktivno sudjeluju u trenutnoj i budućoj komunikaciji i da se uključe u društveni i kulturni život uvažavajući običaje zemalja njemačkog jezičkog područja.

Nastavu treba pospješivati i obogaćivati slušanjem autentičnih tekstova i govora, unošenjem razgovora u kojima učenik može da iskaže svoje misli i osjećanja. Pored primjene već naučenog, učenik će na taj način biti motiviran za upotpunjavanje svoga znanja uz ugodan osjećaj da njegovo znanje jezika živi.

Učenici se osposobljavaju za osamostaljivanje i adekvatnu primjenu odgovarajuće komunikativne strategije u realnim komunikativnim situacijama. Za postizanje ovih ciljeva treba koristiti metode i oblike rada koji podstiču komunikativnost, aktivnost, samostalnost i produkciono djelovanje (rad u parovima, grupni rad, intervjui, igre, samostalna obrada teme, učenje podučavanjem, kreativne radionice, zidne novine, tekstovi, kolaži).

U izuzetnim situacijama može da se koristi i maternji jezik, naročito u motivacione svrhe za prevazilaženje trenutno nastale krize i kao pomoć za samostalno učenje.

Nastavni materijal je urađen prema tematskom principu sa laganom gramatičkom progresijom.

Odabir tema, izbor nastavnog sadržaja i organizacija nastave urađeni su na osnovu svakodnevnih komunikativnih potreba sa interkulturalnim sadržajima i motivacionim pretpostavkama za ovaj uzrast učenika. Upoznavanje sa zemljama u kojima se govori njemački jezik i mogućnost predstavljanja svoje zemlje tematske su oblasti koje se ne mogu izostaviti iz nastave stranog jezika.

RAZUMIJEVANJE ONOGA ŠTO SE SLUŠA

Slušanje je usmena receptivna vještina. Jezičke aktivnosti treba organizovati tako da se učenici sučeljavaju sa raznim tematskim doživljajima i sadržajima, razgovorima ili diskusijama koji se mogu podržavati mimikom i gestikulacijom, kao i onim kod kojih to nije moguće (telefonski razgovor, naprimjer).

Prije nego što se pređe na slušanje teksta nastavnik odgovarajućim aktivnostima treba da pripremi učenike i njihovu pažnju usmjeri na slušanje teksta. Te aktivnosti se zasnivaju na razgovoru o temi teksta, predstavljanju sadržaja, ponavljanju najtežih fraza i izraza, a kod težih tekstova i pisanju nekih riječi i fraza na tabli.

Tekstovi moraju da budu autentični i da odgovaraju nivou znanja učenika, naročito u početku kada treba koristiti audio-materijale sa poznatim strukturama i leksikom, dodatne efekte za uvođenje u govornu situaciju, upoznavanje sa zadatkom koji će se rješavati dok se tekst sluša i provjerom dotadašnjeg poznavanja teme, odnosno sadržaja.

Kod slušanja učenika treba navikavati da razlikuje glasove (muške, ženske, dječje ...) i da prati i razumije tok govora u dijalogu, monologu, poruci, igri itd. Slušanje teksta, naročito u početku, treba više puta da se ponavlja, a zatim provjeri koliko su učenici razumjeli sadržinu teksta (pitanja i odgovori, dopuna rečenica, kratko usmeno prepričavanje, popunjavanje tabele i sl.). Slušanjem i reagiranjem na ono što su čuli učenicima se daje mogućnost za izražavanje vlastitih želja, interesovanja, potreba, sklonosti i dr.

RAZUMIJEVANJE ONOGA ŠTO SE ČITA

Čitanje je pismena receptivna vještina i može da bude globalno, selektivno i detaljno. Kod globalnog razumijevanja prilikom čitanja tekstovi moraju da budu zanimljivi i raznovrsni, svojim sadržajem da motiviraju učenika i da odgovaraju njegovom razvojnem nivou. Oni ne smiju da budu previše zahtjevni.

Razumijevanje se olakšava pitanjima koja navode na odgovor. Značenje riječi se zaključuje na osnovu konteksta. Rječnik se koristi onda kada se ne može zaključiti značenje iz konteksta, a u tekstu se označavaju samo relevantna mjesta.

Selektivno razumijevanje se koristi na primjer kod dužih stručnih tekstova gdje se uzimaju samo potrebne informacije ili se kod poznatih tekstova vraća na pojedine dijelove, argumentacije, motive itd. radi praćenja ili dokumentovanja daljeg sadržaja teksta.

Kod čitanja učenici treba da se navikavaju da čitaju naglas ili u sebi. Detaljno razumijevanje prilikom čitanja vježba se na kraćim tekstovima. Učenici prvenstveno moraju da se brzo orijentiraju u tekstu i da su sposobni da precizno odgovore na pitanja iz teksta, izdvajajući nepoznate riječi i izraze iz konteksta koje se mogu napisati na tabli. Mora da se vodi računa da učenici sami postavljaju pitanja u vezi s tekstom i tako razvijaju osjećaj za komunikaciju.

Kod razumijevanja prilikom čitanja razlikuju se tri bitne faze:

- faza prije čitanja teksta,
- faza čitanja teksta i
- faza nakon čitanja teksta.

Faza prije čitanja je pripremna faza i obuhvata aktiviranje predznanja, postavljanje cilja i pripremu za čitanje.

Faza čitanja teksta (globalno, selektivno i detaljno) odvija se uz primjenu raznih strategija za zaključivanje značenja i sadržaja teksta.

Faza poslije čitanja obuhvata rezimiranje teksta i formiranje svoga stava u odnosu na iskaz teksta.

Tekstovi za čitanje moraju da jezički i sadržajno odgovaraju znanju i uzrastu učenika i da ga motiviraju za čitanje.

Najpogodniji tekstovi su: dnevne novine, časopisi, prospekti, uputstva za upotrebu, anegdote, pripovijetke, kratke priče, pjesme itd.

GOVOR

Govor je usmena produktivna vještina koja se iskazuje monologom ili dijalogom. Zajedno sa razumijevanjem putem slušanja to je komponenta koja je najuže povezana sa komunikacionim procesom.

U nastavi stranog jezika od posebnog je značaja sistematsko razvijanje govornih vještina i sposobnosti. Da bi postigao taj cilj, nastavnik ima na raspolaganju više vježbi, prije svega sa frekventnim konstrukcijama:

- komunikacijska funkcija govora u konkretnim situacijama (stupanje u kontakt, pozdravi, informacije o sebi i drugima, prijedlozi, molbe, želje, namjere, savjeti, osjećanja i emocije, naklonost, odbojnost ...)
- odgovor na pitanja,
- rasprava o događajima,
- povezivanje onoga što se kaže sa prethodno rečenim,
- povratne informacije,
- povezivanje argumenata,
- uloge u nekim igrima,
- rješenje nekih problema itd.

Priprema nastavnika za rad na određenom tekstu veoma je važna. Nastavnik mora da motivira učenike da razmišljaju o datom tekstu i spontano i fleksibilno ispolje svoje mišljenje u vezi sa sadržajem teksta, da osjeti kad treba da naglasi riječ ili glas, da učenicima omogući da

razmisle, osjeti reakciju učenika i ponovi tekst ili preformulira iskaz, gestom ili mimikom premosti praznine u vokabularu i sl.

Izgrađivanje sopstvene strategije da se uz ograničene izražajne mogućnosti postigne željena komunikacija i aktivno učešće učenika u raspravi o nekome tekstu od izuzetnog je značaja, jer se jedino tako učenici mogu pobuditi da pažljivo slušaju sagovornika i reagiraju, da jasno iskazuju svoje misli i da se snalaze u težim jezičkim situacijama (parafraziranje sadržaja, traženje sinonima, zamjena nepoznatih riječi poznatim, opisno izražavanje itd.).

Nastavnik kod vježbi govora može da govor učenika snimi na kasetu tako da učenik može da doživi svoj govor i uvidi svoje kvalitete i nedostatke.

Kod vježbi govora mora se voditi računa o pravilnom izgovoru i intonaciji. Treba sve više koristiti autentični govor radi formiranja navike pravilnog izgovora, savladavanja vokabulara i gramatičkih elemenata, kao i izgrađivanja strategije za optimalno aktivno korišćenje postojećeg fonda jezičkih sredstava u datim govornim situacijama.

PISANJE

Pisanje je pismena produktivna vještina kojom se realiziraju osnovne jezičke funkcije u pisanom obliku, bilo da je to bilježenje tuđih izjava ili pisanje sopstvenih tekstova. Pisanje je važna pomoćna djelatnost u ostvarivanju komunikativne funkcije kod svih vještina. Pošto je već stupio na snagu novi pravopis njemačkog jezika, nastavnik je dužan da kod eventualnih tekstova pisanih po starom pravopisu, učenike upućuje na nova pravila.

Osnovne komunikativne djelatnosti razlikuju se samo u tome da li se odvijaju u usmenoj ili pisanoj formi. Pri učenju pismenog izražavanja učenicima se najprije daju vježbe u kojima treba da odgovore na postavljena pitanja (naprimjer kraći tekstovi u kojima učenici sami treba da formuliraju kraj).

U pisanim tekstovima učenici treba da svoje misli i ideje izražavaju jasno i da ih logično povezuju u jednu cjelinu kao i da se osposobe da pišu kraće tekstove različitih vrsta (čestitka, telegram, molba, kraće zabilješke, oglase, pisma itd.), što znači da sami odlučuju o sadržaju, jezičko-tekstualnom oblikovanju i metodskom postupku. Za provjeru pravilnog pisanja diktat se koristi pred kraj prve godine učenja.

ISPRAVLJANJE GREŠAKA

Greške u pisanom tekstu vidljive su i na najbolji način upućuju nastavnika na problem kojem treba posveti više pažnje u procesu učenja i da ga proanalizira. Neophodno je ukazivati na tipične greške i o njima razgovarati u razredu sa stanovišta komunikativnih zahtjeva.

Kod konkretnog vrednovanja nivoa savladanosti pojedinih jezičkih elemenata (gramatika, leksika itd.) potrebno je da se detaljno isprave greške.

Međutim, kod komunikativne kompetencije, važnije je da se zadovolji komunikativni aspekt nego i jezička korektnost, pa, shodno tome, kod grešaka (i leksičkih i gramatičkih) posebna pažnja treba da se posveti greškama koje ometaju, otežavaju ili čak onemogućavaju razumijevanje teksta.

Učenici najprije treba se navode da uoče greške i da pokušaju da ih isprave samim radom u parovima ili grupi. Ispravljanje grešaka treba da bude primjereno i da se kreće između tolerancije i neophodne intervencije, za šta se nastavniku pruža dosta mogućnosti (neverbalni način

izražavanja, naprimjer) i što zavisi od nastavne faze. Greške mogu da se zapisuju i posluže za vježbe za njihovo otklanjanje.

RAD NA TEKSTOVIMA

Prilikom rada na tekstovima, razumijevanje prilikom čitanja i interpretacija teksta (pjesme, kratke priče, pripovijetke, odlomci iz dužih tekstova, ali i govori) u pisanoj formi tijesno su povezani. Učenici uče da razumiju, izvode zaključke i tumače tekst, čime se pruža mogućnost za kreativnu obradu teksta, jezičko i sadržajno obogaćivanje i individualnu interpretaciju.

Za aktivno prihvatanje teksta od strane učenika treba polaziti od aktualizacije njihovih iskustava i predznanja i kreativnog odnosa prema tekstu. Pritom je važan redoslijed:

- razumijevanje teksta (globalno, selektivno, detaljno),
- sažeta, selektivna reprodukcija,
- razumijevanje poruke teksta,
- subjektivno tumačenje, mišljenje, argumentacija.

LEKSIKA

Vokabular može da bude aktivan i pasivan. Aktivna upotreba riječi počiva na njihovoj mnogostrukoj upotrebi u raznim kontekstima u okviru neke teme ili situacije i nudi samostalnost i sigurnost.

Jedan od najvažnijih zadataka nastavnika jeste da brine o planskom proširivanju vokabulara učenika.

U svrhu rada na razvijanju vokabulara učenici treba da se upute na razne vrste jednojezičkih ili dvojezičkih rječnika, ilustrovanih rječnika, časopisa i drugih priručnika koji služe obogaćivanju fonda riječi i njihove konkretne upotrebe u jeziku.

GRAMATIČKE STRUKTURE I OBLICI

Uloga učenja gramatičkih struktura i oblika kod komunikativne i interkulturalne orijentacije učenja stranog jezika nema onu naglašenu ulogu kakvu je imala u gramatičko-prevodilačkoj metodi i koristi se u određenoj jezičkoj situaciji kao potrebno i primjereno jezičko sredstvo u formalnom, funkcionalnom i stilskom pogledu i služi za razumijevanje pisanih i usmenih tekstova, samostalnoj, kreativnoj upotrebi jezika i samostalnom usavršavanju. Poznavanje gramatičkih zakonitosti jezika koji se izučava paralelno na postojećoj kontrastivnoj i komplementarnoj ravni sa maternjim jezikom olakšava razumijevanje i pravilnu upotrebu.

DODATNI PROGRAMSKI ZAHTJEVI ZA STRANE JEZIKE:

U toku školske godine se rade dva školska pismena zadatka (po jedan u svakom polugodištu).

Namjeru ocjenjivanja, sastav i obim građe nastavnik mora unaprijed da najavi. Obim pismenog zadatka mora da odgovara mogućnostima učenika i da je već oprobano. Poslije pismenog zadatka slijedi ispravak koji učenici zajedno pišu. Svakako se preporučuju diktati i to barem po jedan u svakom polugodištu. Nastavnik daje domaće zadatke radi utvrđivanja znanja i sposobnosti koje učenici stječu u nastavi i s ciljem razvijanja strategije samostalnog učenja. Domaći zadaci moraju biti prikladni, da ne opterećuju učenike, pažljivo pripremljeni i sa jasnim uputstvima i ciljevima.

Njima se učenici navikavaju da redovno ispunjavaju svoju obavezu. Uspješni su oni zadaci o kojima učenici dobiju povratnu informaciju.

- U četvrtoj godini učenja, težište njemačkog jezika jeste na njegovoj praktičnoj primjeni, odnosno razvijanju i unapređivanju komunikacijskih sposobnosti učenika u pismenoj i usmenoj formi u različitim situacionim kontekstima.
- Nekoliko prvih časova trebalo bi posvetiti detaljnoj sistematizaciji prethodnog gradiva, opet u vidu razvijanja komunikacije i dijaloga na različite teme, ne insistirajući na memoriranju gramatičkih pravila. Kroz prepričavanje tekstova i širu diskusiju, učenik se oslobađa u samostalnoj upotrebi jezika, što pozitivno utječe na razvijanje njegovih komunikacijskih sposobnosti.

INTERDISCIPLINARNI SADRŽAJ

Programski sadržaj je međusobno povezan sa drugim predmetima. Učenici će tako učiti jezik oslanjajući se na znanje koje su stekli učenjem drugih školskih predmeta ali i kombinirajući učenje stranog jezika sa aktivnostima „preuzetim“ iz drugih predmeta, kao što su, npr.: Bosanski/hrvatsk/srpski jezik, Likovna kultura, Muzička kultura, Moja okolina, Matematika, Geografija, Biologija.

INTERKULTURALNE VJEŠTINE

Nastava Njemačkog jezika treba razviti sposobnost za:

- uspostavu veza između sopstvene i strane kulture,
- upoznavanje i primjenu strategija za kontakt sa pripadnicima drugih kultura,
- djelovanje kao kulturni posrednik i efikasno postupanje s interkulturalnim nesporazumima i konfliktnim situacijama,
- prepoznavanje i ispitivanje predrasuda.

VJEŠTINE UČENJA I POUČAVANJA

Nastava se u višim razredima osnovne škole postupno orijentira na kognitivno učenje. Jezičke se strukture objašnjavaju uz osvježavanje njihove upotrebe u kontekstu. U tom se razdoblju nastoji ujednačeno razvijati govorna i pisana komunikacija. To znači da se podjednako obraća pažnja razvoju svih jezičkih vještina: slušanju i čitanju u okviru djelatnosti razumijevanja i govora, kako govorne interakcije tako i govorne produkcije, te pisanja.

OSTALI OBLICI ODGOJNO-OBRAZOVNOG RADA

PLAN I PROGRAM ODJELJENSKE ZAJEDNICE

DIDAKTIČKO-METODIČKO STRUKTURIRANJE ODJELJENSKE ZAJEDNICE

Teme i programski sadržaji odjeljske zajednice imaju odgojno-edukativni karakter jer promoviraju moralne vrijednosti i znanja u skladu sa demokratskim, humanim i civilizacijskim vrijednostima savremenog društva.

Odjeljska zajednica svojom raznovrsnom djelatnošću omogućava učeniima da budu aktivni činioци u realiziranju jedinstvenog cilja odgoja i obrazovanja koji podrazumijeva svestranu obrazovanu stvaralačku ličnost sposobnu da bude dosljedan tumač i stvaralac kulturnih vrijednosti naroda i narodnosti Bosne i Hercegovine. Rad u odjeljskoj zajednici zasniva se na kontinuitetu odgoja i obrazovanja. Godišnji program rada odjeljske zajednice, pored obaveznih tema navedenih u ovom programu, razrađuje i upotpunjava nastavničko vijeće osnovne škole.

Razrednik ima ulogu koordinatora u realizaciji programskih sadržaja. Zajedno sa odjeljskom zajednicom on planira, programira, izrađuje i analizira sadržaje rada te pronalazi puteve njihove realizacije. Odjeljska zajednica, kao osnovni radni kolektiv u osnovnoj školi, analizira i usmjerava rad svojih članova u drugim organizacijama, slobodnim aktivnostima i u kulturnoj i javnoj djelatnosti škole. Razrednik putem podesne tematske koncentracije i korelacije svih odgojno-obrazovnih područja podstiče snažnije emocionalno djelovanje s ciljem formiranja moralnih stavova, ubjeđenja i pozitivnih karakternih svojstava učenika. Na osnovu prikladnih primjera iz sadržaja različitih predmeta u kojima se tretiraju općeljudske vrijednosti i na bazi primjera iz života učeničke zajednice i šire društvene sredine ostvaruje se integritet ličnosti u izgrađivanju moralnih svojstava, stavova i kriterija životnih vrijednosti.

Tematski sadržaji odjeljske zajednice su multidisciplinarno postavljeni i međusobno povezani. Sadržaji odjeljske zajednice obuhvataju sljedeća tematska područja:

- Moralni odgoj – odgoj za demokratiju
- Kulturno i prirodno naslijeđe
- Ukorak s vremenom – aktuelna zbivanja
- Živjeti zdravo – zdrav način života i razvoja
- Prevenција nasilničkog ponašanja
- Učenje i razvoj ličnosti
- Humanizacija odnosa – razvijanje socijalnih vještina

CILJ ODGOJNOG RADA S ODJELJSKOM ZAJEDNICOM

- usklađivanje odgojnih potreba učenika, ovisno o uzrastu, interesima i sposobnostima ;
- usklađivanje odgojnih usmjerenja sa potrebama zajednice;
- usklađivanje odgojnih potreba s procesom učenja i sazrijevanja;
- izgrađivanje samostalne, odgovorne, uspješne i zadovoljne ličnosti.

ZADACI RADA ODJELJSKE ZAJEDNICE

- razvijanje pozitivne slike o sebi, svojim mogućnostima i o vlastitoj vrijednosti;
- razvijanje pozitivnih vrijednosti i karakternih osobina ličnosti;

- razvijanje ljubavi prema zavičaju, gradu i domovini Bosni i Hercegovini;
- razvijanje ljubavi i pozitivnih stavova prema drugim narodima i narodnostima u Bosni i Hercegovini, prema kulturi i nacionalnim vrijednostima drugih naroda i narodnosti Bosne i Hercegovine;
- razvijanje međusobnog povjerenja, tolerancije i poštovanja,
- razvijanje komunikacijskih vještina i nenasilnog rješavanja konflikata i životnih problema;
- ovladavanje tehnikama suzdržavanja od agresivnog i nasilničkog ponašanja;
- upoznavanje učenika sa univerzalnim pravima čovjeka i razvijanje svijesti i principa u poštivanju tih prava;
- razvijanje društveno prihvatljivih i civilizacijskih navika i vrijednosti prema očuvanju prirodne okoline i ekologije;
- osposobljavanje učenika za zdrav način življenja i usvajanje adekvatnih zdravstveno-higijenskih navika i standarda te čuvanja od zaraznih i spolnih bolesti;
- razvijanje svijesti o rodnoj ravnopravnosti.

ODJELJENSKA ZAJEDNICA

RAZRED: VI

BROJ SATI: SEDMIČNO 1, GODIŠNJE 35

RED. BROJ	TEMATSKJE CJELINE	PROGRAMSKI SADRŽAJI	BR. SATI
I	MORALNI ODGOJ – ODGOJ ZA DEMOKRATIJU	– Upoznajmo kućni red i pravila škole – Usvajanje pravila ponašanja u odjeljenju – Organizacija odjeljenske zajednice i izbor rukovodstva, prava i odgovornosti – Prava, obaveze i odgovornosti djeteta	5
II	KULTURNO I PRIRODNO NASLIJEĐE – EKOLOGIJA	– Bosna i Hercegovina moja domovina – Kultura i običaji Bošnjaka u BiH – Kultura i običaji drugih naroda u BiH – Eko okruženje – Moj doprinos zdravom okruženju	5
III	U KORAK S VREMENOM – AKTUELNA ZBIVANJA	– Aktuelne teme, zajednički izbor tema.	5
IV	ŽIVJETI ZDRAVO	– Izvori hrane u prirodi (uzgoj biljnih i životinjskih vrsta) – Pubertet, biološke promjene u pubertetu – Lična higijena u pubertetu – Rast i razvoj tijela – Tjelesno vježbanje kao regulator tjelesne mase	5
V	PREVENCIJA NASILNIČKOG PONAŠANJA	– Usvajanje temeljnih pojmova komunikacije – Emocionalnost (bržnost, otvorenost, empatija, iskrenost) – Vršnjačko ponašanje u pubertetu – Utjecaj alkohola i droge na pojedinca, obitelj i zajednicu – Ovisnost i pubertet	5

VI	UČENJE I RAZVOJ LIČNOSTI	– Prepoznavanje stereotipa – Usvajanje tehnika učenja – Učenje o polnosti, organi za razmožavanje – Pubertet i uspjeh u učenju i vladanju	5
VII	HUMANI ODNOSI- RAZVIJANJE SOCIJALNIH VJEŠTINA	– Kako pristupamo drugima, suprotnom polu... – Moje tijelo se mijenja, ali to sam i dalje ja – Kako donosimo odluke – Želim biti.... – Unapređenje komunikacijskih vještina	5

ODJELJENSKA ZAJEDNICA

RAZRED: VII

BROJ SATI: SEDMIČNO 1, GODIŠNJE 35

RED. BROJ	TEMATSKJE CJELINE	PROGRAMSKI SADRŽAJI	BROJ SATI
I	MORALNI ODGOJ – ODGOJ ZADEMOKRATIJU	– Upoznaj mokućni red i pravila škole – Usvajanje pravila ponašanja u odjeljenju – Organizacija odjeljene zajednice i izbor rukovodstva, prava i odgovornosti – Zašto nam treba autoritet, razlika između autoriteta i moći bez autoriteta	5
II	KULTURNO I PRIRODNO NASLIJEĐE – EKOLOGIJA	– Bosna i Hercegovina moja domovina, počemu je poznat, kako bih je predstavio drugima, npr. turistima – Domaći proizvodi i njihov značaj – Okoliš i zdravlje – Moj doprinos zdravoj okolini	5
III	U KORAK S VREMENOM – AKTUELNA ZBIVANJA	– Aktuelne teme, zajednički izbor tema.	5
IV	ŽIVJETI ZDRAVO	– Usklađenost prehrane i godišnjih doba – Povezanost prehrane i tradicije – Značaj ljekovitih biljaka u ljudskoj prehrani – Tjelesna aktivnost i njen značaj – Zdravlje najveća dragocjenost	5
V	PREVENCIJA NASILNIČKOG PONAŠANJA	– Sistem vrijednosti – Kontrola ljutnje i promocija odgovornog ponašanja – Važnost redovnog pohađanja nastave – Utjecaj medija i vršnjaka prema sredstvima ovisnosti – Emocije u vršnjačkim odnosima (prijateljstvo, zaljubljenost, bliskost...)	5
VI	UČENJE I RAZVOJ LIČNOSTI	– Moji osjećaji, želje, stavovi i ponašanje – Biti voljen i voljeti primarana naša potreba – Pišem vam iz budućnosti – Moji uspjesi, kako neuspjeh pretvoriti u uspjeh – Analiza odgojne klime u razredu	5
VII	HUMANI ODNOSI- RAZVIJANJE SOCIJALNIH	– Roditelji i profesori me ne razumiju – Moji uzori, ljudi koje cijenim,	5

	VJEŠTINA	– Polno sazrijevanje i odgovornost za polno ponašanje – Unapređenje komunikacijskih vještina	

ODJELJENSKA ZAJEDNICA

RAZRED: VIII

BROJ SATI: SEDMIČNO 1, GODIŠNJE 35

RED. BR.	TEMATSKE CJELINE	PROGRAMSKI SADRŽAJI	BROJ SATI
I	MORALNI ODGOJ – ODGOJ ZA DEMOKRATIJU	– Organizacija odjeljske zajednice i izbor rukovodstva, prava i odgovornosti – Usvajanje pravila ponašanja u odjeljenju – Važnost i vrijednost društvenih pravila – Šta je odgovornost i koje su posljedice preuzimanja odgovornosti	5
II	KULTURNO I PRIRODNO NASLIJEĐE – EKOLOGIJA	– Duhovne vrijednosti kulturnog naslijeđa (uzajamno prožimanje kultura, bogatstvo u različitosti) – Uredimo svoju učionicu povodom.... – Odlaganje otpada – Zaštita čovjekove okoline, zajedničke aktivnosti učenika	5
III	U KORAK S VREMENOM – AKTUELNA ZBIVANJA	– Aktuelnazbivanja u školi, općini, u bližemokruženju	5
IV	ŽIVJETI ZDRAVO	– Umor i oporavak – Prva pomoć, kod ugriza i uboda životinja – Lična higijena, infekcije – Mentalno zdravlje, prevencija izbjegavanja baveza (neopravdanog izostajanja.....)	5
V	PREVENCIJA NASILNIČKOG PONAŠANJA	– Nasilničko ponašanje, povezanost sa kriminalom – Prevencija ovisnosti, prepoznavanje rizičnih situacija – Posljedice rizičnog ponašanja po zdravlje – Prepoznavanje i odupiranje vršnjačkom pritisku – Promocija odgovornog ponašanja i samokontrole	5
VI	UČENJE I RAZVOJ LIČNOSTI	– Pravila lijepog ponašanja – Pomoć i međusobna saradnja – Vlastita osobnost i identitet – Kako moje ponašanje utječe na odnos okoline prema meni – Analiza odgojne klime u razredu	5
VII	HUMANI ODNOSI- RAZVIJANJE SOCIJALNIH VJEŠTINA	– Empatija- razvoj suosjećanja – Zaljubljenost i ljubav – Medijacija posredovanje u sukobu – Raditi štovolim i voljeti što radim – Koja su tražena zanimanja kod nas	5

ODJELJENSKA ZAJEDNICA**RAZRED: IX****BROJ SATI: SEDMIČNO 1, GODIŠNJE 33**

RED. BROJ	TEMATSKJE CJELINE	PROGRAMSKI SADRŽAJI	BROJ SATI
I	MORALNI ODGOJ – ODGOJ ZA DEMOKRATIJU	– Organizacija odjeljske zajednice i izbor rukovodstva, prava i odgovornosti – Zašto nam je potrebna vlast, kako građani mogu učestvovati u izboru vlasti – Biti svoj (izgled, ponašanje, govor, odijevanje)	5
II	KULTURNO I PRIRODNO NASLIJEĐE – EKOLOGIJA	– Prirodne znamenitosti Bosne i Hercegovine i njihovo očuvanje – Obilazak znamenitosti naše države – Pripreme za ekskurziju	5
III	U KORAK S VREMENOM – AKTUELNA ZBIVANJA	– Aktuelna zbivanja u školi, općini, u bližem i širem okruženju (Dan škole, Dan općine, državni i vjerski praznici u Bosni i Hercegovini, aktuelna zbivanja u kantonu i entitetu)	5
IV	ŽIVJETI ZDRAVO	– Fizički rast i razvoj (dnevni ritam, spavanje, odmor i stres) – Probavni system građa i funkcija, bolesti, prehrambene potrebe... – Spolno prenosive bolesti, važnost prevencije – Začeće i razvoj djeteta prije rođenja – Odgovornost za sebe i svoje zdravlje	5
V	PREVENCIJA NASILNIČKOG PONAŠANJA	– Seksualno nasilje, prostitucija – Trgovina ljudima prosjačenje – Znam li procijeniti kada im je potrebna pomoć odraslih i prijatelja – Kome, kada, kako i zašto povjeriti svoje tajne	5
VI	UČENJE I RAZVOJ LIČNOSTI	– Znam što želim; znam što ne želim – Koliko se međusobno poznajemo i razumijemo – Odluke koje moram donijeti (izbor srednje škole) – Sposobnosti, interesi i kriteriji za upis u srednju školu	4
VII	HUMANI ODNOSI- RAZVIJANJE SOCIJALNIH VJEŠTINA	– Pomaganje, briga i zaštita slabijih – Iskazivanje i mijenjanje mišljenja – Neprimjerna komunikacija, omalovažavanje, vrijeđanje – Donošenje odluka i timski rad	4

OPĆE NAPOMENE

Razrednici imaju potpunu slobodu pri revidiranju, inoviranju i dopunjavanju programskih sadržaja, te pri izboru nastavnih metoda, oblika rada i nastavnih sredstava u skladu sa uzrastom i sa savremenim tendencijama u metodici odgojnog rada. Za realizaciju pojedinih tema bilo bi dobro uvesti saradnički oblik projektne nastave.

PROGRAMSKO- PLANSKA POJAŠNJENJA ODGOJNO-OBRAZOVNOG RADA

U fazi realizacije sadržaja i tema iz ove oblasti učenike osposobljavamo za kooperativni rad, za toleranciju i za humanizam, razvijamo kod njih socijalne vještine, a u istraživanju njegujemo timski rad, otkrivamo novo, učimo učenike da na različite načine pristupaju problemu, upućujemo ih na kritičko analiziranje i vrednovanje.

Učenici će kroz aktivno i interaktivno uključivanje u realizaciju ovih sadržaja biti u situaciji da uviđaju i drugačija razmišljanja i poglede o određenoj temi i moći će da te poglede dijele i analiziraju sa drugima. Naučit će da postoje različita iskustva o svakoj temi i kroz kritičku analizu zauzimati će adekvatne stavove o bitnim životnim pitanjima. Najvažnije je da učenike osposobljavamo za toleranciju i komunikaciju koja je zasnovana na međusobnom uvažavanju i poštivanju. Programski sadržaji iz odjeljske zajednice su teme i sadržaji multidisciplinarnog tipa, zasnovani su na različitim individualnim životnim i iskustvenim spoznajama. Zavisno od uzrasta učenika teme ćemo, po principu spiralnog slijeda, prilagođavati njihovim spoznajnim mogućnostima i realnim životnim okolnostima.

Za svaku programsku cjelinu i navedenu temu planirani su programski sadržaji, a za svaku programsku cjelinu određen je orijentacioni broj časova. Teme će se realizirati na različite načine i različitom metodologijom primjerenom uzrastu učenika i mogućnostima škole. Svih sedam tema izučava se od šestog do devetog razreda.

Svi programski sadržaji treba da budu konkretni i bliski iskustvima učenika kako bi i podstakli učenike da na različite načine iznose svoja razmišljanja i svoja iskustva o određenim sadržajima. Nekad ćemo ove sadržaje realizirati kroz razgovor, diskusiju, panel-diskusiju, a nekad kroz pedagoške i kreativne radionice u kojima će razmišljanja i kreativnost učenika doći do punog izražaja. Najvažnije je da se svi programski sadržaji realiziraju interaktivnim metodama, ali koristeći grupni timski rad učenika kao osnovu za kreativno viđenje i osvjetljavanje problema. Na ovaj način učenike učimo da sarađuju, da komuniciraju, da zajednički rade i istražuju, te da prezentiraju ono što su otkrili i da argumentirano i bez ljutnje brane izneseno.

Ponekad će nastavnici učenicima dati zadatke da unaprijed istraže neku temu „na terenu“, u realnoj životnoj situaciji, koristeći data uputstva i protokol o unošenju sadržaja u protokol za odgovore koji su dobili od strane nastavnika. Na taj način učenike osposobljavamo da u parovima ili u grupi istražuju određeni životni problem, da prave fotografije ili video zapise, da prikupljaju razne materijale za prezentaciju istraženog problema pred cijelim odjeljenjem. Nekad će učenici u takvom radu koristiti i iskustva određenih stručnjaka iz te oblasti, a nekad će biti dovoljno i uviđanje i slika realnosti sa terena.

Navedene teme su životne i konkretne te je važno da učenici o njima zauzimaju svoje stavove i formiraju adekvatne sudove, a kako bi o svim temama imali društveno prihvatljiva shvatanja i pozitivan odnos zasnovan na općeljudskim, multikulturalnim i civilizacijskim vrijednostima. Istraživački i kreativni rad učenika moguće je primjenjivati u svim navedenim programskim cjelinama, a posebno u proučavanju kulturnog i prirodnog naslijeđa – ekologije, zdravog načina života te u istraživanju aktuelnih zbivanja.

Kroz pedagoške i kreativne radionice možemo, također, realizirati mnoge od navedenih tema, a posebno ćemo kroz ove radionice realizirati teme iz oblasti moralnog odgoja, odgoja za demokratiju, humanizma, odgoja za ljudska prava kroz nekonfliktnu komunikaciju i odgoja za ravnopravnost polova.

Važno je, dakle, da u realizaciji tema i sadržaja nema klasičnih predavanja, tako da svaka druga metoda koja uključuje aktivnost i kreativnost učenika bude korisna. Ponekad ćemo u realizaciju sadržaja iz odjeljske zajednice uključiti goste, odnosno stručnjake iz određenih oblasti. To mogu biti drugi nastavnici, stručni saradnici koji rade u školi, a posebno je važno da česti gosti budu roditelji koji se bave određenim zanimanjima vezanim za realizaciju programskih sadržaja. Bitno je da učenici uče i stječu znanja i od drugih (ne samo nastavnika) i da se uče kako da uče od drugih te kako da ta saznanja praktično koriste u životu. Realiziranje programskih sadržaja odjeljske zajednice izvodi se bez udžbenika uz korištenje odgovarajuće literature.

STRUČNI TIM ZA IZRADU NASTAVNOG PLANA I PROGRAMA

Bosanski jezik i književnost (Hazema Ništović i saradnici)
Engleski jezik (Nedžla Idrizbegović i saradnici)
Matematika (Nail Hasić i saradnici)
Biologija (Fatima Jelčin i saradnici)
Geografija (Dženan Aganović i saradnici)
Historija (Ešref Karamustafić i saradnici)
Informatika (Nevzudin Buzadžija i saradnici)
Fizika (Ifeta Agačević i saradnici)
Hemija (Nezira Bojić i saradnici)
Likovna kultura (Alija Filan i saradnici)
Muzička kultura (Indira Meškić i saradnici)
Tjelesna i zdravstvena kultura (Izet Mehović i saradnici)
Tehnička kultura (Ćamil Ramić i saradnici)
Kultura življenja (Revidirani Okvirni plan i program)
Demokratija i ljudska prava (Revidirani Plan i program CIVITASA)
Vjeronauka (Vjerskoposvjetna služba Rijasetu islamske zajednice)
Arapski jezik (Mejra Softić i saradnici)
Turski jezik (Turski kulturni centar *Yunus Emre*)
Njemački jezik (Arna Šabić i saradnici)
Odjeljenska zajednica (Hazim Selimović i saradnici)